

ลักษณะทางเศรษฐกิจและการเมืองของความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ พ.ศ. 2398 - 2461

นางสาวอภิชา ชูติพงศ์พิสิฏฐ์

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2547

ISBN 974-53-1454-4

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE ECONOMIC AND POLITICAL ASPECTS OF RELATIONS
BETWEEN SIAM AND SINGAPORE, 1855 - 1918

Miss APICHA CHUTIPONGPISIT

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in History

Department of History

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2004

ISBN 974-53-1454-4

อภิชา ชุติพงศ์พิสิฏฐ์: ลักษณะทางเศรษฐกิจและการเมืองของความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ พ.ศ. 2398 – 2461. (THE ECONOMIC AND POLITICAL ASPECTS OF RELATIONS BETWEEN SIAM AND SINGAPORE, 1855 – 1918) อ. ที่ปรึกษา: รศ. ดร. สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา, 304 หน้า. ISBN 974-53-1454-4.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาปัจจัยที่นำไปสู่ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ และการปรับเปลี่ยนลักษณะของความสัมพันธ์ในเวลาต่อมา โดยพิจารณาลักษณะของความสัมพันธ์ทั้งในทางเศรษฐกิจและการเมือง รวมทั้งศึกษาบทบาทของภาครัฐและนักลงทุนเอกชนที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์

จากการศึกษาพบว่า ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างสยามกับสิงคโปร์ทางการค้าขยายตัวมากขึ้นนับตั้งแต่การทำสนธิสัญญาเบาว์ริงใน พ.ศ. 2398 โดยสิงคโปร์มีฐานะเป็นศูนย์กลางรับและส่งสินค้าระหว่างสยามกับยุโรป นอกจากนี้ การสร้างความสัมพันธ์อันดีทางการเมืองระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในช่วงเวลาดังกล่าว ยังเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งเสริมให้การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ขยายตัวมากขึ้น ส่วนในด้านการลงทุนทำเหมืองแร่ของนักลงทุนจากสิงคโปร์ในสยามนั้น เริ่มขยายตัวมากขึ้นหลังการทำสนธิสัญญาลับระหว่างสยามกับอังกฤษใน พ.ศ. 2440 ซึ่งส่งผลให้นักลงทุนจากสิงคโปร์ รวมถึงนักลงทุนในบังคับอังกฤษบริเวณใกล้เคียงเข้ามาลงทุนในกิจการดังกล่าวในสยามได้มากขึ้น ความสนใจในด้านการลงทุนเหมืองแร่ก็ยังส่งผลให้ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ดำเนินนโยบายแทรกแซงดินแดนทางใต้ของสยามเพื่อผลประโยชน์ของนักลงทุนในบังคับอังกฤษด้วย จนกระทั่งถึงช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 การขยายตัวทางการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์จึงลดลง เนื่องจากปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างประเทศที่ส่งผลให้สิงคโปร์ดำเนินตามนโยบายของอังกฤษในการใช้มาตรการทางการค้าเพื่อสกัดกั้นคู่สงคราม ดังนั้นปริมาณการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์จึงลดลง นอกจากนี้จากการศึกษายังพบว่า ในความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ยังเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ในระดับกว้างขึ้นคือ ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนในฐานะเมืองแม่ของสิงคโปร์ ซึ่งนโยบายของทั้งลอนดอนและสิงคโปร์ที่มีต่อสยามนั้นจะมีทั้งส่วนที่สอดคล้องและขัดแย้งกันในแต่ละช่วงเวลาและสถานการณ์

ภาควิชา.....ประวัติศาสตร์..... ลายมือชื่อนิติ.....

สาขาวิชา...ประวัติศาสตร์..... ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

ปีการศึกษา 2547

4580250222: MAJOR HISTORY

KEYWORD: SIAM – SINGAPORE RELATIONS / ECONOMICS / POLITICS

APICHA CHUTIPONGPISIT: THE ECONOMIC AND POLITICAL ASPECTS OF RELATIONS BETWEEN SIAM AND SINGAPORE, 1855 – 1918. THESIS ADVISOR: ASSOC. PROF. SUWADEE TANAPRASITPATANA, 304 pp. ISBN 974-53-1454-4.

This thesis aims to study factors that affected the relations between Siam and Singapore in the period 1855 - 1918, concerning economic and political aspects including the roles of government and of private investors of Siam and Singapore.

The study reveals that the economic relations between Siam and Singapore, especially trading, significantly expanded after the Bowring Treaty in 1855. Singapore was the entrepot between Siam and Europe. The political relations were one of the main factors that led to the expansion of trade between Siam and Singapore. In terms of investment, Singaporean mining investment in Siam was expanded after Siam and the British signed the Secret Convention in 1897. This convention caused an increasing number of Singaporean investors, including British subjects in neighboring colonies to invest in Siam. As a result of the increasing of mining investment, the governor of Singapore operated an interventionist policy towards Siam's southern boundary in order to protect the interests of British subjects. During World War I, the trade between Siam and Singapore was decreased by the conflict between European countries so that Singapore had to operate trading policies in accordance with the broader British economic warfare policy. The study also finds, that the relations between Siam and Singapore were also connected with the relations between Siam and the British government in London. The respective policies of Singapore and London towards Siam accorded with or contradicted each other depending on the particular situation at any given time.

DepartmentHistory..... Student's signature.....

Field of study...History..... Advisor's signature.....

Academic year 2004

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร. สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่กรุณาให้คำแนะนำและตรวจแก้ไขวิทยานิพนธ์ รวมทั้งเป็นกำลังใจสำคัญให้กับผู้เขียนมาโดยตลอด อาจารย์ ดร. ชีรวัด ฅ ป้อมเพชร ประธานสอบวิทยานิพนธ์ที่กรุณาตรวจแก้ไขวิทยานิพนธ์ฉบับสมบูรณ์ ศาสตราจารย์ ดร. ปิยนาท บุนนาคและผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชูสิทธิ์ วิรุณหะ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ที่กรุณาให้คำชี้แนะการแก้ไขประเด็นสำคัญในวิทยานิพนธ์ ขอขอบพระคุณอาจารย์ที่เคารพทุกท่านทั้งที่ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒที่อบรมสั่งสอนและให้ความรู้ที่มีคุณค่ายิ่งกับผู้เขียน

ขอขอบคุณจตุพร ปณิธิ พุทธพล สมชาย พีธิบดี เพื่อนร่วมรุ่นและพี่ที่แสนดีที่ให้ความช่วยเหลือกับผู้เขียนในการตรวจทานแก้ไขวิทยานิพนธ์ รวมทั้งการมีส่วนร่วมประกอบต่างๆ จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นวิทยานิพนธ์ที่เสร็จสมบูรณ์ขึ้นได้ ขอขอบคุณเอี่ยมพร จุลจักร อำนวยวิชัย พีภฤกษ์ พีสาธินี และพี่สุภาสมเขต สำหรับการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความช่วยเหลือและคำแนะนำต่างๆ ที่มีประโยชน์ในการเรียน รวมถึงการพูดคุยที่สนุกสนานระหว่างเพื่อนที่ทำให้ชีวิตการเรียนปริญญาโทของผู้เขียนมีความหมายและเป็นความทรงจำที่ดี ขอขอบคุณรุ่นพี่และรุ่นน้องทุกคนที่ทำให้การใช้ชีวิตมีสีสันมากขึ้นและไม่เจียบเหงา ขอขอบคุณกำลังใจจากเพื่อนๆ ทีมสว. ทุกคนที่ยังมีให้กันเสมอจนทำให้ผู้เขียนสามารถประสบความสำเร็จมาจนถึงวันนี้ได้ และขอบคุณการได้ถามทุกข์สุขจากเพื่อนๆ โรงเรียนราชินีที่ยังคงเป็นกำลังใจสำคัญของผู้เขียนอยู่เสมอ

ขอขอบคุณเงินสนับสนุนการทำวิทยานิพนธ์จากบัณฑิตวิทยาลัย ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ห้องสมุด คณะอักษรศาสตร์ หอสมุดกลาง และหอจดหมายเหตุแห่งชาติที่ให้ความช่วยเหลือและให้คำแนะนำที่มีประโยชน์ในการค้นคว้าข้อมูล เจ้าหน้าที่หอจดหมายเหตุและหอสมุดแห่งชาติประเทศสิงคโปร์ที่ช่วยอำนวยความสะดวกในการค้นคว้า ซึ่งมีส่วนสำคัญที่ช่วยให้ผู้เขียนได้รับข้อมูลที่มีประโยชน์อย่างมากในการทำวิทยานิพนธ์

สุดท้ายนี้ ขอกราบขอบพระคุณคุณพ่อ คุณแม่ บุคคลที่เคารพรักยิ่งที่ให้การสนับสนุนแก่ลูกในทุกๆ ทาง รวมทั้งเป็นแรงผลักดันและกำลังใจที่สำคัญเสมอมา ขอขอบคุณพี่สาวที่เป็นทั้งพี่และเพื่อนที่แสนดีที่ให้การดูแลอย่างใกล้ชิดกับน้องสาวคนนี้มาโดยตลอด ขอขอบคุณความตั้งใจ ความพยายาม และความอดทนที่มีส่วนสำคัญในการพาผู้เขียนให้ผ่านพ้นอุปสรรคต่าง ๆ มาได้จนถึงวันนี้

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อวิทยานิพนธ์ภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อวิทยานิพนธ์ภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฅ
สารบัญรูปภาพ.....	ท
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1. ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
2. วัตถุประสงค์.....	2
3. ขอบเขตการศึกษา.....	2
4. คำจำกัดความ.....	3
5. สมมติฐาน.....	3
6. วิธีการศึกษาและข้อมูลหลัก.....	4
7. ทบทวนวรรณกรรม.....	6
บทที่ 2 กำเนิดอาณานิคมสิงคโปร์และความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์	
ก่อนการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง.....	16
1. การยึดครองสิงคโปร์ของอังกฤษ พ.ศ. 2362 (ค.ศ. 1819).....	17
2. สิงคโปร์ในฐานะส่วนหนึ่งของสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์ (Straits Settlements)	
พ.ศ. 2369 – 2410 (ค.ศ. 1826 – 1867).....	25
2.1 การปกครอง.....	26
2.2 เศรษฐกิจ.....	27
2.3 สังคม.....	31
2.4 การเปลี่ยนแปลงสถานะของสิงคโปร์เป็นอาณานิคม	
ภายใต้การควบคุมของกระทรวงอาณานิคม (Colonial Office).....	33
3. ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ก่อนการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง.....	36
3.1 การทำสนธิสัญญาเบอร์นี พ.ศ. 2369 (ค.ศ. 1826).....	39

3.2 ผลของการทำสนธิสัญญาเบอร์นีต่อความสัมพันธ์ ระหว่างสยามกับสิงคโปร์.....	45
บทที่ 3 ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองระหว่างสยามกับสิงคโปร์	
พ.ศ. 2398 – 2413.....	52
1. การทำสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ. 2398 (ค.ศ. 1855).....	52
2. ความสัมพันธ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจระหว่างสยามกับสิงคโปร์ ภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ. 2398 – 2413.....	60
2.1 ความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างสยามกับสิงคโปร์ ภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง.....	60
2.1.1 การส่งคณะราชทูตไปลอนดอน พ.ศ. 2400 และการแวะเยี่ยมเยียนสิงคโปร์.....	61
2.1.2 การตั้งกงสุลสยามประจำสิงคโปร์ พ.ศ. 2406.....	63
2.2 ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างสยามกับสิงคโปร์ ภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง.....	67
2.2.1 สภาวะทางการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์.....	67
2.2.2 บทบาทของกงสุลอังกฤษประจำสยามและข้าราชการอังกฤษ ที่สิงคโปร์ที่มีต่อการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์.....	75
2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ตอนปลายรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	84
2.3.1 กรณีการขึงเมืองตรังกานู พ.ศ. 2405: การแทรกแซงหัวเมืองมลายู ในปกครองของสยามของสิงคโปร์ในระยะแรกเริ่ม.....	84
2.3.2 การเชิญเซอร์ แฮร์รี ออร์ด (Sir Harry Ord) มาเยือนสยาม พ.ศ. 2411.....	93
3. การเสด็จประพาสสิงคโปร์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2413....	95
3.1 วัตถุประสงค์และผลจากการเสด็จประพาสสิงคโปร์ พ.ศ. 2413.....	96
3.2 การเสด็จประพาสสิงคโปร์ พ.ศ. 2413 กับการเมืองต้นรัชกาล.....	100
3.3 การเสด็จประพาสสิงคโปร์กับแนวโน้มของความสัมพันธ ทางเศรษฐกิจระหว่างสยามกับสิงคโปร์.....	107

	หน้า
บทที่ 4 การขยายตัวทางการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ตั้งแต่ พ.ศ. 2413 - 2457.....	110
1. ปัจจัยส่งเสริมการขยายตัวทางการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2413 – 2457.....	110
1.1 การขยายตัวทางการค้าในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้.....	111
1.2 การขยายตัวทางด้านคมนาคมและการติดต่อสื่อสาร.....	113
1.3 การเสด็จประพาสสิงคโปร์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : ผลสืบเนื่องสู่การขยายตัวทางการค้า.....	122
2. สถานะทางการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ระหว่าง พ.ศ. 2413 – 2457	129
2.1 การส่งออกสินค้าของสยามไปยังสิงคโปร์.....	137
2.2 สินค้านำเข้าจากสิงคโปร์มายังสยาม.....	159
2.3 ลักษณะการค้าเน้นกิจการค้าขายของบริษัทห้างร้าน.....	167
3. ปัญหาทางการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ พ.ศ. 2413 – 2457.....	170
บทที่ 5 การขยายตัวทางการลงทุนในกิจการเหมืองแร่ของนักลงทุนสิงคโปร์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2413 – 2457.....	178
1. การลงทุนทำเหมืองแร่ดีบุกของนักลงทุนจากสิงคโปร์ในระยะแรก พ.ศ. 2413 – ทศวรรษ 2430.....	184
2. การแทรกแซงดินแดนทางใต้ของสยามระหว่าง พ.ศ. 2413 – ทศวรรษ 2430 กับการดำเนินนโยบายเพื่อขยายเขตผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ของผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์.....	191
3. การทำสนธิสัญญาฉบับระหว่างสยามกับอังกฤษกับการขยายตัวด้าน การลงทุนทำเหมืองแร่ของนักลงทุนจากสิงคโปร์นับตั้งแต่ทศวรรษ 2440.....	200
4. การแทรกแซงดินแดนของผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ภายหลังการทำสนธิสัญญาฉบับ.....	211
4.1 ข้อตกลงระหว่างสยาม – อังกฤษในกรณีเขตแดนเมืองประ – รัมมันท์ พ.ศ. 2442.....	211
4.2 การเสด็จประพาสสิงคโปร์ พ.ศ. 2444 กับการเจรจาเรื่องหัวเมืองมลายู.....	214
บทที่ 6 ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 (พ.ศ. 2457 – 2461).....	227
1. สภาพการค้าของตลาดโลกในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1.....	227

1.1 ผลกระทบจากสงครามโลกครั้งที่ 1 ที่มีต่อการค้าระหว่างประเทศ.....	229
1.1.1 ความต้องการสินค้าของตลาดโลก.....	229
1.1.2 การขนส่งสินค้า.....	230
1.2 นโยบายและมาตรการทางการค้าของฝ่ายสัมพันธมิตรและมหาอำนาจกลาง ในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1.....	231
2. การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ภายใต้สถานะทางสงคราม.....	234
2.1 สถานะทางการค้าโดยรวมระหว่างสยามกับสิงคโปร์ ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1.....	234
2.1.1 การลดลงของการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในระยะแรก ของสงคราม พ.ศ. 2457 – 2458.....	222
2.1.2 การขยายตัวทางการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ พ.ศ. 2459 – 2461.....	243
2.1.3 การขนส่งสินค้า.....	250
2.2 มาตรการทางด้านการค้าของสิงคโปร์ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1.....	254
บทที่ 7 บทสรุป.....	260
รายการอ้างอิง.....	264
ภาคผนวก.....	295
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	304

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 แสดงรายการสินค้าที่มีการนำเข้า – ส่งออกจากเมืองท่าสิงคโปร์.....	29
ตารางที่ 2 แสดงจำนวนประชากรในสิงคโปร์ระหว่าง ค.ศ. 1824–1829.....	31
ตารางที่ 3 แสดงมูลค่าการนำเข้า – ส่งออกระหว่างสยามกับสิงคโปร์ระหว่าง ค.ศ. 1825 – 1842.....	45
ตารางที่ 4 แสดงการค้าขายสินค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ระหว่าง ค.ศ. 1831–1833.....	46
ตารางที่ 5 แสดงมูลค่าการนำเข้า–ส่งออกของสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์ (ปอนด์).....	70
ตารางที่ 6 แสดงมูลค่าการนำเข้า–ส่งออกสินค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ระหว่าง ค.ศ. 1854-1860 (รูปี).....	70
ตารางที่ 7 แสดงมูลค่าการนำเข้า–ส่งออกสินค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ระหว่าง ค.ศ. 1860-1866 (รูปี).....	72
ตารางที่ 8 เปรียบเทียบมูลค่าการส่งออกสินค้าระหว่างสยามกับปีนังกับการส่งออกสินค้า ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ ค.ศ. 1860-1866 (รูปี).....	73
ตารางที่ 9 เปรียบเทียบมูลค่าการนำเข้าสินค้าระหว่างสยามกับปีนังกับการนำเข้าสินค้า ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ ค.ศ. 1860-1866.....	74
ตารางที่ 10 แสดงการนำเข้าสินค้าจากต่างประเทศของสยามระหว่าง พ.ศ. 2443–2448 (บาท).....	130
ตารางที่ 11 แสดงการส่งออกสินค้าไปต่างประเทศของสยามระหว่างพ.ศ. 2443–2448 (บาท).....	131
ตารางที่ 12 แสดงรายงานสินค้านำเข้าจากประเทศในยุโรปมายังสิงคโปร์ระหว่าง พ.ศ. 2454 – 2457.....	134
ตารางที่ 13 แสดงรายการสินค้านำเข้าจากสิงคโปร์มายังสยามระหว่าง พ.ศ. 2455–2457.....	135
ตารางที่ 14 แสดงปริมาณการค้าระหว่างสยามกับสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์ระหว่าง ค.ศ. 1909 – 1913 (ตัน).....	136
ตารางที่ 15 แสดงพื้นที่การปลูกข้าวและปริมาณข้าวที่ผลิตได้ระหว่าง พ.ศ. 2403–2453.....	139
ตารางที่ 16 แสดงการส่งออกข้าวของสยามในระหว่างเดือนมกราคม–ธันวาคม พ.ศ. 2434 (ค.ศ. 1891).....	141
ตารางที่ 17 แสดงการส่งข้าวจากสยามไปยังสิงคโปร์ในช่วงเดือน 6– เดือน 12 พ.ศ. 2429 (หาบ).....	142
ตารางที่ 18 แสดงเรือของพ่อค้าและบริษัทชาวจีนและชาวยุโรปที่ใช้ในการขนส่งข้าว.....	143

ตารางที่ 19	แสดงปริมาณข้าวแยกชนิดที่สยามส่งออกไปจำหน่ายยังสิงคโปร์ใน พ.ศ. 2448 (ค.ศ. 1905).....	144
ตารางที่ 20	แสดงปริมาณเนื้อปลาสยามที่ส่งออกไปจำหน่ายยังสิงคโปร์ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2443 – 2451 (piculs).....	148
ตารางที่ 21	แสดงรายการสินค้าที่สยามส่งออกไปยังสิงคโปร์.....	152
ตารางที่ 22	แสดงบัญชีการเพาะปลูกยางรวมเมืองและอำเภอทางตอนใต้จนถึง ร.ศ. 128.....	155
ตารางที่ 23	แสดงปริมาณการส่งยางพาราจากสยามไปยังต่างประเทศระหว่าง พ.ศ. 2450– 2456 (piculs).....	157
ตารางที่ 24	แสดงมูลค่าการส่งออกสินค้าออกของสิงคโปร์มาสยามระหว่าง พ.ศ. 2440 – 2442 (ค.ศ. 1897 – 1899).....	160
ตารางที่ 25	แสดงรายการสินค้าประเภทสิ่งทอชนิดต่างๆ ที่สยามนำเข้าจากสิงคโปร์ใน พ.ศ. 2442 (ค.ศ. 1899).....	161
ตารางที่ 26	แสดงการนำเข้าอาวุธปืนและดินปืนจากสิงคโปร์ของสยามระหว่างเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2421.....	163
ตารางที่ 27	แสดงการนำเข้าอาวุธปืนและดินปืนจากสิงคโปร์ของสยามระหว่างเดือนเมษายน – พฤษภาคม พ.ศ. 2426.....	164
ตารางที่ 28	แสดงรายชื่อนักลงทุนจากปีนังที่เข้ามาขออนุญาตตรวจแร่และทำเหมืองแร่ดีบุก ระหว่างทศวรรษ 2440 – 2454.....	179
ตารางที่ 29	แสดงรายชื่อนักลงทุนจากสิงคโปร์ที่เข้ามาขออนุญาตตรวจแร่และทำเหมืองแร่ ระหว่างทศวรรษ 2440 – 2453.....	181
ตารางที่ 30	แสดงรายชื่อนามและสังกัดของนักลงทุนจากสิงคโปร์ที่เข้ามาขออนุญาตตรวจแร่ และทำเหมืองแร่ระหว่างทศวรรษ 2440 – พ.ศ. 2457.....	210
ตารางที่ 31	แสดงปริมาณการนำเข้า - ส่งออกสินค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ ค.ศ. 1909 – 1921.....	235
ตารางที่ 32	แสดงมูลค่าสินค้าจากต่างประเทศที่ส่งมาขายในสยาม.....	236
ตารางที่ 33	แสดงปริมาณการผลิตและการใช้ยางธรรมชาติของโลก การส่งออกของสยาม พ.ศ. 2449 – 2461.....	241
ตารางที่ 34	บัญชีแสดงการส่งออกข้าวของสยามไปยังประเทศและเมืองต่างๆ.....	245

ตารางที่ 35	แสดงสถิติการส่งออกสินแร่ดีบุกสยามไปยังสเตรตส์ เซดเทิลเมนต์ ระหว่าง ค.ศ. 1914 – 1921.....	247
ตารางที่ 36	แสดงการส่งออกดีบุกจากหัวเมืองทางใต้ฝั่งตะวันออกของสยามไปยังสิงคโปร์ระหว่าง เดือนมกราคม – สิงหาคม พ.ศ. 2460.....	248

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญรูปภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1	แผนที่แสดงตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ของสิงคโปร์ ปีนัง และมะละกา ที่ตั้งอยู่ ใกล้กับสยามเมื่อเปรียบเทียบกับอาณานิคมอังกฤษบริเวณอื่น ๆ44
ภาพที่ 2	แผนที่แสดงเขตที่นักลงทุนจากสิงคโปร์และป็นังโดยส่วนใหญ่เข้ามาลงทุนทำ กิจการเหมืองแร่ดีบุกในสยาม..... 183
ภาพที่ 3	แผนที่แสดงตำแหน่งทางภูมิศาสตร์เมืองตรังกานู.....196
ภาพที่ 4	แผนที่แสดงตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ของเมืองตรังกานู ซึ่งแสดงให้เห็นถึง ความสะดวกในการเดินทางของพ่อค้าและนักลงทุนจากสิงคโปร์ไปยังตรังกานู และกลับต้น.....216

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

1. ที่มาและความสำคัญของปัญหา

“สิงคโปร์” มีความสัมพันธ์กับสยามมายาวนาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางการเมืองและเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ได้เริ่มปรากฏขึ้นตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งเป็นระยะที่อังกฤษได้จัดตั้งอาณานิคมขึ้นในบริเวณคาบสมุทรมลายูโดยใช้ชื่อว่า สเตรตส์ เซตเทิลเมนต์ (Straits Settlements) ใน พ.ศ. 2369 (ค.ศ.1826) โดยรวมเมืองที่อยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ ทั้ง 3 แห่งเข้าไว้ด้วยกันคือ ปีนัง (Penang) มะละกา (Melaka) และสิงคโปร์ (Singapore) อาณานิคม สเตรตส์ เซตเทิลเมนต์ ถือว่าเป็นศูนย์กลางอำนาจของอังกฤษในคาบสมุทรมลายู ซึ่งในระยะแรก อาณานิคมแห่งนี้ยังคงอยู่ภายใต้การควบคุมของผู้สำเร็จราชการอังกฤษที่อินเดีย ต่อมาจึงถูกโอนมา ขึ้นอยู่กับกระทรวงอาณานิคมใน พ.ศ.2410 (ค.ศ.1867) ในช่วงเวลานี้สิงคโปร์ถือว่าเป็นเมืองที่มีความสำคัญมากที่สุดเนื่องจากมีเป็นศูนย์กลางการปกครองของรัฐบาลสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์ แทน เมืองปีนังซึ่งเคยดำรงสถานะนี้มาก่อน โดยผู้ว่าราชการ (Governor) เมืองสิงคโปร์จะดำรงตำแหน่ง เป็นผู้ว่าราชการของสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์และเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์ ส่วนปีนังและมะละกาจะมีเจ้าเมืองซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นผู้ช่วยผู้ว่าการสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์ ประจำอยู่ สเตรตส์ เซตเทิลเมนต์ซึ่งมีสิงคโปร์เป็นศูนย์กลางนั้นในระยะต่อมามีความสำคัญมากขึ้น ในฐานะที่เป็นตัวแทนของรัฐบาลอังกฤษในการรักษาอธิปไตยและธำรงอำนาจของอังกฤษใน คาบสมุทรมลายู รวมทั้งเป็นผู้ดำเนินนโยบายของรัฐบาลอังกฤษในทางการเมืองและเศรษฐกิจกับ ชาติต่างๆ ในบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

เมื่อสิงคโปร์เป็นศูนย์กลางอาณานิคมของอังกฤษที่มีความสำคัญทั้งในทางการเมืองและ เศรษฐกิจและยังมีอิทธิพลมากในเขตคาบสมุทรมลายู ส่วนสยามนั้นก็มิได้ดินแดนภายใต้การปกครอง ส่วนหนึ่งอยู่ในคาบสมุทรมลายูและถือว่าเป็นดินแดนสำคัญที่อังกฤษต้องการเข้ามามีอิทธิพลและ แสวงหาผลประโยชน์ ความสัมพันธ์ในทางการเมืองและเศรษฐกิจระหว่างสยามกับสิงคโปร์จึง เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภายหลังจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง จนกระทั่งถึงช่วงต้นสมัยปฏิรูป ประเทศ ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ได้เริ่มปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดและดำรงอยู่ ตลอดมาในช่วงที่สิงคโปร์เป็นตัวแทนของรัฐบาลอังกฤษในคาบสมุทรมลายู

การศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในช่วงระหว่าง พ.ศ.2398 - 2461 เท่าที่ผ่านมานั้น จากการสำรวจผลงานทางวิชาการภาษาไทยยังไม่ปรากฏว่ามีการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวเป็นประเด็นหลัก แต่มีการศึกษาเป็นประเด็นรองในบางส่วน นอกจากนี้จากการสำรวจยังไม่พบว่ามีการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในภาพรวมและลักษณะของความสัมพันธ์ทั้งทางเศรษฐกิจและการเมืองในระยะยาว ทำให้การอธิบายเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ยังไม่ชัดเจนและขาดความต่อเนื่อง ดังนั้นการศึกษานี้จึงต้องการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ทั้งในทางเศรษฐกิจและการเมือง โดยศึกษาถึงลักษณะของความสัมพันธ์ในประเด็นต่างๆ รวมทั้งศึกษาความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงระหว่างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในช่วงระยะเวลาตั้งแต่การทำสนธิสัญญาเบาว์ริงถึงสงครามโลกครั้งที่ 1

2. วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษา

1. ปัจจัยที่นำไปสู่ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ และการปรับเปลี่ยนลักษณะของความสัมพันธ์ในเวลาต่อมา
2. ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์โดยเน้นประเด็นพิจารณาทางเศรษฐกิจและการเมือง
3. บทบาทของภาครัฐและนักลงทุนเอกชนในสยามและสิงคโปร์ที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธระหว่างสยามกับสิงคโปร์

3. ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาความสัมพันธ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในครั้งนี้จะเริ่มจาก พ.ศ.2398 (ค.ศ.1855) ซึ่งเป็นปีที่มีการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงระหว่างสยามกับอังกฤษ การทำสนธิสัญญาในครั้งนั้นได้ส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางเศรษฐกิจ ซึ่งข้อตกลงในสนธิสัญญาได้ทำให้ระบบการผลิตของสยามเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อยังชีพไปสู่การผลิตเพื่อการส่งออก สยามต้องยกเลิกการค้าผูกขาดของหลวง และมีการแก้ไขอัตราภาษีสินค้า การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ส่งผลให้เศรษฐกิจของสยามผูกพันอยู่กับระบบเศรษฐกิจโลกในฐานะที่เป็นผู้ผลิตสินค้าทางการเกษตรเพื่อส่งขายให้กับชาติตะวันตกและดินแดนที่

เป็นอาณานิคม และในขณะเดียวกัน สยามได้กลายเป็นผู้บริโภคนสินค้าจากโรงงานอุตสาหกรรมของตะวันตกด้วย ทำให้การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ขยายตัวมากขึ้น

ส่วนจุดสิ้นสุดในการศึกษาคำนี้คือ ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 พ.ศ.2457 – 2461 (ค.ศ.1914 – 1918) ซึ่งเป็นช่วงที่สถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศได้ส่งผลกระทบต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจระหว่างสยามกับสิงคโปร์คือ ทำให้ปริมาณการนำเข้าและส่งออกสินค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ลดลง

4. คำจำกัดความ

ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ ในช่วงระยะเวลาที่ทำการศึกษานี้ ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ดำรงตำแหน่ง ผู้ว่าราชการสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์ (Governor of Straits Settlements) อีกตำแหน่งหนึ่ง หมายความว่า นอกจากผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์จะมีอำนาจหน้าที่ในการปกครองเมืองสิงคโปร์แล้ว ยังมีอำนาจในการปกครองเมืองปีนังและมะละกาด้วย อย่างไรก็ตามในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะขอใช้คำว่า ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ แต่เพียงอย่างเดียว เนื่องจากการศึกษาคำนี้เน้นเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ และผู้ที่ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์จะประจำอยู่ที่สิงคโปร์ นอกจากนี้เอกสารชั้นต้นของไทยยังได้ใช้คำว่าผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ หรือเกาเวอร์เนอร์สิงคโปร์ (governor of Singapore) ด้วย ดังนั้นในวิทยานิพนธ์นี้จึงขอเรียกตามเอกสารฝ่ายไทย

พ่อค้าสิงคโปร์ เนื่องจากพ่อค้าในสิงคโปร์นั้นมีหลากหลายเชื้อชาติ ทั้งชาวยุโรป จีน อินเดีย ดังนั้นในการศึกษา หากปรากฏชัดเจนว่าพ่อค้าสิงคโปร์ที่เอกสารกล่าวถึงนั้นเป็นพ่อค้าเชื้อชาติใด ผู้เขียนจะระบุเชื้อชาติของพ่อค้าไว้ แต่หากเอกสารไม่ได้ระบุเชื้อชาติของพ่อค้าอย่างชัดเจนและไม่สามารถสันนิษฐานจากเอกสารแวดล้อมได้ จะใช้คำโดยรวมว่า พ่อค้าจากสิงคโปร์

5. สมมติฐาน

ความสัมพันธ์อันดีระหว่างสยามกับสิงคโปร์ที่มีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ต่อเนื่องมาถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ส่งผลต่อการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ ทำให้การค้าของเอกชนทั้งสองฝ่ายขยายตัว และรัฐบาลสยามยังได้เอื้อประโยชน์ให้กับนักลงทุนจากอาณานิคมอังกฤษ รวมทั้งสิงคโปร์ที่สนใจขอสัมปทานเหมืองแร่ดีบุกด้วย ส่งผลให้อังกฤษขยายอิทธิพลเข้ามาในดินแดนทางตอนใต้ของสยามในปลายรัชกาลที่ 5 โดยผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์เป็นผู้หนึ่งที่มีบทบาทสำคัญ แต่

เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 สถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจระหว่างสยามกับสิงคโปร์เริ่มถดถอยลง

6. วิธีการศึกษาและข้อมูลหลัก

การศึกษาในเรื่องนี้จะใช้วิธีการวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์ โดยศึกษาลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างรัฐเอกราชกับศูนย์กลางอาณานิคมของอังกฤษทางใต้ของสยาม ทั้งในทางเศรษฐกิจและการเมือง รวมทั้งนำลักษณะของความสัมพันธ์ดังกล่าวมาวิเคราะห์เพื่อให้เห็นความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงระหว่างความสัมพันธ์ทั้งสองลักษณะ เช่น วิเคราะห์ผลจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจระหว่างสยามกับสิงคโปร์ที่มีส่วนกำหนดลักษณะของความสัมพันธ์ทางการเมือง ผลจากความสัมพันธ์ทางการเมืองที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ ซึ่งนอกจากการศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองในลักษณะดังกล่าวแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ยังเป็นความสัมพันธ์ที่จะทำการพิจารณาใน 2 ระดับคือ ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับรัฐบาลอังกฤษที่สิงคโปร์ และความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอน เนื่องจากสิงคโปร์ไม่ใช่รัฐเอกราช แต่เป็นศูนย์กลางอาณานิคมแห่งหนึ่งของอังกฤษ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอน ซึ่งอยู่ในฐานะผู้ปกครองอาณานิคมด้วย โดยในการศึกษาจะพิจารณาถึงนโยบายของรัฐบาลอังกฤษที่สิงคโปร์และรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนที่มีต่อสยาม รวมทั้งพิจารณาเปรียบเทียบแนวนโยบายดังกล่าว ซึ่งนโยบายของรัฐบาลอังกฤษที่สิงคโปร์และที่ลอนดอนนี้ บางครั้งจะสอดคล้องกัน แต่ในบางครั้งจะขัดแย้งกัน เนื่องจากรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนจะดำเนินนโยบายที่คำนึงถึงความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างประเทศโดยรวม ในขณะที่สิงคโปร์ซึ่งมีบทบาทโดยตรงในพื้นที่คำนึงถึงประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ส่งผลให้ทั้งสองฝ่ายดำเนินนโยบายต่อสยามในลักษณะที่อาจจะไม่สอดคล้องกันเสมอไป

เอกสารหลักที่จะนำมาใช้ในการศึกษา คือ เอกสารชั้นต้น (Primary Source) เช่น เอกสารจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารของกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ (Foreign Office - F.O.) และเอกสารจากหอสมุดแห่งชาติประเทศสิงคโปร์ โดยในการศึกษาจะนำข้อมูลจากเอกสารชั้นต้นมาทำการวิเคราะห์และตีความเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ทำการศึกษา

เอกสารจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารหลักที่ใช้ในการศึกษาส่วนมากเป็นเอกสารสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 เช่น เอกสารกระทรวงต่างประเทศ กระทรวงเกษตราธิการ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ รวมถึงชุดสมุดพิเศษและหมวดเบ็ดเตล็ดของกรมราชเลขาธิการ

ซึ่งลักษณะของเอกสารกระทรวงต่างๆ ที่นำมาใช้นี้ส่วนมากเป็นจดหมายติดต่อกันระหว่างบุคคลต่างๆ พระราชสาส์นและพระราชหัตถเลขา รวมถึงบันทึกและรายงานทางการค้าประจำปี เอกสารเหล่านี้ถือว่าเป็นเอกสารสำคัญส่วนหนึ่งที่ทำให้ข้อมูลหลักในการทำการศึกษานี้ ซึ่งจะชี้ให้เห็นถึงลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ทั้งในทางเศรษฐกิจและการเมืองเช่น การเจริญสัมพันธไมตรีระหว่างสยามกับสิงคโปร์ สภาวะทางการค้าและการลงทุน ปัญหาทางการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ การดำเนินการของผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์เพื่อแทรกแซงดินแดนทางใต้ของสยาม เป็นต้น

เอกสารของกระทรวงต่างประเทศอังกฤษ หมายถึง เอกสารกระทรวงต่างประเทศอังกฤษที่เกี่ยวข้องกับสยาม ซึ่งให้บริการที่หอสมุดปริดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทำพระจันทร์ลักษณะของเอกสารนั้นโดยทั่วไปเป็นเอกสารประเภทจดหมายติดต่อรายงานข่าวต่างๆ ระหว่างกงสุลอังกฤษประจำสยามกับกระทรวงต่างประเทศอังกฤษที่ลอนดอน โดยกงสุลอังกฤษประจำสยามจะรายงานเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายในสยามให้กับรัฐมนตรีกระทรวงต่างประเทศได้ทราบ รวมทั้งขอคำแนะนำในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งในการติดต่อกันระหว่างบุคคลทั้งสองฝ่ายนั้นบางครั้งจะมีเอกสารแนบ (enclosure) ที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องที่รายงานส่งไปด้วย เช่น เอกสารที่กงสุลอังกฤษประจำสยามติดต่อกับทางรัฐบาลสยาม กระทรวงอาณานิคมอังกฤษ หรือผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ นอกจากนี้ยังมีเอกสารติดต่อกันระหว่างบุคคลฝ่ายต่างๆ เช่น ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์กับกระทรวงอาณานิคมและกระทรวงต่างประเทศ เอกสารติดต่อกันระหว่างกระทรวงต่างประเทศกับกระทรวงอาณานิคม ฯลฯ

เอกสารจากหอสมุดแห่งชาติประเทศสิงคโปร์ เช่น หนังสือพิมพ์ รายงานประจำปีของอาณานิคม ซึ่งเอกสารที่สำคัญในส่วนนี้คือ **Annual Reports of the Straits Settlements 1855 – 1941** เอกสารชุดนี้เป็นรายงานประจำปีที่รวบรวมเรื่องราวและสถิติต่างๆ ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์ไว้ ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะถูกส่งไปยังรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอน รายงานประจำปีที่จะนำมาใช้ในการศึกษานี้เป็นการตีพิมพ์รายงานแต่ละปีตั้งแต่ ค.ศ.1855 – 1941 รวบรวมเป็นเล่ม ซึ่งมีทั้งหมด 12 เล่ม และใช้ชื่อว่า Annual Reports of the Straits Settlements 1855 – 1941 แต่เนื่องจากการศึกษาในครั้งนี้มีการจำกัดขอบเขตการศึกษาไว้ในช่วง พ.ศ.2398 – 2461 (ค.ศ.1855 – 1918) ดังนั้น เอกสารรายงานประจำปีของรัฐบาลสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์จะถูกนำมาใช้เพียง 7 เล่มแรกเท่านั้น

การเขียนรายงานประจำปีนี้ ในส่วนแรกสุดจะเป็นรายงานสถานการณ์โดยรวมทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ จากนั้นจะแบ่งรายงานออกเป็น 4 ส่วนใหญ่ๆ คือ รายงานประจำปีของสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์ (ซึ่งรายงานเกี่ยวกับสิงคโปร์ถูกรวมอยู่ใน

ส่วนนี้) รายงานประจำปีของเมืองปีนัง มะละกาและเกาะลาบวน (Labuan Island) เป็นเกาะที่ถูกรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสเตรตส์ เซดเทิลเมนต์ใน ค.ศ.1912)

ข้อมูลหลักจากรายงานประจำปีของรัฐบาลสเตรตส์ เซดเทิลเมนต์ที่จะนำมาใช้ในการศึกษาครั้งนี้คือ ข้อมูลทางเศรษฐกิจ ประกอบด้วยรายงานการค้าระหว่างสิงคโปร์กับประเทศอื่นๆ สถิติการนำเข้าและส่งออกสินค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ ซึ่งการศึกษาข้อมูลในส่วนนี้จะช่วยให้ทราบถึงการขยายตัวของการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในภาพรวม รวมทั้งยังมีข้อมูลเกี่ยวกับสถิติและการค้าสินค้าสำคัญโดยเฉพาะคือ ติบุกและยางพารา ซึ่งจะเป็นข้อมูลที่ทำให้ทราบถึงลักษณะวิธีการค้ายางพาราและติบุกระหว่างสยามกับสิงคโปร์ ปริมาณและราคาของยางพาราและติบุกที่มีการเพิ่มขึ้นหรือลดลงในแต่ละช่วงเวลา นอกจากนี้ยังรายงานเกี่ยวกับการเกษตร การเพาะปลูกพืชผลต่างๆ ภายในสิงคโปร์ เช่น ข้าว ยางพารา ซึ่งถือว่าเป็นข้อมูลสำคัญที่จะนำมาศึกษาวิเคราะห์ให้ทราบถึงศักยภาพการเพาะปลูกและความต้องการสินค้าจากสยามของสิงคโปร์

7. ทบทวนวรรณกรรม

งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างสยามกับสิงคโปร์

1. ชาลีย์ ณ ถลาง. ประเทศราชของสยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว:

Siamese vassal states under King Rama V. กรุงเทพมหานคร: มุลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2541.

หนังสือเล่มนี้ ผู้ศึกษาได้ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างหัวเมืองประเทศราชฝ่ายเหนือและหัวเมืองประเทศราชฝ่ายใต้กับสยามในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยในส่วนของหัวเมืองประเทศราชฝ่ายใต้นั้น ผู้ศึกษาได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับหัวเมืองประเทศราชฝ่ายใต้ที่มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัชกาลที่ 4 จากนั้นจึงเข้าสู่ประเด็นหลักในการศึกษา คือ ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับหัวเมืองประเทศราชฝ่ายใต้ในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งผู้ศึกษาได้ให้ความสำคัญกับการศึกษานโยบายด้านการปกครองของสยามที่มีต่อหัวเมืองประเทศราชฝ่ายใต้ในช่วงก่อนการปฏิรูปการปกครองส่วนภูมิภาค การแทรกแซงและการขยายอำนาจของอังกฤษเข้าไปในเขตหัวเมืองประเทศราชฝ่ายใต้ และขั้นตอนการดำเนินการปฏิรูปการปกครอง รวมทั้งผลที่เกิดขึ้นภายหลังจากการปฏิรูปการปกครอง

จากการศึกษาข้างต้นช่วยให้เห็นลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในด้านหนึ่งคือ ความสัมพันธ์ในทางการเมือง แต่อย่างไรก็ตาม การศึกษาลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ยังไม่ใช่ประเด็นหลักของหนังสือเล่มนี้ ดังนั้นในการศึกษาจึงยังคงมีขอบเขตจำกัดอยู่แต่เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับหัวเมืองประเทศราชฝ่ายใต้เท่านั้นเช่น การแทรกแซงของผู้ว่าการเมืองสิงคโปร์เข้ามาในเขตหัวเมืองประเทศราชฝ่ายใต้ ลักษณะความสัมพันธ์และการขอความช่วยเหลือของเจ้าเมืองมลายูจากสิงคโปร์เมื่อถูกสยามเข้าควบคุมอำนาจปกครองภายใน

2. ประไพ รักษา. ผลของการเสด็จประพาสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีต่อการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย (พ.ศ.2411 – พ.ศ. 2453). วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2522.

ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ศึกษาเกี่ยวกับการเสด็จประพาสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทั้งการเสด็จประพาสภายในประเทศและต่างประเทศ ในส่วนของการเสด็จประพาสต่างประเทศนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับการเสด็จประพาสในแต่ละครั้ง จุดมุ่งหมายในการเสด็จประพาส รวมถึงกิจกรรมต่างๆ ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและคณะผู้ตามเสด็จกระทำการเสด็จยังเมืองต่างๆ จากนั้นจึงนำรายละเอียดเหล่านี้มาทำการวิเคราะห์ให้เห็นถึงการนำความรู้ด้านการปกครอง เทคโนโลยีสมัยใหม่ และวัฒนธรรมแบบตะวันตกเข้ามาใช้เป็นพื้นฐานในการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยในทุกๆ ด้านทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม

การศึกษาเกี่ยวกับการเสด็จประพาสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับการเสด็จประพาสสิงคโปร์ไว้บางส่วน ซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ โดยเริ่มจากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาเฉพาะช่วงปลายรัชกาลที่มีการเสด็จทอดพระเนตรสุริยุปราคาที่หัวก้อและเชิญผู้ว่าการเมืองสิงคโปร์มาร่วมชมด้วย แต่ไม่ได้วิเคราะห์ถึงความสำคัญของเหตุการณ์ดังกล่าว เพียงแต่ให้รายละเอียดอย่างคร่าวๆ เท่านั้น จากนั้นผู้วิจัยจึงศึกษาการเสด็จประพาสสิงคโปร์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในแต่ละครั้ง ซึ่งผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญกับการเสด็จประพาสเพียง 2 ครั้งคือ การเสด็จประพาสใน พ.ศ.2413 และ พ.ศ.2439 โดยศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับการเสด็จ ผู้ศึกษากล่าวว่าจุดมุ่งหมายในการเสด็จประพาส คือเพื่อศึกษาความทันสมัยทางด้านการปกครองและการบริหารบ้านเมืองของชาวตะวันตก รวมทั้งเป็นการสร้างสัมพันธไมตรีกับรัฐบาลอังกฤษที่สิงคโปร์ แต่ยังไม่ได้อธิบายถึงจุดมุ่งหมายในส่วนอื่นๆ และยังไม่ได้อธิบายถึงการศึกษาถึงความสำคัญของสิงคโปร์ที่มีต่อสยาม

นอกจากนี้การศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างสยามกับสิงคโปร์ยังเป็นการศึกษาอย่างคร่าวๆ และศึกษาแต่เฉพาะความสัมพันธ์ในกรณีหัวเมืองมลายูเท่านั้น วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงชี้ให้เห็นแต่ความสัมพันธ์ในทางการเมือง ยังไม่มีการศึกษาที่ครอบคลุมถึงความสัมพันธ์ในทางเศรษฐกิจ และยังมีได้ศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับความเชื่อมโยงระหว่างความสัมพันธ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจของทั้งสองฝ่าย

3. Manich Jumsai, M.L. King Mongkut and the British. 5th ed. Bangkok: Chalermnit, 2000.

ในหนังสือเล่มนี้ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับอังกฤษในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเริ่มจากการศึกษาพระราชประวัติและการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จากนั้นจึงศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับอังกฤษ โดยเริ่มตั้งแต่การเจรจาทำสนธิสัญญาเบาว์ริงใน พ.ศ.2398 การตั้งสถานกงสุลอังกฤษในสยามและการแต่งตั้งกงสุลอังกฤษมาประจำโดยตรงจากกรุงลอนดอน นอกจากนี้ยังศึกษาเกี่ยวกับการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับอังกฤษโดยการส่งคณะทูตสยามไปยังกรุงลอนดอนใน พ.ศ.2400 ไว้ด้วย

การศึกษาในครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ให้ความสำคัญกับการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับอังกฤษในช่วงต้นรัชกาลที่ 4 คือ ในช่วง พ.ศ.2398 – 2400 จากการศึกษาได้ทำให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับชาติมหาอำนาจอย่างอังกฤษของสยามที่มีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งจะเป็สิ่งทีสืบเนื่องไปยังรัชกาลต่อๆ ไป แต่อย่างไรก็ตาม การศึกษาดังกล่าวยังคงเน้นที่ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนเป็นสำคัญ มีการกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ไว้เพียงสังเขป ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเชิญผู้ว่าการเมืองสิงคโปร์คือ เซอร์ แฮรี ออร์ด (Sir Harry Ord) มาชมสุริยุปราคาที่ตำบลหว้ากอ แต่ยังไม่ได้นั้นถึงความสำคัญของการณ์หรือความสำคัญของสิงคโปร์ที่มีส่วนทำให้สยามต้องเจริญสัมพันธ์ไมตรีอันดีกับสิงคโปร์ เพียงแต่ให้ข้อมูลว่ามีการติดต่อกันเท่านั้น ดังนั้นภาพของความสัมพันธ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงยังขาดรายละเอียดในประเด็นอื่นๆ และการอธิบายถึงความสำคัญของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์

4. Thamsook Numnonda. The Anglo – Siamese Secret Convention of 1897. Journal of the Siam Society 53 (January 1965): 45 – 60.

ในบทความนี้ ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับสนธิสัญญาลับระหว่างสยามกับอังกฤษ พ.ศ.2440 (ค.ศ.1897) โดยเริ่มตั้งแต่สาเหตุและสถานการณ์แวดล้อมต่างๆ ที่มีส่วนผลักดันให้

เกิดการเจรจาดังกล่าว เนื้อหาสาระในสนธิสัญญา ผลประโยชน์ที่สยามและอังกฤษได้รับ รวมทั้งวิเคราะห์ถึงผลเสียและปัญหาที่เกิดขึ้นภายหลังการทำสนธิสัญญา เช่น การให้สัมปทานแก่ชาวต่างชาติ จนนำไปสู่การเจรจาเพื่อยกเลิกสนธิสัญญาดังกล่าวใน พ.ศ.2452

ประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์คือ ผู้ศึกษาได้กล่าวถึงความสำคัญของเมืองสิงคโปร์ ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้อังกฤษต้องการเจรจาท่าสนธิสัญญากับสยาม เนื่องจากอังกฤษไม่ต้องการให้ดินแดนทางตอนใต้ของสยามซึ่งติดกับอาณาเขตของอังกฤษในมลายูตกไปอยู่ในความครอบครองของชาติอื่น เพราะหากมีมหาอำนาจชาติใดเข้ามาครอบครอง เมืองสิงคโปร์ซึ่งมีฐานะเป็นศูนย์กลางการค้าแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็จะหมดความสำคัญลง ดังนั้นการทำสนธิสัญญาดังกล่าวที่เปิดโอกาสให้อังกฤษเข้ามามีอิทธิพลในดินแดนทางตอนใต้ของสยามจึงหมายถึงการปกป้องรักษาความสำคัญของสิงคโปร์ให้คงอยู่ต่อไป นอกจากนี้ผู้วิจัยได้อธิบายเกี่ยวกับความสนใจของผู้ว่าการเมืองสิงคโปร์ที่มีต่อดินแดนทางตอนใต้ของสยามไว้บางส่วน เช่น ความต้องการของ เซอร์เคลเมนต์ สมิท (Sir Clementi Smith) ที่ต้องการขยายอิทธิพลของสตรีตส์ เซตเทิลเมนต์เข้ามาทางตอนเหนือของคาบสมุทรมลายู อย่างไรก็ตามประเด็นอื่นๆ เกี่ยวกับผลสืบเนื่องจากการทำสนธิสัญญาดังกล่าว เช่น การขยายตัวด้านการลงทุนในดินแดนทางตอนใต้ของสยามของคนในบังคับอังกฤษทั้งชาวตะวันตกและชาวจีนที่อาศัยอยู่ในสิงคโปร์ยังไม่ได้เน้นเป็นประเด็นสำคัญ การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ยังคงมุ่งเน้นไปในทางการเมืองและมีช่วงระยะเวลาการศึกษาที่จำกัด ทำให้การอธิบายความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างสยามกับสิงคโปร์ยังไม่สมบูรณ์

5. Xie Shunyu. Siam and the British, 1874 – 1875: Sir Andrew Clarke and the Front Palace

Crisis. Bangkok: Thammasat University Press, 1988.

ในหนังสือเล่มนี้ ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับเหตุการณ์ “วิกฤตการณ์วังหน้า” ซึ่งเป็นเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในช่วงต้นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ศึกษาได้ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างวังหลวงกับวังหน้าที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 4 โดยศึกษาความสำคัญของตำแหน่งวังหน้าและลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างสองฝ่าย จากนั้นจึงวิเคราะห์สาเหตุที่ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญจนนำไปสู่เหตุการณ์ดังกล่าว ศึกษารายละเอียดของเหตุการณ์ท่าทีและบทบาทของอังกฤษที่มีส่วนเกี่ยวข้อง รวมทั้งวิเคราะห์ถึงผลที่เกิดขึ้นจากเหตุการณ์ในครั้งนี้

ประเด็นสำคัญที่ผู้ศึกษาได้ศึกษาไว้คือ บทบาทของผู้ว่าการเมืองสิงคโปร์คือ เซอร์ แอนดรู คลาร์ก (Sir Andrew Clarke) ที่มีต่อเหตุการณ์วิกฤตการณ์วังหน้า โดยศึกษาถึงทัศนคติของ

คลาร์กที่มีต่อราชสำนักสยาม วิเคราะห์สาเหตุที่มีส่วนทำให้ เซอร์ แอนดรู คลาร์ก ตัดสินใจช่วยเหลือฝ่ายวังหลวง และบทบาทในฐานะผู้เจรจาไกล่เกลี่ยความขัดแย้งที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ยังศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ที่มีมาตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นไว้ด้วยในบางประเด็น เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองฝ่ายหลังการทำสนธิสัญญาเบอร์นีและสนธิสัญญาเบาว์ริง แต่ยังไม่ได้กล่าวถึงรายละเอียดในส่วนอื่นหรือวิเคราะห์ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์อย่างชัดเจน เพียงแต่กล่าวว่ามีความสัมพันธ์อันดีต่อกันเท่านั้น ส่วนบทบาทของสิงคโปร์ในเหตุการณ์ครั้งนี้ นอกจากการศึกษาบทบาทของ เซอร์ แอนดรู คลาร์ก แล้ว ผู้ศึกษายังไม่ได้ศึกษาในประเด็นอื่นที่มีความเกี่ยวข้องกับสิงคโปร์มากนัก เช่น ลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในช่วงที่ต่อเนื่องจากเหตุการณ์วิกฤตการณ์วังหน้า หรือศึกษาลักษณะความสัมพันธ์ในระยะต่อมาซึ่งเป็นผลมาจากความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในเหตุการณ์ดังกล่าว

งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างสยามกับสิงคโปร์

1. พรรณี อวนสกุล. กิจการเหมืองแร่ดีบุกกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภาคใต้ของประเทศไทยพ.ศ.2411 – 2474. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการของกิจการเหมืองแร่ดีบุกในประเทศไทยซึ่งถือว่าเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สำคัญกิจกรรมหนึ่งที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในภาคใต้ของไทยอย่างมากในระยะต่อมา ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับการทำเหมืองแร่ดีบุกในไทยตั้งแต่ช่วงต้นรัตนโกสินทร์ การเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคนิคและวิธีการทำเหมืองที่ทำให้การทำเหมืองแร่ในไทยมีความทันสมัยมากขึ้น บทบาทของชาวจีนและชาวตะวันตกที่มีต่อการพัฒนาการทำเหมืองในไทย จากนั้นจึงนำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์ถึงการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของภาคใต้เช่น ทำให้เกิดการผลิตเพื่อการส่งออก เกิดการเคลื่อนย้ายทุนจากต่างประเทศ การเกิดขึ้นของเมือง สังคมชาวจีน และการเพิ่มขึ้นของประชากร

ในด้านการลงทุนของชาวตะวันตกและการส่งออกดีบุกนั้น ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาไว้เพียงบางส่วนและเป็นการศึกษาในภาพรวม ยังไม่ได้เน้นถึงบทบาทของพ่อค้าเอกชนชาวจีนและชาวตะวันตกจากสิงคโปร์อย่างชัดเจน ซึ่งบทบาทของชาวตะวันตกที่ผู้วิจัยศึกษาไว้นั้นได้ชี้ให้เห็นว่าชาวตะวันตกอยู่ในฐานะที่เป็นผู้นำเทคนิคและวิธีการทำเหมืองสมัยใหม่เข้ามาใช้ และการเป็นผู้รับซื้อสินแร่ดีบุกไปถลุงยังสิงคโปร์และปีนัง รวมทั้งศึกษาความต้องการดีบุกของตลาดโลกซึ่ง

เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มีการทำเหมืองแร่ดีบุกเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ผู้ศึกษายังได้ศึกษาเกี่ยวกับการให้สัมปทานทำเหมืองและอาชญาบัตรตรวจแร่ของรัฐบาลไทยแก่ชาวต่างประเทศไว้ด้วย ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าทางรัฐบาลไทยนั้นยังคงระมัดระวังการให้สัมปทานแก่ชาวตะวันตกอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ไทยต้องเผชิญกับปัญหาภัยคุกคามจากลัทธิจักรวรรดินิยม ทำให้การให้สัมปทานแก่ชาวตะวันตกของรัฐบาลไทยจะต้องนำสถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศในช่วงเวลานั้นมาเป็นปัจจัยในการพิจารณาด้วย แต่ผู้วิจัยยังคงศึกษาประเด็นการให้สัมปทานแก่ชาวตะวันตกเฉพาะแนวนโยบายของไทย ยังไม่ได้พิจารณาถึงการให้ความช่วยเหลือ หรือการสนับสนุนของรัฐบาลอังกฤษที่สิงคโปร์ที่มีต่อพ่อค้าเอกชนในบังคับของตนในการเดินทางมาลงทุนและค้าขายดีบุกในสยาม

การศึกษาในครั้งนี้ แม้จะมีการศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อมโยงระหว่างความสัมพันธ์ทางการเมืองกับเศรษฐกิจไว้ แต่ยังเป็นการศึกษาในประเด็นย่อยเพียงประเด็นเดียวเท่านั้นคือ ความสัมพันธ์ทางการเมืองที่ส่งผลถึงการให้สัมปทานแก่ชาวตะวันตก ซึ่งยังไม่ครอบคลุมกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้งหมดยังเป็นการศึกษาเฉพาะกิจการเหมืองแร่ดีบุกเท่านั้น

2. วชิราวรรณ ตันตะหงษ์. นโยบายเศรษฐกิจที่มีต่อหัวเมืองไทยฝั่งตะวันตกสมัยรัชกาลที่ 5.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับนโยบายทางด้านเศรษฐกิจของรัฐบาลสยามในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีต่อหัวเมืองไทยฝั่งตะวันตก (คือมณฑลภูเก็ต) โดยผู้วิจัยได้ศึกษาถึงความสำคัญทางเศรษฐกิจของหัวเมืองฝั่งตะวันตกที่มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ลักษณะของนโยบายทางเศรษฐกิจที่รัฐบาลสยามเลือกใช้และการเปลี่ยนแปลงนโยบายในแต่ละช่วงเวลาซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยภายในและภายนอก วิธีการที่รัฐบาลสยามใช้เพื่อการปรับปรุงสภาพเศรษฐกิจภายในหัวเมือง การเก็บผลประโยชน์ของรัฐบาลเข้าสู่ส่วนกลาง รวมทั้งวิเคราะห์ผลดี ผลเสีย และข้อบกพร่องที่เกิดขึ้นจากการดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐบาลในหัวเมืองฝั่งตะวันตก

ประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในวิทยานิพนธ์นี้มี 2 ประเด็น ประเด็นแรกคือ ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างหัวเมืองฝั่งตะวันตกกับเมืองปีนังและสิงคโปร์ซึ่งเป็นเขตอิทธิพลของอังกฤษ ส่วนประเด็นที่ 2 คือ นโยบายด้านการค้าต่างประเทศของรัฐบาลสยามในเขตหัวเมืองฝั่งตะวันตก ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาในภาพรวมและได้ข้อสรุปว่า รัฐบาลสยามไม่มีนโยบายในการสนับสนุนพ่อค้าชาติตะวันตกอย่างเด่นชัด แต่ก็

ไม่ได้ขัดขวางการลงทุนหรือการเดินทางเข้ามาค้าขายของชาวตะวันตก นอกจากนี้ด้วยภัยคุกคามจากลัทธิจักรวรรดินิยมทำให้รัฐบาลสยามต้องดำเนินนโยบายทางด้านเศรษฐกิจในเขตหัวเมืองดังกล่าวเพื่อจุดมุ่งหมายหลัก 2 ประการคือ สนับสนุนการเดินทางเรือค้าขายกับปีนังและสิงคโปร์ เพื่อผลประโยชน์ทางด้านภาษีที่รัฐบาลจะสามารถดึงเข้ามายังส่วนกลางเพื่อนำไปใช้พัฒนาประเทศต่อไป และเพื่อป้องกันการแทรกแซงจากรัฐบาลสเตรตส์ เซดเทิลเมนต์ไม่ให้เข้ายึดครองมณฑลฝั่งตะวันตกเป็นอาณานิคมทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลสยามจะเลือกดำเนินนโยบายที่ไม่กระทบกระเทือนต่อผลประโยชน์ของพ่อค้าในปีนังและสิงคโปร์ และเร่งพัฒนากิจการด้านสาธารณูปโภคให้ดียิ่งขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกให้กับพ่อค้าต่างชาติ แต่อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์เป็นประเด็นหลัก ทั้งในทางการเมืองและเศรษฐกิจ แต่ยังคงลักษณะของความสัมพันธ์ในภาพรวมระหว่างสยามกับสเตรตส์ เซดเทิลเมนต์เป็นส่วนใหญ่

3. วิจิต กาพกาญจน์. นโยบายการผลิตและการค้ายางพาราในภาคใต้ของไทยพ.ศ.2444 – 2503.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอเกี่ยวกับการผลิตและการค้ายางพาราของไทย โดยศึกษาตั้งแต่ประวัติการปลูกยางพาราในไทย กลุ่มผู้ประกอบการ การจำหน่ายผลผลิตทั้งในประเทศและต่างประเทศ ปัญหาที่เกิดขึ้นในการผลิตและการค้ายาง รวมถึงนโยบายการสนับสนุนการปลูกยางพาราของรัฐบาลไทยและลักษณะการส่งเสริมการเพาะปลูกของข้าหลวงเทศาภิบาลที่มีมาแต่สมัยรัชกาลที่ 5

ผลการศึกษาเรื่องดังกล่าวพบว่า แรงผลักดันสำคัญที่ทำให้เริ่มมีการเพาะปลูกยางพาราในไทยคือ การขยายตัวของอุตสาหกรรมในยุโรปซึ่งส่งผลให้มีความต้องการยางธรรมชาติเพิ่มมากขึ้นและในขณะเดียวกัน การขยายตัวของอุตสาหกรรมก็ทำให้ความต้องการดีบุกเพิ่มมากขึ้นด้วย ซึ่งอาจทำให้ปริมาณดีบุกลดลงอย่างรวดเร็วจนไม่เพียงพอต่อการจำหน่าย รัฐบาลไทยจึงเริ่มส่งเสริมการปลูกยางพาราเพื่อเป็นการหารายได้ทดแทนรายได้จากการค้าดีบุก ดังนั้นลักษณะการปลูกยางพาราในไทยจึงเป็นการปลูกเพื่อการส่งออกขายตลาดต่างประเทศ ซึ่งตลาดค้ายางที่สำคัญแห่งหนึ่งของไทยคือ สิงคโปร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการจัดตั้งตลาดกลางเพื่อการค้ายางที่สิงคโปร์ใน พ.ศ.2454 ทำให้ปริมาณการส่งออกยางพาราของไทยเพิ่มขึ้นและเป็นสินค้าที่ทำรายได้เข้าประเทศมากมายเพราะมีราคาสูง จนกระทั่งถึงช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 ราคาจึงตกต่ำลง อย่างไรก็ตามแม้ราคาจะไม่คงที่ มีการขึ้นลงตามราคาตลาดโลก และในบางครั้งยังต้องประสบปัญหาในการ

แข่งขันกันสูง แต่รัฐบาลไทยก็ยังคงให้การสนับสนุนการผลิตยางเพื่อการส่งออกเรื่อยมาโดยเปิดให้พ่อค้าเอกชนค้าขายได้อย่างเสรี ส่วนรัฐบาลมีหน้าที่ควบคุมทางด้านภาษีเท่านั้น ซึ่งบางครั้งเมื่อเกิดปัญหาราคายางตกต่ำ รัฐบาลก็จะให้ความช่วยเหลือแก่พ่อค้าโดยการลดภาษีอีกด้วย

จากการศึกษาดังกล่าว ผู้ศึกษาได้นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับนโยบายของรัฐบาลไทยในการผลิตและการค้ายางพาราไว้ โดยกล่าวถึงลักษณะของการดำเนินการต่างๆ เพื่อส่งเสริมการปลูกยางพารา แต่ยังไม่ได้นับการวิเคราะห์ถึงลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอาณานิคมอังกฤษ เช่น สิงคโปร์ ในฐานะที่ไทยเป็นผู้ส่งออกยางพาราที่สำคัญรายหนึ่งที่ส่งผลผลิตไปอนตาลาดดังกล่าว และยังไม่มีการศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อมโยงของความสัมพันธ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจระหว่างไทยกับสิงคโปร์

งานศึกษาที่ให้ความรู้เกี่ยวกับบริบททางการเมืองและเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้อง

1. กุลลดา เกษบุญชู. สนธิสัญญาบาวริงกับการปฏิวัติของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง การแก้ไขวิกฤตชาติในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. หน้า 1 – 31. ณ โรงแรมรอยัลซิติ้ กรุงเทพฯ วันที่ 19 – 20 มิถุนายน 2546.

ในบทความนี้ผู้ศึกษาได้นำเสนอเกี่ยวกับการปฏิรูปประเทศให้เจริญก้าวหน้าตามแบบตะวันตกของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งผู้ศึกษามองว่าเกิดขึ้นจากการที่สยามถูกดึงเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจโลกภายหลังจากการทำสนธิสัญญาบาวริง ทำให้สยามต้องพัฒนาตัวเองในหลายๆ ด้านเพื่อผลิตสินค้าป้อนเข้าสู่ตลาดโลกซึ่งจะส่งเสริมให้ชาติมั่งคั่งมากขึ้น นอกจากนี้การปฏิรูประบบต่างๆ ภายในของสยามเพื่อให้สอดคล้องกับระบบเศรษฐกิจโลกยังเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การปฏิรูปทางการเมืองเพื่อสร้างรัฐรวมศูนย์ด้วย

บทความนี้ได้นำเสนอภาพความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ใน 2 ด้านคือ ทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจ ในทางการเมืองนั้น ผู้วิจัยได้ให้ข้อมูลและรายละเอียดต่างๆ เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในช่วงวิกฤตการณ์วังหน้า โดยแสดงให้เห็นถึงบทบาทของผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ที่มีต่อการแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งและอธิบายถึงสาเหตุที่ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ให้การสนับสนุนฝ่ายวังหลวงในบางประการ แต่ยังไม่ได้นับการอธิบายถึงพื้นฐานและการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในระยะแรก รวมทั้งลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในช่วงที่ต่อเนื่องหลังจากสิ้นสุดเหตุการณ์วิกฤตการณ์วังหน้าด้วย

ส่วนทางด้านเศรษฐกิจ มีการกล่าวถึงความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างสยามกับสิงคโปร์ไว้เพียงเล็กน้อย ส่วนใหญ่ยังคงอธิบายความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างสยามกับชาติยุโรปในภาพรวมและให้ความสำคัญกับสยามในฐานะที่เป็นผู้ผลิตสินค้าป้อนตลาดโลก ยังไม่ได้ศึกษาความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างสยามกับสิงคโปร์เป็นประเด็นหลัก แต่อย่างไรก็ตามบทความนี้ได้ให้ข้อมูลสำคัญบางส่วนของที่ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ไว้ด้วย เช่น การส่งสินค้าไปขายที่สิงคโปร์ของสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ซึ่งเป็นข้อมูลที่กล่าวถึงไว้อย่างสั้นๆ

2. Kullada Kesboonchoo-Mead. Thai-European relations of the beginning of King Chulalongkorn's reign. เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง การแก้ไขวิกฤตชาติในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. หน้า 1 – 7. ณ โรงแรมรอยัลซิติ้ กรุงเทพฯ วันที่ 19 – 20 มิถุนายน 2546.

บทความนี้เป็นการนำเสนอลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับยุโรปในช่วงต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเน้นไปที่ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับอังกฤษเป็นสำคัญ ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ผู้ศึกษาเห็นว่าไม่ได้มีพื้นฐานหรือมุมมองที่จำกัดอยู่ภายใต้กรอบของลัทธิจักรวรรดินิยมเท่านั้น แต่ยังมีลักษณะความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ทางการค้าที่สืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างสยามกับอังกฤษที่เกิดขึ้นนี้ในระยะต่อมาได้ส่งผลให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเริ่มดำเนินการปฏิรูปทางเศรษฐกิจทั้งด้านการผลิตและสาธารณูปโภค ทั้งนี้เพื่อสนองต่อระบบการค้าเสรีซึ่งเป็นระบบการค้าที่อังกฤษให้ความสำคัญอย่างมากในขณะนั้น จากการปฏิรูปและการดำเนินนโยบายของพระองค์ที่สนับสนุนการค้าเสรี ในระยะต่อมาได้ส่งเสริมให้สยามและอังกฤษมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันและจะส่งผลดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ต่อไปในช่วงวิกฤตการณ์วังหน้า

จากการศึกษาดังกล่าวข้างต้นยังไม่ได้เน้นที่ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์มากนัก แต่เน้นที่ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนเป็นส่วนใหญ่ สำหรับในทางการเมือง แม้ผู้ศึกษาจะชี้ให้เห็นถึงบทบาทของผู้ว่าการเมืองสิงคโปร์คือ เซอร์ แอนดรู คลาร์ก ก่อนข้างชัดเจน แต่ยังไม่มีการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในช่วงที่ต่อเนื่องจากวิกฤตการณ์วังหน้า ทำให้ภาพความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ขาดช่วงไป ส่วนความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ผู้ศึกษาได้ชี้ให้เห็นถึงภาพรวมของความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างสยามกับประเทศตะวันตก แต่ยังไม่ได้ศึกษาความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างสยามและสิงคโปร์

โดยเฉพาะ รวมทั้งยังไม่ได้ศึกษาภาพรวมของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในระยะยาว ผู้วิจัยได้ศึกษาแต่เฉพาะช่วงต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเท่านั้น

3. Tarling, Nicholas, editor. The Cambridge history of Southeast Asia volume 3 from C.1800 to the 1930s. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

ประเด็นหลักประเด็นหนึ่งที่มีการศึกษาไว้ในหนังสือเล่มนี้คือ การดำเนินนโยบายของอังกฤษต่อดินแดนต่างๆ ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งสามารถแยกกล่าวได้ 2 ส่วนคือ ลักษณะโดยทั่วไปของการดำเนินนโยบายของรัฐบาลอังกฤษในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ทางการค้าและการแทรกแซงดินแดนต่างๆ เพื่อยึดครองเป็นอาณานิคมเช่นพม่า สิงคโปร์ ดินแดนในคาบสมุทรมลายู และมีการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ไว้บางส่วนคือ ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งในหนังสือเล่มนี้ได้กล่าวถึงการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสุลต่านรัฐตรงกานูซึ่งเป็นหัวเมืองประเทศราชของสยามกับรัฐบาลอาณานิคมอังกฤษที่สิงคโปร์ไว้สั้นๆ แต่ยังไม่มีการศึกษาลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 โดยตรงและยังไม่มีการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ เพียงแต่กล่าวถึงความสำคัญของสิงคโปร์ในฐานะที่เป็นเมืองท่าค้าขายในเขตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เท่านั้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

กำเนิดอาณานิคมสิงคโปร์และความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ ก่อนการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง

การศึกษาลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในบทนี้จะแบ่งเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นการศึกษาเกี่ยวกับอาณานิคมสิงคโปร์ในช่วงเวลาตั้งแต่ พ.ศ.2362 (ค.ศ.1819) ซึ่งเป็นปีที่อังกฤษเข้ายึดครองสิงคโปร์เป็นอาณานิคม จนกระทั่งถึง พ.ศ.2410 (ค.ศ.1867) ซึ่งเป็นปีที่สิงคโปร์ย้ายมาอยู่ภายใต้การดูแลของกระทรวงอาณานิคม (Colonial Office) แทนการอยู่ภายใต้การดูแลของอาณานิคมอินเดีย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ส่งผลให้รัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนมีอำนาจในการดูแลอาณานิคมแห่งนี้โดยตรง ดังนั้นในส่วนแรกจะเริ่มทำการศึกษาดังแต่การเข้ายึดครองสิงคโปร์ของอังกฤษ การจัดตั้งเขตอาณานิคมสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์ (Straits Settlements) สภาพของอาณานิคมสิงคโปร์ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งการเปลี่ยนสถานะของสิงคโปร์มาเป็นอาณานิคมภายใต้การปกครองของกระทรวงอาณานิคม

ส่วนที่ 2 จะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในช่วงก่อนการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ที่สำคัญในระยะเวลาดังกล่าวคือ ความสัมพันธ์ทางการค้า ในส่วนนี้จะศึกษาเกี่ยวกับลักษณะทางการค้า เช่น ประเภทของสินค้าที่ทำการค้าขายระหว่างสยามกับสิงคโปร์ การทำสนธิสัญญาเบอร์นีและผลจากการทำสนธิสัญญาที่มีต่อความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ รวมไปถึงบทบาทของผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ที่มีส่วนในการสนับสนุนส่งเสริมทางการค้า ส่วนความสัมพันธ์ในทางการเมืองนั้น อาจกล่าวได้ว่ายังไม่เด่นชัดนัก สิงคโปร์ในช่วงเวลาดังกล่าวมีสถานะเป็นเพียงตัวกลางระหว่างสยามกับรัฐบาลอาณานิคมของอังกฤษเช่น รัฐบาลอาณานิคมที่อินเดีย เป็นต้น

“สิงคโปร์” เป็นเกาะเล็กๆ ตั้งอยู่ทางตอนปลายสุดของคาบสมุทรมาลายู เดิมชื่อว่า เตมาสิก (Temasek)¹ เป็นเพียงหมู่บ้านชาวประมงเล็กๆ ที่อยู่ภายใต้อำนาจของอาณาจักรยะโฮร์ มีประชากรเพียงเล็กน้อยและยังไม่มีมีความสำคัญทางการค้ามากนัก ต่อมาเมื่อการค้าบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เริ่มขยายตัวขึ้นเนื่องจากเป็นเขตที่มีสินค้าที่เป็นที่ต้องการของชาวตะวันตกหลายชนิด ทำให้มีพ่อค้าทั้งจากยุโรป ตะวันออกกลางและอินเดียเดินทางเข้ามาค้าขายเป็นจำนวนมาก สิงคโปร์

¹T. J. Newbold, Political and statistical account of the British Settlements in the Straits of Malacca, Vol.1 (Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1971), p. 273.

จึงเริ่มมีความสำคัญมากขึ้นในฐานะที่เป็นแหล่งสินค้าและเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนสินค้าของพ่อค้าต่างชาติ รวมทั้งเป็นที่พักจอดเพื่อซ่อมแซมเรือและรอลมมรสุมของพ่อค้าที่เดินทางค้าขายในเส้นทางการค้าระหว่างจีนกับอินเดียด้วย

1. การยึดครองสิงคโปร์ของอังกฤษ พ.ศ.2362 (ค.ศ.1819)

การยึดครองดินแดนของอังกฤษในบริเวณคาบสมุทรมาลายูนั้น จุดมุ่งหมายสำคัญที่ผลักดันให้อังกฤษดำเนินนโยบายดังกล่าวคือ เพื่อผลประโยชน์ด้านยุทธศาสตร์และการค้า โดยดินแดนที่อังกฤษให้ความสนใจในระยะแรกคือ เกาะปีนัง (Penang) ซึ่งตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของมหาสมุทรอินเดีย

กล่าวได้ว่า ความต้องการครอบครองดินแดนในแถบคาบสมุทรมาลายูของอังกฤษนั้นสืบเนื่องมาจากความต้องการของรัฐบาลอังกฤษที่อินเดียและพ่อค้าในอินเดียที่เดินทางมาค้าขายกับจีน และบริเวณหมู่เกาะอินเดียตะวันออก (East Indies) โดยรัฐบาลอังกฤษที่อินเดียนั้นต้องการเมืองท่าไว้สำหรับตั้งกองเรือรักษาความปลอดภัยให้กับเมืองศูนย์กลางของอังกฤษบริเวณฝั่งตะวันออกของอินเดีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเกิดการต่อสู้กับฝรั่งเศส ซึ่งอังกฤษมักเป็นฝ่ายเสียเปรียบเพราะไม่มีฐานทัพเรือหรือสถานที่พักซ่อมแซมเรือบริเวณอ่าวเบงกอล (Bengal) และแม้จะมีเมืองมัทราส (Madras) อยู่ทางฝั่งตะวันออกแล้วก็ตาม แต่ในฤดูมรสุม เรือจะออกจากท่าเรือนี้ลำบาก² ดังนั้นจึงมีแต่เพียงเมืองบอมเบย์ (Bombay) ซึ่งตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของอินเดีย ในขณะที่ฝรั่งเศสมีสถานีซ่อมแซมเรือที่เมืองมะริด³ รวมทั้งยังต้องการเมืองท่าไว้สำหรับให้ความคุ้มครองกับเรืออังกฤษที่เดินทางอยู่บริเวณอ่าวเบงกอลด้วย⁴ ดังนั้นด้วยความต้องการทางยุทธศาสตร์ดังกล่าวจึงเป็นเหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้อังกฤษต้องการยึดครองปีนัง

² เอน.เจ.ไรอัน, การสร้างชาติมาเลเซียและสิงคโปร์, แปลโดย ประกายทอง สิริสุข (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2526), หน้า 81 – 82.

³ ดี จี ฮอลล์, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 2, แปลโดย วรณชญา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และคณะ (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2525), หน้า 598 และ 606. และ แมรี ซี เทิร์นบูล, ประวัติศาสตร์มาเลเซีย สิงคโปร์และบรูไน, แปลโดย ทองสุก เกตุโรจน์ (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, 2540), หน้า 171.

⁴ C.D. Cowan, "Early Penang and the rise of Singapore, 1805 – 1832," in *Southeast Asia colonial history vol. 2* (London: Routledge, 2001), p. 227. และ Nicholas Tarling, *Imperial Britain in South – East Asia* (Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1975), p. 11.

นอกจากสาเหตุในทางยุทธศาสตร์ดังกล่าวแล้ว อังกฤษยังต้องการเมืองท่าเพื่อการค้าขาย และคุ้มครองการค้าของอังกฤษบริเวณเส้นทางการค้าระหว่างจีนกับอินเดียด้วย⁵ เนื่องจากการค้าของอังกฤษในบริเวณดังกล่าวมีความสำคัญและสามารถสร้างรายได้ให้กับบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ (The English East India Company) ได้เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการค้าฝิ่นและใบชากับจีน⁶ ดังนั้นการมีสถานีการค้าและเมืองท่าสำหรับจอดพักเรือของอังกฤษที่เดินทางผ่านบริเวณช่องแคบมะละกาเพื่อไปค้ากับจีนจึงมีความสำคัญมากขึ้น นอกจากนี้การครอบครองปีนังเพื่อใช้เป็นสถานีการค้าและเมืองท่ายังเป็นการกระทำเพื่อต่อต้านอิทธิพลและขีดขวางการผูกขาดการค้าของดัตช์ในหมู่เกาะอินเดียตะวันออกด้วย⁷

อังกฤษเริ่มดำเนินการเพื่อเข้ายึดครองปีนังโดยมอบหมายให้กัปตันฟรานซิส ไลท์ (Captain Francis Light) มาเจรจากับสุลต่านเมืองไทรบุรีใน พ.ศ.2329 (ค.ศ.1786) ซึ่งในที่สุดสุลต่านไทรบุรีได้ยินยอมให้อังกฤษเข้ามาตั้งสถานีการค้าที่เกาะปีนังได้ แต่อังกฤษจะต้องให้ความช่วยเหลือแก่ไทรบุรีหากถูกรัฐอื่น เช่น สยาม พม่า และสลังงอร์ (Selangor) รุกราน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสยามที่กลับเข้ามามีอิทธิพลในคาบสมุทรมลายูอีกครั้งในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ดังนั้นนับตั้งแต่ พ.ศ.2329 อังกฤษจึงมีที่มั่นแรกในบริเวณคาบสมุทรมลายู ซึ่งจะนำไปสู่การขยายอิทธิพลเข้าไปยังดินแดนส่วนอื่นต่อไป

ในระยะแรกที่อังกฤษเข้าครอบครองเกาะปีนังนั้น* กัปตันไลท์ซึ่งได้ดำรงตำแหน่งผู้ตรวจการคนแรกของปีนังได้สนับสนุนการดำเนินนโยบายการค้าเสรีในปีนัง ผลักดันให้ปีนังเป็นเมืองท่าปลอดภาษี โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญคือ เพื่อทำลายการผูกขาดการค้าของดัตช์และช่วงชิงผลประโยชน์ทางการค้ามาจากดัตช์⁸ นอกจากนี้กัปตันไลท์ยังพยายามสร้างเกาะปีนังให้เป็น

⁵ Walter Makepeace, Gilbert E. Brooke and Roland St. J. Braddell, One hundred years of Singapore vol.1 (Singapore: Oxford University Press, 1991), p. 72. และ John Gullick, Malaysia: Economic expansion and national unity (London: Ernest Benn, 1981), p. 20.

⁶ C.D. Cowan, Nineteenth – Century Malaya: The origin of British political control (London: Oxford University Press, 1961), pp. 3 – 4.

⁷ เอน.เจ. ไรอัน, การสร้างชาติมาเลเซียและสิงคโปร์, หน้า 82 – 83. และ Walter Makepeace, Gilbert E. Brooke and Roland St. J. Braddell, One hundred years of Singapore vol.1, p. 72.

* เกาะปีนังอยู่ภายใต้การปกครองเบงกอลจนกระทั่งถึง พ.ศ. 2348 (ค.ศ. 1805) จึงได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นมณฑล (Presidency) อยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลอังกฤษที่อินเดีย

⁸ David Joel Steinberg, In search of South East Asia: A modern history (Singapore: Oxford University Press, 1985), p. 137. และ Chiang Hai Ding, A history of foreign trade 1870 – 1915 (Singapore: National Museum, 1995), p. 4.

ศูนย์กลางการค้าจำหน่ายสินค้าและท่าเรือขนส่งสินค้า เพื่อให้พ่อค้าจากอินเดียและอังกฤษเข้ามาซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าของตนกับสินค้าพื้นเมืองบริเวณคาบสมุทรมลายูมากขึ้นด้วย เช่น ข้าว ดีบุก งาช้าง พริกไทย หวาย⁹ จากการดำเนินนโยบายการค้าเสรีดังกล่าวนี้ ทำให้การค้าของปีนังขยายตัวและรุ่งเรืองยิ่งขึ้น มีพ่อค้าทั้งจีนและยุโรปเดินทางเข้ามาเพิ่มขึ้น รวมทั้งประชากรภายในปีนังเองก็เพิ่มขึ้นด้วย การขยายตัวทางการค้าและจำนวนประชากรเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้อังกฤษต้องเจรจาขอสิทธิครอบครองพื้นที่บริเวณที่เรียกว่า โปรวินซ์เวลส์เลย์ (Province Wellesley) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของไทรบุรีใน พ.ศ.2343 (ค.ศ.1800) เพื่อใช้โปรวินซ์เวลส์เลย์เป็นแหล่งผลิตอาหารให้แก่ปีนังและใช้เป็นจุดยุทธศาสตร์คุ้มครองปีนัง

ความเจริญรุ่งเรืองของปีนังและผลประโยชน์ที่อังกฤษได้รับจากปีนังเริ่มลดลงในระยะต่อมาเมื่ออังกฤษได้สิทธิในการครอบครองเกาะชวา (Java) จากดัชชีใน พ.ศ.2354 (ค.ศ.1811)¹⁰ การครอบครองเกาะชวาของอังกฤษนี้เท่ากับเป็นการเปิดตลาดการค้าใหม่ให้กับกลุ่มพ่อค้าที่ทำการค้าอยู่บริเวณคาบสมุทรมลายู โดยศูนย์กลางการค้าของอังกฤษบริเวณหมู่เกาะอินเดียตะวันออกได้ย้ายมาอยู่ที่เมืองปัตตาเวีย (Batavia) ทำให้พ่อค้าทั้งจากปีนังและอินเดียเดินทางมาค้าขายที่ปัตตาเวียมากขึ้นแทนที่จะค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันที่ปีนังเหมือนก่อน¹¹ เนื่องจากปัตตาเวียอยู่ใกล้กับแหล่งสินค้าบริเวณหมู่เกาะอินเดียตะวันออกมากกว่าปีนัง รวมทั้งยังไม่ต้องเผชิญกับการเสียภาษีในอัตราสูงอันเนื่องมาจากการดำเนินนโยบายผูกขาดการค้าของดัชชีในระยะก่อนหน้านี้อีกด้วย พ่อค้าจึงเดินทางมาค้าขายที่ปัตตาเวียมากขึ้นโดยจะนำสินค้าประเภทสิ่งทอต่างๆ มาจำหน่าย

⁹ ดี จี อี ฮอลล์, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 2, หน้า 615.

¹⁰ กูวาล ทรงประเสริฐ, อินโดนีเซีย: อดีตและปัจจุบัน (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), หน้า 122. และ Nicholas Tarling, The Cambridge history of Southeast Asia volume three from C. 1800 to the 1930s (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), p. 10.

การเข้าครอบครองชวาของอังกฤษในครั้งนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากช่วงที่เกิดสงคราม โปเลียน (Napoleonic War) ระหว่างพ.ศ. 2338 - 2357 (ค.ศ. 1795 - 1814) ซึ่งฝรั่งเศสได้รุกรานเนเธอร์แลนด์จนเป็นเหตุให้พระเจ้าวิลเลียมที่ 5 (William V) ต้องลี้ภัยมายังอังกฤษ พระเจ้าวิลเลียมที่ 5 ทรงมอบอำนาจเหนืออาณานิคมของดัชชีให้กับอังกฤษ แต่ในระยะแรก อังกฤษยังไม่ได้เข้าปกครองชวา จนในระยะต่อมาเมื่อเกิดปัญหาการรุกรานเส้นทางการค้าของอังกฤษโดยเซอร์มัน วิลเลียม ดานเดลส์ (Hermann Willem Daendels) เกาะชวาจึงมาอยู่ภายใต้อำนาจอังกฤษ โดยมีลอร์ด มินโต (Lord Minto) เป็นผู้ปกครองในฐานะอาณานิคมอังกฤษ

¹¹ C.D. Cowan, "Early Penang and the rise of Singapore, 1805 – 1832," in Southeast Asia colonial history vol. 2, p. 231.

แลกเปลี่ยนกับการซื้อกาแฟจากชาว¹² ดังนั้นการนำเข้าและส่งออกสินค้าของปีนังจึงมีปริมาณลดลง ในขณะที่การค้าที่ปัตตาเวียขยายตัวมากขึ้นเป็นลำดับ

ความสนใจของอังกฤษในการเข้ายึดครองสิงคโปร์เริ่มปรากฏอย่างเด่นชัดในช่วงที่อังกฤษจำเป็นต้องคืนดินแดนของดัตช์ที่ตนเคยได้ครอบครองให้แก่ดัตช์ เช่น เกาะชวา มะละกา* โดยเฉพาะอย่างยิ่งการคืนเกาะชวาใน พ.ศ.2359 (ค.ศ.1816) ซึ่งส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ทางการค้าของอังกฤษโดยตรง เพราะทำให้อังกฤษต้องสูญเสียเมืองศูนย์กลางการค้าขายสำคัญในเขตหมู่เกาะอินเดียตะวันออกอย่างเมืองปัตตาเวียไปและต้องเผชิญกับการขยายอิทธิพลทางการค้าของดัตช์ในบริเวณดังกล่าวอีกครั้งเมื่อดัตช์กลับเข้ามาปกครองดินแดนตามเดิม รวมทั้งอังกฤษยังสูญเสียฐานอำนาจที่จะใช้เพื่ออิทธิพลในเขตหมู่เกาะอินเดียตะวันออกไปด้วย¹³ ส่วนการคืนเมืองมะละกาใน พ.ศ.2361 นั้นก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้อังกฤษตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องมิดินแดนในครอบครองแห่งใหม่ในบริเวณช่องแคบมะละกาและหมู่เกาะอินเดียตะวันออก เพราะอังกฤษได้สูญเสียจุดยุทธศาสตร์ที่ใช้ปกป้องเส้นทางการค้ากับจีนของตนไป ส่วนปีนังนั้นแม้จะเป็นดินแดนของอังกฤษ แต่เมื่อพิจารณาถึงที่ตั้งแล้วจะพบว่าปีนังตั้งอยู่ไกลเกินไป ไม่สะดวกที่จะใช้เป็นศูนย์กลางการค้าและที่ตั้งกองกำลังสำหรับคุ้มครองเส้นทางการค้าของอังกฤษ นอกจากนี้การดำเนินนโยบายเพื่อผูกขาดการค้าในเขตหมู่เกาะอินเดียตะวันออกอีกครั้งของดัตช์โดยการทำข้อตกลงกับเจ้าพื้นเมืองและขัดขวางการเดินทางเรือสินค้าของชาวอังกฤษโดยกำหนดให้ค้าขายได้

¹²Nicholas Tarling, *Anglo – Dutch rivalry in the Malay world 1780 – 1824* (Australia: Halstead Press, 1962), p. 98.

*อังกฤษได้สิทธิครอบครองมะละกาจากดัตช์ใน พ.ศ.2338 - 2361 (ค.ศ.1795 - 1818) แต่ในระยะต่อมาอังกฤษได้รับสิทธิปกครองเมืองนี้อย่างสมบูรณ์ใน พ.ศ. 2367 (ค.ศ. 1824) ด้วยผลของสนธิสัญญาระหว่างอังกฤษกับดัตช์ (Treaty of London) ในปีเดียวกัน

¹³C. M. Turnbull, *A History of Singapore 1819 – 1975* (Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1977), p. 7.

การสูญเสียผลประโยชน์ดังกล่าวทำให้การคืนเกาะชวาให้กับดัตช์ในครั้งนี้ถูกคัดค้านจากกลุ่มพ่อค้าและผู้ปกครองชาว เช่น เซอร์โทมัส สแตมฟอร์ด แรฟเฟิลส์ ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นรองผู้ว่าราชการ (Lieutenant – Governor) เกาะชวา แต่ความพยายามของเขาไม่เป็นประสบความสำเร็จ เพราะทางรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนและที่อินเดียต่างเห็นตรงกันว่า ควรคืนเกาะชวาให้กับดัตช์ โดยทางรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนเห็นว่า ควรสร้างอำนาจของดัตช์ให้เข้มแข็งโดยการครอบครองดินแดนโพ้นทะเลเพื่อคานอำนาจกับฝรั่งเศสภายหลังจากสิ้นสุดสงครามนโปเลียนเพื่อไม่ให้ฝรั่งเศสกลับมาเข้มแข็งได้อีก ส่วนรัฐบาลอังกฤษที่อินเดียนั้นเห็นว่าควรคืนเกาะชวาให้กับดัตช์ เพราะการปกครองเกาะชวาทำให้รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียต้องสิ้นเปลืองงบประมาณเป็นจำนวนมาก ในที่สุดอังกฤษได้คืนเกาะชวาให้แก่ดัตช์ในพ.ศ. 2359

เฉพาะที่เมืองปัตตาเวีย¹⁴ ทำให้อังกฤษต้องเร่งแสวงหาดินแดนใหม่โดยเร็วเพื่อรักษาผลประโยชน์ทางการค้าของตนและเพื่อต่อต้านกับอิทธิพลและการผูกขาดทางการค้าของดัตช์

บุคคลสำคัญที่ดำเนินการสำรวจหาดินแดนใหม่คือ เซอร์โทมัส สแตมฟอร์ด แรฟเฟิลส์ (Sir Thomas Stamford Raffles) ซึ่งในเวลานั้นดำรงตำแหน่งเป็นรองผู้ว่าราชการอยู่ที่เมืองเบนกูเลน (Bencoolen) เมืองทางฝั่งตะวันตกของเกาะสุมาตรา (Sumatra) สำหรับดินแดนที่แรฟเฟิลส์เดินทางสำรวจเช่น บริเวณเกาะสุมาตรา หมู่เกาะรีเอา – ลิงกา (Riau-Lingga) รวมไปถึงดินแดนบริเวณปลายช่องแคบมะละกา¹⁵ ในระยะแรกนั้นข้อเสนอของแรฟเฟิลส์เกี่ยวกับการยึดครองดินแดนยังได้รับการคัดค้านจากรัฐบาลอังกฤษอยู่บ้างเนื่องจากอังกฤษไม่ต้องการเป็นศัตรูกับดัตช์¹⁶ จนกระทั่ง ลอร์ดเฮสติงส์ (Lord Hastings) ผู้ดำรงตำแหน่งข้าหลวงใหญ่ (Governor-General) ของอังกฤษประจำอินเดียได้พบกับแรฟเฟิลส์ที่เมืองกัลกัตตา (Calcutta) จึงได้เริ่มวางแผนเพื่อหาที่มั่นของอังกฤษบริเวณปลายคาบสมุทรมลายูเพื่อใช้เป็นจุดคุ้มครองเส้นทางการค้ากับจีน โดยลอร์ดเฮสติงส์ได้ให้อำนาจกับแรฟเฟิลส์ในการดำเนินการเรื่องนี้ แต่จะต้องไม่ทำให้อังกฤษต้องมีข้อบาดหมางกับดัตช์

ดินแดนที่แรฟเฟิลส์สนใจจะใช้เป็นที่มั่นของอังกฤษคือ เกาะสิงคโปร์ ซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของคาบสมุทรมลายู แรฟเฟิลส์เดินทางมาเกาะนี้พร้อมกับวิลเลียม ฟาร์การ์ (William Farquhar) และเจรจากับซิงคโปร์กับสุลต่านฮุสเซน (Hussein) แห่งยะโฮร์และตกลงทำสนธิสัญญากันในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2362 (ค.ศ.1819) โดยอังกฤษได้รับสิทธิในการเข้ามาตั้งสถานีการค้าและทำเรือในสิงคโปร์ รวมทั้งอนุญาตให้ชาวอังกฤษสามารถเข้ามาลงทุนได้ ส่วนสุลต่านได้รับเงินเป็นการตอบแทน¹⁷

แรฟเฟิลส์มีความพอใจอย่างยิ่งที่ได้รับสิทธิในการตั้งสถานีการค้าที่สิงคโปร์ เนื่องจากสิงคโปร์มีลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมคือ ตั้งอยู่ตอนปลายของช่องแคบมะละกา อังกฤษจึงสามารถใช้ประโยชน์ในด้านการให้ความคุ้มครองเรือสินค้าอังกฤษที่แล่นผ่านไปมาบริเวณช่องแคบมะละกาได้ โดยสิงคโปร์ถือเป็นจุดคุ้มกันความปลอดภัยให้กับเรืออังกฤษจุดที่ 2 ส่วนจุดแรกคือ

¹⁴ D. R. SarDesai, *Southeast Asia: Past & present* (Los Angeles: Westview Press, 1997), p. 92.

¹⁵ Nicholas Tarling, *Imperial Britain in South – East Asia*, p. 33. และ Alan Harfield, *Britain & Indian Armies in the East Indies 1685 – 1935* (Great Britain: Picton, 1984), p. 127.

¹⁶ เอน. เจ. ไรอัน, *การสร้างชาติมาเลเซียและสิงคโปร์*, หน้า 91. และ C. M. Turnbull, *A History of Singapore 1819 – 1975*, p. 7.

¹⁷ C. M. Turnbull, *A History of Singapore 1819 – 1975*, pp. 9 - 10. และ Edwin Lee, *The British as a Rulers: Governing multiracial Singapore 1867 – 1914* (Singapore: National University Press, 1991), p. 4.

ปีนัง ซึ่งอยู่ทางตอนบนของช่องแคบมะละกา นอกจากนี้สิงคโปร์ยังตั้งอยู่ใกล้กับเขตอิทธิพลของดัชชีในหมู่เกาะอินเดียตะวันออกด้วยจึงสะดวกในด้านการค้าอิทธิพลทางการค้ากับดัชชี

สำหรับแรฟเฟิลส์แล้ว การได้ครอบครองเกาะสิงคโปร์มิใช่เพียงเพราะความต้องการดินแดนที่เป็นจุดยุทธศาสตร์ แต่ยังเป็นเพราะจุดประสงค์ทางเศรษฐกิจด้วย โดยเขาหวังจะให้สิงคโปร์เป็นจุดอำนวยความสะดวกในการแลกเปลี่ยนสินค้า เป็นเมืองท่าปลอดภาษีเมืองเดียวในบริเวณหมู่เกาะ ไม่มีการเก็บภาษีสินค้าเข้าและออก ซึ่งการกระทำดังกล่าวจะช่วยให้อังกฤษสามารถทำลายการค้าผูกขาดของดัชชีได้¹⁸

น่าสนใจว่าการตั้งสถานีการค้าที่สิงคโปร์ของแรฟเฟิลส์ถูกคัดค้านจากทั้งฝ่ายอังกฤษและดัชชี สำหรับฝ่ายอังกฤษนั้น การกระทำของแรฟเฟิลส์ได้รับการคัดค้านจากรัฐบาลอังกฤษ แม้แต่ลอร์ดเฮสติงส์ ซึ่งเป็นผู้ให้อำนาจแก่แรฟเฟิลส์ในการดำเนินการยังต้องกลับมาคิดทบทวนใหม่ และต้องการให้แรฟเฟิลส์เลิกล้มความตั้งใจที่จะทำลายอิทธิพลของดัชชี¹⁹ เพราะไม่ต้องการเป็นศัตรูกับดัชชี นอกจากนี้การกระทำของแรฟเฟิลส์ยังได้รับการคัดค้านจากผู้ว่าเมืองปีนังคือ พันเอกแบนเนอร์แมน (Colonel Bannerman) ด้วย โดยแบนเนอร์แมนพยายามชี้แจงให้กัลกัตตาทราบถึงผลกระทบที่อังกฤษจะได้รับจากการตั้งสถานีการค้าในสิงคโปร์ และเรียกร้องให้คืนสิงคโปร์แก่ฮอลันดา ทั้งนี้เนื่องจากแบนเนอร์แมนเกรงว่าความรุ่งเรืองจากการเป็นเมืองท่าปลอดภาษีของสิงคโปร์จะทำลายการค้าของปีนัง ซึ่งตัวแบนเนอร์แมนเองนั้นก็เคยต่อต้านการกลับเข้ามาปกครองมะละกาของดัชชีใน พ.ศ.2361 มาแล้ว เนื่องจากไม่ต้องการให้ดัชชีเข้ามาสร้างอิทธิพลทางการค้าบริเวณคาบสมุทรมลายูซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการค้าของปีนังโดยตรง²⁰

ส่วนทางฝ่ายดัชชีนั้น ได้คัดค้านการเข้ามาตั้งสถานีการค้าของอังกฤษในสิงคโปร์โดยผู้ว่าการเมืองมะละกาได้พยายามร้องเรียนให้อังกฤษถอนตัวออกจากสิงคโปร์ผ่านทางเมืองปีนัง นอกจากนี้ดัชชียังอ้างว่าสิงคโปร์เป็นส่วนหนึ่งของเกาะเรียวหรือริเอา (Rhio หรือ Riau)²¹ ซึ่งเป็น

¹⁸“Letter from Raffles to Colonel Adenbrooke,” in D. R. SarDesai, British trade and expansion in Southeast Asia 1830 – 1914, (New Delhi: Allied Publishers Private Limited, 1977), p. 36. และ Margaret Shennan, Out in the midday sun: The British in Malaya 1880 – 1960 (London: John Murray, 2002), p. 5.

¹⁹Walter Makepeace, Gilbert E. Brooke and Roland St. J. Braddell, One hundred years of Singapore vol. 1, p. 75.

²⁰C. D. Cowan, “Early Penang and the rise of Singapore, 1805 – 1832,” in Southeast Asia colonial history vol. 2, pp. 233 – 234.

²¹D. R. SarDesai, Southeast Asia: Past & present, p. 92.

ดินแดนที่อยู่ในอำนาจอำนาจของดัตช์²² อังกฤษจึงไม่มีสิทธิมาตั้งสถานีการค้าที่สิงคโปร์ อีกทั้งการกระทำของอังกฤษยังเป็นการละเมิดต่อความมั่นคงของยะโฮร์ด้วย อังกฤษจึงควรถอนตัวออกไป²³ ทั้งนี้เพราะดัตช์ไม่ต้องการให้อังกฤษมาอิทธิพลแข่งกับตนในบริเวณหมู่เกาะ

อย่างไรก็ตามแม้ดัตช์จะพยายามอ้างเหตุผลต่างๆ เพื่อให้อังกฤษถอนตัวออกไปจากสิงคโปร์ แต่ลอร์ดเฮสติงส์ไม่ได้เห็นด้วยกับข้ออ้างเหล่านั้นแม้ว่าเขาจะไม่ต้องการมีปัญหากับดัตช์ก็ตาม ในขณะที่เดียวกัน เขากลับเริ่มเห็นข้อดีทางยุทธศาสตร์ของสิงคโปร์และเห็นประโยชน์ทางการค้าที่พ่อค้าอังกฤษได้รับมากขึ้น เช่น มีแหล่งลงทุนทางธุรกิจมากขึ้น เปิดโอกาสให้พ่อค้าได้เข้ามาตั้งบริษัท ดังนั้นเขาจึงสนับสนุนนโยบายของแรฟเฟิลส์ในเรื่องสิงคโปร์ จนในที่สุดอังกฤษได้จัดตั้งสถานีการค้าและใช้ประโยชน์จากสิงคโปร์ต่อไปโดยได้รับการสนับสนุนจากทั้งรัฐบาลและพ่อค้าเอกชนอังกฤษ

ภายหลังจากการทำสนธิสัญญากับสุลต่านแล้ว วิลเลียม ฟาร์กเกอร์ ได้รับตำแหน่งเป็นเจ้าเมือง (Resident) คนแรกของสิงคโปร์โดยดำรงตำแหน่งระหว่าง พ.ศ.2362 – 2366 (ค.ศ.1819 – 1823 ดูภาคผนวก ก) โดยอยู่ภายใต้การควบคุมของแรฟเฟิลส์ ซึ่งยังคงดำรงตำแหน่งรองผู้ว่าการที่เมืองเบนกูเลน²⁴ อังกฤษเริ่มจัดตั้งสถานีการค้าของตนขึ้นที่สิงคโปร์ ทำให้มีพ่อค้าจีนและอังกฤษเดินทางเข้ามาค้าขายที่สิงคโปร์มากขึ้น

อย่างไรก็ตาม แม้อังกฤษจะได้รับสิทธิเข้ามาตั้งถิ่นฐานในสิงคโปร์ แต่อังกฤษยังไม่ได้สิทธิครอบครองดินแดน รวมทั้งยังไม่มีอำนาจปกครองดินแดนอย่างแท้จริง²⁵ สุลต่านยังมีสิทธิเหนือดินแดนเช่นเดิม เช่น สามารถอนุญาตให้ชาวจีนและชาวมลายูเข้าไปทำการเพาะปลูกในดินแดนต่างๆ ได้โดยได้รับค่าตอบแทนในรูปของภาษีและค่าเช่า ดังนั้นสิทธิในการควบคุมพื้นที่ของอังกฤษจึงยังซ้อนทับอยู่กับอำนาจของสุลต่าน²⁶ ทำให้สุลต่านและผู้ปกครองชาวอังกฤษยังคงต้องร่วมกันในการออกข้อกำหนดต่างๆ เช่น เรื่องอัตราภาษีฝิ่นและการพนัน รวมทั้งแบ่งผลประโยชน์ภายในร่วมกัน ดังนั้นใน พ.ศ.2366 (ค.ศ.1823) แรฟเฟิลส์จึงเห็นว่าควรเปิดเจรจากับสุลต่านอีกครั้ง

²² The Asia Society, *Encyclopedia of Asian history vol.3* (New York: Charles Scribner's Sons, 1988), p. 340.

²³ Nicholas Tarling, *Anglo – Dutch rivalry in the Malay world 1780 – 1824*, p. 93.

²⁴ C. M. Turnbull, *A History of Singapore 1819 – 1975*, p. 10. และ ดี จี อี ฮอลล์, *ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 2*, หน้า 620.

²⁵ Edwin Lee, *The British as a ruler: Governing multiracial Singapore 1867 – 1914* (Singapore: National University Press, 1991), p. 4.

²⁶ Ibid.

เพื่อเปลี่ยนแปลงจากสิทธิในการควบคุมดินแดน มาเป็นดินแดนภายใต้การปกครองของอังกฤษ ซึ่งในตอนแรกสุดท่านไมอินยอม แต่ในที่สุด จอห์น ครอว์ฟอร์ด (John Crawford) ผู้ซึ่งมาดำรงตำแหน่งต่อจากฟาร์การ์ในระหว่าง พ.ศ.2366 – 2369 (ค.ศ.1823 – 1826 ดูภาคผนวก ก) สามารถเจรจาได้สำเร็จ สุดท่านยอมให้สิงคโปร์อยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ โดยลงนามในสนธิสัญญาในเดือนสิงหาคม พ.ศ.2367 (ค.ศ.1824) ดังนั้นสิงคโปร์จึงอยู่ภายใต้อำนาจของอังกฤษโดยสมบูรณ์ ส่วนสุดท่านได้รับเงินเป็นการตอบแทน²⁷

ใน พ.ศ.2367 นี้ นอกจากจะมีการทำสนธิสัญญาระหว่างอังกฤษกับสุดท่านเพื่อยืนยันฐานะของสิงคโปร์ในการเป็นดินแดนภายใต้การครอบครองของอังกฤษแล้ว ยังมีการทำสนธิสัญญาสำคัญอีกฉบับหนึ่งที่ยืนยันสิทธิการครอบครองสิงคโปร์ของอังกฤษคือ สนธิสัญญาลอนดอน (Treaty of London) สนธิสัญญานี้เป็นข้อตกลงระหว่างอังกฤษกับดัตช์ในเรื่องเกี่ยวกับดินแดนในคาบสมุทรมลายูและหมู่เกาะอินเดียตะวันออก ทั้งสองฝ่ายได้เจรจาแบ่งเขตอิทธิพลกันเพื่อยุติปัญหาและความขัดแย้งในเรื่องเกี่ยวกับการครอบครองดินแดนในพื้นที่ดังกล่าว โดยอังกฤษมีอิทธิพลอยู่ในบริเวณคาบสมุทรมลายูและสิงคโปร์ ขณะที่ดัตช์มีอิทธิพลอยู่ในเขตหมู่เกาะอินเดียตะวันออกและเกาะทางตอนใต้ของสิงคโปร์²⁸ อังกฤษต้องยกเมืองเบนกูเลนบนเกาะสุมาตราให้กับดัตช์ ส่วนดัตช์ต้องยกเมืองมะละกาให้กับอังกฤษและยกเลิกคำคัดค้านการครอบครองสิงคโปร์ของอังกฤษ นอกจากนี้ทั้งสองฝ่ายยังตกลงร่วมมือกันว่าจะไม่เข้าแทรกแซง ดั้งถิ่นฐาน หรือเจรจาทำข้อตกลงกับเข้าพื้นเมืองในเขตอิทธิพลของอีกฝ่ายหนึ่งและดินแดนที่ได้รับนี้จะยกให้กับชาติอื่นไม่ได้ หากฝ่ายใดถอนตัวออกจากดินแดนของตน ดินแดนนั้นจะตกเป็นของอีกฝ่ายหนึ่งทันที²⁹

จากสนธิสัญญาดังกล่าวเมื่อพิจารณาถึงผลได้ผลเสียของทั้งสองฝ่ายแล้วจะพบว่า ทั้งสองฝ่ายต่างได้หลักประกันจากฝ่ายตรงข้ามที่จะไม่แทรกแซงเขตผลประโยชน์ของตน ดัตช์ได้ประโยชน์ในด้านการครอบครองดินแดนที่มากขึ้น เพราะในช่วงที่เจรจาทำสนธิสัญญานั้นยังมีดินแดนในเขตหมู่เกาะอีกหลายแห่งที่ดัตช์ยังไม่ได้ครอบครอง ส่วนการยกเมืองมะละกาให้กับอังกฤษนั้น ดัตช์ไม่ได้เสียประโยชน์มากนัก เพราะเมืองมะละกาไม่ได้มีความสำคัญต่อดัตช์

²⁷ ดี จี อี ฮอลล์, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เล่ม 2, หน้า 620 – 621. และ เอน. เจ. ไรอัน, การสร้างชาติมาเลเซียและสิงคโปร์, หน้า 96.

²⁸ Nicholas Tarling, Anglo – Dutch rivalry in the Malay world 1780 – 1824 (Australia: Halstead Press, 1962), p. 173.

²⁹ ดี จี อี ฮอลล์, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เล่ม 2, หน้า 621 – 622; David Joel Steinberg, In search of South East Asia: A modern history, p. 136. และ D. R. SarDesai, Southeast Asia: Past & present, p. 93, 100 – 101.

เหมือนกับหมู่เกาะอินเดียตะวันออก ส่วนอังกฤษได้ครอบครองช่องแคบมะละกาโดยมีปืนจุมทางตอนเหนือและสิงคโปร์จุมทางตอนใต้ของช่องแคบและได้ครอบครองเมืองมะละกาด้วย ซึ่งแม้ว่ามะละกาจะไม่รุ่งเรืองเหมือนก่อน แต่อังกฤษก็สามารถใช้เป็นเมืองรวบรวมสินค้าและส่งต่อไปยังปีนังและสิงคโปร์ได้ รวมทั้งอังกฤษยังสามารถปกป้องเส้นทางการค้ากับจีนและรักษาผลประโยชน์ของตนไว้ได้ ดังนั้นนับตั้งแต่ พ.ศ.2367 อังกฤษจึงได้ครอบครองปีนัง สิงคโปร์และมะละกาโดยสมบูรณ์ ซึ่งจะนำไปสู่การจัดตั้งศูนย์กลางอำนาจของอังกฤษในคาบสมุทรมาเลย์ต่อไป

2. สิงคโปร์ในฐานะส่วนหนึ่งของสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์ พ.ศ.2369 – 2410 (ค.ศ.1826 – 1867)

ภายหลังจากที่อังกฤษได้มีอำนาจโดยสมบูรณ์เหนือดินแดนทั้ง 3 บริเวณคาบสมุทรมาเลย์ คือ ปีนัง (รวมถึงดินแดนบริเวณโปรวินซ์เวลส์เลย์) มะละกาและสิงคโปร์แล้วอังกฤษได้จัดตั้งเขตอาณานิคม “สเตรตส์ เซตเทิลเมนต์” ขึ้นใน พ.ศ.2369 (ค.ศ.1826)³⁰ โดยรวมดินแดนดังกล่าวเข้าไว้ด้วยกัน

อาณานิคมแห่งนี้อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาลอังกฤษที่อินเดียในฐานะเป็นมณฑลหนึ่ง จนกระทั่งถึง พ.ศ.2372 (ค.ศ.1829) สเตรตส์ เซตเทิลเมนต์จึงถูกเปลี่ยนสถานะเป็นเมือง (Residency) และถูกรวมเป็นส่วนหนึ่งของมณฑลเบงกอล (Bengal Presidency) ซึ่งการลดสถานะของสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์นี้คาดว่าเป็นเพราะสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์มักประสบปัญหาเกี่ยวกับงบประมาณที่ใช้ในการบริหารที่มีไม่เพียงพอกับรายได้ของอาณานิคม³¹ ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการดำเนินนโยบายเมืองท่าปลอดภาษีภายในอาณานิคม ทำให้รัฐบาลสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์มีงบประมาณที่มาจากภาษีไม่มากพอในการบริหารและเป็นภาระที่รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียต้องรับผิดชอบ ดังนั้นทางอินเดียจึงลดสถานะของสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์ให้เป็นเพียงเมืองๆ หนึ่ง เพื่อให้งบประมาณจากเดิมที่เคยใช้บริหารของสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์ในฐานะมณฑลลดลง ซึ่งช่วยให้ภาระของอินเดียลดลงด้วย อย่างไรก็ตามแม้ว่าสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์จะมีปัญหาด้านงบประมาณที่ใช้ในการบริหาร แต่สเตรตส์ เซตเทิลเมนต์ก็ยังคงอยู่ภายใต้การปกครองของเบงกอลจนกระทั่งถึง พ.ศ.2394 (ค.ศ.1851) อาณานิคมแห่งนี้จึงถูกโอนไปขึ้นกับข้าหลวงใหญ่ประจำอินเดีย

³⁰ Alan Harfield, *Britain & Indian armies in the East Indies 1685 – 1935*, p. 131.

³¹ แมรี ซี เทิร์นบูล, *ประวัติศาสตร์มาเลเซีย สิงคโปร์และบรูไน*, หน้า 186. และ C. D. Cowan, “Early Penang and the rise of Singapore, 1805 – 1832,” in *Southeast Asia colonial history vol. 2*, p. 240.

2.1 การปกครอง

ในระยะแรกที่มีการจัดตั้งสเตรตส์ เซดเทิลเมนต์ ศูนย์กลางการปกครองของอาณานิคมแห่งนี้อยู่ที่ปีนัง โดยมีผู้ว่าราชการเมืองปีนังเป็นผู้ว่าการของสเตรตส์ เซดเทิลเมนต์³² จนกระทั่ง พ.ศ.2375(ค.ศ.1832) ศูนย์กลางการปกครองจึงย้ายมาอยู่ที่สิงคโปร์ ดังนั้นผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์จึงดำรงตำแหน่งทางการเป็นผู้ว่าราชการของสเตรตส์ เซดเทิลเมนต์³³ การเปลี่ยนแปลงศูนย์กลางการบริหารของสเตรตส์ เซดเทิลเมนต์นี้เกิดขึ้นเนื่องจากความเจริญก้าวหน้าของสิงคโปร์ที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขยายตัวทางการค้า รวมทั้งการมีจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น ในขณะที่ปีนังมีความก้าวหน้าในระดับปานกลาง ส่วนมะละกานั้นเริ่มหมดบทบาททางการค้าไป

ในการปกครองของสเตรตส์ เซดเทิลเมนต์ มีการตั้งสภาเพื่อทำหน้าที่บริหารการปกครอง ผู้ที่มีอำนาจสูงสุดคือ ผู้ว่าราชการสเตรตส์ เซดเทิลเมนต์ ซึ่งประจำอยู่ที่สิงคโปร์ ผู้ว่าราชการสเตรตส์ เซดเทิลเมนต์มีหน้าที่ในการควบคุมการบริหารปกครองสิงคโปร์ ปีนัง และมะละกา โดยอยู่ภายใต้การควบคุมของข้าหลวงใหญ่ประจำอินเดียที่กัลกัตตา ส่วนตำแหน่งรองจากผู้ว่าราชการเมืองคือ เรสซิเดนต์ เคาน์ซิลเลอร์ (Resident councilor) ซึ่งจะมีประจำเมืองละ 1 คน และจะมีผู้ช่วยเรสซิเดนต์อีก 4 คน ประจำทั้งที่ปีนัง สิงคโปร์ มะละกาและโปรวิ้นซ์เวลส์เลย³⁴

ปัญหาสำคัญในด้านการบริหารของสิงคโปร์คือ การขาดงบประมาณในการบริหาร เนื่องจากนโยบายการค้าเสรีที่กำหนดให้สิงคโปร์เป็นเมืองท่าปลอดภาษี ไม่มีการเก็บภาษีสินค้าและค่าธรรมเนียมการใช้ท่าเรือ ทำให้รัฐบาลขาดรายได้ สำหรับรายได้ของรัฐบาลนั้นส่วนมากเป็นการเก็บภาษีในส่วนอื่นๆ เช่น ภาษีสรรพสามิต ภาษีที่ดิน ภาษีทรัพย์สิน ภาษีบ่อนพนัน ค่าธรรมเนียมการศาล³⁵ แต่ก็ไม่ได้รับรายได้มากนักเมื่อเปรียบเทียบกับค่าใช้จ่ายภายในอาณานิคมที่

³² C. M. Turnbull, *The Straits Settlements 1826 – 1867: Indian Presidency to Crown Colony* (Singapore: Oxford University Press, 1972), p. 63.

³³ Edwin Lee, *The British as rulers: Governing multiracial Singapore 1867 – 1914*, pp. 14 – 15; Alan Harfield, *British and Indian armies in the East Indies 1685 – 1935*, p. 180. และ C. D. Cowan, “Early Penang and the Rise of Singapore, 1805 – 1832,” in *Southeast Asia colonial history Vol. 2*, p. 241.

³⁴ C. M. Turnbull, *The Straits Settlements 1826 – 1867: Indian Presidency to Crown Colony*, p. 55; Edwin Lee, *The British as rulers: Governing multiracial Singapore 1867 – 1914*, p. 14. และ T. J. Newbold, *Political and statistical account of the British Settlements in the Straits of Malacca Vol. 1*, p. 7.

³⁵ C. M. Turnbull, *The Straits Settlements 1826 – 1867: Indian Presidency to Crown Colony*, p. 188. และ T. J. Newbold, *Political and statistical account of the British Settlements in the Straits of Malacca Vol. 1*, p. 380.

เพิ่มมากขึ้น ส่วนฝ่ายเบงกอลก็ไม่สามารถให้ความช่วยเหลือด้านการเงินได้อย่างเต็มที่ เพราะเพียงแค่การบริหารในอินเดียก็ใช้งบประมาณมากแล้ว อีกทั้งยังเห็นว่าเป็นภาระที่ต้องแบ่งงบประมาณไปให้กับดินแดนที่ไม่มีประโยชน์ต่ออินเดียเท่าที่ควร เนื่องจากผลประโยชน์และกำไรจากการค้าตกอยู่กับพ่อค้าเอกชนเกือบทั้งหมด นอกจากนี้การที่บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษต้องสูญเสียการผูกขาดการค้ากับจีนไปใน พ.ศ.2376 (ค.ศ.1833)³⁶ ทำให้ดินแดนที่อินเดียใช้เพื่อประโยชน์ในด้านการคุ้มครองเส้นทางการค้าไปยังจีนหมดความสำคัญลง ซึ่งปัญหาการขาดแคลนงบประมาณบริหารนี้ถือว่าเป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้สิงคโปร์ถูกรัฐบาลอังกฤษที่อินเดียควบคุมการใช้จ่ายงบประมาณมากขึ้น จนทำให้สิงคโปร์และอินเดียเกิดปัญหาขัดแย้งกันบ่อยครั้ง นอกจากนี้ยังมีปัญหาทางด้านการปกครองอื่นๆ อีกเช่น ปัญหาเกี่ยวกับตัวข้าราชการที่ถูกส่งมาประจำที่สิงคโปร์ เนื่องจากข้าราชการเหล่านี้ส่วนมากเดินทางมาจากอินเดีย ยังไม่มีความชำนาญในการปกครองคนในสิงคโปร์ซึ่งมีลักษณะเป็นสังคมที่มีประชากรหลายเชื้อชาติอยู่ร่วมกันทั้งจีน ยุโรป มาเลย์ อินเดีย อีกทั้งยังไม่มีความรู้ทางด้านภาษาที่จะใช้ในการติดต่อสื่อสารด้วย ดังนั้นในระยะที่สิงคโปร์อยู่ภายใต้การควบคุมของอินเดีย สิงคโปร์จึงยังประสบปัญหาด้านการบริหารและการปกครองอยู่หลายประการ

2.2 เศรษฐกิจ

สภาพเศรษฐกิจของสิงคโปร์นับตั้งแต่เป็นอาณานิคมของอังกฤษนั้นมีการขยายตัวและเจริญก้าวหน้าขึ้นตามลำดับ จากเกาะเล็กๆ ที่เป็นเพียงหมู่บ้านชาวประมงกลายเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งปัจจัยที่ส่งเสริมให้สิงคโปร์ประสบความสำเร็จประการแรกคือ ลักษณะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของสิงคโปร์ที่ตั้งอยู่ระหว่างเส้นทางการค้าสำคัญคือ เส้นทางการค้าระหว่างจีน – อินเดีย สิงคโปร์จึงกลายเป็นสถานที่ที่เป็นศูนย์กลางรวมสินค้าจากบริเวณคาบสมุทรมาเลย์และหมู่เกาะให้กับพ่อค้าจากยุโรป อินเดีย ซึ่งนำสินค้าของตนมาแลกเปลี่ยน และสิงคโปร์ยังตั้งอยู่ในเขตที่ลมมรสุมตะวันตกเฉียงเหนือและลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้พัดผ่าน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยในด้านการเดินเรือสินค้า สิงคโปร์จึงกลายเป็นสถานที่อำนวยความสะดวกให้กับพ่อค้าเพื่อจอดพักเรือและซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า

ปัจจัยส่งเสริมประการที่ 2 คือ นโยบายการค้าเสรีและการเป็นเมืองท่าปลอดภาษี พ่อค้าที่เดินทางมาค้าขายที่สิงคโปร์ไม่ต้องเสียภาษีสินค้าขาเข้าและขาออก รวมทั้งค่าธรรมเนียมท่าเรือ

³⁶Burton Stein, *A History of India* (Oxford: Blackwell, 1998), p. 220.

ค่าธรรมเนียมการใช้ประกาศ³⁷ พ่อค้าชาติต่างๆ ไม่ต้องเผชิญกับปัญหาการผูกขาดการค้า สามารถเข้ามาค้าขายได้อย่างเสรี แตกต่างจากนโยบายการค้าของดัชต์ในช่วงระยะเวลาเดียวกันที่ ดัชต์ได้กลับมาดำเนินการผูกขาดการค้าในบริเวณหมู่เกาะอินเดียตะวันออกอีกครั้ง โดยวิธีหนึ่งที่ใช้ คือ ระบบเพาะปลูก (Culture System)³⁸ ซึ่งเป็นระบบที่รัฐบาลอาณานิคมจะให้ประชาชนกำหนด เขตที่ดินไว้ส่วนหนึ่งเพื่อปลูกพืชตามความต้องการของรัฐบาล เช่น อ้อย กาแฟ ซึ่งพืชผลที่ได้ เหล่านี้เป็นสินค้าส่งออกที่ประชาชนจะต้องส่งให้กับรัฐบาล และรัฐบาลจะส่งให้กับเรือของพ่อค้า ดัชต์เพื่อนำไปจำหน่ายในยุโรปต่อไป³⁹ ระบบดังกล่าวนี้ทำให้พ่อค้าชาติอื่นถูกจำกัดในการค้า อย่างมาก นอกจากนี้ดัชต์ยังใช้ระบบการเก็บภาษีสินค้าในอัตราสูงด้วย ทำให้พ่อค้าที่เข้ามายัง บริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เริ่มเดินทางไปประกอบการค้าที่สิงคโปร์มากขึ้น

ศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของสิงคโปร์ในระยะแรกนั้นตั้งอยู่บริเวณตอนใต้ของแม่น้ำ สิงคโปร์ (Singapore River) ในบริเวณที่เรียกว่า เทลลอค อาเยอ (Telok Ayer) และ แรฟเฟิลส์ เพลส (Raffles Place) มีโกดังและร้านค้าตั้งอยู่มากมายตามริมแม่น้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณที่เรียกว่า โป้ทกี (Boat Quay) ส่วนทางตอนเหนือของแม่น้ำสิงคโปร์จะเป็นศูนย์กลางด้านการปกครอง⁴⁰

สำหรับการค้าของสิงคโปร์นั้น สิงคโปร์มีลักษณะเป็นเมืองท่าค้าขาย (entrepot) ซึ่ง โดยทั่วไปพ่อค้าเอกชนจะนำสินค้าจากยุโรปและเอเชียมาที่สิงคโปร์ จากนั้นจะติดต่อผ่านพ่อค้าคน กลางซึ่งส่วนมากเป็นชาวจีนให้รับสินค้าไปจำหน่ายให้กับพ่อค้ารายย่อยในสิงคโปร์ต่อไป สำหรับ สินค้าที่เข้ามานี้จะถูกนำเข้าสู่กระบวนการภายในของตลาดที่สิงคโปร์ เช่น การคัดแยกสินค้า การ บรรจุลงหีบห่อใหม่ แล้วจึงถูกส่งออกไปจำหน่ายยังเมืองต่างๆ ทั้งในยุโรปและเอเชีย นอกจากนี้ พ่อค้าคนกลางชาวจีนยังมีบทบาทในการซื้อสินค้าจากในตลาดสิงคโปร์ รวมถึงสินค้าอื่นๆ ในเขต เอเชียเพื่อนำมาจำหน่ายต่อให้กับพ่อค้าจากยุโรปและอินเดียด้วย⁴¹ ดังนั้นสิงคโปร์จึงเป็นแหล่ง รวบรวมสินค้าทั้งจากยุโรปและเอเชียที่สำคัญในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งทำให้พ่อค้าต่างชาติ

³⁷ T. J. Newbold, *Political and statistical account of the British Settlements in the Straits of Malacca Vol. 1*, p. 380. และ C. M. Turnbull, *A History of Singapore 1819 – 1975*, p. 13.

³⁸ C. M. Turnbull, *The Straits Settlements 1826 – 1867: Indian Presidency to Crown Colony*, p. 166.

³⁹ ดี จี อี ฮอลต์, *ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 2*, หน้า 665. และ ภูวดล ทรงประเสริฐ, *อินโดนีเซีย: อดีตและปัจจุบัน*, หน้า 166.

⁴⁰ Oral history department, *Singapore lifeline: The river and its people* (Singapore: Times Books International, 1986), pp. 25 – 26.

⁴¹ วรณศิริ วัฒนอาภรณ์ชัย, *การสะสมทุนของชาวจีนในมลายู ค.ศ. 1819 – 1900* (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), หน้า 15 – 16 และ 23.

ได้รับความสะดวกในด้านการซื้อขายแลกเปลี่ยนโดยไม่ต้องเดินทางไปถึงแหล่งสินค้า เช่น จีน สยาม หมู่เกาะอินเดียตะวันออก คาบสมุทรมลายู เป็นต้น

ตารางที่ 1 แสดงรายการสินค้านำเข้าที่มีการนำเข้า – ส่งออกจากเมืองท่าสิงคโปร์ ก่อนการทำสนธิสัญญา เบาว์ริง

ประเทศ	รายการสินค้านำเข้ามาสิงคโปร์	รายการสินค้าส่งออกจากสิงคโปร์
จีน	ชา น้ำตาล ถ้วยชามจีน ทอง เงิน	เสื้อผ้า ผ้าฝ้าย ผืน หมาก ดิบุก พริกไทย
อินเดียและ ลังกา	ผืน ข้าว สิ่งทอ เชือกมัด ฝ้าย ไม้มะเกลือ	ดิบุก ถ้วยชามจีน พริกไทย เครื่องเทศ
อังกฤษ	ผ้าขนสัตว์ ผ้าฝ้าย อาวุธ ดินปืน ไวน์	ดิบุก ชา กาแฟ งาช้าง ขี้ผึ้ง น้ำตาล ไหมดิบ ผลไม้
ชวา	รังนก เรซิน หวาย ข้าว เครื่องเทศ ทองแดง ยาสูบ	เหล็ก ผืน ข้าวสาลี ถ้วยชามจีน เชือก ผ้ากระสอบ
คาบสมุทรมลายู	ดิบุก ฝ้าย น้ำตาล หวาย ขี้ผึ้ง งาช้าง ไม้มะเกลือ	ผืน ข้าว ยาสูบ อาวุธ สิ่งทอจากยุโรป และ อินเดีย
เซลิเบสและ บอร์เนียว	ไม้มะเกลือ งาช้าง การบูร พริกไทย ขี้ผึ้ง	ข้าว ผ้าขนสัตว์ ถ้วยชามจีน เกลือ ฝ้าย ดินปืน ไหม

ดัดแปลงเป็นตารางจาก: T. J. Newbold, Political and statistical account of the British Settlements in the Straits of Malacca Vol. 1, pp. 352 – 357.

ในสิงคโปร์นั้น พ่อค้าถือว่าเป็นกลุ่มที่มีความสำคัญมาก ใน พ.ศ.2380 (ค.ศ.1837) ได้มีการจัดตั้งสมาคมการค้า (Chamber of Commerce) ขึ้น ซึ่งเป็นสมาคมที่มีสมาชิกเป็นทั้งพ่อค้ายุโรป และพ่อค้าท้องถิ่นในสิงคโปร์⁴² โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งคือ เพื่อปกป้องผลประโยชน์ทางการค้าของพ่อค้าในสิงคโปร์ เป็นศูนย์รวบรวมข่าวสารเกี่ยวกับการค้า รวมทั้งเป็นสื่อกลางในการติดต่อกับรัฐบาล ซึ่งในระยะต่อมาสมาคมพ่อค้าจะมีความสำคัญมากขึ้นในการผลักดันการดำเนินนโยบายทางการเมืองของผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์และสมาชิกของสมาคมดังกล่าวจะได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองด้วย

⁴²T. J. Newbold, Political and statistical account of the British Settlements in the Straits of Malacca Vol.1, p. 390.

นอกจากสภาพการค้าดังที่ได้กล่าวมาแล้ว เมื่อพิจารณาถึงด้านการเกษตรกรรมของ สิงคโปร์จะพบว่าไม่เจริญก้าวหน้ามากนัก พืชผลที่เพาะปลูกในสิงคโปร์ส่วนมากไม่ได้ปลูกเพื่อการส่งออก แต่ปลูกเพื่อการบริโภคภายใน เช่น สับปะรด มะพร้าว ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นเพราะ สิงคโปร์เป็นเกาะขนาดเล็ก มีที่ราบที่เหมาะสมกับการเพาะปลูกไม่มากนัก และยังมีปัญหาดินไม่เหมาะสมกับการเพาะปลูก เช่น ดินเค็ม ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ รวมทั้งปัญหาเรื่องวัชพืชและ อากาศที่แปรปรวน ทำให้พืชผลเสียหายเป็นจำนวนมาก ผลผลิตที่ได้ไม่คุ้มกับการลงทุน เกษตรกรจึงเริ่มละทิ้งการเพาะปลูก แต่อย่างไรก็ตามยังคงมีพืชบางชนิดที่เคยเพาะปลูกได้ผล จนถึงขั้นเป็นสินค้าส่งออกของสิงคโปร์คือ พริกไทยและชาดำ (gambier)⁴³ ซึ่งผู้ที่เพาะปลูกส่วนใหญ่เป็นชาวจีน เช่น จีนแต้จิ๋ว จีนฮกเกี้ยน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาคนั้นมีประโยชน์ในอุตสาหกรรมฟอกหนังและย้อมผ้า ทำให้ชาดำกลายเป็นสินค้าส่งออกสำคัญที่สิงคโปร์ส่งออกไป จำหน่ายที่อังกฤษ กัลกัตตา เซลีสเบส (Celebes) บอร์เนียว (Borneo) อินโดจีน (Indo China) แต่ ต่อมาภายหลังการเพาะปลูกพืชทั้งสองชนิดกลับประสบปัญหาเรื่องดินเสื่อมและมีพื้นที่ราบเพื่อ เพาะปลูกน้อยจนต้องถางป่าเพื่อการเพาะปลูก เกษตรกรจึงเลิกปลูก ดังนั้นสำหรับในสิงคโปร์แล้ว การเกษตรจึงถือว่าไม่มีความสำคัญมากนักในทางเศรษฐกิจ

แม้การค้าของสิงคโปร์จะเริ่มขยายตัวขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในด้านการเป็นศูนย์กลางการ แลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างพ่อค้ายุโรปและเอเชียแต่ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 แต่สิงคโปร์ยังคง ประสบปัญหาทางการค้าอยู่หลายประการ ประการแรกคือ ปัญหาการกีดกันการค้าจากดัชต์ ตามข้อตกลงในสนธิสัญญา ค.ศ. 1824 ทำให้หมู่เกาะอินเดียตะวันออกอยู่ภายใต้อิทธิพลของดัชต์ ดัชต์จึงสามารถขยายเขตครอบครองของตนได้สะดวกมากขึ้นทั้งบริเวณเกาะชวา สุมาตรา ซึ่งใน ขณะเดียวกันดัชต์ได้ดำเนินนโยบายกีดกันการค้าของพวกพ่อค้าต่างชาติไม่ให้เข้ามามีส่วนร่วมใน การค้าของหมู่เกาะอินเดียตะวันออกด้วยโดยการออกข้อกำหนดทางการค้า เช่น การเก็บภาษีสินค้า สิ่งทอของอังกฤษและอินเดียที่นำเข้ามาจากสิงคโปร์ ซึ่งเป็นสินค้าที่มีคุณภาพดีกว่าของดัชต์ใน อัตราสูงและกำหนดว่าจะต้องนำสินค้านำขึ้นที่ทำเมืองปัตตาเวีย (Batavia) สุราบายา (Surabaya) และสมารัง (Samarang) เท่านั้น⁴⁴ ส่วนเรือของดัชต์นั้นกลับได้รับสิทธิพิเศษทางการค้า เช่น กำหนดให้เกาะบางเกาะเป็นที่ที่เรือของพ่อค้าดัชต์เท่านั้นที่สามารถเข้าไปค้าขายได้ ทำให้พ่อค้าจาก สิงคโปร์ประสบปัญหาทางการค้าและสามารถค้าขายได้กับเมืองท่าเล็กๆ เท่านั้น เช่น เมืองทางฝั่ง

⁴³ วรณศิริ วัฒนอาภรณ์ชัย, การสะสมทุนของชาวจีนในมลายู ค.ศ. 1819 – 1900, หน้า 46.

⁴⁴ ศี จี อี ฮอลด์, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 2, หน้า 661. และ T. J. Newbold, *Political and statistical account of the British Settlements in the Straits of Malacca Vol. 1*, p. 397.

ตะวันออกของเกาะชวา แต่ก็ค้าขายได้เพียงระยะสั้น เพราะในระยะต่อมาดัชต์ได้ขยายอิทธิพลมาทางตะวันออกของชวาและพยายามกีดกันพ่อค้าสิงคโปร์รวมถึงพ่อค้าจากที่อื่นๆ ให้ออกไป

แต่อย่างไรก็ตาม การค้าของสิงคโปร์ยังคงขยายตัวต่อไป ความเป็นศูนย์กลางทางการค้าของสิงคโปร์ส่งผลให้ปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการค้า เช่น ธนาคาร บริษัทประกันภัย เด็บโต ขึ้นด้วย มีการตั้งธนาคารขึ้น เช่น ธนาคารชาร์เตอร์ (Charter Bank) เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนให้กับพ่อค้า ส่วนบริษัทประกันภัยก็มีความสำคัญเช่นกัน เพราะการซื้อขายสินค้าที่มีการขนส่งในระยะไกลมีโอกาสที่สินค้าจะได้รับความเสียหายจากคลื่นลม พายุ ดังนั้นจึงต้องมีการประกันภัย การขนส่งสินค้า จนทำให้สิงคโปร์กลายเป็นศูนย์กลางการธนาคารและการประกันภัยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไปด้วย

2.3 สังคม

ด้วยโอกาสทางการค้าที่ให้เสรีภาพกับพ่อค้าทุกเชื้อชาติในการประกอบการค้า ทำให้มีผู้อพยพเดินทางเข้ามาตั้งหลักแหล่งในสิงคโปร์เพิ่มมากขึ้น เพื่อแสวงหาความมั่งคั่งให้กับตนเอง ซึ่งกลุ่มผู้อพยพที่เดินทางเข้ามาในสิงคโปร์นั้น โดยมากเป็นชาวจีน นอกจากนี้ยังมีชาวมาเลย์ อินเดีย อาหรับ ส่วนชาวยุโรปก็มีไม่มากนักแต่เป็นกลุ่มสำคัญที่มีอิทธิพลในการควบคุมการค้าของสิงคโปร์

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนประชากรในสิงคโปร์ระหว่าง ค.ศ. 1824 – 1829

เชื้อชาติ	ค.ศ.1824	ค.ศ.1825	ค.ศ.1826	ค.ศ.1827	ค.ศ.1828	ค.ศ.1829
ยุโรป	74	84	111	87	108	122
อาเมเนียน	16	9	18	19	25	24
อาหรับ	15	10	17	18	17	32
มาเลย์	4,580	5,130	5,697	4,790	5,336	5,750
จีน	3,317	3,828	4,279	6,088	6,210	7,575
อินเดีย	756	916	989	921	1,389	1,895

ที่มา: T. J. Newbold, Political and statistical account of the British Settlements in the Straits of Malacca Vol. 1, p 238.

จากตารางดังกล่าวจะพบว่า ชาวจีนเป็นกลุ่มที่มีจำนวนมากในสิงคโปร์ แม้ในระยะแรกที่อังกฤษได้ครอบครองเกาะสิงคโปร์ ชาวจีนที่อพยพมาส่วนมากจะยังยากจน เป็นพวกที่หลบหนีปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในจีนภายใต้การปกครองของราชวงศ์ชิง (Ching Dynasty) เข้ามา ชาวจีนเหล่านี้เมื่อมาถึงสิงคโปร์แล้วจะอาศัยอยู่รวมกันเป็นกลุ่มบริเวณริมแม่น้ำ เช่น บริเวณโบ้ทกี⁴⁵ แต่ในระยะต่อมาชาวจีนอพยพเหล่านี้จะสามารถสร้างความมั่งคั่งได้โดยการเป็นพ่อค้าและขยายกิจการไปลงทุนในธุรกิจต่างๆ ต่อไปจนขึ้นมามีบทบาทสำคัญทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังมีผู้อพยพอีกส่วนหนึ่ง คือ พ่อค้าที่ต้องการหลบหนีปัญหาการเก็บภาษีของท่าเรือภายใต้การปกครองของดัชชีบริเวณหมู่เกาะอินเดียตะวันออกก็จะเข้ามาค้าขายในสิงคโปร์แทน

จากบทบาททางเศรษฐกิจของชาวจีนในฐานะพ่อค้าคนกลางตามที่ได้กล่าวมาแล้ว ทำให้พ่อค้าชาวจีนในสิงคโปร์เป็นบุคคลสำคัญที่มีหน้าที่อำนวยความสะดวกด้านการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าให้กับพ่อค้าเชื้อชาติอื่น นอกจากนี้ในระยะต่อมากพ่อค้าและนายทุนชาวจีนบางส่วนยังได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมืองด้วยโดยการเป็นที่ปรึกษาให้แก่เจ้าหน้าที่ฝ่ายรัฐบาลของอังกฤษที่ประจำอยู่ที่สิงคโปร์ เป็นสมาชิกสภาเทศบาลและสภาแห่งรัฐ และใน พ.ศ.2395 (ค.ศ.1852) อังกฤษยังได้ตรากฎหมายว่าด้วยสิทธิของชาวจีนที่อาศัยอยู่ในสิงคโปร์ในการเป็นคนในบังคับอังกฤษ (British Subject) ด้วย⁴⁶

แม้ชาวจีนจะเป็นกลุ่มที่มีประโยชน์ต่อการค้าของอังกฤษ แต่บางครั้งกลุ่มชาวจีนกลับเป็นกลุ่มที่สร้างปัญหาทางสังคมให้กับรัฐบาลเช่นกัน เนื่องจากรัฐบาลขาดประสิทธิภาพในการปกครองผู้อพยพเหล่านี้ รวมทั้งยังไม่ได้ควบคุมจำนวนผู้อพยพแต่ปล่อยให้เข้ามาได้อย่างเสรี ทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการจัดการผู้อพยพเข้าสู่ระบบกฎหมาย⁴⁷ เพราะชาวจีนส่วนมากที่อพยพเข้ามาในระยะแรกจะอยู่ภายใต้การดูแลของสมาคมลับ ซึ่งมีหน้าที่ดูแลสวัสดิการให้กับสมาชิก บางครั้งหัวหน้าสมาคมก็ได้ออกกฎระเบียบขึ้นมาใช้ปกครองเอง หรือหากไม่พอใจกฎหมายของอังกฤษก็ไม่ปฏิบัติตาม⁴⁸ ทำให้ชาวจีนกลายเป็นกลุ่มที่มีอิสระทางการปกครอง อยู่นอกการควบคุมของอังกฤษ⁴⁹ นอกจากปัญหาข้างต้นแล้วยังมีปัญหาค่าจลาจลด้วย ซึ่งมักเกิดจากความขัดแย้งระหว่างชาวจีนด้วยกันเองเช่น ความขัดแย้งระหว่างสมาคมลับ

⁴⁵ วรณศิริ วัฒนอาภรณ์ชัย, การสะสมทุนของชาวจีนในมลายู ค.ศ. 1819 – 1900, หน้า 13.

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁷ C. M. Turnbull, The Straits Settlements 1826 – 1867: Indian Presidency to Crown Colony, p. 5.

⁴⁸ เอน. เจ. ไรอัน, การสร้างชาติมาเลเซียและสิงคโปร์, หน้า 114.

⁴⁹ Charles Burton Buckley, Anecdotal history of old times in Singapore (Kuala Lumpur: University of Malaya Press, 1965), p. 5.

สำหรับสภาพความเป็นอยู่ภายในตัวเมืองสิงคโปร์นั้น แม่น้ำสิงคโปร์เป็นแม่น้ำสายสำคัญภายในมีการวางผังเมืองแบ่งแยกเป็นชุมชนตามเชื้อชาติ เช่น ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเป็นที่ตั้งของชุมชนยุโรป ส่วนชาวอินเดียอยู่ในพื้นที่ที่ไกลออกไป เป็นต้น สำหรับสภาพของเมืองสิงคโปร์นี้ ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 แม้เมืองจะขยายตัวอย่างรวดเร็ว มีการสร้างที่อยู่เป็นจำนวนมาก แต่ด้านสาธารณูปโภคกลับไม่ได้รับการพัฒนามากนัก เนื่องจากรัฐบาลอังกฤษที่อินเดียปฏิเสธที่จะเพิ่มงบประมาณเพื่อการสร้างสาธารณูปโภค เช่น สะพาน ระบบระบายน้ำเสียให้กับสิงคโปร์ เพราะไม่เห็นประโยชน์จากการพัฒนาสิงคโปร์ และรัฐบาลอังกฤษที่อินเดียก็ไม่ได้รับรายได้จากสิงคโปร์มากนัก เนื่องจากไม่สามารถเก็บภาษีการค้าได้อย่างเต็มที่ในระบบการค้าเสรีและทางสิงคโปร์เองก็มีปัญหาด้านการขาดแคลนงบประมาณในการบริหารที่ต้องพึ่งรัฐบาลอังกฤษที่อินเดียอยู่แล้ว รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียจึงตัดงบประมาณที่จะนำมาใช้สร้างสาธารณูปโภคที่ยังไม่เห็นว่าจะได้ประโยชน์กลับมาอย่างคุ้มค่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งประโยชน์ที่อินเดียจะได้รับออกไปสภาพภายในเมืองสิงคโปร์จึงทรุดโทรมและสกปรก ซึ่งปัญหานี้แก้ไขได้ในช่วงระยะหลังที่สิงคโปร์อยู่ภายใต้การควบคุมของกระทรวงอินเดีย⁵⁰

2.4 การเปลี่ยนแปลงสถานะของสิงคโปร์เป็นอาณานิคมภายใต้การควบคุมของกระทรวงอาณานิคม

ภายหลังจากที่สเตอร์ตส์ เซตเทิลเมนต์ถูกโอนจากการอยู่ภายใต้การควบคุมของเบงกอลมาขึ้นอยู่กับข้าหลวงใหญ่ประจำอินเดียใน พ.ศ.2394 (ค.ศ.1851) แล้ว การบริหารภายในสิงคโปร์อยู่ภายใต้การดูแลของรัฐบาลอังกฤษที่อินเดียโดยตรงซึ่งดำเนินการบริหารโดยบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษเรื่อยมาจนถึง พ.ศ.2401(ค.ศ.1858) ซึ่งเป็นปีที่บริษัทถูกปิดทำการไป รัฐบาลอาณานิคมอังกฤษที่อินเดียจึงย้ายมาอยู่ภายใต้การควบคุมของกระทรวงอินเดีย (India Office) ทำให้ สเตอร์ตส์ เซตเทิลเมนต์ถูกโอนมาอยู่ภายใต้การควบคุมของกระทรวงอินเดียด้วย และในที่สุดได้ย้ายมาอยู่ภายใต้การควบคุมของกระทรวงอาณานิคมใน พ.ศ.2410 (ค.ศ.1867)⁵¹

สำหรับสาเหตุในการย้ายสเตอร์ตส์ เซตเทิลเมนต์มาอยู่ภายใต้การควบคุมของกระทรวงอาณานิคมนั้น สามารถแยกกล่าวได้เป็น 2 ส่วนคือ สาเหตุจากสเตอร์ตส์ เซตเทิลเมนต์และสาเหตุจากรัฐบาลอังกฤษที่อินเดีย

⁵⁰ C. M. Turnbull, *The Straits Settlements 1826 – 1867: Indian Presidency to Crown Colony*, p. 42.

⁵¹ Margaret Shennan, *Out in the midday sun: The British in Malaya 1880 – 1960*, p. 5. และ Nicholas Tarling, editor. *The Cambridge history of Southeast Asia Volume Three from C. 1800 to the 1930s* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), p. 28.

สาเหตุจากสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์คือ ความไม่พอใจของประชาชนในสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์ ที่มีต่อการบริหารของรัฐบาลอังกฤษที่อินเดีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนในสิงคโปร์ ซึ่งเห็นว่า รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียไม่ใส่ใจสิงคโปร์เท่าที่ควร ไม่สนใจที่จะปรับปรุงงานด้านสาธารณูปโภค และสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกบริเวณท่าเรือและยังมองเห็นความสำคัญของสิงคโปร์เป็นเพียงที่ คุมขังนักโทษที่ถูกส่งมาจากบอมเบย์ มัทราสและเบงกอล⁵² ส่วนในด้านการค้านั้นประชาชน ในสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์เห็นว่ารัฐบาลอังกฤษที่อินเดียไม่ได้ให้ความช่วยเหลือตนเท่าที่ควร เมื่อ ต้องเผชิญกับนโยบายผูกขาดการค้าของดัตช์ในเขตหมู่เกาะอินเดียตะวันออก แม้ว่าในช่วงประมาณ พ.ศ.2383 (ทศวรรษ 1840) จะมีการยื่นคำร้องเรียนจากสมาคมพ่อค้าในปีนังเพื่อขอให้รัฐบาล อังกฤษที่อินเดียส่งเรือมาลาดตระเวนให้การคุ้มครองเรือพ่อค้าแถบหมู่เกาะอินเดียตะวันออก รวมทั้งขอให้อังกฤษผลักดันให้ดัตช์เลิกล้มข้อกำหนดเกี่ยวกับการเก็บภาษีที่มีผลกระทบต่อการค้า ของสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์แล้วก็ตาม⁵³ แต่ทางรัฐบาลอังกฤษที่อินเดียยังมีท่าทีวางเฉย นอกจากนี้สเตรตส์ เซตเทิลเมนต์ยังมีความขัดแย้งกับรัฐบาลอังกฤษที่อินเดียในเรื่องเกี่ยวกับ นโยบายที่มีต่อรัฐในคาบสมุทรมลายูด้วย กล่าวคือ นับแต่อังกฤษได้ครอบครองดินแดนบริเวณ คาบสมุทรมลายูและให้ดินแดนเหล่านี้อยู่ภายใต้การดูแลของรัฐบาลอังกฤษที่อินเดีย สิ่งหนึ่งที่รัฐบาล อังกฤษที่อินเดียยึดถือและปฏิบัติคือ การไม่แทรกแซงเข้าไปในดินแดนบริเวณคาบสมุทรมลายู⁵⁴ เพราะผลประโยชน์หลักที่รัฐบาลคาดหวังจากสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์นั้นอยู่ที่การเป็นศูนย์กลางการค้า และจุดคุ้มครองเส้นทางการค้าไปยังจีนเท่านั้น ไม่ได้อยู่ที่การแสวงหาผลประโยชน์จากการลงทุน ในคาบสมุทรมลายู ดังนั้นการขยายดินแดนเพิ่มในคาบสมุทรมลายูจึงอาจกลายเป็นภาระที่ทำให้ รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียต้องสิ้นเปลืองงบประมาณมากขึ้น และยังอาจทำให้อังกฤษถูกดึงเข้าไป เกี่ยวข้องกับสงครามกลางเมืองของรัฐภายในคาบสมุทรมลายู ในขณะที่พ่อค้าในสเตรตส์ เซต เทิลเมนต์ได้ขยายการลงทุนของตนเข้าไปในคาบสมุทรมลายูมากขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการ ไปทำเหมืองดีบุกที่เประและสลังงอร์ แต่พ่อค้าเหล่านี้กลับไม่มีรัฐบาลคอยให้การสนับสนุนหรือ คอยให้ความคุ้มครองเลย เช่น ในยามที่เกิดปัญหาความขัดแย้ง จลาจล หรือสงครามกลางเมือง ภายในรัฐมลายูอันเนื่องมาจากการขาดศักยภาพในการปกครองของสุลต่าน ซึ่งเป็นสาเหตุที่ จะส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ของพ่อค้าโดยตรง

⁵² เอน. เจ. ไรอัน, การสร้างชาติมาเลเซียและสิงคโปร์, หน้า 116. และ Charles Burton Buckley, Anecdotal history of old times in Singapore, p. 759.

⁵³ C.M. Turnbull, The Straits Settlements 1826 – 1867: Indian Presidency to Crown Colony, pp. 167 – 173.

⁵⁴ เอน. เจ. ไรอัน, การสร้างชาติมาเลเซียและสิงคโปร์, หน้า 100. และ John Gullick, Malaysia: Economic expansion and national unity, p. 24.

โดยเหตุนี้ พ่อค้าในสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์จึงเรียกร้องให้รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียเข้าไปควบคุมรัฐมลายูเรื่อยมา ในกรณีดังกล่าวนี้แม้ฝ่ายผู้ว่าราชการสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์ เช่น บลันเดล (Edmund Augustus Blundell) ซึ่งดำรงตำแหน่งระหว่าง พ.ศ.2398 – 2404 (ค.ศ.1855 – 1861 ภูมิภาคผนวก ก) หรือพันเอกคาเวนนา (Colonel Cavenagh) ซึ่งดำรงตำแหน่งระหว่าง พ.ศ.2404 - 2410 (ค.ศ.1861– 1867 ภูมิภาคผนวก ก) จะมีความต้องการที่จะปกป้องผลประโยชน์ของพ่อค้าโดยการแทรกแซงรัฐในคาบสมุทรมลายูก็ตาม แต่ก็ยังไม่สามารถทำได้เต็มที่ เพราะทางรัฐบาลอังกฤษที่อินเดียไม่อนุมัติ และยังเตือนมาอยู่เสมอไม่ให้แทรกแซง พ่อค้าในสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์ จึงไม่พอใจรัฐบาลอังกฤษที่อินเดียมากขึ้น เพราะท่าทีของรัฐบาลอังกฤษที่อินเดียนั้นดูเหมือนไม่ใส่ใจความผาสุกของอาณานิคมในปกครองและไม่ปกป้องผลประโยชน์ของประชาชน

สำหรับสาเหตุจากรัฐบาลอังกฤษที่อินเดียซึ่งต้องการให้มีการย้ายสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์ไปขึ้นกับกระทรวงอาณานิคมน่าจะเนื่องมาจาก รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียไม่เห็นความสำคัญของสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์มากนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังจาก พ.ศ.2376 ซึ่งเป็นปีที่บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษสูญเสียการผูกขาดการค้ากับจีนไป ทำให้สเตรตส์ เซตเทิลเมนต์ ไม่มีหน้าที่ที่ต้องคุ้มครองเส้นทางการค้ากับจีนให้กับบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษอีก ผลประโยชน์ที่รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียได้รับจากสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์จึงมีน้อยลง⁵⁵ ในขณะที่สเตรตส์ เซตเทิลเมนต์ยังคงเป็นภาระที่ทำให้รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียต้องเสียค่าใช้จ่ายในการบริหารอยู่ต่อไป เพราะนโยบายการเป็นเมืองท่าปลอดภาษีของสิงคโปร์ที่ทำให้รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียไม่ได้รับเงินรายได้จากอาณานิคมมากนัก รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียจึงต้องการตัดภาระรับผิดชอบในการปกครองอาณานิคมอื่นๆ ออกไป นอกจากนี้รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียยังพยายามจะเก็บภาษีการค้าในสิงคโปร์ด้วย⁵⁶ ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวจะส่งผลกระทบต่อสิงคโปร์อย่างมาก เพราะเท่ากับเป็นการทำลายความเป็นเมืองท่าปลอดภาษีของสิงคโปร์ พ่อค้าในสิงคโปร์จึงต่อต้านเนื่องจากเกรงว่าการค้าที่เคยรุ่งเรืองจะหมดไป เพราะพ่อค้าต่างชาติอาจจะหันไปค้าขายบริเวณหมู่เกาะอินเดียตะวันออกแทน⁵⁷ จากการต่อต้านที่เกิดขึ้นนั้นทำให้รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียยังไม่สามารถดำเนินการเก็บภาษีได้ ในขณะที่พ่อค้าในอาณานิคมไม่พอใจการกระทำของรัฐบาลอังกฤษที่อินเดียมากขึ้น

⁵⁵ D. R. SarDesai, *Southeast Asia: Past & present*, p. 101. และ Charles Burton Buckley, *Anecdotal history of old times in Singapore*, p. 759.

⁵⁶ Charles Burton Buckley, *Anecdotal history of old times in Singapore*, p. 771. และ ดี จี อี ฮอลล์, *ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 2*, หน้า 634.

⁵⁷ C. M. Turnbull, *The Straits Settlements 1826 – 1867: Indian Presidency to Crown Colony*, p. 195.

การถกเถียงในประเด็นการย้ายสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์มาอยู่ภายใต้การดูแลของกระทรวง อาณานิคมระหว่างรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอน รัฐบาลอังกฤษที่อินเดีย และสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์ เริ่มขึ้นตั้งแต่สมัยของนายบัตตันเดล ประมาณพ.ศ.2400 และมาสิ้นสุดในสมัยของคาเวนนา โดย กระทรวงอาณานิคมยอมรับการโอนสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์มาอยู่ภายใต้การดูแล โดยให้สเตรตส์ เซตเทิลเมนต์อยู่ในฐานะคราวน์ โคลนีย์ (Crown Colony)* นับตั้งแต่ 1 เมษายน พ.ศ.2410 (ค.ศ.1867) เพิ่มฐานะของสิงคโปร์ให้เป็นศูนย์กลางอำนาจของอังกฤษบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

3. ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ก่อนการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง

ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในตอนต้นรัตนโกสินทร์ก่อนการทำสนธิสัญญา เบาว์ริงใน พ.ศ.2398 (ค.ศ.1855) โดยมากเป็นความสัมพันธ์ทางการค้า กล่าวคือ นับตั้งแต่ อังกฤษตั้งสถานีการค้าที่สิงคโปร์ใน พ.ศ.2362 (ค.ศ.1819) การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์เริ่มก่อ ตัวขึ้น ดังปรากฏหลักฐานในจดหมายของ นายจอห์น ครอว์เฟิร์ด เจ้าเมืองสิงคโปร์ถึงนายจอร์จ สวินตัน (George Swinton) เลขาธิการรัฐบาลอังกฤษที่ป้อมวิลเลียม (อินเดีย) ลงวันที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ.2367 (ค.ศ.1824) กล่าวว่า

... ความสัมพันธ์ทางการค้าพาณิชย์ระหว่างกรุงสยามกับดินแดนใน ปกครองของอังกฤษนั้นได้เริ่มมาประมาณ 12 ปีมาแล้ว ในปีแรกที่มีการก่อตั้งเมือง สิงคโปร์ขึ้น สำเภจากกรุงสยามจำนวน 4 ลำได้เดินทางมาเยือนเมืองท่าแห่งนี้ มาถึงใน ปีนี้ [พ.ศ. 2367] ปรากฏว่าสำเภจากสยามที่เข้ามาเทียบท่าเมืองนี้ได้ทวีจำนวนขึ้น เป็น 35 ลำ เรือเหล่านี้นำสินค้าเข้ามาขนถ่ายประมาณประมาณ 4,000 – 5,000 ตัน และได้ทำการขนสินค้าอังกฤษและอินเดียออกไปจากท่านี้มีมูลค่าน้อยกว่า 250,000 เหรียญสเตอร์ลิงเล็กน้อย หรือประมาณ 500,000 กัลกัตตาสิการูปี ...⁵⁸

จากข้อความดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงสถานะทางการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในช่วง ต้นรัตนโกสินทร์ที่เริ่มมีขึ้นตั้งแต่แรกเริ่มก่อตั้งสิงคโปร์ จากแต่เดิมที่สยามทำการค้ากับเมืองปีนัง

* อาณานิคมที่รัฐบาลอังกฤษปกครองโดยการส่งผู้ว่าราชการไปประจำ

⁵⁸ เอกสารของเฮนรี เบอร์นี่ เล่ม 2 ตอน 2, แปลโดย ไพโรจน์ เกษแม่นกิจ (กรุงเทพมหานคร: กรม ศิลปากร, 2520), หน้า 68.

เป็นหลัก⁵⁹ ซึ่งลักษณะการค้าและการค้าของสยามในระยะนี้ โดยทั่วไปเป็นการค้าโดยเรือสำเภา หลวง ส่วนสิงคโปร์จะเป็นเรือของพ่อค้าเอกชนทั้งชาวอังกฤษและชาวจีน นอกจากนี้ยังมีตัวแทนของบริษัทเอกชนบางแห่งในสิงคโปร์เข้ามาตั้งสำนักงานค้าขายอยู่ในกรุงเทพฯด้วย เช่น บริษัท มอร์แกน ฮันเตอร์ ซึ่งในรายงานการปฏิบัติงานของ นายเฮนรี เบอร์นี่ (Henry Burney) ในระยะที่เข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับสยามได้บันทึกไว้ว่า “...ในปี ค.ศ.1823 [พ.ศ.2366] นายจิลลิสจาก บริษัทมอร์แกน ฮันเตอร์ แอนด์โก จากสิงคโปร์ได้มายังบางกอกและต่อมาก็มีสุภาพบุรุษอีกสองคนจากบริษัทเดียวกันตามมาคือ นายโรเบิร์ต ฮันเตอร์ และนาย เจ. มัลลอค ผู้ซึ่งได้รับคำอนุญาตจากพระคลังให้อยู่ยังเมืองหลวง ...”⁶⁰

อย่างไรก็ตาม แม้การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์จะขยายตัวเพิ่มขึ้นนับตั้งแต่มีการตั้งสถานการค้าของอังกฤษที่สิงคโปร์ แต่การค้าที่สยามยังคงให้ความสำคัญในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ คือ การค้ากับจีน ซึ่งเป็นการค้าภายใต้ระบบบรรณาการและการค้าเอกชน อีกทั้งระบบการค้าของสยามที่ยังคงเป็นการค้าแบบผูกขาดโดยพระคลังสินค้า ทำให้พ่อค้าจากสิงคโปร์ต้องประสบกับปัญหาในการค้ากับสยามหลายประการเช่น การเก็บภาษีที่ไม่มีอัตราแน่นอน ระบบการค้าที่ไม่เปิดโอกาสให้พ่อค้าจากสิงคโปร์ซื้อสินค้าได้อย่างเสรีจากชาวสยาม การกำหนดราคาสินค้าที่ไม่ยุติธรรมของพระคลังสินค้า ซึ่งพ่อค้าไม่สามารถต่อรองได้ ทำให้พ่อค้าจากสิงคโปร์ประสบปัญหาในการทำการค้ากับสยาม การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์จึงไม่ขยายตัวมากขึ้นนักในระยะดังกล่าว

นอกจากความสัมพันธ์ทางการค้าดังกล่าวแล้ว สิงคโปร์ยังได้เริ่มสร้างสัมพันธไมตรีกับสยามด้วย โดยบุคคลหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญคือ นายจอห์น ครอบเฟิร์ด ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าเมืองสิงคโปร์ ครอบเฟิร์ดได้ดำเนินการเพื่อสร้างสัมพันธไมตรีกับสยามโดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญประการหนึ่งคือ เพื่อผลประโยชน์ทางการค้าของพ่อค้าในสิงคโปร์ สาเหตุที่ทำให้ครอบเฟิร์ดต้องดำเนินการเพื่อขยายผลประโยชน์ทางการค้าของพ่อค้าในสิงคโปร์นั้น ส่วนหนึ่งเป็นเพราะการค้าของสยามในช่วงต้นรัตนโกสินทร์เป็นการค้าผูกขาดโดยพระคลังสินค้าซึ่งยังคงให้ความสำคัญกับการค้ากับจีนและอินเดีย รวมทั้งสยามยังไม่เปิดโอกาสทางการค้าให้กับสิงคโปร์มากนัก ในขณะที่สิงคโปร์เริ่มมีความต้องการสินค้าจากสยามมากขึ้น เช่น ข้าว ดังนั้นครอบเฟิร์ดจึงต้องชักชวนให้สยามส่งเรือเข้าไปค้าขายยังสิงคโปร์เพื่อให้สิงคโปร์มีโอกาสรับซื้อสินค้าที่ต้องการจาก

⁵⁹ สนั่น รัตนโสภณ, “วิวัฒนาการบริษัทต่างชาติในประเทศไทย พ.ศ. 2398 – 2484,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 18.

⁶⁰ เอกสารของเฮนรี เบอร์นี่ เล่ม 2 ตอน 4, แปลโดย ลินจง สุวรรณโกสิน (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2540), หน้า 110.

สยามได้มากขึ้น ครอว์เฟิร์ดได้เริ่มติดต่อกับเจ้าพระยาพระคลังเพื่อชักชวนให้เรือสยามไปค้าขายยังสิงคโปร์ ดังปรากฏจดหมายจากครอว์เฟิร์ดถึงเจ้าพระยาพระคลัง ฉบับลงวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ.2367 (ค.ศ.1824) ความว่า

... ข้าพเจ้าขอกราบเรียนให้ ๗พณฯ ทราบไว้ด้วยว่า เกาะสิงคโปร์ขณะนี้ ได้กลายเป็นดินแดนที่อยู่ในปกครองอังกฤษเป็นการถาวรแล้ว พวกคัทซ์ [ตัวสะกดตามฉบับแปล] ได้เลิกลี้มที่จะเรียกร้องเอาคืนต่อไปแล้ว พวกคัทซ์ได้ยอมยกให้กับอังกฤษพร้อมด้วยเมืองและดินแดนในมะลัคกาด้วย การค้าพาณิชย์ในสิงคโปร์ยังคงขยายเพิ่มพูนขึ้นทุกวันเรื่อยมา ในปัจจุบันไม่มีการเรียกเก็บอากรขาเข้าแก่สินค้าทุกชนิด สิงคโปร์นับเป็นตลาดอันกว้างขวางสำหรับสินค้าพืชผลการเกษตรจากประเทศสยาม ฉะนั้นข้าพเจ้าจึงหวังว่าในปีนี้มีสำเภาค้าเดินทางมาจากกรุงสยามเป็นจำนวนมาก และคาดว่าเรือสินค้าของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามคงจะเดินทางไปค้าอีกครั้งหนึ่ง ...⁶¹

จากข้อความดังกล่าวจะพบว่า ในระหว่างที่ครอว์เฟิร์ดดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าเมืองสิงคโปร์นั้น เขาตระหนักถึงผลประโยชน์ทางการค้าของสิงคโปร์และพยายามชักชวนให้สยามเดินเรือเข้ามาค้าขาย โดยมีจดหมายติดต่อกับขุนนางสยามที่แสดงให้เห็นถึงมิตรไมตรีและยินดีที่จะให้พ่อค้าสยามเข้ามาค้าขายในสิงคโปร์ ซึ่งในระยะต่อมาปรากฏว่ามีเรือสำเภาจากสยามเดินทางไปค้าขายยังสิงคโปร์มากขึ้น ดังปรากฏในจดหมายของครอว์เฟิร์ด ถึงสวีเดน ลงวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ.2368 (ค.ศ.1825) ความว่า

... การไปมาค้าขายระหว่างสิงคโปร์กับกรุงสยามได้ขยายตัวเพิ่มขึ้นทั้งในด้านมูลค่าและปริมาณในระยะ 6 เดือนที่ล่วงมาแล้ว มีเรือสำเภาจากกรุงเทพฯ เข้ามาเทียบท่าที่นี้เป็นจำนวน 21 ลำ สำเภาใหญ่ของพระเจ้ากรุงสยามซึ่งปรกติจะแล่นตรงไปยังกัลกัตตา หรือบอมเบย์นั้น ปีนี้ [พ.ศ.2368] ได้แวะที่สิงคโปร์และได้ขนสินค้าลงเป็นมูลค่ามหาศาล สินค้าที่ขนลงได้แก่ ดีบุก พริกไทย น้ำตาล ...⁶²

⁶¹เอกสารของเฮนรี เบอร์นี เล่ม 2 ตอน 2, หน้า 142.

⁶²เอกสารของครอว์เฟิร์ด, หน้า 171.

อย่างไรก็ตาม แม้การดำเนินการเพื่อรักษาและแสวงหาผลประโยชน์ทางการค้าของครอว์เฟิร์ดจะประสบความสำเร็จ ดังที่ปรากฏว่ามีเรือจากสยามไปค้าขายยังสิงคโปร์มากขึ้น แต่เรือของพ่อค้าจากสิงคโปร์ส่วนหนึ่งก็เดินทางเข้ามาค้าขายยังสยามยังประสบปัญหาจากการค้าในระบบผูกขาดและการเก็บภาษีที่ไม่มีกำหนดอัตราแน่นอน ดังนั้นครอว์เฟิร์ดจึงได้เสนอต่อรัฐบาลอังกฤษให้ส่งผู้แทนของข้าหลวงใหญ่ไปทำหน้าที่เจรจาทางการค้ากับสยาม เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีและเจรจาให้สยามเปิดการค้าเสรี พร้อมทั้งให้หาทางขยายตลาดให้กับผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมที่ผลิตในอังกฤษและอินเดีย⁶³ นอกจากนี้ยังเสนอให้ “... พยายามหาประโยชน์อย่างเต็มที่จากการเข้าครอบครองมีอริปไตยเหนือดินแดนทุกส่วนในแคว้นไทรบุรีที่ยังมิได้อยู่ในครอบครองของเรา ...”⁶⁴ ซึ่งความต้องการเกี่ยวกับเมืองไทรบุรีนี้ คาดว่าเป็นเพราะครอว์เฟิร์ดต้องการให้อังกฤษเจรจาเพื่อแสวงหาประโยชน์จากทรัพยากรภายในไทรบุรีเพิ่มเติมให้กับพ่อค้าในเขตสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์ เนื่องจากในช่วงที่ครอว์เฟิร์ดเดินทางมาเจรจาทำสนธิสัญญากับสยามในระหว่างพ.ศ.2364 – 2365 ครอว์เฟิร์ดได้เดินทางผ่านเมืองไทรบุรี ทำให้ครอว์เฟิร์ดรู้จักเมืองไทรบุรีมากขึ้น ซึ่งในบันทึกของครอว์เฟิร์ดบันทึกไว้ว่า “... ดินแดนนี้เป็นดินแดนที่มีป่าไม้และภูเขามาก.....และแม้ว่าดินแดนนี้จะมีพื้นที่ในการทำกรเพาะปลูกเพียงน้อยนิดและดูเหมือนจะขาดความอุดมสมบูรณ์ แต่เมืองไทรบุรีก็ยังสามารถในการผลิตอาหารเพื่อส่งให้กับปีนังได้ ...”⁶⁵ จากบันทึกดังกล่าว น่าจะเป็นสิ่งที่ผลักดันให้ครอว์เฟิร์ดต้องการให้อังกฤษเรียกร้องการครอบครองไทรบุรีจากสยาม เนื่องจากป่าไม้ของไทรบุรีสามารถเป็นประโยชน์ทางการค้าให้กับอังกฤษได้ รวมทั้งยังเป็นเมืองที่อยู่ใกล้กับปีนัง ซึ่งจะช่วยเหลือประโยชน์ให้กับปีนังอย่างมาก เพราะปีนังเป็นเกาะขนาดเล็กและต้องพึ่งพาอาหารจากดินแดนใกล้เคียง ครอว์เฟิร์ดจึงเสนอให้ขอสิทธิครอบครองไทรบุรีจากสยาม

3.1 การทำสนธิสัญญาเบอร์นี พ.ศ. 2369 (ค.ศ. 1826)

หลังการปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรปและสถานการณ์ทางการเมืองในยุโรปเริ่มสงบลง ภายหลังจากสงครามนโปเลียน ชาวยุโรปเริ่มสนใจเข้ามาค้าขายบริเวณเอเชียอีกครั้ง เพื่อแสวงหาวัตถุดิบ แหล่งลงทุน และตลาดสำหรับขายสินค้า แต่สำหรับสยามนั้นระบบการค้ายังเป็นแบบผูกขาด ซึ่งเป็นระบบที่ขัดกับนโยบายการค้าเสรีของอังกฤษ ทำให้พ่อค้าอังกฤษทั้งจากอังกฤษและ

⁶³ เอกสารของเฮนรี เบอร์นี เล่ม 2 ตอน 2, หน้า 51.

⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 65.

⁶⁵ John Crawford, *Journal of an embassy to the courts of Siam and Cochin China* (Kuala Lumpur:

อาณานิคมต่างๆเช่น สิงคโปร์ ปีนัง ประสบปัญหาในการค้ากับสยาม ข้าหลวงใหญ่อังกฤษประจำอินเดียจึงได้แต่งตั้งคณะทูตเข้ามาดำเนินการเจรจากับสยาม คือ นายจอห์น ครอว์ฟอร์ด* ซึ่งได้รับการแต่งตั้งเป็นทูตใน พ.ศ.2364 (ค.ศ.1821)⁶⁶

การแต่งตั้งคณะทูตของครอว์ฟอร์ดในครั้งนั้น ส่วนหนึ่งเป็นผลจากแรงผลักดันของพ่อค้าอังกฤษและข้าราชการที่ปีนังที่พยายามชี้ให้เห็นถึงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการเมืองในการส่งทูตมาเจรจากับสยาม⁶⁷ โดยในทางเศรษฐกิจนั้น ปีนังต้องการให้มีการเจรจาทางการค้ากับสยามใหม่เพื่อให้สามารถซื้อสินค้าไปขายยังยุโรปและนำสินค้าของตนเข้าไปขายได้สะดวกยิ่งขึ้น ดังนั้นจุดมุ่งหมายหลักในการเจรจาของคณะทูตครอว์ฟอร์ดจึงเป็นเรื่องการค้า⁶⁸ เช่น เสรจาเรื่องสินค้าผูกขาดของสยาม การเก็บภาษี รวมทั้งขอให้เรืออังกฤษสามารถซื้อขายสินค้ากับชาวสยามได้โดยตรง⁶⁹ รวมทั้งเจรจาทันทีเกี่ยวกับดินแดนในคาบสมุทรมลายูด้วย แต่การเจรจาในครั้งนั้นไม่ประสบความสำเร็จ

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าครอว์ฟอร์ดจะไม่สามารถทำการเจรจากับสยามได้เป็นผลสำเร็จ แต่ในระยะต่อมาปรากฏว่า ในช่วงที่ครอว์ฟอร์ดดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าเมืองสิงคโปร์นั้น ครอว์ฟอร์ดยังคงให้ความสำคัญกับการทำการค้ากับสยามและพยายามดำเนินการเพื่อให้พ่อค้าสิงคโปร์ทำการค้ากับสยามได้มากขึ้นดังที่ได้กล่าวแล้ว ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการเป็นทูตมาเจรจากับสยามเป็นโอกาสให้ครอว์ฟอร์ดได้เห็นถึงความสำคัญและผลประโยชน์ที่จะได้จากการทำการค้ากับสยาม เนื่องจากสยามมีสินค้าที่เป็นที่ต้องการของสิงคโปร์ ดังนั้นเมื่อไม่สามารถเจรจาได้เป็นผลสำเร็จ ครอว์ฟอร์ดจึงยังคงพยายามดำเนินการเพื่อให้มีโอกาสในการทำการค้ากับสยามต่อไปเพื่อผลประโยชน์ของพ่อค้าในบังคับอังกฤษที่สิงคโปร์

เมื่อคณะทูตของครอว์ฟอร์ดไม่สามารถเจรจาได้สำเร็จ ทางรัฐบาลอังกฤษที่อินเดียจึงได้ส่งคณะทูตมาอีกครั้งใน พ.ศ.2368 (ค.ศ.1825) คือ คณะทูตของเฮนรี เบอร์นี่ (Henry Burney) โดยในครั้งนี้จุดมุ่งหมายในการเจรจามีทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ โดยทางการเมืองนั้น เบอร์นี่ได้เข้า

* ในระยะนี้ครอว์ฟอร์ดยังไม่ได้ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าเมืองสิงคโปร์ แต่ปฏิบัติราชการอยู่ในอินเดีย

⁶⁶ เอกสารของครอว์ฟอร์ด, หน้า 166.

⁶⁷ นันทนัช ชีวรดิชธรรม, “ผลกระทบของสนธิสัญญาเบอร์นี่ พ.ศ. 2369 ต่อเศรษฐกิจไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), หน้า 80.

⁶⁸ เอกสารของครอว์ฟอร์ด, หน้า 179.

⁶⁹ John Crawfurd, *Journal of an embassy to the courts of Siam and Cochin China*, p. 174.

มาเจรจาขอความช่วยเหลือจากสยามในการรบกับพม่า⁷⁰ ที่เริ่มขึ้นแล้วตั้งแต่ พ.ศ.2367 (ค.ศ.1824) ซึ่งในกรณีนี้ ครอว์เฟิร์ด ในฐานะเจ้าเมืองสิงคโปร์ได้เคยขอความช่วยเหลือจากสยามพร้อมกับได้มอบของกำนัล เช่น ปืนใหญ่ ปืนคาบศิลา เพื่อเป็นการแสดงถึงไมตรีจิตอันดีมาแล้ว⁷¹ แต่ทางสยามยังไม่ตอบตกลงที่จะให้ความช่วยเหลือ⁷² เบอร์นี่จึงเปิดการเจรจาในเรื่องนี้อีกครั้ง แต่สงครามระหว่างอังกฤษกับพม่านั้นยุติไปก่อน สยามจึงไม่ได้ให้ความร่วมมือในการรบครั้งนี้ นอกจากนี้ เบอร์นี่ยังได้เปิดการเจรจาทันทีเกี่ยวกับเขตแดนของสยามและผลประโยชน์ของอังกฤษในคาบสมุทรมลายูด้วย ซึ่งในรายงานการปฏิบัติงานของเบอร์นี่ได้บันทึกเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า

... ข้าพเจ้าได้เขียนบันทึกสั้นๆ อธิบายให้เจ้านครทราบเพิ่มเติมว่า อังกฤษมีความคาดหวังอย่างไรบ้างเกี่ยวกับหัวเมืองมลายู เช่น รัฐไทรบุรี เปรละ และสลังอร์นั้น ... ส่วนในเรื่องรัฐกลันตันและตรังกานูนั้นรัฐบาลอังกฤษเพียงแต่ขอให้ไทยสัญญาว่าจะไม่เดินทัพล่วงล้ำบุกรุกเข้าไป และมีให้ทำลายความสงบสุขทางการค้าของอาณาจักรมอญในแถบใกล้เคียง ...⁷³

ส่วนในด้านการค้านั้น คณะทูตของเบอร์นี่มีจุดมุ่งหมายและความต้องการคล้ายคลึงกับคณะทูตของครอว์เฟิร์ด เช่น การเปิดเสรีทางการค้าให้พ่อค้าอังกฤษสามารถซื้อขายสินค้าจากชาวสยามได้โดยตรง ให้กำหนดอัตราภาษีใหม่ รวมทั้งราคาสินค้าที่ยุติธรรม⁷⁴ ซึ่งจากข้อเสนอของเบอร์นี่ทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจดังกล่าวนี้ คาดว่าน่าจะได้รับผลกระทบดีจากเจ้าเมืองสิงคโปร์ด้วยส่วนหนึ่ง เนื่องจากการเดินทางของเบอร์นี่นั้นเขาได้พักที่สิงคโปร์และได้พบกับครอว์เฟิร์ดก่อนที่จะมายังสยาม⁷⁵ ซึ่งครอว์เฟิร์ดอาจจะใช้โอกาสนี้ในการบอกเล่าถึงความต้องการของสิงคโปร์กับเบอร์นี่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางเศรษฐกิจ หากพิจารณานโยบายของครอว์เฟิร์ดที่ต้องการส่งเสริมให้การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ขยายตัว และยังเป็นผู้ที่ได้รับทราบปัญหาของ

⁷⁰ เอกสารของเฮนรี เบอร์นี่ เล่ม 1 (เดือนตุลาคม ค.ศ.1825 ถึง เดือนเมษายน ค.ศ.1826), แปลโดย สวัสดิ์ สุวรรณสถิตย์ (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2514), หน้า 79. และ Sir John Bowring, *The Kingdom and people of Siam volume two* (Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1977), p. 200.

⁷¹ เอกสารของครอว์เฟิร์ด, หน้า 186.

⁷² เอกสารของเฮนรี เบอร์นี่ เล่ม 1 (เดือนตุลาคม ค.ศ.1825 ถึง เดือนเมษายน ค.ศ.1826), หน้า 79.

⁷³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 150 – 151.

⁷⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 211 – 214.

⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

พ่อค้าในสิงคโปร์ รวมถึงพ่อค้าอังกฤษอื่นๆ ในสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์ด้วยแล้ว ครอว์เฟิร์ดจึงน่าจะ เป็นผู้ที่แจ้งให้เบอร์นีได้ทราบเพื่อให้ยื่นข้อเสนอให้กับสยามต่อไป

การเจรจาของเบอร์นีถือว่าประสบความสำเร็จ เนื่องจากสยามยอมตกลงทำสนธิสัญญา กับ อังกฤษใน พ.ศ.2369 (ค.ศ.1826) โดยมีเนื้อหาสาระทางพระราชไมตรี 14 ข้อ และสนธิสัญญา การพาณิชย์ 6 ข้อ ซึ่งสามารถสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

1. ให้คนไทยและคนอังกฤษทำการค้าขายในเขตแดนของไทยและอังกฤษได้สะดวก พลเมืองสามารถซื้อขายเองได้ แต่พ่อค้าที่เดินทางไปค้าขายยังเขตแดนของอีกฝ่าย หนึ่งจะต้องปฏิบัติตามกฎหมายของฝ่ายนั้น
2. หากพ่อค้าอังกฤษและไทยต้องการตั้งห้างร้าน โรงสินค้าและบ้านเรือน ต้องขอ อนุญาตขุนนางไทยหรืออังกฤษก่อน และขุนนางจะต้องช่วยดูแลให้ขนส่งสินค้าได้ สะดวก
3. อังกฤษและไทยจะเปิดให้มีการค้าขายกัน โดยสะดวก ณ เมืองเกาะหมาก มะละกา สิงคโปร์ นครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา ตานี ถลาง ไทรบุรี
4. ไทยจะไม่ขัดขวางการค้าขายของเมืองตรังกานูและกลันตัน อนุญาตให้พ่อค้าอังกฤษ เดินทางค้าขายได้โดยสะดวก ส่วนอังกฤษจะไม่รุกรานเมืองทั้งสอง
5. ไทยมีอำนาจปกครองเมืองไทรบุรี และสัญญาว่าจะไม่รุกรานสลังอร์ ส่วน เมืองเประนั้น ให้มีเจ้าพระยาปกครองเมือง ทั้งอังกฤษและสยามสัญญาว่าจะไม่ รุกรานเประ
6. ห้ามนำฝิ่นเข้ามาขายในไทย ห้ามพ่อค้าซื้อข้าวเพื่อการส่งออก และสินค้าประเภท อาวูรป็นจะต้องขายให้รัฐเท่านั้น ส่วนสินค้าอื่นๆ ให้พ่อค้าไทยและอังกฤษซื้อขาย ได้โดยสะดวกสำหรับการเก็บภาษี
7. สยามต้องกำหนดเก็บภาษีจากเรือสินค้าอังกฤษ โดยเรือที่บรรทุกสินค้าเข้ามาเก็บวาละ 1,700 บาท ถ้าเป็นเรือไม่มีสินค้าให้เก็บวาละ 1,500 บาท⁷⁶

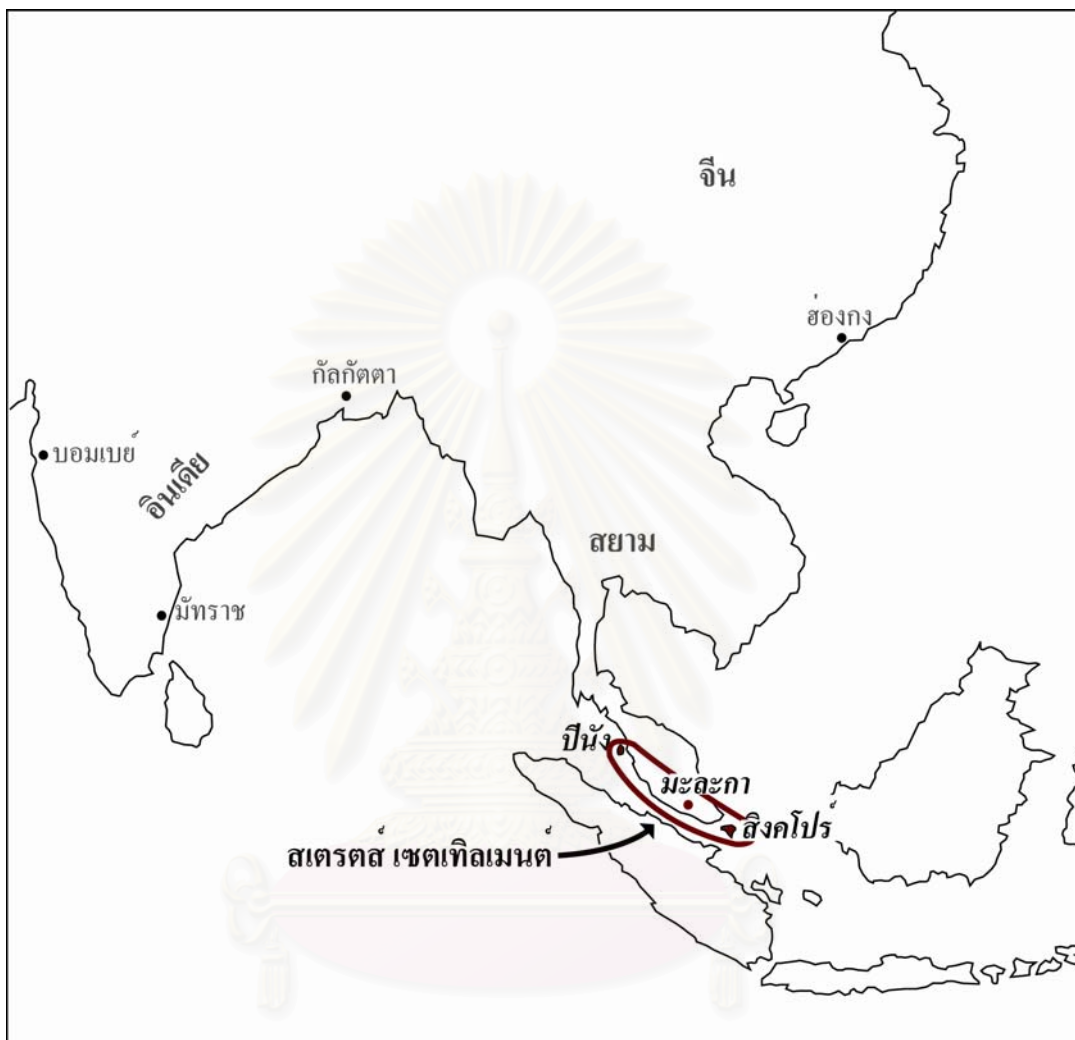
จากข้อตกลงในสนธิสัญญาเบอร์นีจะพบว่าในทางเศรษฐกิจ สนธิสัญญานี้ได้เปิด โอกาสทางการค้าให้กับพ่อค้าจากสิงคโปร์และสยามมากขึ้น พ่อค้าทั้ง 2 ฝ่ายสามารถเดินทางค้าขาย ระหว่างกันได้โดยสะดวกทั้งในเขตสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์และเมืองทางตอนใต้ของสยาม ส่วน ในทางการเมือง สนธิสัญญานี้ได้แสดงให้เห็นถึงความต้องการของอังกฤษที่มีต่อหัวเมืองทาง

⁷⁶“หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี ประเทศอังกฤษแลประเทศสยาม คฤศต์ศักราช 1826,” ใน หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา เล่ม 1 (พ.ศ. 2160 – 2412) สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงการต่างประเทศ, 2511), หน้า 17 – 26.

ใต้ของสยาม กล่าวคือ ในข้อตกลงตามสนธิสัญญาเบอร์นี่นั้น ไม่ได้มีการรับรองอำนาจของสยามเหนือเมืองตรังกานูและกลันตัน ทั้งๆ ที่เป็นเมืองประเทศราชของสยาม แตกต่างจากไทรบุรีซึ่งอยู่ในสถานะเดียวกันแต่กลับมีการกำหนดให้สยามมีอำนาจปกครอง ซึ่งข้อตกลงดังกล่าวนี้ในระยะต่อมาได้กลายเป็นข้ออ้างของอังกฤษส่วนหนึ่งเมื่ออังกฤษเริ่มให้ความสำคัญกับเมืองกลันตันและตรังกานูมากขึ้น และพยายามหาช่องทางที่จะขยายอิทธิพลเข้าไปในเมืองทั้งสอง ดังที่ปรากฏในระยะต่อมาว่าอังกฤษมักจะใช้ข้อตกลงในสนธิสัญญาเบอร์นี่ในการอ้างถึงสถานะที่เป็นอิสระของเมืองทั้งสองและพยายามขยายอิทธิพลเข้ามา ซึ่งการขยายอิทธิพลเข้ามานั้น สิงคโปร์ในฐานะที่เป็นอาณานิคมอังกฤษแห่งหนึ่งที่อยู่ใกล้กับกลันตันและตรังกานูจะเริ่มมีบทบาทมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างสยามกับสิงคโปร์ขยายตัว

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาทางเศรษฐกิจ พบว่าแม้การทำสนธิสัญญาเบอร์นี่จะเป็นการทำสนธิสัญญาระหว่างสยามกับอังกฤษ ซึ่งข้อตกลงต่างๆ ย่อมจะส่งผลถึงชาวสยามและชาวอังกฤษทั้งหมด แต่สำหรับชาวอังกฤษนั้น ตามข้อตกลงที่อนุญาตให้มีการเปิดการค้าเสรีระหว่างเมืองทางตอนใต้ของสยามกับเมืองในเขตสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์ได้แสดงให้เห็นว่า กลุ่มพ่อค้าอังกฤษที่จะได้รับผลประโยชน์ทางการค้าจากการทำสนธิสัญญาเบอร์นี่มากที่สุดคือ พ่อค้าในสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์ เพราะด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์ของเมืองสิงคโปร์ ปีนังและมะละกาที่ตั้งอยู่ใกล้กับเมืองทางใต้ของสยาม ทำให้พ่อค้าอังกฤษในเมืองทั้ง 3 แห่งนี้สามารถค้าขายได้สะดวกกว่าพ่อค้าอังกฤษที่อื่นๆ เช่น อินเดีย ซึ่งหลังจากการทำสนธิสัญญาเบอร์นี่แล้ว การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ก็เริ่มขยายตัวขึ้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 1 แผนที่แสดงตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ของสิงคโปร์ ปีนัง และมะละกา ที่ตั้งอยู่ใกล้กับสยาม
เมื่อเปรียบเทียบกับอาณานิคมอื่นๆ ของอังกฤษในเอเชีย

3.2 ผลของการทำสนธิสัญญาเบอร์นีต่อความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์

สำหรับในส่วนนี้ประเด็นที่สมควรพิจารณาคือ สนธิสัญญาเบอร์นีส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์อย่างไร ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ข้อตกลงในสนธิสัญญานั้นส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านการค้า กล่าวคือ พ่อค้าอังกฤษจากสิงคโปร์เดินทางเข้ามาค้าขายได้สะดวกยิ่งขึ้น สามารถเลือกซื้อสินค้าได้ตามความต้องการโดยไม่ถูกกีดกันจากพระคลังสินค้า รวมทั้งยังได้ประโยชน์ทางด้านการเสียภาษี ซึ่งสยามจะต้องกำหนดเก็บเป็นอัตราที่แน่นอน ทำให้มีเรือจากสิงคโปร์เข้ามาค้าขายยังสยามมากขึ้น ส่วนเรือจากสยามก็ได้เดินทางออกไปค้าขายมากขึ้นเช่นกัน ดังปรากฏมูลค่าสินค้านำเข้า – ส่งออก ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ภายหลังการทำสนธิสัญญาเบอร์นี ดังนี้

ตารางที่ 3 แสดงมูลค่าการนำเข้า – ส่งออกระหว่างสยามกับสิงคโปร์ระหว่าง ค.ศ.1825 - 1842

ปีค.ศ.	มูลค่าการนำเข้าสินค้าของ สยาม (ดอลลาร์สเปน)	มูลค่าการส่งออกสินค้า ของสยาม (ดอลลาร์สเปน)	มูลค่ารวม (ดอลลาร์สเปน)
1825 – 1826	168,486	171,929	340,415
1826 – 1827	148,669	218,955	367,624
1829 – 1830	255,757	337,642	593,399
1832 – 1833	219,462	239,191	458,653
1835 – 1836	176,791	233,086	409,877
1838 – 1839	305,272	289,512	594,784
1841 – 1842	409,463	229,891	639,354

ที่มา: D. R. SarDesai, British trade and expansion in Southeast Asia 1830 – 1914 (New Delhi: Allied Publishers Private Limited, 1977), p 80.

ตารางที่ 4 แสดงการค้าขายสินค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ระหว่าง ค.ศ.1831 – 1833

การนำเข้า – ส่งออก	ประเภทสินค้า
สินค้าจากสยามที่ส่งไปขายที่สิงคโปร์	เกลือ น้ำมัน ข้าว ข้าวเปลือก ครั่ง ฟาง น้ำตาล ไม้มะเกลือ คราม กระจะเหล็ก ยาสูบสยาม หัวหอม ปลาแห้ง หวาย จี๊ซึ้ง หมู เครื่องปั้นดินเผา กระจาด สินค้าจีนต่างๆ
สินค้าจากสิงคโปร์ที่ส่งมาขายในสยาม	ผ้าอินเดีย ผ้าอังกฤษ พริกไทย หมาก เหล็กอังกฤษ หวาย ถีเสียด หินไฟ จี๊ซึ้ง ตะกั่ว ผืน สาคุ

คัดแปลงเป็นตารางจาก: เจนนิเฟอร์ เวนซ์ กุชแมน, การค้าทางเรือสำเภากิน – สยามยุคต้นรัตนโกสินทร์, หน้า 61.

จากตารางมูลค่าการนำเข้า – ส่งออกสินค้านี้ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ โดยภาพรวมนั้นจะเห็นว่าการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ขยายตัวมากขึ้นภายหลังจากการทำสนธิสัญญาเบอร์นี่คือจากมูลค่าการนำเข้า – ส่งออกโดยรวมในช่วง ค.ศ.1825 – 1826 มีมูลค่า 340,415 ดอลลาร์สเปนเพิ่มขึ้นเป็น 367,624 ดอลลาร์สเปน และ 593,399 ดอลลาร์สเปนในช่วง ค.ศ.1826 – 1830 และเพิ่มขึ้นสูงสุดใน ค.ศ.1841 – 1842 คือ 639,354 ดอลลาร์สเปน

อย่างไรก็ตาม แม้ในภาพรวมดังกล่าวการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์จะขยายตัวเพิ่มขึ้น แต่เมื่อพิจารณาถึงมูลค่าการส่งออกสินค้าของสยามไปยังสิงคโปร์แล้ว จะพบว่าเริ่มมีอัตราการลดลงตั้งแต่ในช่วง ค.ศ.1832 – 1842 ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการที่รัฐบาลสยามได้หันกลับมาดำเนินนโยบายผูกขาดทางการค้าอีกครั้ง

การหันกลับมาเห็นนโยบายทางการค้าในรูปแบบเดิมของสยามนั้นเกิดขึ้นเนื่องจาก การทำสนธิสัญญาเบอร์นี่ได้ทำให้รายได้จากการเก็บภาษีของฝ่ายสยามลดลง เพราะข้อความในสนธิสัญญาได้กำหนดให้สยามเก็บภาษีรวมเป็นอย่างเดียวคือ ภาษีปากเรือ ซึ่งจะต้องเก็บเป็นอัตราที่แน่นอน โดยเรือที่บรรทุกสินค้าเก็บวาระ 1,700 บาท ส่วนเรือที่ไม่บรรทุกสินค้าเก็บวาระ 1,500 บาท⁷⁷ รายได้ของรัฐบาลจึงลดลงจากแต่เดิมที่มีการเก็บภาษีหลายชนิดและไม่ได้กำหนดเป็นอัตราที่แน่นอน รวมทั้งรัฐบาลยังลดจำนวนสินค้าผูกขาดเหลือเพียงข้าวกับอาวุธปืน ผลประโยชน์ของรัฐจึงลดลง นอกจากนี้ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้รัฐบาลสยามหันกลับมาดำเนินนโยบายผูกขาดทางการค้าอีกครั้งคือ ปัญหาความขัดแย้งระหว่างอังกฤษกับจีนและการเกิดสงครามฝิ่นใน

⁷⁷“หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีประเทศอังกฤษแลประเทศสยาม คฤงศ์ศักราช 1826,” ใน หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา เล่ม 1 (พ.ศ.2160 – 2412) สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศและองค์ระหว่างประเทศ, หน้า 23.

พ.ศ.2382 (ค.ศ.1839) ซึ่งเหตุการณ์ครั้งนั้นทำให้การค้าระหว่างสยามกับจีนในระบบบรรณาการหยุดชะงัก ผลประโยชน์จากการค้าที่สยามเคยได้รับจึงลดน้อยลง ผลประโยชน์ที่รัฐบาลเคยได้รับก็ลดลงเช่นกัน ดังนั้นรัฐบาลสยามจึงจำเป็นต้องหาวิธีการรักษาประโยชน์ทางการค้าของตนไว้

การผูกขาดการค้าของรัฐเพื่อให้รัฐมีรายได้มากขึ้นเริ่มอย่างจริงจังนับตั้งแต่ พ.ศ.2385 (ค.ศ.1842)⁷⁸ โดยวิธีที่รัฐใช้คือ การเพิ่มประเภทของภาษี และการเก็บภาษีที่ตัวสินค้าเพิ่มโดยอาศัยระบบเจ้าภาษีนายอากร ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการดำเนินการโดยชาวจีน สำหรับการเพิ่มประเภทของภาษีนี้ ในพงศาวดารเจ้าพระยาทิพากรวงศ์บันทึกไว้ว่า

... ภาษีอากรซึ่งไม่มีแต่ก่อน เกิดมีขึ้นในแผ่นดินนั้น คือ อากรบ่อนเบี้ย จีน อากรหอย ภาษีเบ็ดเสร็จลงสำภา ภาษีของต้องห้าม 6 อย่าง ภาษีพริกไทย 2 อย่าง เรียกแต่ผู้ซื้ออย่าง 1 เรียกแต่ชาวไร่อย่าง 1 ภาษีไม้ฝาง ภาษีไม้แดง เรียกแต่ผู้ซื้อลงเรือ ภาษีไม้แดง 10 ลดเรียกแต่ผู้ขาย ภาษีเกลือ ภาษีน้ำมันมะพร้าว ภาษีน้ำมันต่างๆ ภาษีกะทะ ภาษียางดัน ภาษีได้ชัน ภาษีพิน ภาษีจาก ภาษีกระแจะ ภาษีไม้ไผ่ป่า ภาษีไม้รวก ภาษีกอไม้สีสุก ภาษีไม้ค้ำพลู ภาษีไม้กงกระดานจกูด สมอ พังงา ภาษีไม้ซุง ภาษีฝ้าย ภาษียาสูบ ภาษีปอ ภาษีคราม ภาษีเนื้อแห้งปลาแห้ง ภาษีเชื้อเคยก ภาษีน้ำตาลทราย ภาษีน้ำตาลหม้อ ภาษีน้ำอ้อย ภาษีสำรวจ ภาษีเตาตาล ภาษีจันอับ ไข่ เทียนไข เนื้อ ขนมต่างๆ ภาษีปูน ภาษีเกวียนต่าง เรือจ้างทางโยง ภาษีที่โปรดให้ยกเลิกเสีย คือ ภาษีฟองตุน ค่าน้ำ ได้เงินใช้สอย ทะนุบำรุงแผ่นดิน แจกเบี้ยหวัดราชการก็มากขึ้นกว่าแต่ก่อน ...⁷⁹

วิธีการเพิ่มประเภทภาษีดังกล่าวนี้จะช่วยให้สยามละเมิดข้อตกลงในสัญญาได้ในทางอ้อม เพราะการดำเนินการเก็บภาษีได้กลายเป็นของเอกชนโดยรัฐคอยรับส่วนแบ่งผลประโยชน์จากภาษีในภายหลัง ซึ่งเมื่อสยามดำเนินการเพิ่มประเภทสินค้าที่เก็บภาษีแล้ว ส่วนหนึ่งได้ส่งผลให้พ่อค้าจากสิงคโปร์ที่เข้ามาทำการค้ากับสยามประสบปัญหา เพราะการเก็บภาษีสินค้าเพิ่มนั้นทำให้พ่อค้าจากสิงคโปร์ต้องเสียประโยชน์ทางการค้าเมื่อเข้ามารับซื้อสินค้าสยาม นอกจากนี้การเก็บภาษีที่รัฐบาลสยามให้เอกชนเข้ามาประมูลภาษีและผูกขาดเก็บภาษีสินค้าแต่ละชนิดเพียงรายเดียวนั้นยัง

⁷⁸ นันทนัช ชีวศิริธรรม, “ผลกระทบของสนธิสัญญาเบอร์นี พ.ศ.2369 ต่อเศรษฐกิจไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น,” หน้า 174.

⁷⁹ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 3 พ.ศ.2367 – 2394 ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2481), หน้า 365 – 366.

ส่งผลให้สินค้ามีราคาสูงขึ้นด้วย เพราะผู้ที่ประมูลภาษีได้มักเก็บภาษีแพง พ่อค้าจึงขึ้นราคาสินค้าให้สูงขึ้นเพื่อชดเชยให้กับเงินที่เสียไปเป็นค่าภาษี ดังนั้นพ่อค้าจากสิงคโปร์จึงซื้อสินค้าจากสยามน้อยลง นอกจากการเพิ่มประเภทภาษีแล้ว รัฐบาลสยามยังดำเนินการผูกขาดสินค้าอีกครั้งโดยการซื้อสินค้าในกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นที่ต้องการของพ่อค้าต่างประเทศไว้และออกประกาศให้ประชาชนขายสินค้าให้กับรัฐบาลเท่านั้นเช่น น้ำตาล⁸⁰ ซึ่งการผูกขาดน้ำตาลของรัฐในครั้งนี้ทำให้ราคาน้ำตาลเริ่มสูงขึ้นคือ จากเดิมราคาหาบละ 7 บาท เพิ่มขึ้นเป็น 9 บาท⁸¹ พ่อค้าส่วนใหญ่รวมทั้งพ่อค้าจากสิงคโปร์จึงไม่ซื้อน้ำตาลจากสยามเพราะขาดทุนและเสียเปรียบ ทำให้ปริมาณน้ำตาลที่สิงคโปร์ซื้อจากสยามลดลงคือ จาก 55,848 หาบในช่วง ค.ศ.1841 – 1842 ลดลงเหลือเพียง 15,243 หาบในช่วง ค.ศ.1845 – 1846⁸² ดังนั้นด้วยวิธีการผูกขาดทางการค้าและการใช้ระบบเจ้าภาษีนายอากรดังกล่าวจึงส่งผลให้การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์มีปริมาณและมูลค่าโดยรวมลดลงในช่วงหลังจากการทำสนธิสัญญาเบอร์นีประมาณ 15 ปี

นอกจากปัญหาเกี่ยวกับการเก็บภาษีเพิ่มขึ้นและการผูกขาดสินค้าของรัฐบาลสยามภายหลังการทำสนธิสัญญาเบอร์นีแล้ว ปัญหาทางการค้าอีกประการหนึ่งที่เกิดขึ้นคือ การลักลอบนำสินค้าต้องห้ามเข้ามาในสยาม เช่น ฝิ่น ทั้งนี้เนื่องจากในข้อตกลงตามสนธิสัญญาเบอร์นีได้กำหนดให้ฝิ่นเป็นสินค้าต้องห้าม แต่สำหรับสิงคโปร์นั้น ฝิ่น เป็นสินค้าส่งออกชนิดหนึ่งที่สิงคโปร์ส่งมาขายในสยาม ดังนั้นด้วยมาตรการดังกล่าวนี้จึงทำให้เกิดการลักลอบซื้อขายฝิ่นในตลาดมืดเพื่อนำเข้ามาในสยาม เช่น การลักลอบนำเข้าฝิ่นของบริษัทฮันเตอร์ แอนด์ เฮย์ส (Hunter and Hayes) บริษัทการค้าในสิงคโปร์⁸³

ในขณะที่ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์เริ่มขยายตัวนั้น สำหรับสยามสิงคโปร์ยังเปรียบเสมือนเป็นคนกลางในการติดต่อระหว่างสยามกับรัฐบาลอังกฤษด้วย ดังเช่นในกรณีที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้อธิบดีเจ้าเมืองไทรบุรี (ปะแวงร์) กลับมาปกครองเมืองไทรบุรีตามเดิม ภายหลังจากที่ถูกขับไล่ไปจากเมืองเมื่อเอาใจไปฝักใฝ่กับพม่าและแข็งเมืองไม่ยอมส่งบรรณาการในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย⁸⁴ ซึ่งต่อมา

⁸⁰ วราภรณ์ ทินานนท์, “การค้าสำเภาของไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น,” หน้า 88. และ Likit Dhiravegin, *Siam and colonialism (1855 – 1909): An analysis of diplomatic relations* (Bangkok: Thai Watana Panich, 1974), p. 10.

⁸¹ D. R. SarDesai, *British trade and expansion in Southeast Asia 1830 – 1914*, p. 82.

⁸² Ibid, p. 84.

⁸³ Ibid, p. 81.

⁸⁴ ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม, “การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับหัวเมืองประเทศราชมลายูในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ.2325 – 2411),” (ปริญญาณิพนธ์มหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษา, 2515), หน้า 48.

อดีตเจ้าเมืองไทรบุรี (ปะแงร์น) ได้ไปอาศัยอยู่ในเขตอาณานิคมอังกฤษในมลายูและยังคงพยายามรวบรวมกำลังคนมาโจมตีเมืองไทรบุรีหวังจะได้ปกครองเมืองอีกครั้งแต่ไม่สำเร็จ อดีตเจ้าเมืองไทรบุรี (ปะแงร์น) จึงเข้ามาขอพระราชทานอภัยโทษและได้รับอนุญาตให้มาปกครองเมืองไทรบุรีตามเดิม⁸⁵ เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริดังกล่าวแล้ว ทรงมอบหมายให้เจ้าพระยาพระคลังส่งหนังสือถึงเจ้าเมืองสิงคโปร์เพื่อแจ้งเรื่องดังกล่าว พร้อมทั้งขอให้มีการแก้ไขข้อตกลงในสนธิสัญญาเบอร์นีข้อที่ 13 ซึ่งเป็นข้อที่เกี่ยวกับเมืองไทรบุรีโดยตรง ซึ่งแต่เดิมได้กำหนดไว้ว่า

... ข้อ 13 ... อังกฤษสัญญาต่อไทยว่าไม่ต้องการเอาเมืองไทร อังกฤษไม่รบกวณเมืองไทร แต่ไม่ให้พระยาไทรคนเก่า [ปะแงร์น] กับบ่าวไพร่ของพระยาไทรคนเก่าไปรบกวณทำอันตรายสิ่งหนึ่งสิ่งใด ณ เมืองไทรแลเมืองอื่นๆ ซึ่งขึ้นกับเมืองไทย แลอังกฤษสัญญาว่าจะจัดแจงให้พระยาไทรคนเก่าไปอยู่เมืองอื่น ไม่ให้พระยาไทรคนเก่าอยู่ที่เมืองเกาะหมาก เมืองไทร เมืองประ เมืองสลาหอง เมืองพม่า ...⁸⁶

จากข้อกำหนดในตอนแรกจะเห็นว่า เจ้าเมืองไทรบุรี (ปะแงร์น) ไม่สามารถเข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองไทรบุรีได้ ดังนั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอนุญาตให้เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) กลับมาปกครองเมือง พระองค์จึงทรงแจ้งไปยังรัฐบาลอังกฤษที่อินเดียซึ่งเป็นผู้สัญญาเพื่อขอแก้ไขข้อกำหนดเกี่ยวกับเจ้าเมืองไทรบุรีใหม่โดยเป็นการแจ้งผ่านสิงคโปร์ ซึ่งต่อมาเจ้าเมืองสิงคโปร์ก็ได้แจ้งความต้องการของสยามให้ “เจ้าเมืองบังกลา” (อินเดีย) ทราบ⁸⁷ และทางอินเดียก็เห็นชอบกับการแก้ไขด้วย จึงสั่งให้เจ้าเมืองสิงคโปร์ทำหนังสือมาให้กับเจ้าพระยาพระคลังแจ้งการเปลี่ยนแปลงข้อความในสนธิสัญญาใหม่ว่า

⁸⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 72 – 73.

⁸⁶ “หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี ประเทศอังกฤษแลประเทศสยาม คฤศต์ศักราช 1826,” ใน หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา เล่ม 1 (พ.ศ.2160 – 2412) สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศและองค์ระหว่างประเทศ, หน้า 21.

⁸⁷ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงสาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 3 พ.ศ.2367 – 2394 ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์, หน้า 266.

... อังกฤษสัญญากับไทยว่าอังกฤษไม่ยกได้เมืองไทรและจะไม่ยกไปตีเมืองไทร แล้วสัญญาว่าจะไม่ให้พวกเจ้าเมืองไทรเก่า ซึ่งเป็นคนร้ายทำวุ่นวายในเมืองไทรและเมืองอื่นๆ ที่ขึ้นแก่เมืองไทยต่อไปได้ จะไม่ให้อาศัยอยู่ที่เมืองเกาะหมาก เมืองประ เมืองสะกลางงอ และเมืองพม่า ...⁸⁸

การแก้ไขข้อความในสนธิสัญญาดังกล่าว ทำให้เจ้าเมืองไทรบุรี (ปะแงรัน) สามารถกลับมาปกครองเมืองไทรบุรีได้อีกครั้ง ซึ่งจากกรณีดังกล่าวได้แสดงให้เห็นว่า นอกจากสิงคโปร์จะเป็นคู่ค้าของสยามในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้นแล้ว เจ้าเมืองสิงคโปร์ยังเปรียบเสมือนคนกลางในการประสานการติดต่อระหว่างสยามกับรัฐบาลอังกฤษที่อินเดียด้วย

จะเห็นได้ว่าในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์เริ่มขยายตัวขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางการค้าภายหลังจากการทำสนธิสัญญาเบอร์นี ส่วนในทางการเมืองนั้น ปรากฏว่าเจ้าเมืองสิงคโปร์เริ่มให้ความสำคัญกับการติดต่อและการแสดงไมตรีจิตอันดีกับสยามบ้างแล้ว โดยมีจุดมุ่งหมายทางการค้าเป็นสำคัญ ดังนั้นจากการดำเนินการของเจ้าเมืองสิงคโปร์จึงได้แสดงให้เห็นว่า เจ้าเมืองสิงคโปร์พยายามใช้ประโยชน์จากการแสดงความเป็นมิตรต่อสยามโดยการชักชวนและชี้ให้เห็นถึงประโยชน์จากการเข้ามาทำการค้ากับสิงคโปร์ เพื่อให้เรือสยามเข้ามาทำการค้าในสิงคโปร์

อย่างไรก็ตาม การขยายตัวทางการค้าที่หลังการทำสนธิสัญญาเบอร์นีเกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาสั้นๆ เท่านั้น เพราะในตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัฐบาลสยามได้กลับมาดำเนินนโยบายผูกขาดทางการค้าอีกครั้งเพื่อรักษาผลประโยชน์ของสยาม ทำให้พ่อค้าจากสิงคโปร์ รวมทั้งพ่อค้าอังกฤษจากที่อื่นๆ ต้องประสบปัญหาในการเดินทางเข้ามาค้าขายกับสยาม อังกฤษจึงพยายามเข้ามาเจรจาใหม่อีกครั้งเพื่อขอแก้ไขสนธิสัญญาเบอร์นีและระบบผูกขาดการค้าของสยาม ซึ่งกลุ่มบุคคลหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการเรียกร้องให้มีการเจรจาคือกลุ่มพ่อค้าในสิงคโปร์ ซึ่งเป็นกลุ่มพ่อค้ากลุ่มหนึ่งที่ประสบปัญหาในการทำการค้ากับสยาม ดังนั้นพ่อค้าในสิงคโปร์จึงเรียกร้องให้มีการทำสนธิสัญญาการค้าใหม่ตามแบบที่อังกฤษทำกับจีนภายหลังสิ้นสุดสงครามฝิ่นใน พ.ศ.2385 (ค.ศ.1842) โดยขอให้สยามถอนการผูกขาดการค้าและขอให้ “ข้าว” เป็นสินค้าส่งออกได้ พ่อค้าเหล่านี้ได้ยื่นข้อเรียกร้องให้กับสมาคมการค้าแห่งสิงคโปร์

⁸⁸ เรื่องเดียวกัน.

(Singapore Chamber of Commerce) ซึ่งเป็นตัวแทนของพ่อค้าในสิงคโปร์ให้ยื่นข้อเรียกร้องไปยังรัฐบาลอังกฤษต่อไป⁸⁹

ด้วยเหตุผลทางการค้าของสยามที่เป็นอุปสรรคต่อพ่อค้าอังกฤษนั้น ทำให้รัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนได้ส่งผู้แทนเข้ามาทำการเจรจากับสยามอีกครั้ง โดยส่ง เซอร์ เจมส์ บรูค (Sir James Brooke) ให้มาเจรจาแก้ไขสนธิสัญญาเบอร์นีใน พ.ศ.2393 (ค.ศ.1850)⁹⁰ เพื่อช่วยให้พ่อค้าในบังคับอังกฤษ ทั้งจากสิงคโปร์และจากที่อื่นๆ สามารถเข้ามาค้าขายได้สะดวกยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามการเจรจาของ เซอร์ เจมส์ บรูคในครั้งนี้ไม่ประสบผลสำเร็จ⁹¹ ทำให้อังกฤษต้องส่งผู้แทนมาเจรจากับสยามอีกครั้งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁸⁹ Manich Jumsai, *History of Anglo – Thai relations* (Chalermnit: Bangkok, 2000), p. 57. และ D. R. SarDesai, *British trade and expansion in Southeast Asia 1830 – 1914* (New Delhi: Allied Publishers Private Limited, 1977), pp. 83 – 84.

⁹⁰ Sir John Bowring, *The kingdom and people of Siam volume 2* (Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1969), p. 209.

⁹¹ Ibid, p. 210.

ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองระหว่างสยามกับสิงคโปร์ พ.ศ.2398 – 2413

บทนี้จะศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์หลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ. 2398 จนถึงช่วงต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งในทางเศรษฐกิจและการเมือง ในทางเศรษฐกิจนั้นจะอธิบายถึงผลจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงที่ส่งผลต่อการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์และสภาวะทางการค้าที่มีการเปลี่ยนแปลงไปด้วยการเปิดเสรีทางการค้าที่เริ่มขึ้นภายหลังการทำสนธิสัญญา ส่วนในทางการเมือง จะศึกษาการสร้างสัมพันธ์ไมตรีระหว่างสยามกับสิงคโปร์ ซึ่งเริ่มปรากฏอย่างชัดเจนในช่วงปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และการสืบทอดนโยบายดังกล่าวในรัชสมัยต่อมา รวมทั้งวิเคราะห์ถึงผลจากการสร้างสัมพันธ์ไมตรีระหว่างสยามกับสิงคโปร์ที่จะส่งผลต่อแนวโน้มทางการค้าของทั้งสองฝ่ายในระยะต่อไปด้วย

1. การทำสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ.2398 (ค.ศ.1855)

ภายหลังจากการทำสนธิสัญญาเบอร์นีใน พ.ศ.2369 (ค.ศ.1826) แล้ว การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ขยายตัวมากขึ้น แต่สภาพทางการค้าที่ขยายตัวเพิ่มขึ้นไม่เป็นที่พอใจของพ่อค้าจากสิงคโปร์รวมถึงพ่อค้าอังกฤษอื่นๆ มากนัก เพราะการค้ากับสยามยังคงถูกขัดขวางโดยนโยบายการเก็บภาษีสินค้านำเข้าเพิ่มเติมอีกหลายชนิด และการผูกขาดสินค้าของรัฐบาลในช่วงปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รวมทั้งการให้สิทธิพิเศษต่าง ๆ ทางการค้าแก่พ่อค้าจีน เช่น ให้อิสระในการเดินทางค้าขายตามเมืองท่าต่างๆ ของสยาม การซื้อสินค้าจากสยามได้ในราคาที่ถูกลงกว่าพ่อค้าจากชาติอื่น ในขณะที่พ่อค้าอังกฤษต้องเสียภาษีมากกว่าแม้จะสามารถดำเนินการค้าได้อย่างเสรีมากขึ้นก็ตาม¹ ซึ่งพ่อค้าจากสิงคโปร์และพ่อค้าอังกฤษอื่นๆ มองว่าตนเป็นฝ่ายเสียเปรียบอย่างมากจึงต้องการให้รัฐบาลอังกฤษส่งผู้แทนเข้ามาเจรจากับสยามอีกครั้ง

สำหรับสยามนั้น หลังการเสด็จสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เจ้าฟ้ามังกุลได้เสด็จขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ. 2394 ซึ่งการขึ้นครองราชย์ของเจ้าฟ้ามังกุลในครั้งนี้ถือว่าเป็น

¹กุลดา เกษบุญชู มีด, “สนธิสัญญาเบาว์ริงกับการปฏิวัติของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” ใน เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง การแก้ไขวิกฤตชาติในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ณ โรงแรมรอยัลซิดี กรุงเทพฯ วันที่ 19 - 20 มิถุนายน 2546, หน้า 7.

ช่วงเวลาที่สำคัญ เพราะเป็นช่วงที่สยามเปลี่ยนแปลงนโยบายการติดต่อกับชาวต่างประเทศ จากการดำเนินนโยบายที่ไม่นิยมการคบค้ากับประเทศตะวันตกแต่เน้นการติดต่อกับจีนเป็นสำคัญ มาเป็นการสร้างสัมพันธไมตรีอันดีกับตะวันตก ซึ่งการเปลี่ยนแปลงในครั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของชนชั้นนำสยามที่มีต่อชาวตะวันตกในเวลานั้นเป็นสำคัญ

ดังที่ทราบกันดีว่า ท่ามกลางการแสวงหาอาณานิคมของชาวตะวันตกในแถบเอเชีย เจ้าฟ้ามงกุฎในขณะที่ยังทรงผนวชเป็นวชิรญาณภิกขุ ทรงสนพระทัยวิทยาการของชาวตะวันตกในหลายๆ ด้าน เช่น ดาราศาสตร์ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ทรงให้ความสำคัญกับการศึกษาภาษาอังกฤษ โดยทรงศึกษาจากชาวต่างประเทศที่เข้ามาอยู่ในสยามขณะนั้น เช่น หมอแคสเวลล์ (Dr.Caswell) หมอเฮาส์ (Dr.House) และหมอบริดเลย์ (Dr.Bradley)² นอกจากนี้พระองค์ยังทรงมีพระสหายชาวต่างประเทศ เช่น นายแฮมิลตัน เกรย์ (Mr.Hamilton Gray) นายเจมส์ เฮย์ (Mr.James Hayes) ซึ่งเป็นพ่อค้าอังกฤษในสิงคโปร์ รวมทั้งทรงศึกษาสถานการณ์ระหว่างประเทศที่เกิดขึ้น โดยการอ่านหนังสือพิมพ์จากต่างประเทศ เช่น หนังสือพิมพ์จากสิงคโปร์⁴

สิ่งต่างๆ เหล่านี้มีส่วนช่วยให้เจ้าฟ้ามงกุฎเข้าใจถึงทัศนคติและความต้องการของชาวตะวันตก ได้รับทราบเกี่ยวกับระบบการค้าเสรี⁵ รวมถึงสถานการณ์ภายนอกที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปเพราะการดำเนินนโยบายแสวงหาอาณานิคมของชาติมหาอำนาจตะวันตก ดังเช่นกรณีของจีนที่พ่ายแพ้ต่อแสนยานุภาพของอังกฤษในสงครามฝิ่น เป็นเหตุให้จีนต้องยอมทำสนธิสัญญานานกิงและเปิดเมืองท่าค้าขายให้กับอังกฤษ รวมทั้งให้อังกฤษได้ครอบครองเกาะฮ่องกง ส่วนพม่าต้องพ่ายแพ้ในการทำสงครามกับอังกฤษระหว่าง พ.ศ. 2367 - 2369 และต้องเสียดินแดนให้กับอังกฤษคือ อาระกัน อัสสัม ตะนาวศรี ดังนั้นเพื่อให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เมื่อเจ้าฟ้ามงกุฎเสด็จขึ้นครองราชย์จึงทรงปรับปรุงการดำเนินนโยบายต่างประเทศใหม่ เพื่อป้องกันไม่ให้สยามต้องเผชิญกับแสนยานุภาพของชาติตะวันตก พระองค์ทรงเห็นว่านโยบายที่ไม่ผ่อนปรนและกีดกันชาวตะวันตกไม่ให้เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ทางการค้าในสยามตามแนวทางของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ไม่สามารถใช้ได้อีกต่อไป เพราะชาติตะวันตกเป็นชาติที่มีอำนาจทางทหารและอาวุธที่ทันสมัย ซึ่งพร้อมจะใช้อำนาจดังกล่าวทันทีหากสยามดำเนินนโยบายที่ขัดกับผลประโยชน์ของชาวดังที่จีนและพม่าได้ประสบมาแล้ว พระองค์จึงทรงตัดสินพระทัย

² M.L.Manich Jumsai, *King Mongkut & the British* (Bangkok: Chalermnit, 2000), p.16.

³ Ibid, p. 34.

⁴ M.L.Manich Jumsai, *History of Anglo – Thai relations* (Bangkok: Chalermnit, 2000), p.61.

⁵ Likit Dhiravegin, *Siam and colonialism (1855 – 1909): An analysis of diplomatic relations*

ดำเนินนโยบายคบค้ากับประเทศตะวันตกและสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ควบคู่ไปกับการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยตามแนวทางของตะวันตก ซึ่งในระยะแรกสิ่งที่พระองค์ทรงดำเนินการปรับปรุงคือ การปรับปรุงทางด้านเศรษฐกิจ ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการและผลประโยชน์ของชาวตะวันตก โดยเริ่มจากการลดอัตราภาษีปากเรือและการอนุญาตให้ชาวเป็นสินค้าส่งออกได้⁶ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านนโยบายของชนชั้นนำสยามและการปรับปรุงทางเศรษฐกิจนี้ หนังสือพิมพ์ฟรีเพรส (Free Press) ของสิงคโปร์กล่าวไว้ว่า

... เดียวนี้พระมหากษัตริราชเจ้าองค์ใหม่ เสด็จขึ้นเถลิงถวัลราชสมบัติ ทรงพบปัญหาอันประเสริฐ โปรดปรานพวกฝรั่งอังกฤษให้เข้ามาค้าขาย ตั้งท่ามาหากินอยู่ตามสนัด แล้วก็มิมีพระไทยโปรดปรานข้างธรรมเนียมอังกฤษเป็นอันมาก ถ้าอังกฤษจะทำหนังสือสัญญาไมตรี ก็เห็นจะได้ตามการอันควร แล้วองค์พระมหากษัตริราชเจ้าก็คงจะประพุดให้ถูกต้องตามหนังสือสัญญาด้วยความซื่อตรง และพระบาทสมเด็จพระมหากษัตริย์พระองค์นี้ ได้ลดค่าธรรมเนียมปากกำปั่นลงบ้าง กับเอาพระไทยใส่รักษาพ่อค้าอังกฤษที่เข้ามาอยู่กรุงเทพฯ กับได้ป้องกันรักษาพวกหมอนที่นับถือศาสนาเชษฐกับไปรฎุปล่อยพวกคนที่อยู่ในร่มธงอังกฤษ อันตกค้างอยู่แต่ครั้งแผ่นดินก่อนที่เจ้าเมืองสิงคโปร์ [สิงคโปร์] มีหนังสือมาขอแล้ว ให้ไปตามใจสมัคร ตั้งแต่เสด็จขึ้นเถลิงถวัลราชสมบัติมาจนเดี๋ยวนี้ พ่อค้ากรุงเทพฯ กับพ่อค้าเมืองใหม่ [สิงคโปร์] ค้าขายถึงกันเสมอ ไม่นานเมืองไทยก็จะบริบูรณ์ขึ้น ...⁷

จากความหนังสือพิมพ์ฉบับดังกล่าว ได้แสดงให้เห็นว่านับแต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์และได้ทรงปรับปรุงการเก็บภาษี ระบบการค้าข้าว ส่วนหนึ่งได้อื้อประโยชน์ให้กับพ่อค้าจากสิงคโปร์ โดยทำให้พ่อค้าจากสิงคโปร์สามารถค้าขายได้สะดวก

⁶ แอบบ็อต โลว์ มอฟเฟ็ต, แผ่นดินพระจอมเกล้า, แปลโดย นิจ ทองโสภิต (กรุงเทพมหานคร: สมาคมสังคมนศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2520), หน้า 34 – 36. และ D. R. SarDesai, British trade and expansion in Southeast Asia 1830 – 1914 (New Delhi: Allied Publishers Private Limited, 1977), p. 88.

⁷ หจข. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 เลขที่ 44 จ.ศ.1215 ข่าวหนังสือพิมพ์พระมหากษัตริราชเจ้าโปรดให้อังกฤษเข้ามาค้าขาย, อ้างถึงใน บัณฑิต อินทรชัยศรี, “พระบรมราโชบายด้านการปกครองที่เกี่ยวกับการสร้างความมั่นคงภายในพระราชอาณาจักรของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2394 – 2411),” (ปริญญา นวัตกรรมศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2521), หน้า 39.

ยิ่งขึ้นและมีการเดินทางค้าขายอย่างสม่ำเสมอระหว่างสยามกับสิงคโปร์ อย่างไรก็ตามแม้ว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงลดอัตราภาษีปากเรือและอนุญาตให้ชาวเป็นสินค้าส่งออกได้แล้ว แต่พ่อค้าในสิงคโปร์ รวมถึงพ่อค้าอังกฤษในบริเวณอื่นๆ ยังคงต้องการให้มีการเจรจาแก้ไขสนธิสัญญาฉบับเดิมอีก เช่น ให้ค้าขายในสยามได้อย่างเสรี ให้ยกเลิกการผูกขาดการค้าของขุนนางสยาม ยกเลิกสิทธิพิเศษทางการค้าที่ให้แก่พ่อค้าชาวจีน เช่น ได้รับการยกเว้นภาษีการค้า สามารถเช่าซื้อที่ดินและสร้างบ้านได้ในเขตสยาม ลงทุนทำอุตสาหกรรมน้ำตาลและปลูกข้าวได้ เป็นต้น⁸ รวมทั้งต้องการให้มีการตั้งสถานกงสุลอังกฤษขึ้นในสยามเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของพ่อค้าอังกฤษ ซึ่งข้อเรียกร้องเหล่านี้ เซอร์ จอห์น เบาว์ริง (Sir John Bowring) ได้รับทราบแล้วก่อนจะเดินทางมาเจรจากับรัฐบาลสยาม⁹

เมื่อระบบการค้าของสยามในขณะนั้นยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้กับพ่อค้าชาวอังกฤษได้ ดังนั้นใน พ.ศ.2398 เซอร์ จอห์น เบาว์ริง ในฐานะผู้แทนพระองค์ในสมเด็จพระนางเจ้าวิคตอเรีย แห่งอังกฤษ จึงเดินทางเข้ามายังสยามพร้อมกับนายแฮร์รี ปาร์กส์ (Mr. Harry Parkes) และนาย เจ.ซี. เบาว์ริง (Mr. J.C. Bowring) บุตรชาย เพื่อเข้ามาเจรจาทำสนธิสัญญากับสยาม โดยจุดมุ่งหมายหลักของเซอร์ จอห์น เบาว์ริงคือ "... สร้างความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างรัฐบาลและประชาชนสยามกับประเทศอังกฤษ ... ซึ่งสนธิสัญญาทางการค้าและพระราชไมตรีที่จะทำขึ้นนั้นจะเป็นประโยชน์ไม่เพียงแต่คนได้บังคับของทั้ง 2 ชาติ แต่ยังรวมถึงบุคคลอื่นๆ ด้วย ..."¹⁰

เซอร์ จอห์น เบาว์ริง เข้ามาสยามในฐานะผู้แทนพระองค์ในสมเด็จพระราชินีนาถอังกฤษ ดังนั้นฐานะของ เซอร์ จอห์น เบาว์ริง จึงดีกว่าตัวแทนอังกฤษคนอื่นๆ ที่เข้ามาเจรจากับสยามในระยะก่อนหน้านี้ เช่น จอห์น ครอว์เฟิร์ด และ เฮนรี เบอร์นี ซึ่งเป็นเพียงผู้แทนจากอาณานิคมอังกฤษ การปรับเปลี่ยนสถานะของผู้แทนอังกฤษครั้งนี้แสดงให้เห็นว่าอังกฤษจริงจังกับการเจรจากับสยาม ประกอบกับการดำเนินนโยบายของอังกฤษต่อจีนและพม่าก็ทำให้เห็นว่า อังกฤษให้ความสำคัญกับการแสวงหาผลประโยชน์ทางการค้าในเอเชีย โดยที่อังกฤษต้องการให้ดินแดนเหล่านั้นตอบสนองความต้องการของอังกฤษ หากดินแดนเหล่านั้นไม่ทำตาม อังกฤษก็พร้อมจะใช้กำลังในการบังคับให้ดินแดนเหล่านั้นเปิดโอกาสทางการค้าให้กับอังกฤษ ปีฉัยทั้ง 2 ประการ

⁸ Sir John Bowring, *The kingdom and people of Siam volume two* (Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1977), p. 205.

⁹ Manich Jumsai, *History of Anglo – Thai relations*, pp. 61 – 62.

¹⁰ "Sir John Bowring's address to the Second King 17 April 1855," in *The kingdom and people of Siam volume two*, pp. 432 – 433.

ดังกล่าวเห็นได้เมื่ออังกฤษส่ง เซอร์ จอห์น เบาว์ริง มาเจรจากับสยาม อังกฤษคาดหวังผลประโยชน์จากการเจรจาอย่างจริงจัง และสิ่งสุดท้ายที่อังกฤษต้องการคือ สยามต้องยินยอมทำตามความต้องการของอังกฤษเท่านั้น เมื่อสยามตระหนักถึงความจริงจังและความต้องการของอังกฤษ ชนชั้นนำสยามจึงยอมทำสนธิสัญญากับอังกฤษ ทั้งนี้เพื่อเป็นการป้องกันภัยคุกคามทางการเมืองและเพื่อความอยู่รอดของประเทศเป็นประการสำคัญ¹¹

นอกจากปัจจัยสำคัญในทางการเมืองดังกล่าวซึ่งส่งผลให้ชนชั้นนำสยามยอมทำสนธิสัญญาเบาว์ริงแล้ว กลุ่มหัวก้าวหน้าของชนชั้นนำสยาม เช่น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ยังมองเห็นว่าการทำสนธิสัญญากับอังกฤษไม่ได้ก่อให้เกิดผลเสียกับสยามมากนัก เนื่องจากสยามจะสามารถปรับตัวได้ภายหลังการทำสนธิสัญญา ดังปรากฏคำประกาศของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงว่า

...คนชาติฝรั่งเศสอังกฤษอเมริกันและคนซึ่งขึ้นกับฝรั่งเศสอังกฤษอเมริกัน บัดนี้ก็เป็นข้าแผ่นดินเมืองที่เป็นพระราชไมตรีกันแล้วทั้งสามเมือง และคนชาติฝรั่งเศสอังกฤษอเมริกันก็มีวิชาฉลาดในการทำงานต่าง ๆ เมื่อได้เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ในพระราชอาณาเขต เห็นจะมาประกอบช่างทำสิ่งของเครื่องใช้สอยต่าง ๆ ปรุหลาด ๆ ดีกว่าสิ่งของที่เคยทำได้ในกรุงซึ่งมีมาแต่ก่อนบ้าง แล้วจะเอาออกจำหน่ายซื้อขายแก่ราษฎรราคาของที่ทำเมืองนี้ก็จะถูกกว่าของที่ถูกค่านำมาขายแต่เมืองอื่น ช่างชาวพระนครนี้เมื่อเห็นเป็นดีก็จะรำเรียนเลียนแบบทำตามอย่าง การช่างทั้งปวงก็จะจำเริญดีขึ้นกว่าแต่ก่อน อนึ่งการเพาะปลูกสิ่งของที่มีประโยชน์ในแผ่นดิน คนฝรั่งเศส อังกฤษ อเมริกันมักเข้าใจวิธีเพาะปลูกมีตำรับตำรา ถ้าเข้ามามีอุตสาหกรรมมีพืชพยายามทำไร่นาเรือกสวนได้มากที่เป็นป่าและท้องทุ่งที่รกร้างว่างเปล่าอยู่ ก็จะทำให้จำเริญสมพิศสรอากาศมีมากขึ้นแก่แผ่นดินโดยลำดับเวลาไปภายหลัง เมื่อพวกฝรั่งเศส อังกฤษ อเมริกัน เอาเงินทองมาแต่ต่างประเทศ ลงทุนซื้อที่เช่าที่ และจ้างลูกจ้างใช้ เงินทองเมืองอื่นก็จะได้ตกอยู่ในแผ่นดินจำเริญแก่ราษฎรพระนครนี้ ราษฎรที่ยากจนจะได้รับจ้างเลี้ยงชีวิตดีกว่าขายตัวเป็นทาสให้ท่านผู้อื่นใช้ ด้วยเป็นประโยชน์อย่างว่ามานี้ และ

¹¹ เพ็ญศรี คุ้ม, การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย (ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสิ้นสมัย จอมพล ป.พิบูลสงคราม) (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, 2544), หน้า 6.

อย่างอื่น ๆ ก็ควรยอมให้ฝรั่งเศสอังกฤษ อเมริกัน เข้ามาอาศัยอยู่ในพระราชอาณาจักรตามสบาย ...¹²

จากปัจจัยที่มีส่วนผลักดันให้สยามยอมทำสนธิสัญญาเบาว์ริงดังกล่าว ทำให้เมื่อ เซอร์จอห์น เบาว์ริงและคณะเดินทางมาถึงสยาม ฝ่ายสยามจึงจัดการต้อนรับอย่างสมเกียรติ ซึ่งในพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึง เซอร์ จอห์น เบาว์ริง ลงวันที่ 27 มีนาคม พ.ศ.2398 กล่าวว่า

... วันนี้ข้าพเจ้ามีปริศนาปราโมทย์ยิ่งที่ทราบว่าคุณจะเข้ามาถึงที่นี่ในเร็ว ๆ นี้แน่ แลเวลานี้ท่านยังอยู่ในเรือ “ แรตเลอร์ ” ซึ่งมีเรือรบมาด้วยลำหนึ่ง ข้าพเจ้าไม่อาจระงับไว้ได้กว่าชั่วโมงที่จะส่งความแสดงความหฤทัยไมตรีมายังท่านด้วยความยินดี ข้าพเจ้าขอส่งคนใช้ส่วนตัว คือ มิสเตอร์นายจำ นายสนอง แล มิสเตอร์นายภู พร้อมกับผลไม้ไทยมาให้ท่านเพื่อแสดงความนับถือในเบื้องต้น แลเพื่อแสดงความปิติอย่างมากที่สุดในการที่จะได้รับรองท่านด้วยตัวเองทั้งในทางราชการแลในรโหฐานให้สมกับที่เป็นมิตรสนิทกันตลอดเวลาที่ท่านอยู่ที่นี่ ภายหลังที่เจ้านายในรัฐบาลของเราติดต่อกับท่านเสร็จแล้วตามประเพณีสยาม ... เชิญท่านเข้าปากน้ำในเมื่อข้าพเจ้าได้ส่งเจ้านายที่สูงในทบวงการต่างประเทศให้ลงไปปากน้ำในวันนี้ ณ ที่นั้นท่านจะได้พบกับผู้นั้นที่หอบลูกจันทน์ใหม่สำหรับรับรองท่านเมื่อสนทนากับเจ้านายที่สูง ณ ที่นั้นแล้ว จะได้พาท่านมายังกรุงด้วยความนับถือเป็นอันมาก ให้สมกับที่ท่านเป็นมิตรของข้าพเจ้า ขอท่านจงอนุญาตให้เราสำแดงความนับถือแก่ท่านตามอัธยาศัยสยาม ที่พักของท่านทางนี้ได้จัดไว้เสร็จแล้ว เราเตรียมพร้อมนานแล้วเพื่อรับรองท่าน¹³

ในพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฉบับดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า สยามต้องการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับอังกฤษ โดยสร้างความประทับใจให้กับคณะของ เซอร์จอห์น เบาว์ริง โดยให้คณะทูตได้ทราบถึงมิตรไมตรีของสยาม ซึ่งจะช่วยให้สยามกับอังกฤษมี

¹²“ประกาศว่าด้วยการประพุดติดต่อฝรั่งเศส อังกฤษและอเมริกันที่มาอยู่ในเมืองไทย พ.ศ. 2399,” ในประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ.2394 - 2400 (กรุงเทพมหานคร: องค์การการค้าของกรุงสุภา, 2503), หน้า 206 - 207.

¹³ หจช. เอกสารรัชกาลที่ 4 ร.4 1 ก/4, พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 4 ถึงเซอร์ จอห์น เบาว์ริง (Sir John Bowring) (27 มีนาคม ร.ศ. 74).

ความสัมพันธ์ที่ติดต่อกันและเพื่อให้การเจรจาทำสนธิสัญญาเป็นไปอย่างสะดวกราบรื่น ซึ่งในบันทึกส่วนตัวของ เซอร์ จอห์น เบาว์ริง มีบันทึกไว้เช่นกันว่า “... พระเจ้าแผ่นดินตรัสว่า สัมพันธไมตรีของเราทั้งสองมีมาแต่ครั้งโบราณกาล และทรงยินดีต้อนรับข้าพเจ้าอย่างยิ่ง พระองค์ทรงยื่นชิการ์ให้ข้าพเจ้าด้วยพระหัตถ์ของพระองค์เอง เจ้าหน้าที่ยกเหล้า น้ำชา และขนมเข้ามา การสนทนาอย่างฉันทมิตรได้เริ่มขึ้น...”¹⁴

การเจรจาเพื่อทำสนธิสัญญาเบาว์ริงในครั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมอบให้เป็นหน้าที่ของคณะเสนาบดี¹⁵ เป็นคณะร่วมเจรจากับอังกฤษ ซึ่งประกอบด้วย สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงวงษาธิราชสนิทและขุนนางตระกูลขุนนาท ได้แก่ สมเด็จพระยาบรมมหาราชวัง (ดิศ บุนนาค) สมเด็จพระยาบรมมหาราชพิชัยญาติ (ทัต บุนนาค) เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) และเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (จา)¹⁶ โดยในการเจรจานั้น เซอร์ จอห์น เบาว์ริง ได้ยื่นข้อเรียกร้องต่อสยามหลายประการ เช่น ขอสิทธิให้คนในบังคับอังกฤษได้พักอาศัยตั้งบ้านเรือนในสยามได้ และสามารถเดินทางค้าขายในสยามได้ ให้สยามยกเลิกการผูกขาดสินค้าทุกชนิด รวมทั้งให้เก็บภาษีสินค้าขาเข้าในอัตราร้อยละ 3¹⁷

เมื่อฝ่ายอังกฤษยื่นข้อเรียกร้องมาแล้วนั้น สยามจึงเริ่มพิจารณาข้อเรียกร้องต่าง ๆ และได้เกิดความเห็นแตกแยกกันเป็น 2 ฝ่ายคือ ฝ่ายที่เห็นด้วยและฝ่ายที่คัดค้านการทำสนธิสัญญา ซึ่งปรากฏหลักฐานจากบันทึกของ เซอร์ จอห์น เบาว์ริง ว่าผู้ที่คัดค้านการทำสนธิสัญญาคือ สมเด็จพระยาบรมมหาราชพิชัยญาติ ซึ่งคัดค้านข้อเสนอของอังกฤษที่ต้องการให้สยามเปิดการค้าเสรีและเปลี่ยนแปลงระบบการเก็บภาษี ดังข้อความว่า “... สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ [สมเด็จพระยาบรมมหาราชพิชัยญาติ] ซึ่งกล่าวกันว่ามีส่วนเกี่ยวข้องอย่างลึกซึ้งกับการค้าผูกขาดที่เป็นอยู่ในขณะนี้ ก่อนข้างจะก้าวร้าวในการแสดงความคิดเห็นคัดค้าน...”¹⁸ สันนิษฐานว่าการคัดค้านนี้เกิดขึ้นเนื่องจาก สมเด็จพระยาบรมมหาราชพิชัยญาติคัดค้านการทำสนธิสัญญาครั้งนี้ ส่วนผู้ที่สนับสนุนการทำสนธิสัญญาและยอม

¹⁴ เซอร์ จอห์น เบาว์ริง, บันทึกประจำวันของเซอร์ จอห์น เบาว์ริง, แปลโดย นันทนา ดันดิเวส

(กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไอเดียสแควร์, 2532), หน้า 65.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 73.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1 – 2. และ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 เล่ม 1 (กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2504), หน้า 132.

¹⁷ Sir John Bowring, The kingdom and people of Siam volume two, pp. 286 – 287.

¹⁸ เซอร์ จอห์น เบาว์ริง, บันทึกประจำวันของเซอร์ จอห์น เบาว์ริง, หน้า 85.

ตามข้อเรียกร้องของอังกฤษคือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ รวมทั้งสมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์และเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค) เพราะเห็นว่า สยามจะได้รับประโยชน์ทั้งในด้านการรักษาเอกราชของประเทศ และสามารถปรับตัวทาง เศรษฐกิจได้ ดังนั้นคำคัดค้านของสมเด็จพระยาบรมมหาพิชัยญาติจึงไม่เป็นผล¹⁹

ในที่สุดสยามก็ตกลงทำสนธิสัญญากับอังกฤษ โดยข้อกำหนดในสนธิสัญญาเบาว์ริงนั้นแบ่ง ออกเป็น 3 ส่วนคือ หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี กฎหมายของพ่อค้าอังกฤษที่มาค้าในสยาม และพิกคภาณสินค้าเข้า ออก ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

1. อังกฤษและสยามจะเป็นไมตรีต่อกัน สยามจะช่วยดูแลให้คนในบังคับอังกฤษที่ เข้า มาอยู่ในกรุงเทพฯ ให้สุขสบาย สามารถค้าขายได้สะดวก
2. ให้คนในบังคับอังกฤษในกรุงเทพฯ อยู่ภายใต้บังคับของกงสุลอังกฤษประจำ กรุงเทพฯ หากคนในบังคับอังกฤษทำผิด กงสุลอังกฤษจะลงโทษตามกฎหมายของ อังกฤษ
3. คนในบังคับอังกฤษเข้ามาค้าขายตามหัวเมืองชายทะเลซึ่งขึ้นกับกรุงเทพฯ ได้ โดยสะดวก สามารถเช่าที่ปลูกโรงเรือนหรือซื้อโรงเรือนได้ตามขอบเขตที่กำหนด ซึ่งจะต้องแจ้งให้กงสุลทราบ ส่วนผู้ที่ตั้งโรงเรือนต้องเสียค่าธรรมเนียมตามแบบ ราษฎรทั่วไป
4. ค่าธรรมเนียมปากเรือที่เคยเรียกเก็บจากพ่อค้าอังกฤษตามข้อตกลงในสนธิสัญญาฉบับ เก่า (สนธิสัญญาเบอร์นี) จะต้องยกเลิกเมื่อสนธิสัญญาฉบับนี้บังคับใช้ โดยให้เก็บ ภาษี สินค้าขาเข้าร้อยละ 3 ผืนเป็นสินค้าที่คนในบังคับอังกฤษสามารถนำมาขายใน กรุงเทพฯ ได้โดยไม่ต้องเสียภาษี แต่ต้องขายให้กับเจ้าภาษีนายอากรเท่านั้น หาก เจ้าภาษีนายอากรไม่ซื้อต้องนำกลับออกไป สำหรับสินค้าออก ให้เก็บภาษีเพียงครั้ง เดียว ส่วนพิกคอัตราภาษีนั้นได้กำหนดไว้ท้ายหนังสือสัญญาแล้วคนในบังคับอังกฤษ ได้รับอนุญาตให้ซื้อขายสินค้านี้กับชาวสยามได้โดยตรง นอกจากนี้ ข้าว ปลา เกลือ หากอยู่ในภาวะที่สยามขาดแคลน สามารถออกประกาศห้ามส่งออกได้
5. หากฝ่ายสยามยอมให้สิ่งใดแก่ชาติอื่นนอกจากสนธิสัญญานี้ ต้องให้อังกฤษด้วย เช่นกัน
6. คนในบังคับอังกฤษที่เข้ามาอาศัยและประกอบอาชีพอยู่ในสยามสามารถจ้างแรงงาน ชาวสยามได้

¹⁹ ूरายละเอียดใน ปิยนาถ บุนนาค, บทบาททางการเมืองการปกครองของเสนาศีตระกูลบุนนาค

7. สนธิสัญญาสามารถแก้ไขได้เมื่อพ้น 10 ปี แต่ต้องแจ้งล่วงหน้า 1 ปีและต้องได้รับความยินยอมจากทั้ง 2 ฝ่าย²⁰

อย่างไรก็ตามในระยะต่อมา รัฐบาลอังกฤษยังคงต้องการให้แก้ไขและอธิบายข้อตกลงบางส่วน ดังนั้นจึงได้มีการทำสัญญาอีกฉบับหนึ่งขึ้นต่อท้ายสนธิสัญญาเบาว์ริง คือ “ไขข้อสัญญาฮารีปาร์ค (Harry Parkes) พ.ศ. 2399” เพื่อชี้แจงเกี่ยวกับสนธิสัญญาฉบับเดิมคือสนธิสัญญาเบอร์นี ให้ชัดเจนว่าข้อใดยังคงถือปฏิบัติ ข้อใดยกเลิก และเพื่ออธิบายข้อความในสนธิสัญญาฉบับใหม่ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น ให้ตั้งโรงเรียกเก็บภาษีและตรวจสินค้าเข้าออก ชี้แจงการโอนกรรมสิทธิ์ในที่ดินของคนไต้บังคับอังกฤษที่มีในสยาม การออกหมายประกาศห้ามส่งออกข้าว ปลา เกลือ ต้องแจ้งกงสุลอังกฤษล่วงหน้า 1 เดือน เป็นต้น²¹

จากข้อตกลงในสนธิสัญญาเบาว์ริง แม้จะไม่มีภาระระบุถึงข้อตกลงที่เกี่ยวข้องกับสิงคโปร์อย่างชัดเจน แต่ในฐานะอาณานิคมอังกฤษและมีคนในบังคับอังกฤษอาศัยอยู่ ทำให้สิงคโปร์ได้รับผลประโยชน์จากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงด้วย เช่น เสียภาษีสินค้าขาเข้าร้อยละ 3 และสามารถทำการค้ากับชาวสยามได้โดยตรงโดยไม่ต้องผ่านพระคลังสินค้า ดังนั้นการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงจึงเป็นการเปิดโอกาสทางการค้าให้กับคนในบังคับอังกฤษที่สิงคโปร์มากขึ้น นอกจากนี้การที่ระบุให้คนในบังคับอังกฤษได้รับประโยชน์ต่างๆ ยังทำให้พ่อค้าเชื้อชาติอื่น เช่น จีน และอาหรับ ในสิงคโปร์ ซึ่งเป็นคนในบังคับอังกฤษได้รับประโยชน์ดังกล่าวด้วยเช่นกัน ดังนั้นสนธิสัญญาเบาว์ริงจึงให้ประโยชน์กับพ่อค้าในบังคับอังกฤษที่สิงคโปร์ในวงกว้างมากขึ้นกว่าเมื่อครั้งทำสนธิสัญญาเบอร์นีที่ข้อตกลงในสนธิสัญญาเบอร์นีเอื้อประโยชน์ให้กับพ่อค้าชาวอังกฤษเท่านั้น

²⁰ “หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี ประเทศอังกฤษแลประเทศสยาม,” ใน หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา เล่ม 1 (พ.ศ. 2160 – 2412) สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศและองค์ระหว่างประเทศ (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงการต่างประเทศ, 2511), หน้า 27 - 35.

²¹ “ไขข้อสัญญาฮารีปาร์ค ปีมโรงอัฐศก ศักราช 1218,” ใน หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา เล่ม 1 (พ.ศ. 2160 – 2412) สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศและองค์ระหว่างประเทศ, หน้า 35 - 46.

2. ความสัมพันธ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจระหว่างสยามกับสิงคโปร์ภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ.2398 – 2413

2.1 ความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างสยามกับสิงคโปร์ภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง

ภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างสยามกับสิงคโปร์เริ่มปรากฏชัดเจนมากขึ้น กล่าวคือ สยามเริ่มสร้างความสัมพันธ์กับสิงคโปร์ผ่านทางคณะทูตที่เดินทางไปลอนดอนใน พ.ศ. 2400 จากนั้นสยามก็ยังคงดำเนินนโยบายดังกล่าวมาโดยตลอด อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในบางช่วงกลับเกิดปัญหาอันเนื่องมาจากการแทรกแซงทางการเมืองจากผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ เช่น การยิงเมืองตรังกานูซึ่งเป็นหัวเมืองมลายูที่อยู่ใต้การปกครองของสยามใน พ.ศ.2405 กรณีดังกล่าวที่เกิดขึ้นนี้ ส่วนหนึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากความต้องการที่จะขยายอิทธิพลของผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์เข้ามาในดินแดนทางตอนใต้ของสยาม รวมทั้งความต้องการที่จะขยายเขตผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของพ่อค้าในสิงคโปร์ให้กว้างขวางยิ่งขึ้นด้วย

2.1.1 การส่งคณะราชทูตไปลอนดอน พ.ศ.2400 และการเวะเยือนเยี่ยงสิงคโปร์

การทำสนธิสัญญาเบาว์ริงระหว่างสยามกับอังกฤษใน พ.ศ.2398 เป็นสิ่งหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความต้องการของสยามที่จะสร้างสัมพันธ์ไมตรีอันดีกับอังกฤษซึ่งเป็นชาติมหาอำนาจในขณะนั้น และยังคงดำเนินนโยบายดังกล่าวเรื่อยมา โดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงส่งคณะราชทูตไปถวายพระราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการแก่สมเด็จพระราชินีอังกฤษใน พ.ศ. 2400²² เพื่อตอบแทนทางพระราชไมตรีของอังกฤษ และกระชับความสัมพันธ์ระหว่างกัน แนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในการส่งคณะทูตครั้งนี้ เซอร์ จอห์น เบาว์ริงกล่าวไว้ว่า “พระเจ้าแผ่นดินทรงกล่าวว่า หลังจากได้ทำสนธิสัญญาแล้ว พระองค์จะส่งทูตไปยังประเทศอังกฤษ และทรงหวังว่าราชทูตจะได้รับการต้อนรับจากสมเด็จพระราชินีและราชสำนัก ...”²³ ข้อความดังกล่าว ทำให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญและต้องการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับอังกฤษ

การจัดเตรียมตั้งคณะทูตเริ่มขึ้นใน พ.ศ.2400 โดยทรงแต่งตั้งให้พระยามนตรีสุริยวงศ์เป็นราชทูต เจ้าหมื่นสรรเพชภักดีเป็นอุปทูต จมื่นมณเฑียรพิทักษ์เป็นตรีทูต และหม่อมราโชทัยเป็น

²² “ประชุมพงศาวดารภาคที่ 45 รวมจดหมายเหตุเรื่องราชทูตไทยไปประเทศอังกฤษ เมื่อพ.ศ. 2400,” ใน ประชุมพงศาวดารเล่มที่ 26 (กรุงเทพมหานคร: องค์การการค้าของคุรุสภา, 2511), หน้า 220.

²³ เซอร์ จอห์น เบาว์ริง, บันทึกรายวันของเซอร์ จอห์น เบาว์ริง, หน้า 67.

ล่ามประจำคณะทูต จมื่นราชามาตย์และนายพิจารณ์สรรพกิจเป็นผู้คุมเครื่องราชบรรณาการ พร้อมด้วยขุนนางรวมทั้งสิ้น 27 คน²⁴ ซึ่งการเดินทางไปเจริญสัมพันธไมตรีครั้งนี้ อังกฤษได้ส่งเรือหลวงมารับคณะทูตด้วย²⁵

ระหว่างการเดินทางไปเจริญพระราชไมตรี คณะทูตได้แวะพักที่เมืองสิงคโปร์เป็นเวลา 7 วัน ซึ่งทางรัฐบาลอังกฤษได้จัดการต้อนรับอย่างสมเกียรติ โดยจัดให้มีกระบวนรับราชทูต ยิ่งสุดท้าย มีข้าราชการระดับสูงของอังกฤษประจำสิงคโปร์มารับ²⁶ และในระหว่างที่พำนักอยู่ ทางรัฐบาลอังกฤษที่สิงคโปร์ได้พาคณะทูตชมเมืองและเข้าพบกับกงสุลต่างชาติในสิงคโปร์ ซึ่งการจัดการต้อนรับคณะทูตอย่างสมเกียรติในครั้งนี้ ในด้านหนึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นจุดเริ่มแรกของการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างสยามกับสิงคโปร์

เมื่อคณะทูตมาถึงประเทศอังกฤษ ได้นำพระราชสาส์นจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระราชินีนาถอังกฤษ ในการเข้าเฝ้าถวายพระราชสาส์นนั้น คณะราชทูตได้กราบทูลขอขานและถวายบังคมตามแบบประเพณีไทย²⁷ จากนั้นได้กราบบังคมทูลต่อสมเด็จพระราชินีนาถ ซึ่งสมเด็จพระราชินีนาถทรงมีพระราชดำรัสตอบแก่คณะราชทูตว่า

... เรามีความยินดีในการที่รับราชทูต ซึ่งมาแต่พระเจ้ากรุงสยามทั้งสองพระองค์ เราหมายใจว่าพระองค์จะเป็นที่ยั่งยืน ด้วยเราเห็นราชทูตนั้นเหมือนเป็นของสำคัญแห่งไมตรีของพระเจ้ากรุงสยามทั้งสองพระองค์ และหมายว่าพระองค์ท่านทั้งสองจะเป็นญาติสัมพันธ์มิตรรักษาอาณาจักรและราษฎรให้ดียิ่งขึ้นไปจึงได้เปลี่ยนทำหนังสือสัญญาแก่เรา เราเอาใจใส่มาก ด้วยหมายว่าหนังสือสัญญาที่ทำใหม่นี้จะให้เป็นที่ยั่งยืนในทางพระราชไมตรีและมีคุณค่ายิ่งขึ้นไปทั้งสองพระนครและลูกค้ำวาณิชได้ค้าขายต่อกันทั้งสองฝ่าย อนึ่งเรายินดีนักด้วยรู้ว่าพวกขุนนางที่ให้

²⁴ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 เล่ม 1 (กรุงเทพมหานคร: องค์การค้ำของคุรุสภา, 2504), หน้า 179.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 179.

²⁶ “ประชุมพงศาวดารภาคที่ 45 รวมจดหมายเหตุเรื่องราชทูตไทยไปประเทศอังกฤษเมื่อพ.ศ. 2400,” ในประชุมพงศาวดารเล่มที่ 26, หน้า 242 – 243.

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 285 – 289.

ไปรื้อบ้านทั้งปวง ได้เอาใจใส่ในพวกราชทูตให้มีความสุขจนตลอดถึงเมืองอังกฤษ
โดยความชอบธรรม ...²⁸

จากพระราชดำรัสตอบดังกล่าวจะพบว่า อังกฤษแสดงออกว่ามองสยามในฐานะมิตรประเทศ ดังนั้นนโยบายการสร้างสัมพันธไมตรีกับอังกฤษของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงถือได้ว่าประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี ซึ่งนโยบายนี้ยังคงเป็นนโยบายสำคัญที่ดำเนินการต่อมาจนกระทั่งสิ้นรัชสมัยของพระองค์ และสืบต่อมาจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อย่างไรก็ตามสยามไม่ได้สร้างสัมพันธไมตรีเฉพาะแต่กับรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนเท่านั้น แต่สยามยังคงผูกมิตรกับอาณานิคมอังกฤษในบริเวณใกล้เคียงด้วย เช่น สิงคโปร์ เนื่องจากสิงคโปร์เป็นศูนย์กลางการปกครองของอังกฤษบริเวณคาบสมุทรมลายู รวมทั้งยังเป็นศูนย์กลางการค้าสำคัญแห่งหนึ่งที่ทำกรติดต่อกับการค้าขายกับสยาม ซึ่งการดำเนินนโยบายในลักษณะดังกล่าวดังกล่าวนี้จะมีส่วนช่วยให้เกิดประโยชน์ต่อสยามทั้งในทางการเมืองและเศรษฐกิจต่อไป

2.1.2 การตั้งกงสุลสยามประจำสิงคโปร์ พ.ศ.2406

ภายหลังจากที่สยามเริ่มดำเนินนโยบายสร้างสัมพันธไมตรีอันดีกับชาติตะวันตกแล้ว สิ่งหนึ่งที่รัฐบาลสยามดำเนินการต่อไปเพื่อดำรงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศตามแนวทางแบบสากล คือ การตั้งคณะทูตและกงสุลไปประจำยังต่างประเทศ เพื่อให้กลุ่มบุคคลดังกล่าวเป็นตัวแทนของสยามในการสร้างสัมพันธไมตรีอันดีและแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นระหว่างสยามกับเมืองที่คณะทูตและกงสุลไปประจำอยู่ รวมทั้งให้ความคุ้มครองผลประโยชน์ของชาวสยามในเมืองต่างๆ ซึ่งเมืองที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแต่งตั้งราชทูตและกงสุลไปประจำในระยะแรก เช่น กรุงลอนดอน กรุงปารีส เมืองลิสบอน เมืองร่างกุ้ง เมืองปีนัง เมืองปัตตาเวีย เกาะฮ่องกง และสิงคโปร์²⁹ แต่อย่างไรก็ตามในระยะแรกนี้ สยามเพิ่งเริ่มเข้าสู่สังคมนานาชาติ ดังนั้นพระองค์จึงทรงแต่งตั้งชาวอังกฤษหรือชาวจีนที่มีความรู้ความสามารถและมีความสัมพันธ์ที่ดีกับสยามไปประจำ

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 286.

²⁹ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 เล่ม 2 (กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2504), หน้า 152 – 153.

ตำแหน่งราชทูตและกงสุลสยามในดินแดนต่างๆ แทน³⁰ เช่น ทรงแต่งตั้ง เซอร์ จอห์น เบาว์ริง เป็น อัครราชทูตสยามประจำกรุงลอนดอน

สำหรับเมืองสิงคโปร์นั้น มีการตั้งกงสุลไปประจำในสมัยรัชกาลที่ 4 เช่นกันคือ ดันกิมเจ็ง หรือ ดันกิมจิง³¹ ท่านผู้นี้เป็นคนจีนที่เกิดในสยาม ต่อมาได้ไปอยู่ที่สิงคโปร์และเข้าเป็นคนใน บังคับอังกฤษ ดันกิมเจ็งเป็นผู้ที่เคยได้ใกล้ชิดกับพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนได้รับ พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น “พระพิเทศพานิชสยามพิชิตภักดี” เมื่อพระองค์ทรงเห็นว่ารัฐบาล สยามควรมีผู้ดูแลผลประโยชน์ของชาวสยามที่สิงคโปร์ จึงทรงแต่งตั้งให้ดันกิมเจ็งขึ้นดำรงตำแหน่ง เป็นกงสุลสยามประจำสิงคโปร์ใน พ.ศ. 2406³² ดังปรากฏหลักฐานว่า

... ด้วยตั้งแต่กรุงเทพมหานครได้ทำหนังสือสัญญาเป็นทางพระราชไมตรี กับเมืองใหญ่ต่างประเทศแล้ว ราชการฝ่ายเมืองต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับ กรุงเทพมหานครก็มีขึ้นหลายสิ่ง และพระพิเทศพานิชสยามพิชิตภักดี เป็นคน ได้รับราชการในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมาช้านานแล้ว บัดนี้เรือ ลูกลำกรุงเทพฯที่ใช้ธงช้าง เอ็ดสวที่กรุงเทพฯแต่งออกมาค้าขาย ณ เมืองสิงคโปร์ปี หนึ่งก็หลาย ๆ ลำ ไม่มีผู้ได้รับธุระ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวคิดจะ ทรงจัดการตั้งแต่งพระพิเทศพานิชสยามพิชิตภักดี ขึ้นเป็นกงสุลฝ่ายประเทศสยาม อยู่ ณ เมืองสิงคโปร์ จะได้รับธุระเรือลูกลำฝ่ายประเทศสยาม ...³³

³⁰ปิยนาด บุนนาค, “ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับยุโรปในแผ่นดินสองรัชกาล,” ใน สยามกับตะวันตก ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว: Siam and the west in the reigns of King Chulalongkorn and King Vajirawudh (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า 44.

³¹ณัฐฉาน สุทธิสงคราม, ชีวิตและงานกงสุลไทยของพระยาอนุชิตสยามกิจ อุปนิภัยตสยามรัฐ (ดันกิมเจ็ง) กงสุลเขนอราลไทยคนแรก ณ เมืองสิงคโปร์ (กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2525), หน้า 7.

³²หจข. เอกสารรัชกาลที่ 4 กต (ล)15, เอกสารเข็นเล่มกระทรวงการต่างประเทศ เล่ม 2 จ.ศ.1223 - 1229, ที่ 2 หนังสือพระพิเทศพานิชสยามพิชิตภักดี ถึงเสนาบดีกรมท่า ลงวันที่ 13 เดือนยี่นุนาวารี คฤศตศักราช 1863. และ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 เล่ม 2, หน้า 152 - 153.

³³หจข. เอกสารรัชกาลที่ 4 กต (ล)15, เอกสารเข็นเล่มกระทรวงการต่างประเทศ เล่ม 2 จ.ศ.1223 - 1229, ที่ 1 หนังสือเจ้าพระยาพระคลังเสนาบดี ว่าการต่างประเทศ ณ กรุงเทพมหานคร ถึงพระพิเทศพานิชสยามพิชิตภักดี.

อย่างไรก็ตาม การแต่งตั้งพระพิเทศพานิชสยามพิชิตภักดีเป็นกงสุลสยามประจำสิงคโปร์นั้น ยังต้องได้รับความเห็นชอบจากผู้ว่าการกระทรวงต่างประเทศอังกฤษด้วย ดังนั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์ดังกล่าวแล้ว จึงทรงมีหนังสือแจ้งแก่เซอร์โรเบิร์ต ชอมเบิร์ก (Sir Robert Schomburgk) กงสุลอังกฤษประจำสยาม เพื่อให้มีหนังสือแจ้งไปยังผู้ว่าการกระทรวงต่างประเทศอังกฤษ ซึ่งในระยะต่อมาผู้ว่าการกระทรวงต่างประเทศอังกฤษยอมรับการแต่งตั้งกงสุลสยามประจำสิงคโปร์³⁴ พระพิเทศพานิชสยามพิชิตภักดีจึงได้ดำรงตำแหน่งเป็นกงสุลประจำสิงคโปร์คนแรกของสยาม

ในการปฏิบัติหน้าที่ของต้นกิมเจ็งนั้น ถือว่าเป็นกำลังสำคัญในการติดต่อกับฝ่ายอังกฤษที่สิงคโปร์ และเป็นที่ปรึกษาคนสำคัญของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในเรื่องเกี่ยวกับอังกฤษ รวมทั้งเป็นผู้ดำเนินการด้านการติดต่อกับต่างประเทศคนสำคัญคนหนึ่ง ซึ่งต่อมาในปลายรัชกาลพระองค์ทรงตั้งพระพิเทศพานิชเป็น “พระยาอภัยภูงคตทิสรักราชสยามประชานุกุลกิจ” ผู้ว่าราชการเมืองกระบี่ใน พ.ศ.2406³⁵ อีกตำแหน่งหนึ่ง พระยาอภัยภูงคตทิสรักราชฯ จะยังคงรับราชการเป็นกงสุลสยามประจำสิงคโปร์สืบเนื่องต่อมาจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

บทบาทที่สำคัญของพระยาอภัยภูงคตทิสรักราชฯ ในฐานะกงสุลสยามประจำสิงคโปร์นั้นมีหลายประการ ประการแรกคือ การเป็นผู้ติดต่อระหว่างสยามกับกงสุลสยามในเมืองต่างๆ ในยุโรป โดยส่วนใหญ่พระยาอภัยภูงคตทิสรักราชฯ จะเป็นผู้รับเรื่องราวต่างๆ จากกงสุลเหล่านั้นแล้วแจ้งมายังรัฐบาลสยามหรือแจ้งเรื่องจากรัฐบาลสยามไปยังกงสุลต่างๆ และดำเนินการเพื่อส่งเรื่องต่อไป เช่น

³⁴ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 4 กต(ล)15, เอกสารเขียนเล่มกระทรวงการต่างประเทศ เล่ม 2 จ.ศ.1223 - 1229, ที่ 4 และ ที่ 15 หนังสือเจ้าพระยาพระคลังเสนาบดี ว่าการต่างประเทศ ณ กรุงเทพมหานคร ถึงพระพิเทศพานิชสยามพิชิตภักดี.

³⁵ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 4 กต(ล) 15, เอกสารเขียนเล่มกระทรวงต่างประเทศ สิงคโปร์ เล่ม 2 จ.ศ.1223 - 1229, ที่ 280 หนังสือพระพิเทศพานิชสยามพิชิตภักดี กงสุลสยามประจำสิงคโปร์ ถึงท่านเจ้าพระยาพระคลังเสนาบดี ลงวันที่ 3 มีนาคม ค.ศ.1867.

นอกจากการรับราชการให้กับราชสำนักสยามแล้วในตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระพิเทศพานิชฯ ซึ่งประกอบกิจการการค้าขายอยู่แต่เดิมยังมองเห็นว่า กิจการเหมืองแร่ดีบุกในสยามกำลังรุ่งเรือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางภาคใต้ เพราะชาวตะวันตกกำลังต้องการดีบุกจำนวนมากเพื่อนำไปใช้ในโรงงานอุตสาหกรรม ดังนั้นในพ.ศ. 2409 พระพิเทศพานิชฯ จึงเข้ามากราบบังคมทูลขอตรวจดูดีบุกที่กระบี่ระนอง หลังสวน ตะกั่วป่า ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอนุญาต และเมื่อสำรวจแร่แล้ว พระพิเทศพานิชฯ ได้ขอพระราชทานทำเหมืองแร่ที่กระบี่

การรับหนังสือสัญญาระหว่างสยามกับนอร์เวย์ - สวีเดน 1 ฉบับ และสยามกับเบลเยียม 1 ฉบับ จากลอนดอนแล้วส่งมาให้สยามลงนามและให้สัตยาบัน จากนั้นก็ส่งคืนกลับไปลอนดอน เป็นต้น³⁶

ประการที่ 2 คือ บทบาทในด้านการรายงานสถานการณ์ต่างๆ ภายในสิงคโปร์และดินแดนใกล้เคียงให้กับรัฐบาลสยามได้รับทราบ ซึ่งส่วนมากจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับหัวเมืองมลายู ทั้งนี้เพื่อให้สยามรับทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาที่อาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของสยามเช่น ในกรณีที่มีเมืองตรังกานูแต่งตั้งบรรณาการไปอังกฤษ ซึ่งพระยาอภัยภูคคทศรัภกษฯ ได้รายงานมายังรัฐบาลสยามว่า

...ส่งตงกูหมัด อารฟิน [Tuanku Muhammad Arifin] เป็นทูตคุมเครื่องบรรณาการ ไปยังสมเด็จพระเจ้ากวินวิคตอเรียไปทางบกไปลงเรือกลไฟที่เมืองเกาะหมาก การนี้ไปโดยลับๆ ทีเดียว .. การนี้คอเวอนเนอร์เจ้าเมืองสิงคโปร์ก็ได้ชักชวนให้พระยาตรังกานูทำ ... ข้าพเจ้าไว้ใจว่าคอเวอนแมนต์สยามจะตรึงตรองให้หยุดการอันนี้ ถ้าไม่หยุดเมืองขึ้นในขอบขันทเสมาก็จะพากันกระทำตาม ข้าพเจ้าไว้ใจว่าคอเวอนแมนต์สยามจะตรึงตรองโดยดี เพื่อจะมีอำนาจแลเกียรติยศในขอบขันทเสมาฝ่ายตะวันออก ...³⁷

นอกจากกรณีที่มีเมืองตรังกานูแต่งตั้งบรรณาการไปอังกฤษซึ่งต่อมาปรากฏหลักฐานว่าทางลอนดอนไม่ได้รับเครื่องราชบรรณาการนั้น³⁸ ยังมีกรณีของเมืองไทรบุรี ซึ่งน้องเจ้าพระยาไทรบุรีได้เตรียมแต่งเรือพร้อมอาวุธและคนจำนวนหนึ่ง ไปยังเมืองสลังอร์เพื่อช่วยปราบกบฏ เนื่องจากน้องเจ้าพระยาไทรบุรีนั้นเป็นบุตรเขยฝ่ายเจ้าเมืองสลังอร์ แต่การเตรียมการในครั้งนี้ พระยาอภัยภูคคทศรัภกษฯ เกรงว่าจะทำให้สยามเดือนร้อนจึงแจ้งมายังสยามว่า "... เมืองไซรเปนเมืองประเทศราชค่าขอบขันทเสมาของแผ่นดินสยาม และอยู่ใกล้เคียงกับแผ่นดินอังกฤษ กล่าวคอก

³⁶ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 รัช - กต (3), เอกสารเขียนเล่มกระทรวงการต่างประเทศ จ.ศ. 1230 - 1233, ที่ 24 หนังสือเจ้าพระยาพระคลังเสนาบดี ถึงพระยาอภัยภูคคทศรัภกษฯ ลงวันที่ 5 สิงหาคม ค.ศ. 1869.

³⁷ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 รัช - กต (3), เอกสารเขียนเล่มกระทรวงการต่างประเทศ จ.ศ. 1230 - 1233, ที่ 40 หนังสือพระยาอภัยภูคคทศรัภกษฯ ถึงเจ้าพระยาภาณุวงษมหาโกษาธิบดี ลงวันที่ 1 พฤศจิกายน ค.ศ. 1869.

³⁸ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 รัช - กต (3), เอกสารเขียนเล่มกระทรวงการต่างประเทศ จ.ศ. 1230 - 1233, ที่ 60 หนังสือพระยาอภัยภูคคทศรัภกษฯ ถึงเจ้าพระยาภาณุวงษมหาโกษาธิบดี ลงวันที่ 24 มกราคม ค.ศ. 1870.

เวอนแมนต์อังกฤษจะหาเหตุเป็นกรล้าปากเกิดขึ้นในเบื้องหน้า เพราะดั่งนั้นข้าพเจ้าจึงให้เจ้าคุณ [เจ้าพระยาภาณุวงศมหาโกษาธิบดี เจ้าพระยาพระคลัง] ทราบในกรณีด้วย...”³⁹

จากการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวนี้จะพบว่า การรายงานเกี่ยวกับสถานการณ์ทั้งในสิงคโปร์ และหัวเมืองมลายูภายใต้ปกครองสยามเป็นหน้าที่ที่สำคัญประการหนึ่งของกงสุลสยามประจำเมือง สิงคโปร์ ซึ่งถือว่าเป็นบุคคลหนึ่งที่อยู่ใกล้ชิดกับหัวเมืองเหล่านั้น ทำให้มีโอกาสรับทราบเรื่องราว ต่างๆ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในด้านการรักษาความมั่นคงในดินแดนทางใต้ของสยามต่อไป

บทบาทประการสุดท้ายคือ การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการค้าของพ่อค้าสยามที่เกิดขึ้นในสิงคโปร์หรือมีเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับสิงคโปร์เช่น กรณีของจีนฮงซึ่งได้ร่วมทุนกับจีน เนียวลงทุนบรรทุกสินค้าไปขายเมืองนครศรีธรรมราช โดยจีนฮงได้ให้จีนดีบุตรชายเดินทางไปกับ จีนเนียว แต่เมื่อดำเนินการค้าขายเสร็จแล้ว จีนดีกับจีนเนียวเกิดวิวาทกันขึ้นเนื่องจากจีนเนียวไม่ยอมกลับเข้ากรุงเทพฯ แต่กลับใช้เรือไปบรรทุกดีบุกเพื่อค้าขายต่อในนครศรีธรรมราชและไล่จีนดี ลงจากเรือ จากนั้น “...จีนเนียวก็ลอบเรือมาที่บ้านคอนซื้อเข้าเปลือกเข้าสารลงบรรทุกเรือออกมา ณ เมืองสิงคโปร์...”⁴⁰ ซึ่งเมื่อจีนฮงทราบเรื่องจึงแจ้งมายังเจ้าพระยาพระคลังเพื่อให้จัดการตามตัว จีนเนียวกลับกรุงเทพฯ ดั่งนั้นเจ้าพระยาพระคลังจึงแจ้งมายังกงสุลสยามประจำสิงคโปร์ช่วยเป็น ธุระในการตามตัวจีนเนียวพร้อมเรือสินค้ากลับไปยังกรุงเทพฯ สำหรับกรณีนี้ยังไม่พบหลักฐานว่า กงสุลสยามดำเนินการได้สำเร็จหรือไม่ แต่จากกรณีดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงบทบาทของกงสุล สยามในฐานะผู้ช่วยแก้ไขปัญหาทางการค้าที่เกิดขึ้น

กล่าวโดยสรุป กงสุลสยามประจำสิงคโปร์นั้นมีหน้าที่หลักในด้านการรักษาผลประโยชน์ ของสยามทั้งในทางการเมืองและเศรษฐกิจ โดยกงสุลสยามจะคอยรายงานสถานการณ์ต่างๆ ที่มี ความเกี่ยวข้องกับสยาม รวมทั้งแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการรักษาผลประโยชน์ของฝ่าย สยาม

การสร้างสัมพันธไมตรีกับอังกฤษโดยการส่งคณะราชทูตไปลอนดอน และการแต่งตั้ง กงสุลสยามประจำสิงคโปร์ แสดงให้เห็นว่าสยามต้องการเป็นมิตรกับอังกฤษ เนื่องจากอังกฤษเป็น ชาติมหาอำนาจที่มีแสนยานุภาพมากในระบะนั้น สยามจึงเริ่มผูกสัมพันธ์โดยการส่งคณะราชทูตไป เข้าเฝ้าสมเด็จพระราชินีอังกฤษ ส่วนสิงคโปร์นั้น แม้จะเป็นเพียงอาณานิคมอังกฤษ แต่สิงคโปร์ก็ มีฐานะเป็นศูนย์กลางอำนาจของอังกฤษในบริเวณคาบสมุทรมลายู รวมทั้งยังอยู่ใกล้กับดินแดนทาง

³⁹ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 รล - กต (3), เอกสารเขียนเล่มกระทรวงการต่างประเทศ จ.ศ.1230 - 1233, ที่ 71 หนังสือพระยาอัยยงคตทศรักษาฯ ถึงเจ้าพระยาภาณุวงศมหาโกษาธิบดี ลงวันที่ 16 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1870.

⁴⁰ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 รล - กต (3), เอกสารเขียนเล่มกระทรวงการต่างประเทศ จ.ศ.1230 - 1233, ที่ 110 หนังสือเจ้าพระยาพระคลัง ถึงพระยาอัยยงคตทศรักษาฯ ลงวันที่ 11 ธันวาคม ค.ศ.1870.

ได้ของสยามและมีกำลังทหารประจำอยู่ด้วย ดังนั้นสยามจึงต้องให้ความสำคัญกับการสร้างสัมพันธไมตรีอันดีกับทั้งทางลอนดอนและสิงคโปร์ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ประการสำคัญคือ ในด้านความมั่นคงของสยามที่จะรอดพ้นจากการคุกคามดินแดนโดยกองกำลังที่สยามไม่สามารถต่อสู้ได้

2.2 ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างสยามกับสิงคโปร์ภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง

2.2.1 สภาวะทางการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์

สนธิสัญญาเบาว์ริงจึงมีผลบังคับใช้โดยสมบูรณ์ หลังจากที่นายแฮร์รี พาร์กส์ เจรจาแก้ไขข้อความในสนธิสัญญาเบาว์ริงเรียบร้อยแล้วและได้มีการลงนามอีกครั้ง สนธิสัญญาเบาว์ริงก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของสยามหลายประการ กล่าวคือ ทำให้ระบบเศรษฐกิจของสยามเปลี่ยนจากเดิมที่เป็นระบบการค้าผูกขาดของรัฐมาเป็นระบบการค้าเสรี ชาวสยามมีสิทธิซื้อขายสินค้ากับพ่อค้าชาวอังกฤษได้โดยตรง ส่วนพ่อค้าในบังคับอังกฤษก็สามารถเดินทางมาค้าขายในสยามได้สะดวกมากยิ่งขึ้น เพราะไม่ต้องประสบปัญหาเกี่ยวกับการเก็บภาษีในอัตราสูงและไม่มี การกำหนดพิภคที่แน่นอนอีกต่อไป อีกทั้งอัตราภาษีสินค้าขาเข้าได้กำหนดไว้เพียงร้อยละ 3 ซึ่งเป็นอัตราที่ไม่สูงนัก ราคาสินค้าของพ่อค้าในบังคับอังกฤษจึงไม่สูงมากเกินไปและสามารถขายให้กับชาวสยามได้ นอกจากนี้พ่อค้าในบังคับอังกฤษยังมีสิทธิตั้งโรงเรือน เช่าและซื้อที่ดิน รวมทั้งจ้างแรงงานชาวสยามได้ ทำให้พ่อค้าในบังคับอังกฤษมีโอกาสหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากขึ้น เรือของพ่อค้าอังกฤษจึงเข้ามามากขึ้น

ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอีกประการหนึ่งภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงคือ ในด้านระบบการผลิตของสยาม ซึ่งเปลี่ยนจากการผลิตสินค้าปริมาณน้อยแต่หลากหลายชนิดเพื่อใช้ภายในประเทศ มาเป็นการเน้นผลิตสินค้าชิ้นปฐมปริมาณมากแต่น้อยชนิด ซึ่งสินค้าชิ้นปฐมดังกล่าวหมายถึง สินค้าที่เป็นวัตถุดิบซึ่งจะถูกนำไปแปรรูปในโรงงานอุตสาหกรรมต่อไป เช่น ดีบุก ไม้ นอกจากนี้ สินค้าชิ้นปฐมยังรวมไปถึงผลผลิตทางการเกษตรเพื่อการบริโภคด้วย เช่น ข้าว พริกไทย ซึ่งการผลิตสินค้าในแบบดังกล่าวทำให้เศรษฐกิจของสยามถูกรวมเป็นส่วนหนึ่งกับระบบเศรษฐกิจโลก สยามกลายเป็นผู้ผลิตสินค้าเกษตรเพื่อการส่งออก และในขณะเดียวกันก็เป็นผู้พึ่งพิงสินค้าอุตสาหกรรมจากต่างประเทศด้วย เช่น ผ้าฝ้าย และสิ่งทออื่นๆ ทั้งนี้เพราะ การที่สยามหันไปเน้นการผลิตสินค้าที่เป็นวัตถุดิบเพียงบางชนิดเพื่อการส่งออกทำให้ระบบการผลิตสิ่งของเครื่องใช้พื้นบ้านถูกลดความสำคัญลง และหันไปซื้อจากต่างประเทศที่มีราคาถูกกว่าและคุณภาพดีกว่าแทน

อย่างไรก็ตาม แม้ภายหลังจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงจะทำให้สยามเป็นผู้ผลิตสินค้าเกษตรป้อนตลาดโลกรายสำคัญรายหนึ่ง โดยเน้นไปที่การผลิตข้าวเป็นสำคัญ แต่ในขณะเดียวกันกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่นๆ ภายในสยามก็ขยายตัวตามไปด้วย เช่น การตั้งโรงสีข้าว การค้าข้าวระหว่างประเทศ เหมืองแร่ โรงเลื่อย กิจการขนส่งทางเรือ ฯลฯ แต่กิจการเหล่านี้โดยมากตกอยู่ภายใต้การควบคุมของชาวอังกฤษและชาวจีน⁴¹

ส่วนบทบาทของรัฐภายหลังจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงนั้น รัฐมีบทบาททางเศรษฐกิจลดลง เพราะต้องเลิกผูกขาดการค้า เปิดโอกาสให้พ่อค้าในบังคับอังกฤษและชาวสยามค้าขายกันได้โดยเสรี ดังนั้นบทบาทของรัฐจึงเปลี่ยนไปเป็นการส่งเสริมกิจการทางด้านสาธารณูปโภค เช่น ถนน ไฟฟ้า ฯลฯ เพื่อประโยชน์ส่วนหนึ่งคือ อำนวยความสะดวกให้กับพ่อค้าชาวสยามและชาวตะวันตก ดังเช่น ใน พ.ศ.2400 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงออกประกาศแผ่พระราชกุศลซ่อมแซมถนน คือ ให้นำบุคคลต่าง ๆ นำอิฐดีบ้างหักบ้างมามอบให้กับเจ้าพระยามรราชเพื่อนำไปใช้ในการซ่อมแซมถนนที่ชำรุด เพื่อให้ “... การก่อถนนนี้ เป็นสาธารณกุศลเป็นประโยชน์แก่คนทั่วไป ใคร ๆ ก็จะได้เดินไปมาสบายสะดวกด้วยกันทุก ๆ คน ...”⁴² นับจากนั้นมาจึงเริ่มมีการขุดคลอง สร้างสะพาน และทำถนนมากขึ้น เช่น คลองมหาสวัสดิ์ ถนนเจริญกรุง ถนนบำรุงเมือง ถนนเฟื่องนคร เป็นต้น⁴³

นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังมีพระราชดำริที่จะพระราชทานที่ดินให้แก่ชาวต่างประเทศเพื่อตั้งห้างร้านด้วย ภายหลังจากที่พ่อค้าชาวต่างประเทศได้เข้าซื้อถิ่นทำหนังสือกราบบังคมทูลขอพระราชทานที่ดินตั้งห้างร้านภายนอกเขตกรุงเทพมหานคร⁴⁴ ซึ่งจากข้อเรียกร้องนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นถึงความจำเป็นและประโยชน์ที่พ่อค้าจะค้าขายได้สะดวกมากขึ้นในฤดูน้ำหลาก ซึ่งเป็นช่วงที่เรือเดินทางมากรุงเทพฯ ลำบาก ดังนั้น

⁴¹ ฟูเนส จันทกานนท์, “ประวัติความเป็นมาและการขยายตัวทางการค้าของชาวจีนในกรุงเทพมหานคร,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 4.

⁴² “ประกาศแผ่พระราชกุศลซ่อมแซมถนน พ.ศ. 2400,” ใน ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ.2394 - 2400, หน้า 293.

⁴³ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงสาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงาน ฉานปณิกศพนางอนงค์ เทียรธราช ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 21 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2507 (กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์เกื้อกูล, 2507), หน้า 91, 146 และ 156-157.

⁴⁴ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงสาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 เล่ม 1, หน้า 184-185.

พระองค์จึงพระราชทานที่ดินตั้งแต่บริเวณใต้ปากคลองพระโขนงถึงบางนาให้พ่อค้าต่างประเทศตั้งห้างร้านได้

จากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในภาพรวมดังกล่าวจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ภายหลังจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง การค้าระหว่างสยามกับอังกฤษขยายตัวมากขึ้น ตลาดการค้าของสยามเริ่มเปลี่ยนไปจากแต่เดิมที่นิยมทำการค้ากับจีนมาตั้งแต่ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์⁴⁵ เนื่องจากสยามเริ่มดำเนินนโยบายเปิดประเทศและใช้ระบบการค้าเสรีแล้ว รวมทั้งปัญหาการเมืองภายในจีนที่เกิดขึ้นเป็นอุปสรรคต่อการเดินเรือไปค้าขายของสยาม อีกทั้งใน พ.ศ.2396 (ค.ศ.1853) พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงยุติการส่งราชทูตไปยังจีนด้วย ดังนั้นการค้าระบบบรรณาการระหว่างสยามกับจีนจึงสิ้นสุดลง⁴⁶ ทำให้สยามต้องเริ่มมองหาตลาดการค้าแห่งใหม่ และตลาดการค้าที่มีความสำคัญขึ้นมาแทนที่แห่งหนึ่งก็คือ สิงคโปร์ ซึ่งถือว่าเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญที่สุดในเขตสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์

ตารางที่ 5 แสดงมูลค่าการนำเข้า – ส่งออกของสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์ (ปอนด์)

ปี ค.ศ.	สิงคโปร์	ปีนัง	มะละกา
1825 – 1826	2,610,440	1,114,614	318,426
1833 – 1834	4,067,651	1,139,984	175,479
1845 – 1846	5,252,099	1,542,161	252,654
1855 – 1856	9,571,396	2,531,770	634,132
1859 – 1860	10,471,396	3,530,000	920,227

ที่มา: Robert L. Jarman, editor, *Annual reports of the Straits Settlements 1855 – 1941 vol.2. 1868 – 1883* (Bath: Print in Black, 1998), p. 35.

จากตารางดังกล่าวจะเห็นได้ว่า สิงคโปร์ เป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญที่สุดในสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์ โดยมีปริมาณการนำเข้าส่งออกสินค้ามากกว่าปีนังและมะละกา ส่วนการค้าระหว่างสยามกับ

⁴⁵ ภาสกร พงษ์ไพบูลย์ และ คริส เบเกอร์, *เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ* (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศรีสวรินทร์, 2539), หน้า 25. และ ชัย เรืองศิลป์, *ประวัติศาสตร์ไทยสมัยพ.ศ. 2352–2453 ด้านเศรษฐกิจ* (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2541), หน้า 182.

⁴⁶ “ประกาศเรื่องราชทูตไปเจริญทางพระราชไมตรี (ภาคปกิณกะ),” ใน *ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2408 – 2411* (กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2504), หน้า 184. และ Sarasin Viraphol, *Tribute and profit: Sino-Siamese trade 1652 – 1853* (Massachusetts: Harvard University Press, 1977), pp. 232 – 236.

สิงคโปร์ก็มีการขยายตัวมากขึ้นด้วยภายหลังจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง กล่าวคือ มีเรือจากสิงคโปร์เข้ามาค้าขายยังสยามมากขึ้น มูลค่าการส่งออกและนำเข้าสินค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์มีปริมาณมากขึ้น เมื่อเทียบกับในช่วงก่อนการทำสนธิสัญญา ดังนี้

ตารางที่ 6 แสดงมูลค่าการนำเข้า-ส่งออกสินค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ ระหว่าง ค.ศ.1854-1860

(รูป)

ปี ค.ศ.	มูลค่าสินค้านำเข้าจากสยาม (สยาม --- สิงคโปร์)	มูลค่าสินค้าส่งออกมาสยาม (สิงคโปร์ --- สยาม)
1854 - 1855	988,578	1,032,617
1855 - 1856	1,369,916	1,342,078
1856 - 1857	3,512,501	3,569,782
1857 - 1858	2,900,703	3,993,774
1858 - 1859	ไม่มีบันทึก	ไม่มีบันทึก
1859 - 1860	2,637,438	2,861,168

คัดแปลงเป็นตารางจาก: Robert L. Jarman, editor, Annual reports of the Straits Settlements 1855 - 1941 vol.1. 1855 - 1867

จากตารางแสดงมูลค่าการส่งออกและนำเข้าสินค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในช่วงหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงได้ขยายตัวเพิ่มขึ้นจากช่วงก่อนการทำสนธิสัญญา กล่าวคือ มูลค่าการนำเข้าสินค้าจากสยามของสิงคโปร์ จากที่มีเพียง 988,578 รูป ในช่วง ค.ศ.1854 - 1855 เพิ่มขึ้นเป็น 1,369,916 รูป ในช่วง ค.ศ.1855 - 1856 และเพิ่มขึ้น เป็น 3,512,501 รูป ในช่วง ค.ศ.1856 - 1857 ส่วนการส่งออกสินค้าจากสิงคโปร์มายังสยาม จากเดิมในช่วง ค.ศ.1854 - 1855 มีมูลค่า 1,032,617 รูป เพิ่มขึ้นเป็น 1,342,078 รูป และเพิ่มขึ้นจากช่วงเวลาดังกล่าวมากกว่าเท่าตัวเช่นกันใน ค.ศ.1856 - 1857 โดยเพิ่มขึ้นเป็น 3,569,782 รูป

มูลค่าการนำเข้า-ส่งออก สินค้าดังกล่าว แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงผลจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงว่าเปิดโอกาสให้พ่อค้าจากสิงคโปร์นำสินค้าเข้ามาขายในสยามได้มากขึ้น เช่น ผืน สิ่งทอ เหล็ก ฯลฯ การขยายตัวดังกล่าวนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจาก การเก็บภาษีสินค้าขาเข้าเพียงร้อยละ 3 ซึ่งมีส่วนทำให้สินค้าจากสิงคโปร์มีราคาไม่สูงนักเมื่อนำมาขายในสยาม และข้อกำหนดในสนธิสัญญาที่ทำให้พ่อค้าอังกฤษจากสิงคโปร์ขายสินค้าให้กับชาวสยามได้อย่างอิสระ ส่วนชาว

สยามเองก็เริ่มต้องการสินค้าอุตสาหกรรมจากอังกฤษและอาณานิคมอังกฤษด้วยเช่นกัน เพราะระบบเศรษฐกิจภายในของสยามที่หันไปเน้นการผลิตสินค้าเกษตรเพื่อการส่งออก ทำให้ชาวสยามต้องพึ่งพาสินค้าสำเร็จรูปจากต่างประเทศมากขึ้น ซึ่งสินค้าที่ชาวสยามต้องการ เช่น ผ้าฝ้ายจากอังกฤษและอินเดีย ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งผลิตขนาดใหญ่ ดังนั้นภายใต้ระบบการนำเข้าสินค้าจากสิงคโปร์มายังสยามดังกล่าว สิงคโปร์จึงเปรียบเสมือนเป็น คมนกลาง ในการนำเข้าสินค้าจากอังกฤษและอาณานิคมให้กับสยามด้วย

ในด้านการส่งออกสินค้าของสยามไปยังสิงคโปร์นั้นก็ยังมีแนวโน้มที่ขยายตัวเพิ่มมากขึ้นเช่นกัน โดยสินค้าจากสยามที่ถูกส่งไปขายยังสิงคโปร์ เช่น ข้าว ดีบุก น้ำตาล และพริกไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ข้าวและดีบุก ซึ่งเป็นสินค้าที่สิงคโปร์ต้องการมาก เนื่องจากสถานะการเป็นคนกลางของสิงคโปร์ที่เป็นจุดรวบรวมสินค้าจากเขตเอเชียเพื่อขายต่อให้กับพ่อค้าตะวันตกอื่นๆ ดังนั้นเมื่อพ่อค้าตะวันตกมีความต้องการข้าวเพื่อนำไปเลี้ยงคนในอาณานิคม⁴⁷ รวมทั้งต้องการดีบุกเพื่อไปใช้ในโรงงานอุตสาหกรรมที่กำลังขยายตัวเพิ่มมากขึ้นภายหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรม สิงคโปร์จึงจำเป็นต้องซื้อสินค้าทั้งสองชนิดจากสยามเพิ่มมากขึ้น เพื่อสนองความต้องการของอาณานิคมและตลาดโลก ส่วนน้ำตาลนั้น มีการส่งออกมากเฉพาะในช่วง 15 ปีหลังของการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงเท่านั้น แต่หลังจากนั้นเริ่มมีปริมาณลดลงเพราะโลกมีการผลิตน้ำตาลเพิ่มมากขึ้นและมีการแข่งขันทางด้านราคาสูง เช่น น้ำตาลสยามต้องแข่งกับน้ำตาลจากชาวที่มีราคาถูกกว่า⁴⁸

การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์มีแนวโน้มขยายตัวเพิ่มมากขึ้นตามลำดับจนถึงในช่วงปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การนำเข้าสินค้าจากสิงคโปร์เข้ามาขายในสยามมีมูลค่าเพิ่มมากขึ้น ทำให้ในช่วงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ สิงคโปร์ได้เปรียบดุลการค้ากับสยามเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลจากการเปิดการค้าเสรีตามข้อกำหนดในสนธิสัญญาเบาว์ริงเป็นสำคัญ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴⁷ ผาสุก พงษ์ไพจิตร และ คริส เบเคอร์, เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ, หน้า 26. และ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ สมภพ มานะรังสรรค์, บรรณาธิการ, ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึงพ.ศ.2484 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527), หน้า 174.

⁴⁸ Sompop Manarungsan, Economic development of Thailand 1850 – 1950: Response to the challenge of the world economy (Bangkok: Institutes of Asian Studies Chulalongkorn University, 1989), p. 99. และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร และ คริส เบเคอร์, เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ, หน้า 29.

ตารางที่ 7 แสดงมูลค่าการนำเข้า – ส่งออกสินค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ระหว่าง ค.ศ. 1860 - 1866

(รูป)

ปี ค.ศ.	มูลค่าสินค้านำเข้าจากสยาม (สยาม --- สิงคโปร์)	มูลค่าสินค้าส่งออกมาสยาม (สิงคโปร์ --- สยาม)
1860 - 1861	1,946,955	2,504,472
1861 - 1862	1,762,703	3,235,274
1862 - 1863	2,402,930	3,252,540
1863 - 1864	2,071,568	3,180,375
1864 - 1865	2,263,551	5,931,202
1865 - 1866	2,787,218	5,048,547

คัดแปลงเป็นตารางจาก: Robert L. Jarman, editor, Annual reports of the Straits Settlements 1855 - 1941 vol.1. 1855 - 1867.

สำหรับลักษณะการส่งออกและการนำเข้าสินค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์นั้น เส้นทางทางขนส่งที่สำคัญคือ ทางเรือ โดยเรือที่ใช้ขนส่งโดยมากเป็นเรือใบ ซึ่งจะมีทั้งเรือจากสยามและเรือจากสิงคโปร์ เดินทางขนส่งสินค้าร่วมกัน โดยเรือจากสยามนั้นเมื่อนำสินค้าเข้าไปขายยังสิงคโปร์ก็จะซื้อสินค้าจากสิงคโปร์กลับมา เช่นเดียวกับเรือจากสิงคโปร์ที่นำสินค้าอุตสาหกรรมจากยุโรปเข้ามาขายในสยามและซื้อสินค้าจากสยามไปขายต่อที่สิงคโปร์ เรือที่มาจากสิงคโปร์ส่วนมากเป็นเรือของพ่อค้าเอกชน ส่วนเรือจากสยาม นอกจากจะเป็นเรือของพ่อค้าเอกชนแล้ว บางส่วนเป็นเรือของขุนนางสยามด้วย เช่น เรือของพระภิกษุสมบัตินิรุฒ ซึ่งเป็นเจ้าของเรือรับส่งจดหมายและสินค้าระหว่างกรุงเทพฯกับสิงคโปร์

อย่างไรก็ตาม แม้การค้าระหว่างสิงคโปร์กับสยามจะขยายตัวมากขึ้นภายหลังจากทำสนธิสัญญาเบาว์ริงดังที่ได้กล่าวมา แต่เมื่อเปรียบเทียบกับการค้าระหว่างสยามกับปีนังแล้วพบว่าปีนังเป็นตลาดการค้าสำคัญของสยามเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในด้านการส่งออกสินค้าจากสยามไปขายยังปีนัง ดังนี้

ตารางที่ 8 เปรียบเทียบมูลค่าการส่งออกสินค้าระหว่างสยามกับปีนังกับการส่งออกสินค้าระหว่าง
สยามกับสิงคโปร์ ค.ศ.1860 - 1866 (รูปี)

ปี ค.ศ.	มูลค่าสินค้าส่งออกจากสยามไปปีนัง (สยาม—ปีนัง)	มูลค่าสินค้าจากสยามไปสิงคโปร์ (สยาม—สิงคโปร์)
1860—1861	2,351,093	1,946,955
1861—1862	2,124,415	1,762,703
1862—1863	2,753,435	2,402,930
1863—1864	2,754,790	2,071,568
1864—1865	2,808,315	2,263,551
1865—1866	2,316,060	2,787,218

คัดแปลงเป็นตารางจาก: Robert L. Jarman, editor, Annual reports of the Straits Settlements 1855—1941 vol.1 1855—1867.

จากตารางดังกล่าวได้แสดงให้เห็นว่า นอกจากสิงคโปร์แล้ว ปีนังยังเป็นตลาดการค้าที่
รองรับสินค้าของสยามอีกแห่งหนึ่งในสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งโดยปกติแล้ว การส่งออกสินค้าจากสยาม
ไปยังปีนังจะมีมูลค่าน้อยกว่าสินค้าที่สยามส่งไปยังสิงคโปร์ แต่ในช่วงระยะเวลาที่ปรากฏในตาราง
สถิติคือ ระหว่าง ค.ศ.1860—1866 กลับปรากฏว่าสยามส่งสินค้าไปยังปีนังมากกว่า ทั้งนี้เนื่องจาก
ในระบอบนั้นเกิดปัญหาทางการเมืองภายในรัฐต่างๆ ในคาบสมุทรมลายู เช่น ประ และสลังงอร์ ซึ่ง
ส่งผลให้การผลิตและการขนส่งสินค้าภายในรัฐเหล่านี้หยุดชะงัก สินค้าสำคัญ เช่น ดีบุก ซึ่งเคย
ส่งออกในปีนังเป็นจำนวนมากประสบปัญหา ปีนังจึงรับดีบุกจากสยามมากขึ้นเพื่อเป็นการทดแทน
ดังนั้นการค้าในระยะนี้ สยามส่งสินค้าไปยังปีนังมากกว่าสิงคโปร์ ส่วนในด้านการนำเข้าสินค้าจาก
ปีนังและสิงคโปร์มาสยาม ปรากฏว่า

ตารางที่ 9 เปรียบเทียบมูลค่าการนำเข้าสินค้าระหว่างสยามกับปีนังกับการนำเข้าสินค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ ค.ศ.1860 - 1866 (รูป)

ปี ค.ศ.	มูลค่าสินค้านำเข้าจากปีนังไปสยาม (ปีนัง --- สยาม)	มูลค่าสินค้านำเข้าจากสิงคโปร์ไปสยาม (สิงคโปร์ --- สยาม)
1860 - 1861	2,124,903	2,504,472
1861 - 1862	2,333,443	3,235,274
1862 - 1863	2,531,550	3,252,540
1863 - 1864	2,290,330	3,180,375
1864 - 1865	1,924,265	5,931,202
1865 - 1866	2,319,155	5,048,547

คัดแปลงเป็นตารางจาก: Robert L. Jarman, editor, *Annual reports of the Straits Settlements 1855 - 1941 vol.1. 1855 - 1867.*

จากตารางสถิติดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ในด้านการนำเข้าสินค้าจากปีนังมาสยามนั้นมีมูลค่าน้อยกว่าการนำเข้าสินค้าจากสิงคโปร์มายังสยาม ทั้งนี้เป็นเพราะสินค้าจากสิงคโปร์ที่ส่งมายังกรุงเทพฯ เพื่อจำหน่ายต่อไปยังหัวเมืองต่าง ๆ นั้นมีมากกว่าสินค้าจากปีนัง เนื่องจากการขนส่งสินค้าจากสิงคโปร์มายังกรุงเทพฯ สะดวกกว่ามาจากปีนังและใช้เวลาในการขนส่งน้อยกว่า

ภายใต้สภาวะทางการค้าที่ขยายตัวเพิ่มมากขึ้นระหว่างสยามกับสิงคโปร์ บุคคลกลุ่มหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญ คือ กลุ่มพ่อค้าคนกลางชาวจีน ซึ่งเข้ามามีบทบาทมากขึ้นนับตั้งแต่มีการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง⁴⁹ บุคคลกลุ่มนี้มีความสำคัญและมีบทบาทต่อการค้าระหว่างชาวสยามกับพ่อค้าจากสิงคโปร์อย่างมาก โดยชาวจีนกลุ่มนี้ได้เข้ามาทำหน้าที่เป็นคนกลางในการติดต่อค้าขายระหว่างชาวสยามกับพ่อค้าจากสิงคโปร์ เนื่องจากมีความสามารถในการใช้ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ อีกทั้งยังเข้ากับคนสยามได้ง่าย พ่อค้าคนกลางชาวจีนเหล่านี้จะนำสินค้าของพ่อค้าจากสิงคโปร์มาจำหน่ายให้กับชาวสยาม จากนั้นจะซื้อสินค้าจากชาวสยามให้กับพ่อค้าจากสิงคโปร์ ดังนั้นบริษัทชาวอังกฤษจากสิงคโปร์เมื่อเข้ามาตั้งกิจการในสยามจึงจำเป็นต้องจ้างชาวจีนให้ทำหน้าที่เป็นคนกลางในการติดต่อค้าขายกับชาวสยาม แต่อย่างไรก็ตาม บริษัทจากสิงคโปร์ที่

⁴⁹ พูนเกษ จันทกานนท์, "ประวัติความเป็นมาและการขยายตัวทางการค้าของชาวจีนในกรุงเทพมหานครระหว่าง พ.ศ.2398 - 2475," (วิทยานพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 69. และ Anthony Webster, *Gentleman capitalist: British imperialism in Southeast Asia 1770 - 1890* (London: Tauris Academic Studies, 1998), p. 120.

เข้ามาตั้งสาขาในสยามในช่วงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นยังมีไม่มากนัก บริษัทที่ปรากฏหลักฐานว่าเข้ามาตั้งกิจการในสมัยนี้ เช่น บริษัทแฮมิลตัน เกร (Hamilton Gray and Co.) ซึ่งทางบริษัทได้ส่งผู้แทนมาดูแลการค้า คือ นายวิลสัน (Mr.C.H.H. Wilson)⁵⁰

2.2.2 บทบาทของกงสุลอังกฤษประจำสยามและข้าราชการอังกฤษที่สิงคโปร์ที่มีต่อการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์

ภายหลังจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ขยายตัวมากขึ้น เริ่มมีตัวแทนจากบริษัทในสิงคโปร์ถูกส่งเข้ามาในกรุงเทพฯ เพื่อมาดูแลกิจการการค้า ซึ่งในจดหมายของเซอร์ โรเบิร์ต ซอมเมอร์เซต กงสุลอังกฤษประจำสยามที่รัฐบาลอังกฤษแต่งตั้งมาประจำการเมื่อ พ.ศ.2400⁵¹ ที่มีถึง ฯพณฯ เอิร์ล แห่งมาล์มสเบอรี (Earl of Malmesbury) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของอังกฤษกล่าวว่า

... ผู้ประกอบการค้าชาวต่างประเทศในกรุงเทพฯ เป็นคนหนุ่มที่ถูกส่งมาจากบริษัทในสิงคโปร์ จะมีกวันบ้างเพียงเล็กน้อย พวกเขามีความขวนขวายที่จะทำธุรกิจในอนาคตกว้างขวางมากกว่าจะทำเฉพาะในอาณาบริเวณที่อนุญาตให้ทำ แต่พวกเขาก็พบว่าความคาดหวังของพวกเขาเป็นจริงไปไม่ได้ พวกเขาจึงค้นหาสาเหตุของการบังคับกีดกันทางการค้าของรัฐบาลและบรรดาขุนนางสยามด้วยเหตุนี้ จึงมีร้องทุกข์มายังข้าพเจ้า ...⁵²

การค้าขายระหว่างสยามกับสิงคโปร์ โดยภาพรวมมีแนวโน้มขยายตัวมากขึ้นตลอดนับตั้งแต่มีการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงจนถึงสิ้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่อย่างไรก็ตาม พ่อค้าจากสิงคโปร์ที่เข้ามาค้าขายในสยามยังคงประสบปัญหาทางการค้าอยู่บ้าง ซึ่งปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้น ได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้กงสุลอังกฤษประจำกรุงเทพฯ และเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลอังกฤษที่สิงคโปร์ต้องเข้ามามีบทบาทในทางการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์

⁵⁰“จดหมายของเซอร์ โรเบิร์ต เอช. ซอมเมอร์เซต ถึง ฯพณฯ เอิร์ล แห่งมาล์มสเบอรี ลงวันที่ 28 พฤศจิกายน ค.ศ. 1858,” ใน บันทึกสัมพันธภาพระหว่างประเทศสยามกับนานาประเทศ, แปลโดย พรพรรณ ทองตัน (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2542), หน้า 111.

⁵¹ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 4 ร.4.1 ก/8, พระราชหัตถเลขและประกาศต่าง ๆ ในรัชกาลที่ 4 ปี จ.ศ.1223 - 1242 (ร.ศ. 80 - 99) เรื่องต้นร่างพระราชสาส์น ไปกรุงลอนดอนตั้งเซอร์อเบิศจอมเบิกกลับ ไปลอนดอน.

⁵²“จดหมายของเซอร์ โรเบิร์ต เอช. ซอมเมอร์เซต ถึงท่านเอิร์ลแห่งมาล์มสเบอรี ลงวันที่ 30 สิงหาคม ค.ศ. 1858,” ใน บันทึกสัมพันธภาพระหว่างประเทศสยามกับนานาประเทศ, หน้า 43.

ปัญหาสำคัญทางด้านการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ที่เกิดขึ้นปัญหาหนึ่งภายหลังจากทำสนธิสัญญาเบาว์ริงคือ ความพยายามของสยามในการเก็บภาษีทางการค้าใหม่แทนภาษีครั้งล่าสุดที่สยามตกลงไว้ในสนธิสัญญาเบาว์ริง โดยเพิ่มประเภทสินค้าที่จะเก็บภาษี⁵³ เช่น ภาษีสุกร ภาษีปลาสด ภาษีไหม ภาษีเรือ ภาษีฝัก เป็นต้น ซึ่งในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์บันทึกไว้ว่า

... ภาษีอากรก็บวกขึ้นทวีมากขึ้นทุกสิ่ง สิ่งที่ยังไม่มีภาษี จีนก็ผูกทำเป็นภาษีขึ้น คืออากรการพนันต่าง ๆ ภาษีจิว ละคร การเล่นต่าง ๆ ภาษีสุกรและเนื้อสด ภาษีปลาสดน้ำจืดน้ำเค็ม ภาษีปลาทุ ภาษีไหม ขี้ผึ้ง ภาษีฝัก ภาษีหม้อหวด ภาษีถึง เตารูปพรรณ ภาษีเรือมาดโกลกน แจวโกลกน พายโกลกน ...⁵⁴

การเพิ่มประเภทสินค้าที่จะเก็บภาษีของสยามในครั้งนี้เกิดขึ้นเนื่องจาก รัฐบาลชาดรายได้เพราะข้อกำหนดในสนธิสัญญาที่ให้รัฐบาลเลิกการผูกขาดสินค้า⁵⁵ การกระทำของรัฐบาลสยามดังกล่าวทำให้พ่อค้าต่างประเทศ รวมถึงชาวสยามไม่พอใจมาก พ่อค้าสิงคโปร์ได้กล่าวโจมตีว่าภาษีที่เกิดขึ้นใหม่เป็นการบังคับกีดกันและขัดแย้งกับข้อกำหนดในสนธิสัญญา ส่วนสื่อมวลชนในสิงคโปร์ เช่น หนังสือพิมพ์สิงคโปร์ฟรีเพรส (Singapore Free Press) ก็กล่าวโจมตีว่าการกระทำของรัฐบาลสยามนี้เป็นการกระทำที่ขัดกับข้อความในสนธิสัญญาเบาว์ริง และยังกล่าวว่า “... เมื่อพิจารณาส่วนดีของภาษีทั้ง 2 ประเภทแล้ว จะเห็นว่า ภาษีการค้า [ภาษีที่กำหนดไว้ในสนธิสัญญาเบาว์ริง] บังคับชาวต่างประเทศน้อยกว่า ภาระใหญ่ตกอยู่กับพวกขุนนางทั้งหลาย ... ภาษีใหม่ถ้าเก็บในลักษณะดังที่เสนอ จะตกหนักอยู่กับพวกพ่อค้าต่างชาติ ...”⁵⁶

⁵³ “จดหมายเซอร์ โรเบิร์ต เอช. ซอมเมอร์ ถึงท่านเอิร์ลแห่งมาล์มสเบอร์รี่ ลงวันที่ 30 สิงหาคม ค.ศ. 1858,” ใน บันทึกสัมพันธภาพระหว่างประเทศสยามกับนานาประเทศ, หน้า 41.

⁵⁴ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 เล่ม 2 (กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2504), หน้า 141 – 142.

⁵⁵ “จดหมายเซอร์ โรเบิร์ต เอช. ซอมเมอร์ ถึงท่านเอิร์ลแห่งมาล์มสเบอร์รี่ ลงวันที่ 30 สิงหาคม ค.ศ. 1858,” ใน บันทึกสัมพันธภาพระหว่างประเทศสยามกับนานาประเทศ, แปลโดย พรพรรณ ทองตัน, หน้า 42.

⁵⁶ “ข้อความบางตอนจากหนังสือพิมพ์สิงคโปร์ฟรีเพรส วันอังคารที่ 8 กรกฎาคม ค.ศ. 1858,” ใน บันทึกสัมพันธภาพระหว่างประเทศสยามกับนานาประเทศ, หน้า 47.

เมื่อเกิดปัญหาดังกล่าวขึ้น เซอร์ โรเบิร์ต ซอมเบิร์ต ซึ่งเป็นกงสุลอังกฤษได้จัดให้มีการพบปะกันระหว่างพ่อค้าอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษชาติอื่นที่สถานกงสุลเพื่อหารือกันในเรื่องนี้ และเขาเองยังพยายามชักจูงให้รัฐบาลสยามแก้ไขเรื่องภาษีใหม่ โดยซอมเบิร์ตได้ไปปรึกษากับกรมหลวงวงศาธิราชสนิท เจ้าพระยาพระคลัง ซึ่งทรงเห็นด้วยกับซอมเบิร์ตโดยจะให้สยามกลับมาใช้ระบบการเก็บภาษีตามที่กำหนดไว้ในสนธิสัญญาเบาว์ริง และสยามเองก็ไม่ควรบังคับให้ชาวอังกฤษจ่ายภาษีตามแบบใหม่⁵⁷ แต่อย่างไรก็ตามการกระทำของซอมเบิร์ตยังไม่เป็นผล และเขายังถูกหนังสือพิมพ์สิงคโปร์ฟรีเพรสโจมตีว่าเขายินยอมให้มีการยกเลิกอัตราภาษีเดิมด้วย⁵⁸ ส่วนพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเองก็ทรงถูกหนังสือพิมพ์ฉบับดังกล่าวโจมตีด้วยเช่นกัน ดังนั้นพระองค์จึงทรงเรียกซอมเบิร์ตไปเฝ้าเพื่อทำความเข้าใจในเรื่องนี้ ดังความในจดหมายของซอมเบิร์ตตอนหนึ่งว่า

... ความปรารถนาอันสูงสุดของพระองค์คือ การปรับปรุงให้ดีขึ้น แต่พระองค์ก็ได้ทรงกระทำอย่างระมัดระวัง เนื่องจากพระองค์ต้องทรงดำเนินการร่วมกับพวกขุนนางผู้มีอำนาจที่ยังอยู่กับความโง่เขลา และมีอคติลำเอียง ผู้ซึ่งตลอดเวลาที่ผ่านมามิได้อยู่ในอำนาจที่จะควบคุมได้ ... พระเจ้าอยู่หัวทรงปฏิเสธอย่างหนักแน่นว่า การตั้งอัตราภาษีใหม่มิได้เป็นความตั้งใจของพระองค์ที่จะฝ่าฝืนสนธิสัญญาที่ทำไว้กับอังกฤษ⁵⁹

ปัญหาทางการค้าที่เกิดขึ้นอีกปัญหาหนึ่งคือ ข้าวกลายเป็นสินค้าหายากจนเรือสินค้าต่างๆ ไม่สามารถหาซื้อได้⁶⁰ พ่อค้าสิงคโปร์จึงได้ร้องทุกข์เกี่ยวกับเรื่องนี้ไปยังนายซอมเบิร์ตว่า “...พวก

⁵⁷ “จดหมายเซอร์ โรเบิร์ต เอช. ซอมเบิร์ต ถึงท่านเอิร์ลแห่งมาล์มสเบอรี ลงวันที่ 30 สิงหาคม ค.ศ. 1858,” ใน บันทึกสัมพันธภาพระหว่างประเทศสยามกับนานาประเทศ, หน้า 41 – 42.

⁵⁸ “ข้อความบางตอนจากหนังสือพิมพ์สิงคโปร์ฟรีเพรส วันอังคารที่ 8 กรกฎาคม ค.ศ. 1858,” ใน บันทึกสัมพันธภาพระหว่างประเทศสยามกับนานาประเทศ, หน้า 46.

⁵⁹ “จดหมายเซอร์ โรเบิร์ต เอช. ซอมเบิร์ต ถึงท่านเอิร์ลแห่งมาล์มสเบอรี ลงวันที่ 30 สิงหาคม ค.ศ. 1858,” ใน บันทึกสัมพันธภาพระหว่างประเทศสยามกับนานาประเทศ, หน้า 43 – 44.

⁶⁰ “จดหมายนายแมก คักกัล กัปตันและหัวหน้านายทหารช่องแคบมะละกา ถึงพลเรือตรีเซอร์ เอ็ม. ซี มัวร์ เค.ซี.บี. แมทท์เรือ ลงวันที่ 30 สิงหาคม 1858,” ใน บันทึกสัมพันธภาพระหว่างประเทศสยามกับนานาประเทศ, หน้า 51.

ขุนนางชาวสยามประสงค์จะซื้อข้าวเปลือกทั้งหมดแล้วเอาไปเผา เพื่อให้ข้าวมีราคาสูงขึ้น ...”⁶¹ ส่วนหนังสือพิมพ์สิงคโปร์ฟรีเพรส ได้กล่าวว่า “... พวกขุนนางพยายามจะกว้านซื้อข้าวเปลือกทั้งหมดในประเทศเพื่อโก่งราคาให้สูงขึ้น ...”⁶² แต่ชอมเบิร์กเห็นว่าเป็นเพียงข่าวลือ ไม่สามารถยืนยันได้แน่นอน และไม่มีหลักฐานเพียงพอ อีกทั้งขุนนางสยามก็คงไม่ทำเช่นนั้น เพราะผลประโยชน์ของพวกขุนนางที่จะได้จากการค้าข้าวจะต้องสูญเสียไป ดังนั้นเขาจึงไม่ได้เจรจาเรื่องนี้กับสยาม⁶³

อย่างไรก็ตามปรากฏว่าภายหลังจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงประมาณ 3 ปี การส่งออกสินค้าจากสยามไปยังสิงคโปร์มีมูลค่า ลดลง คือ จากในช่วง ค.ศ.1856 – 1857 ที่มีมูลค่า 3,512,501 รูปี ลดลงเหลือ 2,900,703 รูปีใน ค.ศ.1857 – 1858 และยังคงลดลงอีกจนถึงช่วง ค.ศ.1861 – 1862 ที่มีมูลค่าการส่งออกสินค้าจากสยามเพียง 1,762,703 รูปี จากนั้นจึงปรับตัวขึ้นอีกครั้งจนถึงช่วงปลายรัชกาล⁶⁴ แต่การปรับตัวเพิ่มขึ้นอีกครั้งนี้ พบว่ามูลค่าการส่งออกของสยามนั้นปรับตัวเพิ่มมากขึ้นไม่เท่ากับในช่วงก่อน ค.ศ.1856 ซึ่งสถานการณ์ทางการค้าดังกล่าวนี้ส่วนหนึ่งน่าจะเป็นผลมาจากการกระทำของสยาม เช่น การออกประกาศให้ประชาชนซื้อข้าวเพื่อกักตุนไว้ ความว่า

... มีพระราชโองการ ให้ประกาศแก่ข้าราชการและราษฎรชาวพระนคร ...
ว่าจะโปรดเปิดให้ลูกค้าซื้อข้าวไปจำหน่ายนอกประเทศ เมื่อเปิดแล้วราคาข้าวจะ
ขึ้นไปเพราะฉะนั้นใครที่ใครซื้อข้าวด้วยราคาถูกลง ๆ ก็ให้รีบซื้อหาเก็บไว้ใช้สอย
หรือมากเหลือใช้สอยเมื่อเปิดข้าวออกนอกประเทศแล้วก็จะได้ขายเอากำไร อย่า
เสียดายเงินทุนกลัวข้าวผุเลย รีบซื้อไว้เสียเมื่อข้าวราคายังไม่ขึ้น ไม่ซื้อแล้วถ้า
ราคาข้าวขึ้นไป เพราะเปิดข้าวออกนอกประเทศ ก็อย่าบ่นเอาในหลวงว่าทำให้

⁶¹“จดหมายเซอร์ โรเบิร์ต เอช. ชอมเบิร์ก ถึงท่านเอิร์ลแห่งมาล์มสเบอร์รี่ ลงวันที่ 30 สิงหาคม ค.ศ.1858,” ใน บันทึกสัมพันธภาพระหว่างประเทศสยามกับนานาประเทศ, หน้า 43.

⁶²“ข้อความบางตอนจากหนังสือพิมพ์สิงคโปร์ฟรีเพรส วันอังคารที่ 8 กรกฎาคม ค.ศ.1858,” ใน บันทึกสัมพันธภาพระหว่างประเทศสยามกับนานาประเทศ, หน้า 45.

⁶³“จดหมายเซอร์ โรเบิร์ต เอช. ชอมเบิร์ก ถึงท่านเอิร์ลแห่งมาล์มสเบอร์รี่ ลงวันที่ 30 สิงหาคม ค.ศ. 1858,” ใน บันทึกสัมพันธภาพระหว่างประเทศสยามกับนานาประเทศ, หน้า 43. และ “ข้อความบางตอนจากหนังสือพิมพ์สิงคโปร์ฟรีเพรส วันอังคารที่ 8 กรกฎาคม ค.ศ.1858,” ใน บันทึกสัมพันธภาพระหว่างประเทศสยามกับนานาประเทศ, แปลโดย พรพรรณ ทองตัน, หน้า 45 – 46.

⁶⁴Robert L. Jarman, editor, Annual reports of the Straits Settlements 1855 – 1941 vol.I 1855 – 1867 (Bath: Print in Black, 1998)

ราคาข้าวแพงขึ้น เพราะในหลวงทรงพระเมตตากรุณาแก่ชาวนาจะได้ขายข้าวได้ราคา ... และแก่คนนอกประเทศที่เป็นมนุษย์เหมือนกัน ให้ใช้ข้าวไปกินโดยสะดวกตามกำลังทรัพย์ของเขา เพราะฉะนั้นจึงเดือนชาวในพระนครที่ไม่ได้ทำนาซื้อข้าวเขากินนั้นรีบซื้อข้าวไว้ จะต้องเสียเงินมากเมื่อข้าวขึ้นราคา ...⁶⁵

จากประกาศดังกล่าว ทำให้ข้าวซึ่งเป็นสินค้าที่สิงคโปร์ต้องการมากกลายเป็นสินค้าหายากและมีราคาสูง การประกาศห้ามบรรทุกข้าวออกนอกประเทศนี้ยังมีอีกหลายครั้ง เช่น ใน พ.ศ.2407 ซึ่งการประกาศในครั้งนั้นได้กำหนดห้ามจำหน่ายข้าวออกนอกพระราชอาณาจักรเป็นเวลา 7 เดือน⁶⁶ นอกจากนี้ ใน พ.ศ. 2408 ยังปรากฏว่า “... พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระเจ้าแผ่นดินสยาม ได้ประกาศห้ามลูกค้าต่างประเทศ ไม่ให้บรรทุกเข้า [ข้าว] ออกไปตามหนังสือประกาศ ... แลที่เมืองสิงคโปร์ ข้าพเจ้า [พระพิเทศพานิชสยามพิชิตภักดี] ได้ลงพิมพ์แล้ว...”⁶⁷ ด้วยสาเหตุดังกล่าว ประกอบกับการเพิ่มขึ้นของภาษีสินค้าดังที่ได้กล่าวมาแล้ว จึงเป็นปัจจัยสำคัญส่วนหนึ่งที่ส่งผลให้การส่งออกสินค้าของสยามไปยังสิงคโปร์มีปริมาณลดลง

ส่วนรัฐบาลอังกฤษที่สิงคโปร์ก็เริ่มมีบทบาทสำคัญมากขึ้นเช่นกันในการปกป้องและเรียกกร้องผลประโยชน์ให้กับพ่อค้าในบังคับอังกฤษจากสิงคโปร์ที่เดินทางไปค้าขายในสยาม ภายหลังจากทำสนธิสัญญาเบาว์ริง กล่าวคือ เมื่อพ่อค้าจากสิงคโปร์ประสบปัญหาการค้าในสยามจะเรียกกร้องไปยังเจ้าหน้าที่รัฐบาลอาณานิคม เพื่อให้เจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติราชการอยู่ในอาณานิคมแจ้งมายังกงสุลอังกฤษประจำกรุงเทพฯ และให้กงสุลอังกฤษซึ่งเป็นผู้ที่มีหน้าที่ดูแลผลประโยชน์ของคนในบังคับอังกฤษที่อาศัยอยู่ในสยาม ดำเนินการเจรจากับเจ้าหน้าที่ฝ่ายสยามเพื่อชดใช้ค่าเสียหายหรือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁶⁵ “ประกาศเดือนให้ราษฎรซื้อข้าวเพราะจะเปิดจำหน่ายออกนอกประเทศ พ.ศ.2399,” ใน ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ.2394 - 2400 (กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2503), หน้า 219 - 220.

⁶⁶ “ประชุมพงศาวดารภาคที่ 12 จดหมายเหตุของหมอบรัดเล,” ใน ประชุมพงศาวดารเล่ม 10 (กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2507), หน้า 339.

⁶⁷ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 4 กต.(ล)15, เอกสารเย็บเล่มกระทรวงการต่างประเทศ เล่ม 2 จ.ศ.1223 - 1229, ที่ 90 หนังสือพระพิเทศพานิชสยามพิชิตภักดี กงสุลสยามประจำสิงคโปร์ ถึงท่านเจ้าพระยาพระคลังเสนาบดี ซึ่งได้ว่าการต่างประเทศ ณ กรุงเทพมหานคร ลงวันที่ 16 เดือนยี่นนวารี คฤศตศักราช 1865.

กรณีหนึ่งที่เกิดขึ้นภายหลังจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงคือ กรณีของนายงอะยง พ่อค้าชาวจีนได้บังคับอังกฤษจากสิงคโปร์⁶⁸ ที่เดินทางเข้ามาค้าขายยังเมืองกลันตัน ซึ่งเป็นเมืองภายใต้การปกครองของสยาม ปรากฏว่าเรือของนายงอะยงถูกปล้นสินค้าไป ต่อมานายงอะยงจึงแจ้งเรื่องไปยังท่านข้าหลวงแมคเคนซี ประธานเทศมนตรีประจำเมืองสิงคโปร์⁶⁹ จากนั้นนายแมคเคนซีจึงแจ้งเรื่องของนายงอะยงมายังเซอร์ชอมเบิร์ก เพื่อให้เซอร์ชอมเบิร์ก "... ดำเนินมาตรการที่จำเป็นเพื่อชดใช้ค่าเสียหายให้แก่นายงอะยง ..." ⁷⁰ ดังนั้นเซอร์ชอมเบิร์กจึงแจ้งเรื่องมายังเจ้าพระยาพระคลังและเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ สมุหกลาโหม ส่วนราชาแห่งกลันตันนั้นได้ชดใช้ค่าเสียหายให้แก่นายงอะยงไปก่อนแล้วเป็นเงิน 2,793 ดอลลาร์⁷¹

เมื่อฝ่ายสยามรับทราบกรณีของนายงอะยงแล้ว เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ได้ส่งเรืออารีเอลพร้อมขุนนางกลาโหมไปสอบสวนเรื่องดังกล่าว⁷² แต่เมื่อการสอบสวนเสร็จสิ้นแล้วเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์กลับเห็นว่าคำร้องทุกข์ของงอะยงนั้นเกินความจริง และเงินค่าเสียหายที่นายงอะยงได้รับจากราชากลันตันก็มากเกินไปเกินราคาสินค้าที่เสียหาย แต่นายงอะยงกลับไม่แจ้งแก่ราชากลันตัน ดังนั้นการกระทำของงอะยงจึงเป็นการกระทำเพื่อให้ได้รับเงินค่าเสียหายโดยวิธีคดโกง เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์จึงขอให้เซอร์ชอมเบิร์กแจ้งเรื่อง พร้อมรายละเอียดต่าง ๆ ไปยังนายแมคเคนซีให้ทราบความจริงด้วย⁷³

จากกรณีของนายงอะยง ได้แสดงให้เห็นถึงบทบาทของเจ้าหน้าที่รัฐบาลอังกฤษที่สิงคโปร์ และกงสุลอังกฤษประจำกรุงเทพฯ ในการเรียกร้องและปกป้องผลประโยชน์ของคนในบังคับอังกฤษเมื่อเดินทางเข้ามาค้าขายในสยาม ซึ่งนอกจากการให้ความช่วยเหลือแก่พ่อค้าในบังคับอังกฤษโดยการเรียกร้องค่าเสียหายดังกล่าวแล้ว เมื่อมีปัญหาทางการค้าภายในสยาม รัฐบาล

⁶⁸ "จดหมายเซอร์ โรเบิร์ต เอช. ชอมเบิร์ก ถึงท่านเอิร์ลแห่งมาล์มสเบอรี ลงวันที่ 31 กรกฎาคม ค.ศ. 1858," ใน บันทึกความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสยามกับนานาประเทศ, หน้า 17.

⁶⁹ "จดหมายชอมเมอร์เซต แมคเคนซี ถึงเซอร์ โรเบิร์ต เอช. ชอมเบิร์ก ลงวันที่ 16 มิถุนายน ค.ศ. 1858," ใน บันทึกความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสยามกับนานาประเทศ, หน้า 19.

⁷⁰ "จดหมายเซอร์ โรเบิร์ต เอช. ชอมเบิร์ก ถึงท่านเอิร์ลแห่งมาล์มสเบอรี ลงวันที่ 28 ตุลาคม ค.ศ. 1858," ใน บันทึกความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสยามกับนานาประเทศ, หน้า 85.

⁷¹ "จดหมายนายงอะยง ถึงเซอร์ โรเบิร์ต เอช. ชอมเบิร์ก ลงวันที่ 29 กันยายน ค.ศ. 1858," ใน บันทึกความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสยามกับนานาประเทศ, หน้า 88.

⁷² "จดหมายเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ถึงเซอร์ โรเบิร์ต เอช. ชอมเบิร์ก ลงวันที่ 19 ตุลาคม ค.ศ. 1858," ใน บันทึกความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสยามกับนานาประเทศ, หน้า 89.

⁷³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 90 - 91.

อังกฤษยังใช้อีกวิธีหนึ่ง คือ การส่งเรือเข้ามาดูแลผลประโยชน์ของคนในบังคับอังกฤษ ซึ่งในเรื่องนี้ ผู้ที่มีบทบาทสำคัญคือ เซอร์โรเบิร์ต ซอมเบิร์ต โดยซอมเบิร์ตได้แจ้งไปยังรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนว่า “... การให้สิทธิที่เกี่ยวกับการคุ้มครองกลายเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับเรือรบหรือเรือปืนของสมเด็จพระราชินี ที่จะมาทอดสมออยู่ในแม่น้ำตรงข้ามกับสถานกงสุล มากกว่าที่จะได้รับความคุ้มครองจากกองรักษาความปลอดภัยของชาวสยามหลายท่านัก ...”⁷⁴ เมื่อกรมหลวงวงศาธิราชสนิททรงทราบความต้องการของเซอร์ซอมเบิร์ต พระองค์ได้แจ้งแก่เซอร์ซอมเบิร์ตว่า ทางสยามจะจัดกองทัพสยามไปคุ้มครองสถานกงสุลอังกฤษหากมีความจำเป็น⁷⁵ แต่เซอร์ซอมเบิร์ตไม่ตอบตกลง และยังได้ยืนยันไปทางรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนอีกครั้งว่า “... รัฐบาลสมเด็จพระราชินีควรเข้ามาดำเนินการช่วยเหลือคุ้มครองพวกเขา [คนได้บังคับอังกฤษในสยาม] ในประเทศที่ยังมีความเจริญครึ่งๆ กลางๆ โดยการส่งเรือรบหลวงสักลำหนึ่งมาประจำการ ณ ที่นี้”⁷⁶

ความต้องการของซอมเบิร์ตนี้ นอกจากเขาจะแจ้งไปยังรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนแล้ว ซอมเบิร์ตยังได้แจ้งให้กับพลเรือตรี เซอร์ ไมเคิล ซีมัวร์ (Colonel Sir Michael Seymour) แม่ทัพเรืออังกฤษทราบถึงเหตุการณ์การปล้นทรัพย์ที่เกิดขึ้นกันมาของอะฮง และความต้องการเรือปืนที่จะเข้ามาให้ความคุ้มครองชาวอังกฤษในสยามด้วย ซึ่งนายซอมเบิร์ตแนะนำให้ซีมัวร์ส่งเรือปืน 1-2 ลำ มาดูแลบริเวณอ่าวสยาม⁷⁷ รวมทั้งเซอร์ โรเบิร์ต แมคเคลอร์ ผู้บังคับการเรือประจำสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์ก็ได้รับการแจ้งเรื่องราวที่เกิดขึ้นในสยามจากเซอร์ซอมเบิร์ตเช่นกันและ “... ขอร้องให้เขา [เซอร์ โรเบิร์ต แมคเคลอร์] ส่งเรือปืนมาปกป้องคนในบังคับอังกฤษที่ประเทศสยามในกรุงเทพฯ”⁷⁸

การกระทำของซอมเบิร์ตในครั้งนี้ ในด้านหนึ่งได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์ ซึ่งมีสิงคโปร์เป็นศูนย์กลางการปกครองคือ เป็นอาณานิคมที่กงสุลอังกฤษประจำกรุงเทพฯ จะขอความช่วยเหลือในยามที่เกิดปัญหาในกรุงเทพฯ ดังเช่นในกรณีการขอเรือปืนตามที่ได้กล่าวรายละเอียดมาแล้ว ทั้งนี้เพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์ของคนในบังคับอังกฤษ ซึ่งความคิดและวิธีการของซอมเบิร์ตนี้ เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับความเห็นของข้าราชการอังกฤษในสิงคโปร์แล้ว

⁷⁴“จดหมายเซอร์ โรเบิร์ต เอช. ซอมเบิร์ต ถึงท่านเอิร์ลแห่งมาร์ลสเบอร์รี่ ลงวันที่ 20 พฤศจิกายน ค.ศ. 1858,” ใน บันทึกความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสยามกับนานาประเทศ, หน้า 109.

⁷⁵“จดหมายเซอร์ โรเบิร์ต เอช. ซอมเบิร์ต ถึงท่านเอิร์ลแห่งมาร์ลสเบอร์รี่ ลงวันที่ 26 พฤศจิกายน ค.ศ. 1858,” ใน บันทึกความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสยามกับนานาประเทศ, หน้า 111.

⁷⁶เรื่องเดียวกัน, หน้า 111-112.

⁷⁷“จดหมายเซอร์ โรเบิร์ต เอช. ซอมเบิร์ต ถึงท่านเอิร์ลแห่งมาร์ลสเบอร์รี่ ลงวันที่ 20 พฤศจิกายน ค.ศ. 1858,” ใน บันทึกความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสยามกับนานาประเทศ, หน้า 108.

⁷⁸เรื่องเดียวกัน.

พบว่ามีความเห็นที่สอดคล้องกัน เช่น นายที. แมค คูกัล ผู้ดำรงตำแหน่งหัวหน้านายทหารช่องแคบมะละกา ซึ่งประจำการอยู่ที่สิงคโปร์ นายที. แมค คูกัลเคยเดินทางเข้ามายังสยามเพื่อมาสำรวจคาบสมุทรมลายู และได้มีโอกาสเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่กรุงเทพฯแล้ว ซึ่งในเรื่องนี้เขาเองก็มีความเห็นว่า “... การปรากฏตัวของเรือรบบางครั้งก็ทำให้ได้รับผลดีอย่างใหญ่หลวงได้...”⁷⁹

การตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องมีเรือปืนของอังกฤษเข้ามาประจำการเพื่อดูแลผลประโยชน์และคุ้มครองคนในบังคับอังกฤษในสยามที่มีมากขึ้นนี้ ส่วนหนึ่งยังเป็นผลมาจากคำร้องเรียนของกลุ่มพ่อค้าในกรุงเทพฯด้วย เช่น ตัวแทนจาก บริษัทแฮมิลตัน เกร บริษัทจากสิงคโปร์ และบริษัทบอร์เนียว ซึ่งได้มีจดหมายแจ้งมาถึงนายชอมเบิร์กเพื่อขอเรือรบมาประจำในสยาม ความว่า

... พวกเราไม่รู้สักยี่สิบปีที่ได้รับแต่งตั้งมาประจำในประเทศซึ่งสภาพการณ์บ้านเมืองปัจจุบันไม่น่าปลอดภัยเลย ท่านทราบดีว่าความรู้สึกเกรงกลัวที่มีอยู่ ได้แผ่กระจายไปอย่างกว้างขวางและเพิ่มมากขึ้น ด้วยความมั่งร่ำรวยของชาวจีน และความรู้สึกนั้น ไม่ได้จำกัดอยู่แค่ในสังคมหมู่หนึ่งเท่านั้น แต่ได้แผ่ขยายไปทั่ว

... ชาวจีนจำนวนมากและชาวเอเชียอื่น ๆ กำลังอยู่ในสภาพแห่งความไม่พอใจรัฐบาล และเพียงแต่กำลังรอคอยโอกาสเหมาะที่จะลุกขึ้นก่อการจลาจล ไม่ต้องสงสัยเลยว่าเรื่องนี้เป็นผลมาจากการกดขี่ และถูกรบกวนเรียกเก็บภาษี ... พวกเราให้ความสนใจในฐานะที่ทำการค้าขายอยู่ในสยาม ซึ่งเป็นเมืองหลวงขนาดใหญ่ที่พวกเราจำนวนมากมาตั้งหลักแหล่ง ... พวกเราไม่สามารถจะหลบหลีกเหตุการณ์ใด ๆ ดังเช่นการจลาจลนี้ได้พวกเราทั้งหมดคือกลุ่มบุคคลที่น่าสงสาร

พวกเรารู้สึกแน่ใจว่า ความมีอิทธิพลสูงสุดของท่านจะช่วยเอื้อประโยชน์ให้พวกเราคลี่คลายและพ้นจากสภาพที่ไม่พึงพอใจ พวกเราใคร่ขอแนะนำวิถีทางที่จะทำให้เกิดความตื่นตระหนกในขณะนี้สงบลงบ้าง โดยการที่คณะผู้แทนของบรรดากงสุลต่างประเทศทั้งหลายขอเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นการส่วนพระองค์ เพื่อจูงใจพระองค์ให้ลดมาตรการที่เป็นภาระหนัก และสร้างความดีดร้อนเอารัดเอาเปรียบประชาชนอยู่ในขณะนี้ ...

⁷⁹ “จดหมายที. แมค คูกัล หัวหน้านายทหารช่องแคบมะละกา ถึงพลเรือตรีเซอร์ เอ็ม. ซิมัวร์ ลงวันที่ 30 สิงหาคม ค.ศ. 1858.” ใน บันทึกความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสยามกับนานาประเทศ, หน้า 51.

ในระหว่างนั้นพวกเรา ก็หวังว่าท่านจะใช้ความพยายามอย่างเต็มที่ที่จะจัดการส่งเรือรบ สักลำหนึ่งไปกรุงเทพฯ โดยเร็วเท่าที่จะทำได้ เนื่องจากพวกเราปราศจากความคุ้มครองทั้งผู้คนและทรัพย์สินในเหตุการณ์ที่กรุงอยู่นี้โดยสิ้นเชิง พวกเราคิดว่า การค้าขายจำนวนมากมายกับประเทศสยาม สมควรที่จะได้รับการคุ้มครองอย่างจริงจัง รวมทั้งควรจะมีเรือรบสักลำหนึ่งไปประจำการอยู่ที่ท่าเรือของชาวจีน และโดยการนำเสนอของท่าน พวกเราคิดว่าในอนาคต เรือรบของสมเด็จพระราชินีสักลำหนึ่งจะต้องมาประจำที่นี่เสมอ หากปราศจากสิ่งนี้ ความรู้สึกไม่มั่นคงในความปลอดภัยที่อาจเกิดขึ้นในเวลาใด ๆ ก็ไม่อาจหมดสิ้นไปได้ ถ้าเป็นเช่นนั้นเราไม่กลัวหรือว่าจะมีผลก่อให้เกิดความเสียหายต่อการค้ากับประเทศสยามตามมาได้⁸⁰

จะเห็นได้ว่า กงสุลอังกฤษประจำสยามและข้าราชการอังกฤษที่สิงคโปร์ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญอย่างมากในด้านการปกป้องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของพ่อค้าจากสิงคโปร์ที่เข้ามาทำการค้าในสยาม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เวลาที่เกิดปัญหาเกี่ยวกับการค้า เช่น การเก็บภาษี การกักตุนสินค้า ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อประโยชน์ของพ่อค้าจากสิงคโปร์โดยตรง ดังนั้นเมื่อเกิดปัญหาดังกล่าว ทั้งกงสุลอังกฤษและข้าราชการที่สิงคโปร์จะร้องเรียนมายังรัฐบาลสยามเพื่อให้รัฐบาลสยามดำเนินการแก้ไข ซึ่งนอกจากการร้องเรียนเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของพ่อค้าในลักษณะดังกล่าวแล้ว ทั้งกงสุลอังกฤษประจำสยามและข้าราชการอังกฤษที่สิงคโปร์ยังเห็นว่าควรส่งเรือเข้ามาลาดตระเวนใกล้ ๆ เพื่อคอยดูแลผลประโยชน์ของพ่อค้าอังกฤษด้วย

2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

2.3.1 กรณีการยิงเมืองตรังกานู พ.ศ.2405: การแทรกแซงหัวเมืองมลายูในปกครองของสยามของสิงคโปร์ในระยะแรกเริ่ม

นับตั้งแต่การยึดครองสิงคโปร์เป็นอาณานิคม พ่อค้าอังกฤษและพ่อค้าจีนเริ่มเดินทางเข้ามาค้าขายในสิงคโปร์มากขึ้น โดยอาศัยสิงคโปร์เป็นท่าเรือขนส่งและแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างสินค้าจากยุโรปกับสินค้าจากเอเชีย ซึ่งพ่อค้าเหล่านี้ได้รับประโยชน์มากมายจากการเดินทางมาค้าขายยัง

⁸⁰ “จดหมายคนของบริษัทแอมิสตัน เกร และบริษัทบอเนียว ถึงเซอร์ โรเบิร์ต เอช. ซอมเบิร์ต ลงวันที่ 20 พฤศจิกายน ค.ศ.1858,” ใน *บันทึกความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสยามกับนานาประเทศ*, หน้า 113 - 114.

สิงคโปร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ได้รับประโยชน์จากการดำเนินนโยบายการเป็นเมืองท่าปลอดภาษี แต่ผลประโยชน์ทางการค้าอีกส่วนหนึ่งที่พ่อค้าอังกฤษและพ่อค้าจีนในสิงคโปร์ยังเห็นว่าพวกตนไม่ได้รับอย่างเต็มที่นัก คือ ในการค้าขายกับจีน เพราะบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษได้รับสิทธิผูกขาดการค้ากับจีนมาตั้งแต่ พ.ศ.2356 (ค.ศ.1813)⁸¹ ทำให้พ่อค้าจากสิงคโปร์ไม่สามารถนำเรือบรรทุกสินค้าเข้าไปค้าขายยังเมืองท่าต่างๆ ของจีนได้ พ่อค้าสิงคโปร์จึงขาดผลประโยชน์ในส่วนดังกล่าวไป จนกระทั่ง พ.ศ.2376(ค.ศ.1833) รัฐบาลอังกฤษจึงได้ยกเลิกสิทธิผูกขาดการค้ากับจีนของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ จากนั้นพ่อค้าเอกชนในสิงคโปร์จึงสามารถเดินทางทำการค้ากับจีนได้อย่างเต็มที่ รวมทั้งบริษัทเอกชนต่างๆ ของพ่อค้าจากอังกฤษก็เข้ามาตั้งสาขามากขึ้น เช่นกันในช่วงทศวรรษ 1840⁸² เพื่อเข้ามาร่วมทำการค้ากับจีน

ในระยะต่อมา ผลประโยชน์ทางการค้ากับจีนที่พ่อค้าสิงคโปร์ได้รับจากการขนส่งสินค้ายุโรปและเอเชียไปขายยังเมืองท่าต่าง ๆ ในจีนนั้น กลับได้รับผลกระทบอย่างมากภายหลังการครอบครองเกาะช่องกวงของอังกฤษตามสนธิสัญญานานกิง เนื่องจากช่องกวงได้กลายเป็นศูนย์รวมสินค้าอีกแห่งหนึ่งในเอเชียและพร้อมที่จะขนถ่ายสินค้าไปยังจีนมากกว่าสิงคโปร์ เพราะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่ใกล้กับจีนมากกว่า ดังนั้นพ่อค้าจากสิงคโปร์ที่เคยได้รับผลประโยชน์มากมายจากการค้ากับจีนจึงประสบปัญหา ทำให้พ่อค้าสิงคโปร์ต้องเปลี่ยนตลาดการค้าของตนมาพึ่งตลาดบริเวณคาบสมุทรมาลายู⁸³

นอกจากเหตุผลทางด้านความได้เปรียบของเกาะช่องกวงที่ทำให้พ่อค้าจากสิงคโปร์เสียประโยชน์ในการค้ากับจีนจนต้องมองหาตลาดใหม่แล้ว สาเหตุสำคัญอีกส่วนหนึ่งที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวคือ ชาตินิยมอำนาจยุโรปอื่น ๆ ได้เริ่มขยายอิทธิพลเข้ามาในเอเชียและพยายามสร้างตลาดการค้าเปิดสำหรับสินค้าของตน⁸⁴ เช่น ฝรั่งเศส ได้ขยายอิทธิพลเข้ามาในเขตอินโดจีน ส่วนดัตช์ได้ขยายอิทธิพลเข้ามาในเกาะสุมาตรา⁸⁵ ทำให้พ่อค้าจากสิงคโปร์ประสบปัญหาในการ

⁸¹ Anthony Webster, *Gentleman capitalist: British imperialism in Southeast Asia 1770 – 1890*, (London: Tauris Academic Studies, 1998), p. 117.

⁸² D.R. SarDesai, *British trade and expansion in Southeast Asia 1830 – 1914*, p. 56.

⁸³ Anthony Webster, *Gentleman capitalist: British imperialism in Southeast Asia 1770 – 1890*, p. 118.

⁸⁴ เอน.เจ. โรอัน, *การสร้างชาติมาเลเซียและสิงคโปร์*, แปลโดย ประกายทอง สิริสุข, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2526), หน้า 116.

⁸⁵ David Joel Steinburg, editor, *In search of Southeast Asia: A modern history* (Singapore: Oxford University Press, 1985), p. 138.

เดินทางไปค้าขายในดินแดนดังกล่าว จึงจำเป็นต้องหันมาพึ่งพาการค้าในบริเวณคาบสมุทรมาลายูมากขึ้น

จากสาเหตุปัจจัยดังกล่าว ทำให้พ่อค้าจากสิงคโปร์หันมาคาดหวังกับการแสวงหาประโยชน์ทางการค้าในบริเวณคาบสมุทรมาลายูมากยิ่งขึ้น เช่น บริเวณฝั่งทะเลตะวันออกแถบเมืองกลันตัน ตรังกานู ส่วนในด้านการลงทุนนั้นก็ขยายตัวมากขึ้นเช่นกัน เพราะดินแดนในคาบสมุทรมาลายูเป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยดีบุก ซึ่งดีบุกนี้กำลังเป็นที่ต้องการของตลาดยุโรปอย่างมาก เนื่องจากต้องนำไปใช้ในโรงงานอุตสาหกรรม เช่น โรงงานอุตสาหกรรมอาหารกระป๋อง⁸⁶ พ่อค้าจากสิงคโปร์จึงเข้ามาลงทุนในคาบสมุทรมาลายูมากขึ้นนับตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในเขตที่พบว่ามีแร่ดีบุกเป็นจำนวนมาก เช่น เประ (Perak) สลังงอร์ (Selangor) สุนไฮงอจอง (Sungei Ujong)⁸⁷ ดังนั้นคาบสมุทรมาลายูจึงกลายเป็นเขตผลประโยชน์สำคัญเขตหนึ่งของพ่อค้าจากสิงคโปร์

ในขณะที่ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของพ่อค้าจากสิงคโปร์ที่มีอยู่ในคาบสมุทรมาลายูกำลังเพิ่มมากขึ้น ความต้องการอย่างหนึ่งของพ่อค้าจากสิงคโปร์ที่มีตามมาก็คือ อำนาจและอิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลอังกฤษในเขตคาบสมุทรมาลายู ทั้งนี้เพื่อให้การลงทุนมีความมั่นคงและเป็นการสร้างความมั่นใจให้กับพ่อค้าในการเดินทางเข้ามาค้าขาย เพราะการเมืองภายในรัฐมลายูมักเกิดความไม่สงบ มีปัญหาทั้งในทางการเมืองภายในและความขัดแย้งระหว่างรัฐต่าง ๆ บ่อยครั้ง ดังนั้นพ่อค้าจากสิงคโปร์จึงพยายามผลักดันข้าราชการอังกฤษที่สิงคโปร์ให้เข้ามาคุ้มครองผลประโยชน์ทางการค้าในคาบสมุทรมาลายู โดยต้องการให้ฝ่ายรัฐบาลดำเนินนโยบายแทรกแซงกิจการภายในของรัฐมลายู ทั้งนี้เพื่อให้รัฐบาลอังกฤษมีโอกาสเข้ามาจัดระเบียบราชการเมืองภายในและสร้างเขตอิทธิพลของอังกฤษขึ้น⁸⁸

ในขณะเดียวกันในช่วงกลางทศวรรษที่ 1840 หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นในสิงคโปร์ยังได้พยายามเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับผลประโยชน์ของพ่อค้าจากสิงคโปร์ที่มีอยู่ในคาบสมุทรมาลายู และเริ่มเรียกร้องให้ข้าราชการอังกฤษในสิงคโปร์ขยายอิทธิพลหรือเข้ามาผนวกดินแดนในคาบสมุทร

⁸⁶ เอน.เจ. โรฮัน, การสร้างชาติมาเลเซียและสิงคโปร์, หน้า 128.

⁸⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 124. และ D.R.SarDesai, British trade and expansion in Southeast Asia 1830 - 1914, p.140.

⁸⁸ Nicholas Tarling, Imperial Britain in Southeast Asia (Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1975), p. 60.

มลายู⁸⁹ ซึ่งข้าราชการอังกฤษในสิงคโปร์ก็เห็นด้วยกับนโยบายดังกล่าว เพราะการมีอำนาจและอิทธิพลทางการเมืองในคาบสมุทรมลายูจะช่วยรักษาผลประโยชน์ของพ่อค้าสิงคโปร์ไว้ได้ แต่การดำเนินการแทรกแซงรัฐในคาบสมุทรมลายูของสิงคโปร์นั้นกลับไม่ได้รับความเห็นชอบจากลอนดอนและอินเดีย⁹⁰ ซึ่งเป็นผู้ควบคุมการดำเนินนโยบายของรัฐบาลอังกฤษที่สิงคโปร์ ดังนั้นทางสิงคโปร์จึงไม่สามารถดำเนินการแทรกแซงดินแดนดังกล่าวได้อย่างเป็นทางการ แต่ข้าราชการในสิงคโปร์ก็ยังพยายามต่อไปโดยเริ่มผูกมิตรกับสุลต่านและข้าราชการชั้นสูงในรัฐต่างๆ⁹¹ เพื่อเข้าไปมีอิทธิพลทางการเมืองเหนือชนชั้นนำเหล่านั้น ซึ่งจะนำไปสู่การขยายอิทธิพลและเข้ายึดครองดินแดนในระยะต่อมา

เมื่อพิจารณาถึงแนวนโยบายของรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนและรัฐบาลอังกฤษที่อินเดียที่มีต่อรัฐมลายูนั้นกลับมีความสอดคล้องกันคือ การไม่แทรกแซงหรือผนวกดินแดนใดๆ เพื่อเป็นอาณานิคมเพิ่มเติม โดยทางลอนดอนนั้นไม่สนใจการเข้าแทรกแซงกิจการภายในรัฐในคาบสมุทรมลายูมากนัก เพราะมีผลประโยชน์ในบริเวณดังกล่าวอยู่น้อย⁹² และผู้นำรัฐบาลในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ก็เป็นกลุ่มพรรคเสรีนิยม (Liberal Party) ซึ่งเห็นว่าการครอบครองดินแดนไม่ใช่สิ่งจำเป็น และการมีอาณานิคมเพิ่มจะทำให้รัฐบาลมีภาระเพิ่มมากขึ้นด้วย แต่อย่างไรก็ตาม รัฐบาลอังกฤษยังคงดำเนินนโยบายเพื่อรักษาตลาดการค้าเสรีของตนไว้ต่อไปเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ⁹³

ส่วนรัฐบาลอังกฤษที่อินเดียนั้น ได้รับคำสั่งจากทางลอนดอนในแนวทางดังกล่าวเช่นกันคือ ให้มุ่งรักษาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ หลีกเลี่ยงการมีพันธะและความผูกพันทางการเมืองในคาบสมุทรมลายู ไม่ได้รับอนุญาตให้แสวงหาดินแดนเพื่อเป็นอาณานิคมเพิ่มเติม รวมทั้งทางรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนยังได้ออกพระราชบัญญัติการปกครองอินเดียขึ้นใน พ.ศ.2327 (ค.ศ.1784) ด้วย ซึ่งพระราชบัญญัตินี้ได้วางหลักการไม่แทรกแซงไว้อย่างมั่นคง⁹⁴ ทางรัฐบาล

⁸⁹ D.R.SarDesai, *British trade and expansion in Southeast Asia 1830 – 1914*, p. 59. and C.D. Cowan, *Nineteenth – Century Malaya: The origins of British political control* (London: Oxford University Press, 1961), p 126.

⁹⁰ David Joel Steinburg, editor, *In search of Southeast Asia: A modern history*, p.138. และ ดี จี อี ฮอลล์, *ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 2*, หน้า 629.

⁹¹ D.R. SarDesai, *British trade and expansion in Southeast Asia 1830 – 1914*, p.60.

⁹² Nicholas Tarling, *Imperial Britain in Southeast Asia*, p. 4.

⁹³ เอน.เจ. ไรอัน, *การสร้างชาติมาเลเซียและสิงคโปร์*, แปลโดย ประกายทอง สิริสุข, หน้า 127 - 128.

⁹⁴ ดี จี อี ฮอลล์, *ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 2*, หน้า 597.

อินเดียยอมรับหลักการและดำเนินนโยบายไม่ขยายอาณาเขตเข้าไปในคาบสมุทรมาลายูตามคำสั่งของรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนเรื่อยมา ส่วนหนึ่งเพราะไม่ต้องการมีภาระทางด้านงบประมาณที่ใช้ปกครองอาณานิคมเพิ่มมากขึ้น และผลประโยชน์ทางการค้าบริเวณ สเตรตส์ เซตเทิลเมนต์ และคาบสมุทรมาลายูของรัฐบาลอังกฤษที่อินเดียก็มีไม่มากนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังจาก พ.ศ.2376 ที่บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษถูกเลิกการผูกขาดการค้ากับจีน ผลประโยชน์ทางการค้าของอินเดียก็เริ่มลดลง อาณานิคมในสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์ไม่ได้ช่วยเอื้อประโยชน์ทางการค้าและไม่ได้เป็นจุดคุ้มครองเส้นทางการค้ากับจีนเหมือนเมื่อก่อน อีกทั้งการดำเนินนโยบายการเป็นเมืองท่าปลอดภาษีของสิงคโปร์ยังส่งผลให้อินเดียไม่ได้รับรายได้จากการเก็บภาษีการค้าอย่างเต็มที่ด้วย ดังนั้นทางอินเดียจึงไม่เห็นประโยชน์ของการเข้าแทรกแซงการเมืองภายในและไม่มีสนใจที่จะขยายเขตอาณานิคมอังกฤษเข้าไปในคาบสมุทรมาลายู⁹⁵ รวมทั้งดินแดนอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หากไม่ได้รับผลตอบแทนจากการบริหารอาณานิคมใหม่อย่างคุ้มค่า รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียจึงไม่ให้ความสำคัญกับดินแดนบริเวณดังกล่าว ต่างกับช่วงที่ยังผูกขาดการค้ากับจีนอยู่ เพราะในการเดินทางไปค้ากับจีน บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษจำเป็นต้องใช้ดินแดนในคาบสมุทรมาลายูเป็นท่าเรือขนถ่ายสินค้าและเป็นแหล่งรวบรวมสินค้าจากเอเชียที่เป็นที่ต้องการของจีนไปขายต่อ แต่เมื่อบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษไม่ได้รับสิทธิผูกขาดการค้ากับจีนแล้ว ทางอินเดียจึงไม่ให้ความสำคัญกับการขยายอาณานิคมในคาบสมุทรมาลายูเพื่อประโยชน์ทางการค้ากับจีนอีก

แม้การดำเนินนโยบายของอินเดียต่อดินแดนในคาบสมุทรมาลายูจะถูกกำหนดให้เห็นนโยบายการไม่แทรกแซงและไม่ขยายเขตอาณานิคมก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติอาจกล่าวได้ว่าทางอินเดียไม่ได้เคร่งครัดนัก เนื่องจากอินเดียยังคงดำเนินนโยบายแทรกแซงบางประการเพื่อรักษาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของอังกฤษในคาบสมุทรมาลายูไว้ ดังเช่น การทำสนธิสัญญาเบอร์นี ซึ่งรัฐบาลอังกฤษที่อินเดียส่งคณะผู้แทนเข้ามาเจรจากับสยาม โดยการเจรจานั้นมีการเจรจาเกี่ยวกับดินแดนในคาบสมุทรมาลายูด้วยเพื่อกำหนดขอบเขตอำนาจของอังกฤษและสยามให้ชัดเจน ดังนี้

1. ไทรบุรีอยู่ใต้การปกครองของสยาม โดยตรง
2. สยามอนุญาตให้พ่อค้าอังกฤษเข้ามาค้าขายในตรังกานูและกลันตันได้ และอังกฤษจะไม่ รุกรานรัฐทั้งสอง
3. สยามและอังกฤษจะไม่รุกรานเประและสลังอร์⁹⁶

⁹⁵ D. R. SarDesai, *British trade and expansion in Southeast Asia 1830 – 1914*, p. 69.

⁹⁶ “หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี ประเทศอังกฤษแลประเทศสยาม คฤศศักราช 1826,” ใน *หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญาเล่ม 1 (พ.ศ.2160 – 2412) สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศและองค์ระหว่างประเทศ*, หน้า 17 – 26.

จากข้อตกลงในสนธิสัญญาเบอร์นีดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า ทางรัฐบาลอังกฤษที่อินเดีย พยายามเข้าแทรกแซงรัฐในคาบสมุทรมลายูโดยการทำข้อตกลงเพื่อจำกัดขอบเขตอำนาจของสยาม ในมลายู และเจรจาให้รัฐประะและสลังอร์เป็นอิสระในทางการเมืองจากทั้งอังกฤษและสยาม ทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์ทางการค้าของอังกฤษเอง แต่การยอมรับในสนธิสัญญาเบอร์นีของรัฐบาล อังกฤษที่อินเดียนั้น ยังอาจกล่าวได้ว่าเป็นเพียงการกระทำเพื่อรักษาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและ ตลาดการค้าเสรีไว้ให้กับพ่อค้าอังกฤษเท่านั้น รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียยังไม่ได้ขยายเขตอาณานิคมเข้าไปในคาบสมุทรมลายู

จากแนวนโยบายและการดำเนินการของรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนและอินเดียต่อดินแดน ในคาบสมุทรมลายูดังที่ได้กล่าวมาทั้งหมด โดยภาพรวมนั้นจะพบว่า รัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอน และอินเดียยังคงให้ความสำคัญกับการหลีกเลี่ยงการมีพันธมิตรผูกพันทางการเมืองและการขยาย อาณานิคมเข้าไปในคาบสมุทรมลายู เพราะทั้งรัฐบาลที่ลอนดอนและอินเดียไม่ได้มีผลประโยชน์ ทางเศรษฐกิจในคาบสมุทรมลายูมากนัก ต่างจากพ่อค้าในสิงคโปร์ที่นับวันมีแต่จะขยายเขตการ ลงทุนเข้าไปในคาบสมุทรมลายูมากขึ้นเรื่อยๆ เช่น การทำเหมืองแร่ ฯลฯ ท่ามกลางความวุ่นวาย ทางการเมืองภายในของรัฐสุลต่านมาเลย์ ทำให้พ่อค้าจากสิงคโปร์ต้องการความคุ้มครองจากรัฐบาลอังกฤษและต้องการให้ผนวกดินแดน โดยเร็วเพื่อให้อังกฤษได้ควบคุมการบริหารการ ปกครองได้อย่างเต็มที่ ซึ่งการบริหารของอังกฤษนี้จะช่วยให้ปัญหาทางการเมืองภายในรัฐสุลต่าน ต่างๆ ลดลง ซึ่งจะส่งผลให้การค้าและการลงทุนของพ่อค้าจากสิงคโปร์ราบรื่นมากขึ้น

แต่เมื่อรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนเพิกเฉยต่อการทำตามความต้องการของพ่อค้าในสิงคโปร์ ข้าราชการอังกฤษที่สิงคโปร์จึงเป็นกลุ่มที่ถูกผลักดันให้เข้ามาดำเนินการเพื่อสนองต่อความต้องการ ดังกล่าวแทน ทั้งนี้เพื่อเป็นการพิทักษ์ผลประโยชน์ของพ่อค้าภายใต้บังคับ ดังนั้นเมื่อเกิดปัญหา ความไม่สงบภายในรัฐสุลต่านมาเลย์หรือเกิดการแทรกแซงเข้ามาสร้างอิทธิพลในคาบสมุทรมลายู ของสยาม รัฐบาลอังกฤษที่สิงคโปร์จะดำเนินการจัดขบวนทัพที่ต่างๆ ที่บางครั้งไม่ได้รับการอนุมัติ จากทางลอนดอนและอินเดีย

จากความต้องการของพ่อค้าในสิงคโปร์ดังกล่าว ทำให้ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์เริ่มดำเนิน นโยบายแทรกแซงดินแดนทางตอนใต้ของสยาม โดยเริ่มจากกรณีการยิงเมืองตรังกานูใน พ.ศ.2405 (ค.ศ.1862) กรณีดังกล่าวเป็นความขัดแย้งระหว่างสยามกับสิงคโปร์โดยตรง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความ พยายามของสิงคโปร์ที่จะแทรกแซงดินแดนในคาบสมุทรมลายูที่อยู่ภายใต้การปกครองของสยามอย่าง ชัดเจน

จุดเริ่มต้นของกรณีการยิงเมืองตรังگانูเริ่มใน พ.ศ.2401 (ค.ศ.1858) เมื่อเกิดการทะเลาะวิวาทระหว่างบุตรชายของเบนดาฮารา (bendahara) ผู้ครองรัฐปาหัง⁹⁷ คือ ตุน มุตาศีร์ (Tun Mutaahir) ผู้พี่ และหวัน อาหมัด (Wan Ahmad) ผู้น้องเพื่อครอบครองตำแหน่งเบนดาฮารา ตุน มุตาศีร์ ได้รับการสนับสนุนจากอังกฤษและสามารถเอาชนะหวัน อาหมัดได้สำเร็จ จึงได้ขึ้นครองตำแหน่งต่อจากบิดา

ภายหลังจากที่ ตุน มุตาศีร์ ครองตำแหน่งเบนดาฮาราแล้ว หวัน อาหมัด ได้ผูกมิตรกับสุลต่านมะหมุด (Mahmud) แห่งลิงกา (Lingga) ซึ่งประสบปัญหาทางการเมืองเช่นเดียวกัน คือ สุลต่านมะหมุดถูกฮอลันดาขับไล่ออกจากบัลลังก์แห่งลิงกา เพราะฮอลันดาเห็นว่าสุลต่านมะหมุดไม่ใส่ใจราชการงานเมือง สุลต่านมะหมุดจึงไปอาศัยอยู่ในสิงคโปร์ และต่อมาได้มาอาศัยอยู่ในปาหัง⁹⁸ สุลต่านมะหมุดได้พบกับ หวัน อาหมัดและเป็นมิตรกัน ซึ่งอาหมัดเองก็เห็นว่าสุลต่านมะหมุดเป็นนายของตนด้วย เพราะแต่เดิมปาหังขึ้นอยู่กับลิงกา⁹⁹ ดังนั้นทั้งสองจึงคบคิดกันหาทางชิงบัลลังก์ของปาหัง

ในขั้นแรกสุลต่านมะหมุดส่งตัวแทนคือ เจะแดง เข้ามาขอกำลังสนับสนุนจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในเดือนธันวาคม พ.ศ.2403 และกราบทูลว่าหากได้ชัยชนะก็จะยกเมืองปาหังถวาย¹⁰⁰ แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิเสธด้วยทรงเห็นว่าไม่เหมาะที่สยามจะเข้าไปช่วย เพราะในเวลานั้นปาหังเปรียบเสมือนอยู่ภายใต้การดูแลของอังกฤษแล้ว อย่างไรก็ตาม พระองค์ได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้สุลต่านมะหมุดเข้ามาอาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ ได้หากอยู่ในปาหังแล้วไม่สะดวกสบาย

ต่อมาสุลต่านมะหมุดเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ และได้กราบทูลลาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไปเยี่ยมมารดาที่อาศัยอยู่ในเมืองตรังگانู โดยออกไปพร้อมกับเรือของสยามชื่อ เรือมหาพิชัยเทพ¹⁰¹ ที่กำลังจะออกไปลาดตระเวนทางใต้ เมื่อสุลต่านมะหมุดไปถึงเมืองตรังگانู ได้

⁹⁷ ดี จี อี ฮอลล์, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 2, หน้า 632.

⁹⁸ ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม, “การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับหัวเมืองประเทศราชมลายูในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325–2411),” (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต วิทยาลัยการศึกษา, 2515), หน้า 121.

⁹⁹ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 เล่ม 1, หน้า 232.

¹⁰⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 232.

¹⁰¹ “ประชุมพงศาวดารภาคที่ 2 พงศาวดารเมืองไทรบุรี เมืองตรังگانู เมืองกลันตัน,” ใน ประชุมพงศาวดารเล่มที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: องค์การการค้าของคุรุสภา, 2506), หน้า 309.

รวบรวมกำลังกับ หวัน อาหมัดเจ้าโจมตีปาหังใน พ.ศ.2405 (ค.ศ.1862) ทำให้เกิดการรบพุ่งกันขึ้น
ในปาหัง¹⁰²

การรบที่เกิดขึ้นในปาหังนี้ ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์คือ คาเวนนา เห็นว่าพ่อค้าสิงคโปร์ที่
ค้าขายอยู่ในเมืองปาหังได้รับความเสียหายอย่างยิ่ง และมองว่าสยามมีส่วนร่วมในการโจมตีปาหัง¹⁰³
ซึ่งก่อนหน้านี้คาเวนนาก็ได้ข่าวว่า สยามจะตั้งสุลต่านมะหมุดให้ครองบัลลังก์ตั้งกานูแทนตนกู
มา เนื่องจากตนกูมาไม่ส่งเครื่องราชบรรณาการตามประเพณี¹⁰⁴ ดังนั้นคาเวนนาซึ่งมองว่า ตรังกานู
ไม่ใช่ดินแดนในปกครองสยาม¹⁰⁵ และมีความกังวลเรื่องการแทรกแซงของสยามในคาบสมุทรมลายู
อยู่แล้วจึงพยายามร้องเรียนผ่านไปทาง เซอร์โรเบิร์ต ซอมเบิร์ต กงสุลอังกฤษประจำสยามใน
ขณะนั้น เพื่อให้สยามนำตัวสุลต่านมะหมุดออกจากเมืองตรังกานู ทั้งนี้เพื่อยุติปัญหาความ
ไม่สงบที่เกิดขึ้นซึ่งส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์การค้าของพ่อค้าอังกฤษโดยตรง และป้องกัน
ไม่ให้สยามมีโอกาสสร้างอิทธิพลของตนเพิ่มมากขึ้นในตรังกานู ฝ่ายสยามได้ปฏิเสธข้อกล่าวหา
ของคาเวนนา แต่ก็ยินยอมที่จะส่งเรือออกไปรับตัวสุลต่านมะหมุดออกจากเมืองตรังกานู ทาง
ฝ่ายสยามไม่ได้เร่งดำเนินการมากนักในการนำตัวสุลต่านมะหมุดออกจากตรังกานู ทำให้คาเวน
นาเห็นว่าสยามบ่ายเบี่ยงและไม่ทำตามคำพูด ในที่สุดด้วยคำร้องเรียนของสมาคมการค้าของ
สิงคโปร์และการกระทำของสยามดังกล่าว ทำให้คาเวนนาตัดสินใจส่งเรือไปยังตรังกานู¹⁰⁶ พร้อม
หนังสือจากคาเวนนาถึงเจ้าเมืองเมืองตรังกานู แจ้งให้ส่งตัวสุลต่านมะหมุดให้กับอังกฤษเพื่อนำตัว
ส่งเข้ากรุงเทพฯ ต่อไป แต่เจ้าเมืองเมืองตรังกานูไม่กระทำตาม เรือจากสิงคโปร์จึงระดมยิงเมือง
ตรังกานูในวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ.2405¹⁰⁷ ซึ่งเหตุการณ์การยิงเมืองตรังกานูในครั้งนั้น
พงสาวดารเจ้าพระยาทิพากรวงศ์บันทึกไว้ว่า

¹⁰² เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงสาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 เล่ม 2, หน้า 27.

¹⁰³ “ประชุมพงสาวดารภาคที่ 2 พงสาวดารเมืองไทรบุรี เมืองตรังกานู เมืองกลันตัน,” ใน ประชุมพงสาวดารเล่มที่ 2, หน้า 309.

¹⁰⁴ ดี จี อี ฮอลล์, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 2, หน้า 633; กิ่งแก้ว นิคมขำ, “การเจรจาและข้อตกลงระหว่างไทยและอังกฤษเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวระหว่าง พ.ศ.2443 ถึง พ.ศ.2452,” (ปริญญาณิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2519), หน้า 32. และ Nicholas Tarling, Imperial Britain in Southeast Asia, p.63.

¹⁰⁵ F.O. 69 / 81 Dispatch from Palgrave to Earl Granville. Reporting that the governor of the Straits Settlements requests that the interference of Siam in Trengganu be protested again. Dated 26 April 1882.

¹⁰⁶ ดี จี อี ฮอลล์, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 2, หน้า 633.

¹⁰⁷ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงสาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 เล่ม 2, หน้า 28.

... ครั้น ณ วันเดือน 12 แรม 5 ค่ำ [วันอังคารที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ.2405] เวลาบ่าย 1 โมงครึ่ง เรลิดেন্টก่อนสลาจึงสั่งให้กัปตันเบรเบสโกเกศยิงปืนอามสตรองขึ้นไป 3 นัด ตกถึงบ้านพระยาตรังกานู ทางประมาณ 400 เส้นเศษ คอยอยู่จนเวลาบ่าย 5 โมงก็ไม่เห็นพระยาตรังกานู ให้คนมาว่าประการโค จึงให้ยิงปืนขึ้นไปอีก 30 นัดพอเวลาค่ำแล้วจึงให้หยุด คอยจนเวลา 5 ทุ่ม ได้ยิงขึ้นไปอีก 3 นัดครั้นรุ่งขึ้นเดือน 12 แรม 6 ค่ำ เวลาเช้า 5 โมง กัปตันโกเกศได้ยิงขึ้นไปอีก 6 นัด 7 นัด คลื่นใหญ่หนักก็หยุดถอนเรือออกมาที่ลึก คอยฟังราชการอยู่จน ณ เดือน 12 แรม 11 ค่ำ เรือรบอังกฤษก็กลับไปเมืองสิงคโปร์ ...¹⁰⁸

ภายหลังจากการระดมยิงเมืองตรังกานู กรุงเทพฯ ได้ส่งเรือกลไฟมารับตัวสุลต่านมะหมุดกลับไปกรุงเทพฯ ซึ่งต่อมาภายหลังสุลต่านมะหมุดได้หลบหนีไปอยู่ที่เมืองปาหัง ส่วนหวัน อาหมัดได้ขึ้นครองตำแหน่งเบนดาฮาราเมืองปาหัง¹⁰⁹ และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงแจ้งเรื่องที่ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ส่งเรือมายังเมืองตรังกานูไปยังลอร์ดรัสเซล (Lord Russell) รัฐมนตรีต่างประเทศของอังกฤษ¹¹⁰ ซึ่งทางรัฐสภาอังกฤษได้โจมตีการกระทำของคาเวนนาอย่างรุนแรงว่าเป็นการกระทำโดยพลการและขัดต่อข้อตกลงในสนธิสัญญาเบอร์นี ทางรัฐบาลอังกฤษจึงออกคำสั่งห้ามไม่ให้ทางสิงคโปร์เข้าแทรกแซงดินแดนในคาบสมุทรมลายูอีก¹¹¹

เหตุการณ์สงครามกลางเมืองในปาหังครั้งนั้น ซี.ดี.คาววัน (C.D. Cowan) กล่าวว่าเป็นการพยายามของสยามที่จะเข้าไปมีอิทธิพลในเมืองปาหัง¹¹² โดยการให้ความช่วยเหลือแก่สุลต่านมะหมุดและ หวัน อาหมัด ซึ่งเมืองปาหังนี้ถือว่าเป็นเขตที่ไม่มีกำหนดขอบเขตอำนาจระหว่างสยามกับอังกฤษอย่างชัดเจน เพราะในสนธิสัญญาเบอร์นีเอง แม้จะมีการทำข้อตกลงเกี่ยวกับเขตอิทธิพลของสยามกับอังกฤษในคาบสมุทรมลายูแล้วก็ตาม แต่ยังไม่มีการกล่าวถึงเมืองปาหัง ดังนั้นการกระทำของผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ในครั้งนี้ นอกจากจะเป็นการกระทำเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของพ่อค้าจากสิงคโปร์ที่สูญเสียไปจากการรบภายในปาหังแล้ว ยังเป็นการกระทำเพื่อ

¹⁰⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 28 - 29.

¹⁰⁹ C. D. Cowan, *Nineteenth - Century Malaya: The origin of British political control*, p. 17.

¹¹⁰ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 เล่ม 2, หน้า 60. และ "ประชุมพงศาวดารภาคที่ 2 พงศาวดารเมืองไทรบุรี เมืองตรังกานู เมืองกลันตัน," ใน ประชุมพงศาวดารเล่มที่ 2, หน้า 310.

¹¹¹ ดี จี อี ฮอลล์, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 2, หน้า 634.

¹¹² C. D. Cowan, *Nineteenth - Century Malaya: The origin of British political control*, p. 17.

ขัดขวางการแผ่อิทธิพลของสยามที่กำลังแทรกแซงเข้ามาในคาบสมุทรมลายูด้วย ดังนั้นจากเหตุการณ์ครั้งนี้จึงได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงแนวนโยบายของข้าราชการอังกฤษที่สิงคโปร์ที่พร้อมจะต่อต้านการเข้ามาสร้างอิทธิพลของชาติอื่นภายในคาบสมุทรมลายูทุกเมื่อ ซึ่งแนวนโยบายดังกล่าวจะถูกดำเนินการอย่างจริงจังมากขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เช่น ที่เมืองตรังกานู กลันตัน ซึ่งถือว่าเป็นเขตหนึ่งที่พ่อค้าจากสิงคโปร์เริ่มเดินทางเข้ามาค้าขายและลงทุนทำเหมืองมากขึ้น

นอกจากนี้ เหตุการณ์ขังเมืองตรังกานูยังแสดงให้เห็นว่า สิงคโปร์เป็นเมืองหนึ่งที่มีกำลังทางทหารที่พร้อมจะรักษาประโยชน์ของอังกฤษในดินแดนบริเวณคาบสมุทรมลายู ซึ่งการกระทำดังกล่าวนี้สันนิษฐานได้ว่าส่งผลให้สยามได้ตระหนักถึงแสนยานุภาพของสิงคโปร์ เนื่องจากสิงคโปร์ได้แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของกองกำลังทางทหารที่ประจำการอยู่ที่สิงคโปร์ ซึ่งเป็นอาณานิคมแห่งหนึ่งที่อยู่ใกล้กับดินแดนของสยาม ดังนั้นสยามจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับสิงคโปร์ รวมทั้งระแวงระวังสิงคโปร์ให้มากยิ่งขึ้น โดยการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับสิงคโปร์ เพื่อให้สยามรอดพ้นจากการคุกคามที่อาจเกิดขึ้นในภายหลัง

2.3.2 การเชิญเซอร์ แฮร์รี่ ออร์ด (Sir Harry Ord) มาเยือนสยาม พ.ศ.2411

แนวพระราชดำริสำคัญประการหนึ่งของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ การเปิดประเทศและการสร้างสัมพันธไมตรีกับชาติตะวันตก เพื่อผลประโยชน์ทั้งทางด้านการเมือง คือ การธำรงรักษาเอกราชของชาติไว้ และผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจการค้าระหว่างประเทศ ซึ่งชาติหนึ่งที่พระองค์ทรงให้ความสำคัญและทรงดำเนินการสร้างสัมพันธไมตรีอันดีด้วยมาตั้งแต่ช่วงต้นรัชกาล คือ อังกฤษ ดังจะเห็นได้จากการยอมลงนามในสนธิสัญญาเบาว์ริงที่มีส่วนเอื้อประโยชน์ให้กับคนในบังคับอังกฤษอย่างมาก ในขณะที่สยามต้องยอมเสียประโยชน์บางประการไป เช่น การเก็บภาษีในอัตราต่ำ การให้สิทธิอังกฤษเป็นชาติที่ได้รับความอนุเคราะห์ยิ่ง สิทธิสภาพนอกอาณาเขต เป็นต้น รวมทั้งพระองค์ยังทรงส่งคณะราชทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีกับอังกฤษ ณ กรุงลอนดอนใน พ.ศ.2400 ด้วย ซึ่งทั้งสองประการนี้แสดงให้เห็นถึงความต้องการของสยามที่จะสร้างและธำรงสัมพันธไมตรีอันดีกับอังกฤษไว้

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยึดถือนโยบายและปฏิบัติตามแนวทางดังกล่าวมาจนกระทั่งปลายรัชกาล ซึ่งมีใช้เพียงแต่การสร้างสัมพันธไมตรีกับทางลอนดอนเท่านั้น แต่สำหรับอาณานิคมของอังกฤษพระองค์ก็ทรงให้ความสำคัญเช่นกัน ซึ่งเห็นได้จากการเชิญผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์คือ เซอร์ แฮร์รี่ ออร์ด ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ระหว่าง พ.ศ.2410 –

2416 (ค.ศ. 1867 – 1873 คูภาคผนวก ก) พร้อมกับคณะข้าราชการอังกฤษคนสำคัญมาร่วมชม
 สตรียูปราคา ณ ตำบลหัวว้ากอใน พ.ศ.2411¹¹³

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า สิงคโปร์เป็นอาณานิคมที่อยู่ใกล้กับดินแดนทางใต้ของสยามและ
 เป็นอาณานิคมที่มีกองทหารประจำอยู่ ดังนั้นด้วยศักยภาพทางการทหารจึงน่าจะเป็นปัจจัยประการ
 หนึ่งที่ส่งผลให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงต้องการเจริญสัมพันธไมตรีกับ
 สิงคโปร์ ดังที่ปรากฏว่าพระองค์มี "... พระราชประสงค์ใคร่ทรงพบปะ เซอร์แฮร์รี่ ออร์ด และจะ
 ทรงต้อนรับเพื่อให้ได้รับความสุขสมแก่เกียรติยศทุกอย่าง ..." ¹¹⁴ โดยให้เชิญ เซอร์แฮร์รี่ ออร์ด
 มาร่วมชมสตรียูปราคา ทั้งนี้เพื่อเปิดโอกาสให้ เซอร์แฮร์รี่ ออร์ด ได้ "... กระทำความคุ้นเคยกับ
 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการ ..." ¹¹⁵ ซึ่ง เซอร์แฮร์รี่
 ออร์ด ก็ตอบตกลงในทันที ¹¹⁶ การตอบรับของ เซอร์แฮร์รี่ ออร์ด นั้นได้แสดงให้เห็นว่าเซอร์ แฮร์รี่
 ออร์ด เองก็มีความต้องการอยากพบกับพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเช่นกัน ซึ่งอาจเป็น
 เพราะต้องการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับสยามเพื่อให้ความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ช่วยเอื้อประโยชน์
 ให้กับพ่อค้าจากสิงคโปร์ในการประกอบกิจการค้าขายภายในสยาม

ในระหว่างที่ เซอร์แฮร์รี่ ออร์ด เดินทางมาในครั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ทรงมีรับสั่งให้เจ้าเฝ้า พระองค์ "... ได้ทรงต้อนรับผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์และรับสั่งถึงทางพระ
 ราชไมตรีอันมีอยู่อย่างสนิทสนมในระหว่างประเทศของพระองค์และประเทศเกรตบริเตน และมี
 พระราชหฤทัยหวังว่าพระราชไมตรีนี้คงถาวรอยู่สืบไป" ¹¹⁷

การเชิญ เซอร์แฮร์รี่ ออร์ด ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ให้เข้าร่วมชมสตรียูปราคาในครั้งนี้ ได้
 แสดงให้เห็นถึงนโยบายการเมืองที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การรักษาความสัมพันธ์อันดีระหว่าง
 สยามกับอังกฤษไว้ให้ดำรงอยู่ต่อไปจนถึงสมัยที่เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ทรงขึ้นครองราชย์สมบัติ และ
 เป็นการประกาศให้อังกฤษได้ทราบถึงผู้ที่เป็นองครักษ์ทายาทที่จะขึ้นครองราชย์ต่อไป โดยพระองค์

สถาปนาวุฒยบรรณาการ

¹¹³ "เรื่อง เซอร์ แฮร์รี่ ออร์ด ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ไปเฝ้าสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามในรัชกาลก่อนที่
 ตำบลหัวว้าพ," ใน ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 4 (กรุงเทพมหานคร: กองวรรณกรรมและ
 ประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2542), หน้า 289 – 290.

¹¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 290.

¹¹⁵ "ประชุมพงศาวดารภาคที่ 19 จดหมายเหตุเสด็จหัวว้ากอ," ใน ประชุมพงศาวดารเล่มที่ 1
 (กรุงเทพมหานคร: องค์การข้าราชการครูสภา, 2507), หน้า 25.

¹¹⁶ "เรื่อง เซอร์ แฮร์รี่ ออร์ด ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ไปเฝ้าสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามในรัชกาลก่อนที่
 ตำบลหัวว้าพ," ใน ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 4, หน้า 290.

¹¹⁷ "ประชุมพงศาวดารภาคที่ 19 จดหมายเหตุเสด็จหัวว้ากอ," ใน ประชุมพงศาวดารเล่มที่ 13, หน้า 35.

ทรงแนะนำให้ เซอร์แฮรี ออร์ด ได้รู้จักกับพระราชโอรสและธิดา¹¹⁸ ซึ่งการเจริญสัมพันธ์ไมตรีครั้งนี้ได้มีบันทึกไว้ว่า “... พระเจ้าแผ่นดินได้มีพระราชดำริเป็นภาษาอังกฤษกับท่านเจ้าเมืองอยู่นาน ได้ทรงแสดงความพอพระราชหฤทัยบ่อย ๆ ถึงที่ได้ทรงกระทำความคุ้นเคยกับเซอร์แฮรีและคุณหญิงออก ทรงหวังว่าพระราชไมตรีอย่างสนิทสนมในระหว่างสองประเทศคงจะดำรงอยู่สืบไป ...”¹¹⁹ ซึ่งการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์สยามกับผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ครั้งนี้ถือว่าเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่สำคัญซึ่งจะส่งผลต่อไปในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเหตุการณ์วิกฤตการณ์วังหน้า

กล่าวโดยสรุป ด้วยสถานะของสิงคโปร์ที่เป็นศูนย์กลางอำนาจของอังกฤษบริเวณคาบสมุทรมาลายูและลักษณะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่อยู่ใกล้กับดินแดนทางตอนใต้ของสยาม ได้กลายเป็นปัจจัยส่วนหนึ่งที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเริ่มตระหนักถึงความสำคัญของสิงคโปร์และมีพระราชดำริที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดีกับสิงคโปร์ รวมทั้งยังทรงต้องการให้ความสัมพันธ์อันดีดังกล่าวนั้นดำรงอยู่สืบไปจนถึงในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วย เนื่องจากเพื่อความมั่นคงปลอดภัยของสยามจากการคุกคามที่อาจเกิดขึ้นโดยกองกำลังทางทหารที่ประจำอยู่ที่สิงคโปร์ รวมถึงประโยชน์ในส่วนอื่น ๆ ที่สยามอาจได้รับในฐานะที่เป็นมิตรกับสิงคโปร์ต่อไป

3. การเสด็จประพาสสิงคโปร์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ.2413

การเสด็จประพาสสิงคโปร์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวใน พ.ศ.2413 นี้เป็นการเสด็จประพาสสิงคโปร์ครั้งแรก และยังเป็น การเสด็จประพาสต่างประเทศครั้งแรกของพระองค์ด้วย ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังที่ได้โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) และพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นวิษณุชนดิภาทรไปเยือนเมืองสิงคโปร์ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2404¹²⁰ เพื่อศึกษาแนวทางที่อังกฤษใช้ในการปกครองสิงคโปร์ ซึ่งภายหลังจากที่เดินทางกลับมา ได้มีการนำแบบอย่างการ

¹¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 37 – 38.

¹¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 54.

¹²⁰ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ความทรงจำ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร, 2514), หน้า 247. และ “ประชุมพงศาวดารภาคที่ 12 จดหมายเหตุของหมอบรัดเล,” ใน ประชุมพงศาวดารเล่มที่ 10, หน้า 322 – 323.

ทำนุบำรุงบ้านเมืองของอังกฤษเข้ามาใช้ เช่น การทำถนน การสร้างสะพานเดินรถ¹²¹ เป็นต้น ยิ่งกว่านั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงมีพระราชดำริที่จะเสด็จประพาสเมืองสิงคโปร์ด้วยพระองค์เองเช่นกัน โดยมีพระราชดำรัสกับ เซอร์แฮร์รี ออร์ด ในระหว่างที่มาร่วมชมสุริยุปราคาที่ตำบลหว้ากอ ถึงการที่พระองค์จะเสด็จประพาสเมืองสิงคโปร์¹²² แต่อย่างไรก็ตาม พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังมิได้ทรงดำเนินตามพระราชประสงค์ เพราะเมื่อเสด็จนิวัตพระนครแล้วก็ทรงประจวบและเสด็จสวรรคตเสียก่อน

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ.2411 แผนการเสด็จประพาสเมืองสิงคโปร์จึงถูกนำมาทบทวนอีกครั้ง โดยความเห็นชอบของเจ้าพระยาสุริยวงศ์ ผู้สำเร็จราชการ ที่ต้องการจะให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จทอดพระเนตรวิธีการปกครองบ้านเมืองของอังกฤษที่สิงคโปร์เพื่อนำมาใช้ในสยามต่อไป ซึ่งเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบก็ทรงยินดี¹²³ และเริ่มกำหนดแผนเสด็จประพาสสิงคโปร์ใน พ.ศ.2413

3.1 วัตถุประสงค์และผลจากการเสด็จประพาสสิงคโปร์ พ.ศ.2413

วัตถุประสงค์สำคัญในการเสด็จประพาสสิงคโปร์ใน พ.ศ.2413 สามารถแยกกล่าวได้เป็น 2 ประการคือ เพื่อศึกษาความเจริญทั้งทางการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมของอาณานิคมอังกฤษเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในสยาม และเพื่อกระชับสัมพันธไมตรีระหว่างสยามกับสิงคโปร์ สำหรับประการแรกนั้น เป็นจุดมุ่งหมายที่สืบเนื่องมาจากในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นสมัยที่ลัทธิจักรวรรดินิยมกำลังแพร่หลาย ความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์และอุตสาหกรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้ชาวตะวันตกเริ่มออกแสวงหาอาณานิคมในดินแดนต่างๆ การใช้กำลังทางทหารเข้ายึดครองดินแดนเพื่อเป็นอาณานิคมนี้ทวีความรุนแรงมากขึ้นนับตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้ดินแดนส่วนใหญ่ที่อยู่รายล้อมประเทศสยามต้องตกอยู่ภายใต้การปกครองของตะวันตก เช่น พม่า รัฐสุลต่านในคาบสมุทรมลายู จากสถานการณ์ดังกล่าวได้ส่งผลให้ชนชั้นนำสยามเริ่มตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องสร้างความมั่นคงให้กับชาติบ้านเมืองเพื่อให้รอดพ้นจากภัยจากจักรวรรดินิยม ซึ่งวิธีหนึ่งที่ผู้นำสยามเลือกใช้คือ การปฏิรูป

¹²¹ ฉัตรวุฒิ สุทธิสงคราม, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าพระยาสุริยวงศ์ อัครมหาเสนาบดีผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ในรัชกาลที่ 5 เล่ม 1 (กรุงเทพมหานคร: แพร่พิทยา, 2516), หน้า 301.

¹²² “ประชุมพงศาวดารภาคที่ 19 จดหมายเหตุเสด็จหว้ากอ,” ใน ประชุมพงศาวดารเล่มที่ 13, หน้า 55.

¹²³ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ความทรงจำ, หน้า 248.

บ้านเมืองในด้านต่าง ๆ ให้เจริญก้าวหน้ามากขึ้นโดยการนำความรู้ วิทยาการสมัยใหม่ และวัฒนธรรมแบบตะวันตกเข้ามาใช้ในประเทศ เพื่อมิให้ชาติตะวันตกอาศัยข้ออ้างเรื่องด้วยความเจริญมายึดครองสยามเป็นอาณานิคม อนึ่งการปฏิรูปประเทศซึ่งรวมถึงการปฏิรูปการปกครอง การคลัง และกฎหมายให้เป็นระบบเดียวกันทั่วราชอาณาจักรนั้นยังเป็นความพยายามที่จะสถาปนารัฐสยามใหม่ที่พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจทางการเมืองโดยสมบูรณ์ด้วย ซึ่งแตกต่างจากรัฐแบบจารีต

จากแนวความคิดในการปฏิรูปประเทศดังกล่าวทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเริ่มมีแนวพระราชดำริในการเสด็จประพาสไปยังต่างประเทศเพื่อทอดพระเนตรกิจการการบริหารบ้านเมืองด้านต่าง ๆ ที่เจริญก้าวหน้า ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้จะช่วยให้พระองค์ทรงได้รับประสบการณ์ในด้านการปกครองมากขึ้นและเป็นการเตรียมพระองค์ให้พร้อมเมื่อถึงเวลาที่พระองค์มีพระราชอำนาจในการบริหารประเทศโดยสมบูรณ์

ในประกาศว่าด้วยการตั้งสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดินและสภาที่ปรึกษาส่วนพระองค์ พ.ศ.2417 มีข้อความแสดงถึงจุดประสงค์ของการเสด็จประพาสต่างประเทศในช่วงต้นรัชกาล ซึ่งรวมถึงเมืองสิงคโปร์ มีความตอนหนึ่งว่า

... ตั้งแต่เสด็จบรมราชาภิเษกเถลิงถวัลยราชสมบัติ (ทรง) ตั้งพระราชหฤทัยจะดำรงรักษาพระนครขอบขันธสีมา ทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการแลราษฎรให้ถาวรวัฒนายิ่งขึ้นไป จึงได้พระราชอุตสาหเสด็จพระราชดำเนินทางทะเลฝ่าคลื่นผืนลมไปประพาสเมืองต่างประเทศ เพราะจะได้ทอดพระเนตรบ้านเมืองแลการธรรมเนียมต่าง ๆ สิ่งใดคิดจะได้เป็นแบบอย่างแก่บ้านเมืองสยามต่อไป ก็เพราะทรงหวังตั้งพระราชหฤทัย ประสงค์จะทรงจัดการทำนุบำรุงพระนคร จึงได้เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรบ้านเมืองซึ่งได้มีความเจริญแล้วนั้นก็ ได้ทรงเห็นการดีหลายอย่างที่จะเป็นคุณประโยชน์แก่แผ่นดิน ...¹²⁴

¹²⁴ เรื่องสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดินในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเอกหลวงสถิตยยุทธการ (สถิต สถิตยยุทธการ) ณ วัดเทพศิรินทราวาส 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2514), หน้า 1-2, อ้างถึงใน ประไพ รักษา, “ผลของการเสด็จประพาสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีต่อการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย (พ.ศ.2411-2453),” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2522), หน้า 127.

การเสด็จประพาสสิงคโปร์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในครั้งนี้ เป็นไปตามพระราชประสงค์ของพระองค์ที่ทรงต้องการแสวงหาความรู้¹²⁵ ดังนั้นเมื่อเสด็จถึงสิงคโปร์ พระองค์จะทรงให้ความสำคัญกับการเสด็จทอดพระเนตรสถานที่สำคัญต่างๆ เช่น สถานที่ราชการ ศาลข้าราชการ กองพันทหาร (barrack) รวมทั้งกิจการด้านสาธารณสุขโลกและบริการทางสังคมอื่นๆ เช่น โรงพยาบาล โทรเลขสถาน ไปรษณีย์สถาน โรงเรียนแรฟเฟิลส์ (Raffles School) เป็นต้น¹²⁶

ส่วนจุดมุ่งหมายประการที่ 2 คือ การเสด็จประพาสเพื่อกระชับสัมพันธ์ไมตรีระหว่างสยามกับสิงคโปร์ สำหรับจุดมุ่งหมายดังกล่าวนี้เป็นจุดมุ่งหมายที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรับสืบทอดมาจากสมเด็จพระบรมชนกนาถ ซึ่งเมื่อพระองค์เสด็จถึงเมืองสิงคโปร์แล้ว ทรงแสดงให้เห็นข้าราชการและพ่อค้าชาวเมืองสิงคโปร์เห็นถึงมิตรไมตรีอันดีที่สยามมิให้ผ่านพระราชคำรัสว่า

... เรามีความยินดีที่ได้ฟังคำต้อนรับของพวกพ่อค้าเมืองสิงคโปร์ ซึ่งแสดงโดยไมตรีจิตต์ การค้าขายเป็นการสำคัญที่จะให้เกิดสมบัติของชาติทั้งหลาย ทั้งเป็นเหตุให้เกิดความอดสาหัสแลความสุขความเจริญแก่ประชาชนทุกชั้น

เมื่อสมเด็จพระบรมชนกนาถของเราเสวยราชสมบัติอยู่ ได้ทรงทำสัญญาทางพระราชไมตรีกับรัฐบาลต่างชาติในยุโรป เพื่อจะให้การไปมาค้าขายในระหว่างประชาชนเจริญยิ่ง เราจะพยายามดำเนินตามรอยพระบาทบุคคล บำรุงความเจริญในพระบรมราโชบายซึ่งได้ทรงเริ่มไว้โดยเต็มกำลัง

... เปนความยินดีของเราอย่างหนึ่งเมื่อเรามาเยี่ยมเยือนเมืองต่างประเทศภายนอกพระราชอาณาจักร ได้มาถึงเมืองสิงคโปร์ก่อน เพราะนอกจากที่เป็นเมืองค้าขายใหญ่โต ยังเป็นเมืองซึ่งได้มีไมตรีชอบพ่อค้าขายกันกับกรุงสยามอยู่เป็นอันมาก...¹²⁷

¹²⁵ F.O. 69 / 52 Report of Thomas George Knox to Earl Granville K.G. Reporting departure of 1st king of Siam on visit to Singapore and Batavia. Dated 11 March 1871.

¹²⁶ จดหมายเหตุเสด็จประพาสต่างประเทศในรัชกาลที่ 5 เสด็จเมืองสิงคโปร์แลเมืองเบตาเวียครั้งแรก และเสด็จประพาสอินเดีย (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2468), หน้า 15.

¹²⁷ จดหมายเหตุเสด็จประพาสต่างประเทศในรัชกาลที่ 5 เสด็จเมืองสิงคโปร์แลเมืองเบตาเวียครั้งแรก และเสด็จประพาสอินเดีย, หน้า 12 - 13.

สำหรับฝ่ายสิงคโปร์นั้น ในระยะแรกที่สยามเริ่มทบทวนเรื่องการเสด็จประพาสสิงคโปร์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับฝ่ายผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์จะยังมีท่าทีวางเฉยอยู่และไม่ได้ให้ความสำคัญกับการเสด็จประพาสของพระองค์มากนัก¹²⁸ จนในระยะต่อมาจึงได้มีการเปลี่ยนแปลงคำสั่งในเรื่องนี้ โดยให้ผู้รั้งราชการแทนผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ คือ พันเอกแอนสัน* พร้อมด้วยข้าราชการได้จัดการรับเสด็จอย่างสมพระเกียรติ¹²⁹ โดยจัดให้มีการยิงสลุตและตั้งแถวทหารรับเมื่อเรือพระที่นั่งเทียบท่าเมืองสิงคโปร์ มีการออกตัวอนุญาตให้กับชาวเมืองสิงคโปร์ที่ประสงค์จะเข้าเฝ้ารับเสด็จ และปิดถนนบริเวณใกล้เคียงเพื่ออำนวยความสะดวกในการรับเสด็จ ส่วนข้าราชการต้องแต่งกายเต็มยศเพื่อรับเสด็จ สำหรับที่ประทับนั้น ทางสิงคโปร์ได้จัดตึกที่พัก (government house) ของผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ถวายเป็นที่ประทับ โดย "...ให้พระองค์เสด็จประทับอยู่ในห้องซึ่งคุณแอนเบอผู้เป็นบุตรสมเด็จพระนางกวินวิกตอเรีย ได้เสด็จมาอยู่แต่ก่อนนั้น ... ท่านเจ้าเมืองได้จัดแจงแต่งเรือนนั้นไว้งดงาม แล้วก็ได้แต่งเรือนไว้อีกหลังหนึ่งเคียงกับเรือนใหญ่สำหรับขุนนางที่ตามเสด็จตามที่เห็นสมควร ..." ¹³⁰ ส่วนการเลี้ยงต้อนรับนั้นชาวอังกฤษในเมืองสิงคโปร์ได้จัดให้มีการแสดงละครถวายในการรับเสด็จ รวมทั้งให้มีการเดินร่วมและจัดเลี้ยงในส่วนดอกไม้¹³¹

การจัดการต้อนรับถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวของฝ่ายข้าราชการเมืองสิงคโปร์นี้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการต้อนรับตามพิธีการและส่วนหนึ่งยังเป็นการปลัดขັນมาจากกลุ่ม

¹²⁸ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กต(ล) 15, เอกสารยื่นเล่มกระทรวงการต่างประเทศ สิงคโปร์ เล่ม 7 จ.ศ. 1232 - 1233, หนังสือเจ้าพระยาภาณุวงษ์มหาโยธยาธิบดี ถึงพระยาศงคตทศรักษาสยามประชานุถูลกิจ ลงวันที่ 16 เดือนพฤศจิกายน คฤศตศักราช 1871.

* ในระหว่างการเสด็จประพาสสิงคโปร์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในพ.ศ. 2413 ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ได้เดินทางไปเมืองปีนัง และต่อไปยังยุโรป จึงมอบหมายให้พันเอก แอนสัน เข้ามารั้งราชการแทน

¹²⁹ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กต(ล) 15, เอกสารยื่นเล่มกระทรวงการต่างประเทศ สิงคโปร์ เล่ม 7 จ.ศ. 1232 - 1233, หนังสือพระยาศงคตทศรักษาสยามประชานุถูลกิจ ผู้ว่าราชการกงสุลสยาม ณ เมืองสิงคโปร์ ถึงเจ้าพระยาพระคลัง ลงวันที่ 3 เดือนมกราคม คฤศตศักราช 1871.

¹³⁰ เรื่องเดียวกัน.

¹³¹ เรื่องเดียวกัน. และ จดหมายเหตุเสด็จประพาสต่างประเทศในรัชกาลที่ 5 เสด็จเมืองสิงคโปร์แลเมืองเบตาเวียครั้งแรก และเสด็จประพาสอินเดีย, หน้า 15 - 16.

พ่อค้าในสิงคโปร์¹³² และเมื่อเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มข้าราชการกับฝ่ายพ่อค้าในเมืองสิงคโปร์แล้ว พบว่ากลุ่มพ่อค้ามีความยินดีในการถวายการต้อนรับมากกว่า ดังปรากฏคำกล่าวถวายของหัวหน้าสมาคมการค้าสิงคโปร์ที่มีลักษณะยกย่องพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รวมทั้งกล่าวแสดงความยินดีที่การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์เจริญรุ่งเรืองขึ้น¹³³

เมื่อพิจารณาในทางการเมือง การเสด็จประพาสสิงคโปร์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในครั้งนี้ได้ส่งผลดี คือ ทำให้สยามกับสิงคโปร์มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน แม้จะเป็นหลังจากที่สยามมีการปลดเปลี่ยนแผ่นดินใหม่ก็ตาม รวมทั้งทำให้สยามกับสิงคโปร์มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น การเสด็จประพาสสิงคโปร์ครั้งนี้เปรียบเสมือนเป็นโอกาสให้สยามและสิงคโปร์ได้แสดงมิตรไมตรีให้แก่กันและมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันสืบไป

จากการวางรากฐานความสัมพันธ์อันดีระหว่างสยามกับสิงคโปร์ผ่านการเสด็จประพาสดังกล่าว เมื่อทางสิงคโปร์ได้รับทราบข่าวการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งที่ 2 ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวใน พ.ศ.2416 เซอร์แอนดรู คลาร์ก (Sir Andrew Clarke) ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์คนใหม่ต่อจากเซอร์ แฮร์รี ออร์ด ซึ่งดำรงตำแหน่งระหว่าง พ.ศ.2416 - 2418 (ค.ศ.1873 - 1875 ดูภาคผนวก ก) ก็ได้ส่งเรือมาร่วมแสดงความยินดีด้วย¹³⁴

¹³² จดหมายเหตุเสด็จประพาสต่างประเทศในรัชกาลที่ 5 เสด็จเมืองสิงคโปร์แลเมืองเบตาเวียครั้งแรก และเสด็จประพาสอินเดีย, หน้า 15 - 16. และกรณิการ์ สาตราปรง, "การเสด็จประพาส (สิงคโปร์) เบตาเวีย และสมารังในปี 1871 และการพิสูจน์ตัวตนของสยามในฐานะรัฐเอกราช," ใน เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสที่วันพระบรมราชสมภพครบ 150 ปี รัชกาลที่ 5: สยามกับสยามยุคใหม่และชมพูทวีป, ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร วันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ.2546, หน้า 3.

¹³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 3 - 4. และ จดหมายเหตุเสด็จประพาสต่างประเทศในรัชกาลที่ 5 เสด็จเมืองสิงคโปร์แลเมืองเบตาเวียครั้งแรก และเสด็จประพาสอินเดีย, หน้า 10 - 11.

¹³⁴ F.O. 69 / 56 Report of Thomas George Knox to Earl Granville K.G. Reporting recoronation of the first king (The arrival of senior naval officer at Singapore), Dated 4 December 1873.

3.2 การเสด็จประพาสสิงคโปร์ พ.ศ.2413 กับการเมืองต้นรัชกาล¹³⁵

การเสด็จประพาสสิงคโปร์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวใน พ.ศ.2413 นั้น นอกจากจะเป็นการดำเนินนโยบายเพื่อการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างสยามกับสิงคโปร์ และเพื่อศึกษาวิทยาการของชาวตะวันตกแล้ว การเสด็จประพาสดังกล่าวยังมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสถานการณ์ทางการเมืองภายในสยามในช่วงต้นรัชกาลด้วย กล่าวคือ การเสด็จประพาสในครั้งนั้น ได้กลายเป็นสัญลักษณ์ทางการเมืองที่สำคัญซึ่งแสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างกลุ่มขุนนางหนุ่มกับกลุ่มขุนนางเก่า กล่าวคือ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงขึ้นครองราชย์ต่อจากสมเด็จพระบรมชนกนาถใน พ.ศ.2411 นั้น ในช่วง 5 ปีแรก (พ.ศ.2411 – 2416) พระองค์ไม่ทรงมีพระราชอำนาจในการบริหารประเทศอย่างแท้จริง อำนาจทั้งหมดตกอยู่ในมือของเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพยายามดึงพระราชอำนาจในการปกครองกลับคืนมา วิธีที่พระองค์ทรงเลือกใช้ คือ การลิดรอนอำนาจของผู้สำเร็จราชการและกลุ่มลงที่ละน้อยจนหมดไปอย่างสิ้นเชิง ซึ่งการดำเนินการเพื่อลิดรอนอำนาจของกลุ่มผู้สำเร็จราชการนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจำเป็นต้องแสวงหากลุ่มอำนาจทางการเมืองที่สามารถจะให้การสนับสนุนแนวพระบรมราชาบายของพระองค์เสียก่อน

การแสวงหาและการรวมกลุ่มทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นเริ่มปรากฏให้เห็นชัดเจนตั้งแต่การเสด็จประพาสต่างประเทศในครั้งแรก คือ การเสด็จประพาสเมืองสิงคโปร์ใน พ.ศ.2413 จะเห็นได้ว่า กลุ่มคณะผู้ตามเสด็จที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนำจะทรงมีส่วนในการคัดเลือกนั้น ส่วนมากประกอบด้วยพระเจ้าน้องยาเธอและขุนนางรุ่นหนุ่มที่มีความฉลาดและมีความสามารถ ทั้งนี้เนื่องจากพระองค์มีจุดมุ่งหมายที่สำคัญประการหนึ่งคือ ต้องการให้คณะบุคคลเหล่านี้ได้มีโอกาสแสวงหาความรู้และวิทยาการสมัยใหม่ในด้านต่างๆ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในบ้านเมืองต่อไป

ลงกรรมมหาวิทยาลัย

¹³⁵ สุวดี ธนประสิทธิพัฒนา และอภิชา ชุตินวงศ์พิสิฏฐ์, “การเสด็จประพาสสิงคโปร์ของพระบาทสมเด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,” ใน รวมบทความสรุปเนื้อหางานวิจัย เรื่อง การเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศในเอเชียของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว: ภาพฉายประวัติศาสตร์สยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ปิยนาถ บุนนาค, บรรณาธิการ, เสนอในการประชุมทางวิชาการเพื่อเสนอผลงานวิจัยเนื่องในวโรกาสเฉลิมพระเกียรติ 150 ปี วันพระบรมราชสมภพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว วันศุกร์ที่ 19 กันยายน พ.ศ.2546; หน้า 1 - 13.

ภาพลักษณ์ของความเป็นกลุ่มบุคคลที่มีความทันสมัย มีความรู้รอบด้านและมีความพร้อมในการบริหารประเทศนี้ ต่อมาได้กลายเป็นสิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งที่กลุ่มการเมืองของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนำมาใช้ในการต่อรองเพื่อชิงอำนาจคืนจากกลุ่มผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ทั้งนี้เพราะ แม้ว่าเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์จะหมดหน้าที่ในฐานะผู้สำเร็จราชการแผ่นดินเมื่อ พ.ศ.2416 และได้เป็นที่สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ แต่เนื่องจากสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ยังมีอำนาจในการบริหารแผ่นดินมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ทำให้ขุนนางฝ่ายสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์มีโอกาสดั่งอำนาจและอิทธิพลในแผ่นดิน ดังนั้นแม้สมเด็จเจ้าพระยาฯ จะหมดหน้าที่ในการบริหารราชการแล้ว แต่อำนาจและอิทธิพลของขุนนางตระกูลขุนนางฝ่ายที่จงรักภักดีต่อสมเด็จเจ้าพระยาฯ ก็ยังคงมีอยู่ การต่อรองทางการเมืองเพื่อชิงอำนาจกลับคืนมาสู่สถาบันพระมหากษัตริย์จึงมีความจำเป็น โดยมุ่งแสดงให้เห็นว่ากลุ่มของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอยู่ในฐานะที่มีความพร้อมในการบริหารประเทศมากกว่ากลุ่มของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ เพราะกลุ่มของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นกลุ่มที่รับรู้และสัมผัสกับการปกครองและการปฏิรูปประเทศให้ก้าวหน้าตามวิธีของตะวันตกจากดินแดนที่เป็นอาณานิคมมาแล้ว เช่น การเสด็จประพาสดินแดนที่เป็นอาณานิคมของตะวันตกอย่างเมืองสิงคโปร์ ซึ่งเป็นเมืองที่มีความเจริญทั้งด้านการปกครองและเศรษฐกิจ

อย่างไรก็ตามการต่อสู้กันในเรื่องของความ *ศิวิไลซ์** ระหว่างกลุ่มของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับกลุ่มของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์นั้น ไม่ได้หมายถึงการต่อสู้ระหว่างกลุ่มบุคคลที่มีความรู้ความคิดที่ทันสมัยกับกลุ่มที่ติดอยู่กับกรอบจารีตประเพณีเดิม เพราะกลุ่มของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์เองก็ถือว่าเป็นกลุ่มที่มีความลึกลับทันสมัยเช่นกัน ซึ่งเห็นได้จากการที่กลุ่มขุนนางตระกูลขุนนางเล็กเข้าฝักมังกฎขึ้นเป็นกษัตริย์ เนื่องจากเจ้าฟ้ามงกุฎทรงมีแนวความคิดที่จะปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยโดยการรับวิทยาการจากตะวันตกเข้ามาใช้ เช่นเดียวกับกลุ่มของตน จากเหตุการณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ากลุ่มขุนนางตระกูลขุนนางก็เป็นกลุ่มที่มีความลึกลับทันสมัย ยอมรับวิทยาการและวัฒนธรรมจากตะวันตกเช่นเดียวกับกลุ่มของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพียงแต่ระดับการปรับเปลี่ยนและวิธีการที่นำมาใช้ในการปฏิรูปประเทศให้ก้าวหน้าตามแบบตะวันตกนั้นยังแตกต่างและไม่จริงจังกเท่ากับกลุ่มของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงพยายามเน้นการปรับเปลี่ยนในทุกๆ ด้านทั้งด้านสิ่งก่อสร้าง การปกครอง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ดังนั้นด้วยความแตกต่างที่เกิดขึ้นนี้ จึงส่งผลให้กลุ่มของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนำเรื่องความ *ศิวิไลซ์* ที่พบเห็น โดยตรงจาก

* สะกดคำตามเอกสารร่วมสมัย คู.บ.1.4/1 เจ้านายและข้าราชการกราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงระเบียบราชการแผ่นดิน (8 ม.ค. ร.ศ.103)

การเสด็จประพาสต่างประเทศ มาใช้ในการต่อรองทางการเมืองกับกลุ่มสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์เพื่อชิงอำนาจกลับคืนสู่สถาบันกษัตริย์

การปฏิรูปประเทศประการหนึ่งที่จะนำไปสู่การต่อรองอำนาจทางการเมืองคือ การจัดตั้งสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน และ สภาที่ปรึกษาในพระองค์ ซึ่งการจัดตั้งสภาทั้งสองได้อาศัยรูปแบบสภาแบบตะวันตกที่ได้ทอดพระเนตรในการเสด็จประพาสต่างประเทศครั้งแรกๆ สภาทั้งสองนี้เป็นที่ประชุมสมาชิกที่ประกอบด้วย เจ้านายและขุนนางหัวก้าวหน้า ซึ่งมีพระคำริและทัศนะที่สอดคล้องกับรัชกาลที่ 5 เป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นพระองค์จึงทรงสามารถใช้สภาทั้งสองให้ดำเนินการทางการเมืองที่สอดคล้องกับพระบรมราโชบาย เช่น การออกกฎหมายปฏิรูปการคลัง การลงโทษขุนนางที่ไม่ปฏิบัติตามกฎหมายใหม่ โดยที่กลุ่มอำนาจเก่าไม่สามารถกล่าวได้ว่าเป็นการใช้พระราชอำนาจแต่เพียงพระองค์เดียว

นอกจากความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ระหว่างการเสด็จประพาสสิงคโปร์ใน พ.ศ.2413 กับสถานการณ์ทางการเมืองดังกล่าวแล้ว การเสด็จประพาสสิงคโปร์เพื่อกระชับความสัมพันธ์อันดีกับสิงคโปร์ยังได้ส่งผลดีต่อกลุ่มการเมืองของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในช่วงที่เกิดวิกฤตการณ์วังหน้าด้วย

เหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างฝ่ายวังหลวงกับฝ่ายวังหน้านั้นเกิดขึ้นเนื่องจากความไม่ไว้ใจและความไม่พอใจระหว่างบุคคลทั้งสองฝ่ายที่สั่งสมมานาน ตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ พระองค์ทรงไม่พอพระทัยกับการขึ้นดำรงตำแหน่งวังหน้าของกรมพระราชวังบวรวิชัยชาญซึ่งพระองค์ถือว่าผิดราชประเพณีเนื่องจากพระมหากษัตริย์มิได้ทรงเลือกเอง และพระองค์ก็ทรงมีพระอนุชาถึง 2 พระองค์ที่เหมาะสมจะรับตำแหน่งนี้คือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจาดรนครศรี และสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ อีกทั้งกรมหมื่นบวรวิชัยชาญทรงศักดิ์เพียงชั้นพระเจ้าบรมวงศ์เธอ การยกพระองค์ขึ้นเป็นวังหน้าจึงเท่ากับเป็นการยกข้ามชั้นเจ้าฟ้า ซึ่งถือว่าเป็นการผิดประเพณี¹³⁶ ประกอบกับภายหลังจากที่กรมหมื่นบวรวิชัยชาญขึ้นเป็นวังหน้าแล้วยังได้รับสืบทอดการครอบครองกำลังคนและอาวุธเท่าเทียมกับที่พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้รับทั้งๆ ที่พระองค์ไม่ใช่พระมหากษัตริย์ดังเช่นพระราชบิดา นอกจากนี้ฝ่ายวังหน้ายังได้รับการสนับสนุนจากสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์และนาย็อกซ์ (Knox) ซึ่งเป็นกงสุลอังกฤษมาโดยตลอด ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไม่ไว้ใจพระทัยมากขึ้น ส่วนฝ่ายวังหน้านั้นก็ไม่พอใจกับการดำเนินการปฏิรูปประเทศของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิรูป

¹³⁶ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 5

ทางการคลัง เนื่องจากการปฏิรูปนั้นทำให้ผลประโยชน์ที่ฝ่ายวังหน้าเคยได้รับลดลงไปมาก จนวนที่ทำให้ความขัดแย้งดังกล่าวรุนแรงถึงขั้นแตกหักคือ กรณีเกิดเพลิงไหม้ใน พระบรมมหาราชวัง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ทำให้ทั้งฝ่ายวังหลวงและวังหน้าไม่ไว้ใจกัน โดยฝ่าย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงคิดว่าฝ่ายวังหน้าหาเหตุจะทำกบฏโดยบุกเข้าโจมตีวัง หลวง ส่วนฝ่ายวังหน้าก็คิดว่าฝ่ายวังหลวงเป็นผู้วางเพลิงเพื่อหาเหตุจับกุมวังหน้า¹³⁷ ในที่สุดกรม พระราชวังบวรวิชัยชาญจึงไปขอความคุ้มครองจากสถานกงสุลอังกฤษ

ภายหลังจากที่วังหน้าไปอยู่ที่สถานกงสุลอังกฤษ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัวทรงส่งจดหมายไปให้กับ เซอร์แอนดรู คลาร์ก ผู้ว่ากรมเมืองสิงคโปร์ เพื่ออธิบายเรื่องราว ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและขอมิให้รัฐบาลสิงคโปร์ให้การสนับสนุนวังหน้า¹³⁸ ซึ่ง เซอร์แอนดรู คลาร์กก็ ยินดีทำตามที่พระองค์ขอร้อง แต่เนื่องจากนโยบายของรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนที่ไม่ต้องการ แทรกแซงการเมืองภายในของดินแดนในแถบเอเชีย เพราะนโยบายหลักของอังกฤษยังคงต้องการ มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ทางการค้าเป็นสำคัญ¹³⁹ ยกเว้นเหตุการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองนั้นๆ ดูกลตามจนอังกฤษเห็นว่าส่งผลกระทบต่อการค้าของตน ดังนั้นรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนจึงยังไม่ ตอรับข้อเสนอมือของ เซอร์แอนดรู คลาร์กในการเสนอตนเข้าช่วยไกล่เกลี่ยปัญหาที่เกิดขึ้น เพียงแต่ให้เซอร์ แอนดรู คลาร์ก รอจนกว่ากงสุลอังกฤษที่สยามจะขอความช่วยเหลือ¹⁴⁰

ในระหว่างที่กรมพระราชวังบวรวิชัยชาญรอความช่วยเหลือจากอังกฤษอยู่นั้น ทางวัง หลวงได้พยายามเจรจากับฝ่ายวังหน้าเช่นกัน แต่ยังไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะวังหน้ายังพยายาม เรียกร้องขอสิทธิและประโยชน์ที่เคยได้รับ¹⁴¹ จนในที่สุดนายนิวแมน (Newman) ผู้รักษาการแทน

¹³⁷ F.O. 69 / 74 Memorandum from Newman Respecting the difference between the 1st and 2nd King of Siam and their adjustment through the good offices of the acting British Consul General and the Governor of Singapore. Dated 5 January 1875.

¹³⁸ Ibid.

¹³⁹ Xie Shunyu, Siam and the British, 1874 – 1875: Sir Andrew Clarke and the Front Palace crisis. (Bangkok: Thammasat University, 1988), p 20.

¹⁴⁰ F.O. 69 / 63 Telegram from Foreign Office to Sir A. Clarke Disturbance in Siam: Tel. to Sir A Clarke not to go to Bangkok unless Consul – General wants him. Dated 13 January 1875.

¹⁴¹ F.O. 69 / 74 Memorandum from Newman Respecting the difference between the 1st and 2nd King of Siam and their adjustment through the good officer of the acting British Consul General and the Governor of Singapore. Dated 5 January 1875.

กงสุลนอกซ์¹⁴² ได้ขอความช่วยเหลือจาก เซอร์แอนดรู คลาร์ก ซึ่ง เซอร์แอนดรู คลาร์ก ได้ตอบรับ และเดินทางเข้ามาในกรุงเทพฯ การเข้ามาของผู้ว่าการเมืองสิงคโปร์นี้ แม้ว่าจะเป็นการเข้ามาตามคำขอของฝ่ายวังหน้า แต่เมื่อเข้ามาแล้วกลับไม่ได้ให้ความช่วยเหลือแก่ฝ่ายวังหน้า แต่ได้พยายามวางตัวเป็นกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ยปัญหาที่เกิดขึ้น โดย เซอร์แอนดรู คลาร์ก ได้ร่างข้อตกลงจากข้อเสนอของทั้ง 2 ฝ่ายและในที่สุดทั้งวังหน้าและวังหลวงยอมรับข้อตกลงร่วมกัน¹⁴³ คือ ให้วังหน้ามีฐานะเป็นองค์อุปราช ไม่ใช่มีฐานะเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ 2 ดังเช่นพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้วังหน้ามีกองกำลังในครอบครอง 200 นายและให้อยู่แต่ในวังเท่านั้น ส่วนในด้านอาวุธ เรือ และเงินที่จะได้รับนั้นให้ได้รับตามความเหมาะสม¹⁴⁴

สำหรับสาเหตุที่ทำให้ เซอร์แอนดรู คลาร์ก ให้ความช่วยเหลือแก่ฝ่ายวังหลวงในเหตุการณ์ครั้งนี้ ส่วนหนึ่งมาจากทัศนคติของ เซอร์แอนดรู คลาร์ก ที่มีต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่ง เซอร์ แอนดรู คลาร์ก มีความรู้สึกยินดีกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งที่ 2 ของพระองค์¹⁴⁵ ดังจะเห็นได้จากการที่ เซอร์แอนดรู คลาร์ก ได้ส่งผู้แทนไปร่วมในงานพระราชพิธี ซึ่งภายหลังจากงานพระราชพิธีนั้น เซอร์แอนดรู คลาร์ก ยังมองเห็นถึงประโยชน์ที่อังกฤษจะได้รับในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมากขึ้นด้วย เนื่องจากพระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะปฏิรูปประเทศให้ก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น ดังข้อความในพระราชสาส์นที่ทรงมีถึง เซอร์ แอนดรู คลาร์ก ลงวันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ.2416 (ค.ศ.1873) ความว่า

... ในการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาทรัพยากร เรา[สยาม] ต้องค่อย ๆ ทำทีละขั้นตามกำลังที่เรามี และเราจะไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้อย่าง

¹⁴² F.O. 69 / 58 Knox to Earl of Granville Reporting that he will leave for Europe on the 26 inst. (March). Dated 25 March 1874.

¹⁴³ F.O. 69 / 74 Memorandum from Newman Respecting the difference between the 1st and 2nd King of Siam and their adjustment through the good offices of the acting British Consul General and the Governor of Singapore. Dated 5 January 1875.

¹⁴⁴ กุลลดา เกษบุญชู มีศ, “สนธิสัญญาเบาว์ริงกับการปฏิวัติของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,” หน้า 29; สมบัติ จันทรวงศ์และรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, บรรณาธิการ, “วังหน้า: ตำแหน่งผู้สืบราชสมบัติ?,” ใน รักเมืองไทย: ภาควิชาประวัติศาสตร์และการเมือง (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนา, 2519), หน้า 11. และ Xie Shunyu, Siam and the British, 1874 – 1875: Sir Andrew Clarke and the Front Palace crisis (Bangkok: Thammasat University, 1988), p 53.

¹⁴⁵ กุลลดา เกษบุญชู มีศ, “สนธิสัญญาเบาว์ริงกับการปฏิวัติของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,” หน้า 29.

รวดเร็วหากไม่ได้รับการสนับสนุนจากชาติมหาอำนาจ ดังนั้นเราจึงขอให้ท่าน [เซอร์แอนดรู คลาร์ก] ซึ่งได้รับแต่งตั้งจากสมเด็จพระราชินีวิกตอเรีย เพื่อมาปกครองอาณานิคมอังกฤษที่ใกล้กับสยาม ได้ให้คำแนะนำกับเราเกี่ยวกับวิธีที่จะทำให้เราพัฒนาทรัพยากรของเราได้อย่างรวดเร็ว ... ¹⁴⁶

จากพระราชสาส์นดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความตั้งพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่จะทรงทำการปฏิรูปประเทศ ประกอบกับในครั้งที่พระองค์ทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งที่ 2 นั้น พระองค์ทรงประกาศเลิกการหมอบคลานในเวลาเฝ้า ทำให้ เซอร์แอนดรู คลาร์ก ต้องการสนับสนุนพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว¹⁴⁷ เนื่องจากการปฏิรูปของพระองค์จะช่วยให้ชาวสยามเป็นอิสระจากระบบทาสและไพร่ ซึ่งจะส่งผลให้สยามมีแรงงานอิสระพร้อมสำหรับการผลิตสินค้าส่งออกมากขึ้น สอดคล้องกับความต้องการของพ่อค้าในสิงคโปร์ รวมทั้งพ่อค้าอังกฤษอื่นๆ ที่ต้องการซื้อสินค้าจากสยาม ดังนั้นเมื่อความตั้งพระราชหฤทัยในการปฏิรูปสังคมสยามของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะเอื้อประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้กับอังกฤษ เซอร์แอนดรู คลาร์ก จึงต้องการให้การสนับสนุนฝ่ายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อให้ฐานะความเป็นกษัตริย์ของพระองค์มั่นคงและสามารถเอื้อประโยชน์ให้อังกฤษได้ต่อไป

จากการดำเนินนโยบายของ เซอร์แอนดรู คลาร์ก นั้น แม้จะเป็นการกระทำตามนโยบายหลักของรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนที่จะวางตัวเป็นกลางและไม่แทรกแซงการเมืองภายในของสยาม ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่อย่างไรก็ตามการดำเนินนโยบายนี้คงไม่อาจเกิดขึ้นได้หากปราศจากทัศนคติและความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างกษัตริย์สยามกับรัฐบาลอังกฤษที่สิงคโปร์ ซึ่งมีสืบเนื่องมายาวนานนับตั้งแต่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่สยามเริ่มผูกสัมพันธ์กับผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ ประกอบกับความตั้งพระราชหฤทัยที่จะปฏิรูปประเทศของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการปรับปรุงกำลังคนให้มีความพร้อมในการผลิตสินค้าสนองความต้องการทั้งของพ่อค้าสิงคโปร์และพ่อค้าอังกฤษอื่นๆ ทำให้ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ต้องการให้ความสนับสนุนแก่ฝ่ายวังหลวง นอกจากนี้การให้ความ

¹⁴⁶ Andrew Clarke, "My first visit to Siam," ใน รักเมืองไทย: ภาคประวัติศาสตร์และการเมือง, สมบัติ จันทรวงศ์ และรังสรรค์ ชนะพรพันธุ์, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนา, 2519), หน้า 27.

¹⁴⁷ กุลลดา เกษบุญชู มีค, "สนธิสัญญาเบาว์ริงกับการปฏิวัติของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว," หน้า 21 และ 29.

สนับสนุนของผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ยังเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งเสริมให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นประโยชน์จากการมีความสัมพันธ์อันดีกับสิงคโปร์ด้วย ดังนั้นด้วยความที่เป็นมิตรที่ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์มีให้กับพระองค์ในเหตุการณ์ครั้งนั้น พระองค์จึงทรงให้ความสำคัญและดำเนินการอย่างจริงจังในการสานต่อความสัมพันธ์อันดีกับผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ไว้ ดังจะเห็นได้จากการเสด็จประพาสสิงคโปร์ของพระองค์ในระยะต่อไป

3.3 การเสด็จประพาสสิงคโปร์กับแนวโน้มของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างสยามกับสิงคโปร์

นับตั้งแต่การทำสนธิสัญญาเบาว์ริงใน พ.ศ. 2398 การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์เริ่มขยายตัวมากขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับในช่วงก่อนทำสนธิสัญญา เนื่องจากข้อกำหนดในสนธิสัญญาที่ทำให้สยามต้องดำเนินนโยบายการค้าเสรี ยกเลิกระบบพระคลังสินค้า และต้องกำหนดอัตราภาษีที่แน่นอนคือร้อยละ 3 ดังนั้นด้วยข้อกำหนดดังกล่าวจึงทำให้พ่อค้าจากสิงคโปร์สามารถเข้ามาค้าขายในสยามได้สะดวกและได้รับผลประโยชน์จากการค้ามากยิ่งขึ้น ส่วนพ่อค้าในสยามเองก็มีโอกาสในการทำการค้าได้อย่างเสรีมากขึ้น

นโยบายการเปิดระบบเศรษฐกิจแบบเสรีดังกล่าวยังคงเป็นนโยบายที่สยามยึดถือต่อมา ดังที่ปรากฏว่าเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสสิงคโปร์ใน พ.ศ. 2413 พระองค์ทรงมีพระราชดำรัสกับหัวหน้าสโมสรพาณิชย์และพ่อค้าเมืองสิงคโปร์ ในอันที่จะทรงสนับสนุนการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ให้ขยายตัวมากยิ่งขึ้น¹⁴⁸ ตามที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงดำเนินนโยบายดังกล่าวไว้แล้ว

จากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ ส่วนหนึ่งเป็นการยืนยันถึงนโยบายของสยามที่จะสนับสนุนและส่งเสริมให้การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ขยายตัวรวมทั้งเปิดโอกาสให้พ่อค้านักลงทุนจากสิงคโปร์เข้ามาประกอบกิจการในสยาม ดังนั้นนับตั้งแต่ช่วงต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงปรากฏว่าเริ่มมีพ่อค้าทั้งชาวจีนและอังกฤษจากสิงคโปร์เข้ามาค้าขายและลงทุนทำธุรกิจต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ซึ่งการขยายตัวทางเศรษฐกิจระหว่างสยามกับสิงคโปร์ดังกล่าวนี้ แม้ส่วนหนึ่งจะเป็นผลสืบเนื่องโดยตรงมาจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงที่ทำให้ระบบเศรษฐกิจของสยามเปิดกว้างสำหรับพ่อค้าและนักลงทุน แต่จากการที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสกับกลุ่มพ่อค้าในคราวเสด็จ

¹⁴⁸ จดหมายเหตุเสด็จประพาสต่างประเทศในรัชกาลที่ 5 เสด็จเมืองสิงคโปร์แลเมืองเบดาเวียครั้งแรก และเสด็จประพาสอินเดีย, หน้า 12 - 13.

ประพาสสิงคโปร์ พ.ศ.2413 ดังกล่าวก็มีส่วนชักชวนและช่วยสร้างความมั่นใจให้กับกลุ่มพ่อค้าและนักลงทุนสิงคโปร์ในการเข้ามาลงทุนในสยามมากขึ้นด้วย

นอกจากการเสด็จประพาสสิงคโปร์จะแสดงให้เห็นถึงแนวโน้มการขยายตัวทางการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ที่จะมีมากขึ้นในระยะต่อไปแล้ว เหตุการณ์วิกฤตการณ์วังหน้าก็ยังเป็นผลสืบเนื่องในช่วงต้นรัชกาลที่จะชี้ให้เห็นถึงทิศทางการขยายตัวทางเศรษฐกิจระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในระยะต่อไปด้วยเช่นกัน กล่าวคือ จากเหตุการณ์ที่ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ให้การสนับสนุนพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีส่วนช่วยให้สถานะของวังหลวงมีความมั่นคงมากยิ่งขึ้นในขณะที่ตำแหน่งวังหน้าถูกลดอำนาจและบทบาทลงไปในช่วงหลังวิกฤตการณ์ด้วยความช่วยเหลือดังกล่าวได้ส่งผลให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีทัศนคติที่ดีต่อสิงคโปร์ ทรงเห็นว่าสิงคโปร์เป็นมิตรและพร้อมที่จะสานต่อความสัมพันธ์อันดีกับสิงคโปร์ต่อไป ดังนั้นเมื่อสยามมองสิงคโปร์ในฐานะที่เป็นมิตรต่อกัน สยามจึงพร้อมที่จะให้ความสนับสนุนทางการค้ากับสิงคโปร์เมื่อสิงคโปร์ต้องการทำการค้ากับสยาม โดยการให้การต้อนรับและเปิดโอกาสให้พ่อค้าจากสิงคโปร์เข้ามาค้าขายในสยามได้อย่างสะดวก ซึ่งการดำเนินการที่ตอบรับกับความต้องการของสิงคโปร์นี้ นอกจากสิงคโปร์จะได้รับประโยชน์จากการมีแหล่งผลิตสินค้าสนองความต้องการและมีตลาดสำหรับขายสินค้าของตนแล้ว สยามเองก็ได้รับประโยชน์ในลักษณะดังกล่าวเช่นกัน ดังนั้นด้วยทัศนคติที่ดีที่สยามมีต่อสิงคโปร์ทั้งที่มีสืบเนื่องมาตั้งแต่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รวมถึงทัศนคติที่ดีต่อสิงคโปร์ที่มีมากขึ้นจากความช่วยเหลือที่ฝ่ายวังหลวงได้รับในเหตุการณ์วิกฤตการณ์วังหน้าจึงกลายเป็นปัจจัยอีกส่วนหนึ่งที่ส่งผลให้การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ขยายตัวมากขึ้นต่อไป

กล่าวโดยสรุป นับตั้งแต่การทำสนธิสัญญาเบาว์ริง การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์เริ่มขยายตัวขึ้นอย่างชัดเจนด้วยผลจากข้อตกลงที่สยามต้องเปิดการค้าเสรีและเก็บภาษีในอัตราที่กำหนดแน่นอน ทำให้พ่อค้าจากสิงคโปร์ที่มีความต้องการสินค้าจากสยามสามารถซื้อสินค้าได้สะดวกยิ่งขึ้น รวมทั้งสามารถนำสินค้าเข้ามาขายได้มากขึ้นด้วย เพื่อตอบสนองความต้องการสินค้าบางประเภทของสยามเช่น เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ที่ชาวสยามเริ่มผลิตลดลงในขณะที่หันไปผลิตสินค้าเพียงบางชนิดเพื่อการส่งออกเช่น ข้าว ดังนั้นด้วยผลของสนธิสัญญาเบาว์ริงดังกล่าวจึงส่งผลให้การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ขยายตัวขึ้น ซึ่งแม้ว่าสนธิสัญญาเบาว์ริงจะทำให้การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ขยายตัวมากขึ้น แต่ยังคงมีปัจจัยในเชิงการเมืองและการทูตที่ช่วยส่งเสริมให้การค้าขยายตัวขึ้นต่อไปด้วยคือ การผูกสัมพันธ์กับผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ในตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งยังคงมีสืบเนื่องต่อมาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวดังที่ปรากฏในการเสด็จประพาสสิงคโปร์ พ.ศ. 2413 และการให้ความ

สนับสนุนฝ่ายวังหลวงของผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ในวิกฤตการณ์วังหน้า ทำให้สัมพันธไมตรีระหว่างสยามกับสิงคโปร์กระชับแน่นแฟ้นและมีมิตรไมตรีต่อกันมากขึ้น ดังนั้นเมื่อทั้ง 2 ฝ่ายต่างมีไมตรีที่ดีต่อกันดังนี้แล้ว การเอื้อประโยชน์ต่อกันในทางการค้าจึงเริ่มเกิดขึ้น ซึ่งการขยายตัวทางการค้าที่ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการมีความสัมพันธ์ในเชิงการเมืองและการทูตที่ดีต่อกันนี้ จะส่งผลให้การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ขยายตัวมากขึ้นในระยะต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
 าลงกรณ์มหาวิทาลัย

บทที่ 4

การขยายตัวทางการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ตั้งแต่ พ.ศ.2413 - 2457

นับตั้งแต่ปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างสยามกับสิงคโปร์เริ่มขยายตัวมากขึ้นด้วยนโยบายการเปิดเสรีทางการค้าตามข้อตกลงในสนธิสัญญาเบาว์ริง ดังนั้นในบทนี้จะศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในระยะที่สืบเนื่องต่อมา โดยเริ่มตั้งแต่ พ.ศ.2413 ซึ่งเป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสสิงคโปร์ครั้งแรก การเสด็จประพาสสิงคโปร์ในครั้งนั้นมีนัยสำคัญทางการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ประการหนึ่งคือ จากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงมีต่อกลุ่มพ่อค้าในสิงคโปร์ที่จะทรงเปิดโอกาสทางการค้าให้กับพ่อค้าจากสิงคโปร์ในการทำการค้ากับสยามและจะทรงสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจระหว่างสยามกับสิงคโปร์ต่อไป ดังนั้นด้วยแนวพระราชดำริดังกล่าวจึงเป็นส่วนหนึ่งที่ส่งผลให้ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างสยามกับสิงคโปร์ขยายตัวมากขึ้น ดังที่ปรากฏการเข้ามาทำการค้าและลงทุนในกิจการต่างๆ ของพ่อค้านักลงทุนจากสิงคโปร์ที่เพิ่มมากขึ้นในระยะต่อมา

การศึกษาความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างสยามกับสิงคโปร์ระหว่าง พ.ศ.2413 – ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 นั้น ในส่วนแรกจะศึกษาเกี่ยวกับการขยายตัวทางการค้า โดยจะศึกษาถึงสถานะทางการค้า ปัจจัยที่มีส่วนส่งเสริมการขยายตัวทางการค้า ปัญหาทางการค้าที่เกิดขึ้น และการดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาทางการค้าของทั้งสองฝ่าย รวมทั้งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในทางการทูตและการเมืองร่วมด้วย เพื่อวิเคราะห์ถึงผลสืบเนื่องจากการสร้างสัมพันธ์ไมตรีระหว่างสยามกับสิงคโปร์ที่มีต่อการขยายตัวทางการค้าของทั้งสองฝ่าย

1. ปัจจัยส่งเสริมการขยายตัวทางการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ตั้งแต่ พ.ศ.2413 – 2457

นับตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2410 มีทั้งปัจจัยหลักและปัจจัยสนับสนุนที่มีส่วนส่งเสริมให้การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ขยายตัวมากขึ้นหลายประการ ดังนี้

1.1 การขยายตัวทางการค้าในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

การขยายตัวทางการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในระยะนี้ เป็นผลมาจากปัจจัยสำคัญประการหนึ่งคือ บทบาทของสิงคโปร์ในการเป็นเมืองท่าค้าขายและปลอดภาษีดังที่ได้กล่าวแล้ว ทำให้สินค้าบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่วนใหญ่ถูกนำเข้ามารวมอยู่ที่สิงคโปร์ เช่น ดีบุก ข้าว ยางพารา จนกระทั่งถึงในช่วงทศวรรษ 2410 การค้าขายสินค้าดังกล่าวจึงได้ขยายตัวเพิ่มมากขึ้นด้วย ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งคือ การขยายตัวทางการผลิตในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

การขยายตัวทางการผลิตในเขตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ปรากฏขึ้นในช่วงประมาณทศวรรษ 2410 นั้น ส่วนมากเป็นการลงทุนโดยนักลงทุนเอกชนชาวตะวันตกและชาวจีนภายในอาณานิคมต่างๆ เช่น ในเขตบริติช มาลายา (British Malaya) หมู่เกาะอินเดียตะวันออกของดัตช์ (Dutch East Indies) ซึ่งภายใต้การปกครองอาณานิคมของชาติตะวันตกนั้น ในทางเศรษฐกิจ ประเทศเมืองแม่ได้ทำให้ดินแดนที่เป็นอาณานิคมมีความพร้อมในการเปิดรับการลงทุนจากนักลงทุนเอกชน¹ โดยการเข้ามาจัดระเบียบการบริหารการปกครองภายใน ทำให้นักลงทุนเอกชนสามารถลงทุนได้สะดวกและมีความมั่นใจในผลประโยชน์ที่จะได้รับ ซึ่งกิจการที่นักลงทุนเอกชนส่วนใหญ่ให้ความสนใจคือ การเพาะปลูกและการทำเหมืองแร่ สำหรับการทำเหมืองแร่นั้น เหมืองแร่ที่นักลงทุนส่วนใหญ่ให้ความสนใจคือ การทำเหมืองแร่ดีบุก ซึ่งมีการขยายตัวขึ้นอย่างมาก เนื่องจากเป็นสินค้าที่ตลาดโลกมีความต้องการสูงเพื่อนำไปใช้ในโรงงานอุตสาหกรรม เช่น อุตสาหกรรมอาหารกระป๋อง โดยพื้นที่ที่นักลงทุนส่วนใหญ่นิยมเข้าไปลงทุนคือ เขตบริติช มาลายา ซึ่งเป็นเขตที่มีแร่ดีบุกอุดมสมบูรณ์ ซึ่งนอกจากความพร้อมในการเข้าไปลงทุนและความอุดมสมบูรณ์ของแร่ธาตุที่มีส่วนทำให้กิจการเหมืองแร่ดีบุกขยายตัวขึ้นแล้ว การตั้งโรงถลุงแร่ดีบุกในสิงคโปร์และปีนังก็เป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้การลงทุนทำเหมืองแร่ดีบุกขยายตัวมากขึ้นเช่นกัน เพราะเมื่อมีการตั้งโรงถลุงแร่ดีบุก การนำเข้าสินแร่ดีบุกของสิงคโปร์และปีนังได้มีปริมาณเพิ่มมากขึ้น² ส่งผลให้การทำเหมืองแร่ดีบุกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ขยายตัวมากขึ้นเพื่อรองรับกับความต้องการสินแร่ดีบุกดังกล่าว

นอกจากการทำเหมืองแร่ดีบุกแล้ว การลงทุนที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งคือ การทำสวนยางพาราที่เริ่มขยายตัวขึ้นในช่วงประมาณทศวรรษ 2440 การขยายตัวด้านการทำสวนยางพารานี้เป็นผลโดยตรงมาจากความต้องการใช้ยางพาราในอุตสาหกรรมผลิตรถยนต์ ซึ่งเริ่มต้นขึ้นในอเมริกา

¹Wong Lin Ken, "Singapore: Its growth as an entrepot port, 1819 – 1914," *Journal of Southeast Asian Studies* 9 (1978): 62.

²Chiang Hai Ding, *A history of Straits Settlements foreign trade* (Singapore: National Museum, 1978), p. 113.

ส่งผลให้การทำสวนยางพาราในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เริ่มขยายตัวขึ้นด้วยลักษณะทางภูมิอากาศที่เหมาะสมในการเพาะปลูก โดยยางพาราที่ผลิตได้ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นี้จะถูกนำไปจำหน่ายต่อทั้งในยุโรปและอเมริกา

การขยายตัวทางด้านการลงทุนทั้งในการทำเหมืองแร่ดีบุกและสวนยางพารา รวมไปถึงการเพาะปลูกพืชอื่น ๆ เช่น อ้อย กาแฟ ได้ส่งผลต่อการขยายตัวทางด้านการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ กล่าวคือ การทำเหมืองแร่และการเพาะปลูกเป็นกิจกรรมที่ต้องใช้แรงงานจำนวนมาก ชาวพื้นเมืองจึงถูกดึงเข้ามาเป็นแรงงานในสวนและเหมือง รวมถึงแรงงานจากจีนและอินเดียก็ถูกอพยพเข้ามามากขึ้น เพื่อรองรับกับการผลิตที่ขยายตัวเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ ดังนั้นความต้องการอาหารเพื่อเลี้ยงแรงงานในอาณานิคมจึงเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย โดยอาหารหลักที่ถูกนำเข้ามาเลี้ยงแรงงานในอาณานิคมคือ ข้าว ซึ่งเป็นผลผลิตที่สยามสามารถผลิตได้มาก สยามจึงสามารถส่งข้าวออกไปขายในตลาดบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้มากขึ้น สำหรับการส่งออกข้าวของสยามไปยังตลาดดังกล่าวนี้ สยามจะส่งไปที่สิงคโปร์ ซึ่งเป็นเมืองท่าศูนย์กลางในการรับสินค้าจากแหล่งผลิตต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวแล้ว จากนั้นข้าวสยามจะถูกจำหน่ายต่อไปยังอาณานิคม ดังนั้นจากการขยายตัวในด้านการผลิตภายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และการใช้แรงงานดังกล่าว จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมให้การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ขยายตัวมากขึ้น โดยสยามอยู่ในฐานะผู้ผลิตสินค้าส่งออกไปยังสิงคโปร์ ส่วนสิงคโปร์อยู่ในฐานะผู้รับสินค้าและกระจายออกไปยังอาณานิคมต่าง ๆ

นอกจากการขยายตัวทางด้านการผลิตในอาณานิคมต่าง ๆ ในเขตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จะมีส่วนสำคัญในการทำให้การส่งออกสินค้าของสยามไปสิงคโปร์ขยายตัวมากขึ้นดังกล่าวแล้ว การปฏิรูปและการเปลี่ยนแปลงภายในสังคมของชาวพื้นเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การปฏิรูปและการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองภายในสังคมชาวสยาม ยังมีส่วนทำให้การนำเข้าสินค้าจากสิงคโปร์มายังสยามขยายตัวเพิ่มขึ้นด้วย กล่าวคือ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ชนชั้นสูงนิยมบริโภคสินค้าตะวันตกมากขึ้น ทั้งเครื่องใช้เครื่องเรือนและเครื่องแต่งกาย เช่น เครื่องนุ่งห่มทำจากผ้าเนื้อดี เครื่องประดับและอัญมณี เครื่องเคลือบ เครื่องแก้ว เนื่องจากสินค้านี้เป็นสิ่งหนึ่งที่สามารถแสดงให้เห็นถึงฐานะความมั่งคั่ง³ ดังนั้นสินค้านี้จึงถูกนำเข้ามาในสยามมากขึ้นเพื่อสนองความต้องการดังกล่าว ส่วนสามัญชนนั้นก็มีความต้องการบริโภคสินค้าจากตะวันตกด้วยเช่นกัน เนื่องจากสินค้าจากตะวันตกมีคุณภาพและราคาถูกกว่า เนื่องจากเป็นการผลิตในระบบโรงงาน อีกทั้งยังสะดวกในการซื้อหามาใช้โดยไม่ต้องผลิตเองด้วย

³ สุวดี ธนประสิทธิพัฒนา, การแต่งกายสตรีกับหัตถกรรมทอผ้าในสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), หน้า 78.

เช่น ผ้าทอ ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจจากการผลิตเพื่อการยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อการส่งออกที่เน้นการผลิตสินค้าบางชนิด ทำให้สามัญชนบางส่วนเริ่มละทิ้งงานหัตถกรรมในครัวเรือนซึ่งเคยทำอยู่แต่เดิมและหันมาบริโภคนสินค้าตะวันตกแทน ดังนั้นสยามจึงจำเป็นต้องนำเข้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มจากต่างประเทศ เพื่อทดแทนการผลิตผ้าภายในที่ถูกลดความสำคัญไป ซึ่งการนำเข้าสินค้าตะวันตกเพื่อสนองความต้องการของสามัญชนนี้เริ่มมีปริมาณเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อประชาชนสามารถค้าข้าวได้กำไรและมีรายได้เพิ่มขึ้น ทำให้สยามต้องนำเข้าสินค้าต่างประเทศมากขึ้นเพื่อทดแทนการผลิตด้วยตนเอง

จากความต้องการสินค้าตะวันตกที่มีเพิ่มมากขึ้นในสังคมสยามดังกล่าว ได้เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ส่งผลให้การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ขยายตัวขึ้น เนื่องจากการนำเข้าสินค้าจากตะวันตก รวมถึงสินค้าแบบตะวันตกที่ถูกผลิตขึ้นในอาณานิคม เช่น อินเดีย นั้นส่วนมากเป็นการนำเข้าโดยผ่านสิงคโปร์ โดยเรือสินค้าจากตะวันตกและอาณานิคมจะนำสินค้ามายังสิงคโปร์และจะถูกส่งต่อมายังสยาม ดังนั้นด้วยบทบาทการเป็นเมืองท่าค้าขายของสิงคโปร์ซึ่งเป็นแหล่งรวบรวมสินค้าจากตะวันตก จึงส่งผลให้การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ขยายตัวมากขึ้นเมื่อความต้องการสินค้านี้ของสยามมีมากขึ้นด้วยผลจากการเปลี่ยนแปลงด้านรสนิยมในการบริโภค

1.2 การขยายตัวทางการคมนาคมและการติดต่อสื่อสาร

ระบบการคมนาคมขนส่งและติดต่อสื่อสารถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ส่งเสริมให้การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ขยายตัวมากขึ้น นับตั้งแต่ทศวรรษ 2400 ระบบการคมนาคมและการติดต่อสื่อสารเริ่มมีการปรับปรุงให้มีความทันสมัยมากยิ่งขึ้น เช่น การเดินเรือ ระบบโทรเลข รถไฟ สำหรับการเดินเรือ นั้นถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยส่งเสริมการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ ทั้งนี้เนื่องจากลักษณะทางภูมิศาสตร์ของทั้งสยามและสิงคโปร์ที่ทำให้การขนส่งสินค้าทางเรือเป็นวิธีที่สะดวกที่สุด เรือที่ใช้ขนส่งสินค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในระยะแรกนั้นยังคงเป็นเรือสำเภา ต่อมาในช่วงทศวรรษ 2400 จึงเริ่มมีการนำเรือกลไฟเข้ามาใช้แทนเรือสำเภา ซึ่งเรือกลไฟนี้มีส่วนช่วยให้การขนส่งสินค้ามีความสะดวกมากยิ่งขึ้น เพราะสามารถบรรทุกสินค้าได้มากกว่าเรือสำเภา และเดินทางได้เร็วกว่า เช่น เส้นทางระหว่างสยามกับสิงคโปร์ ถ้าใช้เรือสำเภาในการขนส่งจะใช้เวลาประมาณ 13 ถึง 17 วัน แต่ถ้าเป็นเรือกลไฟจะใช้เวลาประมาณ 5 วัน⁴ นอกจากนี้ยังสามารถ

⁴พรณี บัวเล็ก, “สยาม” ในกระแสดารแห่งการเปลี่ยนแปลง: ประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2541), หน้า 113.

กำหนดระยะเวลาในการขนส่งสินค้าได้แน่นอนและปลอดภัย ไม่ต้องเสี่ยงกับคลื่นลมและภัยธรรมชาติมากเท่ากับเรือสำเภา

เรือกลไฟที่สยามนำเข้ามาใช้ในครั้งแรก เช่น เรือกลไฟเจ้าพระยา เรือลำนี้เป็นเรือเหล็กต่อขึ้นในประเทศอังกฤษในพ.ศ.2401 สยามได้นำเข้ามาใช้สำหรับขนส่งผู้โดยสาร สินค้า และไปรษณียภัณฑ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์เป็นประจำ ในระยะต่อมาสยามยังได้นำเรือกลไฟเข้ามาใช้ขนส่งสินค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์อีก เช่น เรือกลไฟโหม ซึ่งถูกนำเข้ามาใช้ใน พ.ศ.2411⁶ แต่เรือกลไฟโหมนี้นำมาใช้เดินเรือขนส่งระหว่างสยามกับสิงคโปร์อยู่ไม่นานนัก ก็เปลี่ยนไปใช้เดินทางขนส่งระหว่างกรุงเทพฯกับฮ่องกงในช่วงต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว⁷

นอกจากเรือของสยามแล้ว เรือของชาติตะวันตกก็เข้ามามีส่วนร่วมในการขนส่งสินค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ด้วยเช่นกัน โดยในช่วงระหว่าง พ.ศ.2410 – 2440 ชาติที่เข้ามามีบทบาทสำคัญคือ อังกฤษ⁸ ซึ่งในระยะแรกนั้นเรือสยามกับเรืออังกฤษยังดำเนินการขนส่งสินค้าในปริมาณที่ใกล้เคียงกัน แต่พอถึงช่วงต้นทศวรรษ 2420 เรืออังกฤษเข้ามามีบทบาทในการขนส่งสินค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์มากขึ้นจนเรือสยามเริ่มลดบทบาทลง สำหรับบริษัทเดินเรืออังกฤษที่สำคัญ เช่น บริษัทโฮลท์สไลน์ (Holt's Line Company) เป็นบริษัทเดินเรือในสิงคโปร์ที่เข้ามาเดินเรือขนส่งข้าวระหว่างกรุงเทพฯกับสิงคโปร์นับตั้งแต่ พ.ศ.2426⁹ และต่อมาใน พ.ศ.2431 บริษัทนี้ยังเข้ามาเปิดกิจการเดินเรือในสยามด้วย¹⁰ ทำให้บทบาททางด้านการเดินเรือขนส่งสินค้าระหว่างกรุงเทพฯกับสิงคโปร์ของบริษัทนี้ขยายตัวมากยิ่งขึ้น

⁵ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ.2352 – 2453 ด้านเศรษฐกิจ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2541), หน้า 311.

⁶“ประชุมพงศาวดารภาค12 จดหมายเหตุของหมอบรัดเล,” ใน ประชุมพงศาวดารเล่ม 10 (กรุงเทพมหานคร: องค์การการค้าของคุรุสภา, 2507), หน้า 359 – 360.

⁷ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ.2352 – 2453 ด้านเศรษฐกิจ, หน้า 312.

⁸พรณี บัวเล็ก, “สยาม” ในกระแสดารแห่งการเปลี่ยนแปลง: ประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5, หน้า 113.

⁹Chiang Hai Ding, A history of Straits Settlements foreign trade 1870 – 1915 (Singapore: National Museum, 1978), pp. 70 and 100.

¹⁰สนั่น รัตนโสภณ, “วิวัฒนาการบริษัทต่างชาติในประเทศไทย พ.ศ.2398 – พ.ศ.2484,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 73.

ต่อมาบทบาทในด้านการเดินเรือขนส่งสินค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ของบริษัทอังกฤษ เริ่มลดน้อยลงประมาณช่วงต้นทศวรรษ 2440 และเปิดโอกาสให้บริษัทเดินเรือเยอรมันเข้ามามีบทบาทมากขึ้นจนกระทั่งถึงช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1¹¹ ดังรายงานเกี่ยวกับบริษัทเดินเรือเยอรมันว่า

... เรือบรรทุกสินค้าไปมาเมืองต่างประเทศในปีนี้ [พ.ศ.2444] เป็นเรือใช้ของเยอรมันมากกว่าชาติอื่น เพราะบริษัทนอร์ดเยอรมันลอยได้รับซื้อเรือกลไฟบริษัทสกอตส ออเรียลตัน แลบริษัทโอเชียนสตีมชิพของอังกฤษ ซึ่งเดินทางระหว่างกรุงเทพ ถึงสิงคโปร์และฮ่องกงทั้งหมด รวมเรือของบริษัทนอร์ดเยอรมันลอยในเวลาปีเดินทางสิงคโปร์ 10 ลำ เดินทางฮ่องกง 13 ลำ ...¹²

บริษัทเดินเรือของเยอรมันเริ่มเข้ามาซื้อกิจการการเดินเรือในน่านน้ำเอเชียในช่วงต้นทศวรรษ 2440 เช่น ใน พ.ศ.2442 บริษัทนอร์ทเยอรมันลอยด์ (North German Lloyd Steamship Company) ได้ซื้อกิจการจากบริษัทโฮล์ทส์ไลน์ไป ดังนั้นนับตั้งแต่ทศวรรษ 2440 บริษัทเดินเรือเยอรมันจึงเข้ามามีบทบาทในการขนส่งสินค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์มากกว่าบริษัทอังกฤษ และยังรวมไปถึงการขนส่งสินค้าระหว่างสยามกับประเทศอื่นๆ ด้วย เช่น ใน พ.ศ.2443 สินค้าเข้าจากต่างประเทศมายังกรุงเทพฯ ร้อยละ 58 มาโดยเรือสินค้าเยอรมัน ร้อยละ 34 มาโดยเรือสินค้าอังกฤษ ส่วนสินค้าที่สยามส่งออกไปยังประเทศนั้น ร้อยละ 54 ใช้เรือสินค้าเยอรมัน ส่วนอีกร้อยละ 34 ใช้เรือสินค้าอังกฤษ¹³

อย่างไรก็ตาม ในระยะที่บริษัทเดินเรือเยอรมันเข้ามามีบทบาทในการขนส่งสินค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์เป็นจำนวนมากนี้ ยังคงมีนายทุนท้องถิ่นชาวสยามและชาวจีน รวมถึงชาวตะวันตกเช่น ชาวอังกฤษ พยายามจะตั้งบริษัทเดินเรือขึ้นมาแข่งขันกับบริษัทเดินเรือของเยอรมันเช่นกัน ซึ่งการดำเนินการจัดตั้งบริษัทเดินเรือขึ้นใหม่ดังกล่าวนี้ ฝ่ายรัฐบาลสยามได้เห็นชอบด้วยและอนุญาตให้มีการตั้งบริษัทเดินเรือขึ้นหลายแห่ง รวมทั้งให้เงินทุนอุดหนุนแก่

¹¹ Robert L. Jarman, editor, *Annual reports of the Straits Settlements 1855 – 1941 vol. 4 1892 – 1900* (Bath: Print In Black, 1998), pp. 516 and 593.

¹² หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 2.12/9, รายงานสินค้าประเทศสยามแลนานาชาติ (8 พ.ย.ร.ศ. 115 – 29 มิ.ย. ร.ศ.128), ที่ 265 รายงานพระองค์เจ้าพร้อม ถึงพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นมหิศราชหฤทัย เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ลงวันที่ 26 สิงหาคม ร.ศ.120.

¹³ Robert L. Jarman, editor, *Annual reports of the Straits Settlements 1855 – 1941 vol. 4 1892 – 1900*, p. 602.

บริษัทเดินเรือที่ต้องการขยายกิจการการเดินทางเรือรับส่งสินค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ ทั้งนี้เพราะรัฐบาลสยามเห็นว่า “...จะเป็นประโยชน์แก่ทางราชการไปรษณีย์แลการค้าขายดีกว่าที่จะให้มีเรือเมล์แต่สายเยอรมันสายเดียว...”¹⁴

ในช่วงแรกของการตื่นตัวเพื่อทำบริษัทเดินเรือแข่งกับบริษัทเดินเรือเยอรมันนั้น บริษัทและนายทุนส่วนมากที่เข้ามาขออนุญาตจัดตั้งและขอขยายกิจการเดินเรือระหว่างสยามกับสิงคโปร์มักเป็นบริษัทและนายทุนชาวตะวันตก เช่น การร่วมทุนระหว่างเซอร์อัลเฟรด โจนส์ (Sir Alfred Jones) นายโดนัลด์ สจ๊วต (Donald Stewart) และนายเฟรดเดอริก เวอร์นีย์ (Frederick Verney) ชาวอังกฤษ เพื่อจัดตั้งบริษัทเดินเรือกลไฟระหว่างกรุงเทพฯ กับสิงคโปร์ใน พ.ศ.2444¹⁵ นายลอร์ด (Lort) “... เป็นอังกฤษและเป็นเจ้าของเรือกลไฟลิโว ที่เดินอยู่ระหว่างเมืองกลันตันกับสิงคโปร์ เข้ามาตรวจการค้าขายในเมืองกลันตัน ก็คิดว่าจะเดินเรือเพิ่มเติมให้มากขึ้น เพราะทราบว่าการค้าขายเจริญมาก...”¹⁶ ดังนั้นนายลอร์ดจึงได้ทำหนังสือขออนุญาตเดินเรือเพิ่มมากขึ้นเสนอต่อรัฐบาลสยาม และบริษัทอีสต์เอเชียติก (East Asiatic Company) บริษัทเดินเรือชาวเดนมาร์กซึ่งมีสำนักงานอยู่ที่เมืองโคเปนเฮเกน¹⁷ บริษัทแห่งนี้ประกอบธุรกิจหลายด้านและเริ่มเข้ามาทำสัญญาเดินเรือกับสยามโดยบริษัทจะเดินเรือระหว่างกรุงเทพฯ กับสิงคโปร์ รวมทั้งแวะรับส่งสินค้าระหว่างเมืองต่าง ๆ ริมฝั่งคาบสมุทรมลายูตะวันตกด้วยเช่น เมืองไซยา นครศรีธรรมราช สงขลา กลันตันและตรังกานู¹⁸ ซึ่งการแวะรับส่งสินค้าตามเมืองชายฝั่งทางตอนใต้นี้ช่วยให้การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ขยายตัวเพิ่มมากขึ้นด้วย เนื่องจากเมื่อเรือสินค้าแวะรับสินค้าในเมืองต่าง ๆ จะมีสินค้าสยามถูกนำออกไปจำหน่ายยังสิงคโปร์เพิ่มมากขึ้นนอกเหนือจากสินค้าที่ส่งมาจาก

¹⁴ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 บ 12 / 2, เรื่องกัมปนีเดินเรือระหว่างสิงคโปร์กับกรุงเทพฯ (25 มี.ค. ร.ศ.120 – 23 ส.ค. ร.ศ.124), ที่ 23 / 13295 หนังสือพระยาพิพัฒน์ โกษา กราบบังคมทูลฯพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 14 กุมภาพันธ์ ร.ศ.121.

¹⁵ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 บ 12 / 2, เรื่องกัมปนีเดินเรือระหว่างสิงคโปร์กับกรุงเทพฯ (25 มี.ค. ร.ศ.120 – 23 ส.ค. ร.ศ.124), ที่ 483 / 13850 หนังสือกรมหลวงเทเวศร์วังบัวโรประการ ถึงกรมขุนสมมตอมรพันธุ์ ลงวันที่ 25 มีนาคม ร.ศ.120.

¹⁶ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 บ 12 / 3, เรื่องอังกฤษคิดจัดการเดินเรือระหว่างกลันตันกับสิงคโปร์ (22 – 23 พ.ค. ร.ศ.121), ที่ 292 หนังสือกรมหลวงดำรงราชานุภาพ กราบบังคมทูลฯพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวลงวันที่ 22 พฤษภาคม ร.ศ.121.

¹⁷ สนั่น รัตนโสภณ, “วิวัฒนาการบริษัทต่างชาติในประเทศไทย พ.ศ. 2398–2484,” หน้า 66.

¹⁸ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 บ 12 / 6, สัญญาเดินเรือเมล์ระหว่างกรุงเทพฯกับหัวเมืองปักษ์ใต้ (2 เม.ย. ร.ศ. 122 – 10 ก.ค. ร.ศ. 128), ที่ 268/7764 หนังสือกรมหลวงดำรงราชานุภาพ กราบบังคมทูลฯพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 15 ตุลาคม ร.ศ. 122.

กรุงเทพฯ โดยตรง ส่วนสินค้าเข้าจากสิงคโปร์นั้นก็สามารถจำหน่ายได้มากขึ้นเช่นกัน โดยเรือสินค้าจะกระจายสินค้าไปยังเมืองต่าง ๆ แทนที่จะส่งไปขายยังกรุงเทพฯ แต่เพียงแห่งเดียว ดังนั้นเมืองท่าทางใต้ของสยามจึงถูกเชื่อมโยงเข้ากับการค้าระหว่างกรุงเทพฯ กับสิงคโปร์ โดยผ่านทางเรือสินค้าที่แวะรับสินค้าตามเมืองต่าง ๆ ดังกล่าว

ในการก่อตั้งและขยายกิจการเดินเรือของบริษัทและนายทุนเพื่อแข่งขันกับบริษัทเดินเรือเยอรมันนี้ ไม่เพียงแต่เอกชนเท่านั้นที่เข้ามามีบทบาท แต่รัฐบาลสยามก็มีส่วนร่วมในการแข่งขันดังกล่าวด้วย โดยรัฐบาลสยามอยู่ในฐานะผู้ให้เงินทุนอุดหนุนแก่บริษัทต่าง ๆ เช่น บริษัทของเซอร์อัลเฟรด โจนส์ นายโคเนลด์ สจ๊วต และนายเฟรดเดอริก เวอร์นีย์ ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาลสยามปีละ 6,000 ปอนด์ต่อปี¹⁹ ส่วนบริษัทอีสต์เอเชียติก ได้รับเงินอุดหนุนประมาณ 5,600 บาทต่อเดือน²⁰

จนกระทั่งถึงช่วงต้นทศวรรษ 2450 บริษัทของชาวสยามและนายทุนจีนจึงเข้ามามีบทบาทในการแข่งขันกับบริษัทเดินเรือเยอรมัน เช่น ใน พ.ศ.2451 มีการร่วมทุนระหว่างชาวสยามกับชาวอังกฤษเพื่อจัดตั้งบริษัทเดินเรือชื่อ บริษัทเรือกลไฟสยามทุนจำกัด โดยชาวสยามที่เข้ามาเป็นหุ้นส่วนในการจัดตั้งบริษัทคือ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสมมตอมรพันธุ์ และหม่อมเจ้าไพชยนต์เทพ²¹ บริษัทนี้จดทะเบียนเป็นบริษัทในสังกัดสยาม ซึ่งจะทำการเดินเรือค้าขายในอ่าวสยามและอ่าวไคส์เคียงโดยซื้อกิจการเดินเรือจากบริษัทอีสต์เอเชียติกมาดำเนินการต่อ รวมทั้งซื้อเรือกลไฟมาเดินระหว่างสยามกับสิงคโปร์เพื่อขนส่งสินค้าและรับส่งผู้โดยสารด้วย ส่วนบริษัทอีกแห่งหนึ่งที่ตั้งขึ้นคือ บริษัทเรือเมล์จีนสยามทุนจำกัด บริษัทนี้จัดตั้งขึ้นใน พ.ศ.2451 โดยการร่วมทุนระหว่างชาวสยามกับชาวจีนเพื่อทำการค้าขายระหว่างสยามกับต่างประเทศ เช่น สิงคโปร์ ฮองกง และจีน²²

¹⁹ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 บ 12 / 2, เรื่องกัมปนีเดินเรือระหว่างสิงคโปร์กับกรุงเทพฯ (25 มี.ค. ร.ศ.120 – 123 ส.ค. ร.ศ.124), ที่ 23/13295 หนังสือพระยาพิพัฒน์โกษา กราบบังคมทูลฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 14 กุมภาพันธ์ ร.ศ.121.

²⁰ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 บ 12 / 6, สัญญาเดินเรือเมล์ระหว่างกรุงเทพฯ กับหัวเมืองปักษ์ใต้ (2 เม.ย. ร.ศ.122 – 10 ก.ค. ร.ศ. 128), ที่ 18/4046 หนังสือเจ้าฟ้ากรมขุนนริศร์ กราบบังคมทูลฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 7 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 123.

²¹ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 บ 12 / 14, บริษัทเดินเรือกลไฟใหม่ เรือไทย (7 ก.ย. ร.ศ.127 – 18 ส.ค. ร.ศ.129), สำเนาที่ 7943 เรียบนเจ้าคุณเสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ ลงวันที่ 19 สิงหาคม ร.ศ.127.

²² หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 บ 12 / 15, เรื่องเรือเมล์จีนสยาม (12 ธ.ค. ร.ศ.127 – 16 ต.ค. ร.ศ.129), ที่ 86/12402 หนังสือเสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ กราบบังคมทูลฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 12 ธันวาคม ร.ศ.127.

การตั้งบริษัทเดินเรือขนส่งสินค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ดังที่ได้กล่าวมานั้น รัฐบาลสยามได้อนุญาตให้จัดตั้งและให้เงินทุนอุดหนุนแก่บริษัทต่าง ๆ เพื่อสร้างความสะดวกในด้านการค้าขายระหว่างสยามกับสิงคโปร์ให้มากยิ่งขึ้น ดังนั้นการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์จึงขยายตัวมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามในการให้อนุญาตหรือให้เงินทุนอุดหนุนดังกล่าวนี้ รัฐบาลสยามมิได้คำนึงถึงแต่ประโยชน์ในทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังคำนึงถึงสถานการณ์ทางการเมืองในระบอบนั้นประกอบด้วย เนื่องจากการอนุญาตให้จัดตั้งบริษัทและให้เงินทุนอุดหนุนนั้นมีความเกี่ยวข้องกับระหว่างสยามกับต่างประเทศ รัฐบาลสยามจึงต้องไตร่ตรองอย่างมาก ดังเช่นกรณีการขอตั้งบริษัทเดินเรือของเซอร์ อัลเฟรด โจนส์ นายโคเนลด์ สจ๊วตและนายเฟรดเดอริก เวอร์นีย์ ซึ่งได้ขอเงินทุนอุดหนุนจากรัฐบาลสยามในการดำเนินการ แต่ในระบอบนั้นเป็นช่วงที่สยามกำลังจะให้สัตยาบันในสนธิสัญญากับฝรั่งเศสในวันที่ 30 มีนาคม ร.ศ.121 (คือวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ.2446)²³ ดังนั้น รัฐบาลสยามจึงชะลอการอนุมัติการจัดตั้งบริษัทและการให้เงินอุดหนุนออกไปก่อนเพราะ “...ช่วงยังไม่เรียบร้อย [ให้สัตยาบัน] ฝรั่งเศสก็คอยหาข้ออยู่เสมอที่จะขอผลประโยชน์ที่ให้แก่คนชาติอื่นในการค้าขายก็ดี หรือในเรื่องอื่น ๆ ก็ดี ทั้งยังไม่เป็นประโยชน์แก่บริษัทใด ๆ ที่จะตั้งขึ้นในเวลานี้ด้วยถ้าคนฝรั่งเศสขอตั้งเช่นนี้บ้างก็จะเกิดมีสองบริษัทแข่งกัน...”²⁴

นอกจากการขยายตัวทางด้านเรือขนส่งสินค้าดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งทางด้านการเดินเรือที่มีส่วนสนับสนุนให้การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ขยายตัวมากขึ้น คือ การปรับปรุงท่าเรือขนถ่ายสินค้าที่สิงคโปร์ กล่าวคือ นับตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2410 สิงคโปร์ได้ปรับปรุงและสร้างท่าเรือใหม่ ๆ เพื่อรองรับเรือขนส่งสินค้าต่างประเทศที่เข้ามายังสิงคโปร์ ซึ่งแต่เดิมเมื่อเรือขนส่งสินค้ามาที่สิงคโปร์แล้วมักจะทำการขนส่งเปลี่ยนถ่ายสินค้าอยู่บริเวณปากแม่น้ำสิงคโปร์ แต่เมื่อการค้าของสิงคโปร์ขยายตัวขึ้นและมีสถานะเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญแห่งหนึ่งของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เรือสินค้าจึงเข้ามามากขึ้นและก่อให้เกิดปัญหาความแออัดของเรือสินค้า ทำให้การขนส่งสินค้าล่าช้าเพราะมีท่าเรือรับสินค้าเพียงแห่งเดียว ดังนั้นนับตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2410 จึงมีการสร้างท่าเรือใหม่ ๆ ขึ้นมาเพื่อลดความแออัดของเรือสินค้าบริเวณปากแม่น้ำสิงคโปร์เช่น บริเวณที่เรียกว่า นิว ฮาเบอร์ (New Harbour) มีการเปิดท่าเรือใหม่ ๆ 3 – 4 ท่าในช่วง

²³ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 บ 12/2, เรื่องกัมปนิเดินเรือระหว่างสิงคโปร์กับกรุงเทพฯ (25 มี.ค. ร.ศ.120 – 23 ส.ค. ร.ศ.124). ที่ 23 / 13295 หนังสือพระยาพิพัฒน์โกษา กราบบังคมทูลฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 14 กุมภาพันธ์ ร.ศ.121.

สนธิสัญญาระหว่างสยามกับฝรั่งเศสฉบับนี้สันนิษฐานว่าเป็น อนุสัญญาระหว่างสยามกับฝรั่งเศสฉบับวันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2446 ซึ่งเป็นสนธิสัญญาเจรจาเรื่องผ่อนคลาขลิทธิสภาพนอกอาณาเขต

²⁴ เรื่องเดียวกัน.

ปลายทศวรรษ 2410²⁵ การมีท่าเรือใหม่นี้จะแก้ปัญหาเรือสินค้าแออัดบริเวณปากแม่น้ำสิงคโปร์ได้ เพราะเป็นท่าเรือที่ทันสมัย มีสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการการขนส่งต่าง ๆ พร้อม เรือสินค้าที่เคยไปขนถ่ายสินค้าที่ปากแม่น้ำสิงคโปร์จึงเริ่มกระจายมายังท่าเรือบริเวณ New Harbour มากขึ้น นอกจากนี้ระบบการขนถ่ายสินค้าที่ทันสมัยยังมีส่วนช่วยดึงดูดเรือสินค้าจากที่อื่น ๆ ให้เข้ามาค้าขายยังสิงคโปร์มากขึ้นด้วย สำหรับบริษัทสร้างท่าเรือที่มีบทบาทในการดำเนินการ เช่น บริษัทตันจงพาการ์ ค็อก (Tanjong Pagar Dock Company) บริษัทนิวฮาร์เบอร์ ค็อก (New Harbour Dock Company)²⁶

การพัฒนาทางการเดินเรือขนส่งสินค้าดังกล่าวนี้มีส่วนสำคัญที่ช่วยให้การขนส่งสินค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์มีความสะดวกรวดเร็ว บรรทุกสินค้าได้เป็นจำนวนมาก สามารถกำหนดระยะเวลาได้แน่นอนและประหยัดค่าใช้จ่ายมากยิ่งขึ้น ทำให้การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ขยายตัวมากขึ้น นอกจากนี้บริษัทเดินเรือต่าง ๆ ที่เข้ามาดำเนินการยังถือว่าเป็นตัวเชื่อมโยงการค้าระหว่างกรุงเทพฯและหัวเมืองทางตอนใต้กับสิงคโปร์ที่สำคัญด้วย ซึ่งการเชื่อมโยงนี้จะทำให้เกิดการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าที่กว้างขวางยิ่งขึ้น

ส่วนการขนส่งสินค้าทางรถไฟ ในระยะเดียวกันนั้นอาจกล่าวได้ว่ายังไม่มีความสำคัญมากนักเมื่อเปรียบเทียบกับการขนส่งทางเรือ เนื่องจากเป็นระบบที่ถูกนำเข้ามาใช้ในระยะเวลาที่ประกอบกับเมื่อมีการวางแผนเพื่อสร้างทางรถไฟในสยามใน พ.ศ.2426 นั้น²⁷ เป็นระยะที่รัฐบาลสยามให้ความสำคัญกับการสร้างทางรถไฟทางเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือมากกว่าทำทางรถไฟไปทางใต้ ซึ่งกว่าจะเริ่มสร้างทางรถไฟไปทางหัวเมืองในคาบสมุทรมลายูนั้นก็ในช่วงทศวรรษ 2450 แล้ว สำหรับทางรถไฟสายแรกที่รัฐบาลสยามประกาศสร้างคือ สายกรุงเทพฯ – นครราชสีมา โดยเริ่มสร้างใน พ.ศ.2432 และเปิดใช้ใน พ.ศ.2443²⁸ ซึ่งทางรถไฟสายนี้จะสร้างผ่านเมืองต่างๆ เช่น มณฑลกรุงเก่า สระบุรี เป็นต้น

²⁵ Chiang Hai Ding, *A history of Straits Settlements foreign trade 1870 – 1915*, p. 39.

²⁶ Robert L. Jarman, editor, *Annual reports of the Straits Settlements 1855 – 1941 vol. 4 1892 – 1900*, pp. 602 – 603.

²⁷ ชัย เรื่องศิลป์, *ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ.2352 – 2453 ด้านเศรษฐกิจ*, หน้า 273.

²⁸ พรรณี บัวเล็ก, *ลักษณะของนายทุนไทยในช่วงระหว่าง พ.ศ.2457 – 2482: บทเรียนจากความรุ่งโรจน์สู่โศกนาฏกรรม* (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พันธกิจ, 2545), หน้า 88.

สำหรับทางรถไฟสายใต้นั้นเริ่มทำในตอนหลังโดยแบ่งการก่อสร้างออกเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 กรุงเทพฯ – เพชรบุรี ซึ่งเริ่มสร้างใน พ.ศ.2443 แล้วเสร็จและเปิดใช้ใน พ.ศ.2446²⁹ จากนั้นการก่อสร้างหยุดชะงักไปเพราะรัฐบาลเร่งทำทางรถไฟทางเหนือและยังวางแผนในการสร้างทางรถไฟสายใต้ต่อไปไม่ได้ว่าจะสร้างต่อจากเพชรบุรีลงมาหรือทำทางเชื่อมทางใต้เป็นช่วง ๆ ก่อนเช่น สงขลา – ไทรบุรี จนกระทั่งถึง พ.ศ.2452 รัฐบาลสยามจึงตัดสินใจสร้างทางรถไฟสายใต้ช่วงที่ 2 ต่อด้วยเหตุผลสำคัญคือ ภัยคุกคามจากชาติตะวันตกในขณะนั้น ทำให้รัฐบาลสยามตัดสินใจทำทางรถไฟเพื่อกระชับการปกครองบริเวณตอนใต้เข้าสู่ส่วนกลาง โดยการสร้างทางรถไฟครั้งนี้ สยามได้กู้เงินจากอังกฤษในวงเงิน 4 ล้านปอนด์ในอัตราดอกเบี้ยต่ำคือ ร้อยละ 4 แต่สยามก็ต้องยอมสละดินแดนทางใต้คือ เมือง กลันตัน ตรังกานู ไทรบุรีและปะลิสให้กับอังกฤษไป

จากการดำเนินการสร้างทางรถไฟของรัฐบาลสยามดังกล่าวทำให้การขนส่งทางรถไฟยังไม่มีบทบาทมากนักในด้านการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว – ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 แต่อย่างไรก็ตาม ในช่วงนี้การขนส่งทางรถไฟยังคงมีบทบาทสำคัญในการช่วยขนส่งสินค้าจากทางเหนือ ตะวันออกเฉียงเหนือและบริเวณภาคกลาง เช่น ข้าว สัตว์มีชีวิต เข้ามายังกรุงเทพฯ³⁰ เพื่อส่งออกไปจำหน่ายยังสิงคโปร์ต่อไป รวมทั้งยังมีบทบาทในการลำเลียงสินค้าจากสิงคโปร์ที่มายังกรุงเทพฯ ให้กระจายไปตามท้องถิ่นต่างๆ ด้วย เช่น ผ้าฝ้ายทอจากโรงงานอุตสาหกรรมในยุโรปที่สยามนำเข้าจากสิงคโปร์ ซึ่งเป็นสินค้าที่มีความสำคัญต่อประชาชนในท้องถิ่นนับตั้งแต่สยามเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจจากการผลิตแบบยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อการส่งออก

แม้ว่าทางรถไฟจะยังไม่มีบทบาทต่อการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์มากนักในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 แต่เมื่อทางรถไฟเริ่มสร้างแล้วเสร็จในแต่ละส่วนและเชื่อมกับทางรถไฟของ

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²⁹ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 ยช. 5.5/21, เปิดทางรถไฟเพชรบุรี (19 ม.ค. ร.ศ.121 – 26 มิ.ย. ร.ศ.122), กำหนดพระราชพิธีเปิดรถไฟเพชรบุรี รัตนโกสินทรศก 122. และสมใจ ไพโรจน์ธีระรัชต์, “บทบาทของประเทศไทยมหาอำนาจในการสร้างทางรถไฟของประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517), หน้า 278.

³⁰ ทศนาพร ทองแสน, “นโยบายข้าวของรัฐบาลไทยระหว่าง พ.ศ. 2475 – 2503,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2530), หน้า 25.

สหพันธรัฐมลายูแล้วใน พ.ศ. 2461 ทางรถไฟจึงเป็นเส้นทางขนส่งสินค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ที่มีความสำคัญทัดเทียมกับการขนส่งทางเรือ³¹

ปัจจัยทางด้านการติดต่อสื่อสารที่มีส่วนช่วยส่งเสริมให้การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ขยายตัวมากขึ้นอีกประการหนึ่งคือ การวางระบบเครือข่ายโทรเลข กล่าวคือ ใน พ.ศ.2413 มีการวางสายโทรเลขใต้น้ำระหว่างสิงคโปร์ – มัทราส ทำให้สิงคโปร์สามารถติดต่อกับอินเดียได้โดยตรง รวมทั้งยังสามารถติดต่อกับอังกฤษได้ด้วย³² ซึ่งในระยะต่อมา อังกฤษได้มีโครงการจะขยายเครือข่ายโทรเลขจากสิงคโปร์ไปยังออสเตรเลีย จีน ซวา คาบสมุทรมลายูและสยามโดยการขยายเครือข่ายโทรเลขระหว่างสยามกับสิงคโปร์นั้น เป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายโทรเลขระหว่างชายแดนอินเดีย ผ่านราชอาณาจักรสยาม แหลมมลายู และเกาะอาณานิคมของพวกคัตซ์ไปยังออสเตรเลีย³³ ซึ่งในการดำเนินการโครงการนี้ รัฐบาลอังกฤษได้ติดต่อมายังน็อกซ์ (Knox) กงสุลอังกฤษประจำสยามให้นำเรื่องขึ้นทูลเกล้าฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าอยู่หัวเพื่อขอพระราชทานความเห็นชอบ และในที่สุดได้มีการลงนามอนุญาตให้มีการสร้างสายโทรเลขระหว่างสยามกับสิงคโปร์ใน พ.ศ.2415 (ค.ศ. 1872)³⁴

การสร้างโทรเลขระหว่างสยามกับสิงคโปร์นี้ เป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งที่มีส่วนส่งเสริมการค้าระหว่างสองฝ่าย เนื่องจากโทรเลขช่วยให้การติดต่อสื่อสารระหว่างบริษัทต่าง ๆ สะดวกยิ่งขึ้น การส่งสินค้าทำได้อย่างรวดเร็ว และสามารถขนส่งสินค้าได้ทันทีโดยอาศัยระบบการคมนาคมดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

³¹ดูรายละเอียดใน มลิวรรณ รักษ์วงศ์, “กำเนิดและพัฒนาการของเมืองหาดใหญ่ พ.ศ. 2458 – 2484,”

(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), หน้า 157. และChiang Hai Ding, *A history of Straits Settlements foreign trade 1870 – 1915*, p. 91.

³²Chiang Hai Ding, *A history of Straits Settlements foreign trade 1870 – 1915*, p. 39.

³³“จดหมายเชมูร์ คล้าก ถึง ฯพณฯ เอ็ดมันด์ แสมมอนด์ ปลัดกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ ลงวันที่ 24 มิถุนายน ค.ศ. 1872,” ใน บันทึกสัมพันธ์ภาพระหว่างประเทศประเทศไทยสยามกับนานาประเทศ เล่ม 33 – 35 (ค.ศ. 1871 – 1872), แปลโดย สมศรี เอี่ยมธรรม (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2539), หน้า 127.

³⁴เรื่องเดียวกัน.

1.3 การเสด็จประพาสสิงคโปร์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว: ผลสืบเนื่องสู่การขยายตัวทางการค้า

การเสด็จประพาสสิงคโปร์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น โดยภาพรวมแล้วต่างมีจุดมุ่งหมายเพื่อการศึกษาความเจริญทางด้านต่าง ๆ ตามแนวทางของตะวันตกและนำมาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างความมั่นคงและความเจริญก้าวหน้าให้กับประเทศ ซึ่ง สิงคโปร์ นั้นถือว่าเป็นเมืองหนึ่งที่มีความเจริญก้าวหน้าแบบตะวันตกภายใต้ระบบอาณานิคมที่อังกฤษใช้ปกครอง ดังนั้น การเสด็จประพาสสิงคโปร์จึงถือว่าเป็นโอกาสอันดีที่จะดำเนินการตามจุดมุ่งหมายดังกล่าว ส่วนจุดมุ่งหมายในการเสด็จประพาสสิงคโปร์ประการอื่น ๆ เช่น เพื่อพักผ่อนพระราชอิริยาบถ เพื่อส่งเสด็จพระราชโอรสไปศึกษาต่อต่างประเทศ³⁵ รวมทั้งเพื่อเปิดโอกาสให้กับขุนนางและข้าราชการฝ่ายในได้เรียนรู้มารยาททางสังคมและแบบแผนประเพณีในการต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองตามแบบสากลเพื่อให้ขุนนางข้าราชการฝ่ายหน้าได้เตรียมความพร้อมเพื่อเข้าร่วมพิธีทางการทูตในเวลาตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไปต่างประเทศ ส่วนข้าราชการฝ่ายในนั้น การเรียนรู้วัฒนธรรมตามแบบตะวันตก จะเป็นสิ่งที่นำมาใช้เป็นแบบอย่างในการจัดการต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองต่อไป

นอกจากจุดมุ่งหมายในการเสด็จประพาสสิงคโปร์ดังกล่าวแล้ว การเสด็จประพาสสิงคโปร์ยังเป็นการดำเนินการเพื่อจุดมุ่งหมายในทางการเมืองด้วยคือ เพื่อสร้างสัมพันธไมตรีอันดีกับสิงคโปร์ ซึ่งเป็นอาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตกที่อยู่ใกล้กับสยามและมีอิทธิพลในบริเวณคาบสมุทรมาลายู การสร้างความสัมพันธ์อันดีกับสิงคโปร์นี้เริ่มมีปรากฏตั้งแต่ในช่วงปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และยังได้รับการดำเนินการสืบต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังที่ปรากฏว่าในการเสด็จประพาสต่างประเทศครั้งแรกในช่วงต้นรัชกาล พระองค์เสด็จประพาสสิงคโปร์และปัตตาเวียใน พ.ศ.2413 และการเสด็จในครั้งนั้นยังทรงมีพระราชดำรัสกับพ่อค้าและชาวเมืองสิงคโปร์ในการที่จะสานสัมพันธ์อันดีระหว่างสยามกับสิงคโปร์ที่มีมาตั้งแต่รัชกาลก่อนไว้สืบไปด้วย³⁶

การสร้างสัมพันธไมตรีอันดีกับสิงคโปร์นี้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นนโยบายต่างประเทศประการหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญและดำเนินการตลอดรัชสมัย

³⁵“The King of Siam,” *The Straits Budget*, (19/5/1896): 6.

³⁶จดหมายเหตุเสด็จประพาสต่างประเทศในรัชกาลที่ 5 เสด็จเมืองสิงคโปร์แลเมืองเบตาเวียครั้งแรก และเสด็จประพาสอินเดีย (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2468), หน้า 12 – 13.

ตามที่ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับการเสด็จประพาสสิงคโปร์ถึง 7 ครั้ง* ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงสาเหตุปัจจัยที่ผลักดันให้ทรงให้ความสำคัญกับการสร้างสัมพันธ์ไมตรีกับสิงคโปร์นั้น พบว่าปัจจัยหนึ่งที่มีส่วนสำคัญคือ จากเหตุการณ์วิกฤตการณ์วังหน้าดังที่ได้กล่าวมาแล้ว แสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้รับประโยชน์จากการมีความสัมพันธ์อันดีกับสิงคโปร์ ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่า ปัจจัยดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งส่งผลให้พระองค์ทรงให้ความสำคัญกับการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับสิงคโปร์ต่อไป ซึ่งก็ปรากฏว่าพระองค์ได้เสด็จประพาสสิงคโปร์อีกครั้งใน พ.ศ.2433 สำหรับการเสด็จประพาสในครั้งนั้น ทรงได้พบกับผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์³⁷ ซึ่งทั้งผู้ว่าราชการเมืองและภริยาได้จัดการต้อนรับถวายอย่างดีเช่น มีการจัดเลี้ยงรับรอง³⁸ พระราชดำเนินยังสถานที่สำคัญต่างๆ นอกจากนี้ สยามยังพยายามแสดงให้เห็นถึงมิตรไมตรีในทางอื่นด้วย เช่น การบริจาคเงินเพื่อสร้างห้องสมุดในสิงคโปร์ ดังปรากฏข้อความที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงบันทึกในคราวเสด็จประพาสสิงคโปร์ พ.ศ. 2440 ความว่า

... ปาย 4 โมงครึ่งไปที่โรงพยาบาล เพื่อจะดูห้องสมุดเลยคุณเจ็บด้วย คงจะเหมือนที่แม่เล็ก [สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระวรราชเทวี] ได้เห็นห้องสมุดนั้นอยู่ตรงกระโศกกลางขึ้นมา เปนผู้คิดฝาสองข้าง มีหนังสือตัวทองบอกว่าเป็นห้องหนังสือของแม่เล็ก สมุดก็มีชื่อปิดทุกเล่ม แต่ยังมีน้อย เงินยังเหลืออยู่ แต่ฉันจะเติมอีกในพรุ่งนี้ ...³⁹

* การเสด็จประพาสสิงคโปร์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเท่าที่ค้นพบหลักฐานมีทั้งสิ้น 7 ครั้งคือ พ.ศ. 2413 ซึ่งเป็นการเสด็จประพาสครั้งแรก พ.ศ.2414 (คราวเสด็จอินเดีย) พ.ศ.2433 พ.ศ.2439 (คราวเสด็จชวา) พ.ศ.2440 (คราวเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ 1) พ.ศ.2444 และพ.ศ.2450 (คราวเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ 2)

³⁷ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ระยะทางเสด็จพระราชดำเนินประพาสทางบกทางเรือ รอบแหลมมลายู รัตนโกสินทรศก109 เล่ม 2 (กรุงเทพมหานคร: องค์การค้ำของกรุงสุภา, 2507), หน้า 122.

จากบันทึกส่วนพระองค์เกี่ยวกับการเสด็จประพาสในครั้งนั้น พระองค์ทรงบันทึกไว้ว่าได้พบกับเซอร์เฟรเดริก คือ เซอร์เฟรเดริก ดิกสัน (J.F.Dickson) ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นผู้มารักษาการณ์แทนเซอร์ เซซิล เคลเมนติ สมิท (Cecil Clementi Smith) ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ระหว่าง พ.ศ.2430 – 2436 (ค.ศ.1887 – 1893) ซึ่งตรงกับช่วงที่พระองค์เสด็จประพาส

³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 123 และ 145.

³⁹ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชหัตถเลขาเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรป เล่ม 1 (กรุงเทพมหานคร: องค์การค้ำของกรุงสุภา, 2505), หน้า 9.

การเสด็จประพาสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ในภาพรวมที่ปรากฏจากหลักฐานที่เป็นบันทึกต่าง ๆ จะแสดงให้เห็นว่า สิงคโปร์ให้การต้อนรับอย่างดี ซึ่งแสดงให้เห็นถึงไมตรีจิตอันดีในระดับหนึ่ง แต่บางครั้งบุคคลบางกลุ่มเช่น สื่อมวลชนในสิงคโปร์ ก็ลงข่าวกระทบฝ่ายสยามบ้าง ซึ่งคาดว่าส่วนใหญ่จะเป็นการโจมตีในเรื่องเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของสยาม เนื่องจากเป็นดินแดนที่พ้อค้ำจากสิงคโปร์ รวมถึงพ้อค้ำอังกฤษในอาณานิคมใกล้เคียงให้ความสนใจในการเข้ามาลงทุนและทำการค้าเป็นจำนวนมาก แต่สยามยังไม่สามารถจัดการปกครองให้เรียบร้อยหรือพัฒนาในสภาพภายในบ้านเมืองให้ดีขึ้นได้ อย่างไรก็ตามพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไม่สนพระทัยนัก เพราะสิ่งที่พระองค์ทรงต้องการคือ การต้อนรับอย่างเป็นมิตร เพื่อแสดงให้เห็นคนส่วนมากเห็นถึงมิตรไมตรีที่สิงคโปร์ให้กับสยาม ดังที่พระองค์ทรงบันทึกเกี่ยวกับการเสด็จประพาสใน พ.ศ.2433 ว่า “...เมืองสิงคโปร์มาคราวนี้เป็นครั้งที่ 3 [พ.ศ.2433] ตั้งแต่เรามีหนังสือพิมพ์ที่กระทบครั้งเดียวแต่ก่อนยังไม่มา ในเวลาที่อยู่นี้ไม่มีอะไรเลยเรียบร้อยทั้งสิ้น แต่กลับแล้วจะเล่นอย่างไรไม่รู้ นับว่าไม่มีความรำคาญเวลาที่อยู่ในเมืองนั้นได้ ก็เอาเป็นพอใช้แล้ว ...”⁴⁰

นับจากการเสด็จประพาสในครั้งนั้น ยังไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีการเสด็จประพาสสิงคโปร์อีกจนกระทั่ง พ.ศ.2439 โดยการเสด็จประพาสครั้งนั้นถูกรวมเป็นส่วนหนึ่งของการเสด็จประพาสชาวครั้งที่ 2 ซึ่งประเด็นสำคัญประเด็นหนึ่งที่ควรพิจารณาควบคู่กับการเสด็จประพาสในระยนี้คือความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอน กล่าวคือ จากเหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างสยามกับฝรั่งเศสเกี่ยวกับดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงใน ร.ศ.112 (พ.ศ.2436) ทางลอนดอนวางเฉยไม่ได้ให้ความช่วยเหลือกับสยามในการต่อต้านการรุกรานของฝรั่งเศส⁴¹ แม้ว่าในระยะแรกจะปรากฏว่ามีการประณามการกระทำของฝรั่งเศสจากฝ่ายลอนดอนบ้างก็ตาม แต่ทางลอนดอนก็แสดงให้เห็นว่าไม่ควรหวังพึ่งความช่วยเหลือจากลอนดอน โดยลอร์ด โรสเบอรี (Lord Rosebery) รัฐมนตรีกระทรวงต่างประเทศอังกฤษในระยนั้นมิโทรเลขแจ้งมายังราชทูตอังกฤษประจำกรุงเทพฯว่าให้ปฏิเสธความคิดของรัฐบาลไทย ที่เชื่อว่าอังกฤษจะเข้ามามีส่วนช่วยป้องกันไทยให้พ้นจากการโจมตีของฝรั่งเศส⁴² นอกจากนี้ยังพยายามผลักดันให้สยามยอมทำตามความ

⁴⁰ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ระยทางเสด็จพระราชดำเนินประพาสทางบกทางเรือ รอบแหลมมลายู รัตนโกสินทรศก109 เล่ม 2, หน้า 181.

⁴¹ ฟื้นฟูศรี ตึก, การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย (ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสิ้นสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม) (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, 2544), หน้า 70 – 71.

⁴² วิมลพรรณ ปีตรวิชัย, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2547), หน้า 324.

ต้องการของฝรั่งเศสแบบไม่มีเงื่อนไข ทั้งนี้เพื่อเป็นการรักษาความปลอดภัยของสยามเอง⁴³ ซึ่งทำที่ดังกล่าวของทางลอนดอนนั้นส่วนหนึ่งเป็นเพราะ อังกฤษได้รับคำยืนยันจากฝรั่งเศสว่าจะไม่แทรกแซงเมืองเสียมราฐและพระตะบอง⁴⁴ ทำให้อังกฤษคลายความกังวลเกี่ยวกับการรุกขยายเขตแดนของฝรั่งเศส ซึ่งตอนแรกอังกฤษเกรงว่าฝรั่งเศสอาจรุกล้ำเข้ามาถึงบริเวณภาคใต้ของสยามและจะทำให้ผลประโยชน์ทางการค้าของอังกฤษได้รับความกระทบกระเทือน อีกทั้งฝรั่งเศสยังเสนอให้อังกฤษร่วมสร้างรัฐกันชนในกลุ่มแม่น้ำโขงตอนบนด้วย ทำให้อังกฤษพอใจมากขึ้น

จากทำทีของลอนดอนในเหตุการณ์ ร.ศ.112 ที่วางเฉยกับสยามในยามที่สยามต้องการความช่วยเหลือจากลอนดอน ทำให้เห็นว่ารัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนกับสยามไม่ได้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดนัก จนถึงขั้นที่ลอนดอนจะช่วยเหลือสยามเมื่อมีปัญหาเกี่ยวกับฝรั่งเศส ประกอบกับทำทีเฉยเมยของรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนต่อแผนการเสด็จประพาสยุโรปของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ถูกพิจารณาในช่วง พ.ศ.2436 โดยทูตอังกฤษในกรุงเทพฯ รวมถึงผู้นำระดับสูงในลอนดอนบางคนเห็นว่าเป็นการเสด็จประพาสเพื่อความสำราญส่วนพระองค์มากกว่าเป็นการทำเพื่อประโยชน์ของบ้านเมือง⁴⁵ บุคคลสำคัญในรัฐบาลอังกฤษ เช่น ลอร์ด โรสเบอรีไม่เห็นด้วยกับแผนการเสด็จประพาสยุโรป ดังปรากฏลายพระหัตถ์ของพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ ราชทูตไทยประจำกรุงลอนดอน กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ความว่า “...เมื่อแรกออกมา (อังกฤษ) ในศก 112 ได้ทดลองปลุกปล้ำลอร์ด โรสเบอรี เสนาบดีว่าการต่างประเทศช่วงวิกฤตการณ์ปากน้ำ ร.ศ.112 หลายพัก (เพื่อให้อังกฤษเห็นด้วยกับแผนการเสด็จประพาส) ก็เบือนเสียไม่เล่นด้วย ...”⁴⁶ และในระยะต่อมาเมื่อแผนการเสด็จประพาส

⁴³ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ แฟ้มที่ 2.1 โทรเลขที่ 26 พระยามหาโยธา กราบทูลกรมหลวงเทเวศร์วังโรประการ ลงวันที่ 28 กรกฎาคม ร.ศ. 112. อ้างถึงใน วิมลพรรณ ปีตราชวัชชัย, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ, หน้า 329. และ เพ็ญศรี คุ้ม, การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย (ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสิ้นสมัยจอมพลป. พิบูลสงคราม), หน้า 70.

⁴⁴ เพ็ญศรี คุ้ม, การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย (ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสิ้นสมัยจอมพลป. พิบูลสงคราม), หน้า 73.

⁴⁵ หลง สุนทรวาณิชย์, “การเมืองเบื้องหลังการเสด็จประพาสยุโรป,” ใน ลิม โศตรเหง้าก็เผาแผ่นดิน, กาญจณี ละอองศรี และ ชเนศ อภรณ์สุวรรณ, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, 2544), หน้า 234 – 235.

⁴⁶ “หนังสือกราบบังคมทูลของพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ ราชทูตไทยประจำกรุงลอนดอน ลงวันที่ 23 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 115 เรื่องปัญหาความล่าช้าในการเจรจากับรัฐบาลอังกฤษในการให้การต้อนรับการเสด็จพระราชดำเนิน,” อ้างถึงใน หลง สุนทรวาณิชย์, “การเมืองเบื้องหลังการเสด็จประพาสยุโรป,” หน้า 235.

ยุโรปถูกนำขึ้นมาพิจารณาอีกครั้งใน พ.ศ.2439 ซึ่งเป็นช่วงที่ลอนดอนกำลังจะจัดงานพระราชพิธีเฉลิมฉลองวัชรภิเษกสมโภชของสมเด็จพระนางเจ้าวิกตอเรียในเดือนมิถุนายน พ.ศ.2440 ซึ่งฝ่ายสยามแจ้งว่าจะเข้าร่วมงาน แต่ทางลอนดอนยังปฏิเสธจะรับเสด็จ จนสยามต้องเปลี่ยนเหตุผลในการเสด็จประพาสเป็นการเสด็จเพื่อเยี่ยมพระราชโอรสที่กำลังศึกษาในยุโรปแทน⁴⁷ ซึ่งจากเหตุการณ์ดังกล่าวทั้งหมดได้แสดงให้เห็นว่า รัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนไม่ได้มีท่าทีเป็นมิตรกับสยามนัก

ดังนั้นด้วยแรงผลักดันจากการที่รัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนเกลี้ยกล่อมให้สยามทำตามความต้องการของฝรั่งเศสในร.ศ. 112 และท่าทีที่ไม่ยินดีกับการเสด็จประพาสยุโรปของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่จะเสด็จไปเพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีกับอังกฤษและประเทศยุโรปอื่น ๆ จึงอาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่น่ามาซึ่งการเสด็จประพาสสิงคโปร์ใน พ.ศ.2439 และพ.ศ.2440 โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องการเสด็จสิงคโปร์เพื่อสานต่อความสัมพันธ์อันดีกับสิงคโปร์ในฐานะอาณานิคมของอังกฤษ ซึ่งแม้ว่าทางลอนดอนจะไม่มีมิตรกับสยามนัก แต่สำหรับสิงคโปร์นั้น สยามยังให้ความสำคัญและต้องการดำรงไว้ซึ่งความสัมพันธ์อันดี ดังความปรากฏในที่ทรงบันทึกการเสด็จประพาสสิงคโปร์ พ.ศ.2439 ว่า

... เรามีความพอใจที่จะได้พบปะมิตรสหายที่ได้คุ้นเคยกันมา แต่เด็กบ้าง แลต่อมาโดยลำดับจนถึง 6 ปีนี้เป็นที่สุด ซึ่งได้อยู่ในเมืองสิงคโปร์ ถึงมิตรสหายเหล่านั้นได้ตายเสียแล้วบ้าง ไปเสียจากที่นั่นบ้าง ก็ยังมีหลายคนซึ่งจะได้พบและได้เป็นโอกาสอันดีที่จะได้หามิตรสหายใหม่ในที่นั่น เพราะเหตุว่าเมืองนี้เป็นเหมือนหนึ่งประตูบ้านของเรา เป็นสหายที่อยู่ริ้วบ้านติดกัน การที่คบค้าชอพอกันย่อมจะเป็นผลดีแก่บ้านเมืองทั้งสองฝ่าย ...⁴⁸

สำหรับท่าทีของสิงคโปร์นั้น จากบันทึกที่ปรากฏเกี่ยวกับการเสด็จประพาสพบว่า สิงคโปร์ยังคงมีท่าทีเป็นมิตรกับสยาม โดยในการเสด็จประพาสใน พ.ศ.2439 และพ.ศ.2440 นั้น เซอร์ ชาร์ลส์ มิทเชล (Sir Charles Mitchell) ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ ซึ่งดำรงตำแหน่งระหว่าง พ.ศ.2436 - 2442 (ค.ศ.1893 - 1899) (ดูภาคผนวก ก) แสดงความยินดีที่พระองค์เสด็จประพาส

⁴⁷ ฉลอง สุนทราวาณิชย์, “การเมืองเบื้องหลังการเสด็จประพาสยุโรป,” หน้า 241.

⁴⁸ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ระยะทางเที่ยวชวากว่าสองเดือน (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2513), หน้า 2 - 3.

สิงคโปร์ ดังคำแปลคำกล่าวถวายการต้อนรับของเซอร์ ชาร์ลส์ มิตเชล ในระหว่างเสวยพระกระยาหารในงานเลี้ยงรับรองการเสด็จประพาสสิงคโปร์ พ.ศ. 2440 ว่า

... มีความยินดีเป็นล้นเกล้าฯ ที่เสด็จพระราชดำเนินกลับ [จากการเสด็จประพาสยุโรป] มาถึงโดยความเรียบร้อยแลทรงพระราชสำราญ ได้เอาใจใส่สังเกตดูการเสด็จพระราชดำเนินได้ข่าวว่าเป็นการเรียบร้อยดี แลบรรดาเมืองใหญ่น้อยในประเทศยุโรปมีความพอใจในพระกฤษฎาภินิหาร ... แม้จะได้พบปะคุ้นเคยแก่ผู้ซึ่งมีนามและเกียรติยศใหญ่ยิ่ง ปรากฏอยู่ในโลกอยู่แล้วก็ดี ยังมีได้ทรงสืมชาวเมืองสิงคโปร์ ซึ่งเป็นเมืองเล็กน้อย เพราะฉะนั้นขอให้ดื่มถวายไชยมงคลพระเจ้าแผ่นดินกรุงสยาม ...⁴⁹

สำหรับการรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ทางสิงคโปร์ยังเตรียมการอย่างดีเช่นเดิม โดยผู้ว่าราชการเมืองจัดถวายการเลี้ยงต้อนรับเพื่อเป็นพระเกียรติยศแก่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและคณะผู้ตามเสด็จ ซึ่งส่วนมากมักจัดงานขึ้นที่ที่พักของผู้ว่าราชการเมือง (Government House)⁵⁰ ส่วนพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงจัดการเลี้ยงตอบแทนผู้ว่าราชการเมืองและข้าราชการคนสำคัญของสิงคโปร์ด้วยเช่นกัน⁵¹

จากการสานต่อความสัมพันธ์อันดีกับสิงคโปร์นั้น แม้ปัจจัยหนึ่งที่ผลักดันให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวดำเนินนโยบายดังกล่าวจะเป็นเหตุผลในทางการเมือง แต่ความสัมพันธ์ที่กระชับแน่นแฟ้นดังกล่าวยังส่งผลต่อการขยายตัวทางการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ด้วย เนื่องจากภายใต้การแสดงไมตรีจิตต่อกันระหว่างสยามกับสิงคโปร์ ย่อมส่งผลให้การดำเนินกิจการค้าขายสินค้าระหว่างพ่อค้าสยามกับพ่อค้าสิงคโปร์สะดวกราบรื่นและขยายตัวมากยิ่งขึ้น ประกอบกับนโยบายที่สยามจะให้การสนับสนุนทางการค้ากับสิงคโปร์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระ

⁴⁹ พระยาศรีสหเทพ (เส็ง), จดหมายเหตุเสด็จประพาสยุโรป เล่ม 2 (กรุงเทพมหานคร: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2538), หน้า 293 – 294.

⁵⁰ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กต 7.1.3 / 2, เรื่องเสด็จประพาสสิงคโปร์ ปีตตะเวีย (พ.ศ.2439), ที่ 4 / 2090 จดหมายเหตุหลวงพระวรวงษ์เธอ กรมหมื่นปราบปรปักษ์ ลงวันที่ 18 พ.ค. ร.ศ. 115; หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กต 7.1.3 / 2, เรื่องเสด็จประพาสสิงคโปร์ ปีตตะเวีย (พ.ศ.2439), จดหมายเหตุขุนเซน ถึงกรมหลวงเทเวศร์วังวรโรประการ ลงวันที่ 22 เม.ย. ร.ศ.115. และ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ระยะทางที่ียวชวากว่าสองเดือนเมื่อรัตนโกสินทร์ศก 115 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2516), หน้า 21.

⁵¹ “The King and Queen of Siam,” The Straits Budget (4/8/1896): 5.

พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแสดงพระราชดำริดังกล่าวไว้แล้วตั้งแต่การเสด็จประพาสใน พ.ศ. 2413⁵² และต่อมายังได้รับการยืนยันดังที่ปรากฏอยู่ในจดมุ่งหมายการเสด็จประพาสสิงคโปร์ พ.ศ. 2439 ดังที่ได้กล่าวแล้ว การเสด็จประพาสสิงคโปร์จึงเป็นการเสด็จประพาสเพื่อจุดมุ่งหมายทางการค้าด้วย โดยเป็นโอกาสในการประกาศให้พ่อค้าในสิงคโปร์ได้ทราบถึงนโยบายการสนับสนุนทางการค้าของสยาม ซึ่งทั้งสยามและสิงคโปร์ต่างก็ได้รับผลประโยชน์จากนโยบายดังกล่าวทั้ง 2 ฝ่าย ดังที่ปรากฏว่ามีพ่อค้านักธุรกิจทั้งชาวอังกฤษและชาวจีนจากสิงคโปร์เข้ามาติดต่อทำการค้ากับสยามอย่างต่อเนื่อง เช่น เข้ามารับซื้อสินค้าจากสยามไปขายยังสิงคโปร์ นำสินค้าจากสิงคโปร์เข้ามาขายในสยาม รวมทั้งเข้ามาตั้งบริษัทห้างร้านในสยาม เป็นต้น

การขยายตัวทางการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 นั้น ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการสืบทอดความสัมพันธ์อันดีระหว่างสยามกับสิงคโปร์ดังกล่าว ซึ่งจะเห็นได้จากคำกล่าวของตัวแทนพ่อค้าในสิงคโปร์ที่กล่าวถวายต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งที่กลุ่มพ่อค้าได้จัดการถวายเลี้ยงพระกระยาหารแด่พระองค์และคณะผู้ตามเสด็จในคราวเสด็จประพาสสิงคโปร์ พ.ศ. 2439 ซึ่งในหนังสือพิมพ์ The Straits Budget ฉบับวันที่ 4 สิงหาคม ค.ศ. 1896 (พ.ศ. 2439) ลงข่าวว่าตัวแทนพ่อค้าเมืองสิงคโปร์กล่าวว่า "...กลุ่มพ่อค้ามีความยินดีอย่างยิ่งที่สยามกับอาณานิคมอังกฤษที่สิงคโปร์มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน เนื่องจากความสัมพันธ์ดังกล่าวจะนำไปสู่การสร้างผลประโยชน์ทางการค้าร่วมกันของทั้ง 2 ฝ่าย..."⁵³ นอกจากนี้ตัวแทนพ่อค้าชาวจีนยังกล่าวสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและรัฐบาลสยามให้โอกาสทางการค้า รวมทั้งปกป้องผลประโยชน์ของชาวจีนในสยาม ซึ่งกลุ่มพ่อค้าเมืองสิงคโปร์ก็หวังว่านโยบายนี้จะยังคงอยู่ต่อไป⁵⁴ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตอบรับอย่างดี

กล่าวโดยสรุป การสร้างและธำรงไว้ซึ่งความสัมพันธ์อันดีระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ส่วนหนึ่งเป็นการดำเนินการซึ่งเกิดจากแรงผลักดันในทางการเมือง ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ที่สยามจะได้รับความช่วยเหลือจากสิงคโปร์ในยามเกิดปัญหาทางการเมืองภายใน และการมีสิงคโปร์เป็นมิตรในยามที่รัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนไม่ให้ความเป็นมิตรที่ดีกับสยามเท่าไรนัก ดังนั้นด้วยสาเหตุดังกล่าวจึงน่าจะทำให้สยามต้องพยายามรักษาความสัมพันธ์กับสิงคโปร์ไว้ เพราะจะเป็นสิ่งหนึ่งที่ช่วยให้สยามมีความมั่นใจว่า อาณานิคมอังกฤษ

⁵² จดหมายเหตุเสด็จประพาสต่างประเทศในรัชกาลที่ 5 เสด็จเมืองสิงคโปร์แลเมืองเบตาเวียครั้งแรก และเสด็จประพาสอินเดีย, หน้า 12 – 13.

⁵³ "The King and Queen of Siam," The Straits Budget (4/8/1896): 5.

⁵⁴ Ibid.

ที่สำคัญและมีแสนยานุภาพแห่งหนึ่งในเอเชียยังเป็นมิตรกับสยาม สำหรับวิธีที่ทรงใช้ คือ การเสด็จประพาสสิงคโปร์ ซึ่งการดำเนินนโยบายดังกล่าวนี้ไม่เพียงแต่เอื้อประโยชน์ในเชิงการเมืองต่อสยามเท่านั้น แต่ยังส่งผลต่อการขยายตัวทางการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ด้วย เพราะในสถานะที่สยามกับสิงคโปร์มีที่ทำที่เป็นมิตรต่อกัน การค้าของพ่อค้าทั้งสองฝ่ายย่อมสามารถดำเนินไปได้โดยสะดวกราบรื่น พ่อค้าจากสิงคโปร์สามารถเดินทางเข้ามาทำการค้าและประกอบกิจการห้างร้านในสยามได้อย่างอิสระ การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์จึงขยายตัวเพิ่มมากขึ้นด้วยปัจจัยดังกล่าว

2. สถานะทางการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ระหว่าง พ.ศ. 2413 – 2457

การค้าระหว่างประเทศของสยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว – ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 นั้นอาจกล่าวได้ว่า สิงคโปร์ เป็นคู่ค้าที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งของสยาม ดังปรากฏในรายงานการค้ากับนานาประเทศ พ.ศ.2442 ว่า “...สินค้าซึ่งได้ส่งออกไปเมืองต่างประเทศ จากท่ากรุงเพนังไปเมืองฮ่องกงและสิงคโปร์เป็นมากกว่าที่อื่น ๆ เพราะ เมืองทั้งสองแห่งนี้เปนมืองทำสำหรับส่งของไปในที่ต่าง ๆ ...”⁵⁵ ซึ่งนอกจากคำรายงานดังกล่าวแล้ว ในด้านการนำเข้าสินค้าของสยามยังปรากฏว่า สิงคโปร์ยังได้ส่งสินค้าเข้ามายังสยามมากที่สุดด้วย ดังปรากฏสถิติดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁵⁵ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต.2.12/9, รายงานสินค้าประเทศสยามแลนานาประเทศ (8 พ.ย. ร.ศ. 115 – 29 มิ.ย. ร.ศ. 128), ที่ 97/2412 รายงานหม่อมเจ้าพร้อม ถึงพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย ลงวันที่ 30 สิงหาคม ร.ศ. 119.

ตารางที่ 10 แสดงการนำเข้าสินค้าจากต่างประเทศของสยามระหว่าง พ.ศ.2443 – 2448 (บาท)

ประเทศ	2443	2444	2445	2446	2447	2448
สิงคโปร์	16,232,615	20,002,742	30,215,659	22,673,073	25,103,520	30,062,858
ฮ่องกง	11,521,523	10,907,852	15,599,811	18,409,870	18,824,959	8,983,032
จีน	2,380,112	1,718,880	2,664,588	3,171,205	3,517,792	3,443,808
อินเดีย	1,654,897	2,206,556	2,795,960	2,002,826	2,734,220	3,158,266
เกาะหมาก	282	12,590	1,673	4,279	-	33,456
อังกฤษ	4,617,592	5,799,117	6,268,058	10,228,269	15,347,360	12,015,972
อเมริกา	547,705	357,027	438,854	546,593	651,256	980,462
เยอรมัน	2,390,110	3,594,418	2,935,790	3,529,183	4,649,951	3,190,995
ฮอลันดา	151,520	538,072	457,055	350,150	294,334	409,816
เดนมาร์ก	314,625	195,677	317,203	233,423	345,197	397,288
ญี่ปุ่น	83,393	100,620	126,456	120,121	293,268	283,632
ญวน	170,313	156,718	157,110	324,900	233,915	640,049

ดัดแปลงเป็นตารางจาก: หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กต. 67.5 / 5, เรื่องส่งสมุद्रายงานสินค้าขาออก ปี 121 ถึง 123 (พ.ศ. 2445 – 2447) (พ.ศ. 2448).

จากรายงานและสถิติการค้าดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า สิงคโปร์เป็นประเทศที่ส่งสินค้าเข้ามาขายยังสยามมากที่สุดเป็นอันดับหนึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับการนำเข้าสินค้าจากประเทศอื่นๆ ทั้งในยุโรปและเอเชีย ดังนั้นสิงคโปร์จึงเป็นคู่ค้าที่สำคัญของสยาม ส่วนสิงคโปร์เองก็ให้ความสำคัญกับสยามเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการให้สยามเป็นตลาดรองรับสินค้าจากสิงคโปร์ ดังที่ในหนังสือพิมพ์เดอะ สเตรตส์ บัดเจ็ต (The Straits Budget) ฉบับวันที่ 24 มิถุนายน ค.ศ.1898 (พ.ศ. 2441) ได้ลงบทความเกี่ยวกับการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ว่า “...เรา [สิงคโปร์] ต้องการให้สยามเป็นตลาดสำหรับสินค้าของเรา มากกว่าที่จะให้สยามผลิตสินค้าส่งมาขาย...”⁵⁶

ส่วนในด้านการส่งออกสินค้าจากสยามไปขายยังต่างประเทศนั้น สิงคโปร์ก็ยังคงเป็นประเทศที่สำคัญอันดับต้น ๆ ที่สยามส่งสินค้าออกไปจำหน่าย ดังปรากฏสถิติดังนี้

⁵⁶“Trade in Siam,” *The Straits Budget* (24/6/1898): 3.

ตารางที่ 11 แสดงการส่งออกสินค้าไปต่างประเทศของสยามระหว่าง พ.ศ.2443 – 2448 (บาท)

ประเทศ	2443	2444	2445	2446	2447	2448
สิงคโปร์	24,055,922	34,050,035	33,407,409	29,339,337	35,482,075	39,513,992
ฮ่องกง	19,559,147	29,133,422	42,019,106	33,838,784	48,302,119	39,109,664
จีน	20,188	150,102	134,751	14,542	27,015	18,828
อินเดีย	1,925,390	1,253,652	2,990,914	4,517,975	5,032,641	8,202,069
เกาะหมาก	14,283	18,583	5,388	643,109	223,830	4,880
อังกฤษ	1,491,610	876,283	555,954	743,583	1,639,406	1,693,831
อเมริกา	5,187	103,533	33,820	1,000	234	4,500
เยอรมัน	38,757	4,187,168	3,221,570	1,222,178	513,856	2,369,774
ฮอลันดา	2,510	15,667	96,755	66	-	-
เดนมาร์ก	57,175	188,290	405,242	188,528	181,650	709,533
ญี่ปุ่น	64,855	90,828	69,427	4,313	127,352	969,600
ญวน	241,266	200,008	176,256	288,524	286,652	240,882

ดัดแปลงเป็นตารางจาก: หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กต. 67.5 / 5, เรื่องส่งสมุครายงานสินค้าขาออกปี 121 ถึง 123 (พ.ศ. 2445 – 2447), (พ.ศ. 2448).

จากสถิติการส่งออกสินค้าของสยามดังกล่าวจะพบว่า สิงคโปร์ยังคงเป็นประเทศคู่ค้าสำคัญที่สยามส่งสินค้าออกไปจำหน่าย แต่สำหรับการส่งออกนี้ สยามยังมีคู่ค้าที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งคือ ฮ่องกง ดังนั้นในด้านการส่งออกสินค้าของสยาม ตลาดการค้าที่สิงคโปร์และฮ่องกงจึงมีความสำคัญควบคู่กันทั้งสองแห่ง สิงคโปร์ไม่ได้เป็นตลาดรองรับสินค้าจากสยามที่โดดเด่นดังเช่นการนำเข้าสินค้าจากสิงคโปร์มายังสยาม ที่สิงคโปร์ได้ส่งสินค้าเข้ามาขายมากที่สุด

ลักษณะการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์นั้น สามารถกล่าวได้เป็น 2 ส่วนคือ การค้าระหว่างกรุงเทพฯกับสิงคโปร์และการค้าระหว่างหัวเมืองทางใต้ของสยามกับสิงคโปร์ สำหรับการค้าระหว่างกรุงเทพฯกับสิงคโปร์นั้น ถือว่าเป็นเส้นทางการค้าส่วนสำคัญของการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ ซึ่ง เชียง ไฮ ดิง (Chiang Hai Ding) นักวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับเศรษฐกิจการค้าของสิงคโปร์ได้ให้ทรรศนะเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์นั้นเกือบเหมือนเป็นการค้าระหว่างกรุงเทพฯกับสิงคโปร์⁵⁷ เนื่องจากกรุงเทพฯเป็นศูนย์กลางการค้าขนาดใหญ่ เป็นที่ตั้ง

⁵⁷ Chiang Hai Ding, *A history of Straits Settlements foreign trade 1870 – 1915*, p. 99.

ของห้างร้าน บริษัทต่าง ๆ ทั้งของชาวสยาม ชาวจีน และชาวตะวันตก รวมทั้งเป็นแหล่งรวบรวมสินค้าหลักจากท้องถิ่นต่าง ๆ ทั้งราชอาณาจักรสยามเพื่อส่งออกไปขายยังต่างประเทศ ดังนั้นกรุงเทพฯ จึงเปรียบเสมือนเป็นตัวแทนทางการค้าของสยามในการดำเนินการค้าขายกับสิงคโปร์

ส่วนการค้าระหว่างหัวเมืองทางใต้ของสยามกับสิงคโปร์นั้น เนื่องจากลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เอื้ออำนวยในด้านการขนส่งสินค้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองที่อยู่ติดริมชายฝั่งทะเลฝั่งตะวันออกซึ่งสามารถออกเรือไปค้าขายได้สะดวก ระยะทางใกล้กับสิงคโปร์มากกว่ากรุงเทพฯ อีกทั้งยังอยู่ระหว่างเส้นทางการค้าสายหลักระหว่างกรุงเทพฯ กับสิงคโปร์ ดังนั้นจึงปรากฏว่าหัวเมืองทางใต้เหล่านี้นอกจากจะทำการค้าขายระหว่างเมืองใกล้เคียงกับกรุงเทพฯ แล้ว หัวเมืองเหล่านี้ยังทำการค้าขายโดยตรงกับเมืองสิงคโปร์ด้วยเช่น เมืองสาบบุรี เมืองหนึ่งในเขตเมืองแขก 7 หัวเมืองนั้น

... คนในพื้นที่เมืองทำนาทำน้ำตาลโนด ปลุกมะพร้าว พวกจีนทำสวนมะพร้าว ปลุกฝือกปลุกมัน และซื้อขายในตลาด มะพร้าวแปดสินค้านำตรงเข้าไปขายกรุงเทพฯ น้ำตาลโนดไปขายเมืองสิงคโปร์ เข้าไปขายเมืองกัณฑ์เมืองตรังกานู เรือเหือบันทุกฝืนยาสูบยาแดงปลา ขึ้นไปขายถึงบ่อทองเมืองระแงะและเมืองรามันท์ ...⁵⁸

ส่วนเมืองยะหริ่ง เมืองในเขตเมืองแขก 7 หัวเมืองอีกเมืองหนึ่ง ในตลาดภายในเมือง “...ขายผ้าและของกินปะปนกันประมาณ 50 – 60 ร้าน คู่ก็มีผ้าผ่อนมาก แต่ราคาผ้าที่ซื้อขายกันแพงกว่าเมืองตานี เป็นผ้าทอในเมืองยี่หริ่งบ้าง ผ้าดอกมาแต่สิงคโปร์บ้าง มีหีบแลกเหล็กเหล็กวิลาศอย่างหนึ่งซึ่งเป็นของทำซื้อขายในเมืองยี่หริ่งเอง...”⁵⁹

นอกจากเมืองทั้งสองแล้ว เมืองอื่นๆ ที่อยู่ไกลจากสิงคโปร์ออกมา เช่น เมืองกาญจนดิฐ ก็ยังปรากฏว่ามี “...เรือค้าขายมีมาก จีนพ่อค้าในเมืองที่มีทุนรอนหลายคนแต่เรือไปค้าขายเป็นเรือหัวเมืองกาญจนดิฐเองบ้าง เรือไหหลำ เรือสิงคโปร์มาค้าบ้าง...”⁶⁰ ซึ่งจากหลักฐานเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า หัวเมืองทางใต้ของสยามต่างก็มีบทบาทในการทำการค้ากับสิงคโปร์เช่นเดียวกับกรุงเทพฯ แม้ว่าหัวเมืองเหล่านี้จะไม่ใช่มุมศูนย์กลางรวบรวมสินค้าจำนวนมากหรือมี

⁵⁸ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชหัตถเลขาในพระบาทฯ สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องเสด็จประพาสแหลมมลายู เมื่อรัตนโกสินทรศก 108, 109, 117, 102 รวม 4 คราว (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไท, 2468), หน้า 38.

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 46.

⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 64.

สินค้าหลากหลายประเภทดังเช่นที่กรุงเทพฯ ก็ตาม แต่ด้วยระยะทางและการคมนาคมที่สะดวก ทำให้เมืองเหล่านี้เข้ามามีส่วนร่วมในการค้ากับสิงคโปร์ด้วยตัวเอง ซึ่งสินค้าที่หัวเมืองทางใต้ส่งไปขายสิงคโปร์ส่วนมากเป็นผลผลิตภายในท้องถิ่น เช่น มะพร้าว กาแฟ จันทน์เทศ กระจวาน กานพลู⁶¹ อย่างไรก็ตาม นอกจากการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ทั้ง 2 ส่วนซึ่งถือเป็นเส้นทางการค้าหลักที่มีความสำคัญแล้ว ยังมีเส้นทางการค้าอื่น ๆ อีกบางส่วนที่มีส่วนร่วมในการทำการค้ากับสิงคโปร์ เช่น การค้าของเมืองจันทบุรี ซึ่งมีบันทึกว่า “... ด้วยเมืองจันทบุรีเดี๋ยวนี้ก็มีเรือกลไฟรับบันทุกสินค้าออกไปจำหน่าย ตรงไปเมืองสิงคโปร์แลบรรทุกสินค้าเข้ามาที่เมืองจันทบุรี ทั้งเรือกลไฟไปมาอยู่กับกรุงเทพฯ เสมอ ...”⁶²

การค้าขายระหว่างสยามกับสิงคโปร์มีการขยายตัวมากขึ้นเป็นลำดับจนถึงช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 โดยสิงคโปร์มีสถานะสำคัญ 2 ประการคือ เป็นตัวกลางในการนำเข้าสินค้าจากยุโรปเข้ามาจำหน่ายต่อให้กับสยาม และเป็นตัวกลางในการนำสินค้าสยามออกไปจำหน่ายยังยุโรปและส่วนอื่นๆ ของเอเชีย โดยในส่วนของความเป็นตัวกลางนำสินค้าจากยุโรปมาขายต่อยังสยามนั้น พ่อค้าและบริษัทยุโรปจะเป็นผู้ส่งสินค้าเข้ามาในตลาดที่สิงคโปร์เพื่อรอซื้อขายแลกเปลี่ยนกับสินค้าจากสยาม ส่วนสินค้าจากสยามจะถูกนำไปยังสิงคโปร์โดยพ่อค้าชาวจีน และภายหลังจากที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันแล้ว พ่อค้าจีนที่ขนสินค้าไปจากสยามจะเป็นกลุ่มที่นำสินค้านำยุโรปส่งกลับมาขายในสยาม ซึ่งเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบจากสินค้านำยุโรปที่นำเข้ามายังสิงคโปร์กับรายการสินค้านำยุโรปที่สิงคโปร์ส่งออกมาขายยังสยามดังรายการสินค้าที่ปรากฏดังนี้

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁶¹วิชิต กาพกาญจน์, “นโยบายการผลิตและการค้าทางพาราในภาคใต้ของไทย พ.ศ.2444 – 2503,”

(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 14.

⁶²หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 ก 14 / 1, จัดการรักษากฎมผลประ โยชน์แผ่นดิน (ต.ค. ร.ศ. 103), หนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ กราบบังคมทูลฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ไม่ลงวันที่).

ตารางที่ 12 แสดงรายการสินค้านำเข้าจากประเทศในยุโรปมายังสิงคโปร์ระหว่าง พ.ศ. 2454 - 2457

ประเทศ	รายการสินค้านำเข้ามายังสิงคโปร์
อังกฤษ	ผ้าฝ้าย ผ้าขนสัตว์ รองเท้า สบู่ บุหรี่ บิสกิต โซดา เหล้า ภาพวาด แผ่นดินบุกก ถ่านหิน ซีเมนต์ วัสดุคิบทาทางรถไฟ โทรเลข โทรศัพท์ จักรยาน รถยนต์ เครื่องโลหะ เครื่องเหล็ก
ออสเตรีย	ผ้าฝ้ายและเครื่องนุ่งห่มอื่น ๆ สินค้าสำหรับผู้หญิงเช่น หมวก เครื่องโลหะ เครื่อง เหล็ก
เยอรมัน	ผ้าฝ้ายและเครื่องนุ่งห่มอื่น ๆ ถูเท้า เสื้อและกางเกงชั้นใน ผ้าขนสัตว์ เครื่องปั้นดินเผา เบียร์ เครื่องโลหะ เครื่องเหล็ก เครื่องดนตรี
เดนมาร์ก	ซีเมนต์ ชีส เนย เบียร์
เบลเยียม	ผ้าฝ้าย น้ำหอม เครื่องปั้นดินเผา เครื่องเคลือบ เครื่องแก้ว รูปวาด หม้อ เหล็กกล้า
อิตาลี	สิ่งทอฝ้าย นม นาฬิกาแขวน นาฬิกาข้อมือ หมวก ค้าย
นอร์เวย์	นม
ฮอลแลนด์	สิ่งทอฝ้าย เนย ชีส เครื่องปั้นดินเผา นม เครื่องเหล็ก เครื่องโลหะ
อเมริกา	น้ำมันปิโตรเลียม น้ำมันหล่อลื่น เครื่องโลหะ เครื่องเหล็ก
รัสเซีย	น้ำมันปิโตรเลียม

ดัดแปลงเป็นตารางจาก: Robert L. Jarman, editor, Annual reports of the Straits Settlements 1855 - 1941 vol. 6 1908 – 1914 (Bath: Print in Black, 1998), pp. 363 – 623.

ตารางที่ 13 แสดงรายการสินค้านำเข้าจากสิงคโปร์มายังสยามระหว่าง พ.ศ. 2455 - 2457

ประเภท	รายการสินค้านำเข้า
อาหาร	บิสกิต เนย ชีส ปลาซาร์ดีน มะพร้าว นม น้ำตาล ชา เครื่องเทศต่าง ๆ เบียร์ ไวน์ บรันดี เหล้า
วัตถุดิบ	ถ่านหิน ซีเมนต์ ทองแดง ตะกั่ว น้ำมันปิโตรเลียม
เสื้อผ้าและเครื่องประดับ	สิ่งทอฝ้าย นาฬิกาแขวน นาฬิกาข้อมือ เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มชาย – หญิง หมวก รองเท้าหนัง เพชรพลอย
สินค้าอื่น ๆ	เครื่องจักรสีข้าว ยา รถยนต์ จักรยาน อาวุธ ดินระเบิด

คัดแปลงเป็นตารางจาก: หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 ๕/4, บัญชีสินค้า พ.ศ. 2456 ที่กรมศุลกากรได้พิมพ์ขึ้นเป็นภาษาอังกฤษ กับรายงานจากพระองค์เจ้าพร้อม (พ.ศ. 2456) (The Foreign Trade and Navigation of the Port of Bangkok Year 2455 (1912 – 1913) and Year 2456 (1913 – 1914)).

จากรายการสินค้าทั้งสองในช่วงระยะเวลาเดียวกัน เมื่อนำรายการสินค้าต่าง ๆ มาเปรียบเทียบกันแล้วจะพบว่า ในช่วง พ.ศ. 2454 – 5457 สินค้าที่สิงคโปร์รับมาจากยุโรปจำนวนหนึ่งได้ถูกส่งมาจำหน่ายยังสยามเช่น สิ่งทอฝ้าย เครื่องนุ่งห่มอื่น ๆ นาฬิกา หมวก น้ำมันปิโตรเลียม อาหารบริโภคต่าง ๆ เครื่องดื่ม ดังนั้น สิงคโปร์จึงมีฐานะเป็นคนกลางค้าขายสินค้าจากยุโรปให้กับสยาม

ส่วนสถานะของสิงคโปร์ในการเป็นตัวกลางนำสินค้าสยามไปจำหน่ายต่อยังยุโรปและเอเชียนั้น สยามจะส่งสินค้าที่ผลิตได้ ซึ่งส่วนมากเป็นสินค้าทางการเกษตรและสินค้าอุปโภคบริโภค เช่น สัตว์มีชีวิต ปลา ผัก ดิบบุก พริกไทย ยางพารา ฯลฯ ไปจำหน่ายยังสิงคโปร์โดยผ่านทางพ่อค้าชาวจีนซึ่งบางส่วนเป็นพ่อค้าจีนในสิงคโปร์ พ่อค้าเหล่านี้จะซื้อสินค้าทั้งจากกรุงเทพฯ และเมืองท่าต่าง ๆ ของสยาม โดยระบบที่พ่อค้าจีนใช้ในการซื้อขายสินค้าจากสยามนั้นจะมีทั้งระบบของแลกของ (barter system) และระบบเงินตรา⁶³ จากนั้นพ่อค้าจีนจะนำสินค้าเหล่านี้ไปขายต่อให้กับพ่อค้ายุโรป ซึ่งระบบการค้าที่พ่อค้ายุโรปใช้ในการซื้อสินค้าในตลาดสิงคโปร์นั้น ส่วนมากพ่อค้ายุโรปจะไม่ซื้อขายสินค้าในตลาดสิงคโปร์เอง แต่จะมีนายหน้าชาวจีนเป็นผู้ดำเนินการติดต่อซื้อขายสินค้าให้ เนื่องจากนายหน้าชาวจีนเหล่านี้จะมีความสามารถในการใช้ภาษาและสามารถต่อรองสินค้าได้ดี ซึ่งเมื่อนายหน้าชาวจีนเหล่านี้ซื้อสินค้าได้ตามที่พ่อค้ายุโรปต้องการแล้ว จะส่งมอบให้

⁶³ W.G. Huff, *The economic growth of Singapore: Trade and development in the twentieth century* (New York: Cambridge University Press, 1994), pp. 63 – 65.

พ่อค้ายุโรปส่งต่อไปจำหน่ายยังยุโรปและอเมริกา โดยสินค้าจากสิงคโปร์ส่วนใหญ่ที่เป็นที่ต้องการ เช่น ดีบุก ยางพารา พริกไทย⁶⁴

จากสภาวะทางการค้าดังกล่าวได้ชี้ให้เห็นว่า ในด้านการค้ากับต่างประเทศของสยามนั้น สิงคโปร์เป็นคู่ค้าที่มีความสำคัญแห่งหนึ่งสำหรับสยาม ในขณะที่เมืองอื่น ๆ ในเขตสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์ เช่น ปีนัง เริ่มลดความสำคัญลงและมีปริมาณการค้าลดลงในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 ส่วนมะละกานั้น ไม่มีปรากฏว่าสยามส่งสินค้าไปขายในช่วงก่อนเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 ประมาณ 5 ปี ดังปรากฏสถิติดังนี้

ตารางที่ 14 แสดงปริมาณการค้าระหว่างสยามกับสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์ระหว่าง ค.ศ. 1909 – 1913

(ตัน)

ปี	สิงคโปร์	ปีนัง	มะละกา
1909	103,531	4,468	-
1910	134,432	22,310	-
1911	164,040	44,614	-
1912	131,729	40,186	-
1913	123,356	22,320	-

คัดแปลงเป็นตารางจาก: Robert L. Jarman, Annual Reports of the Straits Settlement 1855 – 1941 vol. 6 1908 – 1914 (Bath: Print in Black, 1998), pp. 170, 266, 468 and 550.

จากตารางดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ในช่วงระหว่าง ค.ศ. 1909 – 1913 (พ.ศ. 2452 – 2456) เป็นช่วงที่สยามให้ความสำคัญกับการทำการค้ากับสิงคโปร์อย่างมากและเน้นทำการค้ากับสิงคโปร์เป็นหลัก แตกต่างจากในช่วงภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงจนถึงประมาณต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่สยามยังคงให้ความสำคัญกับการค้ากับปีนัง เช่นเดียวกับสิงคโปร์ ส่วนมะละกานั้นอาจกล่าวได้ว่าหมดความสำคัญทางการค้าไปในช่วงก่อนเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 ดังปรากฏว่าสยามไม่ได้ติดต่อค้าขายกับมะละกาอีก

สำหรับสภาวะทางการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ โดยภาพรวมแล้วมีการขยายตัวเพิ่มขึ้นนับตั้งแต่ช่วงต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว – ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 ซึ่ง

⁶⁴ Robert L. Jarman, editor, Annual reports of the Straits Settlements 1855 – 1941 vol. 6 1892 – 1900, pp. 363 – 623.

ในงานนี้จะแยกกล่าวได้เป็น 3 ส่วน ดังนี้คือ การส่งออกสินค้าของสยามไปยังสิงคโปร์ สินค้านำเข้าจากสิงคโปร์มายังสยาม และลักษณะการค้าเนินกิจการค้าขายของบริษัทห้างร้าน

2.1 การส่งออกสินค้าของสยามไปยังสิงคโปร์

ในด้านการส่งออกสินค้าจากสยามไปยังสิงคโปร์นั้น แม้ประเภทสินค้าที่สยามส่งไปขายยังสิงคโปร์จะไม่มีเปลี่ยนแปลงจากช่วงภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงมากนักคือ สยามยังคงเน้นการส่งออกสินค้าทางการเกษตร สินค้าเพื่อการบริโภค รวมทั้งสินค้าที่เป็นวัตถุดิบต่าง ๆ เป็นหลัก เช่น ข้าว ติบูก ปลา แต่การส่งออกสินค้านี้ดังกล่าวนั้นพบว่าปริมาณเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ นอกจากนี้ในระยะหลังยังมีสินค้าชนิดใหม่มีความสำคัญขึ้นมาด้วยคือ ยางพารา

ข้าว ถือว่าเป็นสินค้าส่งออกสำคัญชนิดหนึ่งที่สยามส่งออกไปยังสิงคโปร์ สยามเริ่มส่งออกมากขึ้นนับตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2410⁶⁵ โดยสยามได้กลายเป็นแหล่งส่งออกข้าวไปยังสิงคโปร์เป็นปริมาณมากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับแหล่งอื่น ๆ ที่ส่งข้าวมายังสิงคโปร์ เช่น พม่าและอินโดจีน (ดูตารางที่ 2.1 ในภาคผนวก ข) และการค้าข้าวระหว่างสยามกับสิงคโปร์โดยภาพรวมแล้วยังขยายตัวมากขึ้นจนถึงช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 ด้วย ซึ่งการขยายตัวมากขึ้นนี้เป็นผลมาจากปัจจัยต่าง ๆ ที่มีส่วนส่งเสริมให้การผลิตข้าวของสยามขยายตัวมากขึ้นเช่น การประกอบกิจการโรงสีข้าวในสยามที่มีการนำเครื่องจักรที่ทันสมัยเข้ามาใช้ซึ่งเริ่มขยายตัวขึ้นตั้งแต่ทศวรรษ 2410 และยิ่งขยายตัวมากขึ้นเมื่อชาวจีนเข้ามาจับตลาดแข่งขันกับชาวตะวันตกโดยนำเครื่องจักรสีข้าวจากอังกฤษเข้ามาใช้ในกิจการ⁶⁶ และการมีระบบการคมนาคมขนส่งสินค้าที่สะดวกรวดเร็วและสามารถขนส่งสินค้าได้คราวละมาก ๆ รวมทั้งความพร้อมของแรงงานสยามที่เริ่มเป็นอิสระจากระบบทาสและระบบไพร่ที่จะมาเป็นแรงงานสำคัญในการผลิตข้าวเพื่อการส่งออก ซึ่งปัจจัยประการหลังนี้ถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ส่งผลต่อการผลิตข้าวสยามเพื่อการส่งออกโดยตรง เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงในระบบทาสและระบบไพร่ทำให้สยามมีแรงงานเพิ่มมากขึ้น ทั้งจากทาสที่เป็นไทและจากไพร่ที่ไม่ถูกเกณฑ์แรง* ดังนั้นแรงงานเหล่านี้จึงพร้อมที่จะทำงานด้านการผลิตข้าว ทำให้

⁶⁵ ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเกอร์, เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ตรีศวิน, 2539), หน้า 29.

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 93.

* การเปลี่ยนแปลงในระบบไพร่นั้น เริ่มขึ้นเนื่องจากในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ความจำเป็นในการเกณฑ์กำลังคนเป็นจำนวนมากลดความสำคัญลง เนื่องจากระยะนั้นสยามไม่ได้ทำสงครามกับเมืองใกล้เคียงมากดังเช่นในตอนต้นรัตนโกสินทร์ และการต่อสู้เพื่อป้องกันประเทศด้วยการใช้

สยามสามารถผลิตข้าวเพื่อการส่งออกได้มากขึ้น ซึ่งปรากฏว่าภายหลังจากที่เริ่มดำเนินการเลิกทาส และเปลี่ยนแปลงระบบการเกณฑ์ไพร่แล้วนั้น พื้นที่การปลูกข้าวในสยามและปริมาณการผลิตได้ขยายตัวเพิ่มมากขึ้น ดังปรากฏสถิติดังนี้

กำลังคนจำนวนมากเพื่อสู้รบไม่สามารถใช้ได้อีกต่อไป เพราะชาติที่เป็นศัตรูคือชาติตะวันตกซึ่งมีศักยภาพในการผลิตอาวุธที่ดีกว่า ดังนั้นในรัชสมัยนี้ จำนวนไพร่ที่ถูกเกณฑ์เพื่อปฏิบัติงานด้านการทหารจึงมีน้อยลง ไพร่ที่ถูกเกณฑ์มาส่วนมากจะนำมาปฏิบัติงานทั่วไปเช่น การรักษาป้อมปราการ กำแพงเมือง ส่วนไพร่ที่ไม่ถูกเกณฑ์จะถูกเรียกเก็บเงินแทนแรงงาน ต่อมาเมื่อสยามเริ่มปรับปรุงระบบการทหารให้เป็นไปตามแบบตะวันตกโดยมีการตั้งกรมสำหรับกิจการด้านการทหารและแบ่งทหารออกเป็นกองต่าง ๆ ทำให้การเกณฑ์ไพร่ในสมัยเดิมได้เปลี่ยนไปสู่การเกณฑ์ไพร่พลส่วนหนึ่งมารับราชการทหาร โดยเฉพาะและมีการกำหนดจำนวนคนที่ต้องการเป็นที่แน่นอน ซึ่งทหารที่เกณฑ์มานี้จะมีทั้งทหารที่เข้าประจำการ (ชายฉกรรจ์อายุ 18 – 20 ปี) ทหารกองหนุน (ทหารที่ปลดประจำการและมีหน้าที่เข้าเวรตามระยะเวลาที่กำหนดในแต่ละปี) และทหารกองเกิน (ต้องเข้ามาซ่อมอาวุธตามระยะเวลาที่กำหนด) ส่วนไพร่ที่ไม่ถูกเกณฑ์ทหารให้เสียเงินค่าราชการตามเดิมและสามารถประกอบอาชีพของตนได้ต่อไป (ดูรายละเอียดใน อัญชลี สุสาธิตน์, “ความเปลี่ยนแปลงของระบบไพร่และผลกระทบต่อสังคมไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), หน้า 241 – 248 และ 288 – 289).

ตารางที่ 15 แสดงพื้นที่การปลูกข้าวและปริมาณข้าวที่ผลิตได้ระหว่าง พ.ศ. 2403 – 2453

ปี	พื้นที่เพาะปลูก (ไร่)	ปริมาณข้าวที่ปลูกได้ (ตัน)
2403	5,081,000	1,232,000
2408	4,862,000	1,287,000
2413	5,669,000	1,367,000
2418	6,269,000	1,408,000
2423	6,219,000	1,537,000
2428	6,538,000	1,599,000
2433	7,450,000	1,761,000
2438	7,938,000	1,863,000
2443	8,081,000	2,018,000
2448	9,644,000	2,374,000
2453	10,969,000	2,496,000

คัดแปลงเป็นตารางจาก: Sompop Manarungsan, Economic development of Thailand, 1850 – 1950: Response to the challenge of the world economy (Bangkok: Institute of Asian Studies Chulalongkorn University, 1989), pp. 49 and 51.

จากตารางสถิติดังกล่าวจะพบว่า พื้นที่เพาะปลูกข้าวและปริมาณข้าวที่สยามผลิตได้ขยายตัวเพิ่มมากขึ้นอย่างเป็นลำดับ ซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยสำคัญประการหนึ่งคือ การเลิกทาสและการเปลี่ยนแปลงระบบการเกณฑ์ไพร่ซึ่งช่วยให้สยามมีแรงงานในการผลิตข้าว ซึ่งเป็นการผลิตที่ต้องอาศัยแรงงาน ดังนั้นเมื่อสยามมีแรงงานเพิ่มมากขึ้น สยามจึงสามารถผลิตข้าวได้มากและสามารถส่งข้าว ซึ่งเป็นสินค้าที่สิงคโปร์มีความต้องการสูงไปจำหน่ายยังสิงคโปร์ได้มากขึ้นด้วย ดังนั้นการขยายตัวทางด้านแรงงานของสยามจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้สยามมีความพร้อมในการผลิตสินค้าที่เป็นที่ต้องการของสิงคโปร์และทำให้การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ขยายตัวมากขึ้น

แม้ว่าปัจจัยดังกล่าวข้างต้นจะทำให้การส่งออกข้าวสยามไปยังสิงคโปร์มีปริมาณเพิ่มมากกว่าในช่วงหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง แต่อย่างไรก็ตามการส่งออกข้าวของสยามไปยังสิงคโปร์นั้น บางช่วงกลับมามีปริมาณลดลง เช่น ในช่วงที่เกิดปัญหาภัยธรรมชาติใน พ.ศ.2446 เป็นปีที่เกิดน้ำท่วม ทำให้ผลผลิตข้าวได้รับความเสียหายอย่างมาก จึงส่งผลให้การส่งออกข้าวจากสยามไปยังสิงคโปร์มีปริมาณลดลงจากปีก่อน⁶⁷ หรือเมื่อเกิดปัญหาการเมืองภายในสยาม เช่น เมื่อ

⁶⁷ Robert L. Jarman, editor, Annual reports of the Straits Settlements 1855 – 1941 vol. 5 1901 - 1907, p. 263.

เกิดวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 ซึ่งวิกฤตการณ์ในครั้งนั้น ในหนังสือพิมพ์ไทมส์ (Times) ของสิงคโปร์ ได้ลงข่าวว่า

... การปิดล้อมเป็นเวลา 6 เดือนจะไม่ก่อให้เกิดความเสียหายอันใด โดยเฉพาะต่อรัฐบาลไทยและชนชั้นสูง แต่จะเป็นความเสียหายที่รุนแรงสำหรับการค้าของอังกฤษ เรือฝรั่งเศสจะไม่ถูกจับเลยสักลำเดียว แต่เรือบลู ฟันเนลไลน์ (Blue Funnel Line) จากสิงคโปร์กับเรืออันสวยงามทั้งหลายของบริษัทสกอตติช โอเรียนเติล สตีมชิป (Compagnie Scottish Oriental Steamship) ซึ่งบริการขึ้นล่องระหว่างฮ่องกง สิงคโปร์ และกรุงเทพฯ จะถูกทำให้เป็นอัมพาตโดยทันที โรงสีข้าวบนฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยาจะต้องปิดลง โรงสีเหล่านี้เป็นของบริษัทอังกฤษเกือบจะประเทศเดียว หรือเป็นของคนจีนซึ่งอยู่ในบังคับอังกฤษ

สำหรับโรงงานทำเครื่องไม้สักบนฝั่งน้ำตรงกันข้ามก็อาจจะกล่าวได้ในทำนองเดียวกัน ...อย่างไรก็ตาม การค้าในสิงคโปร์จะต้องเดือดร้อนมากพอสมควร ซึ่งอาจจะมีผลขั้นร้ายแรง ดังนั้นการปิดล้อมที่ประกาศครั้งนี้จึงมีผลกระทบต่ออังกฤษยิ่งกว่าประเทศอื่นใด⁶⁸

จากข่าวนี้อาจจะเห็นว่า เหตุการณ์ ร.ศ. 112 ซึ่งเป็นความขัดแย้งระหว่างสยามกับฝรั่งเศสนั้น นอกจากจะเป็นปัญหาทางการเมืองระหว่างประเทศแล้ว ปัญหาดังกล่าวยังได้ส่งผลกระทบต่อการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ด้วย ดังเช่นในด้านการค้าข้าว⁶⁹ กล่าวคือ ทำให้ปริมาณการส่งออกข้าวของสยามไปยังสิงคโปร์ลดลงตลอดช่วง พ.ศ. 2437–2439⁷⁰ เพราะการส่งเรือรบของฝรั่งเศสเข้ามายังสยามทำให้การขนส่งข้าวจากสยามไปยังสิงคโปร์ประสบปัญหา ซึ่งจากปัญหาการส่งออกข้าวจากสยามดังกล่าวนี้ ทำให้สิงคโปร์ต้องหันไปพึ่งพิงข้าวจากพม่าแทน⁷¹

⁶⁸“ผลการปิดล้อม (Les effets du Blocus),” ใน โทรเลขจากคูคูช ลงวันที่ 27 ธันวาคม พ.ศ. 2436, อ้างถึงใน เพ็ญศรี คุ้ม, การต่างประเทศกับเอกสารและอริปไตยของไทย (ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสิ้นสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม), หน้า 68.

⁶⁹Robert L. Jarman, editor, *Annual reports of the Straits Settlements 1855 – 1941 vol. 4 1892 – 1900*, p. 132. and Chiang Hai Ding, *A history of Straits Settlement foreign trade 1870 – 1915*, p. 100.

⁷⁰Robert L. Jarman, editor, *Annual reports of the Straits Settlements 1855 – 1941 vol. 4 1892 – 1900*, pp. 195, 254 and 307.

⁷¹Ibid.

การส่งออกข้าวของสยามนั้น ส่วนมากจะถูกจำหน่ายไปยังตลาดในเอเชีย จะมีข้าวเพียงบางส่วนเท่านั้นที่ถูกจำหน่ายไปยังยุโรปโดยตรง⁷² ซึ่งปรากฏสถิติดังนี้

ตารางที่ 16 แสดงการส่งออกข้าวของสยามในระหว่างเดือนมกราคม-ธันวาคม ค.ศ. 1891 (พ.ศ. 2434)

ประเทศที่นำเข้า	ปริมาณ (piculs)	มูลค่า (เหรียญ)
สิงคโปร์	1,704,359.51	3,155,787
ฮ่องกง	1,801,899.61	3,288,538
จีน	31.96	58
ยุโรป	187,737.95	346,460
ชวา	37,637.17	68,303
บอมเบย์	2,742.89	4,936
เมืองชายทะเล (Coast)	5,425.69	9,887
ไช่จ๋อง	336.58	618
รวม	3,740,207.36	6,874,587

ดัดแปลงเป็นตารางจาก: หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กต 67.5/1, ส่งบัญชีรวมจำนวนบรรดาสินค้าภาษีขาออกปี 1890 (พ.ศ.2433).

จากตารางดังกล่าวจะเห็นได้ว่า สิงคโปร์เป็นตลาดสำคัญแห่งหนึ่งที่สยามส่งข้าวออกไปจำหน่าย ดังปรากฏว่าปริมาณข้าวที่สยามส่งออกไปจำหน่ายให้สิงคโปร์เป็นรองเพียงฮ่องกงเพียงแห่งเดียว ซึ่งการที่สิงคโปร์รับซื้อข้าวจากสยามเป็นจำนวนมากนั้นเป็นเพราะ สิงคโปร์ต้องการข้าวไว้ส่งออกไปยังชายฝั่งอาณานิคมตะวันตกต่าง ๆ ในเขตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น อาณานิคมอังกฤษในคาบสมุทรมาลายูและบอร์เนียว จะมีข้าวเพียงบางส่วนที่ใช้บริโภคในสิงคโปร์ ส่วนยุโรปนั้นสยามไม่ได้ส่งข้าวออกไปขายมากนัก เนื่องจากยุโรปหันไปซื้อข้าวจากพม่าเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังการเปิดใช้คลองสุเอซใน พ.ศ. 2412 (ค.ศ. 1869)⁷³ ซึ่งการเปิดใช้คลองสุเอซนี้ถือว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ข้าวสยามที่ถูกส่งไปขายยังสิงคโปร์ถูกนำไปขายต่อในเขตเอเชียเป็นหลัก เพราะคลองสุเอซเป็นสิ่งที่ช่วยย่นระยะทางการขนส่งสินค้าระหว่างยุโรปกับเอเชีย พ่อค้า

⁷² James C. Ingram, *Economic change in Thailand 1850 – 1970* (California: Stanford University Press, 1971), p. 42.

⁷³ Chiang Hai Ding, *A history of Straits Settlement foreign trade 1870 – 1915*, p. 100.

จากยุโรปสามารถเดินทางมาชนซื้อข้าวจากพม่าได้สะดวกกว่า อีกทั้งพม่าก็เป็นแหล่งปลูกข้าวสำคัญแห่งหนึ่งและยังอยู่ใกล้กับยุโรปมากกว่าสยามหรือสิงคโปร์ ดังนั้นชาวยุโรปจึงซื้อข้าวจากพม่าเป็นหลัก

การส่งออกข้าวของสยามไปยังสิงคโปร์ในช่วงต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงประมาณทศวรรษ 2420 นั้น พ่อค้าและบริษัทที่เข้ามาดำเนินการส่งออกข้าวไปยังสิงคโปร์ส่วนมากเป็นชาวจีนและชาวยุโรป ดังตัวอย่างสถิติดังนี้

ตารางที่ 17 แสดงการส่งข้าวจากสยามไปยังสิงคโปร์ในช่วงเดือน 6 – เดือน 12 พ.ศ. 2429 (หาบ)

พ่อค้า / บริษัท	เดือน 5	เดือน 6	เดือน 7	เดือน 8	เดือน 9	เดือน 10	เดือน 11	เดือน 12
วินเซอร์โรตแอนด์โก	35,046	33,290	66,953	41,004	60,999	59,812	66,659	46,024
บอเนียวคอมปนี	13,287	4,408	-	-	-	-	-	-
เอมากวาลด์แอนด์โก	7,587	-	12,846	24,256	7,629	22,374	18,163	17,540
จีนบันฮง	9,244	10,232	11,511	9,399	10,201	9,302	6,662	7,160
จีนง่วนเฮงหยู	6,330	-	4,516	8,420	-	-	-	9,780
จีนอุเฉีย	-	-	-	-	7	-	-	-
จีนเล่าบันแสง	-	-	-	-	-	-	-	23,542
รวม	71,494	47,930	95,826	83,079	78,836	91,488	91,484	104,046

ดัดแปลงเป็นตารางจาก: หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 เล่ม 17.2 ก/1, ภาษีขาเข้า - ออก ปีออก 1246 ปีระกา 1247 และปีจอ 1248 (ก.ค. 103 – ธ.ค. 105).

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 18 แสดงเรือของพ่อค้าและบริษัทชาวจีนและชาวยุโรปที่ใช้ในการขนส่งข้าว

พ่อค้าและบริษัท	เรือที่ใช้ขนส่งสินค้า
วินเซอร์โรสแอนด์โก	เรือกลไฟอีคูบา เมคลูซ่า และทิกศ
บอเนียวคอมปนี	เรือกลไฟแมคอาลิสเตอร์
เอมากวาลด์แอนด์โก	เรือกลไฟสุริยวงศ์
จินบันฮง	เรือกลไฟบอเนียว
จินง่วนเฮงหยู	เรือปรินเซซวิลอย
จินอูเลีย	กำปั่นคาโรไลย์
จินเล่าบันเฮง	เรือกลไฟบันเฮงหงวน

ดัดแปลงเป็นตารางจาก: หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 ก.17.2 ก./1, ภาษีขาเข้า - ออก ปีวอก 1246 ปีระกา 1247 และปีจอ 1248 (ก.ค. 103 – ข.ค. 105).

จากตารางดังกล่าวจะพบว่า การส่งออกข้าวของสยามในช่วงปลายทศวรรษ 2420 นั้นมีการขยายตัวเพิ่มสูงขึ้น โดยกลุ่มพ่อค้าและบริษัทที่เข้ามาทำการค้าข้าวส่วนมากเป็นชาวจีนและชาวยุโรป ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่มีความสามารถทางการค้าและมีความพร้อมในด้านการขนส่งสินค้าโดยใช้เรือกลไฟสมัยใหม่ นอกจากนี้พ่อค้าและบริษัทส่วนหนึ่งยังดำเนินกิจการโรงสีด้วยตนเองด้วย เช่น บริษัทเอ.มากวาลด์ (A. Markwald & Co., Ltd) บริษัทลี่ตีดงวน (Li Tit Guan)⁷⁴ โดยบริษัทเจ้าของโรงสีเหล่านี้ส่วนมากจะตั้งโรงสีที่ใช้เครื่องจักรที่ทันสมัยอยู่ในกรุงเทพฯ และรอรับซื้อข้าวจากชาวนาโดยผ่านทางพ่อค้าคนกลางซึ่งส่วนมากเป็นชาวจีน จากนั้นจึงนำข้าวเปลือกมาสีและส่งออกไปยังสิงคโปร์ต่อไป ดังนั้นการค้าข้าวและการแปรรูปข้าวของสยามจนถึงช่วงปลายทศวรรษ 2420 จึงอยู่ภายใต้การควบคุมของพ่อค้าจีนและยุโรป แต่ในระยะต่อมาปรากฏว่า พ่อค้าชาวจีนกลับขึ้นมามีบทบาทในการค้าข้าวของสยามมากกว่าชาวยุโรป เนื่องจากพ่อค้าจีนมีเครือข่ายการค้ากว้างขวางกว่าชาวยุโรป สามารถติดต่อกับตัวแทนการค้าและประชาชนในท้องถิ่นเพื่อซื้อข้าวมาป้อนโรงสีได้สะดวกกว่าชาวยุโรปที่ยังคงต้องพึ่งพาพ่อค้าคนกลางชาวจีน อีกทั้งในช่วงทศวรรษ 2430 ชาวจีนยังสามารถคิดค้นการสีข้าวขาวได้⁷⁵ ซึ่งข้าวขาวนี้เป็นที่ต้องการของสิงคโปร์มากกว่าข้าวประเภทอื่น ดังปรากฏว่า ใน พ.ศ.2450 สิงคโปร์รับซื้อข้าวชนิดต่าง ๆ จากสยามดังนี้

⁷⁴ Arnold Wright and Oliver T. Breakspear, *Twentieth century impressions of Siam: Its history, people, commerce, industries and resource* (Bangkok: White Lotus, 1994), pp. 152 and 155.

⁷⁵ พรณี บัวเล็ก, “สยาม” ในกระแสรณแห่งการเปลี่ยนแปลง: ประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5, หน้า 94.

ตารางที่ 19 แสดงปริมาณข้าวแยกชนิดที่สยามส่งออกไปจำหน่ายยังสิงคโปร์ใน พ.ศ. 2448 (ค.ศ. 1905)

ชนิดข้าว	ปริมาณ (หาบ)	มูลค่า (บาท)
ข้าวกล้อง	415,227.45	2,076,270
ปลายข้าวกล้อง	6,808.49	22,750
รำปลายข้าวกล้อง	1,457.66	2,330
ข้าวขาว	3,709,938.58	27,311,920
ปลายข้าวขาว	601,542.64	2,985,550
รำปลายข้าวขาว	555,522.52	1,027,130
ข้าวเปลือก	50,723.96	159,060

คัดแปลงเป็นตารางจาก: หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กต. 67.5 / 5, เรื่องส่งสมุคตรางานสินค้าขาออก ปี 121 ถึง 123 (พ.ศ. 2445 – 2447).

จากตารางสถิติการส่งออกข้าวประเภทต่าง ๆ ของสยามไปยังสิงคโปร์จะพบว่า สิงคโปร์ซื้อข้าวขาวจากสยามมากกว่าข้าวชนิดอื่น ๆ ดังนั้นเมื่อชาวจีนเป็นผู้นำในด้านการสีข้าวขาวและสามารถส่งออกข้าวไปยังสิงคโปร์ได้เอง อีกทั้งยังได้เปรียบในเรื่องของการมีแรงงานชาวจีนไว้ใช้งานในโรงสีด้วย ทำให้ชาวจีนขึ้นมามีบทบาททางการค้าข้าวระหว่างสยามกับสิงคโปร์มากกว่าชาวยุโรป โดยกลุ่มตระกูลพ่อค้าที่มีบทบาทในการส่งข้าวสยามไปขายยังสิงคโปร์ เช่น ตระกูลหวังหลี่⁷⁶

ลักษณะการค้าข้าวระหว่างสยามกับสิงคโปร์ที่สำคัญประการหนึ่งคือ การตั้งบริษัทตัวแทนหรือสาขาของบริษัทที่สิงคโปร์ กล่าวคือ พ่อค้าข้าวหรือเจ้าของโรงสีในสยามจะมีบริษัทตัวแทนหรืออาจจะตั้งสาขาของบริษัทตนเองอยู่ที่สิงคโปร์เพื่อเป็นตัวแทนคอยรับซื้อข้าวที่บริษัทหรือโรงสีในสยามส่งไป ซึ่งบริษัทตัวแทนดังกล่าวนี้จะนำข้าวไปจำหน่ายต่อโดยที่บริษัทในสยามไม่ต้องดำเนินการด้วยตนเอง สำหรับบริษัทค้าข้าวที่ดำเนินการในลักษณะดังกล่าว เช่น บริษัทจูเฮง (Joo Seng) ซึ่งเป็นบริษัทของชาวจีนที่มีสำนักงานใหญ่อยู่ที่กรุงเทพฯ และตั้งสาขาอยู่ที่สิงคโปร์และฮ่องกง โรงสีข้าวตันบันเฮงเซียง (Tan Ban Seng Chiang Rice Mill) โรงสีข้าวแห่งนี้ได้ประสานงานกับห้างบันเฮง (Ban Seng) ในสิงคโปร์ในการรับซื้อข้าวของโรงสี โรงสีข้าววันเฮงเฮงและวันเฮงชาน (Guan Heng Seng and Guan Heng Chan Rice Mill) ซึ่งมีบริษัทตัวแทนจำหน่ายข้าวคือ บริษัทตองเคง (Tong Keng) อยู่ที่สิงคโปร์ บริษัทกวางฮับเฮง (Kwang Hap Seng) บริษัทนี้มีสาขาอยู่ที่

⁷⁶ พรณี บัวเล็ก, ลักษณะของนายทุนไทยในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2457 – 2482: บทเรียนจากความรุ่งโรจน์สู่โศกนาฏกรรม, หน้า 134.

สิงคโปร์ชื่อว่า กวางงอยเสง (Kwang Ngoi Seng) และบริษัทเล่าปิ่นเสง (Chop Low Ban Seng) ซึ่งเป็นบริษัทที่เป็นเจ้าของโรงสีข้าวหลายแห่งในกรุงเทพฯ และได้ตั้งสาขาบริษัทอยู่ที่สิงคโปร์ ซึ่งข้าวที่บริษัทผลิตได้ส่วนมากจะส่งไปจำหน่ายที่สิงคโปร์⁷⁷

ในด้านการค้าและการผลิตข้าวของสยามนั้น แม้ผู้ที่มีบทบาทสำคัญจะเป็นชาวยุโรปและชาวจีน แต่ยังมีบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการผลิตคือ รัฐบาลสยาม โดยในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัฐบาลได้เริ่มนำนโยบายต่าง ๆ มาช่วยเหลือชาวนา เช่น การงดเก็บค่าที่นาที่ทำใหม่ 3 ปี จากแต่เดิมที่งดเว้นเฉพาะปีแรกเท่านั้น รวมทั้งออกประกาศห้ามมิให้ผู้ที่มีทุนรอนมากออกเงินให้ชาวนาแล้วบังคับซื้อข้าวในราคาถูก แต่จะต้องซื้อตามราคาปกติที่ประชาชนซื้อขายแก่กัน⁷⁸ นอกจากนี้ยังได้ฟื้นฟูกระทรวงเกษตรธิการขึ้นมาใหม่อีกครั้งใน พ.ศ.2442 ภายหลังจากที่ถูกกลดลงเป็นกรมขึ้นกับกระทรวงพระคลังมหาสมบัติมาหลายปี⁷⁹ ทั้งนี้เพื่อให้ทำหน้าที่ดูแลทางด้าน การเพาะปลูก ให้การสนับสนุนการเพาะปลูกด้วยวิธีต่าง ๆ รวมทั้งสำรวจปัญหาด้านการปลูกข้าวและหาแนวทางแก้ไข เช่น การขุดคลองและทำประตูน้ำเพิ่มเติมเพื่อชักน้ำเข้านา ช่วยให้ชาวนาสามารถเพิ่มผลผลิตและขยายพื้นที่เพาะปลูกได้มากขึ้น ส่งเสริมการขุดคลอง ทำถนน เพื่อใช้ประโยชน์ในด้านการคมนาคมขนส่งข้าวได้ด้วย และต่อมาในช่วงปลายรัชกาล ทางรัฐบาลยังจัดให้มี “การแสดงกสิกรรมและพาณิชย์การ” ขึ้นใน พ.ศ. 2453 ด้วย เพื่อเป็นการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการเพาะปลูกพืชต่าง ๆ เช่น จัดให้มีการแสดงเครื่องจักรโรงสีข้าว เครื่องวิดน้ำ เป็นต้น

นอกจากการสนับสนุนทางด้าน การผลิตข้าวดังกล่าวแล้ว ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัฐบาลสยามยังเริ่มออกพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการชั่งตวงวัดด้วยใน พ.ศ. 2443 เพื่ออำนวยความสะดวกในด้านการค้าให้กับประชาชน เนื่องจาก

... วิธีตวงสิ่งของต่าง ๆ ซึ่งใช้เป้นประเพณีทุกวันนี้ นั้นยังหาเป้นระเบียบ
อัตราไม่ยอมเป้นเหตุให้ได้ความลำบากแลเสียเวลาแห่งการค้าขายเป้นอันมาก
ควรจะจัดให้มีวิธีตวงเป้นอัตราแน่นอนสำหรับตรวจสอบได้

⁷⁷ Arnold Wright and Oliver T. Breakspear, *Twentieth century impressions of Siam: Its history, people, commerce, industries, and resource*, pp. 152, 157 and 169.

⁷⁸ ชัย เรื่องศิลป์, *ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352 – 2453 ด้านเศรษฐกิจ*, หน้า 240 – 241. และทัศนพร ทองแสน, “นโยบายข้าวของรัฐบาลไทยระหว่าง พ.ศ. 2475 – 2503,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2530), หน้า 17.

⁷⁹ ชัย เรื่องศิลป์, *ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352 – 2453 ด้านเศรษฐกิจ*, หน้า 326.

ทรงพระราชดำริเห็นว่าวิธีชั่ง วัด ตวง ที่มีนามว่า “วิธีเมตร” นั้นนานาประเทศโดยมากก็ได้นิยมใช้สำหรับบ้านเมืองอยู่แล้ว เหนได้ว่าถ้าตั้งวิธีตวงตามแบบวิธีนั้นขึ้นใช้ในกรุงสยาม คงจะเป็นประโยชน์แก่การค้าขายในพระราชอาณาเขต แลสะดวกแก่การค้าขายที่ติดต่อกับนานาประเทศ จึงทรงพระกรุณาให้ตราพระราชบัญญัติ ...⁸⁰

การออกพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการวัดชั่งตวงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นสำหรับการปรับปรุงระบบการชั่งตวงวัดให้เป็นแบบสากล เพื่อให้พ่อค้าในสยามสามารถติดต่อกับพ่อค้าต่างประเทศได้สะดวก ซึ่งต่อมายังได้มีการแก้ไขพระราชบัญญัติดังกล่าวอีกในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อให้มีความเป็นมาตรฐานมากขึ้น

นโยบายการสนับสนุนการเพิ่มผลผลิตข้าวของรัฐบาลนี้ยังคงมีต่อเนื่องมาจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงต้นรัชกาล ชาวนาต้องประสบปัญหาในการปลูกข้าวอย่างมาก เพราะเกิดปัญหาฝนแล้งติดต่อกันและฝนตกผิดปกติในช่วง พ.ศ.2453 – 2456⁸¹ ทำให้ผลผลิตข้าวเพื่อใช้บริโภคในประเทศไม่เพียงพอ เกิดปัญหาความอดอยาก ขาดแคลนพันธุ์ข้าวเพาะปลูก รวมทั้งส่งผลกระทบต่อด้านการส่งออกด้วย ดังนั้นรัฐบาลจึงเริ่มวางแผนทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว เช่น การจัดซื้อพันธุ์ข้าวแจกจ่ายให้ประชาชน ส่งข้าราชการไปดูงานด้านการเพาะปลูกที่ต่างประเทศ เช่น ชาว รวมทั้งจัดงานแสดงการกสิกรรมและพาณิชยกรรมขึ้นอีกครั้งใน พ.ศ. 2454 โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญคือ ให้ประชาชนเร่งผลิตข้าวและให้ความสำคัญกับการค้าข้าว⁸²

อย่างไรก็ตาม นโยบายการสนับสนุนด้านการผลิตและการค้าข้าวในช่วงต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ยังไม่ประสบความสำเร็จมากนัก⁸³ นโยบายของรัฐบาลยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างทั่วถึงเช่น ในด้านการแจกพันธุ์ข้าว รัฐบาลก็ไม่สามารถจัดหาพันธุ์ข้าวได้อย่างเพียงพอต่อความต้องการของประชาชน การจัดงานแสดงกสิกรรมและพาณิชยกรรมก็ไม่ได้ได้รับความสนใจมากนัก แต่ในด้านหนึ่ง ความพยายามดังกล่าวของรัฐบาลในช่วงต้นรัชสมัย

⁸⁰ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ 12.1 / 2, พระราชบัญญัติวัด ชั่ง ตวง (31 ม.ค. ร.ศ. 114 – 30 ส.ค. 128), ร่างพระราชบัญญัติลักษณะวิธีตวง ร.ศ. 114.

⁸¹ พิชัย สิงห์ทอง, “นโยบายส่งเสริมการเกษตรกรรมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), หน้า 36.

⁸² เรื่องเดียวกัน, หน้า 74.

⁸³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 98.

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับการค้ากับต่างประเทศของรัฐบาลสยามที่ยังคงมีสืบเนื่องต่อมาจากรัชกาลก่อน โดยจะเห็นได้จากความพยายามเร่งเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรที่เป็นสินค้าสำคัญของประเทศ เช่น ข้าว เพื่อให้มีปริมาณมากพอต่อการส่งออก ซึ่งตลาดสำคัญของสยามยังคงเป็นสิงคโปร์ และพยายามสร้างสิ่งต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่ออำนวยความสะดวกทางการค้า

กล่าวโดยสรุป ข้าว ถือเป็นสินค้าหลักของสยามที่ส่งออกไปยังสิงคโปร์ และการส่งออกข้าวของสยามไปสิงคโปร์นั้นยังคงขยายตัวมากขึ้นจนถึงช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 ยกเว้นในบางช่วงที่สยามประสบปัญหาด้านภัยธรรมชาติหรือปัญหาทางการเมืองที่ส่งผลกระทบต่อการผลิตและการค้าโดยตรง การส่งออกข้าวของสยามไปยังสิงคโปร์จะมีปริมาณลดลง ซึ่งรัฐบาลสยามจำเป็นต้องพยายามแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นเพื่อไม่ให้เกิดการค้าข้าวของสยามได้รับผลกระทบมากนัก ทั้งนี้เพราะการค้าข้าวถือเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจสำคัญที่จะนำรายได้มาสู่ประเทศ รวมทั้งยังต้องพยายามหาทางสนับสนุนการเพิ่มผลผลิตข้าวเพื่อให้เพียงพอกับความต้องการของตลาดต่างประเทศด้วย

ปลา ถือเป็นสินค้าสำคัญอีกประเภทหนึ่งที่สยามส่งไปยังสิงคโปร์ โดยปลาที่สยามส่งออกไปจำหน่ายให้สิงคโปร์นั้นมีหลายชนิด เช่น ปลาทู* ปลาสด ปลาแห้ง ซึ่งสามารถแยกปริมาณการส่งออกปลาชนิดต่าง ๆ ไปยังสิงคโปร์ได้ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

* สำหรับปลาทูนั้น เท่าที่ทำการศึกษายังไม่พบหลักฐานหรือข้อมูลที่ระบุถึงกรรมวิธีการผลิตเพื่อการส่งออกไปยังสิงคโปร์ แต่สันนิษฐานว่าปลาทูที่ส่งออกไปนั้นจะเป็นปลาทูหนึ่ง เพื่อเป็นการรักษาเนื้อของปลาไว้ เนื่องจากการขนส่งไปยังสิงคโปร์ต้องใช้เวลาเดินเรือหลายวัน การส่งปลาทูสดอาจจะทำให้เนื้อปลาเสียก่อนที่จะถึงสิงคโปร์

ตารางที่ 20 แสดงปริมาณเนื้อปลาสยามที่ส่งออกไปจำหน่ายยังสิงคโปร์ในช่วงระหว่าง

พ.ศ. 2443 –2451 (piculs)

ชนิดปลา	พ.ศ. 2443	พ.ศ. 2448	พ.ศ. 2450	พ.ศ. 2451
ปลาแห้ง	7,109.78	7,643.93	814.74	12,436.27
ปลาทุ	88,235.70	98,382.50	91,435.40	103,580.00
ปลาสด	1,779.76	5,756.23	521.10	2,867.88
ปลาอื่น ๆ	58,985.80	55,809.06	65,967.50	99,366.40
รวม	156,111.04	167,591.72	158,738.74	218,250.55

คัดแปลงเป็นตารางจาก: หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กต. 67.5 / 4, บัญชีสินค้าเข้า – ออกท่ากรุงเทพฯ ปี 1900 (พ.ศ. 2444); หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กต. 67.5 / 5, เรื่องส่งสมุดรายงานสินค้าเข้าออกปี 121 ถึง 123 (พ.ศ. 2445 – 2447) (พ.ศ. 2448); และ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กต 67.5 / 9, เรื่องส่งสมุดรายงานศุลกากรปี 127 (พ.ศ. 2452).

จากตารางแสดงสถิติการส่งออกปลาจากสยามไปยังสิงคโปร์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า โดยภาพรวมของการส่งออกนั้นมีปริมาณการส่งออกที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งปลาที่สิงคโปร์นำเข้ามาจากสยามนี้คาดว่าจะถูกนำไปจำหน่ายต่อทั้งในยุโรปและเอเชีย เช่น ฮองกง จีน ดังที่ปรากฏว่าเมืองดังกล่าวมีการนำเข้าปลาจากสิงคโปร์⁸⁴ สำหรับการนำเข้าปลาของสิงคโปร์นั้น นอกจากสิงคโปร์จะนำเข้าปลาจากสยามเป็นหลักแล้ว สิงคโปร์ยังนำเข้าปลาจากแหล่งอื่น ๆ ด้วยเช่น อินโดจีน ซึ่งปรากฏว่าส่งปลามาจำหน่ายยังสิงคโปร์เป็นจำนวนมากเช่นเดียวกับสยาม (ดูตาราง 2.2 ในภาคผนวก ข) โดยมีปัจจัยสนับสนุนคือ สภาพทางภูมิศาสตร์ที่เอื้ออำนวยในการประกอบการประมงและมีเส้นทางเดินเรือขนส่งสินค้าที่สะดวก ทำให้สยามและเขตอินโดจีนเป็นแหล่งสำคัญ 2 แหล่งที่ส่งปลามาขายยังสิงคโปร์

นอกจากนี้ตามสถิติที่ปรากฏนั้นยังชี้ให้เห็นว่า ชนิดของปลาที่สิงคโปร์มีความต้องการสูงคือ ปลาทุ ซึ่งข้อนี้สอดคล้องเกี่ยวกับการส่งออกปลาทุของสยามไปยังสิงคโปร์คือ แม้ว่าสิงคโปร์จะเป็นเกาะซึ่งน่าจะประกอบการประมงได้สะดวก แต่สิงคโปร์กลับนำเข้าปลาทุจากสยามเป็นจำนวนมากและโดยภาพรวมยังนำเข้าปลาทุสยามมากขึ้นเป็นลำดับ ซึ่งคาดว่าเวลาที่สิงคโปร์นำเข้าปลาทุสยามเป็นจำนวนมากนี้อาจเป็นเพราะ สยามอยู่ใกล้กับแหล่งที่มีปลาทุชุกชุม คือ บริเวณอ่าวไทย ซึ่งเป็นบริเวณมีการออกเรือจับปลาทุกันมากทั้งบริเวณเมืองประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร สุราษฎร์ธานี

⁸⁴ Robert L. Jarman, editor, *Annual reports of the Straits Settlements 1855 – 1941 vol. 5 1901 – 1907*,

และนครศรีธรรมราช ฯลฯ ดังนั้นสยามจึงสามารถจับปลาได้มากในขณะที่สิงคโปร์ไม่ได้ตั้งอยู่ในเขตที่มีปลาชุกชุม การจับปลาของสิงคโปร์จึงไม่สะดวกเท่ากับสยามที่อยู่ใกล้แหล่งปลามากกว่า ดังนั้นสิงคโปร์จึงนำเข้าปลาจากสยาม ส่วนปลาชนิดอื่น ๆ เช่น ปลาแห้ง ปลาสด นั้น แม้ว่าสิงคโปร์จะไม่ได้นำเข้าเป็นปริมาณมากเหมือนกับปลา แต่ปลาแห้งและปลาสดก็ยังคงส่งออกไปจำหน่ายให้กับสิงคโปร์มากเช่นกัน ซึ่งอาจเป็นเพราะขั้นตอนและวิธีการแปรรูปเป็นปลาสดและปลาแห้งของสยามนั้นทำให้ปลา มีรสชาติดีกว่าการทำในสิงคโปร์ สิงคโปร์จึงสั่งนำเข้าปลาทั้งสองประเภทจากสยามแทนการผลิตด้วยตนเอง

การส่งออกปลาไปขายยังสิงคโปร์นั้น แม้จะไม่พบหลักฐานแน่ชัดเกี่ยวกับการดำเนินการค้าสินค้าประเภทปลา แต่คาดว่า การดำเนินการค้าปลานี้จะมีทั้งการค้าระหว่างพ่อค้าเอกชนจากสิงคโปร์กับสยามและการค้าในรูปของบริษัทส่งออกปลา ซึ่งในส่วนของ การค้าในรูปแบบของบริษัทนั้น เช่น ชุมพรบริษัท ซึ่งในระยะแรกบริษัทนี้ตั้งขึ้นเพื่อค้าขายสินค้าต่าง ๆ เช่น กระจก ไม้ กะปิ น้ำปลา เขาและหนังสือ รวมทั้งดำเนินกิจการเดินเรือขนถ่ายสินค้าและผู้โดยสารภายในสยาม สำหรับการค้ากับสิงคโปร์นั้น บริษัทจะ “... รับซื้อปลาทุแลปลาเค็มต่าง ๆ ส่งไปขายยังเมืองสิงคโปร์ ...”⁸⁵ ซึ่งการดำเนินกิจการส่งออกปลาไปขายยังสิงคโปร์ของชุมพรบริษัทนี้มีความก้าวหน้าและมีกำไรดี จนทำให้ในภายหลัง บริษัทได้เริ่มดักค้าขายสินค้าอื่น ๆ แล้วหันมามุ่งเน้นที่การค้าปลากับปลาเค็มไปยังสิงคโปร์แทน⁸⁶ ทั้งนี้เนื่องจากสิงคโปร์มีความต้องการสินค้าประเภทปลาเป็นจำนวนมากและเมื่อเทียบกับความต้องการสินค้าชนิดอื่น ๆ ที่ชุมพรบริษัทส่งออกไปขายแล้ว ปลาเค็มก็ยังเป็นที่ต้องการมากกว่า

ดิบูก ส่วนใหญ่ผลผลิตดิบูกที่สยามผลิตได้จะถูกส่งออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศ ส่วนที่จะใช้ภายในสยามเองนั้นมีน้อย ซึ่งตลาดสำคัญที่สยามจะส่งออกดิบูกไปขายคือ ปีนังและสิงคโปร์⁸⁷ โดยในส่วนของสิงคโปร์นั้น แม้ว่าสิงคโปร์จะมีความต้องการดิบูกเป็นปริมาณมาก แต่สิงคโปร์นำเข้าดิบูกสยามน้อยมากเมื่อเทียบกับหัวเมืองมลายูซึ่งเป็นแหล่งที่มีแร่ดิบูกอุดมสมบูรณ์และมีบริษัทเหมืองแร่ทั้งของชาวตะวันตกและชาวจีนเข้าไปลงทุนทำกิจการอยู่มากมาย ทำให้หัวเมืองมลายูมีสถิติการส่งออกดิบูกไปยังสิงคโปร์มากกว่าสยาม (ดูตาราง 2.3 ในภาคผนวก ข)

⁸⁵ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ 12.2/14, เรื่องบริษัทชุมพรและบริษัทฟอกหนัง (7 ก.พ. ร.ศ. 126 – 16 ก.ค. ร.ศ. 127), หนังสือนายสุรฤทธิภักดี ถึงพระยาศรีเทพ ราชปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 1 ก.ย. ร.ศ.127.

⁸⁶ เรื่องเดียวกัน.

⁸⁷ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสมภพ มานะรังสรรค์, บรรณาธิการ, ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2484 (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527), หน้า 174.

ดิบูกจากสยามที่ส่งไปยังสิงคโปร์นี้ ส่วนมากถูกนำไปจำหน่ายต่อทั้งตลาดในเอเชียและยุโรป เช่น อังกฤษ อเมริกา อินเดีย ฮอลแลนด์ ญี่ปุ่น ซึ่งการนำเข้าดิบูกจากสยามไปสิงคโปร์นั้น ส่วนหนึ่งจะมีบริษัทจากสิงคโปร์เข้ามารับซื้อแร่ดิบูกเพื่อไปถลุงที่สิงคโปร์ โดยบริษัทที่มีบทบาทสำคัญบริษัทแห่งหนึ่งคือ บริษัทสเตรตส์เทรดดิ้ง (The Straits Trading Company Limited) ซึ่งโดยปกติแล้วบริษัทนี้จะดำเนินการรับซื้อแร่โดยเข้าไปตั้งสาขาอยู่ตามศูนย์กลางการผลิตแร่ดิบูกต่าง ๆ⁸⁸ ซึ่งสำหรับสยามนั้นบริษัทได้เริ่มติดต่อเข้ามาขอผูกขาดรับซื้อแร่ดิบูกใน พ.ศ.2433 โดย “...มีศเตอเยมสวอส [Mr. James A. Sword] ผู้จัดการสเตรตส์เทรดดิ้งกัปนีลิมิตเตด [มีหนังสือ] ลงวันที่ 28 พฤศจิกายน ร.ศ.109 ว่าด้วยขอผูกขาดบรรทุกดิบูกในหัวเมืองชายทะเลตะวันตกแผ่นดินมลายู แลส่งสำเนาข้อสัญญาผูกขาดตัดตอนแร่ดิบูกมา...”⁸⁹ แต่การเข้ามาขออนุญาตใน พ.ศ.2433 นี้ ทางรัฐบาลสยามยังไม่ให้การอนุญาต⁹⁰ จนกระทั่ง พ.ศ.2447 บริษัทสเตรตส์เทรดดิ้งจึงได้รับอนุญาตให้เข้ามาตั้งห้างรับซื้อแร่ดิบูกได้ โดยได้รับอนุญาตให้เข้ามาดำเนินการที่เมืองภูเก็ต⁹¹ ซึ่งภายหลังจากที่บริษัทสเตรตส์เทรดดิ้งเข้ามาดำเนินการได้ไม่นาน กิจการของบริษัทได้เจริญขึ้นโดยลำดับจนกลายเป็นผู้รับซื้อแร่รายใหญ่ในภูเก็ตและสามารถผูกขาดรับซื้อสินแร่ดิบูกไว้ได้กว่าครึ่งของแร่ที่ผลิตได้ในภูเก็ต⁹² ซึ่งวิธีหนึ่งที่ช่วยให้บริษัทสเตรตส์เทรดดิ้งสามารถผูกขาดรับซื้อแร่ดิบูกในภูเก็ตไว้ได้

⁸⁸ วัชรารวรรณ ตันชะหงษ์, “นโยบายเศรษฐกิจที่มีต่อหัวเมืองไทยฝั่งตะวันตกสมัยรัชกาลที่ 5,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522), หน้า 131.

⁸⁹ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ. 6.5/3, เรื่องมีศเตอเยมสวอส (Mr. James A. Sword) ขออนุญาตผูกขาดในการแร่ดิบูกหัวเมืองมลายู (14 ธ.ค. - 10 มี.ค. ร.ศ. 109), ที่ 61/12967 หนังสือกรมหมื่นเทววงษ์วิโรประการ ถึงกรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ ลงวันที่ 14 ธันวาคม ร.ศ. 109.

⁹⁰ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ. 6.4/3, หนังสือราชการปี 109 เรื่องขออนุญาตทำบ่อแร่ต่าง ๆ ในพระราชอาณาเขตสยาม และขอรับผูกขาดซื้อแร่ต่าง ๆ (30 ม.ค. ร.ศ. 108 - 24 ม.ค. ร.ศ. 111), สำเนาที่ 1/17329 หนังสือพระยาพิพัฒน์โกษา ราชปลัดทูลฉลองกรมท่า ถึงมีศเตอเยมสวอส ผู้จัดการสเตรตส์เทรดดิ้งกัปนีลิมิตเตด ลงวันที่ 10 มีนาคม ร.ศ. 109.

⁹¹ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 2.12/23, บริษัทสเตรตส์เทรดดิ้ง เมืองสิงคโปร์ ขออนุญาตค้าขายในเมืองภูเก็ต (2 มี.ย. ร.ศ. 121 - 9 ก.ย. ร.ศ. 123), ที่ 365 หนังสือกรมหลวงดำรงราชานุภาพ กราบบังคมทูลฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 1 มกราคม ร.ศ. 121.

⁹² พรรณี อวนสกุล, “กิจการเหมืองแร่ดิบูกกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภาคใต้ประเทศไทย พ.ศ.2411 - 2474,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522), หน้า 193.

คือ การออกเงินทุนให้กับนายเหมืองและรับเงินคืนในรูปของสินแร่ดีบุก⁹³ จากนั้นจึงนำสินแร่ดีบุกไปถลุงในสิงคโปร์และส่งขายต่างประเทศต่อไป

ดังที่ทราบกันว่า ดีบุกเป็นแร่ชนิดหลักที่สยามส่งไปขายยังสิงคโปร์ แต่ยังไม่ปรากฏว่ามีแร่ชนิดหนึ่งที่สยามเริ่มส่งออกไปขายยังสิงคโปร์ในช่วงปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ช่วงทศวรรษ 2450) คือ แร่พลูแฟรม ดังมีรายงานเกี่ยวกับการค้าขายแร่พลูแฟรมว่า

... แต่เดิมแร่พลูแฟรมนี้ไม่มีใครในเมืองไทยรู้จัก พวกขุดแร่ดีบุกได้ขุดพบปนอยู่กับแร่ดีบุกก็เรียกว่าแร่ตาย ทั้งไว้หาเก็บไปขายไม่ แร่ตายเหล่านี้จึงมีเกลื่อนอยู่บนดิน ครั้นประมาณสัก 7 ปี [พ.ศ. 2452] มาแล้ว จีนซุ่นหงวนได้ความรู้ว่า ในแร่ตายเหล่านี้มีแร่พลูแฟรมปนอยู่ด้วยมาก จีนซุ่นหงวนขออนุญาตทำเหมืองขนแร่ตายที่อยู่บนดินแล้วส่งไปขายที่สิงคโปร์ ได้กำไรเป็นอันมาก ต่อئ้นมาก็มีคนอื่นหลายคนที่ยกค้นหาแร่พลูแฟรมอีก ไซยภูมิที่หาได้นั้นอยู่ในเขตร้ออำเภอกลายแลอำเภอร่อนพิบูลในจังหวัดนครศรีธรรมราช ...⁹⁴

แร่พลูแฟรมที่ถูกส่งไปจากสยามนี้ เมื่อไปถึงสิงคโปร์จะถูกจำหน่ายต่อไปยังยุโรป โดยแร่พลูแฟรมนี้จะถูกนำไปแยกเป็นทั้งสเดน เพื่อนำไปใช้เป็นวัตถุดิบทำเครื่องใช้และอุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น ทำโคมไฟฟ้า เจือให้เหล็กแข็งสำหรับทำปืนและกระสุนปืน⁹⁵

นอกจากสินค้าหลัก คือ ข้าว เนื้อปลา และแร่ธาตุที่สยามส่งออกไปขายยังสิงคโปร์แล้วยังมีสินค้าอื่น ๆ อีก ดังรายการต่อไปนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁹³ พงทิพย์ เกียรติสทกุล, “บทบาทของชาวจีนและชาวตะวันตกต่อกิจการเหมืองแร่ดีบุกของมณฑลกุ่ตตั้งตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 25 – พ.ศ. 2474,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534), หน้า 145.

⁹⁴ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 กษ 6.1/10, เรื่องแร่พลูแฟรม (1 ก.ย. พ.ศ.2459 – 9 ส.ค. พ.ศ.2467), ที่ 14 / 12260 หนังสือพระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ กราบบังคมทูลฯพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 3 กันยายน พ.ศ.2459.

⁹⁵ เรื่องเดียวกัน.

ตารางที่ 21 แสดงรายการสินค้าที่สยามส่งออกไปยังสิงคโปร์

ประเภท	พ.ศ. 2437	พ.ศ. 2455 – 2456
ผลิตภัณฑ์จากสัตว์	เขา / หนังกระบือ งาช้าง หนังทราย	เขากระบือ งาช้าง หนังสัตว์ เขากวาง
สัตว์มีชีวิต	โค กระบือ	โค กระบือ ช้าง ม้า
อาหาร	ถั่ว กระวาน หอยมังกูแห้ง	ถั่ว พริกไทย เกลือ หัวหอม
สินค้าอื่น ๆ	ไม้ค้ำ เร่ว ครั่ง	ไม้สัก ไขมันสัตว์

ดัดแปลงเป็นตารางจาก: หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 ค 17.2 ก / 15, บัญชีสินค้าเข้า – ออก 26 ก.ค. ร.ศ.113. และ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 ค 5 / 4, บัญชีสินค้า พ.ศ.2456 ที่กรมศุลกากร ได้พิมพ์ขึ้นเป็นภาษาอังกฤษ กับรายงานจากพระองค์เจ้าพร้อม (พ.ศ. 2456) (The foreign trade and Navigation of the Port of Bangkok Year 2455 (1912 – 1913) and Year 2456 (1913 – 1914).

จากตารางแสดงรายการสินค้าส่งออกอื่น ๆ ของสยามไปยังสิงคโปร์ดังกล่าว จะเห็นได้ว่าการส่งออกสินค้าของสยามนับตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2430 – ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 นั้นรายการสินค้าต่าง ๆ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก สยามยังคงเน้นการส่งออกสินค้าทางการเกษตรและการประมงเป็นหลัก เช่น อาหาร สัตว์มีชีวิต ผลิตภัณฑ์จากสัตว์ ส่วนสินค้าบางชนิดที่สยามเคยส่งออกไปขายยังสิงคโปร์ในช่วงหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงก็หมดความสำคัญไป เช่น น้ำตาล⁹⁶ เพราะต้องแข่งขันกับน้ำตาลจากชวา ซึ่งค้ำจุนได้ใช้ระบบบังคับปลูกจนทำให้ชวาสามารถปลูกอ้อยได้มาก ราคาน้ำตาลจึงถูกและสามารถตีตลาดได้มากกว่าน้ำตาลสยาม อย่างไรก็ตาม ทศวรรษ 2440 ยังมีสินค้าอีกประเภทหนึ่งที่เริ่มมีความสำคัญขึ้นมาในฐานะที่เป็นสินค้าส่งออกจากสยามไปยังสิงคโปร์และมีปริมาณการส่งออกไปขายยังสิงคโปร์เพิ่มมากขึ้นตลอดจนถึงช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 คือ ยางพารา

นับตั้งแต่สยามดำเนินการค้ากับสิงคโปร์นั้น สินค้าหลักที่สยามส่งไปขายยังสิงคโปร์คือ ข้าวและดีบุก จนกระทั่งถึงช่วงทศวรรษ 2440 เมื่อความต้องการยางพาราของตลาดโลกมีเพิ่มมากขึ้นเพื่อนำไปใช้ในอุตสาหกรรมยางรถยนต์ ยานพาหนะ การทำอาวุธยุทโธปกรณ์และทำอุปกรณ์การแพทย์ รวมทั้งผลิตภัณฑ์อื่น ๆ เช่น เครื่องเขียน รองเท้า ยางพาราจึงมีความสำคัญมากขึ้นและถูกนำมาปลูกในสยามจนกลายเป็นสินค้าส่งออกสำคัญอีกชนิดหนึ่งที่สยามส่งไปขายยังสิงคโปร์

⁹⁶ ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์, เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ, หน้า 172.

ยางพารา อังกฤษเริ่มนำเข้ามาปลูกในเอเชียตั้งแต่ พ.ศ.2419 โดยเริ่มนำเข้ามาปลูกใน สิงคโปร์ ลังกา และเประ (Perak)⁹⁷ แต่อังกฤษยังคงออกกฏควบคุมการนำพันธุ์ยางออกไปนอก พื้นที่ดังกล่าวเพราะยางพาราจัดว่าเป็นพืชที่สามารถทำประโยชน์ทางเศรษฐกิจได้มาก จนกระทั่งถึง ช่วงประมาณพ.ศ. 2444 การปลูกยางพาราจึงเริ่มขึ้นในสยามโดยพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) * ผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองตรังในระยะนั้นนำพันธุ์ยางพาราเข้ามาปลูกที่อำเภอ กันตัง จังหวัดตรังเป็นแห่งแรก⁹⁸ เนื่องจากเห็นว่า

...ที่ดินสำหรับทำเหมืองแร่ดินุ๊กนั้นน้อยลงทุกปี ... จึงคิดเห็นว่าควรจะจัด บำรุงการเพาะปลูกให้เจริญขึ้น แลได้ไปตรวจดูพื้นที่ดิน เห็นว่าเปนที่ดีพอจะ ปลูกต้นยางอินเดียรับเบอร์ได้ทุกเมือง ... เมล็ดยางอินเดียรับเบอร์นั้น รัฐบาล จะต้องซื้อมาสำรองไว้ ถ้าผู้ใดต้องการก็จำหน่ายให้ตามราคาซื้อขาย ไม่คิดเอา กำไร ... และรัฐบาลควรจ้างคนชาวอินเดีย ซึ่งเป็นผู้ชำนาญสำหรับออกตรวจ ชี้แจงวิธีการเพาะปลูกให้ประชาชนเข้าใจ...⁹⁹

นอกจากนี้ พระยารัษฎานุประดิษฐ์ฯ ยังเป็นผู้ที่ให้ความสำคัญกับการค้าขาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการค้าขายกับต่างประเทศ ท่านจึงมีนโยบายสนับสนุนให้ประชาชนเริ่มเพาะปลูกสินค้าเพื่อการส่งออกแทนการเพาะปลูกเพื่อการยังชีพเพียงอย่างเดียว¹⁰⁰ ดังนั้นเมื่อยางพาราเริ่มเป็นพืช เศรษฐกิจสำคัญที่เป็นที่ต้องการของตลาดโลก พระยารัษฎานุประดิษฐ์ฯจึงนำพันธุ์ยางพาราเข้ามา แนะนำให้ประชาชนทดลองปลูกเพื่อการส่งออก อีกทั้งด้วยลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศของ ภาคใต้ที่เหมาะสมคือ มีอากาศร้อนชื้นตลอดปี ทำให้ยางพารารองงามดี พระยารัษฎานุประดิษฐ์ฯ

⁹⁷ วิจิต กาศกาญจน์, “นโยบายการผลิตและการค้ายางพาราในภาคใต้ของไทย พ.ศ. 2444 – 2503,” หน้า 47.

* พระยารัษฎานุประดิษฐ์ (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) ขึ้นดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองตรังในพ.ศ. 2433 และต่อมา ใน พ.ศ.2445 จึงได้เลื่อนตำแหน่งเป็น สมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต

⁹⁸ มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, “รัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊ ณ ระนอง),” สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 13 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยามเพรส, 2542), หน้า 6508.

⁹⁹ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ 10.2/1, รายงานมิสเตอร์กูเปร์ตรวจการปลูกต้นยางอินเดียรับเบอร์ (24 ก.ย. ร.ศ.120 – 1 พ.ค. ร.ศ.121), ที่ 235/9575 หนังสือกรมหลวงดำรงราชานุภาพ กราบบังคมทูลฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 2 มกราคม ร.ศ.120.

¹⁰⁰ มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, “รัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊ ณ ระนอง),” หน้า 6511.

จึงให้ความสำคัญกับการปลูกยางพารามากขึ้นโดยได้เดินทางไปดูงานการเพาะปลูกยางพาราในหมู่เกาะอินเดียตะวันออกใน พ.ศ.2443 ซึ่งเป็นเขตหนึ่งที่รัฐบาลอาณานิคมดัตช์พยายามให้การสนับสนุนการเพาะปลูก¹⁰¹ และส่งคนไปศึกษางานการเพาะปลูกในมลายู ต่อมาจึงเริ่มทำสวนตัวอย่างที่ตรัง รวมทั้งทำตำราแจกจ่ายแก่ราษฎรเพื่อเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการปลูกยางพาราและเสนอให้ทางราชการจัดตั้งหน่วยงานเพื่อศึกษาและวิจัยโดยเฉพาะขึ้นด้วย แต่ปรากฏว่าในระยะแรกนี้ประชาชนยังไม่สนใจปลูกมากนัก เพราะเป็นการเพาะปลูกที่ต้องใช้เงินทุนสูง เนื่องจากพันธุ์ยางมีราคาแพงและยังต้องบำรุงรักษามาก อีกทั้งยังใช้ระยะเวลาานกว่ายางจะโตจนสามารถกรีดยางได้ ดังนั้นประชาชนจึงยังคงให้ความสำคัญกับการทำเหมืองแร่ดีบุกและการเพาะปลูกพืชไร่อื่นๆ มากกว่า¹⁰² จะมีผู้สนใจลงทุนเพียงบางกลุ่มเท่านั้น เช่น ชาวจีนที่มีฐานะดีในตรังและภูเก็ต

แม้ประชาชนจะยังไม่ให้ความสนใจกับการปลูกยางมากนัก แต่พระยารัชฎานุประดิษฐ์ฯ พยายามสนับสนุนการเพาะปลูกยางต่อไป โดยเริ่มวางแนวทางใหม่โดยบังคับให้ประชาชนปลูกทำให้มีประชาชนหันมาเพาะปลูกยางพาราเพิ่มมากขึ้นและเริ่มขยายการเพาะปลูกไปยังเมืองอื่นๆ เช่น ปัตตานี ซึ่งส่วนมากจะได้พันธุ์ยางมาจากตรัง ส่วนรัฐบาลสยามนั้นก็เริ่มหันมาให้ความสำคัญกับการปลูกยางเช่นกัน เพราะเป็นพืชที่กำลังเป็นที่ต้องการของตลาดต่างประเทศ และเห็นว่า

... ราษฎรจะมีเงินทองได้อย่างไร จะมั่งมีด้วยการเกาะปลูก ปลูกของที่ไปขายต่างประเทศให้ได้มาก เอาผลที่เราลงทุนด้วยแรงด้วยความคิด ไปแลกเปลี่ยนต่างประเทศเป็นเงินเข้ามาในประเทศเรา และของที่เราจะจำหน่ายไปต่างประเทศได้โดยทันทีในสมัยนี้ก็คือ มะพร้าว ยางปารับเบอร์ นุ่น ฝ้าย ป่า ปอ จันทน์เทศ พริกไทย ฯลฯ¹⁰³

¹⁰¹ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ 10.2 / 1, รายงานมิสเตอร์กูเปร์ตรวจการปลูกต้นยางอินเดียรับเบอร์ (24 ก.ย. ร.ศ.120 – 1 พ.ค. ร.ศ.121), คำแปลที่ 4568 เรื่องการที่จะเอาต้นกัตตาเปอซาเข้ามาปลูกในประเทศสยาม.

¹⁰² ภูวดล ทรงประเสริฐ, ทุนสิงคโปร์: การผูกขาดตลาดยางพาราและดีบุกไทย (กรุงเทพมหานคร: สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), หน้า 70.

¹⁰³ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 กส 5 / 34, เรื่องพระยารัชฎานุประดิษฐ์ฯ ส่งรายงานการตรวจเหมืองแร่และการเพาะปลูกของหลวงอภิรักษ์ราชฤทธิ์ (ร.ศ.129).

ดังนั้นใน พ.ศ. 2453 เจ้าพระยาวงศาอนุประพัทธ์ เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ จึงเสนอให้มณฑลต่าง ๆ ส่งเสริมประชาชนให้ปลูกยางพาราอย่างจริงจังและออกประกาศกำหนดพื้นที่ที่เหมาะสมในการปลูกยางพาราคือ พื้นที่ในแหลมมลายูขึ้นมาถึงปราณบุรี¹⁰⁴ ซึ่งพื้นที่ที่เหมาะสมและปรากฏว่ามีการลงทุนทำสวนยางพารานั้นมีหลายแห่ง ทั้งในภูเก็ต พังงา ตะกั่วป่า ระนอง รวมถึงเมืองต่าง ๆ ในเขตมณฑลปัตตานี สำหรับการปลูกยางพาราในเมืองต่าง ๆ เหล่านี้พบว่ามีกรขยายตัวเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ ดังปรากฏการเพิ่มขึ้นของปริมาณการปลูกต้นยางพาราดังนี้

ตารางที่ 22 แสดงบัญชีการเพาะปลูกยางรวมเมืองและอำเภอทางตอนใต้จนถึง ร.ศ. 128

เมือง / อำเภอที่ปลูก	ปริมาณต้นยางพาราที่ปลูกเพิ่มขึ้น (ต้น)			
	ตั้งแต่ศกก่อนถึง ศก 126	ศก 127	ศก 128	รวม
อำเภอยะรัง	720	2,505	1,515	4,740
เมืองหนองจิก	1,880	2,200	1,892	5,972
อำเภอกกลางสายบุรี	-	6,000	-	6,000
อำเภอราเกาะ	344	688	1,543	2,575
จังหวัดบางนระรา	51,259	32,734	39,810	123,803
อำเภอชิงอ	80,000	23,000	27,000	130,000
อำเภอบางนรา	11,225	9,202	10,700	31,127
อำเภอกกลางระแงะ	34	532	500	1,066
อำเภอสุไหงปาดี	-	-	1,610	1,610

คัดแปลงเป็นตารางจาก: หจช. เอกสารรัชกาลที่ 6 กส 13 / 1086, มณฑลปัตตานี ยื่นรายงานการเพาะปลูก.

จากตารางบัญชีแสดงจำนวนปริมาณการปลูกต้นยางพาราดังกล่าวจะพบว่า ในภาพรวมนั้น การปลูกต้นยางพาราในเขตพื้นที่ทางใต้ของสยามได้ขยายตัวเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งเมื่อการปลูกยางพาราทางใต้ขยายตัวและประสบผลสำเร็จมากขึ้นเป็นลำดับแล้ว พื้นที่การปลูกยางจึงเริ่มขยายไปถึงเมืองจันทบุรี ระยอง ตราด ชลบุรี แต่ผลผลิตยังไม่งอกงามดีเท่าพื้นที่ในภาคใต้

¹⁰⁴ วิจิต กาพกาญจน์, “นโยบายการผลิตและการค้ายางพาราในภาคใต้ของไทย พ.ศ. 2444 – 2503,” หน้า 67 – 68.

การให้การสนับสนุนด้านการปลูกยางพาราของรัฐบาลสยามนั้นเริ่มเป็นผลสำเร็จมากขึ้น ดังปรากฏว่านับตั้งแต่ช่วงปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีประชาชน และชาวต่างชาติเข้ามาขอจับจองที่ดินเพื่อทำสวนยางพาราเพิ่มมากขึ้น ซึ่งรัฐบาลสยามก็ได้ ดำเนินการเพื่อส่งเสริมให้การทำสวนยางขยายตัวเพิ่มมากขึ้น โดยการออกข้อบังคับในการจับจอง ที่ดินฉบับชั่วคราวใน พ.ศ. 2453 เพื่อใช้ในระหว่างที่กำลังทำพระราชบัญญัติที่ดิน ตามที่ปรากฏ หลักฐานว่า

... ด้วยในการทำสวนมะพร้าวแลยางพารารับเบอร์ในเวลาี้กำลังมีผู้นิยม ทำกันมาก กระทรวงเกษตรธิการได้รับใบบอกจากมณฑลนครศรีธรรมราช ปัตตานีแลภูเก็ตแจ้งว่ามีทั้งชาวสยามแลชาวต่างประเทศ จะมาขอจับจองที่ดินทำสวน มะพร้าวแลยางพารารับเบอร์อยู่เนืองๆ แลข้าหลวงเทศาภิบาลสำเร็จราชการ มณฑลต่างๆ ... หากเข้ามาว่าควรจัดการอย่างไรต่อไป จึงจะถูกต้องตามความ ประสงค์ของรัฐบาล ... พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ เสนาบดี กระทรวงมหาดไทยได้ทรงตกลงให้นัดประชุมข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลที่ เกี่ยวกับการทำสวนมะพร้าวแลสวนยางพร้อมด้วยกรรมการร่างพระราชบัญญัติ ... เพื่อปรึกษาหารือถึงการที่จะให้จองที่ดินในฝ่ายตะวันตก สำหรับทำสวนมะพร้าว แลสวนยางนั้น...¹⁰⁵

การปลูกยางพาราในสยามขยายตัวมากขึ้นซึ่งส่วนมากชาวจีนมักเป็นผู้บุกเบิกการทำสวน ยางและเป็นเจ้าของส่วนขนาดใหญ่เพราะมีทุนมาก ส่วนชาวสยามมักจะทำสวนยางขนาดเล็กเพราะ ยังไม่มีความชำนาญและไม่มีเงินลงทุนมากนัก ดังที่ปรากฏในรายงานการเพาะปลูกในมณฑล ปัตตานีว่า

... การทำสวนยางนั้น ราษฎรเวลานี้ทำกันบ้างแห่งละเล็กละน้อย การที่ เปนเช่นนี้ก็คือ พรรณที่ปลูกต้องไปซื้อหามาแต่ไกล เช่น เมืองสิงคโปร์เปนต้น คนที่มีทรัพย์ก็ไปซื้อหามาปลูกได้ ส่วนคนจนที่ไม่มีกำลังพอเปนอันทำไม่ได้ แต่

¹⁰⁵ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 ฎษ 7 / 1, ประกาศข้อบังคับการออกใบเหยียบย่ำที่ดินชั่วคราว (15 ต.ค. พ.ศ.2453 - 21 ก.พ. พ.ศ.2454), ที่ 55 / 10905 หนังสือพระยาวางษานุประพัทธ์ กราบบังคมทูลฯ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 15 ตุลาคม ร.ศ.129.

ครั้งนั้นจะทอดทิ้งที่ดินซึ่งปลูกยางได้มีอยู่มากให้ว่างเปล่าเสียหรือก็ไม่มีประโยชน์ถึง
กระนั้นราษฎรก็ได้ปลูกเพิ่มเติมขึ้นเสมอ...¹⁰⁶

เมื่อการปลูกยางพาราในสยามแพร่ขยายและมีผลผลิตมากขึ้นแล้ว สยามจึงเริ่มส่งยางพารา
ออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศ โดยการส่งยางพาราออกต่างประเทศนี้ได้เริ่มขึ้นในช่วงปลายทศวรรษ
2440 ดังปรากฏสถิติการส่งออกดังนี้

ตารางที่ 23 แสดงปริมาณการส่งยางพาราจากสยามไปยังต่างประเทศระหว่าง พ.ศ.2450 – 2456
(piculs)

ประเทศ	พ.ศ. 2450	พ.ศ. 2451	พ.ศ. 2455	พ.ศ. 2456
สิงคโปร์	38.20	69.57	1,522.83	549.33
เบลเยียม	-	7.04	-	-
อังกฤษ	148.11	32.98	4.20	58.21
เดนมาร์ก	97.00	40.00	-	-
เยอรมัน	20.00	-	6.62	209.68
อิตาลี	-	1.00	-	-
ฝรั่งเศส	-	-	6.54	93.47
ยุโรปอื่น ๆ	5.92	-	124.11	-
อินโดจีน	18.52	3.33	55.00	614.00

คัดแปลงเป็นตารางจาก: หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กต. 67.5 / 9, เรื่องส่งสมุดรายงานศุลกากรปี 127
(พ.ศ. 2452). และ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กต. 67.5 / 17, รายงานสินค้าเข้าออกทางท่าศุลกากร
จำนวนพ.ศ. 2457 (พ.ศ. 2457).

ตามสถิติดังกล่าวจะเห็นว่า ในระยะเริ่มแรกที่สยามส่งออกยางพารา (พ.ศ.2450) สยาม
ยังคงส่งยางพาราไปขายยังตลาดที่อังกฤษมากกว่าที่อื่นโดยส่งไปที่ตลาดค้ายางในลอนดอน ส่วน
การส่งออกไปถึงสิงคโปร์ยังมีปริมาณไม่มากนัก แต่อย่างไรก็ตามในช่วง พ.ศ.2452 – 2453 ถือว่าเป็น
ช่วงที่เฟื่องฟูมากของการผลิตและการค้ายาง¹⁰⁷ เพราะเป็นช่วงที่ตลาดโลกมีความต้องการยางพารา

¹⁰⁶ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 กต 13 / 1086, มณฑลปัตตานี ขึ้นรายงานการเพาะปลูก (ร.ศ.129).

¹⁰⁷ วิจิต กาพกาญจน์, “นโยบายการผลิตและการค้ายางพาราในภาคใต้ของไทย พ.ศ. 2444 – 2503,” หน้า 88.

เป็นจำนวนมาก ทำให้ยางพารามีราคาสูง¹⁰⁸ ดังนั้นสยามจึงเริ่มให้ความสำคัญกับผลิตและส่งออกยางพาราสู่ตลาดต่างประเทศมากขึ้น จนกระทั่งถึง พ.ศ. 2454 เมื่อมีการตั้งตลาดกลางเพื่อค้ายางขึ้นในสิงคโปร์ซึ่งเป็นตลาดกลางค้ายางพาราที่ใหญ่ที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้¹⁰⁹ ส่งผลให้สยามส่งออกยางพาราไปขายยังสิงคโปร์มากขึ้นตามความต้องการยางพาราของสิงคโปร์ที่มีมากขึ้นตามลำดับ ในฐานะที่เป็นคนกลางผู้รับขางจากแหล่งผลิตคือ เมืองต่าง ๆ ในเขตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น สลังงอร์ สุโหลงจอง มะละกา สุมาตรา(Sumatra) ซาราวัก(Sarawak) และสยามเพื่อส่งไปขายต่อในยุโรปและอเมริกา¹¹⁰ ซึ่งในสถิติดังกล่าวจะพบว่าปริมาณการส่งออกยางพาราสยามไปยังสิงคโปร์ได้มีปริมาณเพิ่มมากขึ้นใน พ.ศ.2455 และในขณะที่เดียวกันสยามก็ให้ความสำคัญกับการส่งออกยางไปขายยังตลาดค้ายางพาราที่อังกฤษลดน้อยลง ดังจะเห็นได้จากปริมาณการส่งออกยางพาราจากสยามไปอังกฤษที่เริ่มปรับตัวลดลงในช่วงเวลาเดียวกัน

สำหรับสิงคโปร์นั้น แม้ในระยะแรกที่นำยางพารามาปลูกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สิงคโปร์จะเป็นแหล่งทดลองที่ปลูกยางพาราได้ผลดี รวมทั้งเป็นที่เพาะพันธุ์ยางเพื่อการเพาะปลูก แต่การปลูกยางพาราในสิงคโปร์นั้น “...แทบจะไม่มีการขายตัวเพิ่มขึ้น เนื่องจากไม่มีที่ดินที่เหมาะสมสำหรับเพาะปลูก แตกต่างจากในเขตโปรวินส์ เวลส์เลย์และมะละกา ที่การปลูกยางพารายาวตัวมากขึ้นเป็นลำดับ...”¹¹¹ ดังนั้นการผลิตยางพาราในสิงคโปร์เองจึงเน้นไปที่การเพาะพันธุ์ยางพาราเพื่อจำหน่ายไปทำการเพาะปลูกต่อไป มากกว่าจะเป็นการปลูกเพื่อเอาปริมาณผลผลิต

การส่งยางพาราจากเมืองต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มายังสิงคโปร์นั้น ส่วนใหญ่เป็นการดำเนินการโดยพ่อค้าชาวจีน พ่อค้าชาวจีนเหล่านี้จะซื้อยางพาราจากแหล่งที่เพาะปลูกตามเมืองต่าง ๆ จากนั้นจะนำมาส่งที่ตลาดกลางค้ายางพาราในสิงคโปร์ สำหรับสยามนั้นยางพาราที่ผลิตได้ส่วนมากจะถูกส่งมาที่สิงคโปร์ โดยพ่อค้าจีนจะเป็นผู้รับซื้อและส่งมาให้กับบริษัทหรือพ่อค้าจีนใน

¹⁰⁸ ภูวดล ทรงประเสริฐ, ทุนสิงคโปร์: การผูกขาดตลาดยางพาราและดีบุกไทย, หน้า 88. และ W.G. Huff, The economic growth of Singapore: Trade and development in twentieth century (New York: Cambridge University Press, 1994), p. 75.

¹⁰⁹ วิจิต กาพกาญจน์, “นโยบายการผลิตและการค้ายางพาราในภาคใต้ของไทย พ.ศ. 2444 – 2503,” หน้า 88. และ Chiang Hai Ding, A history of Straits Settlements foreign trade 1870 – 1915, p. 42.

¹¹⁰ Austin Coates, The commerce in rubber: The first 250 years (Singapore: Oxford University Press, 1987), pp. 172 – 175.

¹¹¹ Robert L. Jarman, editor, Annual Reports of the Straits Settlements 1855 – 1941 vol. 5 1901 – 1907, p. 378.

สิงคโปร์¹¹² จากนั้นพ่อค้าและบริษัทที่รับซื้อยางพารามาจะนำยางพารารวมกันในตลาดกลางเพื่อทำการประมูลและจำหน่ายต่อไปยังประเทศในยุโรปและอเมริกาผ่านทางบริษัทและพ่อค้ายุโรป ซึ่งพ่อค้าและบริษัทยุโรปที่ต้องการซื้อยางพารา ส่วนมากจะจ้างนายหน้าชาวจีนให้มาทำการประมูลยางพารา พ่อค้าจีนที่มาประมูลยางพารานี้จะต้องเสนอราคาต่อห้องตลาด โดยผู้ที่เสนอราคามากจะสามารถซื้อไปได้แล้วจึงส่งต่อไปให้กับบริษัทและพ่อค้ายุโรปโดยได้รับเงิน (commission) เป็นค่าตอบแทน

ความเฟื่องฟูในด้านการค้าของสยามนี้มีอยู่เพียงช่วงระยะเวลาสั้นๆ คือ ช่วงก่อนเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 เท่านั้น ทั้งนี้เพราะในช่วงก่อนเกิดสงคราม ประเทศในยุโรปเร่งนำเข้ายางพาราเป็นจำนวนมากเพื่อนำไปใช้ในอุตสาหกรรมรถยนต์และอาวุธ ทำให้การนำเข้ายางพาราจากประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีปริมาณเพิ่มมากขึ้น จนกระทั่งช่วงที่เกิดสงครามการส่งออกยางพาราของสยามจึงเริ่มมีปริมาณลดลง

กล่าวโดยสรุป ยางพารา กลายเป็นพืชเศรษฐกิจสำคัญขึ้นมาในช่วงทศวรรษ 2440 เนื่องจากประเทศแถบยุโรปมีความต้องการเพื่อนำไปใช้ในโรงงานอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมาก สยามจึงเริ่มนำเข้ามาปลูกและส่งออกขายยังประเทศต่างๆ ที่มีความต้องการ แต่ต่อมาเมื่อมีการตั้งตลาดกลางเพื่อการค้ายางพาราขึ้นในสิงคโปร์ สยามจึงมุ่งส่งยางพารามาที่สิงคโปร์มากขึ้นแทนการส่งไปจำหน่ายในประเทศต่าง ๆ ด้วยตัวเอง ทำให้การค้ายางพาราระหว่างสยามกับสิงคโปร์ขยายตัวมากขึ้นจนกระทั่งถึงช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1

2.2 สิ้นค่านำเข้าสินค้าจากสิงคโปร์มายังสยาม

ในส่วนของสินค้านำเข้าจากสิงคโปร์มายังสยามนั้น พบว่ามีหลากหลายชนิดและมีปริมาณการส่งออกเพิ่มมากขึ้นกว่าในช่วงหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ซึ่งส่วนมากมักเป็นสินค้าที่ผลิตในอังกฤษและอินเดีย กล่าวคือ ในช่วงหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง สินค้าจากสิงคโปร์ที่เข้ามายังสยามส่วนมากเป็นสิ่งทอจากโรงงานอุตสาหกรรมในอังกฤษ ผืนจากอินเดีย ซึ่งพอถึงช่วงต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว – พ.ศ.2457 สินค้าดังกล่าวถูกนำเข้ามามีปริมาณที่เพิ่มมากขึ้น รวมทั้งยังมีสินค้าประเภทใหม่เข้ามาด้วย เช่น น้ำมันปิโตรเลียม เครื่องประดับ

¹¹² Austin Coates, *The commerce in rubber: The first 250 years*, p. 175.

และของใช้ฟุ่มเฟือยต่างๆ ซึ่งการนำเข้าสินค้าจากสิงคโปร์เข้ามาในสยามนี้ ส่วนมากจะถูกนำเข้า มาโดยห้างร้านของชาวยุโรปและชาวจีนในกรุงเทพฯ¹¹³

สำหรับสินค้าหลักที่สยามนำเข้าจากสิงคโปร์ประเภทแรกคือ **สิ่งทอ** ซึ่งสินค้าประเภทสิ่ง ทอและเครื่องนุ่งห่มนั้นถือว่าเป็นสินค้าที่สยามนำเข้าจากสิงคโปร์เป็นปริมาณมากที่สุดเมื่อ เปรียบเทียบกับการนำเข้าสินค้าประเภทอื่น ดังปรากฏว่า

ตารางที่ 24 แสดงมูลค่าการส่งสินค้าออกของสิงคโปร์มาสยามระหว่างพ.ศ. 2440 – 2442 (ค.ศ. 1897 – 1899)

ประเภทสินค้า	มูลค่า (เหรียญ)
สิ่งทอประเภทผ้าฝ้าย	2,508,000
น้ำตาล	448,000
ผ้ากระสอบ	586,000
ฝิ่น	1,020,000

คัดแปลงเป็นตารางจาก: W.G. Huff, The economic growth of Singapore: trade and development in twentieth century, p 56.

จากตารางสินค้านี้จะพบว่า สินค้าประเภทสิ่งทอเป็นสินค้าที่สิงคโปร์ส่งเข้ามาขาย ยังสยามเป็นมูลค่ามากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับสินค้าอื่น ๆ ดังนั้นสินค้าประเภทสิ่งทอจึงเป็นสินค้า หลักที่สยามนำเข้าจากสิงคโปร์ นอกจากนี้ในรายงานการค้าขายในช่วง พ.ศ. 2443 ยังปรากฏว่า “... สินค้าเข้าซึ่งเปนของต้องการใช้มากในประเทศสยาม ก็คือ เครื่องนุ่งห่มต่างๆ ปีนี้รวมราคาผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้าสักรด ผ้าลินิน และเครื่องนุ่งห่มต่างๆ...”¹¹⁴ ดังนั้นสิ่งทอจึงเป็นสินค้าหลักอันดับต้นๆ ที่สยามนำเข้าจากสิงคโปร์ โดย สิงคโปร์ ถือว่าคู่ค้าสำคัญแห่งหนึ่งที่ส่งสิ่งทอเข้ามาขายในสยาม ซึ่งสินค้าประเภทสิ่งทอที่สิงคโปร์ส่งเข้ามาขายยังสยามนั้น ส่วนใหญ่เป็นสินค้าที่สิงคโปร์นำเข้ามา จากอังกฤษและสินค้าประเภทนี้ยังเป็นสินค้าหลักที่สิงคโปร์นำเข้าจากอังกฤษด้วย สิ่งทอที่สยาม นำเข้ามาจากสิงคโปร์นั้นมีหลากหลายประเภท ดังปรากฏสถิติดังนี้

¹¹³ Arnold Wright and Oliver T. Breakspear, Twentieth century impressions of Siam: Its history, people, commerce, industries, and resource, p 165.

¹¹⁴ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต 2.12 / 9, รายงานสินค้าประเทศสยามแลนานาประเทศ (8 พ.ย. ร.ศ. 115 – 29 มิ.ย. ร.ศ.128). ที่ 265 รายงานพระองค์เจ้าพร้อม ถึงพระเจ้านั่งยาเธอ กรมหมื่นมหิศราชหฤทัย เสนาบดี กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ลงวันที่ 26 สิงหาคม ร.ศ.120.

ตารางที่ 25 แสดงรายการสินค้าประเภทสิ่งทอชนิดต่าง ๆ ที่สยามนำเข้าจากสิงคโปร์ใน พ.ศ. 2442
(ค.ศ. 1899)

ประเภทสิ่งทอ (หน่วย)	ปริมาณ	มูลค่า (เหรียญ)
เสื้อผ้าสีต่าง ๆ - Palais (corges)	24,668	188,976.50
เสื้อถักสีต่าง ๆ - (corges)	11,820	227,542.50
โสร่ง - Sarongs (corges)	11,000	52,830.50
ผ้าคลุมไหล่ - Slendangs (corges)	77,424	31,148
Patas (corges)	20	520
สิ่งทอฝ้ายที่มีลายดอกขจัดมัน - chintz (จีน)	69,042	144,935.50
เสื้อเชิ้ตสีขาว - white shirt (ตัว)	235,692	600,510
เสื้อเชิ้ตสีเทา - grey shirt (ตัว)	207,213	263,902
ผ้าแดงตุรกี - Turkey red cloth (จีน)	16,002	22,606
ด้ายแดงตุรกี - Turkey red yarn (ม้วน)	1,434	117,149
ด้ายขาว - white yarn (ม้วน)	2,358	170,155
ด้ายสีต่าง ๆ - coloured yarns (ม้วน)	3,661.5	262,209.50
เครื่องนุ่งห่มประเภทอื่น ๆ (จีน)	97,753	180,210.50
เสื้อชั้นหนึ่งของผู้ชาย - singlets (โหล)	14,608	19,610.50
ผลิตภัณฑ์จากฝ้ายชนิดอื่นเช่น ผ้าเช็ดตัว ผ้าม่าน ผ้าปูโต๊ะ (ห่อ)	4,599	136,975.50
ด้ายดิบที่ทำจากฝ้าย - cotton raw (picul)	2,370.41	13,144
ผ้าขนสัตว์ - woolen piece good (ห่อ)	122	2,449
ผลิตภัณฑ์จากผ้าขนสัตว์ (จีน)	50	7,880
ผลิตภัณฑ์จากผ้าลินิน - linen manufacturers (ห่อ)	13	5,466.50
ไหมดิบ - silk raw (picul)	0.71	18,160
ผ้าไหม - silk piece good (จีน)	6,627	39,457
ผลิตภัณฑ์อื่น ๆ จากผ้าไหม (ห่อ)	16	10,527.50

ดัดแปลงเป็นตารางจาก: หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กต 67.5 / 3, บัญชีสินค้าในกรุงเทพฯ จำนวนปี 1899 (พ.ศ. 2442).

จากตารางรายการสินค้าสิ่งทอประเภทต่าง ๆ ที่สยามนำเข้ามาจากสิงคโปร์นั้นจะพบว่า สินค้าประเภทสิ่งทอส่วนใหญ่ที่สยามนำเข้าจากสิงคโปร์เป็นสินค้าประเภทผ้าฝ้าย ซึ่งถูกนำเข้าเป็นจำนวนมากหากเปรียบเทียบกับผ้าขนสัตว์ ผ้าลินิน และผ้าไหม ซึ่งอาจเป็นเพราะสินค้าประเภทสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มนี้ถูกนำเข้ามาเพื่อจำหน่ายให้กับประชาชนสยามเป็นหลัก ดังนั้น สินค้าประเภทผ้าฝ้ายจึงเป็นสินค้าที่สยามนำเข้าจากสิงคโปร์เป็นจำนวนมากเพราะมีราคาถูกและเป็นสินค้าที่ใช้ในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้โดยภาพรวมของการนำเข้าสินค้าประเภทสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มนั้นยังถือว่า สิงคโปร์เป็นผู้ส่งออกสินค้าประเภทดังกล่าวมาสยามมากที่สุดหากเปรียบเทียบการนำเข้าสินค้าเหล่านี้จากแหล่งต่าง ๆ เช่น อังกฤษ อินเดีย ฮอลแลนด์ (ดูตาราง 2.5 ในภาคผนวก ข) และสำหรับสิงคโปร์นั้น สยามก็ถือว่าเป็นตลาดสำคัญแห่งหนึ่งที่รองรับสินค้าประเภทนี้จากสิงคโปร์ด้วยเช่นกันเมื่อเปรียบเทียบกับปริมาณการส่งออกสิ่งทอของสิงคโปร์ไปยังเมืองใกล้เคียงเช่น อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ บอร์เนียว มาเลย์ พม่า (ดูตาราง 2.4 ในภาคผนวก ข)

การส่งออกสิ่งทอของสิงคโปร์มายังสยามโดยรวมมีการขยายตัวเพิ่มขึ้นตลอดช่วงต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงประมาณทศวรรษ 2430 (ค.ศ.1870 – 1895) อีกทั้งสยามยังเป็นตลาดสำคัญอันดับต้น ๆ ที่สิงคโปร์ส่งผ้าเข้ามาขายด้วยเมื่อเทียบกับผ้าที่ส่งไปขายที่อื่น ๆ แต่ในระยะต่อมาคือ ในช่วงตั้งแต่ทศวรรษ 2440 (ค.ศ.1897 – 1906) กลับปรากฏว่า ปริมาณสิ่งทอที่สิงคโปร์ส่งมาขายในสยามนั้นลดลง ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจาก สยามเริ่มหันไปซื้อสิ่งทอเครื่องนุ่งห่ม รวมถึงผ้าดิบและใยสังเคราะห์โดยตรงจากอังกฤษ อินเดีย และประเทศยุโรปอื่น ๆ ซึ่งเป็นแหล่งผลิตโดยตรงแทนการซื้อสิ่งทอผ่านทางสิงคโปร์นับตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ 2440¹¹⁵ ทำให้ปริมาณสิ่งทอจากสิงคโปร์ที่เข้ามาสยามเริ่มมีปริมาณลดลงเมื่อเปรียบเทียบกับช่วงก่อนทศวรรษ 2440

อาวุธปืนและดินปืน เป็นสินค้าอีกประเภทหนึ่งที่สยามนำเข้าจากสิงคโปร์ ซึ่งในช่วงเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1878 (พ.ศ. 2421) มีรายการการนำเข้าดังนี้

¹¹⁵ Chiang Hai Ding, *A history of Straits Settlement foreign trade 1870 – 1915*, pp. 101 and 201.

ตารางที่ 26 แสดงการนำเข้าอาวรุป็นและดินป็นจากสิงคโปร์ของสยามระหว่างเดือนมิถุนายน

พ.ศ.2421

วันที่	สินค้าที่บรรทุก	จุดส่งสินค้า
1	ดินป็น 4 หาบ	หัวเมืองสยาม
3	ดินป็น 6 หาบ	หัวเมืองสยาม
5	ดินป็น 342 ปอน	หัวเมืองสยาม
6	ดินป็น 250 ปอน	หัวเมืองสยาม
12	ดินป็น 30 หาบ	จันทบุรี
17	ดินป็น 10 หาบ	นครศรีธรรมราช
18	ดินป็น 1 หาบเศษ	หลังสวน
21	ดินป็น 1 หาบ	หัวเมืองสยาม
24	ป็น 46 กระบอก ดินป็น 10 หาบกับ 20 หีบ	กรุงเทพ บ้านดอน
25	ป็น 142 กระบอก	บ้านดอน
26	ดินป็น 10 หาบ	นครศรีธรรมราช

ดัดแปลงเป็นตารางจาก: หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 ก ร 5 รล – พศ 18, เอกสารเขียนเล่ม กรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 ชุดสมุดพิเศษ จ.ศ. 1240 – 1244, ที่ 179 เล่ม 9 หนังสือพระอัยยิกษัตริย์สยาม พระชนนุกุลกิจ กงสุลสยามประจำสิงคโปร์ ถึงเจ้าพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์ ที่สมุหพระกลาโหม ลงวันที่ 8 กรกฎาคม ค.ศ. 1878 เรื่องแมมโมแรนดัมดินป็น ป็น กระสุนป็น ที่เรือต่างๆ บรรทุกจากสิงคโปร์ส่งมายังหัวเมืองทะเลตะวันตกข้างใต้ของสยาม.

จากตารางดังกล่าว แม้จะมีการระบุข้อมูลเฉพาะวันที่นำเข้า ปริมาณการนำเข้าและจุดส่งสินค้าเท่านั้น โดยที่ไม่ได้ระบุรายละเอียดเกี่ยวกับผู้นำเข้า แต่จากปริมาณการนำเข้าที่ปรากฏซึ่งเป็นปริมาณการนำเข้าภายในระยะเวลาเพียง 1 เดือนเท่านั้น ทำให้เห็นว่าในช่วงต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น สินค้าประเภทอาวรุป็นและดินป็นเป็นสินค้าที่สยามนำเข้าจากสิงคโปร์เป็นจำนวนมาก รัฐบาลสยามจึงต้องให้ความสำคัญกับการนำเข้าสินค้าประเภทนี้มากขึ้น เนื่องจากสินค้าประเภทนี้อาจส่งผลกระทบต่อความสงบภายในและความมั่นคงของประเทศ ดังนั้นรัฐบาลสยามจึงเริ่มดำเนินการเพื่อควบคุมปริมาณการนำเข้าสินค้านี้เป็นพิเศษ แตกต่างจากสินค้านิคมอื่นที่รัฐบาลปล่อยให้พ่อค้าสยามและสิงคโปร์ค้าขายกันได้โดยอิสระ ซึ่งการควบคุมสินค้าประเภทอาวรุและดินป็นของรัฐบาลสยามนั้น รัฐบาลสยามได้ใช้วิธีออกประกาศ

ควบคุมการนำเข้าอาวุธและดินปืนจากสิงคโปร์ที่จะเข้ามาสยามโดยเริ่มขึ้นใน พ.ศ.2425¹¹⁶ ส่งผลให้การนำเข้าอาวุธปืนและดินปืนจากสิงคโปร์มีปริมาณลดลง โดยในช่วงระหว่างเดือนเมษายน – พฤษภาคม พ.ศ.2426 กองสุลตงสยามประจำเมืองสิงคโปร์รายงานการนำเข้าอาวุธปืนและดินปืนมายังรัฐบาลสยาม ซึ่งปรากฏสถิติดังนี้

ตารางที่ 27 แสดงการนำเข้าอาวุธปืนและดินปืนจากสิงคโปร์ของสยามระหว่างเดือนเมษายน –

พฤษภาคม พ.ศ.2426

วันที่	ผู้นำเข้า	สินค้าที่บรรทุก	หมายเหตุ
21 เมษายน	ห้างปีเสงกำปะนี	ดินปืน 1 หาบ	สำหรับใช้ในเรือสำเภางงโป
29 เมษายน	ห้างหุยชิงหวาน	ดินปืน 1 หาบ	สำหรับใช้ในเรือชินซุนหลี่
29 เมษายน	ห้างสองไท	ปืนไรเฟอ 6 กระบอก	สำหรับใช้ในเรือสำเภาดียงไต
2 มิถุนายน	ห้างไคยูลี่	ดินปืน 266 ถัง	สำหรับใช้ในราชการคอเวอนแมนต์สยาม
4 มิถุนายน	ห้างเซียเลดกำปะนี	ดินปืน 1 หาบ	สำหรับใช้ในเรือกิมไตหิน
8 มิถุนายน	ห้างปีเสงกำปะนี	ดินปืน 1 หาบ	สำหรับใช้ในเรือลิมเกงเสง
8 มิถุนายน	ห้างเซียเลดกำปะนี	ดินปืน 1 หาบ	สำหรับใช้ในเรือกิมห่งไท

ดัดแปลงเป็นตารางจาก: หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กร 5 รล – พศ 21, เอกสารเย็บเล่มกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 ชุดสมุดพิเศษ จ.ศ. 1244 – 1245, ที่ 580 เล่ม 2 บัญชีดินปืนแลเครื่องสาตราวุธ ที่กองสุลตงสยามเมืองสิงคโปร์อนุญาตให้บรรทุกลงเรือ คฤสศักราช 1883.

จากตารางดังกล่าวจะเห็นว่า การนำเข้าปืนและดินปืนจากสิงคโปร์มายังสยามมีปริมาณลดลงภายหลังจากการออกประกาศควบคุมการนำเข้าสินค้าดังกล่าว และจากคำรายงานนี้ยังได้แสดงให้เห็นถึงการดำเนินการเพื่อควบคุมการนำเข้าดินปืนและอาวุธปืนของรัฐบาลสยามได้อย่างชัดเจน โดยสังเกตได้จากการบันทึกรายละเอียดต่างๆ เกี่ยวกับการนำเข้าที่มีมากขึ้นกว่าในช่วงก่อนการออกประกาศควบคุม เช่น บันทึกห้างหรือพ่อค้าผู้นำเข้า จุดมุ่งหมายในการนำเข้ามา ซึ่งแตกต่างจากช่วงก่อนการออกประกาศที่บันทึกรายงานเพียงวันที่นำเข้า ปริมาณ และเมืองที่ส่งสินค้า

¹¹⁶ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กร 5 รล – พศ 8, เอกสารเย็บเล่มกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 ชุดสมุดพิเศษ จ.ศ.1242 – 1244, ที่ 1036 เล่ม 3 หนังสือพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงพระยาอภัยภูตกคทศรัภษาฯ ลง ค.ศ. 1882 เรื่อง กฎหมายการค้าดินปืน.

สำหรับการออกประกาศควบคุมปริมาณการนำเข้าในครั้งนี้นั้น แม้รัฐบาลสยามจะประสบความสำเร็จในการควบคุมปริมาณให้มีปริมาณการนำเข้าที่ลดลงได้ แต่การออกประกาศฉบับดังกล่าวนี้เป็นการขัดขวางประโยชน์ทางการค้าของสิงคโปร์อยู่มาก ทำให้สยามต้องประสบกับการคัดค้านจากสิงคโปร์ในระยะแรกที่ออกประกาศควบคุม ซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดในส่วนต่อไป

สำหรับการนำเข้าสินค้าจากสิงคโปร์ในช่วงต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว – พ.ศ. 2457 นั้น นอกจากสินค้าทั้ง 2 ประเภทที่กล่าวถึงแล้ว ยังมีสินค้าอื่น ๆ อีกทั้งเครื่องอุปโภคบริโภค เช่น น้ำโซดา เหล้า ไวน์ เครื่องจักร เครื่องประดับ รวมไปถึงสินค้าฟุ่มเฟือยต่าง ๆ เช่น เครื่องแก้ว หีบเพลง ฯลฯ ซึ่งโดยส่วนมากสินค้านี้จะถูกนำมาจำหน่ายให้กับชนชั้นสูงสยามและกลุ่มผู้มีฐานะ ซึ่งนิยมใช้สินค้านี้เพิ่มมากขึ้น ดังที่ปรากฏว่ามีการสั่งซื้อสินค้าฟุ่มเฟือยต่าง ๆ เช่น ผ้าไหม ชีการ์ รูปภาพ เซิงเทียน เครื่องแก้ว เพชรพลอย เข้ามาใช้ในราชสำนักมากขึ้น¹¹⁷ ส่วนการนำเข้าสินค้านี้ส่วนมากจะเป็นการค้าโดยการนำเข้าโดยพ่อค้าและห้างร้านของชาวยุโรปและชาวจีนที่ตั้งอยู่ในสยาม โดยสินค้านี้ประเภทต่างๆ ที่ถูกส่งเข้ามาในสยามส่วนใหญ่จะถูกบรรทุกเข้ามาโดยเรือที่พ่อค้าในสยามใช้บรรทุกสินค้านี้ออกไปจำหน่ายยังสิงคโปร์ เช่น เรือที่ใช้ส่งข้าวออกไปจำหน่ายที่สิงคโปร์ (ดูตาราง 2.6 และ 2.7 ในภาคผนวก ข เกี่ยวกับรายการสินค้านำเข้าและเปรียบเทียบการนำเข้าสินค้าโดยเรือที่ส่งสินค้าไปสยาม)

น้ำมันปิโตรเลียม สินค้าชนิดนี้ถือว่าเป็นสินค้าชนิดใหม่ที่มีการนำเข้ามาจากสิงคโปร์ ซึ่งเริ่มนำเข้ามาในสยามในตอนปลายทศวรรษ 2420 น้ำมันปิโตรเลียมนี้ส่วนมากสิงคโปร์จะนำเข้ามาจากรัสเซีย อเมริกา เกาะสุมาตรา¹¹⁸ และนำมาจำหน่ายให้กับประเทศอื่นๆ เช่น สยาม ฮองกง บริติชบอร์เนียว และไซ่งอน(Saigon)¹¹⁹ สำหรับสยามนั้นสยามเริ่มมีความต้องการสินค้านี้เพิ่มมากขึ้น “...โดยเหตุที่การค้าขายในระหว่างกรุงเทพ กับหัวเมืองต่าง ๆ มีความสะดวกยิ่งขึ้น ในการขนส่งสินค้าไปมา เพราะฉะนั้น น้ำมันปิโตรเลียมได้เข้ามาส่งถึงกรุงเทพในปีนี้ [พ.ศ. 2443] ถึง 4,355,517 แกลลอน... ปี 1899 [พ.ศ. 2442] เข้ามาเพียง 2,747,718 แกลลอน ... ในปี 1899 มีน้ำมันเข้ามามากกว่าปีก่อนเกือบครึ่ง ... ยังเปิดทางบกแลทางเรือเดินถึงหัวเมืองต่าง ๆ มากขึ้น

¹¹⁷ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 ค. 9.5 (1-22), กรมพระคลังข้างที่ (ห้างต่างๆ ทวงเงินค่าสิ่งของ) ร.ศ. 112 – ร.ศ. 129.

¹¹⁸ Robert L. Jarman, editor, *Annual reports of the Straits Settlements 1855 – 1941 vol. 4 1892 – 1900*, p. 135.

¹¹⁹ Ibid, p. 198.

น้ำมันเปโตรเลียมลงเป็นของต้องการยิ่งขึ้นทุกที...”¹²⁰ ซึ่งความต้องการน้ำมันปิโตรเลียมนี้ ส่วนหนึ่งถูกส่งเข้ามาจากสิงคโปร์ โดยบริษัทที่นำเข้าน้ำมันจากสิงคโปร์มายังสยาม เช่น บริษัท รอยแอนด์ซันซึ่งเป็นบริษัทของฮอลันดา บริษัทนี้เป็นผู้นำเข้าน้ำมันมายังสยามโดยนำน้ำมันจากสาขาของบริษัทที่สิงคโปร์ส่งเข้ามา¹²¹

ฝ่ายรัฐบาลสยามนั้น นับตั้งแต่สยามเริ่มนำเข้าน้ำมันปิโตรเลียมเข้ามาใช้ในด้านกรขนส่ง รัฐบาลสยามได้ให้ความสำคัญกับสินค้าชนิดนี้มาก โดยใน พ.ศ.2424 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสนพระราชหฤทัยที่จะสร้างโรงเก็บน้ำมันปิโตรเลียม โดยศึกษาแบบอย่างจากสิงคโปร์¹²² และเริ่มร่างกฎหมายข้อบังคับสำหรับเรือกลไฟที่บรรทุกน้ำมันปิโตรเลียมเข้ามายังกรุงเทพ และรวมทั้งกฎหมายข้อบังคับสำหรับผู้ค้าใน พ.ศ.2425¹²³ จนกระทั่งถึงช่วง พ.ศ.2434 ทางราชการจึงเริ่มส่งน้ำมันปิโตรเลียมเข้ามาใช้ในราชการด้วยตัวเองแทนการซื้อจากพ่อค้าจีนและวางแผนทำโรงเก็บน้ำมันปิโตรเลียมสำหรับราชการโดยเฉพาะ¹²⁴

กล่าวโดยสรุป การนำเข้าน้ำมันของสยามในช่วงต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น สิงคโปร์ ถือเป็นแหล่งที่ส่งสินค้ามาป้อนตลาดสยามที่สำคัญแห่งหนึ่ง ดังจะเห็นได้จากสถานะการนำเข้าของสยามดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นที่ขยายตัวเพิ่มขึ้นจนถึงช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 ทั้งในด้านประเภทและปริมาณของสินค้า ซึ่งความสำคัญของสิงคโปร์ในฐานะผู้ส่งสินค้ามายังสยามนี้เกิดขึ้นเนื่องจาก สถานะความเป็นศูนย์กลางรวบรวมสินค้าจากที่ต่าง ๆ ของสิงคโปร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สินค้าจากยุโรป ซึ่งเป็นสินค้าที่สยามมีความต้องการมากขึ้นเป็นลำดับ ดังนั้น สิงคโปร์จึงเป็นคู่ค้าที่สำคัญของสยามตลอดช่วงระยะเวลาดังกล่าว

¹²⁰ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต 2.12/9, รายงานสินค้าประเทศสยามแลนานาชาติ (8 พ.ย. ร.ศ.115 – 29 มิ.ย. ร.ศ.128), ที่ 265 รายงานพระองค์เจ้าพร้อม ถึงพระเจ้านั่งงยาเธอ กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ลงวันที่ 26 สิงหาคม ร.ศ.120.

¹²¹ สนั่น รัตน โสภาก, “วิวัฒนาการบริษัทต่างชาติในประเทศไทย พ.ศ.2398 – พ.ศ.2484,” หน้า 77.

¹²² หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 ก ร5 รด – พศ 18, เอกสารเขียนเล่มกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 ชุดสมุดพิเศษ จ.ศ.1240 – 1244, ที่ 1855 เล่ม 5 หนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี กราบบังคมทูลฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงศักราช 1243.

¹²³ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 ก ร5 รด – พศ 18, เอกสารเขียนเล่มกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 ชุดสมุดพิเศษ จ.ศ. 1240 – 1244, ที่ 123 เล่ม 1 กฎหมายสำหรับบังคับเรือกลไฟ และเรือใบต่างๆ ที่บรรทุกน้ำมันปิโตรเลียมเข้ามาในกรุงเทพ แลบังคับลูกค้าที่จะซื้อเข้าน้ำมันปิโตรเลียม ลงศักราช 1244.

¹²⁴ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต 2.12/2, เรื่องที่เก็บน้ำมันปิโตรเลียม (18 เม.ย. ร.ศ.110 – 7 ต.ค. ร.ศ.111), ที่ 6/81 หนังสือกรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์ เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ กราบบังคมทูลฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 18 เม.ย. ร.ศ.110.

2.3 ลักษณะการค้าเนื้องานการค้าขายของบริษัทห้างร้าน

ท่ามกลางการขยายตัวทางการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์นั้นนอกจากจะเป็นการค้าเนื้องานการค้าขายระหว่างพ่อค้าเอกชนรายย่อยในสยามกับสิงคโปร์แล้ว บริษัทของชาวยุโรปและชาวจีนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการค้าขายเช่นกัน กล่าวคือ นับจากช่วงหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงที่ส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจของสยามเกิดการเปลี่ยนแปลงมาเป็นระบบการค้าเสรีแล้ว บริษัทต่างชาติเริ่มเข้ามาตั้งกิจการในสยามมากขึ้นทั้งบริษัทจากตะวันตกเช่น บริษัทชาวอังกฤษ บริษัทชาวเยอรมันและบริษัทของชาวจีน บริษัทต่างชาติเหล่านี้เริ่มเข้ามาดำเนินการค้าขายและเริ่มควบคุมการค้าของสยามจนกระทั่งถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บริษัทต่างชาติเหล่านี้ยังคงมีบทบาททั้งด้านการนำเข้า – ส่งออกและการค้าภายในของสยามและขยายบทบาทของตนได้มากขึ้น ในขณะที่บริษัทของชาวสยามเองไม่มีบทบาทมากนัก ดังที่มีบันทึกเกี่ยวกับสภาวะทางการค้าของสยามในระยะดังกล่าวว่า

... ด้วยตั้งแต่รัชกาลที่ 4 การค้าขายในพระราชอาณาเขตซึ่งเป็นสิ่งสำคัญ นับว่าเป็นกระดูกสันหลังของบ้านเมืองนั้น ได้ดำเนินไปสู่ความเจริญแผ่ไพศาลขึ้น โดยลำดับอยู่เสมอ แต่ถึงดังนั้น การค้าขายนี้ที่ได้เจริญมากขึ้นจันใด ก็ย่อมไปตกอยู่ในเงื้อมมือของพ่อค้าแลลูกค้านานาชาติต่างประเทศ โดยมากเกือบจะแทบทั้งหมด การค้าขายที่ได้กระทำโดยพ่อค้าไทย หรือบริษัทของไทยได้มีอยู่น้อยนักน้อยหนา แลบริษัทของไทยตามการสังเกตของข้าพระพุทธเจ้าก็เห็นตั้งกันขึ้นมาหลายครั้งหลายคราแล้วก็ไม่ค่อยจะเป็นการเจริญตลอดไปได้เลย...¹²⁵

จากข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า บริษัทต่างชาติได้เข้ามามีบทบาททางการค้าของสยามอย่างมาก บริษัทเหล่านี้ส่วนหนึ่งดำเนินการค้าขายกับสิงคโปร์และมีบทบาทอย่างมากในการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการนำเข้าและส่งออกสินค้าระหว่างเมืองทั้งสอง ส่วนบริษัทห้างร้านของชาวสยามเองนั้นอาจกล่าวได้ว่าเข้ามามีส่วนร่วมในการทำการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในภายหลัง โดยลักษณะการค้าเนื้องานการค้าขายของบริษัทห้างร้านใน

¹²⁵ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ 12.1 / 1, เรื่องพระราชบัญญัติการค้าขายทั่วไป (21 ก.ย. ร.ศ. 111 – 14 มี.ค. ร.ศ. 115), หนังสือเจ้าหมื่นศรีศรีรักษ์ กราบบังคมทูลฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 21 กันยายนร.ศ. 114.

สยามกับบริษัทในสิงคโปร์นั้นสามารถแยกออกได้เป็น 3 ลักษณะคือ การติดต่อซื้อขายสินค้าระหว่างบริษัทโดยตรง การตั้งตัวแทนการค้า และการร่วมทุนระหว่างบริษัทในสยามกับสิงคโปร์

ในส่วนของ การติดต่อซื้อขายสินค้าระหว่างบริษัทห้างร้านในสยามกับบริษัทห้างร้านในสิงคโปร์นั้น ถือว่าเป็นลักษณะการค้าเป็นการค้าขายที่สำคัญในการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ โดยในด้านการนำเข้าสินค้าจากสิงคโปร์นั้น สินค้าที่บริษัทและห้างร้านในสยามสั่งนำเข้ามาจากห้างร้านในสิงคโปร์นั้นนอกจากจะเป็นสินค้าอุปโภคบริโภคขั้นพื้นฐานดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ยังมีสินค้าฟุ่มเฟือยด้วยเช่น เครื่องนุ่งห่มทำจากผ้าเนื้อดี เครื่องเคลือบ เครื่องแก้ว เครื่องประดับ และอัญมณี แต่อย่างไรก็ตามนอกจากการสั่งซื้อสินค้าระหว่างบริษัทดังกล่าวแล้ว ยังปรากฏว่ามีการสั่งซื้อสินค้าโดยตรงระหว่างผู้บริโภคร่วมกับบริษัทด้วย ดังเช่นการสั่งซื้อซิการ์จากบริษัทสเตรตส์ โทแบคโก แฟคตอรี (The Straits Tobacco Factory Ltd.) ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นบริษัทยาสูบและบุหรี่ในสิงคโปร์ บริษัทนี้เป็นผู้นำเข้ายาสูบจากฟิลิปปินส์และคิวบาเพื่อมาจำหน่ายต่อไป บริษัทได้ส่งรายการสินค้ามาทูลถวายต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก่อนใน พ.ศ.2449 ซึ่งพระองค์ทรงสั่งสินค้าดังกล่าวไปในภายหลัง¹²⁶ เป็นต้น

ลักษณะการค้าประการที่ 2 คือ การตั้งบริษัทเพื่อเป็นตัวแทนการค้า การประกอบการค้าในลักษณะดังกล่าวนี้ สำหรับบริษัทจากสยามจะพบว่าเป็นวิธีที่นิยมใช้กันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการค้าข้าว ซึ่งบริษัทห้างร้านในสยามจะหาตัวแทนเพื่อรับซื้อข้าวจากสยาม และหลังจากนั้นบริษัทที่เป็นตัวแทนจะนำข้าวไปจำหน่ายต่อไปโดยที่บริษัทในสยามไม่ต้องดำเนินการขายสินค้าในสิงคโปร์ด้วยตนเองดังที่ได้กล่าวแล้วในส่วนของ การส่งออกสินค้าจากสยามไปจำหน่ายในสิงคโปร์ ส่วนบริษัทในสิงคโปร์ก็ใช้วิธีดังกล่าวเช่นกันดังเช่น บริษัทบางกอกแมนูแฟกเจอริง (Bangkok Manufacturing Company) บริษัทในสยามซึ่งได้นำเข้าเนื้อสัตว์จากสิงคโปร์เข้ามาขายยังสยามโดย “...รับเปนเอเจนต์ของห้างโกลด์สโตเรช กำปนีลิมิเตด [The Singapore Cold Storage Company Limited] ที่เมืองสิงคโปร์ ...”¹²⁷ สำหรับวิธีการตั้งตัวแทนดังกล่าวนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นวิธีที่ช่วยอำนวยความสะดวกในการค้าขายสินค้าให้กับพ่อค้าอย่างมาก เพราะบริษัทที่เป็นตัวแทนจะเป็นผู้ที่

¹²⁶ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 บ 8.3/62, บริษัทสเตรตส์ โทแบคโก แฟคตอรี (29 ต.ค. ร.ศ.125), Letter from manager of The Straits Tobacco Factory Ltd. To Prince Krom Sommot Amoarbhandu Dated 5 September 1906.

¹²⁷ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต 2.12 / 31, บริษัทบางกอกแมนูแฟกเจอริง จะรับซื้อเนื้อสัตว์ต่างๆ เข้ามาขายในกรุงเทพ (13 - 26 มี.ค. ร.ศ.126), ที่ 30/3945 หนังสือกรมสุขาภิบาล กราบบังคมทูลฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 27 มี.ค. ร.ศ.126.

รู้จักตลาดหรือกลุ่มพ่อค้าที่จะรับซื้อผลผลิตกว้างขวางกว่า จึงสามารถติดต่อค้าขายได้สะดวกกว่า บริษัทห้างร้านที่เป็นเจ้าของผลผลิตซึ่งตั้งอยู่ในอีกเมืองหนึ่ง

ลักษณะการค้าเป็นการค้าระหว่างบริษัทในสยามกับสิงคโปร์ประการสุดท้ายคือ การร่วมทุนเพื่อทำกิจการร่วมกันระหว่างพ่อค้าในสยามกับสิงคโปร์ ดังเช่นกรณีของบริษัทอู่บางกอกค็อก (Bangkok Dock Company) บริษัทนี้ตั้งขึ้นในสยามตั้งแต่ พ.ศ.2408 โดยประกอบกิจการเกี่ยวกับการต่อเรือ ซ่อมเรือ รวมทั้งเป็นตัวแทนจำหน่ายเครื่องยนต์ มอเตอร์ อุปกรณ์รถยนต์ต่างๆ รวมไปถึงเครื่องจักร โรงสี¹²⁸ ซึ่งในระยะต่อมาปรากฏหลักฐานว่า บริษัทนี้ “...คิดจะขยายกิจการให้กว้างขวางใหญ่โตขึ้น แลโดยการลงทุนให้มาก ... [จึง] ได้ไปคิดชักชวนกันกับพ่อค้าในกรุงแลที่สิงคโปร์ อันยอมตกลงจะรับซื้อหุ้น...”¹²⁹

อย่างไรก็ตามในบางครั้ง บริษัทสิงคโปร์ที่ต้องการดำเนินการค้ากับสยามอาจประสบปัญหาทางการค้า ไม่สามารถทำการค้าได้โดยสะดวก ทำให้ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์จำเป็นต้องเข้ามามีบทบาทในการแก้ไขปัญหาหรือช่วยต่อรองกับฝ่ายรัฐบาลสยามเพื่อให้บริษัทในบังคับของตนมีโอกาสในการทำการค้า เช่น กรณีของบริษัทสเตรตส์เทรดดิ้งที่ไม่ได้รับอนุญาตให้เข้ามาตั้งห้างร้านรับซื้อสินแร่ดีบุกในตอนต้นทศวรรษ 2430 ซึ่งในระยะต่อมาเมื่อบริษัทเข้ามาขออนุญาตรับซื้อสินแร่ดีบุกใน พ.ศ.2447 บริษัทได้รับความช่วยเหลือจากเซอร์ แฟรงค์ สเวตแนม (Sir Frank Swettenham) ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ระหว่าง พ.ศ.2444 – 2447 (ค.ศ.1901 – 1904) (ดูภาคผนวก ก) ในการรับรองศักยภาพของบริษัท ซึ่งเมื่อบริษัทขออนุญาตเข้ามาทำการค้าขายในภูเก็ตและที่อื่นๆ ในพระราชอาณาเขต “...เซอร์แฟรงค์สเวตเตนแฮม คอเวนเนตสเตรดเชดเดิลเมนต์ได้แนะนำว่า บริษัทสเตรตส์เทรดดิ้งก่าป็นลิมิตัด เปนบริษัทที่มีชื่อเสียงดีในการค้าขาย ขอให้รัฐบาลช่วยดำริห์ในการเรื่องนี้ด้วย...”¹³⁰ จนในที่สุดรัฐบาลสยามได้อนุญาตให้บริษัทเข้ามาทำการค้าได้ แต่บริษัทจะต้องปฏิบัติตามกฎหมายสยาม ซึ่งกรณีของบริษัทสเตรตส์เทรดดิ้งนี้ถือว่าเป็นตัวอย่างหนึ่งที่

¹²⁸ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ. 12.2 / 3, บริษัทอู่บางกอกค็อก (29 มี.ค. ร.ศ. 117), ข้อบังคับสำหรับค็อกก่าป็นลิมิตัด กรุงเทพ จ.ศ. 1233; เทพชู ทับทอง, ย้อนรอยกรุงเทพฯ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุวีริยาสาสน์, 2546), หน้า 96. และ ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ.2352 – 2453 ด้านเศรษฐกิจ, หน้า 331.

¹²⁹ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ. 12.2 / 3, บริษัทอู่บางกอกค็อก (29 มี.ค. ร.ศ.117), หนังสือกรมหลวงเทววงษ์วโรประการ กราบบังคมทูลฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 29 มี.ค. ร.ศ.117.

¹³⁰ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต 2.12 / 23, บริษัทสเตรตส์เทรดดิ้ง เมื่อสิงคโปร์ขออนุญาตค้าขายในเมืองภูเก็ต (2 มี.ย. ร.ศ.121 – 9 ก.ย. ร.ศ.123), ที่ 222 / 2782 หนังสือกรมหลวงดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย กราบบังคมทูลฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 2 มิถุนายน ร.ศ.121.

แสดงให้เห็นถึงบทบาทของผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือเพื่อเอื้อประโยชน์ทางการค้าให้กับนักลงทุนในบังคับ

กล่าวโดยสรุป บริษัท ห้างร้านในสยามและสิงคโปร์ รวมทั้งบริษัทในสยามที่ตั้งขึ้นเพื่อค้าขายกับสิงคโปร์ ต่างมีบทบาทสำคัญในการนำเข้า – ส่งออกสินค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ บริษัทและห้างร้านเหล่านี้มีลักษณะการดำเนินการทางการค้าซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ 1. การติดต่อสั่งซื้อสินค้าระหว่างบริษัทและห้างร้านโดยตรง เพื่อนำสินค้าที่เป็นที่ต้องการเข้าไปจำหน่ายในประเทศของตน เช่น บริษัทและห้างร้านในสยามส่งสินค้าฟุ่มเฟือยจากสิงคโปร์ 2. การตั้งตัวแทนการค้า (agent) เพื่อรับสินค้าไปจำหน่าย เช่น กรณีของบริษัทบางกอกแมนูแฟคเจอร์ริง ที่รับเป็นตัวแทนการค้าให้กับบริษัทค้าเนื้อสัตว์ในสิงคโปร์ เพื่อนำเนื้อสัตว์มาขายในสยามและ 3. การร่วมทุนกันระหว่างบริษัทและพ่อค้าในสยามและสิงคโปร์ เพื่อขยายกิจการให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เนื่องจากการร่วมทุนจะช่วยให้มีเงินทุนในการดำเนินกิจการมากขึ้น ซึ่งจากการดำเนินกิจการทางการค้าดังกล่าว ทำให้บริษัทและห้างร้านทั้งในสยามและสิงคโปร์มีบทบาทสำคัญในการค้าระหว่างสยามและสิงคโปร์ร่วมกับการดำเนินการของพ่อค้าเอกชนรายย่อย

3. ปัญหาทางการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ พ.ศ.2413 – 2457

ในส่วนนี้จะทำการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาทางการค้าที่เกิดขึ้นระหว่างสยามกับสิงคโปร์และการเรียกร้องผลประโยชน์ทางการค้าของทั้งสองฝ่าย รวมทั้งศึกษาถึงการดำเนินการของทั้งสยามและสิงคโปร์ในการแก้ไขปัญหาทางการค้าที่เกิดขึ้น โดยจะแยกกล่าวเป็น 2 ส่วนคือ ปัญหาทางการค้า ระหว่างสยามกับสิงคโปร์และการดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว

ในช่วงระยะเวลาตั้งแต่ พ.ศ.2413 – 2457 นั้น แม้การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์จะขยายตัวมากขึ้นกว่าในช่วงหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง แต่ยังคงปรากฏว่ามีปัญหาทางการค้าเกิดขึ้น เช่น เรื่องการขออนุญาตค้าดินปืนและอาวุธปืนในสยาม ปัญหานี้ถือว่าเป็นปัญหาสำคัญและแม้ว่าจะเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจโดยตรง แต่ปัญหานี้ก็ยังได้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงการเมืองระหว่างสยามกับสิงคโปร์ด้วย กล่าวคือ ในช่วงประมาณต้นทศวรรษ 2420 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริที่จะจำกัดการนำเข้าสินค้าประเภทอาวุธปืนและดินปืนจากสิงคโปร์ที่ถูกนำเข้ามาจำหน่ายในสยาม โดยให้พ่อค้าและบริษัทจากสิงคโปร์แจ้งขออนุญาตกับกงสุลสยามประจำสิงคโปร์ก่อนที่จะนำดินปืนและอาวุธปืนเข้ามาในสยาม เพื่อเป็นการควบคุมปริมาณของดินปืนและอาวุธปืน โดยรัฐบาลสยามต้องการทราบจำนวนอาวุธปืนและดินปืนที่นำเข้า

มาในสยาม¹³¹ รวมทั้งต้องการป้องกันการลักลอบบรรทุกดินปืน อาวุธปืนเข้ามาในกรุงเทพฯ และ หัวเมืองชายฝั่งทะเลด้วย นอกจากนี้สยามยังถือว่า “...ดินปืนซึ่งบรรทุกเข้ามาแต่สเตรสเขต เตอแมนต์มาชาย ณ กรุงเทพแลหัวเมือง เป็นสินค้าต้องห้ามในหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี ซึ่ง มีอยู่ระหว่างสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามแลกรุงเกรตบริเตน...”¹³² ดังนั้นสยามจึงต้องการควบคุม การค้าสินค้านี้ดังกล่าวกว่า ทั้งนี้เพื่อ “...เป็นการป้องกันทั้งอันตรายในกรุงเทพฯ แลหัวเมืองอื่น...”¹³³ ดังนั้นใน พ.ศ.2425 รัฐบาลสยามจึงได้แจ้งเรื่องไปยังพระยาอภัยภูงคตทิสรัยฯ กงสุลสยาม ณ เมือง สิงคโปร์ให้รับหน้าที่ดำเนินการควบคุมการนำเข้าอาวุธปืนและดินปืน โดยรัฐบาลสยามต้องการให้ พระยาอภัยภูงคตทิสรัยฯ แจ้งรายชื่อผู้ต้องการนำเข้าดินปืนและอาวุธปืน จำนวน เรือที่บรรทุก และเมืองที่จะส่งสินค้ามาให้กับทางรัฐบาลสยาม เพื่อให้รัฐบาลสยามให้อนุญาตอย่างเป็นทางการ ก่อนแล้วจึงประทับตราอนุญาตให้เข้ามาได้ ทั้งนี้รัฐบาลสยามได้กำชับว่า “...ควรจะให้ท่าน [พระ ยาอภัยภูงคตทิสรัยฯ] ลงชื่อประทับตราไปแต่เพียงดินปืนที่คอเวอนเมนต์สยามมีคำสั่งให้บรรทุก เข้าไป ดินปืนที่นอกจากมีคำสั่งของคอเวอนเมนต์สยามแล้ว อย่าให้ท่านยอมให้ผู้ใดบรรทุกดินปืน เข้าไป ณ กรุงเทพ แลหัวเมืองซึ่งเป็นพระราชอาณาเขตกรุงเทพฯ ได้เลยเป็นอันขาดทีเดียว...”¹³⁴

¹³¹ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กร 5 รล – พศ 18, เอกสารเขียนเล่มกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 ชุดสมุดพิเศษ จ.ศ. 1240 – 1244, ที่ 277 / 44 เล่ม 7 หนังสือพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงคุณสุรวงษ์ไวยวัฒน์ ที่สมุหพระกลาโหมลงจ.ศ. 1244 เรื่อง ห้ามบรรทุกดินปืนจากสิงคโปร์มาสยาม เว้นแต่ ได้รับอนุญาตจากกงสุลสยาม.

¹³² หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กร 5 รล – พศ 8, เอกสารเขียนเล่มกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 ชุดสมุด พิเศษ จ.ศ. 1242 – 1244, ที่ 1284 เล่ม 4 หนังสือพระยาอภัยภูงคตทิสรัยสยามประชานุกูลกิจ ถึง เจ้าพระยาภาณุวงษ์มหาโกษาธิบดีเรื่อง สืบจับคนลักลอบนำดินปืนจากสิงคโปร์มากรุงเทพฯ. และตามข้อตกลงใน สนธิสัญญาเบอร์นีซึ่งได้กำหนดไว้ว่า “...ลูกค้าเอาปืนกระสุนดินดำเข้ามาขาย ห้ามมิให้ขายให้แก่ลูกค้าในกรุง ให้ขายในหลวง ถ้าในหลวงไม่ต้องการก็ให้ลูกค้าเอาปืนกระสุนดินดำกลับคืนออกไป...” (“หนังสือสัญญาทาง พระราชไมตรี ประเทศอังกฤษแลประเทศสยามคฤศศักราช 1826,” ใน หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา เล่ม 1 (พ.ศ. 2160 – 2412) สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศและองค์กระระหว่าง ประเทศ, หน้า 17 – 26).

¹³³ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กร 5 รล – พศ 5, เอกสารเขียนเล่มกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 ชุดสมุด พิเศษ จ.ศ. 1243 – 1244, ที่ 220 / 44 เล่ม 7 คอเรสปอนเดนส์เรื่องดินปืนเข้ามาสยาม ศักราช 1244 (พ.ศ. 2425).

¹³⁴ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กร 5 รล – พศ 8, เอกสารเขียนเล่มกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 ชุดสมุดพิเศษ จ.ศ. 1242 – 1244, ที่ 1035 เล่ม 3 หนังสือพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงพระยาอภัยภูงคตทิสรัยฯ ลง ค.ศ. 1882 เรื่อง กฎหมายการค้าดินปืน.

จากการดำเนินการของรัฐบาลสยามในลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า สยามต้องการควบคุมปริมาณการนำเข้าดินปืนและอาวุธอย่างจริงจังเพื่อเป็นการรักษาความสงบเรียบร้อยภายใน แต่การดำเนินการควบคุมการนำเข้านี้กลับส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ของพ่อค้าในสิงคโปร์โดยตรง ดังนั้นเพื่อให้การดำเนินการบรรลุผลสำเร็จ รัฐบาลสยามจึงจำเป็นต้องขอความร่วมมือจากข้าราชการในสิงคโปร์ให้ประกาศและควบคุมพ่อค้าได้บังคับให้ปฏิบัติตาม¹³⁵ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่า “... การที่ได้ขอให้คอเวอนเมนต์เมืองสิงคโปร์ช่วยระวางรักษามีให้มีผู้บรรทุกดินปืนเข้าไป ณ กรุงทพไต้นี้ คอเวอนเมนต์เมืองสิงคโปร์คงจะเหนกับทางพระราชไมตรี ช่วยระวางรักษาตามพระราชประสงค์...”¹³⁶

จากแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า สยามคาดหวังว่าความสัมพันธ์อันดีทางการเมืองที่มีอยู่กับสิงคโปร์จะช่วยส่งผลในทางเศรษฐกิจ คือ สยามอาจได้รับความช่วยเหลือจากสิงคโปร์ในการควบคุมพ่อค้าฝ่ายตนเมื่อเกิดปัญหาพ่อค้าจากสิงคโปร์ลักลอบขายสินค้าซึ่งเป็นสินค้าต้องห้ามของสยาม แต่เมื่อกงสุลสยาม ณ เมืองสิงคโปร์แจ้งเรื่องขอความร่วมมือไปยังผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์กลับได้รับการต่อต้านอย่างมาก¹³⁷ ฝ่ายสิงคโปร์ไม่เห็นด้วยกับการออกประกาศให้การนำเข้าอาวุธปืนและดินปืนจากสิงคโปร์มายังสยามต้องผ่านการอนุมัติจากกงสุลสยามประจำสิงคโปร์ และเซอร์เซซิล เคลเมนต์ สมิท (Sir Cecil Clementi Smith) ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองแทนเซอร์เฟรดเดอริก เวลด์ (Sir Frederick Weld) อยู่ในช่วง พ.ศ. 2428 (ค.ศ. 1885)¹³⁸ ยังทักท้วงด้วยว่าไม่มีสนธิสัญญาใดที่กำหนดให้สิงคโปร์ต้องทำตามความต้องการของกงสุลสยาม¹³⁹ เพราะเห็นว่าการควบคุมการนำเข้าสินค้าอาวุธปืนและดินปืนจากสิงคโปร์ของสยามเป็นความต้องการของสยามที่จะแทรกแซงการค้าระหว่างอาณานิคมอังกฤษกับสยาม ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อประโยชน์ของพ่อค้าสิงคโปร์โดยตรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการค้าขาย

¹³⁵ เรื่องเดียวกัน.

¹³⁶ เรื่องเดียวกัน.

¹³⁷ F.O. 69/99, Dispatch from Mr. Satow to Foreign Office, Export of gunpowder from Straits Settlements to Siam, Dated 22 January 1885.

¹³⁸ F.O. 69/99, Dispatch from Mr. Satow to Earl Granville, Import of gunpowder into Trengganu, Dated 8 April 1885.

¹³⁹ F.O. 69/99, Dispatch from Administrator C.C. Smith to Earl of Derby, Export of gunpowder to Siam, (No Date).

ที่เมืองกลันตันและตรังกานู¹⁴⁰ ซึ่งเป็นเมืองที่พ่อค้าจากสิงคโปร์นิยมส่งสินค้าประเภทอาวุธปืนและดินปืนเข้าไปจำหน่ายเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้สิงคโปร์ยังถือว่าเมืองทั้งสองไม่ได้อยู่ภายใต้อำนาจของสยามด้วย¹⁴¹ ดังนั้นสยามจึงไม่มีสิทธิเข้ามาควบคุมการค้า อีกทั้งการกระทำของสยามยังอาจเป็นการเพิ่มอิทธิพลสยามในเมืองกลันตันและตรังกานูด้วย¹⁴² ดังนั้นผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์จึงแจ้งมายังนายซาเทา (Satow) กงสุลใหญ่อังกฤษประจำสยาม ปฏิเสธที่จะให้ความช่วยเหลือสยามในการควบคุมการนำเข้าดินปืนมาในเมืองกลันตันและตรังกานู และยังคงกล่าวว่า “...การป้องกันการนำเข้าของเถื่อนควรเป็นหน้าที่ภายในของสยามเอง ไม่ใช่จะมาขอความช่วยเหลือจากรัฐบาลต่างประเทศเช่นนี้...”¹⁴³

อย่างไรก็ตาม แม้ฝ่ายสิงคโปร์จะปฏิเสธไม่ให้ความร่วมมือกับรัฐบาลสยามในการควบคุมการนำเข้าอาวุธปืนและดินปืนจากสิงคโปร์มายังสยาม แต่รัฐบาลสยามยังคงบังคับใช้ประกาศดังกล่าวต่อไป¹⁴⁴ และแม้สิงคโปร์จะคัดค้านต่อไปก็ไม่เป็นผล ทั้งนี้เพราะสยามเห็นว่า หัวเมืองกลันตันและตรังกานู รวมถึงหัวเมืองทางใต้อื่นๆ นั้นเป็นประเทศราชของสยาม ดังนั้นรัฐบาลสยามจึงยืนยันไปยังสิงคโปร์ว่า

... เมืองตรังกานู เมืองกลันตัน เมืองตานี แลหัวเมืองแขกซึ่งเปนประเทศราชขึ้นกับกรุงเทพฯ ทุกเมืองนั้นต้องถือว่าเป็นพระราชอาณาเขตกรุงเทพฯ อยู่ในหนังสือสัญญาฉบับเดียวกันทั้งสิ้น ถ้าลูกค้าที่จะบรรทุกดินปืนแลปืนไปขายตาม

¹⁴⁰ F.O. 69/103, Dispatch from C.C. Smith to Earl of Derby, Export of gunpowder from Singapore, Dated 5 January 1885.

¹⁴¹ F.O. 69/99, Dispatch from Consul – General Satow to Earl Granville, Export gunpowder to Siam, Dated 23 January 1885. และ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 ๕ ๖.5 ๖๑ – พศ 21, สารบาณสมุดพิเศษเล่ม 21 จ.ศ. 1244 – 1245. ๖. ที่ 12/45 พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงท่านกรมท่า ลงปีมแม จ.ศ. 1245.

¹⁴² F.O. 69/99, Dispatch from Administrator C.C. Smith to Earl of Derby, Export of gunpowder to Siam, (No Date).

¹⁴³ F.O. 69/99, Dispatch from Consul – General Satow to Earl Granville, Export gunpowder from Singapore, Dated 28 February 1885.

¹⁴⁴ F.O. 69/99, Enclosure I from Chao Phya Bhanuwongse to Consul – General Satow, Export gunpowder from Singapore, Dated 22 January 1885.

หัวเมืองแขกซึ่งขึ้นกับกรุงเทพฯ แล้ว ขอให้กงสุลสยามที่เมือง ได้ประทับตราลงชื่อ
ในหนังสือระวางด้วยทุกครั้ง...¹⁴⁵

จากการกระทำของสิงคโปร์ดังกล่าวได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า แม้สัมพันธไมตรีอันดีระหว่างสยามกับสิงคโปร์จะมีส่วนช่วยส่งเสริมให้การค้าระหว่างสองฝ่ายขยายตัวมากขึ้นนับตั้งแต่ปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมาที่พ่อค้าสยามและสิงคโปร์สามารถติดต่อค้าขายกันได้โดยสะดวกภายใต้สถานะของความสัมพันธไมตรีระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในทางทศที่ดีต่อกันและต่างเอื้อประโยชน์ให้กันทั้งสองฝ่าย แต่เมื่อเกิดการกระทำที่ส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ทางการค้าของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เช่น การควบคุมการค้าสินค้าขึ้นซึ่งถือว่าเป็นการกระทำที่ส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ทางการค้าโดยตรง ทำให้สิงคโปร์ไม่ยอมทำตามความต้องการของสยาม นอกจากนี้การควบคุมการนำเข้าอาวุธปืนและดินปืนของสยามยังอาจทำให้อิทธิพลทางการเมืองของสยามเพิ่มมากขึ้นด้วยในเขตที่พ่อค้าจากสิงคโปร์มีผลประโยชน์อยู่ สิงคโปร์จึงพยายามขัดขวางและไม่ยอมทำตามความต้องการของสยาม ทั้งนี้เพื่อปกป้องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและป้องกันการแผ่อิทธิพลของสยามเข้ามาในหัวเมืองมลายู ซึ่งเป็นเขตที่พ่อค้าจากสิงคโปร์กำลังเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์เพิ่มมากขึ้นทุกขณะ

นอกจากปัญหาเรื่องการค้าสินค้าและอาวุธปืน ซึ่งเป็นปัญหาทางการค้าที่สำคัญปัญหาหนึ่งแล้ว ยังมีปัญหาทางการค้าอื่น ๆ ด้วย เช่น ปัญหาโจรสลัด ปัญหาเกี่ยวกับการออกกฎหมายการค้า ซึ่งการดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาทางการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ดังกล่าวนี้พบว่า ผู้ที่มีบทบาทสำคัญส่วนหนึ่งคือ ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์และสมาคมการค้าในสิงคโปร์

บทบาททางของผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ นั้นพบว่า เป็นผู้หนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการปกป้องผลประโยชน์ของคนในบังคับอังกฤษ ซึ่งวิธีที่ผู้ว่าราชการเมืองใช้ในการปกป้องผลประโยชน์ดังกล่าว เช่น การส่งเรือไปลาดตระเวนเพื่อดูแลความสงบเรียบร้อยและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ดังเช่นเหตุการณ์ใน พ.ศ.2425 เมื่อ “...ผู้ร้ายแปดจีนประมาณ 60 คนได้ไปตีปล้นร้านแลตึกที่เมืองสะตุนหลายแห่ง แลได้ฟันแทงเจ้าของบ้านมีบาดแผลหลายคน ในพวกถูกฟันแทงดีมีบาดแผลนั้นแปดคนสาบเยกต์อังกฤษคนหนึ่ง...”¹⁴⁶ ซึ่งในตอนแรกคนในบังคับอังกฤษที่ได้รับความ

¹⁴⁵ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 ก ร.5 รล – พศ 21, สารบาณสมุคพิเศษเล่ม 21 จ.ศ.1244 – จ.ศ. 1245, ร. ที่ 29 เล่ม 1 หนังสือแจ้งความมายังมิศเตอนูมัน ผู้ว่าการแทนกงสุลอังกฤษที่กรุงเทพฯ ลงปีมเม จ.ศ. 1245.

¹⁴⁶ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 ก ร.5 รล – พศ 21, สารบาณสมุคพิเศษเล่ม 21 จ.ศ.1244 – จ.ศ.1245, ร. ที่ 2025 เล่ม 6 หนังสือหลวงทวีปสยามกิจกงสุลสยามประจำป็นัง ถึงเจ้าพระยาภาณุวงษ์มหาโกษาธิบดีที่พระคลัง เสนาบดีว่าการต่างประเทศ ณ กรุงเทพฯ ลงเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.1883.

เสียหายได้แจ้งเรื่องไปยังเจ้าพนักงานอังกฤษประจำปีนี้ เพราะเห็นว่าเจ้าเมืองสตูลไม่ให้ความช่วยเหลือ¹⁴⁷ แต่ในระยะต่อมาปรากฏว่ามีข้าราชการอังกฤษในปีนี้คือ นายแมกเนีย “...ได้บอกข่าวเรื่องผู้ร้ายปล้นที่เมืองสตูล ไปยังเจ้าเมืองสิงคโปร์ ทราบแล้วเจ้าเมืองสิงคโปร์ก็ได้ใช้เรือกั้นบดซื้อฟอกสอนไปลาดตระเวน แต่ถ้าควรจะไปเข้าที่เมืองสะตุนก็จะได้เข้าไป จะได้ให้ราษฎรแลลูกค้าเป็นที่ไวใจได้ว่ามีเรือคอยระวังผู้ร้ายอยู่...”¹⁴⁸ ซึ่งเมื่อสยามทราบเรื่องถึงสิงคโปร์จะส่งเรือไปลาดตระเวนแถบเมืองสตูลและส่งคนมาขอคนนำร่องพาเรือฟอกสอนไปยังเมืองสตูล สยามยืนยันไปว่าจะแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยไม่ต้องให้เรือฟอกสอนไปเมืองสตูล ทั้งนี้เพราะสยามเห็นว่าเป็นเรื่องภายในที่สามารถแก้ไขเองได้และยังเป็นการป้องกันมิให้อังกฤษเข้าแทรกแซงการเมืองภายในของสยามด้วย

จากเหตุการณ์ดังกล่าว แม้ว่าเรือลาดตระเวนจากสิงคโปร์จะไม่ได้เข้าไปยังเมืองสตูล แต่ก็แสดงให้เห็นบทบาทของข้าราชการเมืองสิงคโปร์ในด้านการปกป้องดูแลผลประโยชน์ของคนในบังคับอังกฤษอย่างชัดเจนแม้ว่าจะไม่ใช่พ่อค้าจากสิงคโปร์ที่เข้าไปค้าขายในเมืองสตูลก็ตาม แต่เมื่อเป็นพ่อค้าในบังคับอังกฤษ ข้าราชการเมืองสิงคโปร์ก็พร้อมจะปกป้องผลประโยชน์ให้เต็มที่

บทบาทของสมาคมการค้าในสิงคโปร์ นั้น กรณีที่แสดงให้เห็นถึงบทบาทของสมาคมในช่วงนี้คือ เรื่องเกี่ยวกับการออกกฎหมายทางการค้า กล่าวคือใน พ.ศ.2441 พ่อค้ายุโรปในสยามได้รวมตัวกันจัดตั้งสมาคมการค้า (Chamber of Commerce) ในกรุงเทพฯ ขึ้น โดยใช้ชื่อว่า บางกอกเชมเบอร์ออฟคอมเมอร์ซ (Bangkok Chamber of Commerce) ซึ่งในขั้นแรกมีผู้เข้าร่วมจัดตั้งคือ นายห้างอังกฤษ 9 ห้าง นายห้างฝรั่งเศส 2 ห้าง และพ่อค้าเอกชน 1 คน นายห้างเยอรมัน 3 ห้าง เดนมาร์ก และสวีเดนอีกอย่างละ 1 ห้าง¹⁴⁹ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อ “...คอยระวังตรวจดูแลกระทำให้เกิดประโยชน์ในการค้าขายให้ดีขึ้นทั่วไป...”¹⁵⁰ การดำเนินงานของสมาคมการค้าประจำกรุงเทพฯ นี้ดำเนินงานเพื่อดูแลผลประโยชน์ของพ่อค้ายุโรปเรื่อยมา จนกระทั่งในเดือนกันยายน พ.ศ.2441 ทางสมาคมการค้าประจำกรุงเทพฯ จึงได้รับหมายจากสมาคมการค้าในเมืองสิงคโปร์ว่า

... ที่ประชุมเชมเบอร์ออฟคอมเมอร์ซเมืองสิงคโปร์ ได้ตั้งเดือนเชมเบอร์นี้ [บางกอกเชมเบอร์ออฟคอมเมอร์ซ] เป็นต้นในเรื่องหนึ่งที่ได้บังเกิดขึ้นในเร็ว ๆ นี้

¹⁴⁷ เรื่องเดียวกัน.

¹⁴⁸ เรื่องเดียวกัน.

¹⁴⁹ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 ก ร.5 รล – พศ 21, สารบัญญัตินิติพิเศษเล่ม 21 จ.ศ.1244 – จ.ศ.1245, คำแปลที่ 1335 หนังสือมิตเตอร์เอนสตี ถึงพระเจ้านั่งยาเธอ กรมหลวงเทวะวงษ์วโรประการ ลงวันที่ 7 พฤษภาคม ร.ศ.117.

¹⁵⁰ เรื่องเดียวกัน.

ซึ่งผู้กระทำผิดชัดแท้ได้หลุดปราศจากโทษไป เพราะว่ามีกรบกพร่องอยู่เช่นนี้ ในกฎหมายฝ่ายสยามในปัจจุบันนี้ การทำเทียมสำคัญการค้าขายนี้ก็มักเคยทำอยู่บ่อยๆ นำเสียดายนักให้เป็นอันตรายแก่การค้าขายต่างประเทศทั่วไป ...¹⁵¹

จากข้อความดังกล่าวได้ชี้ให้เห็นว่า เมื่อสมาคมการค้าในสิงคโปร์เห็นว่าพ่อค้าของตนไม่ได้รับความเป็นธรรมทางการค้าจากสยาม ทางสมาคมจะเรียกร้องผ่านมาทางสมาคมการค้าในกรุงเทพฯทันทีเพื่อให้ดำเนินการเพื่อปกป้องผลประโยชน์ทางการค้าของตน ดังเช่นในการเรียกร้องเกี่ยวกับกฎหมายการค้านี้ ซึ่งเมื่อสมาคมการค้าในกรุงเทพฯ ทราบก็ได้แจ้งความมายังรัฐบาลสยาม “... ขอให้รัฐบาลสยามตั้งกคคมาสำหรับการหมายสำคัญของชนที่จะคิดแบบอย่างทำสิ่งต่างๆ ขึ้นใหม่ แล้วถ้ารัฐบาลสยามจะคิดร่างกคคมาป้องกันนั้นแล้ว จะขอให้ผู้หนึ่งไปในที่ประชุมเพื่อจะปรึกษาแลชี้แจงความประสงค์ในการที่จะร่างกคคมานั้นด้วย...”¹⁵²

เมื่อรัฐบาลสยามได้รับทราบข้อเรียกร้องดังกล่าวแล้ว จึงได้รับพิจารณาและต่อมาได้ให้เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมเรียบเรียงพระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า (Trademark) ขึ้น¹⁵³ เพื่อบังคับใช้ต่อไปต่างๆ ที่เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมเองก็เห็นว่า “... จำพวกพ่อค้าต่างประเทศ คงจะมีสิ่งทีเก้ไขต่อความผิดชนิดที่ได้กล่าวไว้นั้นได้ เพราะถ้าได้ฟ้องร้องผู้ใดๆ ขายสิ่งของโดยความอ้างอิงเท็จต่อศาลฝ่ายสยามตามกทแล้ว คาคคเนเปนการแน้ในความทุกเรื่องคงจะมีโทษถึงผู้กระทำผิด...”¹⁵⁴

จากเหตุการณ์ดังกล่าว เห็นได้ว่าการที่สยามยอมปฏิบัติตามข้อเรียกร้องของสมาคมพ่อค้าประจำสิงคโปร์ที่เรียกร้องผ่านมาทางสมาคมพ่อค้าประจำสยามนั้น สยามไม่ได้เห็นว่าการออกกฎหมายดังกล่าวจะมีความจำเป็นเท่าใดนัก เพราะหากพ่อค้าร้องทุกข์ต่อศาลสยาม ผู้ที่ทำผิดย่อมได้รับโทษ แต่การที่สยามยอมร่างกฎหมายเกี่ยวกับเครื่องหมายการค้านี้ ส่วนหนึ่งอาจเป็น

¹⁵¹ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 2.12 / 11, เรื่องจะออกกฎหมายกรรมสิทธิค้าขาย (2 – 20 ต.ค. ร.ศ.117), คำแปลที่ 6969 หนังสือมิสเตอร์ฟินซ์สถานายก ถึงกรมหลวงเทเวศร์วังวรโประการ ลงวันที่ 26 กันยายน ร.ศ.117.

¹⁵² หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 2.12 / 11, เรื่องจะออกกฎหมายกรรมสิทธิค้าขาย (2 – 20 ต.ค. ร.ศ.117), ที่ 265 / 7145 หนังสือกรมหลวงเทเวศร์วังวรโประการ ถึงกรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ ลงวันที่ 2 ตุลาคม ร.ศ.117.

¹⁵³ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5, ต. 2.12 / 11, เรื่องจะออกกฎหมายกรรมสิทธิค้าขาย (2 – 20 ต.ค. ร.ศ.117), คำแปลที่ 7795 หนังสือนายอี.เอช.ฟินซ์ ถึงกรมหลวงเทเวศร์วังวรโประการ ลงวันที่ 20 ตุลาคม ร.ศ.117.

¹⁵⁴ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 2.12 / 11, เรื่องจะออกกฎหมายกรรมสิทธิค้าขาย (2 – 20 ต.ค. ร.ศ.117), คำแปลที่ 7397 หนังสือกรมหลวงเทเวศร์วังวรโประการ ถึงนายอี.เอช.ฟินซ์ ลงวันที่ 8 ตุลาคม ร.ศ.117.

เพราะสัมพันธไมตรีอันดีระหว่างสยามกับสิงคโปร์ที่มีมาและสยามยังคงต้องการรักษาไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางการค้า ซึ่งสยามได้รับประโยชน์จากความสัมพันธดังกล่าวตลอดมา

ในภาพรวมนั้นจะเห็นได้ว่า ตั้งแต่ต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว - ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 นั้น การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์มีการขยายตัวมากขึ้นเป็นลำดับเช่น ในด้านประเภทสินค้าที่นำเข้าจากสิงคโปร์ ซึ่งมีหลากหลายชนิดมากขึ้นกว่าในช่วงหลังการทำ สนธิสัญญาเบาว์ริงในระยะแรก ๆ ส่วนในด้านการส่งออกนั้น สินค้าของสยามที่ส่งออกไปยัง สิงคโปร์ส่วนมากเป็นสินค้าทางการเกษตรและวัตถุดิบต่าง ๆ ซึ่งโดยภาพรวมแล้วมีปริมาณการ ส่งออกเพิ่มมากขึ้นตามลำดับจนถึงช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 รวมทั้งยางพาราได้กลายเป็นสินค้า ส่งออกสำคัญอีกประเภทหนึ่งด้วยนับตั้งแต่ทศวรรษ 2440 นอกจากนี้ยังพบว่าในช่วงระยะเวลา ดังกล่าว บริษัทการค้าทั้งในสยามและสิงคโปร์ได้เข้ามามีบทบาทในการทำการค้ามากขึ้นด้วย ซึ่ง การขยายตัวทางการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ดังกล่าวนี้ นอกจากปัจจัยในเชิงเศรษฐกิจ เช่น ความต้องการสินค้า ความสะดวกในด้านการคมนาคมขนส่งจะมีส่วนทำให้เกิดการขยายตัวแล้ว ส่วนหนึ่งยังเป็นผลสืบเนื่องมาจากความสัมพันธอันดีในทางการเมืองระหว่างสยามกับสิงคโปร์ที่ เกิดขึ้นด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความสัมพันธ์ในระดับผู้นำของทั้งสองฝ่าย ซึ่งช่วยเปิดโอกาสให้ พ่อค้าจากสยามและสิงคโปร์สามารถค้าขายได้สะดวกและขยายการค้าของตนได้มากขึ้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

การขยายตัวทางด้านการลงทุนในกิจการเหมืองแร่ของนักลงทุนสิงคโปร์ตั้งแต่ พ.ศ.2413 - 2457

สำหรับในบทนี้จะศึกษาเกี่ยวกับการขยายตัวทางด้านการลงทุนของนักลงทุนจากสิงคโปร์ในสยาม ซึ่งการขยายตัวทางการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์นั้น ส่วนหนึ่งเป็นการลงทุนโดยตรงของนักลงทุนจากสิงคโปร์ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำเหมืองแร่ดีบุก ซึ่งภายหลังจากที่พ่อค้าจากสิงคโปร์ได้รับซื้อดีบุกจากสยามมาระยะหนึ่งแล้วได้เริ่มมองเห็นว่า ดินแดนทางตอนใต้ของสยามมีความเหมาะสมที่จะเข้ามาลงทุนทำเหมืองแร่ดีบุกด้วยตนเอง ประกอบกับการตั้งโรงถลุงแร่ดีบุกในสิงคโปร์ ทำให้ความต้องการดีบุกมีมากขึ้น นักลงทุนจากสิงคโปร์จึงเริ่มเดินทางเข้ามาลงทุนในสยามและขยายตัวมากขึ้นในระยะต่อมา ซึ่งการขยายตัวดังกล่าวนี้ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยทางการเมืองที่สำคัญคือ การทำสนธิสัญญาฉบับระหว่างสยามกับอังกฤษ พ.ศ.2440 สนธิสัญญาฉบับนี้เป็นการประกันผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของอังกฤษในดินแดนทางใต้ของสยาม จึงเป็นประเด็นน่าสนใจที่จะวิเคราะห์ว่านักลงทุนในบังคับอังกฤษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสิงคโปร์และอาณานิคมใกล้เคียงมีโอกาสทางด้านการลงทุนในสยามเพิ่มมากขึ้นหรือไม่ อย่างไร ภายหลังจากการทำสนธิสัญญาฉบับนี้ รวมทั้งน่าจะศึกษาว่า เหตุใดผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์จึงดำเนินการแทรกแซงเข้ามาในดินแดนทางตอนใต้ของสยาม

การลงทุนทำกิจกรรมเหมืองแร่ของนักลงทุนจากต่างประเทศในสยามนั้น ส่วนมากเป็นการลงทุนทำเหมืองแร่ดีบุก ซึ่งเป็นแร่ที่มีมากในดินแดนทางใต้ของสยาม โดยกลุ่มนักลงทุนจากต่างประเทศกลุ่มหนึ่งที่เข้ามาเป็นจำนวนมาก คือ นักลงทุนจากสเตรตส์ เซดเทิลเมนต์ ทั้งนี้เพราะเป็นนักลงทุนจากเขตที่อยู่ใกล้กับดินแดนทางใต้ของสยาม สามารถเดินทางเข้ามาประกอบกิจการได้สะดวก ประกอบกับเป็นกลุ่มที่มีความสนใจในกิจการด้านเหมืองแร่อยู่แล้ว ดังนั้นนักลงทุนจากเขตดังกล่าวจึงเข้ามาลงทุนมากขึ้นตามลำดับ

สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับการเข้ามาลงทุนทำเหมืองแร่ดีบุกของนักลงทุนจากต่างประเทศเท่าที่ผ่านมานั้นยังคงเน้นศึกษาการลงทุนทำเหมืองแร่ดีบุกในเขตชายฝั่งตะวันตกของสยาม เช่น ตะกั่วป่า พังงา ภูเก็ต และไทรบุรี ซึ่งเป็นเขตที่นักลงทุนจากปีนังเข้ามาลงทุนเป็นจำนวนมาก นักลงทุนจากต่างประเทศที่เข้ามาลงทุนทำเหมืองแร่ดีบุกในสยามจึงยังเป็นนักลงทุนจากปีนัง ดังปรากฏสถิติการเข้ามาลงทุนดังนี้

ตารางที่ 28 แสดงรายชื่อนักลงทุนจากปีแรกที่เข้ามาขออนุญาตตรวจแร่และทำเหมืองแร่ดีบุก
ระหว่างทศวรรษ 2440 – พ.ศ.2454

ร.ศ.	ผู้ขอ	สังกัด	บริเวณ / เมืองที่ขอทำการ
120	John Armstrong	อังกฤษ	เมืองรามันห์
121	เอ. เอ็ม. แอนโตนี	อังกฤษ	เมืองสตูล
121	David Graham	อังกฤษ	เมืองสตูล เมืองกบึงปาสู
121	Malcolm Duncan	อังกฤษ	เมืองภูเก็ต
122	มิสเตอร์แอสเลน วิลสัน	อังกฤษ	เมืองไทรบุรี
122	C. V. Stephen	อังกฤษ	เมืองไทรบุรี
122	กัปตัน ดี. เฮกกี	อังกฤษ	เมืองตะกั่วป่า
122	เอช. บี. ปรีชชาด	อังกฤษ	เมืองไทรบุรี
122	บริษัทารันจันไฮดรอลิก (Karangan Hydraulic)	อังกฤษ	ตำบลควาลามูดา เมืองไทรบุรี
122	จินหลิมเอียว	อังกฤษ	ตำบลโคร เมืองไทรบุรี
123	John Armstrong	อังกฤษ	ตำบลคัวะ เมืองรามันห์ (คนละแห่ง กับครั้งร.ศ. 120)
123	Malcolm Duncan	อังกฤษ	เมืองพังงา เมืองระนอง เมืองตะกั่วป่า
123	David Graham	อังกฤษ	อำเภอภูเกตุ เมืองไทรบุรี
123	Giovanni Batista Cerruti	อิตาลี	ตำบลควาลามูดา เมืองไทรบุรี เมืองระแงะ
123	บริษัทารันจันไฮดรอลิก	อังกฤษ	ตำบลการันจัน ตำบลเอลโลस्ता ตำบลกะบึงปาโชะ เมืองไทรบุรี
123	Henry Alfred Newbronner	อังกฤษ	ตำบลกุลิม ตำบลเกรียน เมืองไทรบุรี
123	Herman Neefe	เยอรมัน	ตำบลเกรียน เมืองไทรบุรี
123	มิสเตอร์เอคอลลีฟิส	เยอรมัน	ตำบลปูโล เมืองไทรบุรี
123	The Singkep Tin Maatschappy , Co.	ฮอลันดา	ตำบลบ้านนึม เมืองพังงา
124	Giovanni Batista Cerruti	อิตาลี	ตำบลสะยง เมืองไทรบุรี
124	John Pickenpack	เยอรมัน	ตำบลเกรียน เมืองไทรบุรี
125	David Brown	อังกฤษ	เมืองรามันห์

ตารางที่ 28 แสดงรายชื่อนักลงทุนจากปีนังที่เข้ามาขออนุญาตตรวจแร่และทำเหมืองแร่ดีบุก
ระหว่าง ทศวรรษ 2440 – พ.ศ.2454 (ต่อ)

ร.ศ.	ผู้ขอ	สังกัด	บริเวณ / เมืองที่ขอทำการ
125	Robert Ross Clunis	อังกฤษ	เมืองภูเก็ต
125	Willam Hamilton	อังกฤษ	ตำบลควาลามุดา เมืองไทรบุรี
125	A. G. Resasco	อิตาลี	เมืองยะลา
125	บริษัทกรันนังไฮดรอลิก	อังกฤษ	ตำบลกุลิม เมืองไทรบุรี
126	A. G. Resasco	อิตาลี	เมืองรามันท์ เมืองระแงะ
126	จินโลเบงกวง	อังกฤษ	อำเภอเบตง เมืองรามันท์
128	จินกวางเบงลี	อังกฤษ	เมืองภูเก็ต
129	จอห์น เฮวาค ปาย	อังกฤษ	เมืองพังงา
129	จินอองเบียนเซียง	อังกฤษ	เมืองภูเก็ต เมืองพังงา
130	จินวองปักออน	อังกฤษ	เมืองสงขลา

ดัดแปลงเป็นตารางจาก : หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ. 6.1 / 37, ใบบ่อและพระกระแสเรื่องขอพระบรมราชานุญาตตรวจบ่อแร่และทำบ่อแร่ต่าง ๆ (14 ก.ย. ร.ศ.123 – 22 มิ.ย. ร.ศ.125); หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ. 6.3 (1 – 32) เล่ม 1, กรมราชโลหกิจและภูมิวิทยา (ขออนุญาตตรวจหาแร่) (ร.ศ.108 – 128); หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ. 6.3 (33 - 62) เล่ม 2, กรมราชโลหกิจและภูมิวิทยา (ขออนุญาตตรวจหาแร่) (ร.ศ.123 - 129); หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ. 6.5 (1 – 106), กรมราชโลหกิจและภูมิวิทยา (ขออนุญาตตรวจหาแร่) (ร.ศ. 108 – 129); หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 กษ. 6.3 (1 – 71), กรมราชโลหกิจ (ชาวต่างประเทศขอตรวจและทำบ่อแร่) (พ.ศ. 2453 – 2468). และ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 กษ. 6.4 (1 – 40), กรมราชโลหกิจ (ชาวจีนขอตรวจและทำบ่อแร่) (พ.ศ.2454 – 2468).

จากตารางสถิติดังกล่าวได้ชี้ให้เห็นว่า ในช่วงระหว่างทศวรรษ 2440 – ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 มีนักลงทุนและบริษัทจากปีนังทั้งที่เป็นชาวจีนและยุโรปเดินทางเข้ามาลงทุนทำเหมืองแร่ดีบุกในดินแดนทางตอนใต้ของสยามอย่างต่อเนื่อง ซึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่ที่นิยมเข้ามาลงทุนคือ พื้นที่ทางฝั่งตะวันตก เช่น ระนอง ตะกั่วป่า พังงา ภูเก็ต สตูล และไทรบุรี จะมีกลุ่มนักลงทุนจากปีนังเพียงไม่กี่รายที่เข้าไปลงทุนทางฝั่งตะวันออก เช่น สงขลา รามันท์ อย่างไรก็ตามแม้ว่านักลงทุนจากปีนังจะไม่นิยมเข้าไปลงทุนทำเหมืองแร่ดีบุกในพื้นที่ทางฝั่งตะวันออก แต่ยังคงปรากฏว่ามีนักลงทุนกลุ่มหนึ่งที่เข้ามามีบทบาทในการทำเหมืองแร่ดีบุกในเขตดังกล่าวคือ นักลงทุนจากสิงคโปร์ ดังปรากฏสถิติดังนี้

ตารางที่ 29 แสดงรายชื่อนักลงทุนจากสิงคโปร์ที่เข้ามาขออนุญาตตรวจแร่และทำเหมืองแร่
ระหว่างทศวรรษ 2440 – พ.ศ.2453

ร.ศ.	ผู้ขอ	สังกัด	บริเวณ / เมืองที่ขอทำการ
123	Mr. James Dashwood Saunders	อังกฤษ	เมืองรามันท์ เมืองยะลา
124	มิสเตอร์บี พี แมลีนิน (Mr. B.P. Maligin)	รัสเซีย	เมืองนครศรีธรรมราช เมืองชุมพร
125	มิสเตอร์เอ.เอ. เฮงเกลอ (A.A. Henggeler)	สวิส	เมืองระแงะ เมืองรามันท์
125	Mr. J.A. Corbett	อังกฤษ	เมืองไชยา
125	Guthrie & Co. Limited	อังกฤษ	เมืองยะลา เมืองรามันท์
125	มิสเตอร์เฮซ ซี เอห์เรนเฟิลซ์ (H.C. Ehrenfels)	อเมริกัน	เมืองระนอง
125	จिनกอฟีซุน	อังกฤษ	เมืองนครศรีธรรมราช
125	Mr. Frank Wilson Barker	อังกฤษ	ตำบลอาโลสะตา เมืองไทรบุรี
125	Mr. James Dashwood Saunders	อังกฤษ	ตำบลถ้ำทะเล เมืองยะลา ตำบล บ้านนาทอง เมืองสงขลา
126	จินซิดเตียงหลิม	อังกฤษ	เมืองภูเก็ต
126	Mr. Stuart Bernard Greensill	อังกฤษ	อำเภอเบตง เมืองรามันท์
126	หลวงพิพิธพานิชการ (ชาวจีน)	อังกฤษ	เมืองยะลา เมืองรามันท์ เมืองภูเก็ต
126	Mr. James Dashwood Saunders	อังกฤษ	เมืองสงขลา
126	จินลิ้มองหลาย	อังกฤษ	เมืองตะกั่วป่า เมืองระนอง
128	หลวงพิพิธพานิชการ	อังกฤษ	ตำบลอ่าวสะบ้า , ตำบลอ่าวท่าเรือ เมืองภูเก็ต เมืองตะกั่วป่า
129	หลวงพิพิธพานิชการ	อังกฤษ	เมืองนครศรีธรรมราช
129	จिनกอฟีซุน	อังกฤษ	เมืองตะกั่วป่า เมืองภูเก็ต

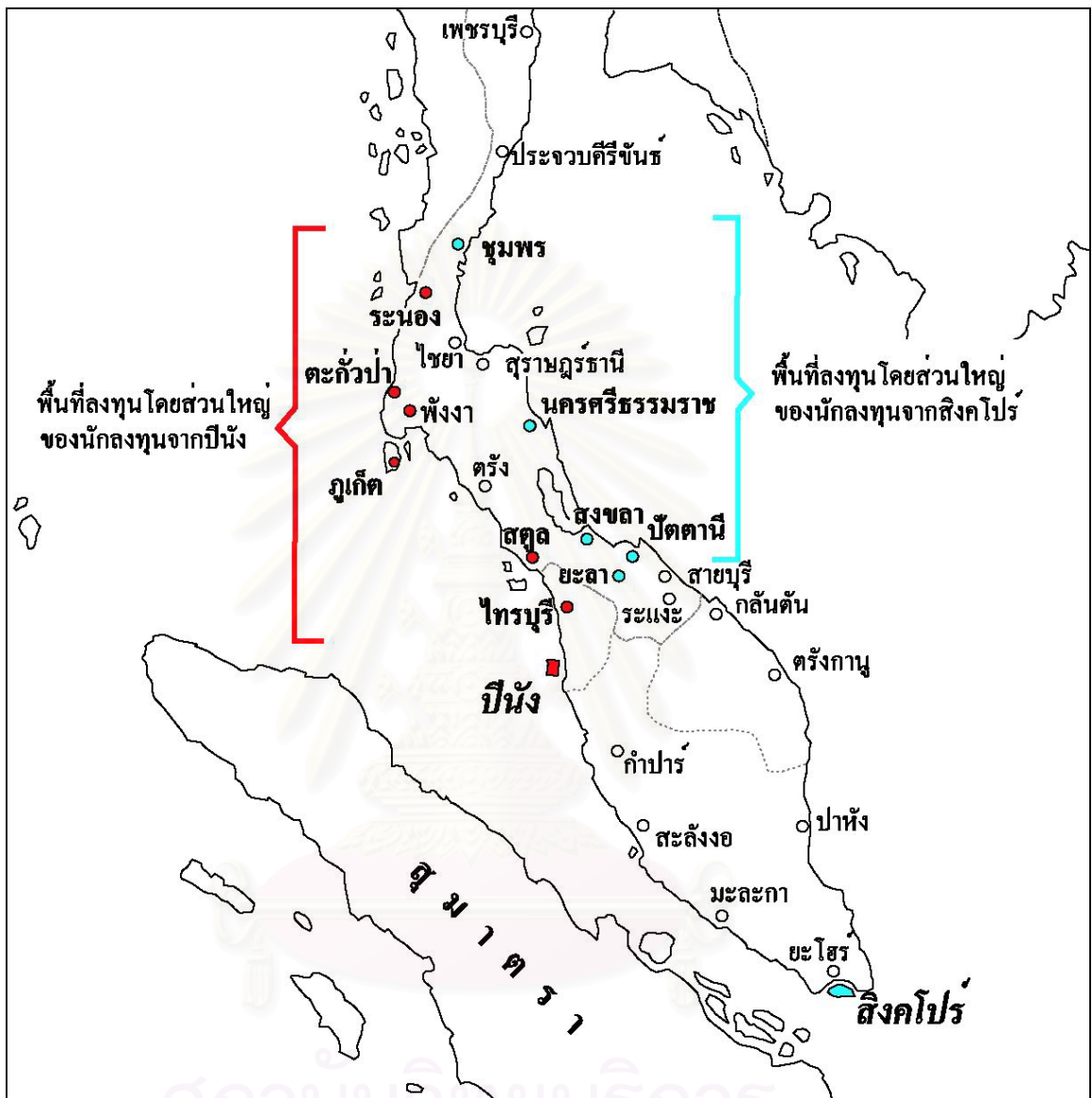
ดัดแปลงเป็นตารางจาก: หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ. 6.1 / 37, ใบย่อและพระราชกระแสเรื่องขอ
พระบรมราชานุญาตตรวจบ่อแร่และทำบ่อแร่ต่าง ๆ (14 ก.ย. ร.ศ.123 – มิ.ย. ร.ศ.125); หจข. เอกสาร
รัชกาลที่ 5 กษ. 6.3 (1 – 32) เล่ม 1, กรมราชโลหกิจและภูมิวิทยา (ขออนุญาตตรวจหาแร่) (ร.ศ. 108

– 128); หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ 6.5 (1–106), กรมราชโลหกิจและภูมิวิทยา (ขออนุญาตตรวจหาแร่) (ร.ศ.108 – 129) และ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ 6.8 (1–13), กรมราชโลหกิจและภูมิวิทยา (แร่อื่น ๆ) (ร.ศ. 114 – 129).

จากตารางสถิติดังกล่าวจะพบว่า ในช่วงระยะเวลาเดียวกันกับที่นักลงทุนจากปีนังเข้ามาลงทุนประกอบกิจการเหมืองแร่ดีบุกในสยาม นักลงทุนอีกกลุ่มหนึ่งที่เข้ามาคือ นักลงทุนจากสิงคโปร์ แต่พื้นที่ที่นักลงทุนทั้งสองกลุ่มนิยมเข้ามาประกอบกิจการเกี่ยวกับกิจการเหมืองแร่ดีบุกนั้นจะแตกต่างกันคือ นักลงทุนจากสิงคโปร์ส่วนใหญ่จะเข้ามาประกอบกิจการในพื้นที่ตอนใต้ของสยามฝั่งตะวันออก เช่น นครศรีธรรมราช สงขลา และหัวเมืองมลายูในปกครองสยาม จะมีนักลงทุนเพียงบางส่วนที่เข้าไปลงทุนทางฝั่งตะวันตกซึ่งเป็นเขตเดียวกับนักลงทุนจากปีนัง

จากการเปรียบเทียบเกี่ยวกับการเข้ามาลงทุนในกิจการเหมืองแร่ดีบุกของนักลงทุนจากปีนังและสิงคโปร์นั้น แม้ว่าในการศึกษาที่ผ่านมาจะพบว่า กลุ่มนักลงทุนจากปีนังเป็นกลุ่มนักลงทุนที่มีบทบาทมากในด้านการทำเหมืองแร่ดีบุกของสยาม¹ แต่เมื่อเปรียบเทียบการเข้ามาลงทุนของนักลงทุนจากปีนังกับจำนวนพื้นที่ที่เป็นแหล่งลงทุนของนักลงทุนจากสิงคโปร์จะพบว่า นักลงทุนจากสิงคโปร์เองก็เข้ามามีบทบาทในด้านกิจการเหมืองแร่ดีบุกในสยามเช่นกัน แม้ว่าในภาพรวมแล้วจะไม่มากเท่ากับนักลงทุนจากปีนังก็ตาม นอกจากนี้เมื่อพิจารณาในเชิงพื้นที่ยังพบว่า ในเขตหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออกนั้น เท่าที่สำรวจหลักฐานปรากฏว่า นักลงทุนจากสิงคโปร์เข้ามาลงทุนเป็นจำนวนมากกว่านักลงทุนจากปีนังด้วย ดังนั้นนักลงทุนจากสิงคโปร์จึงมีบทบาทในการทำเหมืองแร่ในสยามเช่นกัน ซึ่งในบทนี้จะทำการศึกษาเกี่ยวกับการลงทุนทำเหมืองแร่ดีบุกของนักลงทุนจากสิงคโปร์ในช่วงพ.ศ.2413 – ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 โดยศึกษาวิเคราะห์ถึงปัจจัยต่างๆ ที่มีส่วนเกื้อหนุนให้นักลงทุนจากสิงคโปร์เริ่มเข้ามาประกอบกิจการเหมืองแร่ในสยามและปัจจัยที่ส่งผลให้การลงทุนด้านเหมืองแร่ขยายตัวมากขึ้นตลอดระยะเวลาดังกล่าว โดยมุ่งเน้นที่ปัจจัยทางการเมืองที่มีส่วนในการผลักดันให้เกิดการขยายตัว

¹พรณี อวนสกุล, “กิจการเหมืองแร่ดีบุกกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภาคใต้ประเทศไทยพ.ศ.2411 – 2474,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522), หน้า 129 และ 177.

ภาพที่ 2 แผนที่แสดงเขตที่นักลงทุนจากสิงคโปร์และปิ้งโดยส่วนใหญ่เข้ามาลงทุนทำกิจการ
เหมืองแร่ดีบุกในสยาม ช่วงทศวรรษ 2440 - พ.ศ.2457

ที่มา: ทองใบ แดงน้อย, แผนที่ภูมิศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2547),
หน้า 37 และ 39.

1. การลงทุนทำเหมืองแร่ดีบุกของนักลงทุนจากสิงคโปร์ในระยะแรก พ.ศ.2413 – ทศวรรษ 2430

การทำเหมืองแร่ดีบุกเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สำคัญในดินแดนทางใต้ของสยาม แต่ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์นั้น ผู้ที่มีบทบาทในด้านการประกอบกิจการเหมืองแร่ยังคงเป็นกลุ่มเจ้าเมืองทางใต้ นักลงทุนจากสิงคโปร์ทั้งชาวจีนและชาวยุโรปนั้นยังไม่มีส่วนร่วมในการประกอบกิจการเหมืองแร่ดีบุกมากนัก ส่วนหนึ่งเป็นเพราะนักลงทุนจากสิงคโปร์ยังนิยมเข้าไปลงทุนทำเหมืองแร่ในรัฐมาเลย์ ซึ่งเป็นเขตที่เปิดโอกาสทางด้านการลงทุนให้กับตนมากกว่าและมีแร่ดีบุกอุดมสมบูรณ์มาก² เช่น ในรัฐเปรัก (Perak) สลังงอร์ (Selangor) ปาหัง (Pahang) และเนกรีเซมบิลัน (Negri Sembilan) นอกจากนี้ ด้วยระบบเศรษฐกิจของสยามที่ยังไม่เปิดรับการลงทุนของนักลงทุนจากต่างชาติในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ทำให้นักลงทุนและบริษัทจากสิงคโปร์ไม่นิยมเข้ามาทำเหมืองแร่ในสยาม จนกระทั่งถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ปรากฏหลักฐานการเข้ามาลงทุนทำเหมืองแร่ของนักลงทุนและบริษัทจากสิงคโปร์

การขอสัมปทานทำเหมืองแร่ของนักลงทุนจากสิงคโปร์ในระยะเริ่มแรกนี้ปรากฏหลักฐานว่า รัฐบาลสยามเริ่มอนุญาตให้บริษัทเหมืองแร่จากสิงคโปร์เข้ามารับสัมปทานทำเหมืองแร่บ้างแล้วใน พ.ศ.2415 ดังในจดหมายของ เซอร์ โทมัส จอร์จ น็อกซ์ (Sir Thomas George Knox) ที่มีไปถึงเอิร์ลเกรนวิลล์ (Earl Granville) รัฐมนตรีกระทรวงต่างประเทศอังกฤษในขณะนั้น ความว่า

... ขอรายงานว่า การให้สัมปทานแก่ชาวต่างชาติให้ไปดำเนินการทำเหมืองแร่ในประเทศสยามเป็นครั้งแรกได้อนุมัติให้แก่บริษัทอังกฤษซึ่งตั้งในสิงคโปร์ เหมืองนี้ถูกเสนอให้ขุดแร่ตะกั่วประกอบกำมะถัน (galena) บริเวณ Jalor และ Raman เมืองเล็ก ๆ ในแหลมมลายู แร่ตะกั่วนี้กล่าวกันว่ามีความร่ำรวยอยู่มาก

เนื่องจากข้าพเจ้ามีเหตุผลที่จะเชื่อว่า ประเทศสยามเป็นถิ่นกำเนิดของพวกแร่จำนวนมาก ข้าพเจ้าจึงได้กระตุ้นเตือนรัฐบาลนี้ถึงความเหมาะสมที่จะร่าง

² เอน. เจ. ไรอัน, การสร้างชาติมาเลเซียและสิงคโปร์ (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2526), หน้า

กฎหมายสำหรับผู้ขอสัมปทานทำเหมืองแร่ตลอดทั้งระยะเวลา ซึ่งพวกเขาจะ
ได้รับอนุญาต...³

จากข้อความดังกล่าวแม้จะไม่ใช่การให้อนุญาตในการทำเหมืองแร่ดิบก็ตาม แต่ก็ได้
แสดงให้เห็นถึงจุดเริ่มต้นของการเข้ามาของนักลงทุนและบริษัทจากสิงคโปร์ ซึ่งเริ่มให้ความสนใจ
และเข้ามาลงทุนทำเหมืองแร่ในสยามในช่วงต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
โดยปัจจัยสำคัญหลักที่มีส่วนผลักดันให้นักลงทุนและบริษัทจากสิงคโปร์เริ่มเข้ามาทำเหมืองแร่ใน
สยามประการแรกคือ ความอุดมสมบูรณ์ของแร่ธาตุต่างๆ ในสยาม ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญ
ประการหนึ่งที่มีส่วนผลักดันให้นักลงทุนและบริษัทจากสิงคโปร์เข้ามาขอสัมปทานในสยาม
โดยเฉพาะอย่างยิ่งในดินแดนทางตอนใต้ของสยามและหัวเมืองประเทศราชทางใต้ในคาบสมุทร
มลายู ซึ่งเป็นแหล่งที่มีแร่ธาตุต่างๆ อุดมสมบูรณ์ เช่น ดีบุก ทองคำ วุลแฟรม⁴

ปัจจัยผลักดันประการที่ 2 คือ ความต้องการดิบของตลาดโลกที่มีมากขึ้น ซึ่งความ
ต้องการแร่ดิบของตลาดโลกที่มีเพิ่มมากขึ้นนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมที่
เกิดขึ้นในยุโรป ทำให้ความต้องการใช้ดีบุกเป็นวัตถุดิบในโรงงานอุตสาหกรรมมีมากขึ้น เช่น ใน
โรงงานอุตสาหกรรมอาหารกระป๋อง ซึ่งเป็นสินค้าที่เป็นที่นิยมในยุโรปนับตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ
2400 ซึ่งความนิยมบริโภคอาหารกระป๋องนี้ส่งผลให้ความต้องการดิบมาใช้เพื่อชุบภายในกระป๋อง
ใส่อาหารเพื่อถนอมสนิมจึงมีมากขึ้น⁵ นอกจากนี้ในโรงงานอุตสาหกรรมที่เกี่ยวกับเหล็กต่างๆ ก็
ต้องการดิบเพื่อนำไปใช้ในการผลิตเช่นกัน ดังนั้นดีบุกจึงเป็นที่ต้องการมาก นักลงทุนและบริษัท
จากสิงคโปร์จึงเริ่มเข้ามาขอสัมปทานทำเหมืองแร่ดิบในสยามมากขึ้นเพื่อนำดิบออกไปจำหน่าย
ต่อในยุโรปและอเมริกา

ปัจจัยประการสุดท้ายที่มีส่วนผลักดันให้นักลงทุนสิงคโปร์เข้ามาลงทุนในสยามคือ การตั้ง
โรงงานถลุงแร่ในสิงคโปร์ การตั้งโรงงานถลุงแร่ดิบแบบสมัยใหม่ในสิงคโปร์เริ่มขึ้นในช่วงปลาย

³“หนังสือ โทมัส จอร์จ น็อกซ์ ถึง เอิร์ล แกรนวิลล์ ลงวันที่ 15 กรกฎาคม ค.ศ.1872,” ใน บันทึกสัมพันธ
ภาพระหว่างประเทศสยามกับนานาประเทศ เล่มที่ 33-35 (ค.ศ.1871-1872), แปลโดย สมศรี เอี่ยมธรรม
(กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2539), หน้า 138.

⁴หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ 6.1 / 4, เรื่องเหมืองแร่ต่างๆ ทางเมืองรามัญ (24 ม.ค. ร.ศ.111), ที่ 104 /
12311 จดหมายเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ ถึงพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นพิทย
ลาภฤทธิธาดา เสนาบดีกระทรวงมหราธร ลงวันที่ 28 ตุลาคม ร.ศ. 112.

⁵พรณี อวนสกุล, “กิจการเหมืองแร่ดิบกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภาคใต้ประเทศไทย พ.ศ. 2411-
2474,” หน้า 71-72. และ เอน. เจ. ไรอัน, การสร้างชาติมาเลเซียและสิงคโปร์, หน้า 124.

ทศวรรษ 2430 โดยใน พ.ศ.2439 (ค.ศ.1896) บริษัท Sword and Mohlinghaus (ต่อมาใน พ.ศ.2440 เปลี่ยนชื่อเป็น The Straits Trading Company) ได้ตั้งโรงถลุงแร่ดีบุกที่ Pulau Brani เกาะซึ่งตั้งอยู่บริเวณทางเข้าอ่าวสิงคโปร์ (Singapore Harbour)⁶ บริษัทสเตรตส์เทรดดิ้งนี้เป็นบริษัทใหญ่แห่งหนึ่ง ที่ดำเนินกิจการโดยเข้าไปตั้งห้างรับซื้อสินแร่ดีบุกจากรัฐต่างๆ ในคาบสมุทรมลายูซึ่งเป็นบริเวณที่มีการทำเหมืองเป็นจำนวนมาก เช่น สลังงอร์ เประ สุโหลงอุจง (Sungei Ujong) จากนั้นบริษัทจะนำสินแร่ดีบุกมาลущที่สิงคโปร์และส่งขายต่อยังต่างประเทศ ซึ่งตลาดสำคัญที่รับซื้อดีบุกจากสิงคโปร์คือ ยุโรปและออสเตรเลีย⁷ การตั้งโรงงานถลุงแร่ดีบุกนี้เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีส่วนผลักดันให้นักลงทุนจากสิงคโปร์เริ่มเข้ามาลงทุนทำเหมืองแร่ดีบุกในสยาม เนื่องจากการตั้งโรงถลุงแร่ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าสิงคโปร์มีความต้องการสินแร่ดีบุกเพื่อมาป้อนโรงงานถลุงแร่ ดังนั้นหากนักลงทุนจากสิงคโปร์จะเดินทางเข้ามาลงทุนทำเหมืองแร่ในสยามเพื่อหาสินแร่ดีบุกไปป้อนโรงถลุงแร่ก็จะเป็นสิ่งที่ทำประโยชน์ให้อย่างมากและไม่ต้องประสบปัญหาในด้านการหาตลาดรองรับสินค้าที่ผลิตด้วย

ปัจจัยทั้ง 3 ประการดังกล่าวมีส่วนส่งเสริมให้นักลงทุนและบริษัทจากสิงคโปร์เริ่มเข้ามาลงทุนทำเหมืองแร่ในสยาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2430 ซึ่งปรากฏว่ามีนักลงทุนและบริษัทจากสิงคโปร์เข้ามาขอสัมปทานทำเหมืองแร่ในสยามมากขึ้น นักลงทุนและบริษัทเหล่านี้มักให้ความสนใจลงทุนทำเหมืองแร่ดีบุกในดินแดนทางใต้ของสยาม เช่น ที่เมืองกลันตันปรากฏว่า “...เวลานี้ [ร.ศ.108 – พ.ศ.2432] เปรนที่ทราบทั่วกันว่าความคิดของชาวยุโรปทั้งหลาย มีคนที่อยู่ในสิงคโปร์เป็นต้น พวกกันมาทางเมืองกลันตันของไทยเป็นอันแรงกล้า ด้วยหมายว่าจะได้รับอนุญาตที่จะทำการบ่อแร่ทองคำ กับแร่อื่นๆ ซึ่งจะเน่ามีอยู่ในเมืองนั้น...”⁸

การเข้ามาขอสัมปทานทำเหมืองแร่ของนักลงทุนและบริษัทจากสิงคโปร์ในช่วงทศวรรษ 2430 มีทั้งชาวยุโรป จีน และแขก ซึ่งส่วนมากนิยมเข้ามาขอสัมปทานทำเหมืองแร่ดีบุก โดยในส่วนของนักลงทุนเอกชนรายย่อยที่เข้ามา เช่น นายชาร์ลส์ ดันลอป (Mr.Charles Dunlop) พ่อค้าอังกฤษที่ทำการค้าอยู่ในสิงคโปร์ ได้เข้ามาขอสัมปทานทำเหมืองแร่ดีบุกในแขวงเมืองปะลิส โดยได้ทำสัญญากับพระสุนทรราชา ผู้ช่วยราชการเมืองปะลิส ในวันที่ 27 กันยายน ร.ศ.108

⁶Robert L. Jarman, editor, *Annual Reports of the Straits Settlements 1855 – 1941* vol. 5 1907 - 1907, p. 80. and Chiang Hai Ding, *A history of Straits Settlements foreign trade 1870 – 1915*, p. 109.

⁷Robert L. Jarman, editor, *Annual Reports of the Straits Settlements 1855 – 1941* vol. 4 1892–1900, p. 603.

⁸หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ 6.3/3, เรื่องมิสเตอร์โคเฮน (Mr.M.B. Cohen) ขออนุญาตทำบ่อแร่เมืองกลันตัน (14 ม.ค. ร.ศ.108–13 ต.ค. ร.ศ.109), คำแปลที่ 13526 หนังสือ Mr.Henry Noeman ถึงกรมหลวงเทเวศร์ วโรปกรณ์ ลงวันที่ 14 มกราคม ร.ศ.108.

(พ.ศ.2432)⁹ แต่ต่อมาปรากฏว่าสยามได้ขอยกเลิกสัญญาดังกล่าว เนื่องจากนายตันลอปไม่ทำตามข้อตกลงในสัญญา¹⁰ ในปีเดียวกันนี้ สยามยังอนุญาตให้นายจอห์น ฟิชเชอร์ (Mr. John Fisher) พ่อค้าอังกฤษในสิงคโปร์ เข้ามาทำเหมืองแร่ดีบุกในเมืองยะลาและรามัญด้วย¹¹ ซึ่งนายฟิชเชอร์ได้ดำเนินการทำเหมืองแร่โดย “...ตั้งกำปนีขุดแร่ดีบุกเป็นหลายปี [แต่] ภายหลังทำการไม่ตลอดต้องยกอำนาจและผลประโยชน์ เครื่องจักรขายเลหลังทั้งหมด ...”¹² ส่วนนักลงทุนชาวจีนรายย่อยที่เข้ามาขอสัมปทานทำเหมืองแร่ในสยาม เช่น นายองโอบะกุด ชาวจีนในสิงคโปร์ที่เข้ามาขอสัมปทานทำเหมืองแร่ดีบุกใน พ.ศ.2433¹³

นอกจากการเข้ามาของนักลงทุนรายย่อยแล้ว ยังมีนักลงทุนจากสิงคโปร์บางส่วนเข้ามาในรูปแบบของการรวมกลุ่มและห้างร้าน เช่น กำปนีทำแร่เมืองปัตตานี ซึ่งบริษัทนี้มีพ่อค้าจากสิงคโปร์เข้าร่วมหุ้นด้วยส่วนหนึ่ง นอกนั้นเป็นพ่อค้าจากลอนดอน¹⁴ บริษัทดังกล่าวเข้ามาขออนุญาตทำเหมืองแร่ดีบุกในปัตตานี กลันตันและตรังกานูใน พ.ศ.2432 ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งที่เข้ามาคือ กลุ่มของเจมมัทบินอาลี ซึ่งรวมกลุ่มกับพ่อค้าอีก 6 คนในสิงคโปร์ เพื่อเข้ามาขออนุญาตทำเหมืองดีบุกในเมืองพัทลุงใน พ.ศ.2433¹⁵

⁹ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ 6.5 / 1, เรื่องบ่อแร่เมืองปลิศที่มีสเตอร์ตันลอปขอทำ (15 พ.ค.–5 ก.พ. ร.ศ.109), ส,ร, 71 หนังสือท่านเจ้าพระยาอรรคมหาเสนาบดีอภัยพิริยรา ถึงพระยาวิเศษสงคราม ลงวันที่ 3 ตุลาคม ร.ศ.108.

¹⁰ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ 6.1 / 38, รัฐบาลบอกเลิกสัญญาบ่อแร่เมืองปลิศรายมีสเตอร์ตันลอป (17 เม.ย.–29 มิ.ย. ร.ศ.124), ที่ 4 / 19 หนังสือกรมราชโลหกิจ ลงวันที่ 17 เมษายน ร.ศ.124.

¹¹ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ 6.1 / 3, เบ็จเสร็จกรมแร่ (รวมหลายเรื่อง) ร.ศ.110 (1 ม.ค. ร.ศ.110 - 11 พ.ค. ร.ศ.118), ที่ 3094 หนังสือพระยาอนุกุลสยามกิจอุปนิทสิตสยามรัฐ กราบบังคมทูลฯพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 19 ธันวาคม ร.ศ.108.

¹² เรื่องเดียวกัน.

¹³ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ 6.4 / 3, หนังสือราชการปี 109 เรื่องขออนุญาตทำบ่อแร่ต่างๆ ในพระราชอาณาเขตสยาม และขอรับผูกขาดซื้อแร่ต่างๆ (30 ม.ค. ร.ศ.108 – 24 ม.ค. ร.ศ.111), หนังสือเจ้าพระพิไชยภูเบศรณเรนทรภักดีฯ ถึงเจ้าพระยาอรรคมหาเสนาบดีอภัยพิริยภกรภาพุ สมุหกลาโหม ลงวันที่ 23 พฤศจิกายน ร.ศ.109.

¹⁴ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ 6.3 / 1, ชาวต่างประเทศขอตรวจแร่ (26 เม.ย. – 23 ธ.ค. ร.ศ. 108), คำแปลที่ 11464 หนังสือ เอ เอฟ ปิกเกอร์ริง (J.F. Pickering) กราบบังคมทูลฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 28 พฤศจิกายน ร.ศ.108.

¹⁵ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ 6.4 / 3, หนังสือราชการปี 109 เรื่องขออนุญาตทำบ่อแร่ต่างๆ ในพระราชอาณาเขตสยาม และขอรับผูกขาดซื้อแร่ต่างๆ (30 ม.ค. ร.ศ.108 – 24 ม.ค. ร.ศ.111), หนังสือพระยาอนุกุลสยามกิจฯ

จากรายละเอียดเกี่ยวกับผู้เข้ามาขอสัมปทานดังกล่าวจะพบว่า นับตั้งแต่ต้นรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว - ประมาณทศวรรษ 2430 นักลงทุนและบริษัทจาก สิงคโปร์ยังเข้ามาขออนุญาตทำเหมืองแร่เพียงไม่กี่รายและนักลงทุนบางรายก็ดำเนินกิจการได้เพียง ระยะสั้น ๆ ทั้งนี้เนื่องจากสาเหตุประการแรกคือ การขออนุญาตทำเหมืองแร่ของสยามยังไม่มี ระเบียบแบบแผน เนื่องจากในช่วงต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงประมาณ กลางทศวรรษ 2430 นั้น รัฐบาลสยามยังไม่ได้วางระบบการขออนุญาตทำเหมืองแร่อย่างชัดเจน อำนาจในการให้สัมปทานยังอยู่ที่เจ้าเมือง¹⁶ จึงปรากฏว่านักลงทุนและบริษัทจากสิงคโปร์ที่เข้ามา ขอสัมปทานทำเหมืองแร่ยังคงใช้วิธีต่างๆ กัน เช่น แจกความประสงค์ผ่านมาทางกงสุลสยามประจำ สิงคโปร์ ขออนุญาตกับเจ้าเมืองที่ตนต้องการจะไปลงทุน หรือขอกับรัฐบาลสยามโดยตรง ซึ่งการ ขออนุญาตทำเหมืองแร่ที่ไม่มีระเบียบแบบแผนดังกล่าวนี้อาจทำให้เกิดปัญหาการให้อนุญาตทำ เหมืองแร่บนที่ดินซ้ำซ้อนกันได้ อีกทั้งยังไม่มีการทำหลักฐานแสดงความเป็นเจ้าของที่ดินที่ชัดเจน ดังนั้นพ่อค้านักลงทุนจากสิงคโปร์จึงไม่นิยมเข้ามาทำเหมืองในสยามมากนัก ต่างกับในหัวเมือง มลายูที่เป็นเขตอาณานิคมของอังกฤษที่มีระเบียบแบบแผนดีกว่า ดังรายงานเกี่ยวกับการทำเหมือง แร่ในสยามว่า “...การทำเหมืองในหัวเมืองฝ่ายทะเลตะวันตกทุกวันนี้ ไม่สู้จะเจริญทันเหมือนกับ เมืองที่เปนกอลลอนีอังกฤษคือ เมืองลารุต เมืองกลางอ แลหัวเมืองอื่น ๆ นั้น ข้าพระพุทธเจ้าได้ ตรวจทราบเหตุซึ่งเปนการไม่เรียบร้อยหลายอย่าง เพราะธรรมเนียมในหัวเมืองฝ่ายสยาม ยังไม่ได้ จัดลงเปนแบบอย่าง...”¹⁷ ดังนั้นจึงปรากฏว่า นักลงทุนจากสิงคโปร์จะนิยมไปลงทุนทำเหมืองแร่ ดิบุกในหัวเมืองมลายูที่เป็นอาณานิคมของอังกฤษมากกว่า

สาเหตุประการที่ 2 คือ ปัญหาในการเก็บภาษีการทำเหมืองแร่ของสยาม ในการเข้ามา ประกอบกิจการเหมืองแร่ของนักลงทุนจากสิงคโปร์ในสยามนั้นต้องประสบปัญหาเกี่ยวกับ ค่าใช้จ่าย 2 ประการคือ ในด้านระบบและอัตราการเก็บภาษี โดยในส่วนของระบบการเก็บภาษี

กราบบังคมทูลฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 20 กันยายน ร.ศ.109. และสำเนาแปลที่ 8146 หนังสือเลขหมัดบินอาลี ถึงพระขานูกุลสยามกิจฯ ลงวันที่ 15 กันยายน ร.ศ.109

¹⁶ พรณี อวนสกุล, “กิจการเหมืองแร่ดิบุกกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภาคใต้ประเทศไทย พ.ศ.2411 – 2474,” หน้า 105. และ พงทิพย์ เกียรติสกุณ, “บทบาทของชาวจีนและชาวตะวันตกต่อกิจการเหมืองแร่ดิบุกของ มณฑลภูเก็ตตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 25 – พ.ศ.2474,” หน้า 21 และ 112.

¹⁷ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ 6.1/6, เรื่องการทำเหมืองในมณฑลภูเก็ตและขอพนักงานแผ่นดิน (18 มี.ค. ร.ศ.111 – 15 มี.ค. ร.ศ.115), ที่ 330 / 1347 หนังสือพระยาพิทยโกษา ถึงพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่น- นราธิปประพันธ์พงษ์ รองเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ลงวันที่ 16 มีนาคม ร.ศ.111.

เหมือนแร่นั้น แต่เดิมอำนาจการเก็บภาษีอยู่กับเจ้าเมือง¹⁸ เจ้าเมืองแต่ละเมืองผูกขาดการเก็บภาษีเอง ซึ่งระบบที่เจ้าเมืองมีอำนาจเก็บภาษีแยกย่อยไปตามเมืองต่าง ๆ นั้นส่วนหนึ่งได้ก่อให้เกิดปัญหาให้กับผู้ลงทุนคือ เมื่อผู้ลงทุนทำเหมืองจะนำแร่ออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศจะต้องเสียภาษีเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ที่ทำเหมืองในเขตเมืองที่อยู่ลึกเข้าไปในแผ่นดินตอนในไม่ติดทะเล เพราะเมื่อขนแร่มาสู่ทะเลผ่านทางเมืองใดจะถูกเก็บภาษีทุกเมือง เช่น ในเมืองรามันท์ ซึ่งมีแร่ดีบุกอุดมสมบูรณ์และปรากฏว่าเริ่มมีนักลงทุนจากสิงคโปร์เข้าไปลงทุนบ้างแล้วนับตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ 2430 แต่ปรากฏว่า

...เมืองรามัญตั้งอยู่ในระหว่างกลางเมืองแขกทั้งตะวันออก, ตะวันตก ผลที่เกิดขึ้นในเมืองรามัญต้องอาศัยเดินออกทางเมืองไชรบุรี เมืองตานีเป็นต้น ... ดีบุกทำได้ส่งออกไปจำหน่ายเมืองอื่น ๆ ต้องเข้าไปเมืองใด เมืองนั้นก็เก็บเงินภาษีคราหนึ่ง 14 เหรียญ ผู้ที่มารับทำบ่อแร่เห็นว่าต้องเสียภาษีหลายชั้นดังนั้นถ้าไรไม่มีแล้วจึงละทิ้งบ่อเหมืองเสีย...¹⁹

จากปัญหาเกี่ยวกับระบบการเก็บภาษีที่ทำให้ นักลงทุนต้องเสียภาษีมากและซ้ำซ้อนดังกล่าว นอกจากจะส่งผลให้นักลงทุนเริ่มละทิ้งเหมืองแร่แล้ว ยังส่งผลให้นักลงทุนต่างชาติ เช่น นักลงทุนจากสิงคโปร์ไม่ยอมเข้ามาลงทุนด้วยเพราะไม่คุ้มค่ากับการลงทุน ส่วนปัญหาประการที่ 2 คือ ปัญหาด้านอัตราภาษีของสยามที่สูงมาก เช่น การเก็บค่าภาคหลวง ซึ่งทุกปีนักลงทุนจะต้องส่งค่าภาคหลวง “...ร้อยละ 5 ภาษียับยั้งหนึ่งสำหรับทองคำ และร้อยละ 15 ภาษียับยั้งสามสำหรับแร่อื่นๆ ...”²⁰ การเก็บค่าภาคหลวงในอัตราดังกล่าวนี้พบว่าเป็นปัญหาสำหรับนักลงทุนจากสิงคโปร์อย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเปรียบเทียบกับนักลงทุนที่เข้าไปลงทุนในเมืองมลายูใต้การปกครองอังกฤษ ซึ่งเก็บภาษีในอัตราต่ำกว่า เช่น ภาษีดีบุก “...ที่เมืองประแลเมืองสลังกอเรียก

¹⁸ พรณี อวนสกุล, “กิจการเหมืองแร่ดีบุกกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภาคใต้ประเทศไทย พ.ศ. 2411 – 2474,” หน้า 101.

¹⁹ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ 6.1 / 4, เรื่องเหมืองแร่ต่างๆ ทางเมืองรามัญ (24 ม.ค. ร.ศ.111) ที่ 104 / 12311 จดหมายเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ ถึงพระเจ้านั่งงยาเธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิธาดา เสนาบดีกระทรวงมูรธาธร ลงวันที่ 28 ตุลาคม ร.ศ.112.

²⁰ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ 6.1 / 1, เรื่องร่างหนังสือสัญญาพระยาอนุกุลสยามกิจ (ตันกิมเจ็ง) เข้าทำเหมืองแร่ตำบลยะรม แขวงเมืองรามันท์ ร.ศ.108 (11 ม.ค. 108).

เพียง 10 หีบ 1...”²¹ เท่านั้น ดังนั้นนักลงทุนจากสิงคโปร์จึงยังไม่นิยมมาลงทุนทำเหมืองแร่ในสยามมากนักในช่วงต้นทศวรรษ 2430 เพราะได้รับผลประโยชน์น้อยกว่าการเข้าไปลงทุนในอาณานิคมอังกฤษ

ปัญหาประการสุดท้ายที่ส่งผลให้การเข้ามาทำเหมืองแร่ดีบุกในสยามของนักลงทุนจากสิงคโปร์ในช่วง พ.ศ.2413 – ทศวรรษ 2430 ไม่ขยายตัวมากนักคือ เส้นทางขนส่งแร่ เนื่องจากเส้นทางที่ใช้บรรทุกแร่ในสยามนั้นยังไม่ได้มีการปรับปรุงให้ทันสมัย ทำให้การทำเหมืองแร่ในสยามไม่สะดวกนัก การขนส่งแร่เพื่อนำไปจำหน่ายต่อยังมีปัญหาแตกต่างจากหัวเมืองมลายูที่อยู่ภายใต้การปกครองอังกฤษที่มีการสร้างและปรับปรุงเส้นทางเพื่อการขนส่งแร่ที่ดีกว่า ทำให้การขนส่งแร่เพื่อการค้าสะดวกรวดเร็ว ดังรายงานการทำเหมืองแร่ในอาณานิคมอังกฤษว่า “...ถนนแลทางที่จะบรรทุกขุดินบุกที่เมืองสลังกอและเมืองเประ ผู้รักษาเมืองได้จัดทำขึ้นจากบ่อแร่ที่สำคัญไปจดทางใหญ่ การบรรทุกขนแร่เป็นสะดวก แต่ข้างฝ่ายเรา [สยาม] ยังไม่มีทางที่สมควร เป็นการยากลำบากแก่การที่จะบรรทุกขนแร่ เพราะทางไม่สู้จะสะดวก...”²²

สำหรับรัฐบาลสยามนั้น รัฐบาลสยามได้พยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวเพื่อปรับปรุงระบบการทำเหมืองให้เป็นระเบียบมากขึ้นตามแบบอย่างที่ยังอังกฤษนำมาใช้ในหัวเมืองมลายูที่เป็นอาณานิคม ทั้งในด้านการจัดตั้งหน่วยงานเฉพาะขึ้นมาดูแลการทำเหมืองแร่คือ กรมราชโลหกิจและภูมิวิทยา²³ ซึ่งเป็นกรมที่จัดตั้งขึ้นเพื่อรับคำร้องและดำเนินการออกประทานบัตรเพื่อการทำเหมืองแร่และออกอาชญาบัตรตรวจแร่ให้กับนักลงทุนทั้งในสยามและต่างประเทศ รวมทั้งรัฐบาลได้ดำเนินการปรับปรุงระบบและอัตราการเก็บภาษีเพื่อเป็นการดึงดูดใจให้นักลงทุนจากต่างชาติ เช่น นักลงทุนจากสิงคโปร์ ให้เข้ามาลงทุนในสยามเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในด้านการเก็บภาษีที่รัฐบาลสยามจะได้รับจากการเข้ามาลงทุนของนายทุนต่างชาติ และเพื่อเป็นการป้องกันการแทรกแซงทางการเมืองที่อาจเกิดขึ้นหากสยามไม่ดำเนินนโยบายที่เอื้อประโยชน์ให้กับนักลงทุนต่างชาติ เช่น

²¹ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ.6.2/1, พระราชบัญญัติบ่อแร่ (15 มี.ค. ร.ศ.113 – 17 มี.ค.117), รายงานกรรมการพิเศษตรวจพิจารณาเหตุแลเรียบเรียงร่างพระราชบัญญัติแร่โลหธาตุ ขึ้นต่อรัฐมนตรีสภาวินาที 1 เมษายน รตนโกสินทรศก 115.

²² เรื่องเดียวกัน.

²³ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ. 6.1 / 3, เบ็จเสร็จกรมแร่ (รวมหลายเรื่อง) ร.ศ.110 (1 มี.ค. ร.ศ.110 – 11 พ.ค. ร.ศ.118), สำเนาที่ 11963 ประกาศตั้งกรมราชโลหกิจและภูมิวิทยา.

อังกฤษมากเท่าที่ควร²⁴ อย่างไรก็ตามแม้การปรับปรุงดังกล่าวจะมีส่วนทำให้นักลงทุนจากสิงคโปร์เข้ามาลงทุนในสยามเพิ่มขึ้นบ้าง แต่การเข้ามานี้ยังไม่ขยายตัวมากนักจนกระทั่งช่วงทศวรรษที่ 2440 จึงปรากฏการเข้ามาของนักลงทุนและบริษัทจากสิงคโปร์ที่ขยายตัวมากขึ้นอย่างชัดเจน

2. การแทรกแซงดินแดนทางใต้ของสยามระหว่าง พ.ศ.2413 – ทศวรรษ 2430 กับการดำเนินนโยบายเพื่อขยายเขตผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของอังกฤษ

การดำเนินนโยบายเพื่อขยายเขตผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจโดยผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ในระยะนี้อาจกล่าวได้ว่าเกิดขึ้นเพราะปัจจัยสำคัญประการหนึ่งคือ การเริ่มเข้ามาลงทุนทำเหมืองแร่ในสยามของนักลงทุนจากสิงคโปร์ รวมถึงนักลงทุนในบังคับอังกฤษจากอาณานิคมอื่น เช่น ปีนัง ซึ่งการเข้ามาของนักลงทุนในบังคับอังกฤษนี้แม้จะยังมีไม่มากนัก แต่การให้ความสนใจและเริ่มเข้ามาลงทุนของนักลงทุนในบังคับอังกฤษในดินแดนทางใต้ของสยามนี้ก็ส่งผลให้ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์จำเป็นต้องเริ่มนโยบายการแทรกแซงและขยายเขตอิทธิพลของอังกฤษให้มากขึ้นเพื่อรองรับกับความสนใจดังกล่าว โดยการแทรกแซงเข้ามาในดินแดนของสยามอีกครั้ง ภายหลังจากที่การดำเนินนโยบายดังกล่าวหยุดชะงักไปภายหลังจากกรณีการยิงเมืองตรังกานูในสมัยของคาเวนนา เมื่อ พ.ศ.2405 ซึ่งในระยะนี้ ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ได้เข้ามามีบทบาทแทรกแซงดินแดนภายใต้การปกครองสยามในสอง กรณีคือ การตั้งเจ้าเมืองตรังกานูและการเรียกร่องดินแดนให้กับเมืองประซึ่งเป็นอาณานิคมอังกฤษ

การแทรกแซงดินแดนทางใต้ของสยามโดยผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ที่เริ่มขึ้นในช่วงทศวรรษ 2430 นั้น เป็นช่วงที่เซอร์ เฟรดเดอริก เวลด์ (Sir Frederick Weld) เข้ารับตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ระหว่าง พ.ศ.2423 – 2430 (ค.ศ.1880 – 1887 ดูภาคผนวก ก) โดยมีหน่วยงานสำคัญที่ให้การสนับสนุนคือ *กระทรวงอาณานิคมของอังกฤษ* สำหรับกระทรวงอาณานิคมนั้น ได้เข้ามาควบคุมการบริหารของ สเตรตส์ เซตเทิลเมนต์ใน พ.ศ.2410 ซึ่งน่าสังเกตว่าในระยะแรกนั้น กระทรวงอาณานิคมยังคงรับนโยบายการไม่แทรกแซงดินแดนในคาบสมุทรมลายูต่อจากรัฐบาลอังกฤษที่อินเดีย ซึ่งเป็นผู้ควบคุมดูแล สเตรตส์ เซตเทิลเมนต์มาก่อน ดังนั้นนโยบายของกระทรวงอาณานิคมจึงยังคงขัดแย้งกับความต้องการของพ่อค้าและข้าราชการอังกฤษในสิงคโปร์ที่ต้องการให้รัฐบาลอังกฤษรุกขยายอิทธิพลเข้าไปในคาบสมุทรมลายูเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตน

²⁴ วัชรารรรถ ดัชนีหงษ์, “นโยบายเศรษฐกิจที่มีต่อหัวเมืองไทยฝั่งตะวันตกสมัยรัชกาลที่ 5,”

(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522), หน้า 106, 115 และ 185.

นอกจากนี้กระทรวงอาณานิคมยังคัดค้านการกระทำของผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ที่เป็นการแทรกแซงคาบสมุทรมลายู รวมทั้งออกคำสั่งมายังผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ เช่น เซอร์ แฮร์รี่ ออร์ด ซึ่งเข้ามารับตำแหน่งภายหลังจากที่สเตอร์ตส์ เซตเทิลเมนต์เข้ามาอยู่ภายใต้การควบคุมของกระทรวงอาณานิคมว่าให้อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาลอังกฤษและจะดำเนินการในเรื่องใดๆ ต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐบาลอังกฤษก่อน²⁵

การออกคำสั่งของกระทรวงอาณานิคมมายังเซอร์ออร์ดนั้น แสดงให้เห็นว่า ลอนดอนต้องการเข้ามาควบคุมการดำเนินนโยบายของสิงคโปร์อย่างจริงจังเพื่อป้องกันมิให้สิงคโปร์ดำเนินการใดๆ ที่เป็นการแทรกแซงคาบสมุทรมลายูอีก จนกระทั่ง พ.ศ.2416 นโยบายการแทรกแซงคาบสมุทรมลายูเพื่อขยายอิทธิพลของอังกฤษหรือจัดตั้งเขตการปกครองของอังกฤษจึงได้รับการยอมรับจากกระทรวงอาณานิคมมากขึ้น เนื่องจากในระยะนั้นเกิดความไม่สงบในเมืองต่างๆ เช่น สงครามกลางเมืองในสลังอร์ เกิดปัญหาการสืบราชบัลลังก์ในเประ และการสู้รบกันของพวกชาวจีนที่ทำเหมืองแร่อยู่ในลารุต²⁶ ซึ่งความไม่มั่นคงดังกล่าวนี้ได้ส่งผลกระทบต่อคนในบังคับอังกฤษที่เข้าไปลงทุนทำเหมืองแร่ดิบอยู่ในรัฐเหล่านี้โดยตรง ทำให้นักลงทุนในสเตอร์ตส์เซตเทิลเมนต์ที่เสียประโยชน์เริ่มเรียกร้องขอความคุ้มครองไปยังกระทรวงอาณานิคมภายหลังจากที่คำเรียกร้องที่มีไปยังรัฐบาลอาณานิคมที่สิงคโปร์ไม่สำเร็จตามที่คาดหวัง เพราะการควบคุมของรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนที่ไม่ต้องการให้สิงคโปร์แทรกแซงรัฐในคาบสมุทรมลายู แต่ด้วยคำร้องของพ่อค้าและสถานการณ์ความไม่สงบที่ยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้ในระยะต่อมา ลอร์ดคิมเบอร์ลี (Lord Kimberly) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอาณานิคมขณะนั้นเริ่มเปลี่ยนนโยบายของกระทรวงอาณานิคม จากที่ไม่ต้องการแทรกแซงกิจการภายในของรัฐในคาบสมุทรมลายูมาเป็นการเริ่มแทรกแซง²⁷ โดยสนับสนุนการดำเนินการแทรกแซงของผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์มากขึ้น

ในระยะแรกของการเปลี่ยนแปลงนโยบายของกระทรวงอาณานิคมใน พ.ศ.2416 นี้ ได้มีการเปลี่ยนแปลงตัวผู้ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ โดยผู้ที่เข้ามาดำรงตำแหน่งต่อจากเซอร์ แฮร์รี่ ออร์ด คือ เซอร์ แอนดรูว์ คลาร์ก ดังนั้นคลาร์กจึงได้รับคำแนะนำเกี่ยวกับนโยบายของอังกฤษที่มีต่อคาบสมุทรมลายูที่แตกต่างไปจากผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์คนอื่นๆ โดยคิมเบอร์ลี

²⁵ C.D. Cowan, *Nineteenth – century Malaya: The origins of British political control*, p. 64.

²⁶ เอน.เจ. ไรอัน, *การสร้างชาติมาเลเซียและสิงคโปร์*, หน้า 131 – 136.

²⁷ ดี จี อี ฮอลด์, *ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 2*, แปลโดย วรณยูพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และคณะ (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2522), หน้า 672.

แนะนำให้คลาร์กตั้งข้าราชการอังกฤษที่รัฐพื้นเมืองพอใจเข้าไปประจำในรัฐต่างๆ²⁸ เพื่อช่วยให้รัฐเหล่านั้นมีความสงบเรียบร้อยมากขึ้น ซึ่งเมื่อกระทรวงอาณานิคมเห็นชอบและได้มอบหมายให้เป็นหน้าที่ของผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ตั้งนี้แล้ว คลาร์กจึงเริ่มดำเนินการโดยเริ่มจากการทำสนธิสัญญาปังกอร์ (Pangkor Engagement) กับสุลต่านรัฐเประใน พ.ศ. 2417²⁹ เพื่อจัดตั้งที่ปรึกษาข้าราชการชาวอังกฤษตามระบบเรซิเดนต์ (Resident) ซึ่งที่ปรึกษาราชการชาวอังกฤษนี้จะคอยให้คำแนะนำกับสุลต่านในด้านการปกครอง การจัดเก็บดูแลผลประโยชน์ภายในเมือง ซึ่งสุลต่านจะต้องปฏิบัติตามยกเว้นในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและประเพณี³⁰ ซึ่งหลังจากการดำเนินการในรัฐเประ คลาร์กยังได้ดำเนินการแบบเดียวกันในรัฐสลังงอร์และสุโหลง อูจองด้วย

อาจกล่าวได้ว่าในสมัยของคลาร์กนั้น นโยบายในด้านการเข้าไปพิทักษ์ผลประโยชน์ของนักลงทุนจากสิงคโปร์ รวมถึงนักลงทุนจากอาณานิคมอื่นที่เข้าไปลงทุนในคาบสมุทรมลายูได้รับการยอมรับจากกระทรวงอาณานิคมมากขึ้น แต่การดำเนินการของกระทรวงอาณานิคมยังเป็นเพียงการแทรกแซงเพื่อจัดระเบียบภายในรัฐในคาบสมุทรมลายู เพื่อให้รัฐเหล่านั้นมีความสงบเรียบร้อยพร้อมที่จะเอื้อประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้กับพ่อค้าในบังคับอังกฤษจากสิงคโปร์และอาณานิคมอังกฤษที่อยู่ใกล้เคียงที่เข้าไปลงทุนทำเหมืองแร่ดีบุกอยู่เป็นจำนวนมากเท่านั้น ไม่ใช้การผนวกดินแดนเพื่อเป็นอาณานิคมของอังกฤษ นอกจากนี้การดำเนินการแทรกแซงของผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ในระบอบนี้ยังอยู่ในเขตรัฐทางตอนใต้ของคาบสมุทรมลายู ยังไม่รุกล้ำเข้ามาในเขตที่อยู่ภายใต้การปกครองของสยาม จนกระทั่งในสมัยของ เซอร์ เฟรดดริก เวลด์ สิงคโปร์จึงเริ่มมีบทบาทในการรุกเข้ามาในหัวเมืองมลายูของสยามซึ่งตั้งอยู่ตอนเหนือของคาบสมุทรมลายู

ในสมัยที่เวลด์เป็นผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์นั้น ลอร์ด คิมเบอร์ลี ได้ดำรงตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีกระทรวงอาณานิคมอีกครั้ง ซึ่งในระบอบนี้ ลอร์ด คิมเบอร์ลี เห็นว่าจะต้องขยายเขตอิทธิพลของอังกฤษให้กว้างขวางออกไป อังกฤษไม่อาจยอมให้ชาติใดเข้ามามีผลประโยชน์ในคาบสมุทรมลายู “...รวมทั้งต้องพยายามเพิ่มอิทธิพลของอังกฤษเข้ามาในดินแดนทางตอนใต้ของสยาม...”³¹ แต่

²⁸ ดี จี อี ฮอลล์, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 2, หน้า 673. และ Sir Frank Swettenham, British Malaya: An account of the origin and progress of British influence in Malaya (London: George Allen and Unwin, 1955), pp. 174 – 175.

²⁹ Barbara W. and Leonard Y. Andaya, A History of Malaysia (London: Macmillan, 1982), p. 157.

³⁰ เอน.เจ. ไรอัน, การสร้างชาติมาเลเซียและสิงคโปร์, หน้า 139.

³¹ F.O. 69 / 82, Dispatch from Lord Kimberly to governor of Straits Settlements, Policy of Siamese in Malay Peninsula, Dated 11 February 1882.

อย่างไรก็ตาม นโยบายโดยทั่วไปของคิมเบอร์ลีย์ยังคงเน้นการหลีกเลี่ยงการผนวกดินแดนในคาบสมุทรมลายู³²

ในทัศนะของผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ที่มีต่อการมีอำนาจของสยามในเขตหัวเมืองมลายูซึ่งประกอบไปด้วย เมืองกลันตัน ตรังกานู ไทรบุรี ปะลิส และบริเวณเมืองแขกทั้ง 7 นั้น สิงคโปร์ไม่ยอมรับว่าสยามเมืองอำนาจเหนือหัวเมืองเหล่านี้ แม้ว่าหัวเมืองดังกล่าวจะส่งบรรณาการให้กับสยามก็ตาม แต่สิงคโปร์เห็นว่าการส่งบรรณาการไม่ถือว่าเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงการมีอำนาจของกษัตริย์สยามเหนือหัวเมืองมลายู ดังนั้นหัวเมืองมลายูจึงเป็นอิสระจากสยาม³³ ในขณะที่สยามถือว่าตนมีอำนาจเหนือหัวเมืองเหล่านี้โดยสมบูรณ์แม้ว่าจะไม่ได้แทรกแซงกิจการภายในมากนัก แต่สยามก็มีอำนาจควบคุมกิจการภายนอกของหัวเมืองอย่างเต็มที่³⁴

จากทัศนะที่แตกต่างกันระหว่างสยามกับสิงคโปร์ ทำให้ทั้งสองฝ่ายมีปัญหาเกี่ยวกับการมีอำนาจเหนือหัวเมืองมลายูในระยะต่อมา เพราะสิงคโปร์ต้องการถอดถอนอำนาจของสยามออกไปจากหัวเมืองมลายู แต่ฝ่ายสยามกลับพยายามเพิ่มอำนาจและอิทธิพลของตนให้มากขึ้น³⁵ ดังนั้นเมื่อรัฐบาลสยามเข้าแทรกแซงกิจการภายในของหัวเมืองมลายู สิงคโปร์จึงต่อต้านทันที ดังเช่นในกรณีการแต่งตั้งเจ้าเมืองตรังกานูองค์ใหม่ในเดือนเมษายน พ.ศ.2425 (ค.ศ.1882) เนื่องจากเจ้าเมืององค์เดิมสิ้นพระชนม์ ดังนั้นเมื่อคัดเลือกเจ้าเมืององค์ใหม่ได้แล้ว ทางเมืองตรังกานูจึงแจ้งไปยังกรุงเทพฯ เพื่อให้รัฐบาลสยามรับรอง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงส่งผู้แทนพระองค์ไปพร้อมในพิธีแต่งตั้งเจ้าเมืององค์ใหม่เพื่อเป็นการแสดงถึงการยอมรับจากสยาม ซึ่งการกระทำดังกล่าวนี้ฝ่ายสยามและตรังกานูถือว่าเป็นธรรมเนียมปฏิบัติระหว่างเจ้าประเทศราชกับเมืองประเทศราช แต่สำหรับสิงคโปร์นั้น เวลต์กลับมองว่า สยามกำลังแทรกแซงกิจการภายในของเมืองตรังกานู³⁶ ดังนั้นเวลต์จึงรีบแจ้งมายังนายพอลเกรฟ (Palgrave) กงสุลใหญ่อังกฤษประจำสยามว่า “...ให้ต่อต้านการกระทำของรัฐบาลสยามในตรังกานู...”³⁷ เพราะการแทรกแซงกิจการภายในของ

³² Ibid.

³³ F.O. 69 / 81, Dispatch from Palgrave to Earl Granville, Reporting that the governor of the Straits Settlements requests that the interference of Siam in Trengganu be protested again, Dated 26 April 1882.

³⁴ Ibid.

³⁵ F.O. 69 / 99, Dispatch from Consul – General Satow to Earl Granville, Dated 23 January 1885.

³⁶ F.O. 69 / 81, Dispatch from Palgrave to Earl Granville, Reporting that the governor of the Straits Settlements requests that the interference of Siam in Trengganu be protested again, Dated 26 April 1882.

³⁷ Ibid.

ตรังกานูถือว่าผิดต่อสนธิสัญญาเบอร์นี* และการกระทำดังกล่าวยังอาจนำไปสู่การเพิ่มอิทธิพลของสยามซึ่งจะส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ของอังกฤษในตรังกานูด้วย

นโยบายการขยายอำนาจของอังกฤษเข้ามาในรัฐมลายูที่อยู่ภายใต้การปกครองของสยามนี้ แม้สิงคโปร์จะดำเนินนโยบายตามแนวทางที่สอดคล้องกับกระทรวงอาณานิคมที่โครงการจะขยายอำนาจและอิทธิพลของอังกฤษในดินแดนทางตอนใต้ของสยาม³⁸ แต่อย่างไรก็ตาม การขยายอำนาจของอังกฤษโดยรัฐบาลอังกฤษที่สิงคโปร์ในช่วงต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังคงได้รับการคัดค้านทั้งจากกงสุลใหญ่อังกฤษประจำสยามและกระทรวงต่างประเทศซึ่งเป็นฝ่ายที่ยอมรับความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับหัวเมืองมลายูและไม่เห็นด้วยกับการแทรกแซงใดๆ ทั้งสองฝ่ายต้องการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับองค์สุดท้าย รวมทั้งหลีกเลี่ยงการกระทำใดๆ ที่จะทำลายอำนาจของสยามในรัฐมลายู ดังนั้นสำหรับกรณีของเมืองตรังกานู กระทรวงต่างประเทศและกงสุลใหญ่อังกฤษประจำสยามจึงไม่สนับสนุนการคัดค้านของเวลด³⁹

จากกรณีการแทรกแซงการตั้งเจ้าเมืองตรังกานูดังกล่าว แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า สิงคโปร์ไม่ยอมรับอำนาจของสยามที่มีเหนือหัวเมืองมลายูและพยายามขัดขวางการดำเนินการต่างๆ ของสยามที่จะนำไปสู่การเพิ่มอิทธิพลในหัวเมืองมลายู ซึ่งอาจเป็นเพราะหากสยามมีโอกาสตั้งผู้ปกครองเมืองตรังกานูคนใหม่และสามารถควบคุมกิจการภายในบ้านเมืองของสุดท้ายได้ ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของนายทุนสิงคโปร์จะได้รับอาจได้รับความกระทบกระเทือน รัฐบาลสยามอาจขัดขวางไม่ให้สุดท้ายยกสัมปทานให้กับนักลงทุนจากสิงคโปร์ก็เป็นที่แน่ชัด ทั้งนี้เพื่อเป็นการตัดโอกาสในการแทรกแซงทางการเมืองซึ่งอาจแอบแฝงมากับการลงทุนของคนในบังคับอังกฤษ แต่อย่างไรก็ตาม การคัดค้านของสิงคโปร์ไม่เป็นผล รัฐบาลสยามยังคงยืนยันสิทธิ์ในการให้ความเห็นชอบกับการแต่งตั้งองค์สุดท้ายเมืองตรังกานูต่อไป

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

* สนธิสัญญาเบอร์นีได้กำหนดไว้ว่า สยามจะต้องไม่ขัดขวางการค้าขายของเมืองตรังกานูและเมืองกลันตัน ต้องปล่อยให้การค้าเป็นไปโดยเสรี แต่เห็นได้ว่าทางอังกฤษได้ตีความสนธิสัญญาข้อนี้ครอบคลุมถึงการเมืองว่า ทั้งกลันตันและตรังกานูเป็นรัฐอิสระ สยามไม่มีสิทธิ์แทรกแซงกิจการของเมืองทั้งสอง

³⁸ F.O. 69 / 82, Dispatch from Lord Kimberly to governor of Straits Settlements, Policy in Malay Peninsula, Dated 11 February 1882.

³⁹ F.O. 69 / 82, Dispatch from Colonial Office to Foreign Office, Siamese interference in Trengganu. Dated 6 October 1882.

ภาพที่ 3 แผนที่แสดงตำแหน่งทางภูมิศาสตร์เมืองตรัง

ที่มา: Rupert Emerson, *Malaysia: A study in direct and indirect rule* (Kuala Lumpur: University of Malaya, 1970), p. 112.

ภายหลังจากกรณีการแต่งตั้งเจ้าเมืองตรังกานูซึ่งสิงคโปร์ไม่ประสบความสำเร็จนั้น สิงคโปร์ยังคงพยายามแทรกแซงและขยายอิทธิพลอังกฤษเข้ามาในดินแดนทางใต้ของสยามต่อไป โดยในเดือนมิถุนายน พ.ศ.2425 เวลด์ได้แจ้งให้กระทรวงอาณานิคมทราบว่า สยามได้รู้กลิ่นดินแดนทางตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองประและครอบครองดินแดนบริเวณดังกล่าวมาเป็นเวลานาน เวลด์จึงเสนอให้ตัวแทนของรัฐบาลอังกฤษที่สยามขอเปิดเจรจากับรัฐบาลสยาม ซึ่งเมื่อกระทรวงอาณานิคมทราบเรื่องก็ได้ติดต่อไปยังกระทรวงต่างประเทศอังกฤษและต่อมาในเดือนธันวาคม กระทรวงอาณานิคมจึงได้ให้สิทธิกับเวิลด์ในการติดต่อเรื่องนี้กับนายพอลเกรฟ กงสุลใหญ่อังกฤษประจำสยามให้โดยตรง ตามความเห็นชอบของกระทรวงต่างประเทศ⁴⁰

เมื่อรัฐบาลสยามทราบเรื่องจึงเริ่มส่งคนไปสำรวจพื้นที่บริเวณที่สิงคโปร์เรียกร้องขอคืนให้กับเมืองประ ซึ่งเป็นรัฐภายใต้อิทธิพลของอังกฤษนับตั้งแต่ พ.ศ.2417 เมื่อสยามได้สำรวจพื้นที่แล้ว พบว่าพื้นที่ที่สิงคโปร์เรียกร้องนั้นเป็นพื้นที่กว่า 3 ล้าน 6 แสนไร่⁴¹ อีกทั้งยังอุดมไปด้วยทองคำและดีบุก ทางรัฐบาลสยามจึงดำเนินการสำรวจหลักฐานต่างๆ เกี่ยวกับการปักปันเขตแดนระหว่างเมืองทั้งสองและทำแผนที่ แต่ภายหลังจากที่สยามทำการสำรวจเขตแดนแล้วสยามกลับเห็นว่า ดินแดนที่สิงคโปร์เรียกร้องจากสยามนั้นไม่มีหลักฐานยืนยันชัดเจนว่าเป็นของประมาก่อน สยามจึงไม่คืนให้ ซึ่งในระหว่างที่สยามกับสิงคโปร์ยังคงลงปัญหาพรมแดนระหว่างประกับรามันห์อยู่นี้ ได้มีการเปลี่ยนผู้ดำรงตำแหน่งกงสุลอังกฤษประจำสยามใหม่แทนนายพอลเกรฟ คือ นายเออร์เนสต์ ซาเทา (Ernest Satow) ดังนั้นเวิลด์จึงดำเนินการในเรื่องนี้ต่อไปโดยผ่านทางนายซาเทา ซึ่งได้รับความเห็นชอบแล้วจากทั้งกระทรวงต่างประเทศและกระทรวงอาณานิคม⁴²

ในการดำเนินการระหว่างเวิลด์กับนายซาเทานั้นยังมีความขัดแย้งกันในบางส่วน เนื่องจากนายซาเทาเห็นว่า อังกฤษยังไม่ควรเรียกร้องดินแดนส่วนนั้นคืนจากสยาม เพราะยังขาดหลักฐานการอ้างสิทธิ์ที่แน่ชัด⁴³ นอกจากนี้ในการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับดินแดนของสยามนั้น ซาเทา

⁴⁰ F.O. 69 / 92, The governor of Straits Settlements informed the Colonial Office in June 1882, Memorandum on the proposed ratification of the boundary between Perak and Siam, Printed 19 July 1884.

⁴¹ สายจิตต์ เหมินทร์, “การเสียดินแดนไทยให้แก่อังกฤษในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,” หน้า 219.

⁴² F.O. 62 / 112, Colonial Office, Siam – Perak Boundary. Transmit copy Sir F. Weld February 25, 1886 propose instruction to Sir F. Weld for Lord Rosebery’s concurrence, Dated 19 April 1886.

⁴³ กิ่งแก้ว นิคมขำ, “การเจรจาและข้อตกลงระหว่างไทยและอังกฤษเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวระหว่าง พ.ศ.2443 - 2452,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2519), หน้า 46.

ต้องการดำเนินการตามนโยบายหลักของกระทรวงต่างประเทศที่ต้องการจะรักษาอำนาจการปกครองของสยามเหนือหัวเมืองมลายูไว้ตามเดิม และต้องการให้สยามเป็นรัฐกันชนระหว่างอาณาจักรอังกฤษกับฝรั่งเศสด้วย⁴⁴ ดังนั้นซาเทาจึงไม่เห็นด้วยกับข้อเรียกร้องของเวลด์ เพราะการเรียกร้องดินแดนจากสยามนั้นอาจส่งผลให้ฝรั่งเศส ซึ่งกำลังขยายเขตอิทธิพลของตนอยู่ทางฝั่งตะวันออกของสยามถือเอาเป็นโอกาสที่จะเรียกร้องเอาดินแดนที่ตนกำลังสนใจจากสยามบ้าง ซึ่งดินแดนที่ฝรั่งเศสสนใจอยู่ในขณะนั้น เช่น ลาว⁴⁵ อย่างไรก็ตาม แม้ข้อเรียกร้องของเวลด์จะได้รับการคัดค้านจากซาเทา แต่เวลด์ยังคงเรียกร้องดินแดนกันต่อไป เพราะต้องการขยายเขตอิทธิพลของอังกฤษภายในคาบสมุทรมลายู และต้องการผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากแร่ธาตุที่อุดมสมบูรณ์ในเขตที่ตนเรียกร้องให้กับนักลงทุนจากสิงคโปร์ รวมถึงนักลงทุนในเขตอาณานิคมอังกฤษอื่น ๆ ด้วย

ปัญหาเกี่ยวกับเขตแดนเมืองเประ – รามันห์นี้ยังคงเป็นปัญหายืดเยื้อไม่สามารถตกลงกันได้ จนถึงขั้นที่เวลด์ต้องการใช้กองกำลังทหารเมืองเประบุกเข้ายึดครองดินแดนที่ตนเรียกร้อง⁴⁶ แต่อย่างไรก็ตามการดำเนินการดังกล่าวยังไม่ได้รับความเห็นชอบทั้งจากกระทรวงอาณานิคมและกระทรวงต่างประเทศ รวมทั้งกงสุลอังกฤษประจำสยาม ที่ไม่ต้องการใช้กำลังในการแก้ไขปัญหาเรื่องเขตแดน แต่ต้องการให้ใช้วิธีเปิดเจรจาเท่านั้นเพื่อรักษาความสัมพันธ์อันดีกับสยามไว้ต่อไป⁴⁷

จะเห็นได้ว่า ในระยะแรกที่มีการเรียกร้องดินแดนเมืองรามันห์จากสยามนี้ นโยบายของสิงคโปร์ได้รับการยอมรับจากกระทรวงอาณานิคม ซึ่งสันนิษฐานว่ากระทรวงอาณานิคมเริ่มมีนโยบายในการแทรกแซงเพื่อยึดครองดินแดนในหัวเมืองมลายูของสยามที่ชัดเจนมากขึ้นในสมัยของเวลด์ ดังนั้นกระทรวงอาณานิคมจึงให้การสนับสนุนข้อเรียกร้องดินแดนของเวลด์ แต่สำหรับกระทรวงต่างประเทศนั้น แม้จะตกลงยอมให้เวลด์ติดต่อเรื่องนี้กับกงสุลอังกฤษประจำสยามได้ด้วยตนเองตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น แต่การยินยอมของกระทรวงต่างประเทศนั้นอาจกล่าวได้ว่า เป็นเพราะการยื่นกรณของกระทรวงอาณานิคมที่จะให้เวลด์เรียกร้องดินแดนเมืองเประมาจากสยาม กระทรวงต่างประเทศจึงยอมให้เวลด์ติดต่อกับกงสุลอังกฤษประจำสยาม เพื่อนำเรื่องเสนอไปยัง

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 47.

⁴⁵ เพ็ญศรี คุ้ม, การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย (ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสิ้นสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม) (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, 2542), หน้า 48.

⁴⁶ F.O. 69 / 112, Dispatch from Sir F. Weld to Mr. Stanley, Perak – Raman Boundary, Dated 25 February 1886.

⁴⁷ F.O. 69 / 112, Dispatch from Colonial Office to Foreign Office, Siam – Perak Boundary, Dated 19 April 1886, and F.O. 69 / 112, Dispatch from Sir F. Weld to Foreign Office, Siam – Perak Boundary, Dated 24 February 1886.

รัฐบาลสยามต่อไป⁴⁸ แต่หากพิจารณาถึงนโยบายของกระทรวงต่างประเทศอังกฤษที่เกี่ยวกับหัวเมืองมลายูภายใต้การปกครองของสยามแล้ว จะพบว่ากระทรวงต่างประเทศอังกฤษคงไม่เห็นชอบกับความต้องการของสิงคโปร์ ทั้งนี้เป็นเพราะกระทรวงต่างประเทศอังกฤษยังคงต้องคำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นจากการเรียกร้อยดินแดนของสยามที่อาจส่งผลให้ฝรั่งเศสเรียกร้อยดินแดนทางตะวันออกของสยามบ้าง ซึ่งจะส่งผลให้นโยบายของกระทรวงต่างประเทศที่ต้องการให้สยามเป็นรัฐกันชนระหว่างอาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศสต้องล้มเหลว ดังนั้นกระทรวงต่างประเทศจึงจำเป็นต้องรักษาผลประโยชน์โดยรวมของอังกฤษไว้ และไม่สนับสนุนตามความต้องการของสิงคโปร์ ในขณะที่ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์มีนโยบายมุ่งขยายเขตอิทธิพลอังกฤษและเขตผลประโยชน์ให้กับพ่อค้าในบังคับเป็นหลัก ซึ่งนโยบายนี้ทำให้สิงคโปร์ดำเนินการเพื่อผลประโยชน์ของคนในบังคับอย่างเต็มที่โดยไม่ได้คำนึงถึงความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างประเทศมากนักว่า การกระทำดังกล่าวจะส่งผลให้ฝรั่งเศสแทรกแซงสยามอย่างไรและการแทรกแซงนั้นจะส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ของอังกฤษในส่วนอื่นอย่างไร สิงคโปร์คำนึงถึงแต่ผลประโยชน์ที่อังกฤษต้องการในคาบสมุทรมลายูเป็นหลัก ดังนั้นในระยะนี้ นโยบายของกระทรวงต่างประเทศและผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ในเรื่องหัวเมืองมลายูภายใต้การปกครองของสยามจึงยังขัดแย้งกันอยู่

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการดำเนินนโยบายของผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์เพื่อขยายอิทธิพลและดินแดนอังกฤษเข้ามาในดินแดนภายใต้การปกครองสยามยังไม่ประสบความสำเร็จนักในระบอบก่อนทศวรรษ 2440 แต่การดำเนินการดังกล่าวได้แสดงให้เห็นว่า ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์พยายามแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้กับคนในบังคับอังกฤษมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อให้กับกลุ่มนักลงทุนและพ่อค้าในบังคับอังกฤษจากเขตสเตอร์ตส์ เซดเทิลเมนต์ ซึ่งเป็นนักลงทุนที่อยู่ใกล้กับดินแดนทางตอนใต้ของสยาม

จากความพยายามในการแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ดังกล่าวซึ่งยังไม่ประสบความสำเร็จนี้ ทำให้นักลงทุนจากสิงคโปร์รวมถึงอาณานิคมอื่นๆ ยังไม่ได้รับประโยชน์จากการดำเนินการเพื่อแทรกแซงดินแดนของสยามมากนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการเข้ามาลงทุนประกอบกิจการเหมืองแร่ ดังจะเห็นได้จากในกรณีของนักลงทุนจากสิงคโปร์ที่ปรากฏการเข้ามาลงทุนประกอบกิจการเหมืองแร่เพียงไม่กี่รายในระบอบก่อนทศวรรษ 2440 จนกระทั่งถึงทศวรรษ 2440 การขยายตัวทางด้านการลงทุนในกิจการเหมืองแร่ของนักลงทุนจาก

⁴⁸ กิ่งแก้ว นิคมขำ, “การเจรจาและข้อตกลงระหว่างไทยกับอังกฤษเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ระหว่าง พ.ศ.2443 ถึง พ.ศ.2452,” หน้า 49.

สิงคโปร์และอาณานิคมใกล้เคียงอื่นๆ จึงขยายตัวเพิ่มมากขึ้นอย่างชัดเจน ซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่ง คือ การทำสนธิสัญญาฉบับระหว่างสยามกับอังกฤษใน พ.ศ.2440

3. การทำสนธิสัญญาฉบับระหว่างสยามกับอังกฤษกับการขยายตัวด้านการลงทุนทำเหมืองแร่ของนักลงทุนจากสิงคโปร์นับตั้งแต่ทศวรรษ 2440

ในช่วงต้นทศวรรษ 2440 มีปัจจัยทางการเมืองที่สำคัญประการหนึ่งซึ่งส่งผลให้เกิดการขยายตัวทางการทำเหมืองแร่ภายในสยามของนักลงทุนจากสิงคโปร์ คือ การทำสนธิสัญญาฉบับระหว่างสยามกับอังกฤษ พ.ศ.2440 อาจกล่าวได้ว่าสนธิสัญญาฉบับนี้เป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้เกิดการขยายตัวดังกล่าวอย่างชัดเจน แม้ว่าในภาพรวมของการทำสนธิสัญญาจะเป็นการทำสนธิสัญญาทางการเมืองที่มีความเกี่ยวข้องกับเขตอิทธิพลและเป็นการติดต่อบริเวณระหว่างสยามกับรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนโดยตรงก็ตาม แต่ผลจากการทำสนธิสัญญาฉบับนี้ได้ส่งผลให้นักลงทุนจากสิงคโปร์มีโอกาสเข้ามาลงทุนทำเหมืองแร่ดีบุกในดินแดนทางตอนใต้ของสยามมากขึ้น เพราะสนธิสัญญาฉบับนี้ทำให้อังกฤษมีอิทธิพลในดินแดนทางใต้ของสยามและเปิดโอกาสให้อังกฤษเข้ามาควบคุมการให้สัมปทานเหมืองแร่ในสยาม

วัตถุประสงค์หลักของรัฐบาลอังกฤษในการพยายามทำสนธิสัญญาฉบับนี้คือ ต้องการสกัดกั้นการแผ่อิทธิพลและการแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของชาติอื่นที่พยายามจะเข้ามาในคาบสมุทรมลายู ซึ่งอังกฤษหมายถึงบริเวณตอนเหนือของคาบสมุทรตั้งแต่เขตแดนสยามที่ติดต่อกับเมืองตะนาวศรี เรื่อยลงไปถึงสิงคโปร์⁴⁹ สำหรับบริเวณดังกล่าวนี้เป็นเขตที่นักลงทุนในบังคับอังกฤษให้ความสนใจในการทำเหมืองแร่ดีบุกเป็นจำนวนมาก ดังนั้นอังกฤษจึงต้องการสกัดกั้นการเข้ามาของนักลงทุนชาติตะวันตกชาติอื่นที่ให้ความสนใจ เช่น รัสเซีย ที่ติดต่อขอเช่าดินแดนใกล้กับเกาะภูเก็ตเพื่อตั้งเป็นสถานีถ่านหิน⁵⁰ ซึ่งแม้ว่าสยามจะไม่ได้อนุญาตให้ตามความต้องการของรัสเซีย แต่ก็สร้างความกังวลให้กับอังกฤษอย่างมาก เนื่องจากอังกฤษไม่ต้องการให้มีชาติใดเข้ามามีผลประโยชน์อยู่ในคาบสมุทรมลายูไม่ว่าในส่วนใด นอกจากนี้ยังมีข่าวด้วยว่า ฝรั่งเศสจะเข้ามาขอ

⁴⁹ Jennifer W. Cushman, *Family and state: The formation of a Sino – Thai tin – mining dynasty 1797 – 1932* (Singapore: Oxford University Press, 1991), p. 44.

⁵⁰ สายจิตต์ เหมินทร์, “การเสียดินแดนไทยในรัชกาลที่ ๖ และปณิธานของประเทศไทยให้แก่อังกฤษในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2507), หน้า 254.

ชุดพื้นที่บริเวณคอคอดกระอีกในช่วง พ.ศ.2436 – 2437⁵¹ ทำให้อังกฤษกังวลมากขึ้น

แต่ชาติที่อังกฤษหวาดระแวงมากที่สุดคือ เยอรมนี เนื่องจากเยอรมนีมีความสัมพันธ์ที่ดีกับสยาม ซึ่งอังกฤษมองว่าจะเป็นการเปิดโอกาสให้เยอรมันเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ในสยามได้มากขึ้น จนกระทั่งพ.ศ. 2433 เยอรมนีได้ติดต่อกับรัฐบาลสยามเพื่อขอเช่าพื้นที่บริเวณใกล้ๆ เกาะปีนัง เพื่อเป็นสถานีเก็บถ่านหินและเป็นศูนย์กลางทางการค้าทางตะวันออก⁵² อังกฤษกังวลกับข่าวที่ได้รับมาก ประกอบกับความสนใจของรัสเซียและฝรั่งเศสดังกล่าวข้างต้น ทำให้อังกฤษเห็นความจำเป็นที่จะต้องเปิดเจรจาเกี่ยวกับดินแดนทางตอนใต้ของสยามกับรัฐบาลสยาม ซึ่งนอกจากความกังวลเกี่ยวกับการสูญเสียผลประโยชน์ภายในคาบสมุทรมลายูแล้ว กระทรวงอาณานิคมยังได้พยายามชี้แจงให้กระทรวงต่างประเทศอังกฤษเห็นว่า การแทรกแซงเข้ามาแสวงหาอิทธิพลหรือการเข้ายึดครองพื้นที่บางส่วน โดยชาติยุโรปอย่างเยอรมนี รัสเซีย หรือฝรั่งเศสในบริเวณคาบสมุทรมลายูยังอาจส่งผลกระทบต่อคุณค่าทางด้านเศรษฐกิจของสิงคโปร์ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าครอบครองพื้นที่บริเวณตอนเหนือของคาบสมุทร⁵³ ดังที่มีจดหมายติดต่อรหว่างกระทรวงอาณานิคมและกระทรวงต่างประเทศอังกฤษกล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

... ใครก็ตามที่ได้ครอบครองดินแดนในคาบสมุทรจะกลายเป็นผู้ที่ได้ควบคุมเส้นทางการค้ามายังตะวันออกไกล ส่วนสิงคโปร์ซึ่งเป็นจุดสำคัญในเขตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นจะถูกลดคุณค่าลงไปถึงครึ่งหนึ่ง หากว่าทางตอนเหนือของคาบสมุทรคือ บริเวณคอคอดกระ [the neck of the Peninsula] ถูกครอบครองโดยมหาอำนาจชาติอื่น...⁵⁴

⁵¹ กิ่งแก้ว นิคมขำ, “การเจรจาและข้อตกลงระหว่างไทยกับอังกฤษเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวระหว่าง พ.ศ.2443 ถึง พ.ศ.2452,” หน้า 57.

⁵² เพ็ญศรี ด้ก, การต่างประเทศกับเอกราชของไทย (ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสิ้นสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม), หน้า 126. และอัมพร ตั้งเสรี, “วิเทโศบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีต่อมหาอำนาจยุโรป,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522), หน้า 18 – 19.

⁵³ Jennifer W. Cushman, Family and state: The formation of a Sino-Thai Tin-mining dynasty 1797 – 1932, p. 44.

⁵⁴ F.O. 422 / 45, Colonial Office to Foreign Office. Dated 28 February 1896. อ้างถึงใน Thamsook Nummond, “The Anglo – Siamese Secret Convention of 1897,” Journal of the Siam Society 53 (January 1965): 45 - 46.

จากการติดต่อดังกล่าวนั้น ทั้งกระทรวงอาณานิคมและกระทรวงต่างประเทศต่างเห็นพ้องกันว่า การที่มหาอำนาจอื่นเข้าครอบครองคาบสมุทรมลายูอาจเป็นอันตรายต่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของสิงคโปร์ ทั้งนี้เพราะการเข้าครอบครองพื้นที่บริเวณดังกล่าวอาจนำไปสู่การขูดคอกอดกระ และหากมีการขุดเกิดขึ้น เรือสินค้าจากยุโรปที่เคยเดินทางไปเปลี่ยนถ่ายหรือรับซื้อสินค้าเอเชียที่สิงคโปร์จะเปลี่ยนเส้นทางไปบริเวณคอกอดกระแทน เพราะระยะทางสั้นกว่าการเดินทางอ้อมลงไปสิงคโปร์ ซึ่งจะทำให้ความสำคัญในทางเศรษฐกิจของสิงคโปร์ลดลง เพื่อเป็นการรักษาประโยชน์ของสิงคโปร์ไว้ รัฐบาลอังกฤษจึงจำเป็นต้องสร้างอิทธิพลของตนพร้อมกับสกัดกั้นการเข้ามาในบริเวณคาบสมุทรมลายูของชาติยุโรปอื่นๆ

ปัจจัยอีกประการหนึ่งที่มีส่วนผลักดันให้อังกฤษเปิดเจรจากับสยามคือ การทำปฏิญญาร่วมกันระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศสใน พ.ศ.2439 เพื่อประกันเอกราชและความเป็นกลางของดินแดนบริเวณภาคกลางของสยาม ส่งผลให้สยามมีสถานะเป็นรัฐกึ่งชนระหว่างอาณานิคมอังกฤษในพม่ากับอาณานิคมฝรั่งเศสในอินโดจีน เพราะถึงแม้ว่าอังกฤษและฝรั่งเศสจะแข่งขันกันแสวงหาอาณานิคมในบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาได้โดยตลอด แต่ทั้งสองฝ่ายก็ไม่ต้องการมีอาณานิคมประชิดติดกัน เนื่องจากเกรงว่าจะเกิดการกระทบกระทั่งกันจนกลายเป็นสงครามดังที่เกิดขึ้นในเขตอาณานิคมแอฟริกา⁵⁵ ทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสจึงต้องการให้สยามเป็นรัฐกึ่งชนกระทบ ซึ่งในการเจรจาดังกล่าวครั้งแรกฝรั่งเศสเป็นฝ่ายขอเปิดเจรจาก่อนแต่อังกฤษยังไม่ตกลง จนกระทั่งหลังเหตุการณ์ ร.ศ.112 ที่สยามต้องเสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงและเกาะต่างๆ ในแม่น้ำโขงให้กับฝรั่งเศส อังกฤษจึงเริ่มระแวงอิทธิพลของฝรั่งเศส⁵⁶ และเกรงว่าฝรั่งเศสจะรุกเข้ามาในเขตแดนของสยามอย่างรวดเร็ว ซึ่งถ้าฝรั่งเศสขยายอิทธิพลเข้ามาได้ก็อาจจะส่งผลกระทบต่อการค้าของอังกฤษในคาบสมุทรมลายู ดังนั้นรัฐมนตรีกระทรวงต่างประเทศอังกฤษจึงขอเจรจากับเอกอัครราชทูตฝรั่งเศสประจำอังกฤษอีกครั้งใน พ.ศ.2438 ทั้งสองฝ่ายสามารถตกลงได้ในเดือนมกราคม พ.ศ.2439 ซึ่งข้อความสำคัญในปฏิญญานี้สามารถสรุปได้ว่า อังกฤษและฝรั่งเศสจะยอมรับรองเอกราชและอธิปไตยของสยามเหนือพื้นที่บริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เพชรบุรี แม่กลอง ท่าจีน และบางปะกง และทั้งสองชาติ

⁵⁵ เพ็ญศรี ตู้ก, การต่างประเทศกับเอกราชของไทย (ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสิ้นสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม), หน้า 130 – 131.

⁵⁶ Thamsook Nummond, “The Anglo – Siamese Secret Convention of 1897,” *Journal of the Siam Society*, 53 (January 1965): 45.

จะต้องไม่ส่งกองทัพเข้าไปในเขตดังกล่าวโดยที่ไม่ได้รับการยินยอมจากอีกฝ่ายหนึ่ง รวมทั้งจะไม่เรียกเรือสิทธิพิเศษใดๆ ในดินแดนที่ตกลงกัน⁵⁷

ผลจากการทำปฏิญญาระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศส พ.ศ.2439 นี้แม้จะส่งผลให้ดินแดนของสยามได้รับการประกันเอกราชและความเป็นกลาง แต่การรับประกันดังกล่าวยังเป็นการรับประกันเฉพาะดินแดนบริเวณตอนกลาง ทำให้อังกฤษซึ่งเป็นชาติที่มีผลประโยชน์ในดินแดนทางตอนใต้ของสยามอยู่เป็นจำนวนมากต้องการปกป้องผลประโยชน์ของตน อังกฤษจึงเริ่มขอเปิดเจรจากับสยาม

ส่วนปัจจัยประการสุดท้ายที่ทำให้อังกฤษต้องการเปิดเจรจากับสยามคือ ความไม่มั่นคงในอำนาจการปกครองของสยามที่มีเหนือประเทศราชมลายู โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกัณฑ์ ตรังกานู และไทรบุรี ทั้งนี้เนื่องจากเจ้าเมืองในหัวเมืองดังกล่าวมักปฏิเสธไม่ยอมรับในอำนาจการปกครองของสยาม ทำให้อังกฤษคิดว่าสยามจะไม่สามารถต้านทานการแทรกแซงจากมหาอำนาจอื่นที่อาจใช้ข้ออ้างทางการลงทุนทางการค้าแทรกแซงเข้ามา⁵⁸ เพราะสุดท้ายในรัฐดังกล่าวถือว่าคนมีอำนาจที่จะทำความตกลงหรือโอนสัมปทานต่างๆ ให้กับชาติอื่นได้โดยไม่ต้องรอความเห็นชอบจากสยาม ดังนั้นอังกฤษจึงเกรงว่าผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจต่างๆ ในรัฐมลายูทั้ง 3 จะตกไปอยู่กับชาติอื่นที่ไม่ใช่อังกฤษ อังกฤษจึงต้องการทำสนธิสัญญากับสยามโดยตกลงว่าจะสนับสนุนสยามหากมีการรุกรานดินแดนทางตอนใต้จากชาติอื่น

ส่วนสยามนั้นจำเป็นต้องทำสนธิสัญญากับอังกฤษเนื่องจากนโยบายของอังกฤษในขณะนั้นได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า อังกฤษต้องการขยายเขตอิทธิพลเข้ามาในหัวเมืองมลายูของสยาม ประกอบกับความต้องการของชาติตะวันตกอื่นๆ ที่ต้องการจะเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ในคาบสมุทรมลายูที่มีมากยิ่งขึ้น ทำให้สยามต้องการหลักประกันในการป้องกันการแทรกแซงจากชาติตะวันตกทั้งหลายที่อาจจะเข้ามาอ้างสิทธิ์ครอบครองดินแดนของสยาม

อย่างไรก็ตาม ยังมีปัจจัยสำคัญอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้สยามยอมทำสนธิสัญญากับอังกฤษคือ ปัญหาเรื่องเขตแดนทางตะวันออกระหว่างสยามกับฝรั่งเศสใน พ.ศ.2436 ซึ่งสยามต้องเสีย

⁵⁷ หจข. เอกสารส่วนพระองค์สมเด็จพระยาเทวะวงศัวโรปกการ สบ. 16.4.3.1/25, ข้อตกลงระหว่างอังกฤษ – ฝรั่งเศสเกี่ยวกับเขตแดนไทย (1 ก.พ. พ.ศ.2438) หนังสือคัดมาจาก หนังสือปฏิญญา ฤาหนังสือสัญญา ในระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศสได้ทำไว้ที่กรุงลอนดอน ณ วันที่ 15 มกราคม รัตนโกสินทรศก 114. และ Thamsook Nummond, “The Anglo – Siamese Secret Convention of 1897,” *Journal of the Siam Society*, 53 (January 1965): 47.

⁵⁸ Thamsook Nummond, “The Anglo – Siamese Secret Convention of 1897,” *Journal of the Siam Society*, 53 (January 1965): 46.

ดินแดนบางส่วนให้ฝรั่งเศส จากสถานการณ์ดังกล่าวทำให้สยามต้องการให้อังกฤษเป็นพันธมิตรฝ่ายตนเพื่อคานอำนาจกับฝรั่งเศสที่กำลังพยายามรุกกล้าเขตแดนของสยาม รวมทั้งต้องการยุติปัญหาพรมแดนที่อาจเกิดขึ้นจากการรุกรานของอังกฤษ ซึ่งจะส่งผลให้สยามต้องเผชิญกับปัญหาการรุกรานดินแดนทั้งทางตะวันออกและทางใต้พร้อมกัน ดังนั้นเมื่ออังกฤษยื่นข้อเสนอขอทำสนธิสัญญา สยามจึงตกลงโดยมีสาระสำคัญ 3 มาตราดังนี้

1. กษัตริย์สยามต้องไม่ยกดินแดนหรือโอนสิทธิ์เหนือดินแดนส่วนหนึ่งส่วนใดนับตั้งแต่เมืองบางตะพาน (Muong Bang Tapan) ลงไปให้แก่ชาติใด
2. สมเด็จพระราชินีอังกฤษจะสนับสนุนกษัตริย์สยามในการต่อต้านความพยายามใดๆ ของชาติมหาอำนาจที่ 3 ที่ต้องการเข้ามาถือสิทธิ์ครอบครองหรือสร้างอิทธิพลในดินแดนส่วนที่กล่าวถึงข้างต้น
3. สมเด็จพระราชินีอังกฤษจะทำตามข้อสัญญาดังกล่าวโดยการสนับสนุนกษัตริย์สยามเพื่อต่อต้านความพยายามของชาติมหาอำนาจที่ 3 ที่จะเข้ามาถือสิทธิ์ครอบครองหรือสร้างอิทธิพลในดินแดนที่กล่าวถึง โดยกษัตริย์สยามต้องไม่ยกสิทธิพิเศษหรือผลประโยชน์ใดๆ ทั้งสิทธิเหนือดินแดนและสิทธิทางการค้าให้กับรัฐบาลหรือคนของชาติมหาอำนาจที่ 3 โดยปราศจากการยินยอมจากรัฐบาลอังกฤษซึ่งสมเด็จพระราชินีอังกฤษจะสนับสนุนให้กษัตริย์สยามดำเนินการตามที่กล่าวมาแล้วด้วย⁵⁹

การทำสนธิสัญญาลับในครั้งนี้ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับอิทธิพลและอำนาจของสยามที่เคยมีเหนือหัวเมืองมลายู กล่าวคือ ดินแดนในคาบสมุทรมลายูของสยามต้องตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของอังกฤษมากขึ้น แม้ว่าอังกฤษจะให้การรับรองอำนาจของสยามเหนือดินแดนบริเวณดังกล่าวตามที่ได้ระบุให้สยามรับรองว่าจะไม่ยกดินแดนหรือผลประโยชน์ใด ๆ ในดินแดนทางใต้ให้กับชาติอื่น แต่สยามยังคงเสียอิทธิพลเหนือดินแดนในส่วนนี้ไป⁶⁰ ด้วยข้อตกลงที่ว่าสยามจะไม่โอนสิทธิใดๆ เหนือดินแดนนับตั้งแต่ตำบลบางสะพานให้กับชาติอื่น โดยไม่ได้รับความยินยอมจากรัฐบาลอังกฤษ ภายหลังจากการทำสนธิสัญญาลับนี้ปรากฏว่าอำนาจและอิทธิพลของสยามในคาบสมุทรมลายูเริ่มลดลง สยามต้องยอมทำตามความต้องการของอังกฤษหลายเรื่อง เช่น การให้

⁵⁹“Convention between Great Britain and Siam, signed at Bangkok April 6, 1897,” ใน หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา เล่ม 2 (พ.ศ.2413 - 2462) สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศและองค์ระหว่างประเทศ (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงต่างประเทศ, 2512), หน้า 153 – 154 (ภาคภาษาอังกฤษ).

⁶⁰กิ่งแก้ว นิคมขำ, “การเจรจาและข้อตกลงระหว่างไทยกับอังกฤษเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวระหว่าง พ.ศ.2443 ถึง พ.ศ.2452,” หน้า 104.

สัมปทานเหมืองแร่กับชาวต่างชาติอื่นๆ ซึ่งสยามต้องรอให้อังกฤษอนุญาตก่อน แต่ส่วนใหญ่ อังกฤษมักไม่อนุญาตและยกสัมปทานต่างๆ ให้กับนักลงทุนในบังคับอังกฤษเท่านั้น เนื่องจากไม่ต้องการให้ชาติใดได้รับผลประโยชน์หรืออาศัยการลงทุนทางเศรษฐกิจเข้ามาสร้างอิทธิพลแข่งกับตนในคาบสมุทรมลายู ดังนั้นการทำสนธิสัญญาฉบับนี้จึงเอื้อประโยชน์สำคัญ 2 ประการแก่ อังกฤษคือ ทำให้อังกฤษมีอิทธิพลในดินแดนของสยามมากขึ้น และสามารถสกัดกั้นการแทรกแซงจากชาติอื่นที่ต้องการเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในคาบสมุทรมลายูได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะแรกหลังทำสนธิสัญญา

การทำสนธิสัญญาฉบับนั้นเป็นการเจรจาตกลงกันโดยตรงระหว่างสยามกับรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอน ซึ่งเป็นการทำตามความต้องการของสยามที่จะเก็บสนธิสัญญาฉบับนี้เป็นความลับ⁶¹ อังกฤษเองก็ยอมทำตามความต้องการของสยาม เพราะทั้งสองฝ่ายมองเห็นว่า การปล่อยให้ชาติอื่นทราบข้อตกลงในสนธิสัญญาฉบับนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยอรมนีและฝรั่งเศสจะก่อให้เกิดความยุ่งยากในภายหลัง เนื่องจากข้อความในสนธิสัญญาที่มีความหมายในเชิงกีดกันผลประโยชน์ของเยอรมนีและฝรั่งเศสออกจากดินแดนทางตอนใต้ของสยามอย่างชัดเจน และยังขัดกับสนธิสัญญาที่ฝรั่งเศสเยอรมนี และชาติยุโรปอื่นๆ เคยทำไว้กับสยามด้วย⁶²

จากความต้องการที่จะรักษาสนธิสัญญา พ.ศ.2440 ไว้เป็นความลับดังกล่าวข้างต้น ทำให้รัฐบาลอาณานิคมอังกฤษในบริเวณที่มีผลประโยชน์เกี่ยวข้องกับดินแดนทางตอนใต้ของสยามโดยตรง เช่น รัฐบาลอังกฤษที่สิงคโปร์ และรัฐสหพันธรัฐมลายู (Federated Malay States)* (ดูภาพที่ 3) ไม่ได้มีส่วนร่วมในการเจรจาทำสนธิสัญญาฉบับนี้ ซึ่งในภายหลังยังปรากฏว่าได้มีการถกเถียงกันระหว่างหลายฝ่ายว่าจะให้สิงคโปร์และสหพันธรัฐมลายูรับทราบข้อความในสนธิสัญญาหรือไม่ ซึ่งทางกระทรวงอาณานิคมได้เสนอให้ นายอาร์เชอร์ (W. J. Archer) อุปทูตอังกฤษประจำสยามเป็นผู้แจ้งข้อความในสนธิสัญญาให้กับผู้สำเร็จราชการเมืองสิงคโปร์และ

⁶¹ สายจิตต์ เหมินทร์, “การเสียดินแดนไทยให้แก่อังกฤษในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,” หน้า 260. และ Thamsook Nummond, “The Anglo – Siamese Secret Convention of 1897,” *Journal of the Siam Society* 53 (January 1965): 52.

⁶² F.O. 69 / 187, Dispatch from Mr. Archer to Foreign Office, Malay Convention additional facts, as to its Original. Kept – Secret. Dated 8 April 1897. and Kobkua Suwannathat – Pian, Thai – Malay relations: Traditional intra – regional relations from the seventeenth to the early twentieth centuries (Singapore: Oxford University Press, 1988), p. 155.

* หมายถึง รัฐที่เป็นอาณานิคมอังกฤษ 4 แห่ง คือ สลังงอร์ เปเรง ปาหัง และเนกรีเซมบิลัน

เรลิตินต์ของสหพันธรัฐมลายูอาหรับ⁶³ แต่ข้อเสนอนี้ได้รับการคัดค้านจากรัฐมนตรีกระทรวงต่างประเทศ โดยลอร์ดซอลส์เบอรี (Lord Salisbury) ได้ตัดสินใจที่จะรักษาข้อความในสนธิสัญญานี้ไว้เป็นความลับตามความต้องการของสยาม เพื่อป้องกันมิให้สยามมีปัญหาที่รัฐบาลเยอรมันที่อาจตกทั้งในข้อตกลงเกี่ยวกับการให้สัมปทาน⁶⁴ ดังนั้นภายหลังจากการทำสนธิสัญญาฉบับ เซอร์ชาร์ลส์ มิทเชล (Sir Charles Mitchell) ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ระหว่าง พ.ศ.2436 – 2442 (ค.ศ.1893 – 1899) จึงได้รับแจ้งแต่เพียงว่า ทางการอังกฤษได้เปิดเจรจากับสยามในเรื่องรัฐมลายูที่อยู่ใต้การปกครองของสยามแล้วและทางการอังกฤษได้รับคำยืนยันที่เป็นที่น่าพอใจ⁶⁵ นอกจากนี้ทางกระทรวงอาณานิคมซึ่งเป็นผู้แจ้งข่าวให้กับผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ทราบยังได้มอบหมายให้ เซอร์ชาร์ลส์ มิทเชล เป็นผู้กำชับเรลิตินต์ของสหพันธรัฐมลายูให้รายงานข่าวต่างที่เกี่ยวข้องกับการให้สัมปทานและความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับรัฐมลายูมาเป็นระยะๆ⁶⁶ พร้อมทั้งดูแลไม่ให้ข้าราชการอังกฤษในสหพันธรัฐมลายูกระทำการที่จะทำให้รัฐบาลสยามสงสัยในอำนาจของตนในมลายู⁶⁷

การที่ลอนดอนพยายามปิดบังไม่ให้ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ทราบเรื่องการทำสนธิสัญญาลับทั้งที่ก่อนจะมีการเจรจาทำสนธิสัญญานั้น สิงคโปร์ได้แสดงความต้องการและมีส่วนผลักดันให้อังกฤษเปิดเจรจาเรื่องดินแดนทางใต้กับสยามเพื่อให้ได้มาซึ่งการจัดการภายในที่น่าพึงพอใจสำหรับอังกฤษและเพื่อป้องกันมิให้ชาติยุโรปอื่นเข้ามาแสวงหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจแข่งกับอังกฤษ⁶⁸ เช่น วาเตะของเซอร์เคลเมนต์ สมิธ (Sir Clementi Smith) อดีตผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์

⁶³ F.O. 69 / 185, Dispatch from Foreign Office to Colonial Office, Malay States Convention with Siam, Dated 20 April 1897. and F.O. 69/187, Dispatch from Colonial office to Foreign office, Malay States Convention: Request that Mr. Archer be instructed to communicate it to the Governor of the Straits Settlements and to the resident general of the Malay States, Dated 8 April 1897.

⁶⁴ F.O. 69 / 185, Dispatch from Foreign Office to Colonial Office, Malay States Convention with Siam, Dated 20 April 1897.

⁶⁵ F.O. 69 / 187, Dispatch from Archer to Foreign Office, Malay Convention additional facts, as to its Original. Kept – Secret, Dated 8 April 1897.

⁶⁶ F.O. 69 / 185, Enclosure no.1 Section 2 Dispatch from Colonial Office to Mitchell, Dated 5 May 1897.

⁶⁷ Ibid. and F.O. 69 / 185, Dispatch from C.P. Lucas to Foreign Office, Malay States Convention with Siam may Sir Charles Mitchell see text off?, Dated 14 November 1898.

⁶⁸ Kobkua Suwannathat – Pian, Thai – Malay relations: Traditional intra – regional relations from the seventeenth to the early twentieth centuries, p. 138.

ช่วง ค.ศ.1887 – 1893 ที่ต้องการให้อังกฤษขยายอำนาจขึ้นมาทางเหนือของแหลมมลายู⁶⁹ แต่การที่ลอนดอนปิดบังการเจรจาเรื่องสนธิสัญญาฉบับกับสิงคโปร์ในตอนแรกนั้นอาจเป็นเพราะ ในช่วงที่มีการเจรจาท่าสนธิสัญญาฉบับนั้น ทางลอนดอนต้องการให้การเจรจาเป็นความลับมากที่สุด เพราะการที่ให้สิงคโปร์ทราบเรื่องที่ลอนดอนจะเปิดเจรจากับสยามนั้นอาจเป็นทางหนึ่งที่ทำให้การดำเนินการเรื่องนี้ทราบไปถึงชาติตะวันตกอื่นๆ ที่มีความคาดหวังผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในคาบสมุทรมลายูเช่นเดียวกับอังกฤษ ซึ่งการรับรู้ดังกล่าวนี้อาจทำให้ชาติเหล่านั้นดำเนินการขัดขวางไม่ให้อังกฤษเจรจากับสยามได้สำเร็จ เนื่องจากข้อตกลงในสนธิสัญญาที่อังกฤษจะเจรจากับสยามนั้น จะส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ของชาติอื่นโดยตรง เช่น ทำให้ชาติอื่นขาดโอกาสในการเข้ามาลงทุนในดินแดนทางใต้ของสยาม ดังนั้น หากชาติอื่นรู้ข่าวการเจรจาของลอนดอนกับสยามก็จะต้องดำเนินการเพื่อขัดขวางการเจรจาดังกล่าว และหากการขัดขวางนี้เป็นผลก็จะส่งผลให้อังกฤษไม่สามารถสร้างหลักประกันในการเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ในคาบสมุทรมลายู รวมทั้งยังอาจจะสูญเสียผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจไปด้วยหากชาติอื่นเข้ามามีส่วนร่วมในการแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจภายใต้อำนาจการให้สัมปทานของสยามแต่เพียงฝ่ายเดียว*

อย่างไรก็ตามในระยะต่อมาปรากฏว่า ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์คือ เซอร์ แฟรงค์ สเวทแนม ได้รับทราบการทำสนธิสัญญาฉบับเช่นกัน ดังที่กระทรวงอาณานิคมได้มีบันทึกเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

... เป็นเรื่องน่าหัวเราะที่เรา [กระทรวงต่างประเทศอังกฤษและกระทรวงอาณานิคม] จะไม่บอกอะไรกับเขา [สเวทแนม] ทั้ง ๆ ที่เราให้ความไว้วางใจกับ เซอร์ แฟรงค์ สเวทแนมอย่างมากในเรื่องเกี่ยวกับการรายงานข้อมูล สถานการณ์ ในรัฐมาเลย์ เราปิดสเวทแนมในเรื่องที่สำคัญที่สุด คือ สนธิสัญญาฉบับ ... [ดังนั้น]

⁶⁹สายจิตต์ เหมินทร์, “การเสียดินแดนไทยที่กรุงรัตนโกสินทร์ และปลิตของ ไทยให้แก่อังกฤษในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,” หน้า 255. และ Thamsook Nummond, “The Anglo – Siamese Secret Convention of 1897,” *Journal of the Siam Society* 53 (January 1965): 46.

* สำหรับประเด็นเกี่ยวกับการรับรู้เรื่องสนธิสัญญาฉบับของสิงคโปร์นั้น ในช่วงระยะเวลาที่ทำการศึกษายังไม่พบหลักฐานจากฝ่ายสยามที่จะชี้ให้เห็นถึงประเด็นดังกล่าวได้อย่างชัดเจน ส่วนเอกสารชั้นรองที่กล่าวถึงเรื่องการทำสนธิสัญญาฉบับก็ไม่ได้กล่าวถึงว่า เพราะเหตุใดทางลอนดอนจึงปิดบังไม่ให้สิงคโปร์รับทราบเกี่ยวกับการเจรจา ดังนั้นการศึกษาในครั้งนี้จึงเป็นการสันนิษฐานโดยวิเคราะห์สาเหตุจากหลักฐานเท่าที่ค้นพบ

เราจึงคิดว่า แม้เราจะแสวงหาเป็นไม่รู้เรื่องอะไร เซอร์ แฟรงค์ สเวทแนมก็รู้เกี่ยวกับสัญญาที่อยู่ดี...⁷⁰

ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการรับทราบดำเนินการเรื่องสนธิสัญญาฉบับของสิงคโปร์นั้น ไม่ว่าข้าราชการหรือกลุ่มพ่อค้าในสิงคโปร์จะได้รับทราบหรือไม่ก็ตาม แต่ผลจากการทำสนธิสัญญาฉบับนั้นได้เอื้อประโยชน์ในด้านการทำเหมืองแร่ให้กับนักลงทุนจากสิงคโปร์ รวมทั้งอาณานิคมอื่นๆ ของอังกฤษในบริเวณใกล้เคียงกับดินแดนทางใต้ของสยามโดยตรง ตามข้อตกลงในมาตราที่ 3 ของสนธิสัญญาฉบับที่ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า อำนาจการให้สัมปทานต่างๆ ของสยามอยู่ภายใต้การควบคุมของอังกฤษ สยามไม่สามารถให้สัมปทานกับนักลงทุนชาติอื่นได้โดยที่อังกฤษไม่เห็นชอบ การทำสนธิสัญญาฉบับระหว่างสยามกับอังกฤษใน พ.ศ.2440 นั้นจึงส่งผลให้นักลงทุนจากสิงคโปร์และอาณานิคมอังกฤษ เช่น ปีนัง สามารถเข้ามาลงทุนในสยามได้มากขึ้น ในขณะที่ชาติอื่นๆ ถูกกันออกไปจากการเข้ารับสัมปทานในดินแดนทางใต้ของสยาม

สำหรับนักลงทุนจากสิงคโปร์นั้น ผลจากการทำสนธิสัญญาฉบับใน พ.ศ.2440 ถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญส่วนหนึ่งที่จะช่วยให้นักลงทุนมีโอกาสในการเข้ามาประกอบกิจการเหมืองแร่ในดินแดนทางใต้ของสยามเพิ่มมากขึ้น ดังที่ปรากฏสถิติการเข้ามาลงทุนของนักลงทุนจากสิงคโปร์ที่ขยายตัวมากขึ้นนับตั้งแต่ พ.ศ.2440 (ดูตาราง 29) ซึ่งแตกต่างจากช่วงก่อนการทำสนธิสัญญาฉบับที่มีนักลงทุนจากสิงคโปร์เข้ามาลงทุนเพียงไม่กี่ราย นอกจากนี้การทำสนธิสัญญาฉบับยังส่งผลให้นักลงทุนจากสิงคโปร์ที่เข้ามาลงทุนในสยามเป็นคนในบังคับอังกฤษโดยส่วนใหญ่ด้วย เพราะข้อตกลงในสนธิสัญญาฉบับทำให้อังกฤษได้เข้ามาควบคุมการให้สัมปทานต่างๆ ในดินแดนทางตอนใต้ของสยาม ดังนั้นอังกฤษจึงให้สัมปทานกับนักลงทุนจากสิงคโปร์ที่อยู่ในบังคับของตนและกีดกันนักลงทุนชาติอื่นไม่ให้ได้รับสัมปทานดัง เช่น บริษัทสตูดেন্টแบกแอนด์บรอดเดอร์ บริษัทในบังคับเยอรมนีที่สิงคโปร์ ซึ่งขอเข้ามาตรวจแร่ในเมืองรามันท์ ฟิลิปปินส์ ตะกั่วป่า ภายหลังจากที่มีการทำสนธิสัญญาฉบับ⁷¹ แต่บริษัทนี้ไม่ได้รับอนุญาตให้เข้ามาดำเนินการเพราะ

⁷⁰ C.O. 273 / 275, Colonial Office Minute, Dated 18 March 1901, in Kobkua Suwannathat – Pian, *Thai – Malay relations: Traditional intra – regional relations from the seventeenth to the early twentieth century*, p. 155.

⁷¹ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ. 6.3 / 15, บริษัทสตูดেন্টแบกแอนด์บรอดเดอร์ ขออนุญาตตรวจแร่ (3 ธ.ค. – 8 ก.พ. ร.ศ.120) นัมเบอร์ 5001 หนังสือกรมหมื่นดำรงราชานุภาพ กราบบังคมทูลฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 3 ธันวาคม ร.ศ.120.

... บริษัทนี้เป็นบริษัทเยอรมัน จะต้องพิจารณาในข้อที่เกี่ยวข้องกับสัญญาฉบับซึ่งมีกับอังกฤษประกอบด้วย เพราะฉะนั้นข้าพระพุทธเจ้า [กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ] เห็นด้วยเกล้าฯ ว่าควรคงหนังสือที่ข้าพระพุทธเจ้านำความกราบบังคมทูลนั้นไว้ในออฟฟิศราชเลขานุการ และโปรดเกล้าฯ ให้กระทรวงต่างประเทศแจ้งแก่อุปทูตอังกฤษโดยทางลับตามเคยมา...⁷²

จากกรณีดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ภายหลังจากการทำสนธิสัญญาฉบับ นักลงทุนและบริษัทจากสิงคโปร์ที่อยู่ในบังคับชาติตะวันตกอื่นที่ไม่ใช่อังกฤษจะถูกกีดกันอย่างมากเมื่อต้องการเข้ามาลงทุนประกอบกิจการเหมืองแร่ในดินแดนทางใต้ของสยาม ในขณะที่นักลงทุนและบริษัทจากสิงคโปร์ที่อยู่ในบังคับอังกฤษจะได้รับโอกาสมากกว่า ดังนั้นภายหลังจากการทำสนธิสัญญาฉบับ นักลงทุนและบริษัทในบังคับชาติอื่นจะได้รับโอกาสในการเข้ามาลงทุนน้อยมาก ดังปรากฏว่านักลงทุนจากสิงคโปร์ที่ได้รับอนุญาตให้เข้ามาประกอบกิจการเกี่ยวกับเหมืองแร่ในดินแดนทางใต้ของสยามภายหลังจากการทำสนธิสัญญาฉบับนั้นเป็นคนในบังคับอังกฤษเกือบทั้งหมด มีคนในบังคับชาติอื่นเพียง 3 ราย คือ คนในบังคับอเมริกัน สวิสเซอร์แลนด์ และรัสเซีย ตามรายชื่อนักลงทุนและบริษัทจากสิงคโปร์ที่เข้ามาขออนุญาตดังนี้

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁷² หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 ทย. 6.3 / 16, บริษัทอุตสาหกรรมบาคแอนด์บรอดเตอร์ บริษัทเยอรมันขออนุญาตตรวจแร่ในแขวงเมืองรามันห์ ปลิศ สตูล เมืองตะกั่วป่า (4 ธ.ค. 120), หนังสือกรมหมื่นดำรงราชานุภาพ กราบบังคมทูลฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 4 ธันวาคม ร.ศ.120.

ตารางที่ 30 แสดงรายนามและสังกัดของนักลงทุนจากสิงคโปร์ที่เข้ามาขออนุญาตตรวจแร่และทำเหมืองแร่ระหว่างทศวรรษ 2440 – พ.ศ. 2457

ผู้ขอ	สังกัด
Mr. James Dashwood Saunders	อังกฤษ
มิสเตอร์บี พี แมลิกิน (Mr. B.P.Maligin)	รัสเซีย
มิสเตอร์เอ.เอ. เฮงเกล (A.A. Henggeler)	สวิส
Mr. J.A. Corbett	อังกฤษ
Guthrie & Co. Limited	อังกฤษ
มิสเตอร์เอช ซี เรนเฟิลด์ (H.C. Ehrenfels)	อเมริกัน
จีนกอฟีซุน	อังกฤษ
Mr. Frank Wilson Barker	อังกฤษ
จีนซิดเดียงหลิม	อังกฤษ
Mr. Stuart Bernard Greensill	อังกฤษ
หลวงพิพิธพานิชการ (ชาวจีน)	อังกฤษ
Mr. James Dashwood Saunders	อังกฤษ
จีนลิ้มองหลาย	อังกฤษ
จีนกอฟีซุน	อังกฤษ

ดัดแปลงเป็นตารางจาก: หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ 6.1 / 37, ใบบ่อและพระราชกระแสเรื่องขอ พระบรมราชานุญาตตรวจบ่อแร่และทำบ่อแร่ต่างๆ (14 ก.ย. ร.ศ.123 – มิ.ย. ร.ศ.125); หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ. 6.3 (1 – 32) เล่ม 1, กรมราชโลหกิจและภูมิวิทยา (ขออนุญาตตรวจหาแร่) (ร.ศ.108 – 128); หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ 6.5 (1 – 106), กรมราชโลหกิจและภูมิวิทยา (ขออนุญาตตรวจหาแร่) (ร.ศ.108 – 129) และ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ 6.8 (1 – 13), กรมราชโลหกิจและภูมิวิทยา (แร่อื่นๆ) (ร.ศ.114 – 129).

กล่าวโดยสรุป การขยายตัวทางการลงทุนทำเหมืองแร่ของนักลงทุนและบริษัทจากสิงคโปร์ในสยามเกิดขึ้นด้วยปัจจัยทางการเมืองที่สำคัญประการหนึ่งคือ การทำสนธิสัญญาฉบับระหว่างสยามกับอังกฤษใน พ.ศ.2440 ซึ่งปัจจัยดังกล่าวนี้มีส่วนสำคัญที่ช่วยให้นักลงทุนจากสิงคโปร์มีโอกาสเข้ามาจับสัมปทานในสยามมากขึ้น เพราะการทำสนธิสัญญาฉบับนี้ทำให้สยามจำเป็นต้องยอมให้สัมปทานกับคนในบังคับอังกฤษเกือบทั้งหมด มีเขตสัมปทานย่อย ๆ เพียงส่วนน้อยที่ตกเป็นของคนในบังคับชาติอื่น ทำให้ในช่วงระหว่าง พ.ศ.2440 ถึงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1

จึงมีนักลงทุนจากสิงคโปร์ซึ่งส่วนมากอยู่ในบังคับอังกฤษเข้ามาลงทุนทำเหมืองแร่ดีบุกมากกว่าในช่วงต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากนี้ยังรวมถึงนักลงทุนในบังคับอังกฤษจากอาณานิคมอื่นด้วยเช่น ปีนัง ซึ่งผลจากสนธิสัญญาฉบับนี้ได้เปิดโอกาสให้เข้ามาลงทุนทำเหมืองแร่ดีบุกในสยามได้มากขึ้นเช่นกัน

4. การแทรกแซงดินแดนของผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ภายหลังการทำสนธิสัญญาฉบับ

4.1 ข้อตกลงระหว่างสยาม – อังกฤษในกรณีเขตแดนเมืองประ – รัมมันท์ พ.ศ.2442

ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้สิงคโปร์ดำเนินนโยบายแทรกแซงดินแดนในคาบสมุทรมลายูที่อยู่ภายใต้การปกครองสยามในช่วงหลังการทำสนธิสัญญาฉบับนี้คือ เพื่อปกป้องคุ้มครองและช่วยแสวงหาเขตผลประโยชน์เพิ่มเติมให้กับนักลงทุนจากสิงคโปร์ รวมทั้งนักลงทุนรายอื่นๆ ในอาณานิคมใกล้เคียงที่อยู่ในบังคับอังกฤษซึ่งกำลังเข้ามาในหัวเมืองมลายูของสยามมากขึ้นภายหลังการทำสนธิสัญญาฉบับ ประกอบกับอำนาจการปกครองดินแดนประเทศราชทางใต้ของสยามเองก็ไม่ใช่ที่ยอมรับของสุลต่านรัฐต่างๆ มากนัก ทำให้ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์มองว่ารัฐเหล่านี้เป็นอิสระจากสยามและเห็นว่าสถานการณ์ดังกล่าวอาจกระทบกระเทือนต่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตน ดังนั้นผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์จึงพยายามขยายอำนาจเพื่อครอบครองหัวเมืองทางใต้ของสยาม รวมทั้งพยายามขัดขวางการดำเนินนโยบายที่เป็นการเพิ่มพูนอำนาจการปกครองและอิทธิพลของสยามด้วย เพื่อให้อังกฤษได้เข้าไปมีอิทธิพลซึ่งจะเอื้อประโยชน์ให้กับนักลงทุนในบังคับอังกฤษจากสิงคโปร์และจากที่อื่นให้ได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในเขตหัวเมืองมลายูของสยามมากขึ้น

หลังจากการทำสนธิสัญญาฉบับซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีส่วนช่วยให้นักลงทุนในบังคับอังกฤษจากสิงคโปร์รวมทั้งนักลงทุนจากที่อื่นๆ ได้มีโอกาสในการเข้ามาประกอบกิจการเหมืองแร่ในสยามมากขึ้นแล้ว ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ยังคงพยายามดำเนินการเพื่อแทรกแซงดินแดนทางตอนใต้ของสยามต่อไป แต่สำหรับความพยายามแทรกแซงในช่วงหลังการทำสนธิสัญญาฉบับนี้อาจกล่าวได้ว่า ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ประสบความสำเร็จในการดำเนินการมากขึ้นกว่าในระยะก่อนการทำสนธิสัญญาฉบับ ทั้งนี้ด้วยปัจจัยสำคัญประการหนึ่งคือ การได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนมากขึ้น และนักลงทุนในบังคับอังกฤษทั้งจากสิงคโปร์และจากเขตอื่นๆ ก็ยังได้รับประโยชน์จากการดำเนินการของผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์มากขึ้นด้วย

ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์เริ่มดำเนินการเพื่อขยายเขตอิทธิพลต่อเนื่องภายหลังจากที่มีการทำสนธิสัญญาลับ โดยผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ได้ขอให้มีการเจรจาในเรื่องเขตแดนประะ – รามันห์อีกครั้ง หลังจากที่ยังเปิดเจรจาแล้วใน พ.ศ.2425 แต่ยังไม่สามารถตกลงกันได้ จนกระทั่งถึงช่วงต้นทศวรรษ 2440 ซึ่งเป็นช่วงที่กระทรวงต่างประเทศอังกฤษเริ่มให้ความเห็นชอบแล้วว่า ดินแดนที่สิงคโปร์เรียกร้องในตอนแรกสมควรเป็นของเมืองประะ⁷³ สำหรับการที่กระทรวงต่างประเทศอังกฤษให้ความเห็นชอบนี้อาจเป็นเพราะ กระทรวงต่างประเทศหันมาให้ความสำคัญกับการรักษาประโยชน์ของอังกฤษในคาบสมุทรมลายูเพิ่มมากขึ้นภายหลังจากที่ชาติยุโรปอื่น ๆ หันมาให้ความสนใจการแสวงหาผลประโยชน์ในคาบสมุทรมลายูมากขึ้นในช่วงประมาณทศวรรษ 2430 ดังจะเห็นได้จากการที่กระทรวงต่างประเทศของอังกฤษต้องเจรจาทำสนธิสัญญากับสยามใน พ.ศ.2440 การทำสนธิสัญญาในครั้งนี้แสดงให้เห็นความต้องการของกระทรวงต่างประเทศอังกฤษอย่างชัดเจนว่าต้องการให้คาบสมุทรมลายูอยู่ภายใต้อิทธิพลของอังกฤษ และให้อังกฤษสามารถเข้าไปมีผลประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ ในขณะที่มหาอำนาจอื่นต้องถูกกันออกไป ประกอบกับแรงผลักดันของข้าราชการอังกฤษและกลุ่มพ่อค้าในสิงคโปร์ที่ต้องการให้รัฐบาลอังกฤษเข้ามาพิทักษ์ผลประโยชน์ของอังกฤษให้มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเยอรมนีมีความสัมพันธ์อันดีกับสยาม ทำให้กลุ่มพ่อค้าสิงคโปร์กังวลว่าจะเป็นการเปิดโอกาสทางการค้าในมลายูให้กับเยอรมนี⁷⁴ จึงผลักดันรัฐบาลอังกฤษมากขึ้น ซึ่งเมื่อนโยบายของกระทรวงต่างประเทศเปลี่ยนเป็นการมุ่งแสวงหาเขตอิทธิพลในคาบสมุทรมลายูเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจของอังกฤษแล้วในภายหลัง กระทรวงต่างประเทศจึงเริ่มให้ความเห็นชอบกับกรณีนี้มากขึ้นเมื่อสิงคโปร์ยืนยันว่าจะเจรจากับสยามอีกครั้ง

สำหรับสยาม ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนี้เป็นปัญหาอย่างมาก ดังที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสในเรื่องนี้ว่า “...การเรื่องนี้ตั้งแต่ขึ้นมาก็อึดอัดอยู่ในใจไม่ได้ลืมเลย...”⁷⁵ ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพยายามแก้ไขข้อขัดแย้งดังกล่าว โดยพระองค์ได้ทรงปรึกษากับคณะเสนาบดีสยามและข้าราชการสยามที่เป็นชาวอังกฤษบางคนเช่น นายริเวต คาร์แนค (Rivett Carnac) ซึ่งนายคาร์แนคได้ให้ความเห็นว่า

⁷³ กิ่งแก้ว นิคมขำ, “การเจรจาและข้อตกลงระหว่างไทยกับอังกฤษเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ระหว่าง พ.ศ.2443 ถึง พ.ศ.2452,” หน้า 51.

⁷⁴ Kobkua Suwannathat – Pian, *Thai – Malay relations: Traditional intra – regional relations from the seventeenth to the early twentieth centuries*, pp. 135 – 138.

⁷⁵ หจข. เอกสารส่วนพระองค์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าฯ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ สบ. 16.4.3.1 / 32, เขตแดนรามันห์ – ประะ (2 – 4 ก.พ. พ.ศ.2441) พระราชหัตถเลขพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงกรมหลวงเทวะวงษ์วโรปการ ลงวันที่ 4 กันยายน พ.ศ.2441.

... ความปรารถนาของคอเวนแนนต์อังกฤษ ... ก็ด้วยผู้ที่มั่งมีทั้งหลายบริวาร
เราต้องการจะทำประโยชน์ที่มีบ่อแร่เป็นต้นนั้น ความปรารถนาอันนี้คงจะไม่มีสุด
สิ้น... ไม่ใช่คอเวนแนนต์อังกฤษปรารถนาเกียรติยศหาเขตแดน... คอเวนแนนต์
อังกฤษปรารถนาที่จะให้ได้เปิดการผลประโยชน์เป็นที่ตั้ง ...⁷⁶

จากความเห็นดังกล่าว ประกอบกับการพิจารณาในด้านอื่นๆ เช่นในทางการเมือง ทำให้
รัฐบาลสยามยังไม่ทำตามความต้องการของอังกฤษในเรื่องการยกดินแดนที่เรียกร้องให้ ดังที่
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริว่า

... การที่จะขอเช่าฤกษ์ให้ ซึ่งเป็นข้อที่เรามีความรังเกียจ ไม่ใช่เพราะ
หวงแหนที่นี้เป็นสำคัญ ข้อรังเกียจนั้นเกิดขึ้นเพราะเราเห็นว่า ถ้ายกให้ฤกษ์ให้เช่า
ที่นี้เมื่อใด คงจะมีข้างฝ่ายฝรั่งเสสมาว่าจ้างเป็นแน่แท้ ถ้าหากว่าเป็นเช่นนั้น ก็ไม่
มีอย่างอื่นนอกจากที่เมืองเราจะต้องยับเยินไป ประโยชน์ของเราซึ่งบ้านเมืองมี
ความเจริญอย่างใดก็แปลว่าประโยชน์ของอังกฤษด้วยนั่นเอง ไม่ควรที่อังกฤษจะ
ทำตัวอย่าง เปิดช่องให้ฝรั่งเสสเดินตาม ถ้าหากว่าเพื่อประโยชน์ของผู้มีทรัพย์ที่จะ
ลงทุนทำบ่อแร่เช่นนี้โดยเฉพาะ ให้ผู้ที่ต้องการจะทำบ่อแร่นั้นมาขออนุญาตต่อเรา
เมื่อเป็นการมั่นคงสมควรแล้ว เราจะอนุญาตไม่หวงแหน...ต้องเข้าใจว่าเราไม่
ปิดบังหวงแหนผลประโยชน์ของที่ตำบลนี้ การที่เราหวงแหนนั้นโดยโพลิตีเกอล
อย่างเดียว...⁷⁷

อย่างไรก็ตาม แม้สยามจะไม่ต้องการยกดินแดนให้ตามที่อังกฤษเรียกร้องมาด้วยเหตุผลทั้ง
ในด้านเศรษฐกิจและการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางการเมือง ที่สยามไม่ต้องการให้ฝรั่งเสสทำ
ตามอังกฤษในการเรียกร้องดินแดนส่วนอื่นๆ ของสยาม แต่ในที่สุดสยามได้ยอมยกดินแดน
บางส่วนให้กับอังกฤษ โดยยอมทำข้อตกลงกับอังกฤษใน พ.ศ.2442 เพื่อยุติปัญหาดังกล่าว ตาม
ข้อตกลงกับอังกฤษนั้น สยามต้องเสียดินแดนคืนให้กับเมืองประปะไป 1 ใน 3 ของดินแดนที่อังกฤษ
เรียกร้อง อังกฤษจึงได้รับประโยชน์มากมายจากการได้ครอบครองพื้นที่ที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่
อุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับนักลงทุนจากสิงคโปร์และปีนัง ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มคนที่จะ
ได้รับประโยชน์จากการเรียกร้องดินแดนในครั้งนี้นี้มากกว่าชาวอังกฤษในเมืองแม่หรืออาณานิคม

⁷⁶ เรื่องเดียวกัน.

⁷⁷ เรื่องเดียวกัน.

อื่นๆ เพราะนักลงทุนเหล่านี้ที่อยู่ใกล้กับดินแดนที่อังกฤษได้ครอบครอง สามารถเดินทางไปลงทุน ได้สะดวกและมีความสนใจการลงทุนในคาบสมุทรมลายูอยู่ก่อนแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการลงทุน ทำเหมืองแร่ นอกจากนี้การเรียกร้องดินแดนจากสยามยังเปิดโอกาสให้อังกฤษขยายอิทธิพลเข้ามา ในคาบสมุทรมลายูมากขึ้นด้วย ซึ่งเป็นความประสงค์โดยชัดเจนของสิงคโปร์มาตั้งแต่ต้น ที่มี นโยบายที่จะขยายเขตอาณานิคมของอังกฤษให้ครอบคลุมคาบสมุทรมลายู⁷⁸ รวมทั้งต้องการรักษา ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในคาบสมุทรมลายูไว้ให้มากที่สุดเพื่อพ้อค่าในบังคับของตน

4.2 การเสด็จประพาสสิงคโปร์ พ.ศ.2444 กับการเจรจาเรื่องหัวเมืองมลายูภายใต้การปกครอง สยาม

การเริ่มเจรจาเรื่องหัวเมืองมลายูกับสยามในครั้งนี้งเกิดขึ้นในช่วงที่ เซอร์ แฟรงค์ สเวทแนม เป็นผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ โดยสาเหตุประการแรกที่มีส่วนทำให้สิงคโปร์ตัดสินใจเจรจากับ สยามคือ ความไม่มั่นคงในการแสวงหาผลประโยชน์ในดินแดนทางใต้ของสยามสำหรับนักลงทุน ในบังคับอังกฤษจากสิงคโปร์และอาณานิคมใกล้เคียง ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า ข้อตกลงใน สนธิสัญญาฉบับระหว่างสยามกับอังกฤษนั้นได้เปิดโอกาสให้กับนักลงทุนกลุ่มดังกล่าวเข้ามาขอ สัมปทานเหมืองแร่ในดินแดนทางใต้ของสยาม และอังกฤษยังได้ใช้สิทธิของตนในการสกัดกั้นการ แทรกแซงจากชาติอื่นที่ต้องการจะเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ในสยามด้วย แต่ในระยะต่อมา ปรากฏว่า การทำข้อตกลงในสนธิสัญญาดังกล่าวไม่ได้เป็นการประกันผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ อังกฤษจะได้รับจากดินแดนทางตอนใต้ของสยามอย่างแท้จริง เพราะสุดท้ายหัวเมืองมลายูยังคงใช้ อำนาจในการให้สัมปทานและไม่เห็นว่าการที่รัฐบาลสยามจะต้องมารับรองการให้สัมปทานของตน แต่อย่างใด รัฐบาลสยามจึงไม่สามารถควบคุมการให้สัมปทานแก่ชาวต่างประเทศในหัวเมืองมลายู ที่อยู่ในการปกครองได้ ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวนี้มีส่วนทำให้ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์เกรงว่า นักลงทุนชาติอื่นจะเข้ามาขอสัมปทานแข่งกับนักลงทุนอังกฤษ

สำหรับข้อตกลงในสนธิสัญญาดังกล่าว ในระยะหลังปรากฏว่าข้าราชการในสิงคโปร์เริ่ม รับทราบแล้ว เช่น เซอร์ แฟรงค์ สเวทแนม ผู้รักษาการแทนผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ในช่วง ค.ศ.1900 (ดูภาคผนวก ก) ซึ่งเขาเห็นว่า “...พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะต้อง ใช้อำนาจในการหวงห้ามการยกดินแดนในก้นดั้นให้กับชาวยุโรป ... ทั้งนี้เพราะพระองค์ จำเป็นต้องรักษาสัญญาที่ให้ไว้กับอังกฤษในการที่จะไม่ยกดินแดนหรือสัมปทานให้กับชาว

⁷⁸ F.O. 69 / 103, Enclosure no. 1 from governor Sir F. Weld to the Earl of Derby, Perak Boundary,

ต่างประเทศในเขตคาบสมุทรมลายู...”⁷⁹ แต่ด้วยการขาดประสิทธิภาพในการปกป้องผลประโยชน์ของอังกฤษในคาบสมุทรมลายูดังที่ได้กล่าวมา ทำให้เมื่อสเวทแนมขึ้นดำรงตำแหน่งเป็นผู้นำราชการเมืองสิงคโปร์ เขาจึงเริ่มเปิดการเจรจาเรื่องหัวเมืองมลายูกับสยาม โดยให้ความสำคัญไปที่เมืองกลันตันและตรังก่อน เพื่อปกป้องพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติและมีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้กับนักลงทุนจากสิงคโปร์และคนในบังคับอังกฤษที่อยู่ในอาณานิคมอื่นๆ ให้พ้นจากการแทรกแซงเข้ามาของนักลงทุนชาติอื่นที่อาจใช้วิธีการขอสัมปทานจากสุลต่านโดยตรงและแทรกแซงเข้ามา

ปัจจัยที่ 2 ซึ่งมีผลผลักดันสิงคโปร์ให้สนใจที่จะเจรจากับสยามในเรื่องเมืองมลายูได้การปกครองสยามคือ ความสนใจที่จะเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ในคาบสมุทรมลายูของชาติอื่นที่ยังคงมีปรากฏอยู่มากในช่วงหลัง พ.ศ.2440 ซึ่งชาติต่างๆ เหล่านี้ไม่ได้รับทราบข้อตกลงระหว่างอังกฤษและสยามใน พ.ศ.2440 ดังนั้นจึงยังคงพยายามเข้ามาติดต่อขอสัมปทานหรือขอเช่าที่ดินจากสยาม เช่น ในช่วง พ.ศ.2440 – 2443 เยอรมันสนใจจะขอสิทธิเช่าเกาะปูเลาลังกาวิ (Pulau Langawi) ซึ่งอยู่ทางเหนือของเกาะปีนัง⁸⁰ ฝ่ายรัสเซียก็เริ่มติดต่อขอเช่าดินแดนส่วนหนึ่งในคาบสมุทรมลายูเพื่อทำเป็นสถานีถ่านหิน ส่วนฮอลันดาก็ได้เข้ามาขอสัมปทานทำเหมืองแร่ในเมืองไทรบุรี⁸¹ นอกจากนี้ สหรัฐอเมริกาก็เข้ามาขอสัมปทานด้วยเช่นกัน โดยขอสัมปทานจากเจ้าเมืองตรังกานูเพื่อทำเหมืองแร่และทำการเพาะปลูก⁸²

จากความสนใจเข้ามาขอเขตสัมปทานของชาติอื่นๆ นี้เป็นปัจจัยส่วนหนึ่งที่ผลักดันให้สิงคโปร์ต้องการเปิดเจรจากับสยาม โดยเริ่มเจรจาเกี่ยวกับเมืองกลันตันและตรังกานู ทั้งนี้อาจเป็นเพราะรัฐทั้งสองมีความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติและตั้งอยู่ห่างไกลจากสยาม สยามเองไม่ได้มีอำนาจปกครองโดยสิทธิ์ขาด อีกทั้งยังมีที่ท่าต่อต้านอำนาจสยามอย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองตรังกานู⁸³ นอกจากนี้เมื่อพิจารณาจากสภาพทางภูมิศาสตร์ของเมืองทั้งสองแล้วจะพบว่าตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของคาบสมุทรมลายู ซึ่งนักลงทุนจากสิงคโปร์สามารถเดินทางไปลงทุนได้สะดวกโดยไม่ต้องไปทางฝั่งตะวันตกซึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่ที่นักลงทุนจากปีนังเดินทางเข้า

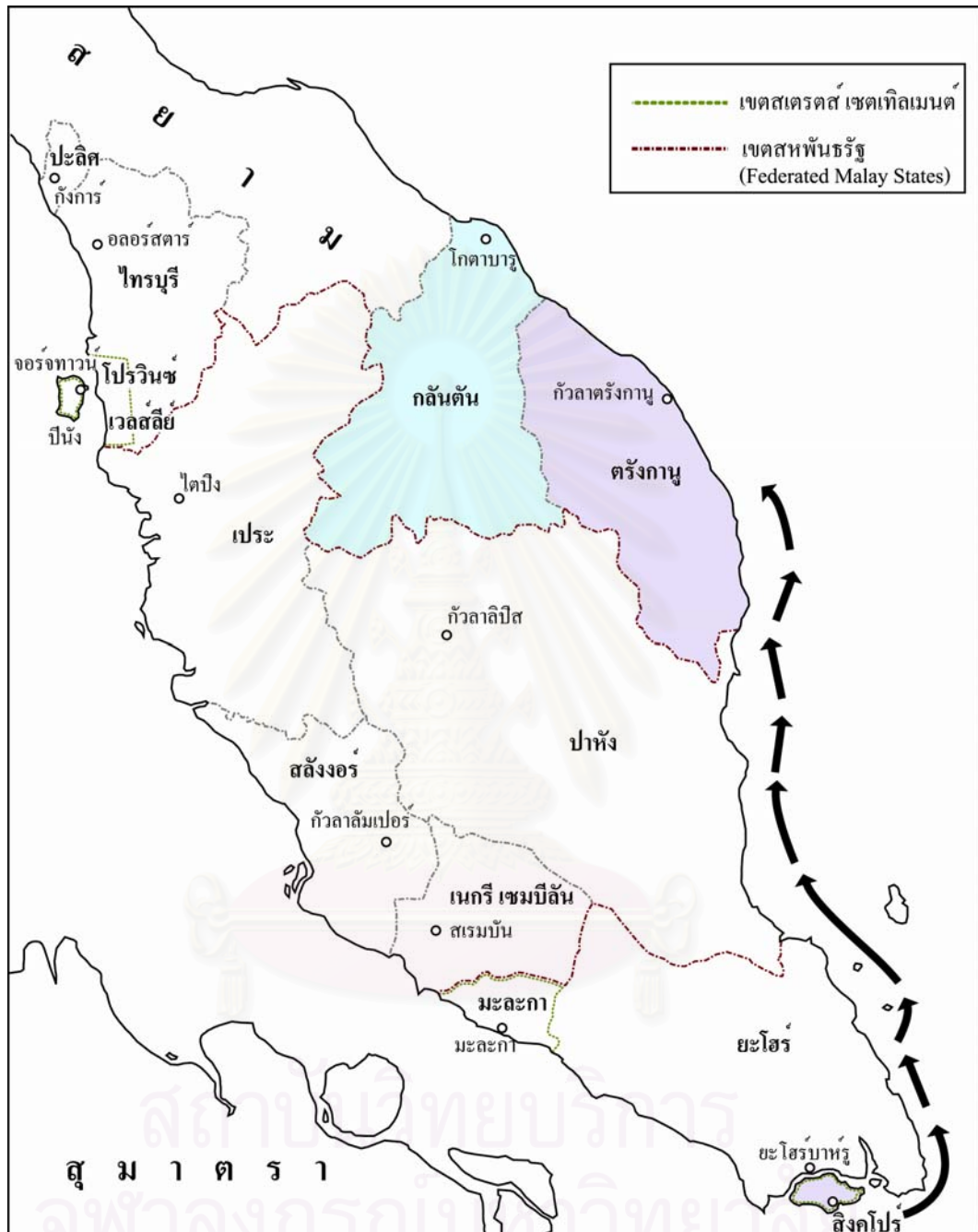
⁷⁹ F.O. 69 / 224, Dispatch from Swettenham to Chamberlain, Dated 19 November 1900.

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ Tom Marks, *The British acquisition of Siamese Malaya (1896–1909)* (Thailand: White Lotus, 1997), p. 26.

⁸² สายจิตต์ เหมินทร์, “การเสียดินแดนไทยให้กับอังกฤษในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,” หน้า 271.

⁸³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 224 – 225.

ภาพที่ 4 แผนที่แสดงตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ของเมืองตรังกานู ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสะดวกในการเดินทางของพ่อค้าและนักลงทุนจากสิงคโปร์ไปยังตรังกานูและกัณฑ์

ที่มา: Rupert Emerson, *Malaysia: A study in direct and indirect rule* (Kuala Lumpur: University of Malaya, 1970), p. 112.

ไปลงทุนอยู่เป็นจำนวนมากแล้ว ดังนั้นด้วยปัจจัยดังกล่าว ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์จึงเริ่มเจรจา โดยมีจุดประสงค์หลัก 2 ประการ ประการแรกคือ เพื่อแสวงหาเขตผลประโยชน์ให้กับนักลงทุนจากสิงคโปร์ รวมถึงนักลงทุนในบังคับอังกฤษในอื่นๆ เช่น ปีนัง ประการที่ 2 คือ เพื่อสกัดกั้นการแทรกแซงของชาติตะวันตกชาติอื่นที่จะขยายอิทธิพลและเขตผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเข้ามาในคาบสมุทรมลายู

การเจรจาระหว่างสยามกับสิงคโปร์เกิดขึ้นในคราวที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสสิงคโปร์ในเดือนกุมภาพันธ์ ร.ศ.120 (คือ เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2445)⁸⁴ โดยประเด็นหลักที่สิงคโปร์ต้องการเจรจา คือ เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับเมืองกลันตันและตรังกานู โดยสเวทแนมได้เจรจาขอให้อังกฤษได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการบริหารในเมืองทั้งสอง และต้องการจะเข้ามาช่วยแก้ปัญหาความยุ่งยากต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในหัวเมืองมลายูในขณะนั้น ซึ่งสเวทแนมได้ยื่นข้อเสนอให้กับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 3 ประการ คือ

1. ให้สยามยกเมืองกลันตันและตรังกานูให้กับอังกฤษ
2. ให้สยามจ้างข้าราชการชาวอังกฤษมาเป็นที่ปรึกษาในเมืองกลันตันและตรังกานู
3. สยามยืนยันว่าจะไม่แทรกแซงการบริหารราชการภายในของเมืองทั้งสอง⁸⁵

ภายหลังจากที่สเวทแนมได้ยื่นข้อเสนอดังกล่าวแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยอมรับในข้อเสนอข้อที่ 2 แต่สเวทแนมยังไม่พอใจ ยังพยายามเจรจาให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเลิกข้อใดข้อหนึ่งที่เหลือ พระองค์จึงทรงถูกกดดันอย่างมากและในที่สุดทรงยอมรับที่จะไม่แทรกแซงกิจการภายในของเมืองกลันตันและตรังกานู โดยสยามจะควบคุมแต่ด้านต่างประเทศเท่านั้น แต่เมืองทั้งสองยังคงขึ้นอยู่กับสยาม⁸⁶

การเปิดเจรจาของสเวทแนมกับรัฐบาลสยามในครั้งนี้ เริ่มขึ้นหลังจากที่กระทรวงต่างประเทศอังกฤษเริ่มเปิดเจรจากับสยามในเดือนมกราคม พ.ศ.2445 เพื่อให้มีการแต่งตั้งที่ปรึกษา

⁸⁴ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม 72 / 5, เสด็จพระราชดำเนินประพาสสิงคโปร์ ร.ศ.120 (24 – 28 ก.พ. ร.ศ. 120), พระราชโอรสเลขพระราชนานมาแต่เมืองสิงคโปร์ ลงวันที่ 24 กุมภาพันธ์ ร.ศ.120.

⁸⁵ F.O. 69 / 228, Dispatch from British Consul at Bangkok (Reginald Tower) to Foreign Office, Dated 8 March 1902. และ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม 72 / 5, เสด็จพระราชดำเนินประพาสสิงคโปร์ ร.ศ.120 (24 – 28 ก.พ. ร.ศ. 120), พระราชโอรสเลขพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานกรมหลวงเทววงษ์ วโรประการ.

⁸⁶ F.O. 69 / 228, Dispatch from British Consul at Bangkok (Reginald Tower) to Foreign Office, Dated 8 March 1902.

ราชการชาวอังกฤษให้กับสุลต่านเมืองกลันตันและตรังกานู⁸⁷ ซึ่งการเริ่มเปิดเจรจากับรัฐบาลสยามตามความต้องการของกระทรวงต่างประเทศอังกฤษนี้ แสดงให้เห็นว่ากระทรวงต่างประเทศอังกฤษเห็นความจำเป็นที่จะต้องแทรกแซงกิจการภายในของกลันตันและตรังกานู ทั้งนี้เพราะกระทรวงต่างประเทศเห็นว่า สนธิสัญญาฉบับไม่ได้ช่วยรักษาผลประโยชน์ของอังกฤษในมลายูอย่างแท้จริง และยังคงมีชาติยุโรปอื่นๆ สนใจเข้ามาขอสัมปทานและเช่าที่ดินในเขตคาบสมุทรมลายูอยู่ ซึ่งอาจทำให้ผลประโยชน์ของอังกฤษในมลายูได้รับความกระทบกระเทือน ประกอบกับแรงผลักดันจากนายโจเซฟ เชมเบอร์เลน (Joseph Chamberlain) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอาณานิคม ซึ่งมีอิทธิพลต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของอังกฤษมากขึ้น อีกทั้งยังมีอิทธิพลเหนือ ลอร์ด แลนส์ดาวน์ (Lord Lansdowne) รัฐมนตรีกระทรวงต่างประเทศด้วย⁸⁸ ทำให้กระทรวงต่างประเทศต้องการแทรกแซงดินแดนสยามมากขึ้น รวมทั้งแรงผลักดันจากข้าราชการอังกฤษในสิงคโปร์ เช่น สเวทแนม ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ ที่เคยเสนอให้อังกฤษเจรจากับสุลต่านกลันตันและตรังกานู เพื่อให้ได้สิทธิจัดการเรื่องต่างๆ ในเมืองทั้งสอง ป้องกันให้พ้นจากการแทรกแซงของต่างชาติ หรือหากทางลอนดอนต้องการรักษาอำนาจสยามที่มีอยู่เหนือรัฐเหล่านี้ไว้ ก็ควรเจรจาให้มีข้าราชการอังกฤษทำหน้าที่ปรึกษาประจำอยู่ด้วย⁸⁹ ด้วยสาเหตุดังกล่าวทำให้ลอนดอนเริ่มเปิดเจรจากับสยาม

การเริ่มเจรจากับสยามเรื่องการแต่งตั้งที่ปรึกษาชาวอังกฤษในกลันตันและตรังกานูนี้ ได้แสดงให้เห็นถึงนโยบายของกระทรวงต่างประเทศอังกฤษที่สอดคล้องกับความต้องการของสิงคโปร์ที่ต้องการให้มีการปกป้องผลประโยชน์ของนักลงทุนจากสิงคโปร์และอาณานิคมอื่นๆ ในมลายู ภายหลังจากที่กระทรวงต่างประเทศอังกฤษมองเห็นว่าผลประโยชน์ของอังกฤษในมลายูเริ่มไม่มั่นคง กระทรวงต่างประเทศจึงเสนอให้มีการตั้งที่ปรึกษาอังกฤษให้แก่สุลต่านกลันตันและตรังกานูเพื่อให้อังกฤษมีส่วนร่วมในการบริหารบ้านเมืองและควบคุมกิจการต่างๆ ให้เป็นไปตามที่อังกฤษต้องการและเอื้อประโยชน์ให้กับอังกฤษมากที่สุด

เมื่อพิจารณาถึงข้อเรียกร้องของสเวทแนมที่มีต่อสยามจะพบว่า แม้ภายหลังจากทำสนธิสัญญาฉบับ กระทรวงต่างประเทศอังกฤษและสิงคโปร์จะมีความต้องการที่สอดคล้องกันมากขึ้นคือ ต้องการดำเนินการแทรกแซงหัวเมืองมลายูของสยามเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของอังกฤษ

⁸⁷ กิ่งแก้ว นิคมขำ, “การเจรจาและข้อตกลงระหว่างไทยและอังกฤษเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,” หน้า 70 - 71.

⁸⁸ Kobkua Suwannathat – Pian, *Thai – Malay relations: Traditional intra – regional relations from the seventeenth to the early twentieth centuries*, p. 142.

⁸⁹ กิ่งแก้ว นิคมขำ, “การเจรจาและข้อตกลงระหว่างไทยและอังกฤษเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,” หน้า 71.

ให้มากขึ้น แต่วิธีการที่จะใช้เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของอังกฤษนั้นยังคงมีความแตกต่างกัน คือ กระทรวงต่างประเทศอังกฤษต้องการให้ตั้งที่ปรึกษาชาวอังกฤษเข้าไปประจำอยู่ในกลันตันและ ตรังกานู เพื่อให้อังกฤษได้มีส่วนกำหนดการบริหารภายในรัฐทั้งสอง แต่สิงคโปร์ต้องการจะยึดครอง เมืองกลันตันและตรังกานูเป็นอาณานิคมอังกฤษ ดังจะเห็นได้จากข้อเสนอในคราวพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสสิงคโปร์ พ.ศ.2445 ซึ่งการเรียกร้องของสิงคโปร์นี้ กระทรวงต่างประเทศอังกฤษมองว่าสิงคโปร์เรียกร้องมากเกินไปและดำเนินการกระทำของสเวท แนมอย่างมากโดยเห็นว่า การเรียกร้องดินแดนจะกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับอังกฤษ และอาจทำให้สยามเริ่มระแวงอังกฤษว่าจะเข้ามาทำลายความมั่นคงของสยาม⁹⁰ ซึ่งการที่กระทรวง ต่างประเทศอังกฤษดำเนินสเวทแนมนี้อาจเป็นเพราะ กระทรวงต่างประเทศมองว่าหากสยามคิดว่า อังกฤษพยายามรุกกล้าเอาดินแดนจากสยาม สยามอาจดึงมหาอำนาจชาติอื่น เช่น เยอรมนี รัสเซีย เข้ามาเกี่ยวข้องเพื่อถ่วงดุลอำนาจของอังกฤษในมลายู ซึ่งจะทำให้อังกฤษเสียประโยชน์

นอกจากนี้ การกระทำของสเวทแนมยังสร้างความผิดหวังให้กับพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างมาก เพราะท่าทีของสิงคโปร์ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า สิงคโปร์ต้องการให้พระองค์ทรงยกเมืองกลันตันและตรังกานูให้กับอังกฤษ และการเจรจาตั้งกล่าว “...ยังทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างสยามกับสิงคโปร์ จนยากที่จะปรองดองกันได้...”⁹¹ การเจรจาระหว่างสยามกับอังกฤษนี้ยังดำเนินต่อมาจนกระทั่งถึง พ.ศ.2445 ทั้งสองฝ่ายจึงได้ลงนามใน สนธิสัญญาเกี่ยวกับการตั้งที่ปรึกษาประจำเมืองกลันตันและตรังกานู⁹²

แม้การเปิดเจรจาของสเวทแนมกับสยามเพื่อให้สยามยกเมืองกลันตันและตรังกานูให้ อังกฤษนั้นจะไม่สำเร็จผล แต่การที่สยามได้ยอมรับในข้อที่จะให้มีการตั้งที่ปรึกษาชาวอังกฤษประจำ ในกลันตันและตรังกานู ทำให้อังกฤษได้เข้าไปมีอิทธิพลในเมืองทั้งสองมากขึ้น ซึ่งการที่อังกฤษ ได้เข้าไปมีอิทธิพลในเมืองทั้งสองนี้ ส่วนหนึ่งได้เอื้อประโยชน์ให้กับนักลงทุนจากสิงคโปร์และ อาณานิคมอังกฤษแห่งอื่นๆ โดยตรง เพราะเมืองทั้งสองตั้งอยู่ในเขตที่นักลงทุนกลุ่มดังกล่าว

⁹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 76.

⁹¹ F.O. 69 / 228, Dispatch from British Consul at Bangkok (Reginald Tower) to Foreign Office, Dated 8 March 1902.

⁹² ชวลีชัย ฤ กลาง, ประเทศราชของสยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2541), หน้า 169.

ตามสนธิสัญญาดังกล่าว สยามจะเป็นผู้ควบคุมกิจการต่างประเทศของเมืองกลันตันและตรังกานู โดย สยามจะส่งวนสิทธิในการแต่งตั้งที่ปรึกษาชาวอังกฤษเพื่อทำหน้าที่เป็นตัวแทนรัฐบาลสยามและเป็นที่ปรึกษาเจ้า เมือง ทุกปีเมืองทั้งสองต้องส่งรายได้ให้กับรัฐบาลสยามร้อยละ 10 ของรายได้ทั้งหมด ส่วนที่ปรึกษานั้นต้องเป็น คนสัญชาติอังกฤษและอังกฤษมีสิทธิร่วมในการแต่งตั้งและถอดถอน

สามารถเดินทางไปลงทุนกิจการต่าง ๆ เช่นเหมืองแร่ สวนยางพาราได้สะดวก ดังนั้นเมื่ออังกฤษมีโอกาสเข้าไปควบคุมกิจการภายในของเมืองทั้งสอง นักลงทุนจากสิงคโปร์และอาณานิคมอังกฤษที่อยู่ใกล้เคียงจึงมีโอกาสในด้านการรับสัมปทานมากขึ้นด้วย

ภายหลังจากการทำสนธิสัญญาตั้งที่ปรึกษาชาวอังกฤษในรัฐกลันตันและตรังกานูใน พ.ศ.2445 แล้ว อังกฤษมีอิทธิพลมากขึ้นในคาบสมุทรมลายูตอนบน รวมทั้งสามารถป้องกันการแทรกแซงจากต่างชาติที่จะเข้ามาในเมืองทั้งสองได้โดยอาศัยสิทธิ์และอำนาจของที่ปรึกษาชาวอังกฤษ แต่อย่างไรก็ตามแม้อังกฤษจะเข้ามามีอิทธิพลในเขตที่เป็นแหล่งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรแร่ธาตุ ตามความต้องการของผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์แล้ว แต่ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ยังคงมีบทบาทในการขยายอิทธิพลของอังกฤษต่อไป และมุ่งหวังจะครอบครองดินแดนในคาบสมุทรมลายูเพิ่มเติม ทั้งนี้เพื่อขยายเขตผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของนักลงทุนในบังคับอังกฤษจากสิงคโปร์และจากอาณานิคมอื่นให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

บทบาทของผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ในการขยายอิทธิพลของอังกฤษเข้ามาในดินแดนทางตอนใต้ของสยามปรากฏขึ้นอีกครั้งหนึ่งในช่วงที่เซอร์ จอห์น แอนเดอร์สัน (Sir John Anderson) ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ระหว่าง พ.ศ.2446 – 2454 (ค.ศ.1903 – 1911 ดูภาคผนวก ก) โดยแอนเดอร์สันได้มีส่วนร่วมในการเรียกร้องดินแดนจากสยามในช่วงการเจรจาเพื่อโอนสิทธิ์การปกครองของสยามเหนือรัฐมลายูทั้ง 4 รัฐให้กับอังกฤษใน พ.ศ. 2452 ด้วย

สาเหตุเบื้องต้นที่ทำให้สยามเริ่มเปิดการเจรจาเกี่ยวกับดินแดน 4 รัฐมลายูกับอังกฤษคือ ปัญหาการแทรกแซงจากอังกฤษซึ่งต้องการเข้ามามีอิทธิพลและครอบครองหัวเมืองมลายูของสยาม ทางรัฐบาลสยามตระหนักดีถึงความพยายามของอังกฤษในการแทรกแซงเข้ามาเพื่อขยายเขตอิทธิพลและปกป้องผลประโยชน์ของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังจากการทำสนธิสัญญาฉบับ พ.ศ.2440 ที่ส่งผลให้อังกฤษมีอิทธิพลในดินแดนทางตอนใต้ของสยามเพิ่มมากขึ้นและอังกฤษยังพยายามใช้ทุกวิถีทางเพื่อขยายอิทธิพลภายในหัวเมืองมลายูดังเช่น การจัดตั้งที่ปรึกษาในกลันตันและตรังกานูตามที่ได้กล่าวมาแล้ว การทำข้อตกลงระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศส พ.ศ.2447* ซึ่งส่งผลให้อังกฤษมีอิทธิพลภายในดินแดนทางตอนใต้ของสยามมากขึ้นอีกด้วยภายใต้การรับรองของ

*คือ ข้อตกลงฉันทมิตรระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศส (Anglo – French Entente) เป็นข้อตกลงเพื่อจัดปัญหาความขัดแย้งระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศส เช่น ปัญหาเกี่ยวกับสยาม โมร็อกโก สิทธิประมงแถบหมู่เกาะนิวฟันด์แลนด์ ซึ่งความขัดแย้งดังกล่าวนี้มีสาเหตุเนื่องมาจากการดำเนินนโยบายเพื่อแสวงหาอาณานิคมของทั้งสองชาติจนทำให้เกิดข้อขัดแย้งเกี่ยวกับดินแดนต่าง ๆ หลายครั้ง

ในส่วนของข้อตกลงเกี่ยวกับสยามนั้นทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสยังคงร่วมกันประกันความเป็นรัฐกันชนของสยามต่อไป และจะแบ่งสยามออกเป็น 3 เขตคือ ทางตะวันออก ให้เป็นเขตอิทธิพลของฝรั่งเศส ทางตะวันตกและแหลมมลายูรวมทั้งหมู่เกาะใกล้เคียงให้เป็นเขตอิทธิพลของอังกฤษ ส่วนบริเวณภาคกลางให้คงความเป็นกลางไว้

ฝรั่งเศส ในขณะที่สยามยังตระหนักดีว่าคนไม่เคยมีอิทธิพลและอำนาจเหนือหัวเมืองบริเวณนี้อย่างแท้จริง แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงพยายามผูกใจเจ้าเมืองมลายูให้ภักดีต่อส่วนกลางโดยใช้วิธีต่างๆ แล้วยังตามเช่น การเสด็จประพาสหัวเมืองมลายูเพื่อเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีและความใกล้ชิดระหว่างกษัตริย์กับเจ้าเมืองและราษฎร อีกทั้งยังต้องประสบปัญหาจากการที่เจ้าเมืองมลายูไม่ยอมรับอำนาจการปกครองของสยามเสมอมาด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงปฏิรูปการปกครองที่เจ้าเมืองมลายูต่อต้านการดำเนินการของรัฐบาลอย่างมาก ทำให้อิทธิพลเหนือหัวเมืองมลายูของสยามลดน้อยลงไปทุกขณะ จะยังคงมีอำนาจก็เพียงแค่นี้ในเขตหัวเมืองปัตตานี ซึ่งแม้ถูกแบ่งเป็นเมืองเล็ก ๆ แต่สยามกลับมีอำนาจในการควบคุมเมืองเหล่านี้มั่นคงมากขึ้นตามลำดับ⁹³

สถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในหัวเมืองมลายูนี้ ได้ส่งผลให้ผู้นำสยามเริ่มไม่มั่นใจในอำนาจของตนว่าจะสามารถรักษาดินแดนส่วนนี้ไว้ได้นานเพียงไร และเริ่มคิดจะโอนสิทธิ์เหนือดินแดนทางตอนใต้ให้กับอังกฤษเพื่อแลกกับประโยชน์บางประการที่สยามต้องการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการขอกยกเลิกข้อตกลงในสนธิสัญญาฉบับ ซึ่งเป็นข้อตกลงที่ทำให้สยามเสียเปรียบอย่างมาก สยามต้องเสียอิทธิพลในดินแดนทางใต้และดินแดนส่วนนี้ยังเปรียบเสมือนตกเป็นรัฐภายใต้การปกครองอังกฤษด้วย เพราะอังกฤษมีโอกาสเข้ามาควบคุมกิจการภายในแทนสยาม นอกจากนี้เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมแล้วจะเห็นได้ว่า อังกฤษเป็นฝ่ายที่ได้รับผลประโยชน์จากสนธิสัญญานี้อย่างเต็มที่ เพราะมีสิทธิ์ควบคุมการให้สัมปทานแก่ชาวต่างประเทศ แต่สำหรับสยามกลับเสียประโยชน์อย่างมากทั้งในเรื่องสิทธิการโอนสัมปทานและผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการให้สัมปทานในพระราชอาณาเขตทางตอนใต้ทั้งหมด

ในตอนที่ทำสนธิสัญญาฉบับนั้น สยามเห็นว่าตนจะได้รับประโยชน์จากข้อตกลงที่ช่วยฐานะในการปกครองดินแดนทางใต้มีความมั่นคงมากขึ้น ส่วนอังกฤษต้องการให้ดินแดนในคาบสมุทรมลายูอยู่ภายใต้อิทธิพลของตนเพื่อป้องกันไม่ให้อาณาอื่นเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจหรือสร้างอิทธิพลขึ้นมาแข่งกับอังกฤษ แต่ต่อมาอังกฤษได้ตีความเกี่ยวกับการให้สัมปทานแก่นักลงทุนต่างชาติเป็นการเอาเปรียบสยาม ซึ่งสยามก็ไม่สามารถคัดค้านได้เพราะได้มีระบุไว้ในสนธิสัญญาทั้งในเรื่องเกี่ยวกับการโอนสิทธิ์เหนือดินแดนและการยกเลิกผลประโยชน์ต่างๆ ในดินแดนทางใต้ของสยามไว้อย่างชัดเจนว่าต้องให้อังกฤษเห็นชอบ สยามจึงต้องการยกเลิกสนธิสัญญาฉบับนี้โดยเร็ว เพื่อให้ได้รับอำนาจและผลประโยชน์กลับคืนมา ดังพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า

⁹³ Tom Marks, *The British Acquisition of Siamese Malaya*, p. 37.

... ข้างฝ่ายเราที่ประสงค์แท้จริงอยากได้นั้น เพื่อจะเลิกสัญญาฉบับ ซึ่ง อังกฤษเข้ามาข่มขู่ให้เราทำเมื่อเวลาอยู่กับฝรั่งเศส ตั้งฉายาสเฟียร์ออฟอินฟลวนซ์ เข้ามาจนหมดแหลมมลายู ซึ่งขอแล้วขอเล่าที่จะทำให้เป็นสัญญาเปิดเผย แต่หาก เราไม่ยอมข้างเราอยากจะทำสัญญาฉบับเสีย ตัดเขตแดนตั้งแต่มณฑลปัตตานี ขึ้นมาให้พ้นจากฉายา ด้วยเหตุข้อนี้จึงเกิดแตกเมืองกลันตัน ตรังกานู ซึ่งเราไม่เห็นมีประโยชน์อะไรนัก...⁹⁴

นอกจากนี้สยามยังเห็นว่าดินแดนในหัวเมืองมลายูเป็นเขตพื้นที่ที่สร้างปัญหาให้กับสยาม ไม่น้อย เจ้าเมืองไม่ยอมรับอำนาจจากส่วนกลาง ความอ่อนแอของสยามในการปกครองรัฐเหล่านี้ จะกลายเป็นสิ่งที่คุกคามความมั่นคงของสยามเอง การแทรกแซงของอังกฤษในพื้นที่ดังกล่าวกำลัง รุนแรงขึ้นทุกขณะซึ่งอาจจะทำลายความมั่นคงในดินแดนส่วนอื่นของสยามในภายหลังด้วย ดังนั้น สยามจึงต้องการเปิดเจรจากับอังกฤษเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของสยาม โดยที่อังกฤษจะต้องให้ ผลตอบแทนแก่สยามอย่างเป็นที่น่าพอใจ

สยามเริ่มเปิดเจรจากับอังกฤษโดยแจ้งกับอัครราชทูตอังกฤษประจำสยามในขณะนั้น คือ Mr. Paget ถึงข้อเสนอต่างๆ โดยสยามต้องการให้อังกฤษแก้ไขเรื่องเกี่ยวกับอำนาจศาลกงสุลและ สิทธิสภาพนอกอาณาเขต รวมทั้งยกเลิกข้อตกลงในสนธิสัญญาฉบับ นอกจากนี้สยามยังต้องการ เงินกู้เพื่อสร้างทางรถไฟด้วย โดยสยามจะยอมยกเมืองกลันตัน ตรังกานู และไทรบุรี ให้กับ อังกฤษ ซึ่งต่อมาเมื่อลอนดอนได้ทราบความต้องการของสยามแล้ว กระทรวงอาณานิคมยัง ต้องการเมืองปะลิสและเมืองสตูลด้วย แต่สยามไม่เห็นด้วยที่จะยกเมืองสตูลให้ เพราะเป็นพื้นที่ที่ สยามมีอำนาจการปกครองที่มั่นคงแล้ว ส่วนปะลิสนั้นสยามยอมได้ตามความต้องการของอังกฤษ ซึ่งอังกฤษยังไม่พอใจและยังคงเรียกร้องดินแดนจากสยามอีกโดยขอเกาะลังกาวิและดินแดนทาง ตอนใต้ของเมืองรามันห์ด้วย⁹⁵

ในการเรียกร้องดินแดนเพิ่มเติมของอังกฤษนี้ นอกจากจะเป็นการเจรจาระหว่างสยามกับ ตัวแทนของรัฐบาลอังกฤษแล้ว ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ยังได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเจรจาด้วย

⁹⁴ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต 8 / 6, เรื่องการปรึกษาสัญญากับประเทศอังกฤษ มีตั้งแต่วันที่ 8 มีนาคม ร.ศ. 126 ถึง 19 มกราคม ร.ศ. 127, สำเนาพระราชหัตถเลขาตอบหนังสือหม่อมเจ้าจรูญศักดิ์กัญญากร ลงวันที่ 1 มิถุนายน ร.ศ. 127.

⁹⁵ F.O. 371 / 521, Dispatch from Mr. Paget to Sir Edward Grey, Negotiations. United Kingdom and Siam: Reports preliminary interview with Mr. Strobel and discussion of points respecting jurisdiction, abrogation of 1897 convention, the railway and concession of territory. Dated 31 December 1907.

โดยอัครราชทูตอังกฤษประจำสยาม ได้แจ้งให้กับนายแอนเดอร์สันทราบเพื่อถามความเห็นเกี่ยวกับข้อแลกเปลี่ยนดังกล่าวข้างต้น⁹⁶ ซึ่งในส่วนของข้อตกลงเรื่องเขตแดนนั้น แอนเดอร์สันได้เสนอให้ “...รวมเมืองระแงะ (Legeh) เข้ากับเมืองกลันตันด้วย เนื่องจากเห็นว่าเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและมีผู้คนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก...”⁹⁷ แต่อย่างไรก็ตามสยามยังไม่ยอมทำตามข้อเรียกร้องของผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ในเรื่องนี้

นอกจากเมืองระแงะที่แอนเดอร์สันเรียกร้องแล้ว ดินแดนอีกส่วนหนึ่งที่สิงคโปร์ต้องการคือ ดินแดนทางใต้ของรามันห์ ซึ่งการเรียกร้องในข้อนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไม่พอพระทัยอย่างมาก เพราะทรงเห็นว่าสยามจะยกเมืองกลันตัน ตรังกานู และไทรบุรีให้กับอังกฤษแล้ว

... แต่ข้างฝ่ายสิงคโปร์ยังคิดเอาไรต์เอาเปรียบ ที่จะรู้ [รุก] แคนรามันห์เข้ามาอีกเพราะเหตุที่เขตเมืองรามันห์ไปย้อยอยู่ในระหว่างกลันตัน และไทรบุรีข้างฝ่ายเราจะต้องเอาสตูลมาเป็นเมืองไทรตามแนวเขา ข้างฝ่ายเขาจะตัดเอาเขตรามันห์ไปเป็นแปร์กตามแนวเขา ซึ่งข้างฝ่ายเราเสียเปรียบมากแต่เขาเอาหน้าหนักสองข้อข้างต้นเข้าถ่วง ทำให้ข้าอึดอัดใจมาก ไม่ชอบที่จะให้เขตแดนมากถึงเพียงนี้ ไม่เสียคายกลันตันแลตรังกานู แต่เสียคายเขตแดนเมืองรามันห์ ... จึงยังไม่เห็นชอบด้วยในข้อที่จะยกเขตแดนให้มากถึงเพียงนี้...⁹⁸

จากข้อเรียกร้องเรื่องดินแดนของสิงคโปร์ดังกล่าว พบว่าดินแดนที่สิงคโปร์เรียกร้องเพิ่มเติมนั้นเป็นเขตที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรมาก เช่น แร่ธาตุ ทั้งนี้เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้นักลงทุนจากสิงคโปร์ รวมถึงนักลงทุนอังกฤษบริเวณใกล้เคียงให้เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจได้มากขึ้น ซึ่งแม้ว่าสิงคโปร์จะไม่ประสบความสำเร็จในเรื่องเมืองระแงะ แต่สำหรับเมืองรามันห์ตอนใต้⁹⁹ สยามยอมยกให้กับอังกฤษตามข้อเรียกร้อง⁹⁹

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ F.O. 371 / 522, Dispatch from Beckett to Sir Edward Grey, Dated 24 August 1908.

⁹⁸ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต 8/6, เรื่องการปกปักรักษาสัญญาต่างประเทศอังกฤษ มีตั้งแต่วันที่ 8 มีนาคม ร.ศ. 126 ถึง 19 มกราคม ร.ศ. 127, สำนักพระราชวังตลเลขาคอบหนังสือหม่อมเจ้าจรูญศักดิ์กฤษณากร ลงวันที่ 1 มิถุนายน ร.ศ. 127.

⁹⁹ กิ่งแก้ว นิคมขำ, “การเจรจาและข้อตกลงระหว่างไทยและอังกฤษเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,” หน้า 153.

การเจรจาระหว่างสยามกับอังกฤษในครั้งนี้นอกจากสิงคโปร์จะมีส่วนร่วมในการเรียกเครื่องดินแดนเพิ่มเติมโดยการแสดงความเห็นและคำแนะนำแล้ว ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ยังต้องการให้ทางรถไฟที่สยามจะกู้เงินจากอังกฤษในการก่อสร้างเชื่อมต่อกับทางรถไฟของสหพันธรัฐมลายูด้วย ดังปรากฏว่า

... ข้าเงาวเนอรสิงคโปร์เดินคนละอย่างกับฟอเรนนอฟฟิศ เขาตั้งใจจะให้เป็นรถไฟเฟลเดอเรตมเลสเตต เราเป็นเจ้าของเท่ากับสุดด้านยะโฮร์เป็นเจ้าของในยะโฮร์ คือไม่ให้กู้เงินคนอื่น กู้แล้วไม่ให้ทำทางอื่นให้รุดลงไปถึงสิงคโปร์ในที่สุดถึงกับสัญญาว่าจะต้องต่อกับสิงคโปร์ ข้าได้คัดค้านไม่ยอมมาทุกชั้นลงจนถึงชั้นหลังค่อยลดหย่อนลงมา แต่ถึงดังนั้นยังอยู่ในระหว่างขัดข้อง ซึ่งข้าไม่ยอมอยู่จนเดี๋ยวนี้...¹⁰⁰

เมื่อพิจารณาถึงสาเหตุที่สยามไม่ต้องการทำทางเชื่อมต่อกับทางรถไฟของสหพันธรัฐมลายูนั้นเป็นเพราะ สยามเกรงว่าทางรถไฟที่เชื่อมต่อกันนั้นจะนำให้อังกฤษเข้ามามีอิทธิพลในดินแดนทางใต้ของสยามมากเกินไปจนก่อให้เกิดปัญหาในภายหลัง ส่วนสาเหตุที่ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ต้องการมีการต่อเชื่อมทางรถไฟนี้ก็เพื่อให้อังกฤษได้รับประโยชน์จากการขยายตัวทางการค้าและการลงทุนมากขึ้นภายหลังจากเปิดใช้ทางรถไฟ ซึ่งทางรถไฟที่เชื่อมต่อระหว่างดินแดนทางใต้ของสยามเรื่อยมาจนสุดปลายคาบสมุทรมลายูนั้นจะช่วยอำนวยความสะดวกในการขนส่งสินค้าจากเมืองต่าง ๆ อย่างมาก ทั้งจากกรุงเทพและเมืองต่างๆ ทางใต้ของสยาม รวมทั้งเมืองในสหพันธรัฐมลายู ซึ่งสินค้าเหล่านี้จะถูกส่งไปยังสิงคโปร์ในที่สุดและสิงคโปร์ก็จะได้รับประโยชน์จากการค้าขายสินค้าเหล่านี้เป็นอย่างมาก ดังพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า “...ข้าไม่ชอบในเรื่องรถไฟนี้เลย แต่เห็นความจริงอยู่ว่า ไม่ชอบแล้วไม่คิดทำที่เดียวไม่ได้ เพราะเขาคงคิดทำอยู่เสมอ ... แต่อย่างไรๆ ถ้าไม่ต้องต่อกันได้นั้น คงจะเป็นได้เปรียบข้างเราเสมอ ความคิดอังกฤษอยากจะทำซึ่งเข้ามาชักสินค้าข้างเหนือ ไปส่งมุลแมน ข้างใต้ไปลงสิงคโปร์...”¹⁰¹ แต่ใน

¹⁰⁰ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต 8 / 6, เรื่องการปรึกษาสัตตัญญากับประเทศอังกฤษ มีตั้งแต่วันที่ 8 มีนาคม ร.ศ.126 ถึง 19 มกราคม ร.ศ.127, สำเนาพระราชหัตถเลขาตอบหนังสือหม่อมเจ้าจรูญศักดิ์กฤษณากร ลงวันที่ 1 มิถุนายน ร.ศ.127.

¹⁰¹ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต 8 / 6, เรื่องการปรึกษาสัตตัญญากับประเทศอังกฤษ มีตั้งแต่วันที่ 8 มีนาคม ร.ศ.126 ถึง 19 มกราคม ร.ศ.127, สำเนาพระราชหัตถเลขาตอบหนังสือหม่อมเจ้าจรูญศักดิ์กฤษณากร ลงวันที่ 16 มิถุนายน ร.ศ.127.

ที่สุดสยามก็ยอมทำตามความต้องการของสิงคโปร์ในการเชื่อมต่อทางรถไฟ¹⁰² ซึ่งการเจรจายังคงดำเนินต่อไปและในที่สุดสยามและอังกฤษได้ตกลงกันทำสนธิสัญญาใน พ.ศ.2452 โดยมีสาระสำคัญดังนี้

1. สยามยอมยกสิทธิ์การปกครองและการบังคับบัญชาเหนือรัฐไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู ปะลิส รวมทั้งเกาะใกล้เคียงให้กับอังกฤษ
2. การโอนสิทธิ์เหนือดินแดนดังกล่าวจะทำเสร็จภายใน 30 วันหลังจากการแลกเปลี่ยนสัตยาบัน
3. รัฐบาลอังกฤษรับรองว่าหนี้สินที่รัฐต่างๆ มีต่อสยาม รัฐบาลสหพันธรัฐจะชดใช้แทนให้
4. อังกฤษยอมเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตและอำนาจศาลกงสุลในสยาม โดยยอมให้คนในบังคับอังกฤษทั้งที่เป็นชาวอังกฤษโดยกำเนิดและชาวเอเชียซึ่งลงทะเบียนเป็นคนในบังคับก่อนวันที่ลงนามในสัญญานี้ขึ้นศาลต่างประเทศ แต่ต้องเปลี่ยนเป็นศาลสยามเมื่อรัฐบาลสยามประกาศใช้ประมวลกฎหมายโดยสมบูรณ์ ส่วนคนในบังคับอังกฤษที่ลงนามหลังจากการทำสัญญาทุกคนต้องขึ้นศาลสยาม แต่ในกรณีที่คนอังกฤษเป็นจำเลยให้มีที่ปรึกษาทางกฎหมายชาวยุโรปร่วมพิจารณาด้วย โดยกงสุลอังกฤษมีสิทธิ์ถอนคดีของคนในบังคับไปพิจารณาเองได้จนกว่าสยามจะใช้ประมวลกฎหมายแล้ว 5 ปี
5. คนในบังคับอังกฤษได้รับสิทธิเช่นเดียวกับคนพื้นเมืองเช่น มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินได้แต่ต้องเสียภาษีเหมือนกับชาวสยาม เว้นแต่ไม่ต้องเป็นทหาร¹⁰³

จากกรณีการเสียดินแดน พ.ศ.2452 ในด้านหนึ่งได้แสดงให้เห็นถึงบทบาทของผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ที่มีต่อการแทรกแซงดินแดนทางตอนใต้ของสยาม ดังที่นายแอนเดอร์สันได้เรียกร้องดินแดนระแงะและดินแดนรามันห์ทางใต้เพิ่มจากข้อเสนอของสยาม ซึ่งแม้ว่าสยามจะไม่ได้ยินยอมตามข้อเรียกร้องทั้งหมด แต่ก็ก็เป็นสิ่งหนึ่งที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่านายแอนเดอร์สันเรียกร้องดินแดนที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของ

¹⁰² หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต 8 / 6, เรื่องการปลุกษาสัญญากับประเทศอังกฤษ มีตั้งแต่วันที่ 8 มีนาคม ร.ศ.126 ถึง 19 มกราคม ร.ศ.127, สำเนาพระราชหัตถเลขาตอบหนังสือหม่อมเจ้าจรรยาศักดิ์กฤษณากร ลงวันที่ 23 สิงหาคม ร.ศ.127.

¹⁰³ “สัญญาในระหว่างกรุงสยามกับกรุงอังกฤษ ลงชื่อที่กรุงเทพฯ ณ วันที่ 10 มีนาคม รัตนโกสินทรศก 127,” ใน หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา เล่ม 2 (พ.ศ.2413 - 2462) สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศและองค์ระหว่างประเทศ, หน้า 179 – 181. และ “สัญญาว่าด้วยอำนาจศาลในกรุงสยามสำหรับใช้แก่คนในบังคับอังกฤษ ดัดทำหนังสือสัญญา ลงวันที่ 10 มีนาคม รัตนโกสินทรศก 127,” ใน หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา เล่ม 2 (พ.ศ. 2413 - 2462) สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศและองค์ระหว่างประเทศ (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงต่างประเทศ, 2512), หน้า 185 – 187.

คนในบังคับอังกฤษทั้งในสิงคโปร์และดินแดนอื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียง รวมทั้งยังพยายามแสวงหาผลประโยชน์จากการสร้างทางรถไฟของสยามด้วย โดยต้องการให้มีการเชื่อมต่อทางรถไฟดังกล่าวกับทางรถไฟของสหพันธรัฐมลายู ทั้งนี้เพราะปัจจัยประการหนึ่งคือ การลงทุนของนักลงทุนจากสิงคโปร์ที่เริ่มขยายเข้ามาในสยามมากขึ้นเป็นลำดับ ทำให้ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ต้องดำเนินนโยบายเพื่อรุกขยายเขตผลประโยชน์และอิทธิพลของอังกฤษในคาบสมุทรมลายูให้มากยิ่งขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกทางการลงทุนให้กับคนในบังคับ

กล่าวโดยสรุป นับจากช่วงต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เริ่มมีนักลงทุนจากสิงคโปร์เดินทางเข้ามาลงทุนทำเหมืองแร่ในสยาม และนักลงทุนเหล่านี้เริ่มเข้ามามากขึ้นในช่วงต้นทศวรรษ 2430 แต่ในระยะนั้นเนื่องจากปัญหาเกี่ยวกับการทำเหมืองแร่ที่ยังไม่มีระเบียบแบบแผนของสยาม และด้วยโอกาสทางการลงทุนในรัฐมลายูที่เป็นอาณานิคมอังกฤษ ซึ่งมีมากกว่าและได้รับผลประโยชน์มากกว่า ทำให้นักลงทุนจากสิงคโปร์ยังไม่เข้ามาลงทุนในสยามมากนัก จนกระทั่งมีการทำสนธิสัญญาฉบับ ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ส่งผลให้นักลงทุนจากสิงคโปร์ รวมถึงนักลงทุนอังกฤษจากอาณานิคมอื่น ๆ เข้ามาลงทุนในสยามมากยิ่งขึ้น

การทำสนธิสัญญาฉบับ พ.ศ.2440 และการขยายตัวด้านการลงทุนในกิจการเหมืองแร่ แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนซึ่งอยู่ในฐานะผู้เจรจากับรัฐบาลสยาม ต้องการสร้างอิทธิพลในดินแดนทางใต้ของสยาม ทั้งนี้เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของนักลงทุนในบังคับของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกิจการเหมืองแร่ เพื่อสกัดกั้นมิให้นักลงทุนจากชาติตะวันตกอื่นๆ มีโอกาสเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ในดินแดนทางใต้ของสยาม กลุ่มนักลงทุนในบังคับของอังกฤษที่ได้รับผลประโยชน์ดังกล่าว คือ ผู้ที่อยู่ในอาณานิคมอังกฤษบริเวณใกล้เคียงรวมทั้งสิงคโปร์ ซึ่งจากเอกสารที่เกี่ยวข้องในการทำสนธิสัญญาฉบับได้ชี้ให้เห็นว่า ทางการอังกฤษที่ลอนดอนให้ความสำคัญกับสิงคโปร์เป็นพิเศษ เนื่องจากเห็นว่าผลประโยชน์ทางการค้าของสิงคโปร์จะลดลงหากตะวันตกชาติอื่นแทรกแซงเข้ามาในคาบสมุทรมลายูรวมถึงดินแดนทางตอนใต้ของสยาม น่าสังเกตว่าสำหรับสิงคโปร์นั้น แม้จะมีการทำสนธิสัญญาฉบับแล้ว แต่สิงคโปร์ก็ยังคงมีความเห็นว่าจะต้องแทรกแซงเข้ามาโดยตรงในหัวเมืองมลายูของสยาม เพื่อรักษาและประกันการลงทุนในกิจการเหมืองแร่และอื่นๆ จากนโยบายสกัดกั้นอิทธิพลชาติอื่นของรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอน และจากการแทรกแซงทางการเมืองโดยตรงของสิงคโปร์ ได้นำมาสู่การเจรจาเพื่อยกเลิกสนธิสัญญาฉบับใน พ.ศ.2452 โดยลอนดอนและสิงคโปร์ตั้งเงื่อนไขให้สยามยกดินแดนหัวเมืองมลายูใต้ปกครองสยาม ได้แก่ กลันตัน ตรังกานู ไทรบุรี และปะลิส ให้แก่อังกฤษเป็นข้อแลกเปลี่ยน

บทที่ 6

ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 (พ.ศ.2457 – 2461)

จากการศึกษาความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในบทที่ผ่านมานั้น ประเด็นสำคัญประเด็นหนึ่งที่ศึกษาวิเคราะห์ไว้คือ ความเกี่ยวข้องระหว่างความสัมพันธ์ทางการค้ากับความสัมพันธ์ทางการเมือง ในบทนี้จะทำการศึกษาความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในระยะต่อมาก็คือ ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 ซึ่งจะนำการศึกษาวิเคราะห์ในแนวทางดังกล่าวมาใช้ โดยนำความสัมพันธ์ทางการเมืองระดับนานาชาติคือ สงครามโลกครั้งที่ 1 มาเป็นปัจจัยในการศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในช่วงที่เกิดสงคราม เช่น สถานะทางการค้า การนำเข้าและส่งออกสินค้า รวมถึงปัญหาทางการค้า ซึ่งความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้น เป็นผลสืบเนื่องมาจากความขัดแย้งทางการเมืองในระดับนานาชาติดังกล่าว

1. สภาพการค้าของตลาดโลกในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1

สงครามโลกครั้งที่ 1 เริ่มเกิดขึ้นในกลาง พ.ศ.2457 (ค.ศ.1914) ซึ่งสงครามในครั้งนี้เกิดขึ้นโดยมีสาเหตุพื้นฐานที่สำคัญหลายประการ ประการแรกคือ ผลจากการขยายตัวทางด้านการผลิตภายหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรปที่ทำให้ประเทศในยุโรปกลายเป็นประเทศอุตสาหกรรมซึ่งมีศักยภาพในการผลิตสูงและสามารถผลิตสินค้าได้ในปริมาณมาก ดังนั้นประเทศเหล่านี้จึงต้องการยึดครองดินแดนเพื่อเป็นอาณานิคมสำหรับเป็นแหล่งวัตถุดิบป้อนโรงงานอุตสาหกรรมและเป็นตลาดระบายสินค้าของเมืองแม่ รวมทั้งยังต้องการรุกขยายอิทธิพลของตนเหนือดินแดนต่างๆ เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของนักลงทุนประเทศตนที่เข้าไปลงทุนอยู่ด้วย¹ ดังนั้นด้วยความต้องการครอบครองดินแดนดังกล่าวจึงส่งผลให้ประเทศต่างๆ ในยุโรปเริ่มมีความขัดแย้งกัน มีกรณีพิพาทกันด้วยเรื่องดินแดนหลายครั้งทั้งในเขตทวีปเอเชียและแอฟริกา

¹Harry Elmer Barnes, *The genesis of the World War: An introduction to the problem of war guilt* (Michigan: Scholarly Press, 1968), pp.17 - 18.

ประการที่ 2 คือ เมื่อประเทศอุตสาหกรรมในยุโรปต้องการจะขยายอาณานิคม ประเทศเหล่านั้นจึงจำเป็นต้องเร่งสะสมกำลังทางทหารและอาวุธเป็นจำนวนมากเพื่อใช้ต่อสู้เพื่อยึดครองดินแดน การแข่งขันกันทางการทหารของประเทศในยุโรปเริ่มมีมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังจากการรวมชาติของเยอรมันใน พ.ศ.2414 (ค.ศ.1871) และการก้าวขึ้นมาเป็นประเทศอุตสาหกรรมที่มีศักยภาพทางการผลิตสูง เช่น ในอุตสาหกรรมเหล็กกล้า อุตสาหกรรมเคมี ซึ่งทำให้เยอรมนี “... ได้มีความเจริญแลรุ่งเรืองมีอำนาจเติบโตขึ้นเป็นอย่างปรากฏ ทั้งส่วนการค้าขายก็เจริญแรงขึ้นทุกที ...”² ซึ่งการก้าวขึ้นมาเป็นประเทศชั้นนำทางด้านอุตสาหกรรมของเยอรมนีทำให้เยอรมนีต้องเร่งเพิ่มกำลังทางทหารเพื่อประโยชน์ในการแสวงหาอาณานิคมเช่นเดียวกับประเทศยุโรปอื่นๆ โดยเยอรมนีได้เพิ่มงบประมาณทางการทหารและเร่งปรับปรุงกองทัพเรือให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น การขยายตัวทางการทหารของเยอรมนีส่งผลให้อังกฤษและฝรั่งเศสต้องเร่งเสริมสร้างกำลังรบเช่นกันเพื่อถ่วงดุลกับเยอรมนี นอกจากนี้การเร่งสะสมกองกำลังและอาวุธยังเป็นการเตรียมพร้อมรบภายใต้สถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศที่ประเทศในยุโรปเกิดความขัดแย้งกันบ่อยครั้งด้วย

ประการสุดท้ายคือ การเกิดขึ้นของระบบพันธมิตรในยุโรป ซึ่งแบ่งเป็น 2 ฝ่ายคือ กลุ่มพันธมิตรไตรมิตร (Triple Entente) ประกอบด้วย อังกฤษ ฝรั่งเศส และรัสเซีย (ฝ่ายสัมพันธมิตร) และกลุ่มพันธมิตรไตรภาคี (Triple Alliance) ประกอบด้วย เยอรมนี ออสเตรีย-ฮังการี และอิตาลี (ฝ่ายมหาอำนาจกลาง)³ ซึ่งการแบ่งฝ่ายพันธมิตรในลักษณะดังกล่าวนี้จะส่งผลสำคัญประการหนึ่งคือ เมื่อประเทศที่เป็นพันธมิตรร่วมกันเกิดปัญหา ประเทศที่อยู่ฝ่ายเดียวกันจะให้ความช่วยเหลือกันจนทำให้จากปัญหาความขัดแย้งของประเทศ 2 ประเทศ กลายเป็นความขัดแย้งในวงกว้างที่มีหลายๆ ประเทศเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง

สถานการณ์การรบในสงครามโลกครั้งที่ 1 เริ่มขึ้นภายหลังจากการถูกลอบปลงพระชนม์ของ อาร์ชดยุก ฟรานซ์ เฟอร์ดินานด์ (Archduke Franz Ferdinand) มกุฎราชกุมารแห่งออสเตรีย-ฮังการี และพระชายา ในวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ.2457 (ค.ศ.1914) ณ เมืองซาราเยโว (Sarajevo) มือสังหารเป็นชาวเซอร์เบีย ภายหลังจากเหตุการณ์นี้ออสเตรีย-ฮังการีได้ประกาศสงครามกับเซอร์เบีย (Serbia) ทำให้รัสเซียเริ่มระดมพลเตรียมให้ความช่วยเหลือแก่เซอร์เบีย เนื่องจากเป็นชาวสลาฟ (Slave)

² หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 ต 16 / 16, ฑูลเกล้าถวายหนังสือและเหตุการณ์ต่างๆ ในเยอรมัน (12 ต.ค.- 4 ม.ค. พ.ศ.2457), ที่ 36 / 168 หนังสือหม่อมเจ้าไตรทศประพันธ์ อรรถราชทูตสยามประจำกรุงเบอร์ลิน ถึงกรมพระเทวะวงษ์วโรปการ ลงวันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ.2457.

³ ทวีศักดิ์ ส้อมลิ้ม, ประวัติศาสตร์ยุโรปสมัยใหม่ ค.ศ.1805 - 1945 เล่ม 2 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ โอเคียนสโตร์, 2542), หน้า 193 และ 197.

เหมือนกัน ส่วนเยอรมนีได้ให้ความช่วยเหลือแก่พันธมิตรของตนคือ ออสเตรีย-ฮังการี และเมื่อเยอรมนีบุกเข้าไปในเบลเยียม (Belgium) ซึ่งเป็นประเทศที่เป็นกลางในวันที่ 4 สิงหาคม พ.ศ.2457 อังกฤษจึงประกาศสงครามกับเยอรมนี

การสู้รบระหว่างฝ่ายสัมพันธมิตรกับฝ่ายมหาอำนาจกลางได้ดำเนินอยู่จนถึงปลาย พ.ศ.2461 (ค.ศ.1918) มีสมรภูมิมิรบเกิดขึ้นหลายแห่งในทวีปยุโรป มีประเทศอื่นๆ เข้าร่วมกับทั้งสองฝ่ายมากขึ้นเรื่อยๆ รวมทั้งสยามซึ่งในระยะแรกเริ่มของสงครามยังคงวางตัวเป็นกลาง⁴ แต่ต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าการโจมตีและวิธีการรบแบบไม่จำกัดขอบเขตของเยอรมนีเป็นการกระทำที่รุนแรงและไม่เป็นธรรม ประกอบกับการที่พระองค์ทรงมองเห็นถึงประโยชน์จากการเข้าร่วมสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร ซึ่งในระยะนั้นมีโอกาสได้รับชัยชนะมากกว่าฝ่ายมหาอำนาจกลาง ดังนั้นพระองค์จึงทรงตัดสินพระทัยประกาศสงครามกับฝ่ายมหาอำนาจกลางในวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ.2460 (ค.ศ.1917)⁵

1.1 ผลกระทบจากสงครามโลกครั้งที่ 1 ที่มีต่อการค้าระหว่างประเทศ

สงครามโลกครั้งที่ 1 ที่เกิดขึ้น แม้จะเป็นปัญหาทางการเมืองระหว่างประเทศ แต่สงครามครั้งนี้ก็ได้ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจการค้าระหว่างประเทศด้วยเช่นกัน ซึ่งสามารถแยกได้เป็น 2 ส่วนคือ ในด้านความต้องการสินค้าของตลาดโลก และการขนส่งสินค้าระหว่างประเทศ

1.1.1 ความต้องการสินค้า อาหาร และยุทธปัจจัยของตลาดโลก

ภายหลังจากที่สงครามโลกครั้งที่ 1 เริ่มขึ้น ทิศทางของความต้องการสินค้าในตลาดโลกได้เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ การทำการรบอย่างหนักระหว่างฝ่ายสัมพันธมิตรและฝ่ายมหาอำนาจกลาง ทำให้เกิดความต้องการสินค้ายุทธปัจจัย เช่น เหล็ก ดีบุก อาวุธประเภทต่างๆ กระสุนปืน ดินระเบิด รวมถึงอาหารและผลผลิตทางการเกษตร มากยิ่งขึ้น เพื่อนำไปใช้ในสงคราม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อนำไปใช้ทำอาวุธยุทธปัจจัยสำหรับเพื่อการรบที่ยืดเยื้อ ส่งผลให้ประเทศคู่สงครามต้องการวัตถุดิบจำนวนมากเพื่อนำไปสร้างเรือรบ ปืน เครื่องบิน ดินระเบิดที่มีศักยภาพในการทำลายล้างสูง ดังนั้นในระหว่างที่เกิดสงคราม สินค้าอื่นๆ เช่น สินค้าฟุ่มเฟือย

⁴ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 ต.16/3, ประกาศกรุงสยามเป็นกลาง (5 – 13 ส.ค. พ.ศ.2457), ร่างประกาศว่าด้วยกรุงสยามเป็นกลางในระหว่างสงครามที่ปะทุอยู่ในยุโรป ลงวันที่ 6 สิงหาคม พ.ศ.2457.

⁵ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 ต.16/55, เรื่องการชุมนุมระหว่างเยอรมันและอังกฤษที่สิงคโปร์ (24 ก.ค.– 18 ส.ค. พ.ศ.2460), No. 4920 A.E. Baddeley Acting Consul – General for Siam at Singapore to Prince Krom Phya Devawongse Varoprakarn, Dated 24 July 1917.

หรือสินค้าที่ไม่มีคามจำเป็นในการทำสงครามจึงถูกลดความสำคัญลง ดังจะเห็นได้จากโรงงานในยุโรปหลายแห่งที่ไม่ได้ผลิตสินค้าที่มีความจำเป็นในการทำสงครามได้ถูกลดจำนวนการผลิตสินค้าเพื่อเป็นการประหยัดวัตถุดิบ รวมทั้งได้มีการเกณฑ์แรงงานที่เคยปฏิบัติงานในโรงงานไปรบ⁶

1.1.2 การขนส่งสินค้า

ในช่วงก่อนเกิดสงคราม การประกอบกิจกรรมทางการค้าระหว่างประเทศต่างๆ ได้อาศัยเส้นทางการขนส่งสินค้าทางเรือเป็นสำคัญ ดังนั้นเมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 การค้าระหว่างประเทศจึงได้รับผลกระทบอย่างมาก เพราะแผนการรบที่สำคัญของประเทศคู่สงคราม คือ การรบทางทะเล การใช้เรือรบและเรือดำน้ำโจมตีในเส้นทางที่ประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรและฝ่ายมหาอำนาจกลางใช้ลำเลียงอาหารและวัตถุดิบต่างๆ ซึ่งการโจมตีและทำลายเรือขนส่งสินค้าของฝ่ายตรงข้ามนี้ถือว่าเป็นวิธีการรบที่สำคัญวิธีหนึ่ง เพราะการทำลายเรือขนส่งสินค้าเท่ากับเป็นการตัดทอนกำลังของฝ่ายศัตรู ดังนั้นทั้งฝ่ายสัมพันธมิตรและมหาอำนาจกลางจึงให้ความสำคัญกับการรบทางทะเล โดยเร่งเพิ่มกำลังรบ เรือรบ เรือลาดตระเวน และนำอาวุธที่ทันสมัยเข้ามาใช้ เช่น เรือดำน้ำ

สำหรับยุทธวิธีในการรบทางทะเลที่ทั้งสองฝ่ายใช้นั้น เยอรมนีนำเรือดำน้ำมาใช้โจมตีเรือของฝ่ายสัมพันธมิตรอย่างไม่เลือก (unrestricted submarine warfare) ทั้งนี้เนื่องจากการรบทางบกของเยอรมันไม่ได้ผลมากนัก ดังนั้นเพื่อเป็นการตอบโต้การโจมตีของฝ่ายสัมพันธมิตร เยอรมันจึงต้องใช้แผนดังกล่าว⁷ โดยเยอรมันถือว่า "... เรือค้าขายของข้าศึกทั้งหลายที่มีอาวุธปืนเพื่อป้องกันนั้น เปนเรือรบที่ทำสงครามได้ เพราะฉะนั้นชนแห่งประเทศที่ทรงอำนาจไว้เปนกลางที่จะโดยสารไปในเรือเช่นนี้ ฤามีสมบัติอย่างหนึ่งอย่างใดอยู่ในเรือเช่นนี้ ต้องรับผิดชอบของตนเองทั้งสิ้น ..." ⁸ ซึ่งการโจมตีโดยไม่จำกัดนี้ เรือดำน้ำของเยอรมันจะดักโจมตีเรือสินค้าของฝ่ายสัมพันธมิตร รวมถึงเรือของชาติเป็นกลางทุกลำที่แล่นผ่านมาในเขตที่เยอรมันประกาศเป็นเขตสงคราม (war zone) คือ น่านน้ำรอบเกาะอังกฤษและไอร์แลนด์ (Ireland) รวมถึงบริเวณช่องแคบอังกฤษ (English Channel)⁹ โดยไม่แจ้งล่วงหน้า ทั้งนี้เพื่อขัดขวางการลำเลียงเครื่องอุปโภค

⁶ Felix Gilbert, *The end of the European Era 1890 to the present*, (New York: W.W. Norton, 1984), p. 135.

⁷ Martin Kitchen, *The silent dictatorship: The politics of the German high command under Hindenburg and Ludendorff, 1916 – 18*, (New York: Holmes & Meier Publishers, 1976), p. 111.

⁸ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 ต 16 / 32, เรือค้าขายที่ติดอาวุธ เยอรมันถือว่าเป็นเรือรบทั้งสิ้น (12 ก.พ. พ.ศ. 2458), ที่ 285 / 13215 หนังสือกรมพระเทวะวงศ์ ถึงพระยาศรีสุนทรโวหาร ลงวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2458.

⁹ Spencer C. Tucker, *The Great War 1914 – 18*, (Indiana: Indiana University Press, 1998), p 91.

บริโกล วัตดุคิบ และตัดการคมนาคมของฝ่ายสัมพันธมิตร นอกจากนี้แล้ว เยอรมนียังปฏิบัติการโจมตีของเรือรบและเรือลาดตระเวนร่วมด้วย

การปฏิบัติการรบทางทะเลในลักษณะดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อการค้าระหว่างประเทศคือ ทำให้การขนส่งสินค้าประสบปัญหา ไม่สามารถเดินทางขนส่งได้สะดวก เรือสินค้าทั้งของประเทศคู่สงครามและประเทศที่เป็นกลางต้องประสบกับการโจมตีทางเรือจนได้รับความเสียหาย ทำให้สินค้าที่ประเทศยุโรปเคยส่งไปขายทั่วโลก รวมทั้งเอเชียไม่สามารถส่งมาได้ ในลักษณะเดียวกันการซื้อสินค้าจากเอเชียเพื่อไปจำหน่ายในยุโรปก็ประสบปัญหา

1.2 นโยบายและมาตรการทางการค้าของฝ่ายสัมพันธมิตรและมหาอำนาจกลางในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1

ในการสู้รบระหว่างฝ่ายสัมพันธมิตรกับมหาอำนาจกลางนั้น นอกจากการเอาชนะในการรบในสมรภูมิต่างๆ แล้ว วิธีการต่อสู้ในรูปแบบหนึ่งที่ทั้งสองฝ่ายใช้คือ การทำสงครามทางเศรษฐกิจ ซึ่งภายหลังจากที่สงครามโลกครั้งที่ 1 เริ่มขึ้น ทั้งสองฝ่ายต่างเริ่มดำเนินการตอบโต้ทางเศรษฐกิจทันที โดยการทำลายและตัดทอนกำลังทางเศรษฐกิจของอีกฝ่ายหนึ่ง เพื่อไม่ให้อีกฝ่ายหนึ่งมีโอกาสเสริมความเข้มแข็งทางการทหาร¹⁰ วิธีที่ฝ่ายสัมพันธมิตรและมหาอำนาจกลางใช้ในการทำสงครามทางเศรษฐกิจ ได้แก่ การออกประกาศสินค้าที่เป็นสินค้าต้องห้ามระหว่างสงคราม การสั่งห้ามประเทศที่เป็นพันธมิตรไม่ให้ทำการค้าขายกับชาติศัตรู การยึดและทำลายเรือสินค้าของฝ่ายตรงข้าม เป็นต้น

การวางแผนเพื่อทำสงครามทางเศรษฐกิจในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 นั้น ประเทศที่เป็นแกนนำของแต่ละฝ่ายคือ อังกฤษและเยอรมนี สำหรับวิธีที่ฝ่ายสัมพันธมิตรซึ่งมีอังกฤษเป็นแกนนำนั้น ใช้เพื่อปิดล้อมและตัดกำลังทางเศรษฐกิจของฝ่ายมหาอำนาจกลางมีหลายประการ ประการแรกคือ การประกาศห้ามทำการค้ากับชาติที่เป็นศัตรู ซึ่งชาติฝ่ายสัมพันธมิตรได้จัดการประชุมทางเศรษฐกิจ (Economical Conference) ขึ้นที่กรุงปารีส ใน พ.ศ.2459¹¹ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญคือ เพื่อสร้างความเข้าใจทางเศรษฐกิจระหว่างชาติฝ่ายสัมพันธมิตร คิดหาวิธีป้องกัน

¹⁰ Hew Strachan, editor, *The Oxford illustrated history of the First World War*, (Oxford: Oxford University Press, 1998), p. 119.

¹¹ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 กต 65.11 / 8, เรื่องพวกสัมพันธมิตรประชุมปรึกษาว่าด้วยการค้าขายในเวลาที่มีสงคราม (พ.ศ.2459), ที่ 75 / 987 หนังสือพระราชวังศ็เรอพระองค์เจ้าจรูญศักดิ์กฤดากร อรรถราชทูตสยาม ประจำกรุงปารีส ถึงกรมพระเทวะวงศัวโรปกการ ลงวันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ.2459.

ค้าขายโดยการตั้งกฎข้อบังคับขึ้นระหว่างประเทศฝ่ายสัมพันธมิตร รวมทั้งหาวิธีปิดล้อมทางเศรษฐกิจของเยอรมันและออสเตรีย – ฮังการี¹² ซึ่งภายหลังการประชุม ชาติฝ่ายสัมพันธมิตรได้ทำข้อตกลงเพื่อทำสงครามทางเศรษฐกิจ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1. ประชาชนของชาติฝ่ายสัมพันธมิตรและผู้ที่อยู่ในประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรห้ามทำการค้ากับ

- คนที่อาศัยอยู่ในประเทศศัตรู โดยไม่คำนึงถึงสัญชาติ
- คนของชาติศัตรูที่อยู่ในที่ต่างๆ ไม่ว่าที่ใดก็ตาม
- พ่อค้าเอกชนหรือบริษัท ซึ่งควบคุมโดยคนของชาติศัตรู รวมทั้งธุรกิจใดๆ ที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของคนชาติศัตรู

2. ห้ามมิให้ชาติสัมพันธมิตรนำเข้าสินค้าที่ผลิต หรือส่งมาจากชาติศัตรูเข้ามาในชาติตน

3. ชาติสัมพันธมิตรจะจับกุมและเข้าควบคุมกิจการการค้าซึ่งเป็นของคนชาติศัตรูที่อยู่ในประเทศของตน¹³

ส่วนวิธีที่ 2 ที่ชาติฝ่ายสัมพันธมิตรใช้ทำลายเศรษฐกิจของมหาอำนาจกลางคือ การประกาศสินค้าต้องห้ามระหว่างสงคราม (Contraband of war) ซึ่งเป็นมาตรการป้องกันการส่งสินค้าที่สามารถใช้ประโยชน์ได้ในการสงคราม รวมทั้งอาหารและเครื่องอุปโภคบริโภคไปยังประเทศฝ่ายมหาอำนาจกลาง ทำให้ฝ่ายมหาอำนาจกลางถูกตัดทอนกำลังในการทำสงคราม ซึ่งลักษณะของสินค้าต้องห้ามระหว่างสงครามนั้น ตามหลักฐานได้บันทึกว่า

... ของต้องห้ามนั้นแบ่งเป็น 2 จำพวกๆ หนึ่งคือ ของที่มีลักษณะเห็นได้ชัดเจนว่าเป็นของใช้ในการสงคราม ของเหล่านี้ไม่จำเพาะแต่สาตราวุธอย่างเดียว หากจะเป็นสิ่งของอื่นๆ ที่ใช้ในคลังของกองทัพบกทหารเรือแท้ด้วย จำพวกนี้เรียกว่า ของต้องห้ามแท้ (Absolute Contraband)

¹² หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 ต.16/38, เมมโมแรนดัมเรื่องการชุมนุมระหว่างสัมพันธมิตรคิดหาวิธีป้องกันการค้าขาย (12 พ.ค.–30 ก.ย. พ.ศ.2459), ที่ 51 / 2611 หนังสือกรมพระเทวะวงศ์วโรปการ ถึงกรมหลวงปราจิณกิติบดี ลงวันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ.2459. และ Copy No. 2676 Memorandum, Dated 14 June 1916.

¹³ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 กต.65.11/8, เรื่องพวกสัมพันธมิตรประชุมปลุกษาว่าด้วยการค้าขายในเวลาที่มีสงคราม (พ.ศ.2459), The Allies 'Economic Conference', และหจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 ต.16/26, ฝ่ายสัมพันธมิตรคิดจะตัดการค้ากับเยอรมัน ออสเตรีย ฮังการี ตั้งแต่เกิดสงครามมา (17 มิ.ย.– 13 ก.ค. พ.ศ.2458), ที่ 47 / 87 หนังสือกรมหลวงภาณุตศยาม ณ กรุงโตเกียว ถึงกรมพระเทวะวงศ์วโรปการ ลงวันที่ 17 มิถุนายน พ.ศ.2458.

อีกจำพวกหนึ่ง ของพืงมีลักษณะไม่จำเพาะใช้ในการสงคราม แต่ว่ามีเหตุการณืประกอบเข้าบางอย่างแล้ว จะใช้ให้เป็นประโยชน์ยิ่งใหญ่ในการทำสงครามยืดยาวต่อไปได้ (Conditional or Relative Contraband) ของเหล่านี้คือ เสบียงอาหาร ถ่านหิน ทองเงิน ก็นับว่าอยู่ในจำพวกนี้ ...¹⁴

สินค้าที่ฝ่ายสัมพันธมิตรได้กำหนดให้เป็นสินค้าต้องห้ามในระหว่างสงคราม เช่น อาหารทุกชนิด (foodstuff) อะซีโตน (acetone - คือสารหรือเชื้อเพลิงที่ใช้จุดไฟ) ฟอสฟอรัส ทองแดง สบู่ ฝ้าย น้ำมัน และสินค้าอุตสาหกรรมอื่นๆ เป็นต้น¹⁵ ซึ่งรายการสินค้าต้องห้ามนี้จะประกาศไปให้ประเทศฝ่ายสัมพันธมิตร รวมถึงประเทศเป็นกลางได้ทราบ ซึ่งประเทศเหล่านั้นจะต้องไม่ส่งสินค้าต้องห้ามตามรายการดังกล่าวไปยังประเทศฝ่ายมหาอำนาจกลาง หากพบว่ามี การส่งสินค้าออกไปจะถูกริบ

ส่วนฝ่ายมหาอำนาจกลางนั้น ได้ตอบโต้วิธีการต่อสู้ทางเศรษฐกิจของฝ่ายสัมพันธมิตรโดยการยุติการค้ากับประเทศฝ่ายสัมพันธมิตร แต่ยังคงทำการค้ากับประเทศที่เป็นกลางบางประเทศ เช่น ประเทศในเขตสแกนดิเนเวีย (Scandinavia) และฮอลแลนด์ (Holland) เป็นต้น¹⁶ นอกจากนี้ยังเร่งหาแหล่งสนับสนุนวัตถุดิบประเภทต่างๆ ที่ใช้ในการรบและเป็นแหล่งอาหารให้มากพอ ซึ่งแหล่งที่จะให้การสนับสนุนทั้งอาหารและวัตถุดิบคือ ดินแดนที่ฝ่ายมหาอำนาจกลางสามารถรบชนะมาได้ เช่น เบลเยียม ที่ต้องสนับสนุนทางวัตถุดิบและอาหารแก่เยอรมนี วิธีการดังกล่าวนี้จะช่วยแก้ปัญหาวัตุดิบและอาหารให้ฝ่ายมหาอำนาจกลางได้ตลอดช่วงสงคราม ซึ่งเป็นช่วงที่ถูกละเมิดฝ่ายสัมพันธมิตรบีบคั้นและปิดล้อมทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้อีกวิธีหนึ่งที่ฝ่ายมหาอำนาจกลางใช้ทำลายเศรษฐกิจของฝ่ายสัมพันธมิตรคือ การใช้เรือรบและเรือดำน้ำโจมตีและจับกุมเรือสินค้าที่ขนส่งสินค้าให้ชาติสัมพันธมิตร

มาตรการที่ใช้ในการทำสงครามทางเศรษฐกิจของฝ่ายสัมพันธมิตรและฝ่ายมหาอำนาจกลางนี้ ถือเป็น การต่อสู้ที่สำคัญส่วนหนึ่งและมีผลต่อการแพ้ชนะในสงคราม เพราะการห้ามค้าขาย

¹⁴ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 ต.15/2, ตอบได้ส่งร่างพระราชบัญญัติห้ามใช้วิทยุโทรเลขและประกาศแจ้งความหนังสือสัญญาไปลงราชกิจจานุเบกษาและอื่น ๆ (17 – 22 ส.ค. พ.ศ.2457), สำเนาที่ 44 / 5123 หนังสือพระยาบริรักษ์จัตรงค์ ทำการแทนปลัดทูลฉลองกระทรวงว่าการต่างประเทศ ถึงหม่อมเจ้าแฉกร ปลัดทูลฉลองกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ลงวันที่ 19 สิงหาคม พ.ศ.2457.

¹⁵ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 ต.16.2/5, สิ่งของต้องห้ามระหว่างสงครามของรัฐบาลอังกฤษ (27 ก.พ. พ.ศ.2458). และ Spencer C. Tucker, *The Great War 1914 – 18*, pp. 89 – 90.

¹⁶ Hew Strachan, editor, *The Oxford illustrated history of the First World War*, p. 126.

กับชาติศัตรูและการขัดขวางการค้าเลี้ยงสินค้าข่มขู่ผลกระทบต่อเศรษฐกิจและการเสริมสร้างศักยภาพในการ
 รบ ดังนั้นทั้งฝ่ายสัมพันธมิตรและมหาอำนาจกลางจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการต่อสู้ในทาง
 เศรษฐกิจ ซึ่งนอกจากการต่อสู้ทางเศรษฐกิจจะเป็นแผนปฏิบัติระหว่างชาติที่ร่วมรบในสมรภูมिरบ
 แล้ว ชาติอื่นๆ ที่เข้าร่วมอยู่กับประเทศคู่สงคราม หรือชาติเป็นกลางก็จำเป็นต้องดำเนินการทาง
 เศรษฐกิจตามมาตรการที่ฝ่ายสัมพันธมิตรและมหาอำนาจกลางวางไว้ด้วยเช่นกัน

การสู้รบระหว่างฝ่ายสัมพันธมิตรและมหาอำนาจกลาง ได้ส่งผลให้สถานะทางเศรษฐกิจ
 ของโลกในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 เปลี่ยนแปลงไปจากช่วงก่อนสงคราม ส่วนหนึ่งเป็น
 เพราะการใช้มาตรการทางเศรษฐกิจตามที่ได้กล่าวแล้ว ประกอบกับการสู้รบที่ทำให้ความต้องการ
 สินค้าในตลาดโลกเปลี่ยนแปลงไป โดยหันไปให้ความสำคัญกับสินค้าที่เป็นวัตถุดิบที่ใช้ในการรบ
 และเครื่องอุปโภคบริโภค รวมทั้งการสู้รบที่เป็นอุปสรรคในด้านการขนส่งสินค้า ทำให้ทิศทางการ
 ผลิตสินค้าและเส้นทางการติดต่อค้าขายระหว่างประเทศเปลี่ยนแปลงไปจากช่วงก่อนเกิดสงคราม

2. การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ภายใต้สถานะทางสงคราม

การสู้รบในสมรภูมิต่างๆ และการต่อสู้ทางเศรษฐกิจระหว่างฝ่ายสัมพันธมิตรกับฝ่าย
 มหาอำนาจกลาง ไม่เพียงแต่จะส่งผลกระทบต่อการค้าขายของชาติที่เข้าร่วมในการรบเท่านั้น แต่
 ยังส่งผลกระทบต่อชาติอื่นๆ ด้วย¹⁷ การสู้รบในยุโรปได้ส่งผลกระทบต่อและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
 ทางเศรษฐกิจไปทั่วโลก ซึ่งผลในทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการสู้รบในสงครามโลกครั้งที่ 1 นี้ ส่วนหนึ่ง
 ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อสถานะการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ เช่น ในด้านปริมาณการ
 นำเข้าและส่งออกสินค้า ความต้องการสินค้า การขนส่งสินค้า ฯลฯ ดังนั้นในหัวข้อนี้จะศึกษา
 เกี่ยวกับสถานะทางการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ที่เปลี่ยนแปลงไปในช่วงระหว่างสงคราม
 ปัจจุบันที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง รวมถึงมาตรการทางการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์

2.1 สถานะทางการค้าโดยรวมระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1

สงครามโลกครั้งที่ 1 ที่เกิดขึ้นนับตั้งแต่กลาง พ.ศ.2457 ได้ส่งผลต่อการค้าระหว่างสยาม
 กับสิงคโปร์โดยตรง กล่าวคือ ปริมาณการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ เริ่มปรับตัวลดลงเมื่อ
 เปรียบเทียบกับในช่วงก่อนเกิดสงคราม ดังมีสถิติการค้าดังนี้

¹⁷ นันทนา กปิตลาภรณ์, การวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์รัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
 เจ้าอยู่หัว: พ.ศ.2453 – 2468, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2540), หน้า 66.

ตารางที่ 31 แสดงปริมาณการนำเข้า - ส่งออกสินค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ ค.ศ.1909 – 1921

ปี	ปริมาณการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ (ตัน)
1909	103,531
1910	137,432
1911	164,040
1912	131,729
1913	123,356
1914	104,146
1915	89,178
1916	95,090
1917	105,856
1918	214,215
1919	230,872
1920	193,837
1921	253,093

คัดแปลงเป็นตารางจาก : Robert L. Jarman, editor, Annual Reports of the Straits Settlement, 1855 – 1941 vol.6 1908 – 1914 and vol.7 1915 – 1921 (Bath: Print in Black, 1998).

จากตารางดังกล่าวพบว่า ปริมาณการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์เริ่มลดลงในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 กล่าวคือ จาก ค.ศ.1913 ที่มีปริมาณการค้า 123,356 ตัน ลดลงมาเหลือ 104,146 ตัน ใน ค.ศ.1914 และ 89,178 ตัน ใน ค.ศ.1915 แต่ในระยะต่อมาปรากฏว่าการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์เปลี่ยนแปลงไป คือ เกิดการขยายตัวทางการค้าเพิ่มมากขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับช่วง 2 ปีแรกของการสู้รบ ดังจะเห็นจากสถิติว่า ใน ค.ศ.1916 ปริมาณการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์เพิ่มขึ้นจาก ค.ศ. 1915 คือ จาก 89,178 ตัน เพิ่มขึ้นเป็น 95,090 ตัน จากนั้นเพิ่มขึ้นเป็น 105,856 ตัน ใน ค.ศ. 1917 และ 214,215 ตัน ใน ค.ศ.1918 ดังนั้นในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 จึงสามารถแบ่งช่วงสภาวะทางการค้าได้เป็น 2 ช่วงคือ ช่วงพ.ศ. 2457 – 2458 (ค.ศ.1914 – 1915) ซึ่งเป็นช่วงที่การค้าลดปริมาณลง และช่วง พ.ศ.2459 – 2461 (ค.ศ.1916 – 1918) ซึ่งเป็นช่วงที่การค้ากลับขยายตัวขึ้นอีกครั้งเมื่อเปรียบเทียบกับในช่วงแรก

2.1.1 การลดลงของการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในระยะแรกของสงคราม พ.ศ.2457 – 2458

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 1 เริ่มขึ้น การค้าระหว่างสยามกับต่างประเทศได้ปรับตัวลดลงทันทีในปีแรกของสงคราม ดังปรากฏสถิติดังนี้

ตารางที่ 32 แสดงมูลค่าสินค้าจากต่างประเทศที่ส่งมาขายในสยาม

ประเทศแลเมือง ที่ส่งสินค้าเข้ามา	ราคา [มูลค่า] สินค้าที่ลดลงใน พ.ศ.2547 เทียบกับ พ.ศ. 2546 ปีเศษเป็นจำนวน 1,000	
	บาท	ลดลงเป็นส่วน 100 ละ
อังกฤษ	5,750,000	29.39
เยอรมัน	3,497,000	52.62
สิงคโปร์	796,000	5.13
ฝรั่งเศส	762,000	49.88
เบลเยียม	519,000	31.58

ที่มา : หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6. ฎ 5 / 1, รายงานสินค้า (15 ก.พ. พ.ศ.2453 – 21 ก.ค. พ.ศ.2456), ที่ 3081 หนังสืออธิบดีกรมศุลกากร ถึงกรมหลวงจันทบุรีนฤนาถ ลงวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ.2458 (ตารางนี้เป็นรายงานสินค้าที่นำเข้าและส่งออกไปต่างประเทศจากท่าเรือที่กรุงเทพฯ เท่านั้น)

จากตารางดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าในภาพรวมแล้ว การค้าระหว่างสยามกับต่างประเทศได้ปรับลดลงตั้งแต่ช่วงปีแรกของสงคราม ทั้งการค้ากับประเทศในยุโรปและเอเชีย แต่หากพิจารณาถึงอัตราส่วนการลดลงของการค้าใน พ.ศ.2457 กับ พ.ศ.2456 จะพบว่า อัตราการปรับตัวลดลงทางการค้าระหว่างสยามกับประเทศในเอเชีย (สิงคโปร์) มีอัตราการปรับตัวลดลงที่น้อยกว่าการค้ากับประเทศตะวันตกอื่นๆ คือ ปรับตัวลดลงจากปีก่อนเพียงร้อยละ 5.13 แต่สำหรับประเทศตะวันตก เช่น เยอรมนี มีอัตราการปรับตัวลดลงถึงร้อยละ 52.62 ทั้งนี้เป็นเพราะสมรภูมิการรบที่ส่วนมากอยู่ในยุโรปเป็นอุปสรรคสำคัญประการหนึ่งต่อการเดินเรือขนส่งสินค้ามายังสยาม รวมทั้งการกักตุนสินค้าที่จำเป็นในการสงครามที่ประเทศในยุโรปสามารถผลิตได้เอาไว้ ทำให้การนำเข้าและส่งออกรถสินค้าระหว่างสยามกับยุโรปจึงมีมูลค่าลดลง ดังรายงานของอธิบดีกรมศุลกากร กราบทูลฯ พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงจันทบุรีนฤนาถ เกี่ยวกับการค้าในช่วงระยะแรกของสงคราม ความว่า

... ราคาสินค้าขาเข้าปีนี้ [พ.ศ.2457] ที่ได้ลดต่ำกว่าปีก่อนนั้น [พ.ศ.2456]

เห็นด้วยเกล้าฯ ว่าเนื่องมาจากสาเหตุ 3 ประการ 1. การสงครามในประเทศยุโรป

ทำให้สินค้าบางอย่างติดขัดส่งเข้ามาไม่ได้สะดวก 2. การค้าขายในพ.ศ.2456
บริบูรณ์มาก จำนวนสินค้าบางอย่างได้นำเข้ามาเป็นจำนวนมากเกินกับความต้องการสำหรับปีนั้น 3. สินค้าขาออกมีจำนวนลดน้อยลง ทั้งราคาก็ตกต่ำไป
ความต้องการสินค้าขาเข้าจึงได้ลดน้อยลง ตามทฤษฎีที่หาได้ ... แต่เห็นด้วย
เกล้าว่าคงเป็นด้วยผลของการสงครามเป็นส่วนมาก ...¹⁸

จะเห็นว่าในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 ยุโรปทำการค้ากับสยามลดน้อยลงกว่า
ในช่วงก่อนเกิดสงครามเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่เกิดสงครามโดยตรง อย่างไรก็ตามตลาดการค้าของ
สยามในเอเชีย เช่น สิงคโปร์ ซึ่งอยู่ห่างจากสมรภูมิมิรบและยังสามารถทำการค้าได้สะดวกกว่ายุโรป
ยังคงเป็นคู่ค้าหลักของสยามแม้จะเป็นช่วงที่เกิดสงคราม ดังสถิติที่ชี้ให้เห็นว่าการค้าระหว่างสยาม
กับสิงคโปร์ใน พ.ศ.2457 ลดลงจาก พ.ศ.2456 เพียงเล็กน้อย ต่างจากการค้าระหว่างสยามกับ
ประเทศยุโรปโดยตรงที่ลดลงมาก ในส่วนของการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ที่ลดลงนั้น พบว่ามี
ปัจจัยดังนี้

1. *สภาวะทางการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในระยะแรกของสงคราม* กล่าวคือ
เมื่อสงครามเริ่มขึ้นนั้น สิงคโปร์ได้ปิดการค้าโดยไม่ส่งสินค้าออกมาขาย¹⁹ สินค้าที่สยามเคยรับซื้อ
จากสิงคโปร์ในช่วงก่อนเกิดสงคราม เช่น เครื่องกระป๋อง น้ำมันก๊าด ถูกปิดไม่ได้รับอนุญาตให้
เรือสยามบรรทุกออกมาขาย ดังรายงานว่า “... เครื่องกระป๋อง แป้ง เหล้า น้ำมันก๊าด ขึ้นราคาบ้าง
เพราะสิงคโปร์ปิดสินค้า เรือเมล์ไทยไม่ได้นำของมาส่ง 2 ชั่วโมงแล้ว ...”²⁰ ดังนั้นปริมาณสินค้า
ขาเข้าจากสิงคโปร์มายังสยามจึงเริ่มลดลง แต่อย่างไรก็ตาม การปิดการค้าของสิงคโปร์เป็น
มาตรการระยะสั้นเท่านั้น เพราะในระยะต่อมาปรากฏว่า สิงคโปร์ได้เปิดให้มีการซื้อขายสินค้าได้
ตามปกติ

2. *การขนส่งสินค้า* การรบที่เกิดขึ้นในยุโรป ส่งผลให้การขนส่งสินค้าทางเรือต้อง
ประสบปัญหา การขนส่งสินค้าระหว่างเอเชียกับยุโรปต้องเผชิญกับการต่อสู้อันดุเดือด การ
ลาดตระเวน และการดักรุกโจมตี รวมทั้งการยึดเรือที่ลำเลียงสินค้าไปยังชาติศัตรูของทั้ง 2 ฝ่าย ดังนั้น

¹⁸ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 ค 5/1, รายงานสินค้า (15 ก.พ. พ.ศ. 2453 - 21 ก.ค. พ.ศ.2462), ที่ 3081
รายงานอธิบดีกรมศุลกากร ถึงกรมหลวงจันทบุรีนฤนาถ ลงวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2458.

¹⁹ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 ค 15/1, เรื่องจดหมายเหตุรักษาความเป็นกลางแห่งการสงครามที่เกิดขึ้นใน
พ.ศ. 2457 (11 ส.ค. พ.ศ.2457), จดหมายเหตุเรื่องรักษาความเป็นกลางสำหรับวันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ.2457.

²⁰ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 ค 15/1, เรื่องจดหมายเหตุรักษาความเป็นกลางแห่งการสงครามที่เกิดขึ้นใน
พ.ศ. 2457 (11 ส.ค. พ.ศ.2457), จดหมายเหตุเรื่องรักษาความเป็นกลางสำหรับวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ.2457.

สินค้าที่ยุโรปส่งมาขายยังสิงคโปร์เพื่อจำหน่ายต่อยังประเทศในเอเชียจึงมีปริมาณลดลง ดังปรากฏในรายงานประจำปีทางการค้าของสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์ว่า “... การค้าของสเตรตส์ เซตเทิลเมนต์ลดลงอย่างมากเมื่อสงครามเกิดขึ้น จากมูลค่าการนำเข้าสินค้าในช่วงครึ่งปีแรกของ ค.ศ.1914 ที่มีประมาณ 224,000,000 เหรียญ ลดลงมาเป็น 170,000,000 ในช่วงปีที่ 2 ของสงคราม ...”²¹ จากข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า สินค้าที่สเตรตส์ เซตเทิลเมนต์เคยนำเข้าจากต่างประเทศ ซึ่งส่วนมากมาจากยุโรปเริ่มลดลงตั้งแต่ในช่วงแรกที่เกิดสงคราม นอกจากนี้ยังปรากฏว่า การนำเข้าสินค้าจากยุโรปของสิงคโปร์นั้น สินค้าที่เคยนำเข้าจากชาติยุโรปฝ่ายมหาอำนาจกลาง ซึ่งส่วนมากเป็นสินค้าประเภทเสื้อผ้า เครื่องอุปโภคบริโภค เครื่องจักรกลต่างๆ ได้ลดลงจากเดิมเกินกว่าครึ่งใน ค.ศ.1914²² ส่วนสินค้าที่ส่งมาจากชาติฝ่ายสัมพันธมิตร เช่น อังกฤษ ซึ่งส่วนมากเป็นสินค้าประเภทผ้าฝ้ายและผ้าดิบก็ลดลงจากช่วงก่อนเกิดสงครามเช่นกัน²³

การค้าระหว่างสิงคโปร์กับยุโรปที่ปรับตัวลดลงดังกล่าวข้างต้น ส่วนหนึ่งได้ส่งผลกระทบต่อทำให้ปริมาณการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ลดลงด้วยเช่นกัน เพราะสินค้าจากยุโรปที่สยามเคยนำเข้ามาจากสิงคโปร์นั้นมีจำนวนลดลง อย่างเช่น ผ้าฝ้าย ซึ่งเป็นสินค้าหลักที่สยามซื้อจากสิงคโปร์ในช่วงก่อนเกิดสงคราม แต่เมื่อเกิดสงครามขึ้นซึ่งเป็นเหตุให้การรับสินค้าจากยุโรปประสบปัญหา สิงคโปร์จึงได้รับสินค้าดังกล่าวลดลง ส่งผลให้สยามนำเข้าผ้าจากสิงคโปร์ได้น้อยลงด้วย ในขณะเดียวกัน สินค้าสยามบางประเภทที่ไม่มีความจำเป็นในการทำสงครามจำหน่ายก็ได้น้อยลงด้วย เพราะในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 ดินแดนที่เป็นอาณานิคมของชาติตะวันตกอย่างสิงคโปร์จำเป็นต้องแสวงหาวัตถุดิบและเครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็นในระหว่างสงครามส่งไปยังเมืองแม่ ดังนั้นสินค้าฟุ่มเฟือยประเภทต่างๆ ที่สยามเคยส่งไปขายที่สิงคโปร์เพื่อจำหน่ายต่อในยุโรปจึงน้อยลงเมื่อเกิดสงคราม ส่งผลให้การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ลดลง

นอกจากอุปสรรคด้านการขนส่งสินค้าจากยุโรปมายังสิงคโปร์มีส่วนทำให้สยามซื้อสินค้าจากสิงคโปร์ได้น้อยลงแล้ว อุปสรรคด้านการคมนาคมขนส่งอีกประการหนึ่งที่มีส่วนทำให้การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ปรับตัวลดลง คือ การส่งเรือลาดตระเวนและการโจมตีเรือในเขตน่านน้ำแปซิฟิกและมหาสมุทรอินเดีย โดยเยอรมนีได้ส่งเรือเอมเดน (Emden) ซึ่งเป็นเรือรบโจมตีบนผิวน้ำมาลาดตระเวนและโจมตีเรือขนส่งสินค้าบริเวณดินแดนที่เป็นอาณานิคมของฝ่ายสัมพันธมิตร

²¹ Robert L. Jarman, editor, *Annual reports of the Straits Settlements, 1855–1941 vol. 7 1915–1921*, p. 4.

²² Robert L. Jarman, editor, *Annual reports of the Straits Settlements, 1855–1941 vol. 6 1908–1914*, p. 622.

²³ Ibid.

ในช่วงปีแรกที่เกิดสงคราม²⁴ เรือรบอเมริกันได้โจมตีเมืองมัทราส (Madras) ในเขตอินเดียของ อังกฤษและจมเรือสินค้าหลายลำ นอกจากนี้ยังได้เข้าโจมตีบริเวณน่านน้ำเมืองปีนังในเดือน ตุลาคม พ.ศ.2457²⁵ อย่างไรก็ตาม เรืออเมริกันไม่ได้โจมตีสิงคโปร์หรือน่านน้ำรอบสิงคโปร์ เพียงแต่ ลาดตระเวนและผ่านไป²⁶

แม้ว่าเรืออเมริกันจะไม่ได้โจมตีบริเวณท่าเรือหรือน่านน้ำของสิงคโปร์โดยตรง แต่การ ลาดตระเวนของเรืออเมริกันและการโจมตีบริเวณเมืองปีนังในช่วงปลาย พ.ศ.2457 น่าจะมีส่วน ชัดขวางและสร้างปัญหาให้กับการเดินทางเรือขนส่งสินค้าระหว่างภาคใต้ของสยามกับสิงคโปร์ด้วย เพราะเรือเมล์ที่เดินทางขนส่งสินค้าไม่สามารถเดินได้ตามปกติ²⁷ ทำให้การขนส่งสินค้าระหว่าง สยามกับสิงคโปร์ไม่สะดวกนัก เรือขนส่งสินค้าต้องลดเที่ยวเดินเรือเพราะการขนส่งสินค้าที่ไม่ ปลอดภัย ดังนั้นด้วยปัจจัยทางด้านการขนส่งสินค้า ประกอบกับมาตรการการปิดการค้าของ สิงคโปร์ในระยะแรกที่เกิดสงคราม จึงเป็นปัจจัยสำคัญส่วนหนึ่งส่งผลให้ปริมาณการค้าระหว่าง สยามกับสิงคโปร์ลดลง

สำหรับสินค้าที่สยามส่งออกไปยังสิงคโปร์ในช่วง 2 ปีแรกของสงครามนั้น ยังคงเป็น สินค้าอุปโภคบริโภคและสินค้าด้านการเกษตรต่างๆ เช่น พลาสติก หนังกบ หนังกบือ ข้าว และ ยางพารา เป็นต้น แต่สินค้าเหล่านี้ก็มีปริมาณการส่งออกไปยังสิงคโปร์ลดลงเมื่อเปรียบเทียบกับ ก่อนเกิดสงคราม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ปลา ซึ่งในช่วงก่อนเกิดสงครามถือว่าเป็นสินค้าสำคัญชนิดหนึ่งที่สยามส่งไปยังสิงคโปร์ เพราะสิงคโปร์ต้องการเพื่อนำไปจำหน่ายต่อในประเทศอื่น ดังปรากฏในรายงานว่า สินค้าประเภท ปลานี้ส่วนมาก “... จะส่งทางเรือเพราะโดยมากต้องการส่งตรงถึงสิงคโปร์สำหรับไปประเทศอื่นๆ

²⁴ จมื่นครุณารักษ์, พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องเหตุผลที่ รัชกาลที่ 6 ทรงประกาศสงคราม, (กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2512), หน้า 11. และ Spencer C. Tucker, *The Great War 1914–18*, p. 51.

²⁵ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 ต 16.1/5, เรือรบอเมริกันเข้ามาในอ่าวปีนัง (9 พ.ย. พ.ศ.2457), ที่ 265 / 8223 หนังสือพระยาบริรักษ์จัตวงศ์ กราบทูลฯ กรมหลวงปราจิณกิติบดี ลงวันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ.2457. และ Spencer C. Tucker, *The Great War 1914–18*, p. 51.

²⁶ C. M. Turnbull, *A History of Singapore 1819–1975* (Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1977), p. 126.

²⁷ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 ต 15/1, เรื่องจดหมายเหตุรักษาความเป็นกลางแห่งการสงครามซึ่งเกิดขึ้น ในพ.ศ.2457 (11 ส.ค. พ.ศ.2457), จดหมายเหตุเรื่องการรักษาความเป็นกลางสำหรับวันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ.2457.

...”²⁸ แต่เมื่อสงครามเกิดขึ้น การส่งออกปลาของสยามที่ส่งไปขายยังสิงคโปร์ได้มีปริมาณลดน้อยลงไปด้วย²⁹

หนังสือ ในช่วงก่อนเกิดสงครามนั้น สยามได้ส่งออกหนังสือไปสิงคโปร์เป็นจำนวนมาก ส่วนมากเป็นหนังสือ หนังสือกระป๋องและหนังสือ³⁰ โดยสิงคโปร์นั้นยังเป็นตลาดรับซื้อหนังสือที่สำคัญแห่งหนึ่งของสยาม โดยหนังสือเหล่านี้จะต้องนำไปฟอกที่สิงคโปร์อีกทีหนึ่ง จากนั้นจึงส่งไปขายในยุโรป แต่เมื่อเกิดสงครามโลกขึ้น การส่งออกหนังสือไปยังสิงคโปร์มีปริมาณลดลง ดังรายงานการค้าช่วงระหว่างสงครามว่า

... หนังสือกระป๋อง ตั้งแต่ได้เกิดมหาสงครามขึ้นแล้ว ได้มีจำนวนส่งออกไปลดต่ำลง สินค้าประเภทนี้เคยส่งไปทางสิงคโปร์เป็นจำนวนมาก ได้ทราบเกล้าว่า ได้ไปจัดทำเป็นหนังสือฟอกที่สิงคโปร์ แล้วส่งไปขายในตลาดประเทศยุโรปอีกต่อ 1 เมื่อความต้องการหนังสือในประเทศยุโรปลดน้อยลง สินค้าหนังสือที่ส่งไปทางสิงคโปร์จึงได้ลดต่ำลงด้วย จนถึง พ.ศ.2459 สินค้าหนังสือที่ส่งไปทางสิงคโปร์ก็ยังลดน้อยลง ...³¹

จากข้อความดังกล่าวนอกจากจะทำให้ทราบถึงปริมาณการค้าหนังสือกระป๋องที่ลดลงแล้วยังได้แสดงให้เห็นว่า สาเหตุอีกประการหนึ่งที่นอกเหนือไปจากการขนส่งสินค้าที่ไม่สะดวกระหว่างสงครามที่ทำให้ปริมาณการค้าลดลงแล้ว ความต้องการสินค้าของยุโรปที่ลดลงก็มีส่วนทำให้ปริมาณการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ลดลงด้วยเช่นกัน เพราะสินค้าสยามที่ส่งไปสิงคโปร์ส่วนหนึ่งเป็นการส่งผ่านสิงคโปร์เพื่อไปจำหน่ายในยุโรป ดังนั้นในยามสงครามที่ความต้องการสินค้าของยุโรปส่วนใหญ่เน้นไปที่สินค้าที่เป็นวัตถุดิบในการทำสงครามและเครื่องอุปโภคบริโภค

²⁸ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 กค 5.2/12, กรมขุนกำแพงเพชรเสด็จตรวจทางรถไฟสายใต้ตลอดถึงสายของอังกฤษในแหลมมลายู (23 ต.ค. พ.ศ.2460 – 12 ต.ค. พ.ศ.2468), ที่ 2461 หนังสือกรมขุนกำแพงเพชร กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 26 สิงหาคม พ.ศ.2461.

²⁹ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 กค 5/1, รายงานสินค้า (15 ก.พ. พ.ศ.2453 – 21 ก.ค. พ.ศ.2462), ที่ 3647 หนังสืออธิบดีกรมศุลกากร ถึงกรมพระจันทบุรีนฤนาถ ลงวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ.2460.

³⁰ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 กต. 67.5/5, เรื่องส่งสมุดรายงานสินค้าขาออกปี 121 ถึง 123(พ.ศ. 2445 – 2447) (พ.ศ.2448), งบประมาณสินค้าขาเข้าขาออกท่ากรุงเทพฯ คฤศตศักราช 1905.

³¹ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 กค 5/1, รายงานสินค้า (15 ก.พ. พ.ศ. 2453–21 ก.ค. พ.ศ.2462), ที่ 3647 หนังสืออธิบดีกรมศุลกากร ถึงกรมพระจันทบุรีนฤนาถ ลงวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ.2460.

สินค้าที่ไม่มีความจำเป็นในการทำสงคราม เช่น หนังสั้วฟอก เป็นที่ต้องการน้อยลง ดังนั้น ปริมาณสินค้าสยามที่ส่งออกไปยังสิงคโปร์จึงลดลงด้วย ซึ่งปริมาณสินค้าประเภทหนังสั้วที่ส่งออกไปยังสิงคโปร์นี้คาดว่าจะยังคงลดลงต่อไปจนถึงปลายสงครามด้วยเหตุผลดังกล่าว

ยางพารา ยางพาราเป็นสินค้าที่เริ่มมีการส่งออกในช่วงปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยการส่งออกรยางพารานั้น ส่วนมากสยามส่งไปจำหน่ายที่สิงคโปร์ ซึ่งเป็นตลาดกลางการค้าภายในบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่อย่างไรก็ตามยังคงมียางพาราบางส่วนถูกส่งไปขายยังประเทศในยุโรปโดยตรงโดยไม่ผ่านตลาดกลางที่สิงคโปร์³² สำหรับสถิติการส่งออกรยางพาราของสยามตั้งแต่ช่วงก่อนเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 ถึงช่วงสิ้นสุดสงครามมีดังนี้

ตารางที่ 33 ปริมาณการผลิตและการใช้ยางธรรมชาติของโลก การส่งออกของสยาม พ.ศ.2449 – 2461

ปี พ.ศ.	ปริมาณการผลิตยางโลก (ตัน)	ปริมาณการใช้ยางของโลก (ตัน)	ยางที่สยามส่งออก (หาบ)
2449	63,000	74,000	744
2450	74,000	77,000	328
2451	70,000	74,000	154
2452	78,000	86,000	59
2453	94,000	99,000	219
2454	94,000	99,000	1,067
2455	114,000	121,000	1,719
2456	120,000	130,000	1,553
2457	123,000	121,000	943
2458	171,000	160,000	1,410
2459	214,000	188,000	697
2460	278,000	250,000	720
2461	220,000	216,000	495

ที่มา: วิจิต กาพกาญจน์, “นโยบายการผลิตและการค้ายางพาราในภาคใต้ของไทย พ.ศ.2444 – 2503,” หน้า 89.

³² วิจิต กาพกาญจน์, “นโยบายการผลิตและการค้ายางพาราในภาคใต้ของไทย พ.ศ.2444 – 2503,”

(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 84 และ 105.

จากตารางสถิติดังกล่าวจะพบว่า การส่งออกยางพาราของสยามในช่วงที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 นั้น มีปริมาณลดลงจากช่วงก่อนเกิดสงครามเกือบเท่าตัว ซึ่งการส่งออกยางพาราที่ลดลงนี้ แม้จะเป็นภาพรวมแสดงการส่งออกยางพาราของสยามไปต่างประเทศ มิได้ระบุเฉพาะแต่ละแห่งที่รับซื้อ แต่ส่วนหนึ่งก็สามารถวิเคราะห์ได้ว่า การส่งออกยางพาราของสยามไปยังสิงคโปร์น่าจะมีปริมาณลดลงเช่นกัน ทั้งนี้เพราะตามปกติยางพาราสยามจะส่งออกไปยังสิงคโปร์เป็นส่วนมาก ดังนั้นเมื่อภาพรวมของการส่งออกยางพาราในระหว่างสงครามมีการปรับตัวลดลง การส่งออกยางพาราสยามไปสิงคโปร์จึงน่าจะลดลงด้วย

ข้อสังเกตประการหนึ่งของยางพาราคือ ปริมาณการส่งออกยางพาราตามที่ปรากฏในตารางสถิตินั้นมีปริมาณลดลงกว่าในช่วงก่อนเกิดสงครามมาโดยตลอดจนปีสุดท้ายของสงคราม ทั้งๆ ที่ยางพาราก็จัดว่าเป็นสินค้ายุทธปัจจัยที่เป็นส่วนประกอบในการทำอาวุธยุทธโศปกรณ์ และพาหนะเพื่อใช้ในการรบ แต่ปริมาณการส่งออกของสยามกลับลดลงแม้จะมีความต้องการสูงในช่วงที่เกิดสงคราม³³ ดังที่สถิติได้ระบุถึงความต้องการใช้ยางโลกไว้ว่า ใน พ.ศ.2455 – 2456 มีความต้องการใช้ยางประมาณ 120,000 – 130,000 ตัน แต่เมื่อเกิดสงครามขึ้น ความต้องการยางพาราได้เพิ่มขึ้นเป็น 250,000 ตันในพ.ศ.2460 ซึ่งสถานการณ์การส่งออกยางของสยามที่ลดลงดังกล่าวนี้อาจกล่าวได้ว่าส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจาก ปริมาณการผลิตยางพาราของโลกในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 มีปริมาณมากกว่าความต้องการใช้ยางพารา ทั้งนี้เพราะในช่วงก่อนเกิดสงคราม มีความต้องการใช้ยางพารามากแต่ประเทศผู้ผลิตยังผลิตได้น้อยกว่าความต้องการ ดังนั้นในระยะต่อมาก็คือ ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 ผู้ผลิตจึงเร่งผลิตจนขาดเกินความต้องการ สยามจึงขายยางพาราในตลาดรับซื้อยางหลักๆ ของโลกอย่างสิงคโปร์ได้น้อยลง เพราะมีการแข่งขันระหว่างประเทศผู้ค้ายางพาราสูงขึ้นในขณะที่ความต้องการใช้ยางพาราในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 มีน้อยกว่าปริมาณยางที่ผลิตได้ทั้งหมด

ส่วนในด้านการนำเข้าสินค้าจากสิงคโปร์มายังสยามก็มีปริมาณลดลงเช่นเดียวกันกับการส่งออกในช่วง 2 ปีแรกที่เกิดสงคราม โดยสินค้าที่มีปริมาณการนำเข้าลดลง เช่น ผ้าฝ้าย ผ้าไหม สิ่งทอประเภทต่างๆ เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ซึ่งเป็นสินค้านำเข้าที่สยามเคยนำเข้าเป็นจำนวนมากในช่วงก่อนเกิดสงครามโดยผ่านมาทางสิงคโปร์ สำหรับสาเหตุที่ทำให้สินค้าประเภทดังกล่าวส่งมาขายยังสยามลดลงนั้นส่วนหนึ่งเป็นเพราะประสบปัญหาทางด้านการขนส่งสินค้าจากประเทศในยุโรปมายังสิงคโปร์ ดังปรากฏในรายงานการค้าของสเตอร์ตส์ เซคเทิลเมนต์ว่า "... การนำเข้า

³³ Robert L. Jarman, editor, *Annual reports of the Straits Settlements, 1855 – 1941* vol. 7 1915 – 1921,

ผลิตภัณฑ์ฝ่ายได้ปรับตัวลดลงเป็นจำนวนร้อยละ 30 ...”³⁴ ทั้งนี้เป็นผลมาจากการรบนานาน้ำต่างๆ ของยุโรปเป็นอุปสรรคในการเดินเรือขนส่งสินค้า จนเป็นเหตุให้ปริมาณสิ่งทอประเภทต่างๆ ที่ส่งมาขายยังสิงคโปร์ลดลง นอกจากนี้ การปิดการค้าของสิงคโปร์ในช่วงแรกที่เกิดสงคราม โดยไม่ส่งสินค้ามาขายยังสยามก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การนำเข้าสิ่งทอมีการปรับตัวลดลงด้วย

2.1.2 การขยายตัวทางการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ พ.ศ.2459 – 2461

จากสถานะทางการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในภาพรวมดังที่ได้กล่าวในหัวข้อ 2.1 จะพบว่าปริมาณการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ได้ลดลงในช่วง 2 ปีแรกที่เกิดสงคราม แต่ในระยะต่อมาปริมาณการค้ากลับเริ่มขยายตัวเพิ่มขึ้นกว่าในช่วง 2 ปีแรกของสงคราม แม้ว่าปริมาณการค้าที่เพิ่มขึ้นนี้จะยังไม่มากเท่ากับช่วงก่อนเกิดสงครามก็ตาม แต่ก็ปรากฏว่าเริ่มมีการขยายตัวเพิ่มขึ้นแล้ว กล่าวคือ ในพ.ศ.2457 มีปริมาณการค้า 104,146 ตัน และพ.ศ.2458 มีปริมาณการค้า 89,178 ตัน จากนั้นได้ขยายตัวเพิ่มขึ้นเป็น 95,090 ตันใน พ.ศ.2459 105,856 ตัน ใน พ.ศ.2460 และ 214,215 ตัน ใน พ.ศ.2461

ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์เริ่มขยายตัวเพิ่มขึ้นในช่วงระยะ 3 ปีหลังของสงครามคือ การทำสงครามในยุโรปเป็นระยะเวลาานาน ทำให้ความต้องการสินค้าประเภทอาหารและยุทธปัจจัยต่างๆ เพิ่มมากขึ้น เช่น ข้าว ฝักบัว ซึ่งความต้องการสินค้าประเภทดังกล่าวของชาติในยุโรปนี้ได้ส่งผลให้ทิศทางความต้องการสินค้าของสิงคโปร์เปลี่ยนไป กล่าวคือ สิงคโปร์เริ่มมีความต้องการสินค้าประเภทอาหารและวัตถุดิบที่มีประโยชน์ในการทำสงครามเพิ่มมากขึ้น เพราะ “... อาณานิคมต้องส่งออกสินค้าเพื่อวัตถุประสงค์ในการทำสงคราม และเพื่อการทำสงครามให้ประสบความสำเร็จ เช่น ยางพารา ฝักบัว พริกไทย ชาดำ วูลแฟรม ...”³⁵ ดังนั้นเมื่อความต้องการสินค้าของสิงคโปร์เป็นไปตามลักษณะดังกล่าว และสยามก็เป็นประเทศหนึ่งที่สามารถผลิตสินค้าบางประเภทเพื่อมารองรับกับความต้องการนี้ได้ ทำให้ในระยะ 3 ปีหลังของสงคราม การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์จึงเริ่มขยายตัวขึ้นอีกครั้ง โดยสยามสามารถส่งสินค้าไปขายยังสิงคโปร์ได้มากขึ้น และเมื่อสิงคโปร์รับซื้อแล้วจะส่งไปขายยังยุโรปต่อไป

ข้าว ในช่วงก่อนเกิดสงคราม ข้าวเป็นสินค้าหลักที่สยามส่งออกไปขายยังสิงคโปร์ จนกระทั่งเมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 เกิดขึ้น การส่งออกข้าวจากสยามไปยังสิงคโปร์จึงเริ่ม

³⁴ Robert L. Jarman, editor, *Annual reports of the Straits Settlements, 1855 – 1941 vol. 6 1908 – 1914*, p. 619.

³⁵ Robert L. Jarman, editor, *Annual reports of the Straits Settlements, 1855 – 1941 vol.7 1915 - 1921*, p. 143.

ปรับตัวลดลงในระยะแรกของสงคราม ดังที่ปรากฏในรายงานการค้าระหว่างสงคราม พ.ศ.2458 ซึ่งเป็นปีที่ 2 ของสงครามว่า “... ที่สินค้าประเภทนี้ได้ลดน้อยลงนั้น เนื่องมาจากเหตุหลายประการ มีการส่งสินค้าออกไปไม่สะดวก เพราะตลาดที่เขารับซื้อสินค้าต้องปิดเสียด้วยการสงคราม...”³⁶ ซึ่งนอกจากปริมาณการส่งออกข้าวของสยามจะลดลงแล้ว ราคาข้าวยังตกต่ำลงด้วย ดังรายงานว่า

... ราคาเข้า [ข้าว] ตกต่ำ ราคาเข้าได้ตั้งต้นลดต่ำลงตั้งแต่พ.ศ.2456 เข้าขาวส่งถึงเรือรับบรรทุกได้ลดลงตั้งแต่หาบละ 6 บาท 98 สตางค์ ถึงหาบละ 6 บาท 24 สตางค์ จนพ.ศ.2457 ราคายิ่งต่ำลง ในจำนวนเมษายน ตกหาบละ 6 บาท 17 สตางค์ แลในพฤษภาคมยิ่งลดต่ำลงเป็นหาบละ 6 บาท 7 สตางค์ ... ณ บัดนี้ผลของการสงครามได้ส่งมาถึง ราคาเข้าก็กลับลดลงอีก ...

เหตุที่ทำให้ราคาเข้าตกลงในครั้ง นี้ ก็เพราะที่ซื้อขายสินค้าในประเทศยุโรปได้เลิกเสียหลายแห่ง ทางส่งสินค้าเข้าไปในประเทศเยอรมัน ออสเตรีย แลเบลเยี่ยมปิดหมด แลทางประเทศวิลินดาก็ไม่สะดวก แต่ต่อมาจำนวนเข้าได้ส่งไปขายที่ลอนดอนทวีขึ้น ...

เมื่อเข้าที่ได้เคยส่งออกไปขายในประเทศยุโรปเป็นจำนวนปีละหลายๆ และมีเหตุที่จะส่งออกไปมากเหมือนแต่ก่อนไม่ได้ ทั้งการทํานาก็ได้ผลไม่เลวทรมานดังนี้ เข้าในประเทศสยามจึงเหลืออยู่เกินความต้องการ แลจึงเป็นเหตุให้ราคาเข้าตกต่ำไปมาก ...³⁷

จากการส่งออกข้าวของสยามดังรายงานพบว่าในระยะแรกของสงคราม ข้าวสยามส่งออกไปขายยังยุโรปน้อยลง เพราะผลจากการทำสงครามทำให้การส่งออกข้าวไม่สะดวก เส้นทางเดินเรือถูกโจมตี นอกจากนี้ด้วยมาตรการทางการค้าของฝ่ายสัมพันธมิตรที่ต้องการปิดล้อมทางเศรษฐกิจของฝ่ายมหาอำนาจกลาง ทำให้การส่งออกข้าวไปยังเยอรมัน ออสเตรีย – ฮังการี ซึ่งแต่เดิมเป็นตลาดค้าข้าวที่สำคัญของสยามประสบปัญหา

จากการส่งออกข้าวสยามไปขายยังยุโรปที่ประสบปัญหาจากภัยสงครามจนทำให้สยามส่งไปขายได้น้อยดังกล่าว ได้กลายเป็นสาเหตุส่วนหนึ่งที่ทำให้ทิศทางการค้าที่รับซื้อข้าวของสยามเปลี่ยนไป กล่าวคือ สยามได้ส่งข้าวออกไปขายยังตลาดในเขตเอเชียและแอฟริกาเพิ่มมากขึ้น

³⁶ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 ค 5/1, รายงานสินค้า (15 ก.พ. พ.ศ.2453 – 21 ก.ค. พ.ศ.2462), ที่ 3081 หนังสืออธิบดีกรมศุลกากร ถึงกรมหลวงชินพรินธุนาถ ลงวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2458.

³⁷ เรื่องเดียวกัน.

ดังรายงานการค้าข้าวของสยามใน พ.ศ.2459 ว่า “... การส่งเข้าไปยังประเทศแลเมืองต่างๆ ได้มีการเปลี่ยนแปลงคิดกับปีก่อน [พ.ศ.2458] บ้างคือ เข้าที่ส่งตรงไปประเทศในยุโรปได้มีจำนวนลดน้อยลง แต่กลับได้มีจำนวนส่งออกไปสูงขึ้นทางสิงคโปร์ ฮ่องกง และทวีปแอฟริกาได้...”³⁸ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะเห็นได้จากสถิติการส่งออกข้าวใน พ.ศ.2459 ดังนี้

ตารางที่ 34 แสดงบัญชีแสดงการส่งออกข้าวของสยามไปยังประเทศและเมืองต่างๆ

ประเทศที่ได้รับ สินค้าเข้าออกไป	ราคา [มูลค่า] ทั้งหมดที่ได้สูงขึ้นใน พ.ศ. 2459 เทียบกับ พ.ศ. 2458 ปีละแสนจำนวน 1,000		ราคา [มูลค่า] ทั้งหมดที่ลดลงใน พ.ศ. 2459 เทียบกับ พ.ศ. 2458 ปีละแสนจำนวน 1,000	
	บาท	สูงขึ้นเป็นส่วนร้อยละ	บาท	ลดลงเป็นส่วนร้อยละ
เมืองขึ้นโปรตุเกส ภาคตะวันออกทวีป แอฟริกา	11,000	210.70		
ยูเนียนแอฟริกาใต้	457,000	160.35		
ฮ่องกง	8,498,000	31.34		
สิงคโปร์	10,867,000	23.45		
เกาะนิวกินีของ อังกฤษ	3,000	2.64		
สวีเดน	-	-	527,000	ในพ.ศ. 2458 ไม่มีเข้า ส่งออก
นอร์เวย์	-	-	106,000	”
อังกฤษ	-	-	5,243,000	60.58
เดนมาร์ก	-	-	75,000	12.53

ที่มา: หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 ๓5/1, รายงานสินค้า (15 ก.พ. พ.ศ.2453 – 21 ก.ค. พ.ศ.2462).

ที่ 3081 อธิบดีกรมศุลกากร ถึงกรมหลวงจันทบุรีนฤนาถ ลงวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ.2460.

จากตารางสถิติได้ชี้ให้เห็นว่า ใน พ.ศ.2459 สยามได้ส่งข้าวออกไปยังตลาดในเขตเอเชียและแอฟริมากว่าตลาดในเขตยุโรปที่ติดขัดด้วยภัยสงคราม นอกจากนี้เมื่อพิจารณาจากตาราง

³⁸ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 ๓5/1, รายงานสินค้า (15 ก.พ. พ.ศ.2453 – 21 ก.ค. พ.ศ.2462), ที่ 3081

หนังสืออธิบดีกรมศุลกากร ถึงกรมหลวงจันทบุรีนฤนาถ ลงวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2460.

บัญชีจะพบว่า สำหรับในเขตเอเชียนั้น สยามได้ส่งข้าวไปสิงคโปร์มากที่สุด และยังส่งออกมากกว่า พ.ศ.2458 ด้วย การส่งข้าวออกไปสิงคโปร์ที่เพิ่มขึ้นนี้ น่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ปริมาณการค้า ระหว่างสยามกับสิงคโปร์โดยรวมขยายตัวเพิ่มขึ้นจากในระยะ 2 ปีแรกของสงคราม ส่วนสาเหตุที่ทำให้ข้าวสยามเป็นที่ต้องการและสามารถส่งออกไปขายยังสิงคโปร์ได้มากขึ้นนั้น ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะการสู้รบในยุโรปที่ส่งผลให้การส่งออกสินค้าประเภทอาหารมายังสิงคโปร์เพื่อจำหน่าย ต่อในเขตเอเชียประสบปัญหา ทั้งจากความต้องการภายในของประเทศในยุโรปเองที่มีมากขึ้นและ อุปสรรคทางการขนส่ง ดังนั้นสิงคโปร์จึงขาดแคลนสินค้าประเภทดังกล่าว จึงจำเป็นต้องเร่ง นำเข้าข้าวจากสยามเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการสินค้าประเภทอาหารของตลาด เอเชีย

ดิบูก ความต้องการดิบูกเพิ่มขึ้นจากการทำสงครามที่ยาวนานในยุโรป³⁹ เนื่องจากดิบูกถูกนำไปใช้ในโรงงานอุตสาหกรรมเช่น อุตสาหกรรมอาหารกระป๋องเพิ่มมากขึ้น ทำให้สิงคโปร์ซึ่งเป็นแหล่งถลุงแร่ดิบูกที่สำคัญแห่งหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความต้องการดิบูกมากขึ้น เพื่อจำหน่ายต่อไปยังยุโรป ซึ่งในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 นี้ สยามยังคงส่งสินแร่ดิบูกไปขายยังสิงคโปร์⁴⁰ ดังที่ปรากฏสถิติในภาพรวมดังนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³⁹ พรณี อวนสกุล, “กิจการเหมืองแร่ดิบูกกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภาคใต้ของประเทศไทย พ.ศ.2411–2474,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522), หน้า 94–95.

⁴⁰ หจช. เอกสารรัชกาลที่ 6 กต.65.11/24, เรื่องห้ามบรรทุกเข้าและแร่ลุลแฟรมออกจากกรุงสยาม (พ.ศ.2460), ที่ ก 2839 หนังสือกรมรถไฟ ถึงสมเด็จฯ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ลงวันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ.2460.

ตารางที่ 35 แสดงสถิติการส่งออกสินแร่ดีบุกสยามไปยังสเตรตส์ เซดเทิลเมนต์ระหว่าง ค.ศ. 1914–1921

ปี	ปริมาณ (หาบ)
1914	ไม่มีบันทึกสถิติ
1915	174,000
1916	195,000
1917	191,000
1918	192,000
1919	207,000
1920	143,000
1921	104,000

ดัดแปลงเป็นตารางจาก: Robert L. Jarman, editor, *Annual reports of the Straits Settlements, 1855 – 1941* vol.7 1915 – 1921.

จากสถิติดังกล่าวจะพบว่า สยามได้ส่งสินแร่ดีบุกออกไปยังสเตรตส์ เซดเทิลเมนต์มากขึ้นในช่วง ค.ศ. 1916 – 1918 เมื่อเปรียบเทียบกับช่วงระยะแรกของสงคราม ซึ่งตัวเลขที่เพิ่มขึ้นนี้ แม้ตามบันทึกจะเป็นภาพรวมของการส่งออกสินแร่ดีบุกจากสยามไปยังสเตรตส์ เซดเทิลเมนต์ก็ตาม แต่ด้วยปริมาณการค้าโดยรวมระหว่างสงครามที่สยามยังคงทำการค้ากับสิงคโปร์เป็นหลัก ดังนั้นตัวเลขการส่งออกสินแร่ดีบุกจากสยามไปยังสเตรตส์ เซดเทิลเมนต์ที่มีปริมาณเพิ่มมากขึ้นในช่วงระหว่าง ค.ศ. 1916 – 1918 จึงเป็นข้อมูลที่ช่วยแสดงให้เห็นถึงทิศทางการส่งออกสินแร่ดีบุกจากสยามไปยังสิงคโปร์ที่น่าจะมีปริมาณเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นด้วยการส่งออกแร่ดีบุกที่มีปริมาณเพิ่มขึ้นจึงส่งผลให้ในช่วง 3 ปีหลังของสงคราม ปริมาณการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์จึงขยายตัวมากขึ้น ซึ่งบริเวณที่ส่งออกดีบุกไปยังสิงคโปร์ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 นั้น ส่วนหนึ่งมาจากหัวเมืองทางใต้ฝั่งตะวันออกของสยาม (ฝั่งอ่าวไทย) ด้วย ซึ่งปรากฏสถิติดังนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 36 แสดงการส่งออกดีบุกจากหัวเมืองทางใต้ฝั่งตะวันออกของสยามไปยังสิงคโปร์ระหว่าง
เดือนมกราคม – สิงหาคม พ.ศ.2460

เมืองที่ส่งออก	ปริมาณที่ส่งออก (ถุง)
Langsuen (หลังสวน)	1,218
Bandon (บ้านดอน)	1,088
Lacon (นครศรีธรรมราช)	1,415
Singora (สงขลา)	853
Patani (ปัตตานี)	4,552
Telupin	846
Bangnara (บางนรา)	137

คัดแปลงเป็นตารางจาก: หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 กต 65.11 / 24, เรื่องห้ามบรรทุกเข้าและแร่
วุลแฟรมออกจากกรุงสยาม (พ.ศ.2460), ที่ 10814 หนังสือจาก The Straits Trading Company Limited
Ore Buying Department (Head Office 11, Collyer Quay Singapore) ถึงกรมรถไฟ ลงวันที่ 28 กันยายน
พ.ศ.2460.

จากการศึกษาภาพรวมของการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในช่วง พ.ศ.2459 – 2461
ซึ่งเป็นช่วง 3 ปีหลังของสงครามนั้นพบว่า มีการขยายตัวเพิ่มขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับช่วง
ระหว่าง พ.ศ.2457 – 2458 แต่อย่างไรก็ตาม การขยายตัวเพิ่มขึ้นนี้ ปริมาณการค้าในภาพรวมยังไม่
เท่ากับในช่วงก่อนและหลังสงคราม (ยกเว้นในพ.ศ.2461 ที่ปริมาณการค้าระหว่างสยามกับ
สิงคโปร์เพิ่มสูงขึ้นถึง 214,215 ตัน ซึ่งมากกว่า พ.ศ.2456 ที่มีปริมาณการค้า 123,356 ตัน)
การขยายตัวทางด้านปริมาณการค้าในช่วงพ.ศ.2459 – 2461 ซึ่งมีการขยายตัวเพิ่มขึ้นไม่มากนัก
ดังกล่าว ส่วนหนึ่งเป็นเพราะการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในช่วง พ.ศ.2459 – 2461 ขยายตัว
เฉพาะในด้านการส่งออกสินค้าจากสยามไปยังสิงคโปร์ ส่วนในด้านการส่งออกสินค้าจากสิงคโปร์
มายังสยามนั้นอาจกล่าวได้ว่า ไม่ขยายตัวเพิ่มขึ้นมากนัก เช่น สินค้าประเภทผ้าและสิ่งทอประเภท
ต่างๆ ที่สิงคโปร์เคยส่งมายังสยามเป็นจำนวนมากในช่วงก่อนสงคราม แต่สำหรับในระยะ
การค้าขยายตัวช่วง พ.ศ.2459 – 2461 นั้น สิงคโปร์ยังไม่ได้ส่งสินค้าประเภทผ้าเข้ามายังสยาม
เพิ่มขึ้น ทำให้สยามต้องซื้อสินค้าประเภทดังกล่าวจากประเทศอื่นแทนเช่น ญี่ปุ่น⁴¹ ดังนั้นด้วย
ลักษณะการขยายตัวทางการค้าในช่วง พ.ศ.2459 – 2461 ที่ขยายตัวเฉพาะด้านการส่งออกสินค้าจาก

⁴¹พรณี บัวเล็ก, ลักษณะนาขทุนไทยในช่วงระหว่างพ.ศ.2457 – 2482: บทเรียนจากความรุ่งโรจน์สู่
โศกนาฏกรรม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พันธกิจ, 2545), หน้า 89 – 92.

สยามไปยังสิงคโปร์ จึงทำให้ภาพรวมของการขยายตัวทางการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในช่วง 3 ปีหลังมีไม่เท่ากับก่อนเกิดสงคราม ที่การค้าขายทั้งด้านการส่งออกสินค้าสยามไปยังสิงคโปร์ และการนำเข้าสินค้าจากสิงคโปร์มายังสยามขยายตัวมากกว่าช่วงสงคราม

สำหรับญี่ปุ่นนั้นเริ่มเข้ามามีบทบาทในด้านการส่งสินค้ามาขายในสยามในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 โดยญี่ปุ่นได้ส่งสินค้าเข้ามาขายในสยามเพิ่มมากขึ้น ดังที่ปรากฏในรายงานการค้าว่า

... การค้าขายในจำนวนปีนี้ [พ.ศ.2459] ตกอยู่ในระหว่างกรมมหาสงคราม ตลอดทั้งปี เช่นเดียวกับพ.ศ.2458 ... มีสินค้าหลายชนิดที่ได้ส่งเข้ามาน้อย หรือขาดตลาดไปในปีที่ล่วงมาแล้วนั้น ได้มีประเทศอื่น มีญี่ปุ่นเป็นต้น ได้คิดทำสินค้าประเภทเหล่านั้น ส่งเข้ามาขายในตลาดประเทศสยามได้เป็นจำนวนมาก ในปีนี้ [พ.ศ.2459] ...⁴²

ในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 นั้น ญี่ปุ่นกลายเป็นประเทศส่งออกสินค้าออกมาขายในตลาดโลกที่สำคัญประเทศหนึ่ง โดยญี่ปุ่นได้ส่งออกสินค้าประเภทวัตถุดิบต่างๆ ไปจำหน่ายยังประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรเป็นจำนวนมาก ซึ่งตลาดที่รองรับสินค้าจากญี่ปุ่นในช่วงระหว่างสงคราม เช่น ประเทศในเขตอินโดจีน ออสเตรเลีย รวมทั้งสยาม⁴³ ส่วนสาเหตุที่ทำให้ญี่ปุ่นส่งสินค้ามาขายในสยามมากขึ้นนี้ เป็นเพราะประเทศยุโรปต้องทำสงครามและมีความต้องการใช้สินค้าที่ผลิตได้ภายในประเทศตนมากขึ้น รวมทั้งอุปสรรคทางด้านการขนส่งสินค้า ทำให้ประเทศยุโรปส่งสินค้ามาขายยังเอเชียได้น้อยลง สินค้าของญี่ปุ่นจึงเริ่มเข้ามาแทนที่สินค้าจากยุโรปในตลาดเอเชีย เช่น สินค้าประเภทสิ่งทอ⁴⁴ อีกทั้งญี่ปุ่นยังมีการเดินเรือที่ทันสมัยสามารถขนส่งสินค้าส่งออกได้เป็นปริมาณมาก ญี่ปุ่นจึงส่งสินค้ามาขายในเอเชียได้มากขึ้น โดยสินค้าที่ญี่ปุ่นส่งเข้ามาขายในสยาม เช่น เสื้อผ้า อาหารแห้ง เครื่องหนัง น้ำหอม เครื่องไฟฟ้า เป็นต้น

⁴² หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 ค 5/1, รายงานสินค้า (15 ก.พ. พ.ศ.2453 – 21 ก.ค. พ.ศ.2462), ที่ 3647 หนังสืออธิบดีกรมศุลกากร ถึงกรมพระจันทบุรีนฤนาถ ลงวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2460.

⁴³ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 ค 16/40, ส่งรายงานเรื่องสถานการณ์คลังของญี่ปุ่นก่อนสงครามโลกจนถึงสงครามว่าญี่ปุ่นได้รับประโยชน์จากสงครามโลกมาก (9 มิ.ย. – 12 ก.ค. พ.ศ.2459), Copy No. 3840 Copy a letter, Dated 10 July 1916.

⁴⁴ Yoshiharu Kumo, *Japanese economic development: A short introduction*, (Tokyo: Oxford University Press, 1979), p 56.

ประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องระหว่างการค้าสินค้านำเข้าสินค้าจากญี่ปุ่นมาขายในสยาม กับการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในระหว่าง พ.ศ. 2459 – 2461 ซึ่งเป็นช่วงที่การค้าขยายตัวขึ้นกว่าในช่วง 2 ปีแรกของสงคราม แต่ยังไม่เท่ากับช่วงก่อนเกิดสงครามคือ การที่ญี่ปุ่นเริ่มส่งสินค้าบางประเภทเข้ามาขายในสยามแทนสิงคโปร์ ทำให้การส่งออกสินค้าจากสิงคโปร์มายังสยามไม่ขยายตัวนัก โดยสินค้าหลักประเภทหนึ่งที่ญี่ปุ่นส่งมาขายคือ สินค้าประเภทผ้าและเครื่องนุ่งห่ม ดังปรากฏหลักฐานว่า “... สินค้าทำด้วยด้ายและฝ้าย ปรากฏว่าได้มีจำนวนส่งเข้ามามากในประเภทผ้าดอก ชนิดต่าง ๆ กับผ้าท่อน หรือผ้าม้วน ... สินค้าประเภทนี้ประเทศญี่ปุ่นได้จัดส่งเข้ามาแทนและได้มีจำนวนทวีขึ้นเป็นลำดับ ...”⁴⁵ สินค้าที่ญี่ปุ่นส่งเข้ามานี้ แต่เดิมสยามได้สั่งซื้อจากสิงคโปร์ แต่เมื่อสิงคโปร์ประสบปัญหาด้านการซื้อสินค้าประเภทผ้าจากยุโรป ซึ่งส่งมาขายยังสิงคโปร์ได้น้อยลง เพราะภัยสงคราม ทำให้สิงคโปร์ส่งสินค้าประเภทผ้ามาขายในสยามลดลง ญี่ปุ่นจึงเริ่มขึ้นมามีบทบาทแทนที่สิงคโปร์ในการนำเข้ามาขายในสยาม ดังนั้นเมื่อญี่ปุ่นเข้ามาแทนที่สิงคโปร์ในด้านการนำเข้ามาสินค้าประเภทผ้า ซึ่งเป็นสินค้าที่สยามเคยซื้อจากสิงคโปร์เป็นจำนวนมาก จึงส่งผลกระทบต่อทำให้การส่งออกสินค้าจากสิงคโปร์มายังสยามไม่ขยายตัวนักในช่วง พ.ศ. 2459 - 2461 แตกต่างจากด้านการส่งออกสินค้าจากสยามไปสิงคโปร์ที่ขยายตัวเพิ่มขึ้นเมื่อเกิดการสู้รบในสงครามเป็นเวลานาน ดังนั้นเมื่อในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2459 – 2461 การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ที่ขยายตัวเฉพาะในด้านการส่งออกสินค้าจากสยามไปยังสิงคโปร์ จึงส่งผลให้การค้าโดยรวมในระหว่าง พ.ศ. 2459 – 2461 ขยายตัวไม่เต็มที่ ปริมาณการค้าทั้งหมดจึงยังมีน้อยกว่าในช่วงก่อนเกิดสงครามที่การค้าขยายตัวทั้งด้านการนำเข้าและส่งออกสินค้านำเข้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์

2.1.3 การขนส่งสินค้า

การขนส่งสินค้านำเข้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 ได้เปลี่ยนแปลงไปจากช่วงก่อนเกิดสงคราม กล่าวคือ แต่เดิมการเดินทางเรือขนส่งสินค้านำเข้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์อยู่ภายใต้อิทธิพลของบริษัทในยุโรปคือ บริษัทของอังกฤษ จนกระทั่งเมื่อเยอรมนีก้าวขึ้นมาเป็นประเทศอุตสาหกรรมและมีศักยภาพทางการเดินเรือมากขึ้น บริษัทเดินเรือของเยอรมนีจึงขึ้นมาอิทธิพลในด้านการเดินเรือขนส่งสินค้านำเข้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์แทนที่อังกฤษ แต่บทบาททางการเดินเรือของบริษัทเยอรมันนี้ เริ่มลดลงเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 1 เริ่มขึ้น ดังรายงานเกี่ยวกับการเดินเรือขนส่งสินค้านำเข้าระหว่างสงครามว่า

⁴⁵ หจช. เอกสารรัชกาลที่ 6 ๕/1, รายงานสินค้า (15 ก.พ. พ.ศ. 2453 – 21 ก.ค. พ.ศ. 2462), ที่ 3647

หนังสืออธิบดีกรมศุลกากร ถึงกรมพระจันทบุรีนฤนาถ ลงวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2460.

... เรือรับบรรทุกสินค้าปีนี้ได้มีการเปลี่ยนแปลง โดยเหตุที่เรือของบริษัทนอร์ดเยอรมันลอย ใช้ธงเยอรมันที่เดินประจำระหว่างท่าเมืองจีน สิงคโปร์ แลกรุงเทพฯ ต้องหยุดเสียถึง 19 ลำ จำนวนเรือใช้ธงเยอรมันที่เข้ามาในท่ากรุงเทพฯ จำนวนพ.ศ.2457 จึงได้ลดไป 175 เที้ยว แต่ท่าของโรงสีต่างๆ ในกรุงเทพฯ ได้เช่าเรือใช้ธงนอร์เว อังกฤษ จีน และญี่ปุ่นเข้ามาเดินแทนหลายลำ เรือใช้ธงชาตินอร์เวได้มีจำนวนเพิ่มขึ้น 120 เที้ยว อังกฤษ 16 เที้ยว จีน 9 เที้ยว และญี่ปุ่น 7 เที้ยว กับเรือใช้ธงไทยของบริษัทสยามเนวิเกชัน ก็ได้รับบรรทุกสินค้าไปมามากขึ้น แลได้เดินมากกว่าจำนวน พ.ศ.2456 สิบเที้ยว บริษัทอังกฤษก็ได้ส่งเรือมาเดินระหว่างสิงคโปร์กับกรุงเทพฯ 2-3 ลำ แต่เป็นเรือขนาดเล็กๆ ...⁴⁶

จากหลักฐานดังกล่าวเห็นได้ว่า เรือเยอรมันมีบทบาทในการขนส่งสินค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์น้อยลง ซึ่งอาจเป็นเพราะความจำเป็นที่จะต้องใช้เรือในการทำสงครามในยุโรป ทำให้เยอรมนีลดจำนวนเรือและเที่ยวการเดินทางเรือในเขตเอเชียลง การเดินเรือที่ลดลงของบริษัทเยอรมันนี้ ได้เปิดโอกาสให้บริษัทเดินเรือยุโรปชาติอื่นๆ ขึ้นมามีบทบาทในการรับส่งสินค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์แทนบริษัทเยอรมัน เช่น บริษัทเดินเรืออังกฤษและนอร์เวย์ ซึ่งได้เข้ามามีบทบาทในการขนส่งสินค้า เช่น ข้าว นับแต่ระยะแรกที่เกิดสงคราม⁴⁷ โดยบริษัทอังกฤษที่เข้ามาดำเนินการในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 นี้ เช่น บริษัทสเตรตส์ สตีมชิพ (Straits Steamship Company) บริษัทบริติช อินเดีย สตีม (British India Steam Company) ส่วนบริษัทของนอร์เวย์ เช่น บริษัทไชน่าริมรูตการ์ด⁴⁸ ซึ่งนอกจากบริษัทเดินเรือยุโรปที่เข้ามาดำเนินการแทนบริษัทเยอรมันดังกล่าวแล้ว ยังปรากฏว่ามีบริษัทของจีนและญี่ปุ่น รวมทั้งสยามเข้ามาดำเนินการขนส่งสินค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ ในช่วงระหว่างสงครามด้วย

การเกิดขึ้นของสงครามโลกครั้งที่ 1 นี้ นอกจากจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านบทบาทของบริษัทเดินเรือที่รับเดินเรือขนส่งสินค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์แล้ว ในระหว่างสงครามนั้น ลักษณะการสู้รบของชาติคู่สงครามที่ให้ความสำคัญกับการสู้รบทางทะเลยังได้ส่ง

⁴⁶ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 กต 5/1, รายงานสินค้า (15 ก.พ. พ.ศ.2453 - 21 ก.ค. พ.ศ.2462), ที่ 3081 รายงานอธิบดีกรมศุลกากร ถึงกรมพระจันทบุรีนฤนาถ ลงวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ.2458.

⁴⁷ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 กต 65.11/2, เรื่องบัญชีรายชื่อเรือแม่ลำในท่ากรุงเทพฯ และราคาข้าวในระหว่างสงครามในประเทศยุโรป (พ.ศ.2457).

⁴⁸ พรรณี บัวเล็ก, ลักษณะนายทุนไทยในช่วงระหว่างพ.ศ. 2457 - 2482: บทเรียนจากความรุ่งโรจน์สู่โศกนาฏกรรม, หน้า 205.

ผลกระทบต่อการค้าเรือเพื่อขนส่งสินค้าของพ่อค้าในสยามด้วย กล่าวคือ พ่อค้าในสยามต้องพบกับความยุ่งยากในการขอเช่าเรือหรือต่อสัญญาเช่าเรือต่างชาติในการบรรทุกสินค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ เนื่องจากการขอเช่าเรือและการต่อสัญญาเช่าของพ่อค้าสยามถูกรัฐบาลอังกฤษเข้ามาควบคุม ซึ่งปัญหาดังกล่าวนี้อาจมีหลักฐานปรากฏขึ้นในช่วง พ.ศ.2460 – 2461 ซึ่งเป็นช่วงที่สยามได้ประกาศสงครามกับฝ่ายมหาอำนาจกลางและเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตรแล้ว ดังนั้นเมื่อมีพ่อค้าต้องการเช่าเรือขนถ่ายสินค้า พ่อค้าสยามต้องแจ้งขอให้ราชทูตสยามประจำกรุงลอนดอนชี้แจงและทำเรื่องขออนุญาตต่อกระทรวงต่างประเทศอังกฤษ เพื่อรับรองว่า พ่อค้าสยามจะนำเรือไปใช้ในการทำการค้าที่จะไม่เอื้อประโยชน์แก่ชาติศัตรู⁴⁹ เช่น กรณีของห้างลี้ติดหงวน ที่ต้องการต่อสัญญาเช่าเรือฮิลด์ (Hild) เรือชาตินอร์เวย์ เพื่อใช้เดินเรือขนส่งสินค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ ซึ่งในครั้งนั้นมีบันทึกว่า

... ข้าพระพุทธเจ้า [ห้างลี้ติดหงวน] ได้ให้ห้างอังกฤษคือ ห้างสยามฟอเรสเป็นผู้จัดการเช่าเรือกำปั่นไฟชาตินอวีเยนชื่อ “ฮิลด์” สำหรับห้างของข้าพระพุทธเจ้ามีนามว่าลี้ติดหงวน สำหรับเดินรับส่งสินค้าระหว่างกรุงเทพฯ กับเมืองสิงคโปร์แลฮ่องกง มีกำหนด 2 ปี แลบัดนี้จะหมดอายุสัญญาในวันที่ 23 เดือนนี้ [มีนาคม พ.ศ.2461]

ข้าพระพุทธเจ้ามีความประสงค์จะขอเช่าต่ออีกปีหนึ่ง หรือเพียง 6 เดือนก็ได้ จึงได้ให้ห้างสยามฟอเรสโทรเลขไปเช่าตามเคย แต่ได้รับการตอบจากห้างสยามฟอเรสว่า ต้องขอให้ราชทูตสยามประจำกรุงลอนดอนชี้แจงแลรับรองต่อกระทรวงต่างประเทศอังกฤษว่า ข้าพระพุทธเจ้าแลห้างของข้าพระพุทธเจ้าชื่อ “ลี้ติดหงวน” นั้นเป็นคนไทย แลอยู่ในบังคับสยามจริง แลจะขอเช่าเรือฮิลด์ชาตินอวีเยนนี้มาเดินรับส่งสินค้าของกรุงเทพฯ ระหว่างกรุงเทพฯ แลสิงคโปร์แลฮ่องกงจริง หากได้เช่าไว้เพื่อทำประโยชน์สำหรับชนชาติศัตรูมิได้ ...

⁴⁹ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 กต.65.11 / 19. เรื่องห้างลี้ติดหงวนขอเช่าเรือไฟชาตินอวีเยนชื่อฮิลด์ต่อไปอีก (พ.ศ.2460), ที่ 51 / 16861 หนังสือกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ถึงพระยาสุธรรมมนตรี อรรถราชทูตสยาม ประจำลอนดอน ลงวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ.2461.

ข้าพระพุทธเจ้ามีความประสงค์เช่าเรือก็เพื่อจะได้สำหรับไว้บรรทุกสินค้าเข้าสาร
แลสินค้าต่างๆ ในกรุงเทพฯ ส่งไปจำหน่ายยังเมืองสิงคโปร์แลฮ่องกง ...⁵⁰

นอกจากกรณีของห้างลี้ติดหงวนดังกล่าวแล้ว บริษัทเรือเมล์จีนสยาม (Sino – Siam Steam Navigation Co.,Ltd.) ก็ประสบปัญหาด้านการเช่าเรือเดินรับส่งสินค้าเช่นกัน โดยแต่เดิม บริษัทเรือเมล์จีนสยามได้เช่าเรือซิลดาร์ (Childar) กับเรือครูฟาร์ (Drufar) ซึ่งเป็นเรือสัญชาตินอร์เวย์ มาใช้ขนส่งสินค้าและโดยสารระหว่างสิงคโปร์กับฮ่องกง แต่ต่อมาเมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 ขึ้น รัฐบาลอังกฤษต้องการเรือทั้งสองลำมาใช้ในการสงคราม⁵¹ จึงกำหนดให้สัญญาเช่าเดิมเป็นสัญญาเช่าครั้งสุดท้าย แต่ทางบริษัทเกรงว่าจะประสบปัญหาการค้า เพราะขาดเรือขนส่งสินค้าจนอาจทำให้ การค้าหยุดชะงัก⁵² จึงต้องการเช่าเรือต่อ บริษัทจึงต้องติดต่อไปยังสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ เพื่อขอให้ทำเรื่องแจ้งไปยังอรรคราชทูตสยามประจำลอนดอน เพื่อขอต่อสัญญาเช่าเรือกับรัฐบาลอังกฤษ ซึ่งในที่สุดสามารถทำสัญญาเช่าต่อได้

จะเห็นได้ว่า สงครามโลกครั้งที่ 1 ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านการเดินเรือโดยสาร และขนส่งสินค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์โดยตรงคือ ทำให้บริษัทเดินเรือของอังกฤษและนอร์เวย์ รวมถึงบริษัทเดินเรือเอเชีย เช่น จีน ญี่ปุ่น เข้ามามีบทบาทแทนบริษัทเดินเรือเยอรมัน ซึ่งเป็น บริษัทมีบทบาทอยู่ก่อนหน้าที่จะเกิดสงครามขึ้น นอกจากนี้สงครามโลกครั้งที่ 1 ยังส่งผลให้พ่อค้า สยามต้องพบกับปัญหาในด้านการขอเช่าหรือต่อสัญญาเช่าเรือบรรทุกสินค้าด้วย ซึ่งเป็นผลมาจาก ความต้องการของประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรที่จะใช้เรือในการทำสงคราม และความเข้มงวดของ ฝ่ายสัมพันธมิตรที่ไม่ต้องการให้เรือเดินขนส่งสินค้าที่อยู่ในน่านน้ำบริเวณเอเชียตกไปอยู่ในมือหรือ ทำประโยชน์ให้กับฝ่ายมหาอำนาจกลาง ดังนั้นประเทศผู้นำฝ่ายสัมพันธมิตรจึงเข้ามาควบคุมการ ทำสัญญาและต่อสัญญาเช่าเรือสินค้า

⁵⁰ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 กต.65.11 / 19, เรื่องห้างลี้ติดหงวนขอเช่าเรือไฟชาตินอวีเยนชื่อซิลดาร์ไป อีก (พ.ศ.2460), ที่ 16756 หนังสือพระยาบริบูรณโกษากร ถึงกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ลงวันที่ 4 มีนาคม พ.ศ.2460.

⁵¹ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 กต.65.11 / 30, เรื่องบริษัทเรือเมล์จีนสยามขอเช่าเรืออนวีเยนชื่อ ซิลดาร์ กับครูฟาร์ต่อไปอีก (พ.ศ. 2461), หนังสือเลขที่ 14 / 3796 หนังสือสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ถึง พระยาสุธรรมมนตรี อรรคราชทูตสยามประจำลอนดอน ลงวันที่ 23 มิถุนายน พ.ศ.2461.

⁵² หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 กต.65.11 / 30, เรื่องบริษัทเรือเมล์จีนสยามขอเช่าเรืออนวีเยนชื่อ ซิลดาร์ กับครูฟาร์ต่อไปอีก (พ.ศ.2461), ที่ 3763 หนังสือพระอนุวัฒนราชนิคม ถึงสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ลงวันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ.2461.

2.2 มาตรการทางด้านการค้าของสิงคโปร์ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1

เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 ปรากฏว่าสิงคโปร์ได้ดำเนินการกักสินค้าที่ส่งมาจากยุโรปและอเมริกาของพ่อค้าสยามที่ส่งซื้อและส่งผ่านมาทางสิงคโปร์ ซึ่งเมื่อดูจากรายการสินค้าที่ถูกกักอยู่ที่สิงคโปร์นั้นจะพบว่า ส่วนมากเป็นสินค้าอุปโภคบริโภคและสินค้าที่สามารถใช้ประโยชน์ในการทำสงครามได้ เช่น น้ำมันก๊าด น้ำมันหยอดเครื่อง นมกระป๋อง ปืน กระสุน รถ เครื่องยนต์ อะไหล่รถ เป็นต้น ดังปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับสถานะทางการค้าของสิงคโปร์กับสยามในระบายนั้นว่า

... น้ำมันก๊าดและน้ำมันหยอดเครื่องนั้น นายห้างสแตนคาออบบอว่าของสำหรับจำหน่ายเมืองไทยส่งมาไว้ที่เมืองสิงคโปร์มีมาก รัฐบาลอังกฤษกลัวว่าต่อได้รับแจ้งความจากกงสุลอังกฤษที่กรุงเทพฯ ว่า รัฐบาลสยามขอให้ปล่อยสินค้าเหล่านั้นออกมา จึงจะยอมให้บรรทุกเรือ ถ้าสินค้าถูกกักอย่างนี้ น่ากลัวน้ำมันจะต้องขึ้นอีก ...

เอเจนต์ห้างที่ขายนมกระป๋องบอกว่า นมกระป๋องมาถึงเมืองสิงคโปร์แล้ว มีอยู่ที่นั่นถึง 10,000 หีบ ถูกกักอย่างเดียวกัน ...⁵³

จากข้อความดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงรายการสินค้าบางประเภทที่สิงคโปร์กักไว้คือน้ำมันก๊าดและนมกระป๋อง ซึ่งเป็นปัจจัยในการทำสงคราม โดยปกติแล้วสินค้าที่พ่อค้าสยามที่ส่งมาจากยุโรปและอเมริกานั้นจะถูกนำมาส่งที่สิงคโปร์ ต่อจากนั้นจะมีบริษัทขนส่งสินค้าหรือตัวแทนของห้างร้านในสยามซึ่งตั้งอยู่ที่สิงคโปร์เข้ามารับช่วงต่ออีกทีหนึ่งเพื่อนำสินค้ามาส่งยังสยาม แต่เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 ขึ้น การดำเนินการค้าต้องประสบปัญหาอย่างมาก เนื่องจากสิงคโปร์ต้องการกักสินค้าไว้โดยไม่ให้นำมาส่งยังสยาม ซึ่งสินค้าที่สิงคโปร์ให้ความสำคัญคืออาหาร อาวุธยุทโธปกรณ์ต่างๆ ทั้งนี้เพราะไม่ต้องการให้สินค้าดังกล่าวถูกจำหน่ายต่อออกไปถึงประเทศฝ่ายมหาอำนาจกลาง

หลังจากที่สิงคโปร์เริ่มดำเนินการกักกันสินค้าบางประเภทโดยไม่ส่งออกมาให้กับพ่อค้าและห้างร้านในสยามนั้น มีบริษัทห้างร้านในสยามหลายแห่งที่ประสบปัญหาจากการกักสินค้านี้ดังกล่าว เช่น บริษัทกวยแอนด์ โก (Gui & Co.) ซึ่งบริษัทนี้ "... ได้ส่งของมาจากประเทศฮอลันดาและประเทศสวิสสแลน มาโดยเรือเมล์บริษัทสมุทรศาสตร์ไปนิดาตัน ของที่มาจากประเทศฮอลันดา คือ เหล้า

⁵³ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 ต.15/1, เรื่องจดหมายเหตุรักษาความเป็นกลางแห่งการสงครามซึ่งเกิดขึ้นในพ.ศ.2457 (11 ต.ค. พ.ศ.2457), จดหมายเหตุเรื่องรักษาความเป็นกลางสำหรับวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ.2457.

อ่งนทอนิก 11 ทิป ของที่มาจากประเทศสวิสแลนด์คือ แป้งนม 2 ทิป ... แลเวลานี้ของมาถึงเมืองสิงคโปร์แล้ว แต่รัฐบาลสิงคโปร์ก็กัไว้ไม่ยอมส่งมาให้ ...”⁵⁴

นอกจากนี้ บริษัทผู้บางกอกคือก็ประสบปัญหาเช่นเดียวกัน โดยบริษัทนี้ได้ส่งเครื่องยนตร์รถยนต์ อะไหล่รถ ยางและล้อรถมาจากอเมริกา ซึ่งสินค้าต่างๆ ถูกส่งมาที่สิงคโปร์แล้ว แต่ถูกกักที่สิงคโปร์ไม่สามารถส่งมายังสยามได้⁵⁵ บริษัทจึงต้องขอใบอนุญาตนำสินค้าออกจากสิงคโปร์กับสถานทูตอังกฤษ และส่งไปที่บริษัทเดินเรือที่รับขนส่งสินค้าดังกล่าวมายังสยาม

การดำเนินมาตรการการกักสินค้าของสิงคโปร์ดังกล่าวนั้น ส่วนหนึ่งแสดงให้เห็นว่านโยบายของรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอน ซึ่งอยู่ในฐานะประเทศคู่สงครามกับฝ่ายมหาอำนาจกลาง ได้ส่งผลต่อการดำเนินนโยบายของสิงคโปร์ด้วย ดังจะเห็นได้จากการดำเนินมาตรการกักสินค้าที่ถูกส่งเข้ามายังสิงคโปร์ไว้บางส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสินค้าที่จะเป็นประโยชน์ในการทำสงคราม เช่น อาวุธ เครื่องจักร เครื่องยนต์ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ซึ่งถือว่าเป็นการดำเนินการที่มีความสอดคล้องกับความต้องการของอังกฤษ โดยสิงคโปร์พยายามป้องกันไม่ให้สินค้าที่เป็นประโยชน์ในการทำสงครามจำหน่ายต่อไปๆ จนอาจไปตกอยู่ในมือของชาติมหาอำนาจกลาง ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการทำสงครามของอังกฤษ นอกจากนี้การดำเนินการของสิงคโปร์ ยังมีวัตถุประสงค์เพื่อขัดขวางการทำธุรกิจของชาติฝ่ายมหาอำนาจกลางด้วย ตามนโยบายของฝ่ายสัมพันธมิตรที่ต้องการทำลายเศรษฐกิจของชาติศัตรู ดังจะเห็นได้จากกรณีของห้างบิกริมม์แอนด์โก (B. Grimm & Co.) ซึ่งได้ส่งสินค้าประเภทปืนไรเฟิลส์กับกระสุนเข้ามาจากอเมริกาและสินค้าเหล่านี้มาถึงสิงคโปร์แล้ว แต่ถูกกักอยู่ที่สิงคโปร์ ไม่สามารถนำเข้ามาได้⁵⁶ “... สาเหตุที่แท้จริงที่สิงคโปร์ดำเนินการดังกล่าว ... เพราะรัฐบาลอังกฤษต้องการขัดขวางการส่งออกสินค้าทุกชนิดที่ส่งไปให้บริษัทเยอรมันที่ประกอบธุรกิจอยู่ในสยาม ...”⁵⁷

จากการกักกันสินค้าที่สิงคโปร์ได้ดำเนินการกับสินค้าที่ส่งมาจากประเทศในยุโรปตามรายการส่งสินค้าของบริษัทห้างร้านในสยามนั้น ทำให้บริษัทและห้างร้านต่างๆ เดือนร้อนมากและ

⁵⁴ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 กต 65.11 / 4, เรื่องห้างบิกริมม์จะเอาปืนเข้ามาไม่ได้ (พ.ศ.2458), ที่ 1114 หนังสือบริษัทกวย แอนด์ โก ถึงกรมพระเทวะวงศัโรปการ ลงวันที่ 17 ธันวาคม พ.ศ.2458.

⁵⁵ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 กต 65.11 / 29, เรื่องผู้บางกอกคือส่งรถยนต์และเครื่องอะไหล่จากอเมริกาถูกกักที่สิงคโปร์ (พ.ศ.2461), หนังสือเลขที่ 3527 หนังสือ Mr. James S. Smyth Manager of the Bangkok Dock Company Limited ถึงสมเด็จพระยาเทวะวงศัโรปการ ลงวันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ.2461.

⁵⁶ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 กต 65.11 / 4, เรื่องห้างบิกริมม์จะเอาปืนเข้ามาไม่ได้ (พ.ศ.2458), ที่ 13024 หนังสือถึงกรมพระเทวะวงศัโรปการ ธันวาคม พ.ศ.2458.

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน.

ได้รับความเสียหายในการดำเนินธุรกิจ ส่วนฝ่ายรัฐบาลสยามนั้น ปรากฏว่ารัฐบาลสยามไม่พอใจกับการดำเนินการของสิงคโปร์นักและต้องการให้สิงคโปร์ส่งสินค้าออกมายังสยามตามปกติ ดังความเห็นของกระทรวงมหาดไทยในเรื่องนี้ว่า

... กิริยาอันนี้ [การกักสินค้าของสิงคโปร์] เป็นแต่ว่า ในท้องที่ทางแหลมมลายูการค้าขายอยู่ในมือของรัฐบาลอังกฤษๆ ถืออำนาจที่จะให้ปรากฏว่าจะให้มีการค้าขายหรือไม่ให้มีการค้าขายที่ไหนก็ได้ ส่วนพระราชอาณาจักรสยาม ได้ทรงพระราชดำริให้เห็นความข้อนี้นี้มาแต่แรกแล้ว จึงไม่ปิดห้ามการค้าขายอย่าง 1 อย่างใด เพราะฉะนั้นในบรรดาสิ่งของที่อังกฤษกักไว้ เรามีความชอบธรรมที่จะเดือนขอให้อังกฤษเปิดสินค้าส่งมาให้ได้ แต่เห็นว่าเป็นการในระหว่างสิงคโปร์กับกรุงเทพฯ แลเป็นเรื่องที่จะต้องผูกพันโดยทางราชการ ...⁵⁸

ในที่สุดบริษัทห้างร้านที่ได้รับความเดือดร้อนจากมาตรการกักสินค้าของสิงคโปร์ต้องทำเรื่องร้องเรียนไปยังกระทรวงต่างประเทศ เช่น บริษัทอยู่บางกอกดีออก ได้แจ้งเรื่องการถูกกักสินค้าของตนอยู่ที่สิงคโปร์มายัง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ และขอให้ทรงหาวิธีช่วยนำสินค้าที่ส่งมาจากอเมริกาออกจากสิงคโปร์ส่งมายังกรุงเทพฯ เนื่องจากทางบริษัทต้องการสินค้าประเภทอะไหล่รถยนต์ ดั๊อรด และเครื่องมือเครื่องต่างๆ มาใช้ในการประกอบกิจการของตนอย่างมาก⁵⁹ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ทรงสอบถามเรื่องการกักกันสินค้าไว้ที่สิงคโปร์จากกงสุลอังกฤษประจำกรุงเทพฯ ว่าจะมีทางใดช่วยให้สิงคโปร์ผ่อนคลามาตรการการกักกันสินค้า⁶⁰ แต่อย่างไรก็ตามยังไม่ปรากฏหลักฐานว่าทางฝ่ายกระทรวงต่างประเทศได้ดำเนินการอย่างไรต่อไปหรือผลเป็นอย่างไร

⁵⁸ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 ต. 15/1, เรื่องจดหมายเหตุรักษาความเป็นกลางแห่งการสงครามซึ่งเกิดขึ้นใน พ.ศ.2457 (11 ส.ค. พ.ศ.2457), จดหมายเหตุเรื่องรักษาความเป็นกลางสำหรับวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ.2457.

⁵⁹ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 กต. 65.11 / 29, เรื่องอยู่บางกอกดีออกส่งรถยนต์และเครื่องอะไหล่จากอเมริกาถูกกักที่สิงคโปร์ (พ.ศ.2461), Copy No. 3527, หนังสือ Mr. James S. Smyth ผู้จัดการบริษัทอยู่บางกอกดีออกกราบทูลฯ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ลงวันที่ 18 มิถุนายน ค.ศ.1918.

⁶⁰ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 กต. 65.11 / 29, เรื่องอยู่บางกอกดีออกส่งรถยนต์และเครื่องอะไหล่จากอเมริกาถูกกักที่สิงคโปร์ (พ.ศ.2461), หนังสือกระทรวงการต่างประเทศ ถึงกงสุลอังกฤษประจำกรุงเทพฯ ลงวันที่ 22 มิถุนายน ค.ศ.1918.

นอกจากบริษัทอยู่บางกอกคือแล้ว อีกบริษัทหนึ่งที่ตั้งเรื่องร้องเรียนมายังกระทรวงต่างประเทศคือ ห้างกวยแอนด์โก (Gui & Co.) ซึ่งแจ้งเรื่องมายังพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระเทวะวงศ์วโรปการ ภายหลังจากที่ทราบว่าคุณสินค้าที่ตนสั่งมาจากฮอลันดาและสวิสเซอร์แลนด์ถูกกักที่สิงคโปร์ โดยทางบริษัทได้ขอให้กระทรวงต่างประเทศช่วยเป็นธุระส่งใบรับเรือและใบรับสินค้าให้กับรัฐบาลสวิสเซอร์แลนด์และอรรคราชทูตฮอลันดา เพื่อให้ทั้งสองฝ่ายดำเนินการต่อ หรือกระทรวงต่างประเทศจะดำเนินการอย่างไรก็ได้ตามสมควร ขอเพียงให้ทางบริษัทได้รับสินค้าจากสิงคโปร์⁶¹ แต่เมื่อกระทรวงต่างประเทศได้ทราบเรื่องดังกล่าวแล้วกลับไม่ได้ให้ความสำคัญมากนัก ดังที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระเทวะวงศ์วโรปการทรงมีรับสั่งตอบกลับมาว่า “... ไม่ใช่ของหลวงสั่ง ไม่เคยขอใบสั่งที่ท่านคิดจะให้ขอไปนี้เลย เพราะฉะนั้นได้ส่งใบรับเรือแลบิลสำหรับของตามที่ท่านได้ส่งไปนั้นคืนมาพร้อมกับจดหมายนี้แล้ว...”⁶² ซึ่งแม้ว่าทางบริษัทจะได้รับแจ้งเรื่องจากพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระเทวะวงศ์วโรปการดังกล่าวแล้ว แต่ทางบริษัทยังคงพยายามยื่นคำร้องต่อไปเพื่อให้ได้รับสินค้าที่ถูกกักอยู่ที่สิงคโปร์ โดยบริษัทได้ตั้งทนายขึ้นเพื่อทำเรื่องขอความช่วยเหลือจากรัฐบาลสยามอีกครั้ง ทั้งนี้เพราะบริษัทเห็นว่า “... รัฐบาลอังกฤษได้กักสิ่งของ 2 รายการนี้ของห้างกวยแอนด์โก ซึ่งเป็นคนในบังคับสยามไว้โดยผิดต่อหนังสือทางพระราชไมตรี เพราะห้างกวยแอนด์โกเป็นพ่อค้าชาวสยามจะร้องเรียนกับผู้หนึ่งผู้ใดไม่ได้ นอกจากจะขอพระบารมีเป็นที่พึ่งแก่ห้างกวยแอนด์โก...”⁶³

จะเห็นได้ว่าในช่วงเวลาที่บริษัทห้างร้านในสยามประสบปัญหาทางการค้าในระหว่างสงคราม บริษัทห้างร้านต่างๆ จะยื่นคำร้องมายังกระทรวงต่างประเทศเพื่อให้ดำเนินการแก้ไขปัญหาหรือทำการเจรจาต่อรอง ดังเช่นในกรณีที่บริษัทห้างร้านถูกกักสินค้าที่ตนสั่งซื้อจากอเมริกาและยุโรปอยู่ที่สิงคโปร์ บริษัทห้างร้านได้ขอให้ฝ่ายรัฐบาลสยามทำการเจรจากับรัฐบาลอังกฤษที่สิงคโปร์เพื่อให้ผ่อนคลาตามมาตรการการกักกันสินค้าและส่งสินค้ามายังกรุงเทพฯ แต่จากหลักฐานที่ปรากฏอยู่นั้นพบว่า รัฐบาลสยามไม่ได้ดำเนินการตามความต้องการของบริษัทห้างร้านดังกล่าวมากนัก รัฐบาลสยามเพียงแต่ได้ถามเรื่องราวต่างๆ จากกงสุลอังกฤษในสยามเท่านั้นและยังคงปล่อยให้

⁶¹ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 กต. 65.11/4, เรื่องห้างบิกิริมจะเอาเป็นเข้ามาไม่ได้ (พ.ศ.2458), ที่ 11114 หนังสือห้างกวยแอนด์โก กราบทูลฯ กรมพระเทวะวงศ์วโรปการ ลงวันที่ 17 ธันวาคม พ.ศ.2458.

⁶² หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 กต. 65.11/4, เรื่องห้างบิกิริมจะเอาเป็นเข้ามาไม่ได้ (พ.ศ.2458), ที่ 11204 หนังสือพระยาบริรักษ์จัตวงศ์ ว่าการแทนปลัดทูลฉลองกระทรวงการต่างประเทศ ถึงนายห้างกวยแอนด์โก ลงวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ.2458.

⁶³ หจข. เอกสารรัชกาลที่ 6 กต. 65.11/4, เรื่องห้างบิกิริมจะเอาเป็นเข้ามาไม่ได้ (พ.ศ.2458), ที่ 11649 หนังสือของนายทุนคนในบังคับสยาม กราบทูลฯ กรมพระเทวะวงศ์วโรปการ ลงวันที่ 4 มกราคม พ.ศ.2458.

สิงคโปร์ดำเนินมาตรการดังกล่าวต่อไป แม้ว่าในระยะแรกรัฐบาลสยามจะเห็นว่าสมควรที่จะเดือนให้สิงคโปร์ปล่อยสินค้าออกมาก็ตาม ซึ่งการกระทำของรัฐบาลสยามที่ขัดแย้งกันกับความต้องการของบริษัทต่างชาติในสยามในลักษณะดังกล่าวนี้สันนิษฐานว่าเป็นเพราะรัฐบาลสยามเห็นว่าไม่มีประโยชน์ที่จะเจรจาเนื่องจากทางสิงคโปร์คงไม่ยอมผ่อนผันมาตรการการกักกันสินค้าโดยง่าย ดังเช่นกรณีของบริษัททวยแอนด์โก ซึ่งทางกระทรวงต่างประเทศได้แจ้งเรื่องกลับมายังนายของบริษัทว่า "... กระทรวงนี้ได้ทราบความเป็นแน่นอนแล้วว่า แม้จะช่วยขอให้ตามประสงค์ก็คงไม่สำเร็จประโยชน์ ดังที่คณะเราว่าเขาจะอนุญาตให้มาได้ ..."⁶⁴ แต่ไม่ปรากฏหลักฐานว่ารัฐบาลดำเนินการเรื่องนี้หรือไม่อย่างไร

จากหลักฐานที่ปรากฏเกี่ยวกับการดำเนินการของรัฐบาลสยามในระหว่างที่เกิดปัญหาทางการค้าในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 นั้น เมื่อนำมาพิจารณาเปรียบเทียบกับแนวนโยบายของรัฐบาลสยามในการแก้ปัญหาทางการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในช่วงก่อนเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 จะพบว่า ในช่วงก่อนเกิดสงครามนั้นรัฐบาลสยามให้ความสำคัญในการดำเนินการเจรจาแก้ปัญหาทางการค้ากับสิงคโปร์มากกว่าในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 ดังจะเห็นได้จากในหลายกรณีที่รัฐบาลสยามพยายามเจรจาต่อรองเพื่อแก้ไขปัญหา เช่น เรื่องการนำเข้าอาวุธและดินปืนจากสิงคโปร์ การออกกฎหมายเกี่ยวกับการค้า เป็นต้น แต่เมื่อมาพิจารณาถึงการดำเนินการแก้ไขปัญหาการค้ากับสิงคโปร์ของรัฐบาลสยามในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 แล้วนั้นจะพบว่า รัฐบาลสยามไม่ได้ให้ความสำคัญกับการเข้ามาช่วยเหลือในยามที่พ่อค้าเกิดปัญหาทางการค้ากับสิงคโปร์มากนัก ซึ่งอาจเป็นเพราะทางรัฐบาลสยามเห็นว่าในระหว่างที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 นั้น รัฐบาลอังกฤษที่สิงคโปร์คงจำเป็นต้องเข้มงวดกับการนำเข้าและส่งออกสินค้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งสินค้าที่จะเป็นวัตถุดิบจำเป็นที่เป็นประโยชน์ในการทำสงคราม ทั้งนี้เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้สินค้าดังกล่าวตกไปอยู่ในมือของชาติศัตรู ดังนั้นเมื่อการกักกันสินค้ามีความจำเป็นและเป็นการดำเนินการเพื่อประโยชน์ในด้านการทำสงครามของอังกฤษ รัฐบาลสยามอาจจะเห็นว่าไม่มีประโยชน์ที่จะเจรจาให้สิงคโปร์ผ่อนคลามาตรการการกักกันสินค้า ดังนั้นรัฐบาลสยามจึงปล่อยให้การดำเนินการค้าขายระหว่างสยามกับสิงคโปร์เป็นไปตามมาตรการที่ฝ่ายสิงคโปร์กำหนด

สถานะความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 นั้นมีการเปลี่ยนแปลงไปจากช่วงก่อนเกิดสงครามคือ ปริมาณการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ได้ปรับตัวลดลงนับตั้งแต่ปีแรกที่เกิดสงคราม และแม้ว่าในระยะหลังของสงคราม การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์จะมีการขยายตัวเพิ่มขึ้นบ้างเมื่อเปรียบเทียบกับในช่วงแรกของสงคราม แต่

⁶⁴ หจช. เอกสารรัชกาลที่ 6 กค. 65.11/4, เรื่องห้างบิกริมจะเอาปืนเข้ามาไม่ได้ (พ.ศ.2458), ที่ 12431

อย่างไรก็ตาม ปริมาณการค้าที่เริ่มขยายตัวขึ้นหลังจากลดต่ำลงในช่วงแรกของสงครามยังมีปริมาณไม่มากเท่ากับช่วงก่อนเกิดสงคราม จากสถานะการปรับตัวทางการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ดังกล่าวมานั้น ปัจจัยหลักที่ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงคือ ความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างประเทศในสงครามโลกครั้งที่ 1 ที่ส่งผลให้การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ต้องประสบปัญหาและปรับตัวลดลงจากในช่วงก่อนเกิดสงคราม และด้วยนโยบายของรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนที่ต้องการทำสงครามกับฝ่ายมหาอำนาจกลาง ทำให้สิงคโปร์ซึ่งอยู่ในฐานะอาณานิคมจำเป็นต้องดำเนินนโยบายที่สอดคล้องกับนโยบายของเมืองแม่ โดยการใช้มาตรการกักกันสินค้าที่เป็นประโยชน์ในการทำสงครามไว้ไม่ให้สินค้าดังกล่าวถูกจำหน่ายไปถึงประเทศที่เป็นฝ่ายมหาอำนาจกลาง ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ของอังกฤษ และสยามก็ได้รับผลกระทบจากมาตรการดังกล่าวด้วย เพราะทำให้นำเข้าสินค้าจากสิงคโปร์ไม่ได้ ดังนั้นการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์จึงปรับตัวลดลงในช่วงสงคราม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 7

บทสรุป

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ตั้งแต่ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ถึงสงครามโลกครั้งที่ 1 นั้น สามารถพิจารณาได้เป็น 2 ลักษณะคือ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและความสัมพันธ์ทางการเมือง ซึ่งแม้ว่าความสัมพันธ์ทั้ง 2 ส่วนจะมีลักษณะที่แตกต่างกัน แต่อย่างไรก็ตามภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ในภาพรวม ความสัมพันธ์ในทางเศรษฐกิจและความสัมพันธ์ในทางการเมืองระหว่าง 2 ฝ่ายยังมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน กล่าวคือ ภายใต้การขยายตัวทางเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ทางการเมืองได้กลายเป็นปัจจัยหนึ่งที่เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจ และในขณะเดียวกัน การขยายตัวทางเศรษฐกิจยังเป็นมูลเหตุปัจจัยที่มีส่วนกำหนดลักษณะของความสัมพันธ์ทางการเมืองด้วย เช่น การพยายามแทรกแซงและขยายอำนาจ การรุกรานดินแดน เป็นต้น ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ทั้งด้านเศรษฐกิจและการเมืองจึงมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์และเป็นปัจจัยที่ส่งผลถึงกันด้วย นอกจากนี้ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์ยังอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์ในระดับกว้างคือ ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอน ซึ่งอยู่ในฐานะผู้ปกครองอาณานิคม ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์จึงมิได้มีลักษณะเป็นไปตามนโยบายของสยามและสิงคโปร์แต่เพียงเท่านั้น แต่ยังคงกำหนดขึ้น โดยนโยบายของรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนที่มีต่อสยามด้วย ซึ่งเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบระหว่างนโยบายของรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนและที่สิงคโปร์แล้วพบว่ามีส่วนที่สอดคล้องและขัดแย้งกันในแต่ละช่วงเวลาและแต่ละสถานการณ์

นับตั้งแต่ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสิงคโปร์เริ่มขยายตัวขึ้นทั้งในทางเศรษฐกิจและการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางเศรษฐกิจนั้น ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้เกิดการขยายตัวคือ การทำสนธิสัญญาเบอร์นีย์ ซึ่งปรากฏว่าด้วยผลของข้อตกลงในสนธิสัญญาได้ทำให้การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์เริ่มขยายตัวขึ้น นอกจากนี้ ปัจจัยอีกประการหนึ่งซึ่งเป็นปัจจัยในเชิงการเมืองที่ก่อให้เกิดการขยายตัวทางการค้าดังกล่าว คือ ความพยายามของเจ้าเมืองสิงคโปร์ในการติดต่อและแสดงมิตรไมตรีต่อสยาม เพื่อให้สยามส่งเรือสินค้าเข้าไปทำการค้าในสิงคโปร์ในฐานะที่สิงคโปร์เป็นเมืองท่าปลอดภาษีและเป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างยุโรปกับเอเชีย ซึ่งระยะต่อมาได้ปรากฏว่าสยามส่งเรือไปขายสินค้ายังสิงคโปร์เพิ่มมากขึ้น ดังนั้นด้วยปัจจัยทั้ง 2 ประการจึงมีส่วนสำคัญในการทำให้การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์เริ่มขยายตัวขึ้น

แต่อย่างไรก็ตาม ปัจจัยดังกล่าวทั้ง 2 ประการยังไม่ได้เอื้อประโยชน์ให้กับพ่อค้าในสิงคโปร์ รวมถึงพ่อค้าอังกฤษในอาณานิคมอื่นๆ ที่ต้องการทำการค้ากับสยามได้อย่างเต็มที่ ดังนั้นจึงปรากฏว่าในระยะต่อมา พ่อค้าอังกฤษกลุ่มต่างๆ ได้เรียกร้องให้รัฐบาลอังกฤษส่งผู้แทนเข้ามาแก้ไขข้อความในสนธิสัญญาฉบับเดิม ทั้งนี้เพื่อจุดมุ่งหมายสำคัญคือ การได้รับประโยชน์จากการทำการค้ากับสยามอย่างเต็มที่ ซึ่งภายหลังจากการทำสนธิสัญญาฉบับใหม่ คือ สนธิสัญญาเบาว์ริงแล้ว การค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ได้ขยายตัวเพิ่มมากขึ้นกว่าในช่วงภายหลังการทำสนธิสัญญาเบอรันซ์ รวมทั้งยังเป็นผลสืบเนื่องต่อมาจนถึงในช่วงก่อนเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 ด้วย ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การทำสนธิสัญญาเบาว์ริงเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดการขยายตัวทางการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์อย่างแท้จริง

นอกจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงจะเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ส่งผลให้การค้าขยายตัวแล้ว ยังมีปัจจัยในเชิงการเมืองยังมีส่วนส่งเสริมให้เกิดการขยายตัวทางการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ด้วยคือ การมีสัมพันธไมตรีต่อกันระหว่างสยามกับสิงคโปร์ที่เริ่มปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนตั้งแต่ในช่วงปลายรัชกาลที่ 4 และยังคงดำรงอยู่ในรัชกาลที่ 5 ดังในกรณีวิกฤตการณ์วังหน้าที่ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ไม่ได้ดำเนินการตามคำขอของฝ่ายวังหน้าและกงสุลอังกฤษประจำสยาม ซึ่งสัมพันธไมตรีที่เกิดขึ้นนั้นได้ส่งผลให้พ่อค้าทั้งจากสยามและสิงคโปร์สามารถค้าขายกันได้สะดวกยิ่งขึ้นภายใต้สภาวะที่ทั้งสองฝ่ายมีมิตรไมตรีต่อกัน

ส่วนการขยายตัวทางเศรษฐกิจอีกประการหนึ่ง คือ การขยายตัวด้านการลงทุนทำเหมืองแร่ดีบุกของนักลงทุนจากสิงคโปร์ภายในดินแดนทางใต้ของสยาม สำหรับการขยายตัวที่เกิดขึ้นนี้ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยทางการเมืองที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การทำสนธิสัญญาลับระหว่างสยามกับอังกฤษ ซึ่งด้วยผลของข้อตกลงในสนธิสัญญาได้เอื้อประโยชน์ให้กับนักลงทุนจากสิงคโปร์ที่ต้องการเข้ามาทำเหมืองแร่ดีบุกในสยามโดยตรง ดังนั้นนักลงทุนจากสิงคโปร์จึงเริ่มเดินทางเข้ามาลงทุนทำเหมืองแร่ในสยามเพิ่มมากขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับในช่วงก่อนการทำสนธิสัญญาลับที่มีเพียงไม่กี่รายเท่านั้น

นอกจากนี้การขยายตัวทางด้านการลงทุนของนักลงทุนจากสิงคโปร์ในดินแดนสยามยังส่งผลให้ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ดำเนินการเข้าแทรกแซงเพื่อยึดครองดินแดนของสยามด้วย ซึ่งการดำเนินการแทรกแซงดังกล่าวนี้ มิใช่เริ่มปรากฏขึ้นภายหลังจากการทำสนธิสัญญาลับ ซึ่งเป็นช่วงที่นักลงทุนจากสิงคโปร์เข้ามาลงทุนในสยามเพิ่มมากขึ้นแล้ว แต่ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ได้พยายามดำเนินการแทรกแซงดินแดนของสยามมาก่อนหน้านี้ ซึ่งในระยะเวลาก่อนการทำสนธิสัญญาลับนั้น ความพยายามแทรกแซงของผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ยังไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนมากนัก จะมีเพียงกระทรวงอาณานิคมเท่านั้นที่ให้การสนับสนุน แต่

สำหรับกระทรวงต่างประเทศยังมีความเห็นที่ขัดแย้งกับผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์อยู่ เนื่องจากกระทรวงต่างประเทศยังจำเป็นต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างประเทศ ซึ่งชาติที่สำคัญขณะนั้นคือ ฝรั่งเศส ซึ่งกำลังดำเนินนโยบายเพื่อรุกขยายอิทธิพลเข้ามาในดินแดนของสยาม อยู่เช่นกัน กระทรวงต่างประเทศจึงเกรงว่าฝรั่งเศสจะรุกเข้ามามากขึ้นหากอังกฤษดำเนินการเพื่อรุกขยายอิทธิพลเข้ามาในดินแดนทางใต้ของสยาม ในขณะที่ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์คำนึงถึงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ทำให้นโยบายของผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์กับกระทรวงต่างประเทศอังกฤษยังขัดแย้งกันอยู่ จนกระทั่งถึงช่วงที่กระทรวงต่างประเทศเปิดเจรจากับสยาม เพื่อทำสนธิสัญญาฉบับใหม่ ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่ากระทรวงต่างประเทศเริ่มให้ความสำคัญและเห็นความจำเป็นที่จะต้องเข้ามาปกป้องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในดินแดนทางใต้ของสยาม ดังนั้นในช่วงเวลาดังกล่าว นโยบายของกระทรวงต่างประเทศจึงมีความสอดคล้องกับนโยบายของผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์

จากการขยายตัวทั้งทางด้านการค้าและการลงทุนที่เริ่มมีมากขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ ส่วนหนึ่งได้ชี้ให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องของสัมพันธ์ระหว่างความสัมพันธ์ในทางเศรษฐกิจกับความสัมพันธ์ในทางการเมืองอย่างชัดเจน ทั้งในส่วนที่มีการมีความสัมพันธ์อันดีระหว่างสยามกับสิงคโปร์เป็นปัจจัยหนึ่งส่งผลให้เกิดการขยายตัวทางการค้า และการขยายตัวทางด้านการลงทุนทำเหมืองแร่ของนักลงทุนสิงคโปร์ รวมถึงนักลงทุนอังกฤษอื่น ๆ ในสยามได้ ส่งผลให้ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ดำเนินการแทรกแซงทางการเมืองเพื่อขยายเขตผลประโยชน์ให้กับคนในบังคับตน

การขยายตัวทางเศรษฐกิจระหว่างสยามกับสิงคโปร์ดังที่ได้กล่าวมานั้นยังคงสถานะอยู่จนกระทั่งถึงในช่วงที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 ซึ่งความขัดแย้งในระดับการเมืองโลกได้ส่งผลโดยตรงต่อความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างสยามกับสิงคโปร์โดยตรง คือ ทำให้ปริมาณการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ปรับตัวลดลงเมื่อเปรียบเทียบกับในช่วงก่อนเกิดสงคราม ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการสู้รบที่เป็นอุปสรรคในการเดินเรือสินค้า และการดำเนินมาตรการทางการค้าของสิงคโปร์ที่สอดคล้องกับนโยบายระหว่างสงครามของรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนที่ต้องการทำลายเศรษฐกิจของประเทศฝ่ายมหาอำนาจกลาง เช่น การกักสินค้าที่ประเภทเครื่องอุปโภคบริโภคและสินค้ายุทธปัจจัยไว้ ทั้งนี้เพื่อไม่ให้สินค้าดังกล่าวถูกส่งไปถึงมือของชาติศัตรู ดังนั้นการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์จึงมีปริมาณลดลงเมื่อสงครามเริ่มขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างประเทศยุติลง การขยายตัวทางการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์จึงเริ่มขึ้นอีกครั้ง และดำเนินต่อมาจนถึงในช่วงที่สิงคโปร์ได้รับเอกราชจากอังกฤษใน พ.ศ.2508 (ค.ศ.1965)

ภายหลังจากการรับเอกราชของสิงคโปร์ ซึ่งตามมาด้วยการเข้าเป็นหนึ่งในประเทศสมาชิกก่อตั้งองค์การอาเซียน(ASEAN) ใน พ.ศ.2510 (ค.ศ.1967) ร่วมกับไทยและประเทศอื่นๆ ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสิงคโปร์ยังคงดำรงอยู่ต่อมา แต่ในระยะดังกล่าวนี้ รูปแบบของความสัมพันธ์ได้มีการเปลี่ยนแปลงไป จากความสัมพันธ์ระหว่างรัฐเอกราชกับศูนย์กลางอาณานิคมของอังกฤษ มาสู่ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐเอกราชทั้งสองฝ่าย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

เอกสารชั้นต้นที่ยังไม่ตีพิมพ์ (เอกสารหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

เอกสารรัชกาลที่ 4

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. 1 ก/4. พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 4 ถึงเซอร์ยอห์น เมาริง (Sir John Bowring) (27 มี.ค. ร.ศ.74).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. 1 ก/8. พระราชหัตถเลขาและประกาศต่างๆ ในรัชกาลที่ 4 ปีจ.ศ.1223 – 1242 (ร.ศ.80 – ร.ศ.99). เรื่องค้นร่างพระราชสาส์นไปกรุงลอนดอนตั้งเซอร์อเบิศจอมเบิก กลับไปลอนดอน.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. 2/6. จดหมายจากกงสุลอังกฤษร.ศ. 82 (10 ส.ค. – 12 มี.ค. ร.ศ.82).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. 2/7. จดหมายจากกงสุลอังกฤษร.ศ. 83 (21 มี.ย. ร.ศ.83).

เอกสารรัชกาลที่ 5 เอกสารกรมราชเลขาธิการ ชุดสมุดพิเศษ (รล – พศ)

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ก ร5 รล – พศ 5. เอกสารเขียนเล่มกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 ชุดสมุดพิเศษ จ.ศ.1243 – 1244.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ก ร5 รล – พศ 8. เอกสารเขียนเล่มกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 ชุดสมุดพิเศษ จ.ศ.1242 – 1244.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ก ร5 รล – พศ 16. เอกสารเขียนเล่มกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 ชุดสมุดพิเศษ จ.ศ.1246 – 1247.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ก ร5 รล – พศ 17. เอกสารเขียนเล่มกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 ชุดสมุดพิเศษ จ.ศ.1244 – 1245.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ก ร5 รล – พศ 18. เอกสารเขียนเล่มกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 ชุดสมุดพิเศษ จ.ศ.1240 – 1244.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ก ร5 รล – พศ 20. เอกสารเขียนเล่มกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 ชุดสมุดพิเศษ จ.ศ.1241 – 1242.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ก ร5 รล – พศ 21. เอกสารเขียนเล่มกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 ชุดสมุดพิเศษ จ.ศ.1244 – 1245.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กร 5 รล-พศ 23. เอกสารเขียนเล่มกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 ชุดสมุดพิเศษ
จ.ศ.1245 - 1247.

เอกสารรัชกาลที่ 5 เอกสารกระทรวงต่างประเทศ (กต)

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กต (ล) 15 เล่ม 2. เอกสารเขียนเล่มกระทรวงต่างประเทศสิงคโปร์
จ.ศ.1223 - 1229.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กต (ล) 15 เล่ม 7 เอกสารเขียนเล่มกระทรวงต่างประเทศสิงคโปร์
จ.ศ.1232 - 1233.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กต (ล) 15 เล่ม 17. เอกสารเขียนเล่มกระทรวงต่างประเทศสิงคโปร์
จ.ศ.1239 - 1257.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กต 7.1.3 / 2. เรื่องเสด็จประพาสสิงคโปร์ ปัตตะเวีย (พ.ศ.2439).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กต 7.1.3 / 4. เรื่องข่าวเสด็จพระราชดำเนินประพาสเมืองสิงคโปร์.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กต 7.1.4 / 3. เรื่องโทรเลขไปมาเรื่องเสด็จประเทศยะวา (พ.ศ.2439).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กต 67.5 / 1. ส่งบัญชีรวมจำนวนบรรดาสินค้าภาษีขาออกปี 1890
(พ.ศ.2433).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กต 67.5 / 2. สมุดรายงานว่าด้วยการสินค้าในกรุงเทพฯ ปี 1899 (พ.ศ.2443).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กต 67.5 / 3. บัญชีสินค้าในกรุงเทพฯ จำนวนปี 1899 (พ.ศ.2442).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กต. 67.5 / 4. บัญชีสินค้าเข้า - ออกท่ากรุงเทพฯ ปี 1900 (พ.ศ.2444).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กต. 67.5 / 5. เรื่องส่งสมุดรายงานสินค้าขาออกปี 121 ถึง 123
(พ.ศ.2445 - 2447).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กต 67.5 / 9. เรื่องส่งสมุดรายงานศุลกากรปี 127 (พ.ศ.2452).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. รล - กต (3). เอกสารเขียนเล่มกระทรวงการต่างประเทศ จ.ศ.1230 - 1233.

เอกสารรัชกาลที่ 5 เอกสารกรมราชเลขาธิการ กระทรวงมหาดไทย (กษ)

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.1 / 1. เรื่องร่างหนังสือสัญญา พระยานุกุลสยามกิจ (ตันกิมเจ็ง)
เข้ามาทำเหมืองแร่ตำบลยะรม แขวงเมืองรามันห์ ร.ศ.108 (11 ม.ค. ร.ศ.108).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.1 / 2. เรื่องสำเนาสัญญาμισเตอร์นอร์มันทำบ่อแร่ตำบลโต๊ะไม้
ร.ศ.108 (11 ม.ค. ร.ศ.108).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.1 / 3. เบ็ดเสร็จกรมแร่ (รวมหลายเรื่อง) ร.ศ.110 (1 ม.ค. ร.ศ.110 -
11 พ.ค. ร.ศ.118).

หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.1/4. เรื่องเหมืองแร่ต่าง ๆ ทางเมืองรามัน (24 ม.ค. ร.ศ.111).

หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.1/8. เรื่องพระยาสุรศักดิ์มนตรีชี้แจงเรื่องประทานบัตรทำการแร่
เมืองยะลา เทพา รามันห์ ร.ศ. 113 (8 ก.ค. - 7 ต.ค. ร.ศ.113).

หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.1/11. ทูตและกงสุลสยามสอบถามเรื่องการทำบ่อแร่ในพระราช
อาณาเขต (9 ก.ย. - 14 พ.ย. ร.ศ.115).

หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.1/13. มิสเตอร์เดอบุนเซน (Mr. De Bunsen). ถามถึงเรื่องรถไฟ
ในเมืองมลายู และเรื่องบ่อแร่ (12 พ.ย. ร.ศ.115).

หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.1/15. รายงานผลประ โยชน์กรมราชโลหกิจ (29 เม.ย. ร.ศ.117).

หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.1/21. เรื่องยกกรมแร่ไปขึ้นกับมหาดไทยชั่วคราว ร.ศ.118
(18 - 19 พ.ย. ร.ศ.118).

หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.1/37. ใบยอและพระราชกระแสเรื่องขอพระบรมราชานุญาตตรวจ
บ่อแร่และทำบ่อแร่ต่าง ๆ (14 ก.ย. ร.ศ.123 - 22 ก.ย. ร.ศ.125).

หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.1/38. รัฐบาลเลิกสัญญาบ่อแร่เมืองปลิศรายมิสเดอตันลอบ
(17 เม.ย. - 29 มิ.ย. ร.ศ.124).

หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.1/41. สำเนาหนังสือสัญญาทำเหมืองแร่ต่างๆ (ม.ท.)

หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.2/1. พระราชบัญญัติบ่อแร่ (15 มี.ค. ร.ศ.113 - 17 มี.ค. ร.ศ.117).

หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.2/2. เรื่องพระราชบัญญัติเรื่องจะลดอากรตีบุก (17 - 22 ต.ค. ร.ศ.115).

หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.2/5. (ข้อบังคับในการทำเหมืองแร่) แก้คดีเสร็จจัดการบ่อแร่
เมืองไทร (3 เม.ย. - 13 ต.ค. ร.ศ.122).

หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.3/1. ชาวต่างประเทศขอตรวจแร่ (26 เม.ย. - 23 ธ.ค. ร.ศ.108).

หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.3/3. มิสเตอร์โคเฮนขออนุญาตทำบ่อแร่เมืองกลันตัน (Mr. M.B.
Cohen) (14 ม.ค. ร.ศ.108 - 13 ต.ค. ร.ศ.109).

หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.3/8. มิสเตอร์ดรูดวินแอมป์เคน ขออนุญาตตรวจหาแร่ในเมืองตรัง
และเมืองพัทลุง (13 ม.ค. ร.ศ.117 - 16 พ.ค. ร.ศ.118).

หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.3/9. มิสเตอร์คัพพ์ ขออนุญาตตรวจทำการแร่ทางเมืองมลายู
(28 มิ.ย. ร.ศ.118 - 2 พ.ย. ร.ศ.119).

หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.3/13. มร. ยอน อามสตรอง ขอตรวจแร่เมืองรามันห์ (20 ส.ค.
ร.ศ.120 - 4 ม.ค. ร.ศ.124).

หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.3/14. มิสเตอร์ เอ. บี. เอ็ม. ลีช ขออนุญาตตรวจแร่เมืองระแงะ
(13 ส.ค. ร.ศ.120 - 6 เม.ย. ร.ศ.125).

- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.3/15. บริษัทอุตสาหกรรมปากแอนด์บรอดเคอร์ขออนุญาตตรวจแร่
 (3 ธ.ค. – 8 ก.พ. ร.ศ.120).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.3/16. บริษัทอุตสาหกรรมปากแอนด์บรอดเคอร์ บริษัทเยอรมันขอ
 อนุญาตตรวจแร่ในแขวงเมืองรามัน ปลิส สตูล ตะกั่วป่า (4 ธ.ค. ร.ศ.120).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.3/17. มร. เอล. คับลยู. แบรดเดน กับบริษัทบอเนียว เมืองรามัน
 (13 ม.ค. ร.ศ.120 – 27 มี.ค. ร.ศ.122).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.3/20. มร. เอ็ม. ดันกัน ขอตรวจแร่ที่เมืองภูเก็ต (27 ธ.ค. ร.ศ.121 -
 7 เม.ย. ร.ศ.128).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.3/21. มิสเดอเย. เอ็ม. แอนโตนี ขอตรวจแร่เมืองสตูล (24 – 25 ม.ค.
 ร.ศ.121).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.3/22. มิสเดอ ดี. เกรแฮม (Mr. D. Graham) เมืองสตูล (30 ม.ค. ร.ศ.121).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.3/23. ยอนแอนเดอซัน (พระพิเทศ) ขอตรวจแร่เมืองรามันท์
 (4 เม.ย. – 24 ธ.ค. ร.ศ.122).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.3/24. จีนหลิมเอี้ยว ในบังคับอังกฤษขอตรวจแร่เมืองไทรบุรี
 (6 – 8 เม.ย. ร.ศ.122).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.3/25. มิสเคอแอสแลนวิลสัน เมืองไทรบุรี (6 – 8 เม.ย. ร.ศ.122).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.3/26. มิสเคอ ซี ลี สตีเวน ขอตรวจแร่เมืองไทร (6 – 8 เม.ย. ร.ศ.122).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.3/34. มิสเคอ ยี บี เซรุติ (Mr. Giovanni Batista Cerruti) ขออาชญาบัตร
 ตรวจแร่เมืองนครศรีธรรมราชและเมืองไทร (6 พ.ค. ร.ศ.123 – 25 ก.ค. ร.ศ.124).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.3/37. มิสเตอร์ยัมซ แดชวูด ซันเดอร์ (Mr. James Dashwood Saunders).
 ขออาชญาบัตรหาแร่เมืองรามันและยะลา (20 ส.ค. ร.ศ.123 – 21 เม.ย. ร.ศ.127).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.3/40. เรื่องกัปตันแอดวาค ที ไมลซ์ และบริษัททองกายเบอร์ดิน
 เครดิง ขออนุญาตตรวจแร่ต่าง ๆ และเรื่องขุดอ่าวท่าคลองเมืองภูเก็ต (23 พ.ค. ร.ศ.124 –
 16 ธ.ค. ร.ศ.128).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.3/49. มิสเคอเย. เอ. กอเบ็ต (Mr. J.A. Corbett). ชาติอังกฤษ ขอ
 ตรวจหาแร่แขวงเมืองไซยา มณฑลชุมพร (3 ธ.ค. – 22 ก.ค. ร.ศ.128).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.3/51. บริษัทกัธตรีจำกัด (Guthrie & Co., Limited) ขอตรวจ
 แร่เมืองยะลา รามัน (28 มี.ค. ร.ศ.125 – 5 เม.ย.126).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.3/56. บริษัทมาเลเซียแอนด์ไซแอมกอปอเรชั่น(The Malaya & Siam
 Corporation Ltd.)ของอังกฤษขออาชญาบัตรตรวจแร่ (15 – 26 พ.ย. ร.ศ.126).

- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.4/3. หนังสือราชการปี 109 เรื่องขออนุญาตทำบ่อแร่ต่างๆ ใน
 พระราชอาณาจักรสยาม และขอรับผูกขาดซื้อแร่ต่างๆ (30 ม.ค. ร.ศ.108 – 24 ม.ค. ร.ศ.111).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.4/6. บัญชีผู้ขอทำแร่หัวเมืองต่างๆ รวม 20 ราย (13 ต.ค. ร.ศ.112 –
 5 ก.ย. ร.ศ.114).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.4/7. เรื่องขออนุญาตทำเหมืองแร่ในมณฑลภูเก็ต ศก 113 – 115
 รวมหลายตำบล (30 มี.ค. ร.ศ.112 – 13 พ.ค. ร.ศ.115).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.5/1. เรื่องบ่อแร่เมืองปลิศที่มีสเดอตันลอปขอทำ (Mr. Dunlop)
 (15 พ.ค. ร.ศ.109).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.5/3. เรื่องมิสเตอร์เจมส์สวอดขอผูกขาดในการแร่ดีบุกหัวเมือง
 มลายู (Mr. James A. Sword) (14 ธ.ค. – 10 มี.ค. ร.ศ.109).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.5/6. เรื่องมิสเตอร์เจมส์สวอด ขอทำบ่อแร่ดีบุกหัวเมืองชายทะเล
 ตะวันตก ร.ศ.111 (29 ม.ค. ร.ศ.111 – 5 เม.ย. ร.ศ.112).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.5/7. เรื่องมิสเตอร์ตันลอบจะขอทำเหมืองแร่ดีบุกเมืองปลิศ ร.ศ.111
 (5 ก.พ. ร.ศ.111 – 17 ต.ค. ร.ศ.112).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.5/8. เรื่องจัดการเหมืองแร่ดีบุกทางภูเก็ตตะกั่วป่า มีเรื่องขออินยนิย
 ไปตรวจสายน้ำบ่อแร่ (7 พ.ค. ร.ศ.112 – 24 พ.ค. ร.ศ.127).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.5/12. ผู้มีชื่อขออนุญาตประทานบัตรเช่าทำเหมืองแร่ดีบุก แขวงเมือง
 ยะวา 5 ตำบล ร.ศ.118 (1 ม.ค. – 20 ม.ค. ร.ศ.118).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.5/14. ขออนุญาตทำบ่อแร่มณฑลปัตตานี (4 เม.ย. ร.ศ.120 – 27 ก.ค.
 ร.ศ.127).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.5/18. เรื่องขออนุญาตทำเหมืองแร่ในมณฑลภูเก็ต (3 พ.ย. ร.ศ.121 –
 12 ม.ค. ร.ศ.126).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.5/20. กัปตัน ดี เฮกค ขออนุญาตตรวจบ่อแร่เมืองตะกั่วป่า (16 – 17 ก.ค.
 ร.ศ.122).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.5/22. มร. เอริช แมกสเวล อังกฤษ ขอตรวจแร่เมืองรามันท์ (22 –
 25 ก.ย. ร.ศ.122).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.5/24. มร. เอช. เอ. ดับบลิว แอลเบอรี อังกฤษ ขอตรวจแร่เมืองระนอง
 (6 – 9 ต.ค. ร.ศ.122).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.5/25. มิสเตอร์แซบเปิล , มิสเตอร์ออกสบอน อังกฤษ ขอตรวจแร่เมือง
 รามันท์ (16 – 17 ต.ค. ร.ศ.122).

- หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.5/26. มิสเตอร์เอช.อี. ปริซาดขอตรวจหาแร่เมืองไทรบุรี (19–20 ต.ค. ร.ศ.122).
- หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.5/27. บริษัทการันจันไฮดรอลิก (Karangan Hydraulic) ขอตรวจแร่เมืองไทรบุรี (23 ต.ค. – 23 ม.ค. ร.ศ.123).
- หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.5/36. มิสเตอร์เฮนรี เอลเฟรด นิวบรอนเนอร์ (Mr. Henry Alfred Newbronner) ขอลาดำบุกเมืองไทรบุรี (16–23 ม.ค. ร.ศ.123).
- หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.5/37. มิสเตอร์เฮอแมน นีเฟ (Mr. Hermann Neefe) ขอลาดำบุกเมืองไทร (28 พ.ค. – 2 ก.พ. ร.ศ.123).
- หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.5/40. มร. ยอน ปีกินแพก (John Pickenpack) ขอตรวจแร่ดีบุกตำบลเกรียน แขวงเมืองไทร (1–11 เม.ย. ร.ศ.124).
- หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.5/50. มร. เอ. เอ. เฮงเกลอ ขอลาดำบุก (6 เม.ย. ร.ศ.125 – 26 มี.ค. ร.ศ.126).
- หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.5/59. เรืองมิสเตอร์เย. แดชวูด ซอนเดอร์ ชาวอังกฤษ (Mr. J. Dashwood Saunders) ขอบัตรทำเหมืองแร่เมืองยะลา มณฑลปัตตานี (20–23 พ.ย. ร.ศ. 125).
- หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.5/60. เรืองมิสเตอร์เดวิด เบรอัน (Mr. David Brown) ชาวอังกฤษ ขอตรวจหาแร่ดีบุก ทองคำ (20–23 พ.ย. ร.ศ.125).
- หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.5/68. มิสเตอร์ เอ.อี. เรซซาสะโก (Mr. A. G. Resasico) อิตาลี ขอลาดำบุกเมืองรามันท์ (9 พ.ค. – 2 ม.ค. ร.ศ.126).
- หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.5/79. จีนลิมอองหลาย ในบังคับอังกฤษขออาชญาบัตรตรวจแร่ดีบุก ณ เมืองกูเก็จ (25–29 ต.ค. ร.ศ.126).
- หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.5/81. มิสเตอร์ สตูวต เบนนาค กรินซิล (Mr. Stuart Greensill) ขออาชญาบัตรตรวจแร่ดีบุกเมืองรามันท์ (22–26 พ.ย. ร.ศ.126).
- หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.5/82. หลวงพิพิธพานิชการ จีนในบังคับอังกฤษ ขออาชญาบัตรตรวจแร่ดีบุกและแร่ต่าง ๆ ที่มณฑลปัตตานีและมณฑลภูเก็ต (30 พ.ย. ร.ศ. 126 – 10 พ.ค. ร.ศ.129).
- หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.5/84. จีนโลเบงกวงในบังคับอังกฤษขอลาดำบุกเมืองรามันท์ (9–14 ม.ค. ร.ศ.126).
- หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.5/94. อนุญาตให้ทำบ่อแร่ในเมืองพังงา (22 เม.ย. ร.ศ. 128 – 17 ก.ย. ร.ศ.129).

- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.5 / 101. จินกวาเบงลี ขออนุญาตตรวจแร่ (20 ก.ค. – 21 ต.ค. ร.ศ.128).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.5 / 105. จินกอฟีสุนในบังคับอังกฤษ ขออนุญาตตรวจหาแร่ (2 – 4 ก.ค. ร.ศ.129).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 10.2 / 1. รายงานมิสเตอร์กูเปร์ว่า ตรวจการปลุกต้นยางอินเดียรับเบอร์ (24 ก.ย. ร.ศ.120 – 1 พ.ค. ร.ศ.121).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 12 / 1. ความเห็นเรื่องจัดตั้งกรมพานิชการ (24 ส.ค. ร.ศ.122 – 2 มี.ค. ร.ศ.125).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 12.1 / 1. เรื่องพระราชบัญญัติการค้าขายทั่วไป (21 ก.ย. ร.ศ. 114 – 14 มี.ค. ร.ศ.115).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 12.1 / 2. พระราชบัญญัติวัด ชั่ง ตวง (31 ม.ค. ร.ศ.114 – 30 ส.ค. ร.ศ.128).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 12.2 / 1. เรื่องกฎหมายบริษัทสยาม ปี 116 (9 – 12 มิ.ย. ร.ศ.116).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 12.2 / 3. บริษัทอุ้งบางกอกค็อก (29 มี.ค. ร.ศ.117).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 12.2 / 4. ห้างแบดแมนขอให้ขยายห้างให้โตขึ้น (30 มิ.ย. ร.ศ.118).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 12.2 / 14. เรื่องบริษัทชุมพรและบริษัทฟอกหนัง (7 ก.พ. ร.ศ.126 – 16 ก.ค. ร.ศ.127).

เอกสารรัชกาลที่ 5 เอกสารกรมราชเลขาธิการ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ (ค)

- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ค 9.5 / 1. ห้างปีกริม (24 ม.ค. – 28 ก.พ. ร.ศ.112).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ค 9.5 / 17. ห้างแบดแมน (11 มิ.ย. ร.ศ.127 – 12 เม.ย. ร.ศ.128).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ค 14.1 ข / 1. ต้นฉบับสัญญา เรื่องการจำหน่ายสุรา ค.ศ. 1886 (ร.ศ.105 – ร.ศ.106).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ค 14.2 ก / 17. เรื่องอากรดีบุกหัวเมืองตะวันตก (11 ธ.ค. ร.ศ.115 – 24 พ.ย. ร.ศ.119).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ค 14.2 ก / 31. เรื่องเก็บอากรดีบุก (22 – 24 มี.ค. ร.ศ.118).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ค 14.4 / 20. เงินค่าภาษีสินค้าต่างๆ ที่ปากน้ำบางนรา (6 เม.ย. – 9 พ.ค. ร.ศ.117).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ค 14.4 / 23. ภาษีสินค้ามณฑลนครศรีธรรมราช (27 ก.ค. ร.ศ.120 – 21 ต.ค. ร.ศ.121).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ค 17.2 ก/1. ภาษีขาเข้า – ออกปีวอก 1246 ปีระกา 1247 ปีจอ 1248
(ก.ค. ร.ศ.103 – ข.ค. ร.ศ.105).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ค 17.2 ก/1. ภาษีซึ่งบเดือน ภาษีฝ้ายขาเข้า ร้อยชักสาม จำนวนเดือน 11
ปี 1248.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ค 17.2 ก/1. ภาษีซึ่งบเดือน ภาษีฝ้ายขาเข้า ร้อยชักสาม จำนวนเดือน 12
ปี 1248.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ค 17.2 ก/2. ภาษีซึ่งบเดือน ภาษีฝ้ายขาเข้า ร้อยชักสาม จำนวนเดือน 10
ปี 1247 (ร.ศ. 104).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ค 17.2 ก/3. ภาษีซึ่งบเดือน ภาษีฝ้ายขาเข้า ร้อยชักสาม จำนวนเดือน 10
ต่างประเทศ ร.ศ.104 – 105.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ค 17.2 ก/4. เทียบเงินภาษีฝ้ายขาเข้า ร้อยชักสาม (ร.ศ.105).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ค 17.2 ก/5. ภาษีซึ่งบเดือน ภาษีฝ้ายขาเข้า ร้อยชักสาม จำนวนเดือน 10
ปี 1248 (ร.ศ.105).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ค 17.2 ก/6. ภาษีซึ่งบเดือน ภาษีฝ้ายขาเข้า ร้อยชักสาม (ร.ศ.105).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ค 17.2 ก/7. ภาษีซึ่งบเดือน ภาษีฝ้ายขาเข้า ร้อยชักสาม จำนวนเดือน 10
ต่างประเทศ.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ค 17.2 ก/15. ภาษีซึ่งบเดือน ภาษีฝ้ายขาเข้า ร้อยชักสาม (ร.ศ.113).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ค 25/6. ภาษีซึ่งบเดือน ภาษีฝ้ายขาเข้า ร้อยชักสาม (ร.ศ.125).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ค 25/8. สำเนารายงานประชุมเสนาบดี เรื่อง ภาษีซึ่งบเดือน ภาษีฝ้ายขาเข้า ร้อยชักสาม
ร.ศ.123 – 125 (18 พ.ย.ร.ศ.123 – 31 ข.ค. ร.ศ.125).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ค 25/9. ภาษีซึ่งบเดือน ภาษีฝ้ายขาเข้า ร้อยชักสาม (7 ข.ค. ร.ศ.125 – 28 ม.ค. ร.ศ.125).

เอกสารรัชกาลที่ 5 เอกสารกรมราชเลขาธิการ กระทรวงต่างประเทศ (ต)

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ต 2.12/2. เรื่องที่เก็บน้ำมันปิโตรเลียม (18 เม.ย. ร.ศ.110 – 7 ต.ค.
ร.ศ.111).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ต 2.12/9. รายงานสินค้าประเทศสยามแลนานาชาติ (8 พ.ย. ร.ศ.115 –
9 มิ.ย. ร.ศ.128).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ต 2.12/10. เรื่องห้างต่างประเทศขอตั้งข้อมบังคับสำหรับการค้าขาย
(9 พ.ค. - 5 ม.ค. ร.ศ.117).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ต 2.12/11. เรื่องจะออกกฎหมายกรรมสิทธิ์การค้าขาย (2 ต.ค. - 20 ต.ค.
ร.ศ.117).

หออจดหมายเหตุแห่งชาติ. ต 2.12 / 23. บริษัทสเตรดิงเมืองสิงคโปร์ ขออนุญาตค้าขายในเมืองภูเก็ต (2 มี.ย. ร.ศ.121 – 9 ก.ย. ร.ศ.123).

หออจดหมายเหตุแห่งชาติ. ต 2.12 / 31. บริษัทบางกอกแมนูแฟกเจอริงจะรับซื้อเนื้อสัตว์ต่าง ๆ เข้ามาขายในกรุงเทพ (13 มี.ค. – 28 มี.ค. ร.ศ.126).

หออจดหมายเหตุแห่งชาติ. ต 2.12 / 33. รายงานสินค้าประเทศสยามแลนานาประเทศ (17 ก.พ. ร.ศ.127 – 14 ก.ย. ร.ศ.129).

หออจดหมายเหตุแห่งชาติ. ต 8 / 6. สำเนาต่าง ๆ เรื่องการปลุกยาสามัญกับประเทศอังกฤษ มีตั้งแต่วันที่ 8 มีนาคม ร.ศ.126 ถึง 19 ม.ค.127.

หออจดหมายเหตุแห่งชาติ. ต 18 / 37. เรื่องหลอดสอลิสเบอร์รีเสนาบดีต่างประเทศอังกฤษลาออก แลตั้งหลอดแลนสเดาเป็นเสนาบดีกระทรวงต่างประเทศอังกฤษต่อไป (23 – 27 ธ.ค. ร.ศ.119).

หออจดหมายเหตุแห่งชาติ. ต 42 / 1. บัญชีเงินใช้จ่ายราชการต่าง ๆ ทางกรมท่าจำนวนปีละ 1241 ปีมะโรง 1242 ปีมะเส็ง 1243 รวม 3 ปี แลบัญชีเครื่องเพชรพลอยต่าง ๆ.

หออจดหมายเหตุแห่งชาติ. ต 42 / 2. หนังสือราชการปี 109 กรมท่า เรื่องอนุญาตอาวูชและดินดำ ร.ศ.104 – 111.

เอกสารรัชกาลที่ 5 เอกสารกรมราชเลขาธิการ ชุดเบ็ดเตล็ด (บ)

หออจดหมายเหตุแห่งชาติ. บ 1.1 / 8. เรื่องเสด็จประพาสตำบลต่าง ๆ (9 เม.ย. ร.ศ.112 – 10 พ.ค. ร.ศ.119).

หออจดหมายเหตุแห่งชาติ. บ 1.1 / 9. ระยะเวลาเสด็จประพาสที่ต่าง ๆ ปีร.ศ.117 – ร.ศ.119.

หออจดหมายเหตุแห่งชาติ. บ 8.3 / 2. บริษัทเกรแฮม (Grahame & Co.) (9 พ.ค. ร.ศ. 122).

หออจดหมายเหตุแห่งชาติ. บ 8.3 / 7. บริษัทเคลลี แอนด์ วอลซ์ (Kelly and Walsh, Limited). (31 มี.ค. ร.ศ.127).

หออจดหมายเหตุแห่งชาติ. บ 8.3 / 24. ห้างบอร์เนียว กัมปนี (Borneo Company Limited). (27 พ.ค. ร.ศ.120).

หออจดหมายเหตุแห่งชาติ. บ 8.3 / 26. ห้างบีกริม (B. Grimm & Co.) (14 ก.ย. ร.ศ.113 – 10 พ.ค. ร.ศ.125).

หออจดหมายเหตุแห่งชาติ. บ 8.3 / 62. บริษัทสเตรทส์ โทแบคโก แฟคตอรี (The Straits Tobacco Factory Ltd.) (29 ต.ค. ร.ศ.125).

หออจดหมายเหตุแห่งชาติ. บ 12 / 1. เรื่องเคิร์เรื่อระหว่างมณฑลภูเก็ตกับไทรบุรี และเมืองร่างกุ้ง, เมืองมอลแมน (12 ธ.ค. ร.ศ.110 – 24 มี.ย. ร.ศ.125).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. บ 12/2. เรื่องกัมปนีเดินเรือระหว่างสิงคโปร์กับกรุงเทพฯ (25 มี.ค. ร.ศ. 120 – 23 ส.ค. ร.ศ.124).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. บ 12/3. อังกฤษคิดจัดการเดินเรือระหว่างกลันตันกับสิงคโปร์ (22 – 23 พ.ค. ร.ศ.121).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. บ 12/6. สัญญาเดินเรือเมล์ระหว่างกรุงเทพฯกับหัวเมืองปักษ์ใต้ (2 เม.ย. ร.ศ.122 – 10 ก.ค. ร.ศ.128).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. บ 12/8. บริษัทนอท เยอรมัน ลอยด์ ขออนุญาตจอดเรือที่เกาะสีชัง (25 ธ.ค. ร.ศ.124 – 19 ธ.ค. ร.ศ.142).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. บ 12/15. เรือเมล์จีนสยาม (12 ธ.ค. ร.ศ. 127 – 16 ต.ค.129).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. บ 72/5. เสด็จพระราชดำเนินประพาสสิงคโปร์ ร.ศ.120 (25 – 28 ก.พ. ร.ศ.120).

เอกสารรัชกาลที่ 6 เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (กต)

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กต 65.11/2. เรื่องบัญชีรายชื่อเรือเมล์ในท่ากรุงเทพฯ ฯ และราคาข้าวในระหว่างสงครามในประเศยุโรป (พ.ศ.2457).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กต 65.11/4. เรื่องห้ามบิกิริจะเอาปืนเข้ามาไม่ได้ (พ.ศ.2458).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กต 65.11/8. พวกสัมพันธมิตรประชุมปรึกษาว่าด้วยการค้าขายในเวลาที่มีสงคราม (พ.ศ.2459).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กต 65.11/19. เรื่องห้ามลี้คิดหวนขอเช่าเรือไฟชาตินอวียนชื่อฮิลต่อ ไปอีก (พ.ศ.2460).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กต 65.11/21. เรื่องห้ามเยอรมันบางที่จะต้องการให้เบงกีสยามอุดหนุนในทางการเงิน (พ.ศ.2460).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กต 65.11/24. เรื่องห้ามบรรทุกเข็นและมั่วลเฟรมออกจากกรุงสยาม (พ.ศ.2460).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กต 65.11/29. เรื่องอู่บางกอกติดอกสังรถยนต์และเครื่องอะไหล่จากอเมริกา ถูกกักที่สิงคโปร์ (พ.ศ.2460).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กต 65.11/30. เรื่องบริษัทเรือเมล์จีนสยามขอเช่าเรือนอวียนชื่อ ซิลคาร์ บครูฟาร์ต่อ ไปอีก (พ.ศ.2461).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กต 67.5/17. รายงานสินค้าเข้าออกทางท่าศุลกากรจำนวน พ.ศ.2457 (พ.ศ.2457).

เอกสารราชกาลที่ 6 เอกสารกรมราชเลขาธิการ กระทรวงเกษตราธิการ (กษ)

- หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6/2. รักษาที่ดินสองข้างทางรถไฟสายใต้เพื่อประโยชน์การทำเหมืองแร่และเรื่องราวไชบายแห่งรัฐบาลในการที่คนต่างประเทศขอทำบ่อแร่ในกรุงสยาม (11 ส.ค. พ.ศ.2452 – 10 ก.ค. พ.ศ.2455).
- หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6/8. หยุดการซื้อที่ดินทางเมืองปิ้งและเมืองภูเก็ต โดยเหตุที่รัฐบาลอังกฤษห้ามไม่ให้บรรทุกที่ดินออกจากเกาะอังกฤษ (28 มี.ค. พ.ศ.2457).
- หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.1/1. อนุญาตให้ทำบ่อแร่ในจังหวัดต่าง ๆ มณฑลภูเก็ต (19 ต.ค. พ.ศ.2453 - 26 มี.ค. พ.ศ.2454).
- หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.1/2. อนุญาตให้คนในบังคับสยามและบังคับต่างประเทศทำเหมืองแร่รวมหลายจังหวัด (7 พ.ย. พ.ศ.2453 – 5 มิ.ย. พ.ศ.2463).
- หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.1/4. อนุญาตให้ทำเหมืองแร่ในจังหวัดต่าง ๆ มณฑลนครศรีธรรมราช (29 พ.ค. พ.ศ.2454 – 27 ก.ค. พ.ศ.2463).
- หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.1/10. เรื่องแร่ลวดแฟรม (1 ก.ย. พ.ศ.2459 – 9 ส.ค. พ.ศ.2467).
- หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.1/12. อนุญาตให้ทำบ่อแร่ในจังหวัดต่าง ๆ มณฑลภูเก็ต (20 เม.ย. พ.ศ.2461 – 27 ก.ค. พ.ศ.2463).
- หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.1/18. ใบย่อขออนุญาตตรวจแร่และทำเหมืองแร่ พ.ศ.2459 – 2463 (2 มี.ค. พ.ศ.2462 – 22 มี.ค. พ.ศ.2463).
- หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.1/20. อนุญาตให้ทำเหมืองแร่ในจังหวัดต่าง ๆ ในมณฑลภูเก็ต (26 ก.ค. พ.ศ.2463 – 20 เม.ย. พ.ศ.2464).
- หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.2/1. บริษัทตงภาษาเบอร์ดิน ขอเสียเงินทดแทนการขุดร่องน้ำ (26 เม.ย. พ.ศ.2453 – 31 ธ.ค. พ.ศ.2466).
- หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.2/2. อนุญาตให้บริษัทไซแอมโปรสเปกคิงกับปี่ลิเม็ดตรวจหาแร่ (1 – 18 พ.ย. พ.ศ.2453).
- หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.2/6. อนุญาตให้บริษัทไซมิดินซินดิเกิ้ลเม็ดทำเหมืองแร่ (7 ก.พ. พ.ศ.2453 – 5 ก.ย. พ.ศ.2468).
- หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.3/3. อนุญาตให้มิสเตอร์ยอน เฮวาด ปายในบังคับอังกฤษ ตรวจหาแร่ (26 พ.ย. – 23 ก.พ. พ.ศ.2453).
- หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.3/8. มิสเตอร์กายบินโน คนชาติอิตาลีขออนุญาตตรวจแร่ (9 ก.พ. ร.ศ.129 – 11 พ.ค. ร.ศ.130).
- หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.3/28. อนุญาตให้มิสเตอร์อาร์เทอ ยูเกอร์เวฟในบังคับฮอลันดา ตรวจหาแร่ (22 มิ.ย. พ.ศ.2457 – 11 มิ.ย. พ.ศ.2461).

หอดจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.4/1. จินวองปักออกในบังคับอังกฤษขออนุญาตตรวจแร่
(26 เม.ย. – 9 พ.ค. พ.ศ.2454).

หอดจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.4/2. อนุญาตให้จีนอั้งเขียนเชิงคนในบังคับอังกฤษทำเหมืองแร่
(26 เม.ย. – 9 พ.ค. พ.ศ.2454).

หอดจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.4/3. จีนอั้งเขียนเชิงบังคับอังกฤษขอตรวจแร่ (28 เม.ย. – 25 พ.ค.
พ.ศ.2454).

หอดจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ 6.8/7. อนุญาตให้ผู้มีชื่อตรวจและทำบ่อแร่พื้นที่ไทรบุรี (7 มี.ค. ร.ศ.120 –
20 ก.พ. ร.ศ.127).

เอกสารรัชกาลที่ 6 เอกสารกรมราชเลขาธิการ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ (ค)

หอดจดหมายเหตุแห่งชาติ. ค 1/4. เมื่อดเสร็จกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ (เรื่องการค้าขายในประเทศ
สยามกำลังทรุดโทรม) (12 ธ.ค. พ.ศ.2453).

หอดจดหมายเหตุแห่งชาติ. ค 1/8. พระคลังข้างที่ซื้อหุ้นส่วนเรือกลไฟไทยของบริษัทอิสเอเชียติก
(สยามสติมนิวเกชั่น) (26 มิ.ย. – 7 ก.ค. พ.ศ.2454).

หอดจดหมายเหตุแห่งชาติ. ค 5/1. ราชการสินค้า (15 ก.พ. พ.ศ.2453 – 21 ก.ค. พ.ศ.2462).

หอดจดหมายเหตุแห่งชาติ. ค 5/4. บัญชีสินค้าพ.ศ.2456 ที่กรมศุลกากรได้พิมพ์ขึ้นเป็นภาษา
อังกฤษกับรายงานพระองค์เจ้าพร้อม (2456) The Foreign Trade and Navigation of the
Port of Bangkok Year 2455 (1912 – 1913) and 2456 (1913 – 1914).

เอกสารรัชกาลที่ 6 เอกสารกรมราชเลขาธิการ กระทรวงคมนาคม (คค)

หอดจดหมายเหตุแห่งชาติ. คค 5.2/5. เคนรถไฟสายใต้ (13 พ.ค. พ.ศ.2454 – 2 ธ.ค. พ.ศ.2459).

หอดจดหมายเหตุแห่งชาติ. คค 5.2/9. เรื่องต่อรถไฟสายใต้ทางเมืองไพรแลงคทางเมืองกลันตันกับ
เรื่องที่จะทำติดต่อกับอาณาเขตของอังกฤษ (5 มิ.ย. พ.ศ.2456 – 21 เม.ย. พ.ศ.2460).

หอดจดหมายเหตุแห่งชาติ. คค 5.2/12. กรมขุนกำแพงเพชรเสด็จตรวจทางรถไฟสายใต้ ตลอดถึง
สายของอังกฤษในแหลมมลายู (23 ส.ค. พ.ศ.2460 – 12 ต.ค. พ.ศ.2468).

หอดจดหมายเหตุแห่งชาติ. คค 5.2/13. อังกฤษจะเปิดรถไฟสายแหลมมลายูซึ่งติดต่อกับรถไฟสายใต้
เพื่อรัฐบาลสยามจะได้ป้องกันการลักลอบส่งของข้ามแดน (21 มี.ค. พ.ศ.2460 – 16 เม.ย.
พ.ศ.2461).

หอดจดหมายเหตุแห่งชาติ. คค 5.2/14. เปิดการเดินรถไฟติดต่อกับสายแหลมมลายูของอังกฤษ
(17 – 18 มิ.ย. พ.ศ.2461).

เอกสารรัชกาลที่ 6 เอกสารกรมราชเลขาธิการ กระทรวงต่างประเทศ (ต)

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ต 15 / 1. เรื่องจดหมายเหตุรั้งษาความเป็นกลางแห่งการสงครามซึ่งเกิดขึ้นในพ.ศ.2457 (11 ส.ค. พ.ศ.2457).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ต 15 / 5. เปิดตรวจข่าว ไปรษณีย์ โทรเลข ในเวลาสงคราม (23 ก.ค. พ.ศ.2460 – 26 มี.ค. พ.ศ.2461).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ต 15.1 / 1. บันทึกกลับเรื่องความคิดที่จะให้กรุงสยามเข้าร่วมในสงคราม (8 ก.พ. พ.ศ.2459 – 28 พ.ค. พ.ศ.2460).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ต 15.1 / 2. เรื่องประกาศสงครามและราโชบายคิดระบายนชาติศัตรูออกจากราชการ (21 – 27 ก.ค. พ.ศ.2460).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ต 16 / 3. ประกาศกรุงสยามเป็นกลาง (5 – 13 ส.ค. พ.ศ.2457).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ต 16 / 16. ทูลเกล้าถวายหนังสือและเหตุการณ์ต่าง ๆ ในเยอรมัน (12 ต.ค. – 4 ม.ค. พ.ศ.2457).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ต 16 / 26. ฝ่ายสัมพันธมิตรคิดจะตัดการค้ากับเยอรมัน ออสเตรีย ฮังการี ตั้งแต่เกิดสงครามมา (17 มิ.ย. – 13 ก.ค. พ.ศ.2458).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ต 16 / 28. เยอรมันแต่งเรือได้นำทำลายเรือค้าขายในทะเลรอบนอกเกาะอังกฤษ (4 ส.ค. พ.ศ.2458).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ต 16 / 32. เรือค้าขายที่ติดอาวุธ เยอรมันถือว่าเป็นเรือรบทั้งสิ้น (12 ก.พ. พ.ศ.2458).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ต 16 / 38. เมมโมแรนดำเรื่องการประชุมระหว่างสัมพันธมิตรคิดหาวิธีป้องกันการค้าขาย (12 พ.ค. – 30 ก.ย. พ.ศ.2459).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ต 16.2 / 5. สิ่งของต้องห้ามระหว่างสงครามของรัฐบาลอังกฤษ (24 ก.พ. พ.ศ.2458).

เอกสารรัชกาลที่ 6 เอกสาร กรมราชเลขาธิการ (รล)

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. รล 20 / 15. บริษัทสยามสตีมนิวเกชั่น (12 ก.ย. พ.ศ.2456 – 4 เม.ย. พ.ศ.2461).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. รล 20 / 22. บริษัทพาณิชย์นาวีสยาม (27 ก.ค. พ.ศ.2460 – 8. ธ.ค. พ.ศ.2469).

เอกสารส่วนพระองค์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอวรวงศ์วิโรฒการ

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สบ 16.4.2 / 26. ฎีกาเงินต่างประเทศมาสร้างทางรถไฟ (6 มิ.ย. พ.ศ.2442).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สบ 16.4.3 / 3. เงินกู้จากอังกฤษทำรถไฟ (6 มิ.ย. พ.ศ.2452).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สบ 16.4.3.1 / 25. ข้อตกลงระหว่างอังกฤษ-ฝรั่งเศสเกี่ยวกับเขตแดนไทย (1 ก.พ. พ.ศ.2438).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สบ 16.4.3.1 / 32. เขตแดนรามัญและประ (2 - 4 ก.พ. พ.ศ.2441).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สบ 16.4.3.1 / 47. หนังสือกรมทวรวงศ์ เรื่องเสียดินแดนให้อังกฤษและฝรั่งเศส (ม.ท.).

เอกสารชั้นต้นที่ตีพิมพ์แล้ว

ครอว์ฟอร์ด, จอห์น. เอกสารของครอว์ฟอร์ด. แปลโดย ไพโรจน์ เกษแม่นกิจ. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2515.

จดหมายเหตุเสด็จประพาสต่างประเทศในรัชกาลที่ 5 เสด็จเมืองสิงคโปร์แลเมืองเบดาเวียครั้งแรก และเสด็จประพาสอินเดีย. พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2468.

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ.2394 - 2400. กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2503.

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ.2401 - 2404. กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2504.

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ.2408 - 2411. กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2504.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องเสด็จประพาสแหลมมลายู เมื่อรัตนโกสินทร์ศก 108, 109, 117, 120 รวม 4 คราว. (พิมพ์พระราชทานในกรพระศพ สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้ามาลินีนพดารา สิริวิภาภรรณวดี กรมขุนศรีสัชนาลัยสุรกัญญา ณ พระเมรุท้องสนามหลวง พ.ศ.2468). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไท, 2468.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระราชหัตถเลขาเรื่องเสด็จประพาสแหลมมลายูของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2506.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระราชหัตถเลขาเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรป เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2505.

- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ระยะทางเสด็จพระราชดำเนินประพาสทางบกทางเรือ
รอบแหลมมลายู รัตนโกสินทรศก 109. 2 เล่ม. กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าของคุรุสภา,
2507.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ระยะทางเที่ยวขวากว่าสองเดือนเมื่อรัตนโกสินทรศก 115.
(พิมพ์เนื่องในพระราชทานเพลิงพระศพพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเหมวดี ณ เมรุ
หน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 28 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2516).
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2516.
- คำรกราชานุกาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา. พระราชพงสาวดารรัชกาลที่ 5. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, 2545.
- คำรกราชานุกาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา. ความทรงจำ. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร, 2514.
- ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงสาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 3. (พิมพ์ในงานพระราชทาน
เพลิงศพท่านผู้หมื่นวงษาอนุประพัทธ์ (ตาด สนธิวงศ์ ณ อยุธยา) วันที่ 17 มีนาคม พ.ศ.2481).
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2481.
- ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงสาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 4. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงาน
ฌาปนกิจศพนางอนงค์ เทียรฆราช ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 21 พฤศจิกายน พ.ศ.
2507). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เกื้อกูล, 2507.
- ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงสาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 4 เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร:
องค์การค้าของคุรุสภา, 2504.
- ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงสาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 4 เล่ม 2. กรุงเทพมหานคร:
องค์การค้าของคุรุสภา, 2504.
- บันทึกสัมพันธภาพระหว่างประเทศสยามกับนานาประเทศเล่มที่ 15 (7 กรกฎาคม ค.ศ. 1858 – 18
ธันวาคม ค.ศ.1858). แปลโดย พรพรรณ ทอดตัน. กรุงเทพมหานคร: กองวรรณกรรมและ
ประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2542.
- บันทึกสัมพันธภาพระหว่างประเทศสยามกับนานาประเทศเล่มที่ 33 – 35 (ค.ศ. 1871 – 1872).
แปลโดย สมศรี เอี่ยมธรรม. กรุงเทพมหานคร: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์
กรมศิลปากร, 2538.
- เบอร์นี, เสนีย์. เอกสารของเสนีย์ เบอร์นี เล่ม 1. แปลโดย สาวิตรี สุวรรณสถิตย์. กรุงเทพมหานคร:
กรมศิลปากร, 2514.
- เบอร์นี, เสนีย์. เอกสารของเสนีย์ เบอร์นี เล่ม 2. แปลโดย สาวิตรี สุวรรณสถิตย์. กรุงเทพมหานคร:
กรมศิลปากร, 2516.

เบอร์นี, เฮนรี. เอกสารของเฮนรี เบอร์นี เล่ม 2 ตอน 1. แปลโดย สาวิตรี สุวรรณสถิตย์.

กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2518.

เบอร์นี, เฮนรี. เอกสารของเฮนรี เบอร์นี เล่ม 2 ตอน 2. แปลโดย ไพโรจน์ เกษแม่นกิจ.

กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2520.

เบอร์นี, เฮนรี. เอกสารของเฮนรี เบอร์นี เล่ม 2 ตอน 3. แปลโดย น้อม นิลรัตน์ ณ อยุธยา.

กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2531.

เบอร์นี, เฮนรี. เอกสารของเฮนรี เบอร์นี เล่ม 2 ตอน 4. แปลโดย ลินจง สุวรรณโกสิน.

กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2540.

เบอร์นี, เฮนรี. เอกสารของเฮนรี เบอร์นี เล่ม 2 ตอน 5. แปลโดย ลินจง สุวรรณโกสิน.

กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2542.

เบาวิริง, เซอร์ จอห์น. บันทึกรายวันของเซอร์ จอห์น เบาว์ริง. แปลโดย นันทนา ดันติเวส

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไอเดียสแควร์, 2532.

ประชุมพงสาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 4. กรุงเทพมหานคร: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์

กรมศิลปากร, 2542.

ประชุมพงสาวดารภาคที่ 12 จดหมายเหตุของหมอบรัดเลย์ กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าของคุรุสภา,

2507.

ประชุมพงสาวดารภาคที่ 19 จดหมายเหตุเสด็จหัวแก้ว. กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าของคุรุสภา,

2507.

ประชุมพงสาวดารภาคที่ 45 รวมจดหมายเหตุเรื่องราชทูตไทยไปประเทศอังกฤษเมื่อพ.ศ.2400.

กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2507.

โลว์, เจมส์. จดหมายเหตุเจมส์โลว์. แปลโดย นันทา วรเนติวงศ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร:

กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2542.

ศรีสหเทพ (เส็ง), พระยา. จดหมายเหตุเสด็จประพาสยุโรป ร.ศ. 116. 2 เล่ม. กรุงเทพมหานคร:

กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2538.

สมมตอมรพันธุ์, กรมพระ. จดหมายเหตุพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาส

แหลมมลายูคราวร.ศ. 107 และ 108. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2467. (พิมพ์

พระราชทานในการบำเพ็ญพระราชกุศลสมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมา

เสด็จทิวงคตถึงสัตตมวาร ณ วันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2467).

สมมตอมรพันธุ์, กรมพระ. จดหมายเหตุพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาส
แหลมมลายูคราวร.ศ.109 ร.ศ.117 ร.ศ.119 ร.ศ.124 และ ร.ศ.128. พระนคร: โรงพิมพ์
โสภณพิพรรฒธนากร, 2467. (พิมพ์เนื่องในการบำเพ็ญพระราชกุศลเมื่อสมเด็จพระอนุชาธิราช
เจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมา เสด็จทิวงคตถึงปีญาสมวาร ณ วันที่ 30 มีนาคม พ.ศ.2467).

สมมตอมรพันธุ์, กรมพระ. จดหมายเหตุระยะทางเสด็จประพาสในรัชกาลที่ 5: เสด็จประพาสหัว
เมืองในแหลมมลายู รัตนโกสินทรศก 117-118-119 รวม 3 คราว. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณ
พิพรรฒธนากร, 2468. (พระยาสวัสดิคีรีศรีสมันตราษฎร์นายก พิมพ์แจกในการพระราชทาน
เพลิงศพรองอำมาตย์เอกหลวงวิเศษวิงษา “เอื้อง สุวรรณปัทม” ผู้น้อง ณ วันที่ 16 มีนาคม พ.ศ.2467).

หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา เล่ม 1 สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับ
ต่างประเทศ และองค์การระหว่างประเทศ พ.ศ.2160 – 2412. กรุงเทพมหานคร: กระทรวง
การต่างประเทศ, 2511.

หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา เล่ม 2 สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับ
ต่างประเทศ และองค์การระหว่างประเทศ พ.ศ.2413 - 2462. กรุงเทพมหานคร: กระทรวง
การต่างประเทศ, 2511.

หนังสือ

กาญจณี ละอองศรี. ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับไทยค.ศ. 1282 – 1853.

กรุงเทพมหานคร: มุลินธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2525.

คุชแมน, เจนนิเฟอร์ เวย์น. การค้าทางเรือสำเภากิน – สยาม ยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์. แปลโดย
ชื่นจิตต์ อำไพพรรณ. กรุงเทพมหานคร: มุลินธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์,
2528.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและสมภพ มานะรังสรรค์. ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึงพ.ศ.2484.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527.

ชวลีย์ ณ ถลาง. ประเทศราชของสยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพ
มหานคร: มุลินธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2541.

ชัย เรื่องศิลป์. ประวัติศาสตร์ไทยสมัยพ.ศ.2352 – 2453 ด้านเศรษฐกิจ. พิมพ์ครั้งที่ 2.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2527.

ชัย เรื่องศิลป์. ประวัติศาสตร์ไทยด้านเศรษฐกิจแต่โบราณ – พ.ศ.2399. กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์ต้นอ้อ, 2533.

ชนาทิพย์ เกสรวัดนะ. การเสด็จประพาสของพระเจ้าแผ่นดินสยามที่เมืองปัตตานี (ครั้งที่ 1).

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

- ชาวสี จงประเสริฐ. ประวัติศาสตร์อินเดีย. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาประวัติศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ , 2528.
- ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม. ชีวิตและงานกงสุลไทยของพระยาอนุกุลสยามกิจ อุปนิษิตสยามรัฐ
(ต้นกิมเจ็ง) กงสุลเขเนอราลคนแรก ณ เมืองสิงคโปร์. กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์,
2525.
- ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม. สมเด็จพระเจ้าบรมมหาศรีสุริยวงศ์ อัครมหาเสนาบดี ผู้สำเร็จราชการ
แผ่นดินในรัชกาลที่ 5. 2 เล่ม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แพรวพิทยา, 2516.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา. ความทรงจำ. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์ศิลปปาบรรณาคาร, 2514.
- ทรงศรี อาจอรุณ. การแก้ไขสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับประเทศมหาอำนาจใน
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สมาคม
สังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2506.
- ทองใบ แดงน้อย. แผนที่ภูมิศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 41. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช,
2547.
- เทพชู ทับทอง. ย้อนรอยกรุงเทพฯ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุวีริยาสาส์น, 2546.
- เทิร์นบูล, แมรี ซี. ประวัติศาสตร์มาเลเซีย สิงคโปร์และบรูไน. แปลโดย ทองสุก เกตุโรจน์.
กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2540.
- ธิดา สาระยา. บ้านเมืองและประเทศในสายพระเนตร. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ ,
2540.
- ธิดา สาระยา. ราษฎรในครรถองแห่งความเจริญของสยาม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
เมืองโบราณ , 2540.
- ธิดา สาระยา. สยามินทร์ปิ่นธเรศเจ้า จุลจอม จักรเอย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ ,
2540.
- นันทนา กปิลกาญจน์. การวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์เรื่องการเมืองการปกครองในรัชกาล
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพ.ศ.2411 – 2453. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
โอเดียนส โตร์, 2538.
- นันทนา กปิลกาญจน์. การวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์รัชกาลที่6: พ.ศ.2453-2468.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนส โตร์, 2540.
- บุซาร์ด, ปีแอร์ เอ. และคณะ. การเสด็จประพาสประเทศเบลเยียมของพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว: King Chulalongkorn 's Journeys to Belgium. กรุงเทพมหานคร:
อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2544.

- ปิยนาด บุนนาค. บทบาททางการเมืองการปกครองของเสนาบดีตระกูลบุนนาค. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวงกมล, 2520.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร และเบเคอร์, คริส. เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเก่า. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ตรีสวี, 2539.
- พรรณี บัวเล็ก. ลักษณะของนายทุนไทยในช่วงระหว่างพ.ศ. 2457 – 2482: บทเรียนจากความรู้จากรุ่นสู่รุ่น. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พันธกิจ, 2545.
- พรรณี บัวเล็ก. “สยาม” ในกระแสการแห่งการเปลี่ยนแปลง: ประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2541.
- เพ็ญศรี คุ้ม. การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย (ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสิ้นสมัยจอมพลป. พิบูลสงคราม). พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, 2544.
- ภูวดล ทรงประเสริฐ. ทุนสิงคโปร์: การผูกขาดตลาดยางพาราและดีบุกไทย. กรุงเทพมหานคร: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.
- มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้เล่ม 13. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยามเพรส, 2542.
- ไรอัน, เอน. เจ. การสร้างชาติมาเลเซียและสิงคโปร์. แปลโดย ประกายทอง สิริสุข. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2526.
- วรุณศิริ วัฒนอาภรณ์ชัย. การสะสมทุนของชาวจีนในมลายูค.ศ. 1819 – 1900. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.
- วิมลพรรณ ปิตรวิชัย. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ. 2 เล่ม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรุงเทพฯ, 2547.
- สุปราณี มุขวิจิตร. ประวัติศาสตร์ยุโรป: เวียนนาค.ศ. 1815-เบอร์ลิน 2 นคร. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเคียนสตรี, 2545.
- สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา. การแต่งกายสตรีกับหัตถกรรมทอผ้าในสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- อมรรตุนารักษ์, จมื่น. พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเรื่องเหตุผลที่รัชกาลที่ 6 ทรงประกาศสงคราม. กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2512.
- อมรรตุนารักษ์, จมื่น. พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องต้นเกล้ารัชกาลที่ 6 สำนวณคอคอดกระ. กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2512.
- ออสบอร์น, มิลตัน. เอเชียตะวันออกเฉียงใต้: สังเขปประวัติศาสตร์. แปลโดย มัทนา เกษกมล, พรรณงาม เว้าธรรมสาร และชนาลัย ลิมปรัตน์ศิริ. กรุงเทพมหานคร: ตรีสวี, 2544.

แอ็บบอต, โลว์ มอฟเฟ้ท. แผ่นดินพระจอมเกล้า. แปลโดย นิจ ทองโสภิต. กรุงเทพมหานคร:

สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2520.

ฮอลล์, ดี จี อี. ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 2. แปลโดย วรณยูพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา

และคณะ. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2522.

วิทยานิพนธ์

กิ่งแก้ว นิคมขำ. การเจรจาและข้อตกลงระหว่างไทยและอังกฤษเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูในสมัย

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวระหว่างพ.ศ.2443 ถึง พ.ศ.2452. วิทยานิพนธ์

ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2519.

จริยารวรรณ อภรณ์รัตน์. ปัญหาของรัฐบาลไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ที่เกี่ยวกับคนเอเชียในบังคับอังกฤษและฝรั่งเศส. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, ภาควิชา

ประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.

ทวิศักดิ์ ล้อมลิ้ม. การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับหัวเมืองประเทศราชมลายูในสมัย

รัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ.2325 – 2411). วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, วิทยาลัยวิชาการศึกษา,

2515.

ทวิศิลป์ สืบวัฒนะ. การผลิตและการค้าข้าวในภาคกลาง ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ

พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

รัชกาลที่ 7 (พ.ศ.2411 – 2475). วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, ภาควิชาประวัติศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.

นฤมล ธีรวัฒน์. พระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์

ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.

นันทนัช ชีวดิชธรรม. ผลกระทบของสนธิสัญญาเบอร์นี พ.ศ.2369 ต่อเศรษฐกิจไทยสมัย

รัตนโกสินทร์ตอนต้น. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิต

วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

บัณฑิต อินทรชัยศรี. พระบรมราโชบายด้านการปกครองที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความมั่นคงภายใน

พระราชอาณาจักรของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2394-พ.ศ.2411).

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2521.

ประไพ รักษา. ผลของการเสด็จประพาสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีต่อการ

ปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย (พ.ศ.2411 – พ.ศ.2453). วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ,

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2522.

- พรรณิ อวนสกุล. กิจการเหมืองแร่ดีบุกกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภาคใต้ประเทศไทย พ.ศ.2411-2474. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.
- พวงทิพย์ เกียรติสกุล. บทบาทของชาวจีนและชาวตะวันตกตักกิจการเหมืองแร่ดีบุกของมณฑลภูเก็ตตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 25 – พ.ศ.2474. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534.
- พิชัย สิงห์ทอง. นโยบายส่งเสริมการเกษตรกรรมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.
- พูนเกษ จันทกานนท์. ประวัติความเป็นมาและการขยายตัวทางการค้าของชาวจีนในกรุงเทพมหานคร ระหว่างพ.ศ.2395 – 2475. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.
- มลิวรรณ รักษ์วงษ์. กำเนิดและพัฒนาการของเมืองหาดใหญ่ พ.ศ.2458 – 2484. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- วชิราวรรณ ดันตะหงษ์. นโยบายเศรษฐกิจที่มีต่อหัวเมืองไทยฝั่งตะวันตกสมัยรัชกาลที่ 5. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.
- วราภรณ์ ทินานนท์. การค้าสำเภาของไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.
- วิจิต กาพกาญจน์. นโยบายการผลิตและการค้ายางพาราในภาคใต้ของไทยพ.ศ.2444 – พ.ศ.2503. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.
- สนั่น รัตนโสภณ. วิวัฒนาการบริษัทต่างชาติในประเทศไทยพ.ศ.2398 – พ.ศ.2484. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.
- สมใจ ไพโรจน์ธีระรัชต์. บทบาทของประมุขมหาอำนาจในการสร้างทางรถไฟของประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517.

- สายจิตต์ เหมินทร์. การเสียดรัฐโทรบุรี กลันตัน ตรังกานูและปะลิสของไทยให้แก่อังกฤษในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2507.
- สุภาลีณี ชมะสุนทร. แนวความคิดทางการเมืองของกลุ่มผู้นำในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวระหว่าง พ.ศ.2411-2436. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.
- สุรีย์ เลียงแสงทอง. การศึกษาวิเคราะห์สภาพเศรษฐกิจเมืองภูเก็ตระหว่างปีพ.ศ.2396-พ.ศ.2475. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.
- อัมพร ตั้งเสรี. วิเทโศบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีต่อมหาอำนาจยุโรป. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.
- อัญชลี สุสายัณห์. ความเปลี่ยนแปลงของระบบไพร่และผลกระทบต่อสังคมไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.

บทความ

- กรรณิการ์ สาตรปรง. การเสด็จประพาส (สิงคโปร์) เบตาเวีย และสมารังในปี 1871 และการพิสูจน์ตัวตนของสยามในฐานะรัฐเอกราช. ใน เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสที่วันพระบรมราชสมภพครบ 150 ปี รัชกาลที่ 5: สยามกับอนุชาคนย์และชมพูทวีป, หน้า 1 – 18. ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร วันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ.2546.
- กุลลดา เกษบุญชู. สนธิสัญญาบาวริงกับการปฏิวัติของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. ใน เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง การแก้ไขวิกฤตชาติในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า 1 – 31. ณ โรงแรมรอยัลซิดี กรุงเทพฯ วันที่ 19-20 มิถุนายน 2546.
- เกษม ศิริสัมพันธ์และนิออน สนิทวงศ์. แนวพระราชดำริทางการเมืองในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. ใน หนังสืออ่านประกอบพื้นฐานอารยธรรมไทย ตอน พื้นฐานทางประวัติศาสตร์สังคมและการเมือง, หน้า 189 – 210. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2516.

ฉลอง สุนทราวาณิชย์. การเมืองเบื้องหลังการเสด็จประพาสยุโรป. ใน กาญจนี ละอองศรีและ
เรนศ อารมณ์สุวรรณ (บรรณาธิการ), สัมโศตรแห่งกึ่งแผ่นดิน, หน้า 227 – 264.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, 2544.

ปิยนาด บุนนาค. ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับยุโรปในแผ่นดินสองรัชกาล ใน สยามกับ
ตะวันตกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว: Siam and the west in the reigns of King Chulalongkorn and King
Vajirawudh, หน้า 36 – 62. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

สมบัติ จันทรวงศ์และรังสรรค์ ฐานะพรพันธุ์, บรรณาธิการ. วังหน้า: ตำแหน่งผู้สืบราชสมบัติ ?
ใน รักเมืองไทย: ภาคประวัติศาสตร์และการเมือง, หน้า 1 – 34. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
ไทยวัฒนาพานิช, 2519.

สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา และอภิชา ชูติพงศ์พิสิญธุ์. การเสด็จประพาสสิงคโปร์ของพระบาทสมเด็จพระ
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. ใน ปิยนาด บุนนาค, บรรณาธิการ, รวมบทความ
สรุปเนื้อหางานวิจัย เรื่อง การเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศในเอเชียของพระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว: ภาพฉายประวัติศาสตร์สยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า 1-13. เสนอในการประชุมทางวิชาการเพื่อเสนอผลงานวิจัยเนื่อง
ในวโรกาสเฉลิมพระเกียรติ 150 ปี วันพระบรมราชสมภพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว วันศุกร์ที่ 19 กันยายน พ.ศ.2546.

สุนทร ชูตินทรานนท์. การเสด็จประพาสยุโรป พ.ศ. 2440: ความหมายเชิงสัญลักษณ์. ใน
สัมโศตรแห่งกึ่งแผ่นดิน. กาญจนี ละอองศรีและเรนศ อารมณ์สุวรรณ (บรรณาธิการ), หน้า
188 – 226. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, 2544.

ภาษาอังกฤษ

เอกสารชั้นต้นที่ยังไม่ตีพิมพ์

เอกสารกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ – Foreign Office (F.O.)

F.O. 69 / 52. Report of Thomas George Knox to Earl Granville K.G. Reporting departure of 1st king
of Siam on visit to Singapore and Batavia. Dated March 11, 1871.

F.O. 69 / 56. Report of Thomas George Knox to Earl Granville K.G. Reporting recoronation of the
first king (The arrival of senior naval officer at Singapore). Dated December 4, 1873.

- F.O. 69 / 58. Knox to Earl of Granville. Reporting that he will leave for Europe on the 26 inst. (March). Dated March 25 , 1874.
- F.O. 69 / 63. Telegram from Foreign Office to Sir A. Clarke. Disturbance in Siam: Tel. to Sir A. Clarke not to go to Bangkok unless Consul – General wants him. Dated 13 January 1875.
- F.O. 69 / 63. Admiralty to the under secretary of state Foreign Office. Disturbances in Siam. Telegram from Singapore H.M.S. Thistle left for Bangkok. Dated 14 January 1875.
- F.O. 69 / 63. Report of Admiralty. Disturbances in Siam. Dated January 12, 1875.
- F.O. 69 / 74 Memorandum from Newman. Respecting the difference between the 1st and 2nd King of Siam and their adjustment through the good officer of the acting British Consul General and the Governor of Singapore. Dated January 5, 1875.
- F.O. 69 / 81 Dispatch from Palgrave to Earl Granville. Reporting that the governor of the Straits Settlements requests that the interference of Siam in Trengganu be protested again. Dated April 26, 1882.
- F.O. 69 / 81. Dispatch from Weld (Governor of Singapore) to the Her Britannic Majesty's Agent. Enclosure one in agent Consul General Palgrave's dispatch No. 3 of April 26, 1882. Dated 15 April 1882.
- F.O. 69 / 82. Dispatch from Colonial Office to the under secretary of state Foreign Office. Boundary between Siam and Perak: Copy of dispatch from Sir F.A. Weld complaining of Siamese encroachment that Mr. Palgrave be instructed to open communication with Siamese government. Dated 26 July 1882.
- F.O. 69 / 82 Dispatch from Lord Kimberly to governor of Straits Settlements. Policy of Siamese in Malay Peninsula. Dated 11 February 1882.
- F.O. 69 / 82 Dispatch from Colonial Office to Foreign Office. Siamese interference in Trengganu: Copy of dispatch from governor of Straits Settlements response. Dated 6 October 1882.
- F.O. 69 / 89. Dispatch from Mr. Satow to Earl Granville, Her Majesty's Principal secretary of state for Foreign Affairs. Alleged encroachment of Perak. Dated 20 March 1884.
- F.O. 69 / 89. Dispatch from Mr. Newman to Sir F.A.Weld. Alleged encroachment of Perak Malays on Reman territory. Dated 20 March 1884.

F.O. 69 / 92. The governor of Straits Settlements informed the Colonial Office in June 1882.

Memorandum on the proposed ratification of the boundary between Perak and Siam.

Dated 19 July 1884.

F.O. 69 / 99. Dispatch from Mr. Satow to Foreign Office. Export of gunpowder from Straits Settlements to Siam. Dated 22 January 1885.

F.O. 69 / 99. Dispatch from Mr. Satow to Earl Granville. Import of gunpowder into Trengganu. Dated 8 April 1885.

F.O. 69 / 99. Dispatch from Administrator C.C. Smith to Earl of Derby. Export of gunpowder to Siam. (No Date).

F.O. 69 / 99. Dispatch from Consul – General Satow to Earl Granville. Export gunpowder to Siam. Dated 23 January 1885.

F.O. 69 / 99. Dispatch from Consul – General Satow to Earl Granville. Export gunpowder from Singapore. Dated 28 February 1885.

F.O. 69 / 99. Enclosure I from Chao Phya Bhanuwongse to Consul – General Satow. Export gunpowder from Singapore. Dated 22 January 1885.

F.O. 69 / 99. Dispatch from Consul – General Satow to Earl Granville. Dated 23 January 1885.

F.O. 69 / 99. Dispatch from Mr. Franch to Administrator Smith. Export of gunpowder to Siam. Dated 12 November 1884.

F.O. 69 / 99. Consul – General Satow to Chao Phya Bhanuwongse. Export gunpowder from Singapore. Dated 17 February 1885.

F.O. 69 / 103. Dispatch from Administrator C.C.Smith to Earl of Derby. Export of gunpowder from Singapore. Dated 5 January 1885.

F.O. 69 / 103. Inclosure no. 1 from governor Sir F. Weld to the Earl of Derby. Perak boundary. Dated 12 March 1885.

F.O. 69 / 103. Dispatch from Colonial Office (Mr. Meade to Mr. Curie). Perak boundary. Dated 19 March 1885.

F.O. 69 / 112. Dispatch from Colonial Office to Foreign Office. Siam-Perak Boundary. Dated 19 April 1886.

F.O. 69 / 112. Dispatch from Sir F. Weld to Foreign Office. Siam-Perak Boundary. Dated 24 February 1886.

F.O. 69 / 124. Dispatch from Sir Cecil Clementi Smith to Lord Knutford. Dated 5 May 1888.

- F.O. 69 / 139. Dispatch from Mr. Swettenham to Colonial Office. Furthur correspondence respecting British influence and policy in the Malay Peninsula. Dated 12 October 1889.
- F.O. 69 / 185. Dispatch from Foreign Office to Colonial Office. Malay States Convention with Siam. Dated 20 April 1897.
- F.O. 69 / 185. Enclosure no.1 Section 1 Dispatch from Foreign Office to Colonial Office. Date 20 April 1897.
- F.O. 69 / 185. Enclosure no.1 Section 2 Dispatch from Colonial Office to Mitchell. Dated 5 May 1897.
- F.O. 69 / 185. Dispatch from C.P. Lucas to Foreign Office. Malay States Convention with Siam may Sir Charles Mitchell see text off ?. Dated 14 November 1898.
- F.O. 69 / 187. Dispatch from Mr. Archer to Foreign Office. Malay convention additional facts, as to its Original. Kept-Secret. Dated 8 April 1897.
- F.O. 69 / 187. Dispatch from W.A. Acher to Mitchell. Dated 6 March 1897.
- F.O. 69 / 189. Dispatch from Sir Swettenham to Foreign Office. Rajah of Patani: His dissatisfaction with his treatment by the Siamese Government wishes come under British protectorate. Dated 17 November 1898.
- F.O. 69 / 224. Dispatch from Swettenham to Chamberlain. Dated 19 November 1900.
- F.O. 69 / 228. Dispatch from British Consul at Bangkok (Reginald Tower) to Foreign Office. Dated 8 March 1902.
- F.O. 371 / 182. Dispatch from Mr. Beckett to Sir Edward Grey. Proposed trunk railway from Trang to Bangkok. Submit the desirability of at once obtaining from the Siamese Government assurance that the construction and management of the new line shall be in British hands. Dated August 13, 1906.
- F.O. 371 / 521 Dispatch from Mr. Paget to Sir Edward Grey. Negotiations. United Kingdom and Siam:Reports preliminary interview with Mr. Strobel and discussion of points respecting jurisdiction, abrogation of 1897 convention, the railway and concession of territory. Dated December 31, 1907.
- F.O. 371 / 522 Dispatch from Beckett to Sir Edward Grey. Dated August 24, 1908.

Newspaper

The King of Siam 's visit. The Straits Times (11 June 1890): 6.

- The King of Siam. The Straits Times (11 June 1890): 8.
- The King of Siam. The Straits Budget (19 May 1896): 3.
- The King of Siam. The Straits Budget (26 May 1896): 5.
- The King of Siam. The Straits Budget (4 August 1896): 2.
- Siamese Prince. The Straits Budget (4 August 1896): 3.
- The King of Siam. The Straits Budget (4 August 1896): 4.
- The King and Queen of Siam. The Straits Budget (4 August 1896): 5.
- The King of Siam. The Straits Budget (11 August 1896): 3.
- The King of Siam. The Straits Budget (14 December 1897): 4.
- The King of Siam: Arrival in Singapore. The Straits Budget (14 December 1897): 5.
- The Politics of Siam: The King and his people. The Straits Budget (8 July 1898): 2.
- Trade in Siam. The Straits Budget (24 June 1898): 2.

เอกสารชั้นต้นที่ตีพิมพ์แล้ว

- Bowring, Sir John. The Kingdom and People of Siam. 2 vols. Malaysia: Oxford University Press, 1977.
- Crawford, John. Journal of and Embassy to The Courts of Siam and Cochin China. Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1967.
- Jarman, Robert L, ed. Annual Reports of the Straits Settlements 1855 – 1941. 7 vols. Bath: Print in Black, 1998.

หนังสือ

- Andaya, Barbara W. and Leonard Y. A history of Malaysia. London: Macmillan Press, 1982.
- Buckley, Charles Burton. Anecdotal history of old times in Singapore. Kuala Lumpur: University of Malaya Press, 1965.
- Chai Hon Chan. The Development of British Malaya 1896–1909. London: Oxford University Press, 1964.
- Chew, Ernest C.T. and Lee, Edwin, eds. A history of Singapore. Singapore: Oxford University Press, 1991.

- Chiang Hai Ding. A history of Straits Settlements foreign trade 1870-1915. Singapore: National Museum Singapore, 1978.
- Coates, Austin. The commerce in rubber: The first 250 years. Singapore: Oxford University Press, 1987.
- Cowan, C. D. Nineteenth century Malaya: The origins of British Political control. London: Oxford University Press, 1967.
- Cushman, Jennifer W. Family and state: The formation of a Sino-Thai tin-mining dynasty, 1797-1932. Singapore: Oxford University Press, 1991.
- Emerson, Rupert. Malaysia: A study in direct and indirect rule. Kuala Lumpur: University of Malaya, 1970.
- Esterline, John H. and Mae H. How the dominoes fell: Southeast Asia in perspective. Boston: Hamilton, 1986.
- Gilbert, Felix. The end of the European era 1890 to the present. New York: W.W. Norton and Company, 1984.
- Greene, Stephen Lyon Wakeman. Absolute dreams: Thai government under King Rama VI, 1910-1925. Bangkok: White Lotus, 1999.
- Gullick, J. M. Rulers and residents: Influence and power in the Malay states 1870 - 1920. Singapore: Oxford University Press, 1991.
- Gullick, John. Malaysia: Economic Expansion and National Unity London: Ernest Benn, 1981.
- Harfield, Alan. British & Indian armies in the East Indies 1685-1935. Great Britain: Picton, 1984.
- Haff, W.G. The economic growth of Singapore: Trade and development in the twentieth century. New York: Cambridge University Press, 1994.
- Ingram, James C. Economic change in Thailand 1850 - 1970. California: Stanford University Press, 1971.
- Kobkua Suwannathat -- Pian. Thai - Malay relations: Traditional intra-regional relations from the seventeenth to the Early twentieth centuries. Singapore: Oxford University Press, 1988.
- Kunio Yoshihara. Japanese economic development: A short introduction. Tokyo: Oxford University Press, 1979.
- Langer, William L. An encyclopedia of world history. 5th ed. USA.: Houghton Mifflin Company, 1972.

- Lee, Edwin. The British as rulers: Governing multiracial Singapore 1867 - 1914. Singapore: National University Press, 1991.
- Likit Dhiravegin. Siam and colonialism (1855 - 1909): An analysis of diplomatic relations. Bangkok: Thai Watanapanich, 1975.
- Makepeace, Walter Brooke, Brooke, Gilbert E. and Braddell, Roland St. J. One hundred years of Singapore. 2 vols. Singapore: Oxford University Press, 1991.
- Manich Jumsai. History of Anglo-Thai relations. 6th ed. Bangkok: Chalermnit, 2000.
- Manich Jumsai. King Mongkut & the British: The model of a great friendship. Bangkok: Chalermnit, 2000.
- Marks, Tom. The British acquisition of Siamese Malaya (1896-1909). Bangkok: White Lotus, 1997.
- Mohale, T. R. Rubber and the Malaysian economy. Singapore: M.P.H. Publications Sendirian Berhad, 1967.
- Newbold, T. J. Political and statistical account of the British Settlements in the Straits of Malacca Vol.1. Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1971.
- SarDesai, D. R. British trade and expansion in South East Asia. New Dehli: Allied Publishers Private Limited, 1977.
- SarDesai, D. R. Southeast Asia: Past & Present. 4th ed. Los Angeles: Westview Press, 1997.
- Shennan, Margaret. Out in the midday sun: The British in Malaya 1880 - 1960. London: John Murray, 2002.
- Sompop Manarungsan. Economic development of Thailand, 1850 - 1910: Response to the challenge of the world economy. Bangkok: Institute of Asian Studies Chulalongkorn University, 1989.
- Strachan, Hew. The Oxford illustrated history of the first world war. New York: Oxford University Press, 1998.
- Stein, Burton A History of India Oxford: Blackwell, 1998.
- Stienberg, David Joel, ed. In search of Southeast Asia: A modern history. Singapore: Oxford University Press, 1985.
- Swettenham, Frank. British Malaya: An account of the origin of British political control. London: George Allen and Unwin, 1955.
- Tarling, Nicholas. Anglo-Dutch rivalry in the Malay world 1780 - 1824. Australia: Halstead Press, 1962.

- Tarling, Nicholas. Imperial Britain in South - East Asia. Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1975.
- Tarling, Nicholas, ed. The Cambridge history of Southeast Asia volume three from c. 1800 to the 1930s. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- Tucker, Spencer C. The great war, 1914 - 1918. Indiana: Indiana University Press, 1998.
- Turnbull, C. M. A history of Singapore 1819 - 1975. Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1977.
- Turnbull, C. M. The Straits Settlements 1826 - 67: Indian Presidency to Crown Colony. Singapore: Oxford University Press, 1972.
- Webster, Anthony. Gentleman capitalists: British imperialism in South East Asia 1770 - 1890. London: Tauris Academic Studies, 1998.
- Wilber, Marguerite Eyer. The East India Company and the British Empire in the Far East. USA: Stamford University Press, 1970.
- Wilson, Joan. The Singapore rubber market. Singapore: Eastern University Press, 1958.
- Wright, Arnold and Oliver T. Breakspear. Twentieth century impressions of Siam: Its history, people, commerce, industries and resources. Bangkok: White Lotus, 1997.
- Xie Shunyu. Siam and the British, 1874 - 1875: Sir Andrew Clarke and the front palace crisis. Bangkok: Thammasat University Press, 1988.

บทความ

- Cowan, C. D. Early Penang and the rise of Singapore, 1805 - 1832. In Southeast Asia colonial history volume 2, pp 227 - 241. London: Routledge, 2001.
- Kullada Kesboonchoo-Mead. Thai-European relations of the beginning of King Chulalongkorn's reign. เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง การแก้ไขวิกฤตชาติในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า 1 - 7. ณ โรงแรมรอยัลซิติ้ กรุงเทพฯ วันที่ 19 - 20 มิถุนายน 2546.
- Mills, Lennor A. British Malaya. In Paul H. Kratoska (ed.). Southeast Asia: Colonial history vol III High Imperialism (1890 - 1930s), pp. 209-220.
- Phuwadol Songprasert. The implications of Penang's historical connection with Southern Thailand. In Malaysian Journal of Tropical Geography 33 (2002): 1-10.
- Thamsook Numnonda. The Anglo-Siamese Secret Convention of 1897. Journal of the Siam Society 53 (January 1965): 45 - 60.

Turnbull, Mary. Malaysia: The nineteenth century. In Southeast Asia colonial history volume2, pp. 227-241. London: Ruotledge, 2001.

Wong Lin Ken. Singapore: Its growth as an entrepot port, 1819 – 1914. Journal of Southeast Asian Studies 9 (1978); 50 - 84.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก
 รายนามผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์*

รายชื่อ	ระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่งพ.ศ. / ค.ศ.
Colonel William Farquhar (resident)	2362 – 2366 / 1819 – 1823
John Crawfurd (resident)	2366 – 2369 / 1823 – 1826

Sir Harry Ord (governor)	2410 – 2416 / 1867 - 1873
Sir Andrew Clarke (governor)	2416 – 2418 / 1873 – 1875
Sir William Jervois (governor)	2418 – 2420 / 1875 – 1877
Sir William Robinson (governor)	2420 – 2423 / 1877 – 1880
Sir Fredrick Weld (governor)	2423 – 2430 / 1880 – 1887
Sir Cecil Clementi Smith (governor)	2430 – 2436 / 1887 – 1893
Sir Charles Mitchell (governor)	2436 – 2442 / 1893 – 1899
ในระยะนี้ไม่พบหลักฐานที่ระบุผู้ดำรงตำแหน่ง ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ สันนิษฐานว่าผู้รักษาการแทน คือ W. Egerton และ Sir Frank Swettenham ¹	
Sir Frank Swettenham (governor)	2444 – 2447 / 1901 – 1904
Sir John Anderson (governor)	2447 – 2454 / 1904 – 1911
Sir Arthur Young (governor)	2454 – 2462 / 1911 – 1919

* ผู้ที่ดำรงตำแหน่งเป็น resident ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้คำว่า *เจ้าเมืองสิงคโปร์*

ผู้ที่ดำรงตำแหน่งเป็น governor ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้คำว่า *ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์*

¹ Robert L. Jarman, editor, *Annual reports of the Straits Settlements 1855 – 1941 vol. 4 1892–1900*

ภาคผนวก ข

ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับสินค้านำเข้าและส่งออกระหว่างสยามกับสิงคโปร์

ตารางที่ 2.1 การนำเข้าข้าวของสิงคโปร์ (คิดเป็นร้อยละ)

ปี	จากสยาม	จากพม่า	จากอินโดจีน	แหล่งอื่น ๆ	รวม
1870	44.75	11.74	13.87	29.64	100
1875	42.24	23.28	2.08	32.41	100
1880	59.68	26.24	1.32	12.76	100
1885	48.68	29.04	13.18	9.10	100
1890	39.67	49.14	7.77	3.42	100
1895	46.77	38.21	11.64	3.38	100
1900	51.90	34.54	12.12	1.44	100
1905	71.72	26.75	0.20	1.33	100
1910	64.53	22.57	11.74	1.16.	100

ที่มา: Chiang Hai Ding, A history of Straits Settlements foreign trade 1870 – 1915, p. 198.

ตารางที่ 2.2 การนำเข้าปลาของสิงคโปร์ (คิดเป็นร้อยละ)

ปี	จากอินโดจีน	จากสยาม	จากอินโดนีเซีย	จากมาลายา	จากฮ่องกง	แหล่งอื่น ๆ	รวม
1870	49.40	18.56	5.69	1.48	16.77	8.10	100
1875	45.20	18.31	6.47	13.15	1.53	4.80	100
1880	14.05	52.81	7.00	10.00	15.21	0.93	100
1885	41.08	23.76	7.64	10.14	13.82	3.56	100
1890	22.61	40.00	18.05	9.32	8.00	2.02	100
1895	38.55	33.04	11.95	8.51	6.58	1.37	100
1900	40.71	21.65	14.89	12.46	8.22	2.07	100
1905	39.96	24.28	14.55	11.46	8.65	1.10	100
1910	40.11	29.09	11.36	8.72	5.35	5.37	100

ที่มา: Chiang Hai Ding, A history of Straits Settlements foreign trade 1870 – 1915, p. 205.

ตารางที่ 2.3 การนำเข้าแร่ดีบุกของสิงคโปร์ (คิดเป็นร้อยละ)

ปี	จากมาลาชา	จากสยาม	จากอินโดนีเซีย	จากแหล่งอื่น ๆ	รวม
1870	88.93	8.85	1.48	0.74	100
1875	67.17	24.24	8.32	0.22	100
1880	48.29	7.81	43.90	-	100
1885	96.15	3.85	-	-	100
1890	96.95	2.68	0.37	-	100
1895	90.53	2.27	7.10	0.10	100
1900	90.30	7.81	0.26	1.61	100
1905	91.07	5.08	3.85	-	100
1910	93.18	5.10	1.61	0.11	100

ที่มา : Chiang Hai Ding , *A History of Straits Settlements Foreign Trade 1870 – 1915*, p. 196.

ตารางที่ 2.4 การส่งออกสิ่งทอจากสิงคโปร์ (คิดเป็นร้อยละ)

ปี	อินโดนีเซีย	สยาม	ฟิลิปปินส์	บอร์เนียว	มาลาชา	พม่า	อินโดจีน	อื่น ๆ	รวม
1870	22.78	27.69	0.89	5.35	2.78	1.64	26.19	12.68	100
1875	25.87	24.41	0.72	6.04	3.40	0.30	31.63	7.63	100
1880	21.60	28.58	0.43	1.55	2.43	0.14	39.65	5.62	100
1885	17.06	33.38	0.32	2.31	2.35	0.22	39.14	5.22	100
1890	20.42	40.16	0.55	4.88	1.80	1.51	28.58	4.10	100
1895	37.37	43.27	1.87	5.07	3.44	1.85	2.93	4.20	100
1900	34.24	19.85	7.49	4.73	3.86	1.12	1.01	27.60	100
1905	30.83	38.79	2.61	8.03	15.08	1.70	0.83	2.13	100
1910	30.25	31.46	3.88	11.08	21.00	0.28	1.18	0.87	118

ที่มา: Chiang Hai Ding, *A History of Straits Settlements Foreign Trade 1870 – 1915*, p. 201.

ตารางที่ 2.5 ปริมาณสินค้าประเภทสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มที่สยามนำเข้าจากต่างประเทศ พ.ศ. 2442
(ค.ศ. 1899)

ประเภทสินค้า	สิงคโปร์	อังกฤษ	อินเดีย	ฮ่องกง	ฮอลแลนด์	สวีตฯ	เยอรมัน
เสื้อผ้าสีต่าง ๆ	24,668	5,006	42,425	-	-	12,680	-
เสื้อถักสีต่าง ๆ	11,820	2,802	295	-	1,216	17,625	-
โสร่ง	11,000	6,902	-	-	419	1,980	-
ผ้าคลุมไหล่	77,424	23,547	-	-	4,990	7,651	-
Patas	20	762	-	-	371	4,732	-
สิ่งทอฝ้ายที่มีลาย ดอกขจัดมัน	69,042	31,978	55,313	-	-	-	-
เสื้อเชิร์ตสีขาว	235,692	12,258	-	-	17,000	-	-
เสื้อเชิร์ตสีเทา	207,213	4,238	17,876	-	1,750	-	-
ผ้าแดงตุรกี	16,002	-	2,868	-	-	23,455	-
ด้ายแดงตุรกี	1,434	214	-	-	22	216	89
ด้ายขาว	2,358	51	21	22	-	-	-
ด้ายสีต่าง ๆ	3,661.5	205	2	-	-	157	3
เครื่องนุ่งห่มชนิด อื่น ๆ	97,753	30,107	41,045	32,359	-	-	-
เสื้อซับเหงื่อของ ผู้ชาย)	14,608	50,743	-	-	-	2,902	33,742
ผลิตภัณฑ์จากฝ้าย ชนิดอื่น	4,599	1,175	855	1,274	-	-	-
ด้ายดิบที่ทำจากฝ้าย	2,370.41	-	-	41.43	-	-	-
ผ้าขนสัตว์	122	53	-	-	-	-	76
ผลิตภัณฑ์จากผ้าขน สัตว์	50	17	6	8	-	-	5
ผลิตภัณฑ์จากผ้า ลินิน	13	10	-	2	-	-	-
ไหมดิบ	0.71	-	-	32.60	-	-	-

ตารางที่ 2.5 ปริมาณสินค้าประเภทสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มที่สยามนำเข้าจากต่างประเทศ พ.ศ. 2442
(ค.ศ. 1899) (ต่อ)

ประเภทสินค้า	สิงคโปร์	อังกฤษ	อินเดีย	ฮ่องกง	ฮอลแลนด์	สวีเดน	เยอรมัน
ผ้าไหม	6,627	-	-	112,323	-	-	-
ผลิตภัณฑ์อื่น ๆ จากผ้าไหม	16	-	-	65	-	-	-

ดัดแปลงเป็นตารางจาก: หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5. กต 67.5 / 3. บัญชีสินค้าในกรุงเทพฯ จำนวนปี 1899 (พ.ศ. 2442).

ตารางที่ 2.6 สถิติการส่งสินค้าเข้าจากสิงคโปร์มายังสยามเดือน 11 สักราช 1248 (พ.ศ. 2429)

ลำดับที่	ผู้ส่งสินค้า	รายการสินค้าและจำนวน	เรือที่บรรทุกเข้ามา
1	พระเจ้าน้อยยาเธอพระองค์เจ้า โสณบัณฑิต	สมุดฝรั่ง 1 หีบ	เรือกลไฟหิเกศ
2	พระยาสมุทบูรานุรักษ์	กระสอบป่าน 100 มัด ผ้าขาว 1 หีบ เครื่องกระดาศ 1 ห่อ แว่นตา 1 ห่อ	เรือกลไฟเมกลูซ่า เรือกลไฟฮีคิวบา “ เรือกลไฟสุริยวงษ์
3	บาทหลวงซีกอลอเม็ค	แก้ว 15 แก้ว เครื่องแก้ว 5 หีบ หีบเพลง 1 หีบ สมุดฝรั่ง 1 ห่อ	เรือกลไฟเมกลูซ่า “ เรือกลไฟฮีคิวบา เรือกลไฟหิเกศ
4	ห้างปิกริมแอนด์โก	น้ำโชดา 2 หีบ	เรือกลไฟหิเกศ
5	ห้างวิลเซอร์คลาร์ก	น้ำโชดา 2 หีบ น้ำโชดา 1 หีบ เครื่องจักร 1 หีบ	เรือกลไฟหิเกศ เรือกลไฟสุริยวงษ์ เรือกลไฟฮีคิวบา
6	ห้างกอกตอกกอมปนีลิมิตัด	เหล็กแผ่น 10 แผ่น	เรือกลไฟเมกลูซ่า
7	ห้างเอมาควอลด์แอนด์โก	เหล็กแป็บ 15 อัน น้ำมันละหุ่ง 9 หีบ เล่าไวน์ 25 หีบ เครื่องเงิน 1 หีบ	เรือกลไฟสุริยวงษ์ “ เรือกลไฟฮีคิวบา “

ตารางที่ 2.6 สถิติการสั่งสินค้าเข้าจากสิงคโปร์มายังสยามเดือน 11 ศักราช 1248 (พ.ศ. 2429) (ต่อ)

ลำดับที่	ผู้สั่งสินค้า	รายการสินค้าและจำนวน	เรือที่บรรทุกเข้ามา
8	ห้างวิลเซอร์โรซแอนด์โก	น้ำโชดา 4 หีบ เนยแข็ง 1 หีบ หนังสือสาน 1 หีบ กระสอบป่าน 10 มัด เชือกป่าน 1 มัด รอกเหล็ก 1 รอก น้ำมันละหุ่ง 10 หีบ เชือกป่าน 1 มัด	เรือกลไฟหิเกศ “ เรือกลไฟเมกลูซ่า “ “ “ เรือกลไฟอีคูบา “
9	ห้างบอเนียวคอมปนีลิมิเตด	ของกิน 7 หีบ ของกิน 2 หีบ รองเท้า 1 ห่อ น้ำมันละหุ่ง 20 หีบ เล้าไวน์ 35 หีบ เล้าแกแรด 5 หีบ เหล็กเครื่องเรือไฟ 13 อัน เงินเหรียญนง 9 หีบ	เรือกลไฟสุริยวงษ์ เรือกลไฟเมกลูซ่า “ “ “ “ “ เรือกลไฟอีคูบา
10	ห้างเอเบดแมนต์	ผ้าแพร 1 ห่อ	เรือกลไฟหิเกศ
11	ห้างกิมเจ็งแอนด์โก	รอกเหล็ก 2 รอก ดินเผา 1 ถัง เชือกป่าน 1 มัด หนังสือสาน 3 หีบ กระดาษสิงคโปร์ 5 แผ่น กระสอบป่าน 100 มัด	เรือกลไฟอีคูบา “ เรือกลไฟหิเกศ เรือกลไฟสุริยวงษ์ “ เรือกลไฟเมกลูซ่า
12	ห้างชุกเกอร์ซีกแอนด์โก	เครื่องเรือน 1 หีบ เครื่องจักร 29 หีบ	เรือกลไฟสุริยวงษ์ เรือกลไฟเมกลูซ่า
13	ห้างสีไฟเมืองฉะเชิงเทรา	กระสอบป่าน 2 มัด น้ำมันละหุ่ง 15 หีบ	เรือกลไฟเมกลูซ่า เรือกลไฟอีคูบา
14	มิสเตอร์แซนริก	แหวนเพชร 1 วง	เรือกลไฟหิเกศ

ตารางที่ 2.6 สถิติการส่งสินค้าเข้าจากสิงคโปร์มายังสยามเดือน 11 ศักราช 1248 (พ.ศ. 2429) (ต่อ)

ลำดับที่	ผู้ส่งสินค้า	รายการสินค้าและจำนวน	เรือที่บรรทุกเข้ามา
15	มิสเตอร์แควิเชนซ์	น้ำโชดา 13 หีบ ของกิน 4 ที่ เครื่องกระดาษ 1 หีบ บุหรีฝรั่ง 1 หีบ	เรือกลไฟหิเกศ “ เรือกลไฟฮีคูบา เรือกลไฟเมกลูซ่า
16	มิสเตอร์กอดแดนซ์	เครื่องยา 2 หีบ เครื่องยา 1 หีบ	เรือกลไฟหิเกศ เรือกลไฟฮีคูบา
17	มิสเตอร์การิงเกอร์	เล่าไวน์ 1 ถัง	เรือกลไฟสุริยวงษ์
18	มิสเตอร์ลิซ	บุหรีฝรั่ง 1 หีบ	เรือกลไฟฮีคูบา
19	มิสเตอร์มวนเดอแซล	แว่นตา 1 ห่อ	เรือกลไฟสุริยวงษ์
20	อับดุลอาลี	เสื้อผ้า 1 ห่อ	เรือกลไฟหิเกศ
21	ห้างสองลี	กระสอบกุนี 17 มัด กระเจกเงา 2 บาน	เรือกลไฟหิเกศ เรือกลไฟสุริยวงษ์
22	ห้างงวนชวดเซง	เงินเหรียญนง 2 หีบ	เรือกลไฟฮีคูบา
23	ห้างเต็กเซงลีงลี	ฝิ่นดิบ 19 ปึก ฝิ่นดิบ 21 ปึก ฝิ่นดิบ 21 ปึก	เรือกลไฟสุริยวงษ์ เรือกลไฟฮีคูบา เรือกลไฟเมกลูซ่า
24	ห้างเบ็งเซง	กระสอบกุนี 20 มัด	เรือกลไฟสุริยวงษ์
25	ห้างกงฮันเซง	กระสอบกุนี 10 มัด	เรือกลไฟสุริยวงษ์
26	ห้างง่วนเซง	กระสอบกุนี 50 มัด	เรือกลไฟฮีคูบา

ดัดแปลงเป็นตารางจาก: หจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 ล 17.2 ก/1 บานูชิงบเดือน ภายฝ่ายขาเข้าร้อยชักสาม
จำนวนเดือน 11 ปี 1248.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 2.7 ตารางแสดงเรือของพ่อค้าและบริษัทชาวจีนและชาวยุโรปที่ใช้ในการขนส่งข้าวระหว่าง
เดือน 6 – เดือน 12 พ.ศ. 2429

พ่อค้าและบริษัท	เรือที่ใช้ขนส่งสินค้า
วินเซอร์โรสแอนด์โก	เรือกลไฟฮิคุบา เมคคูซ่า และหิเกศ
บอเนียวคอมปนี	เรือกลไฟแมคอาลิสเตอร์
เอมากวัดด์แอนด์โก	เรือกลไฟสุริยวงค์
จินบันสง	เรือกลไฟบอเนียว
จินง่วนเฮงหยู	เรือปริงเซชวิไลย์
จินอุเจีย	กำปั่นคาโรไลย์
จินเล่าบันเฮง	เรือกลไฟบันเฮงหงวน

ดัดแปลงเป็นตารางจาก: หจช. เอกสารรัชกาลที่ 5 ค 17.2 ก / 1. ภาษีขาเข้า - ออก ปีออก 1246
ปีระกา 1247 และปีจอ 1248 (ก.ค. 103 – ธ.ค. 105).

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวอภิษา ชุติพงศ์พิสิษฐ์ เกิดเมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม พ.ศ.2524 ที่กรุงเทพฯ สำเร็จการศึกษาปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ 1) สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ใน พ.ศ. 2544 และเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ใน พ.ศ. 2545

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย